

Vlaanderen
verbeelding werkt

Beleidsvoorbereidend onderzoek met het oog op een rampenstrategie voor erfgoed in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad

Dit rapport is een samenwerking van Departement Cultuur, Jeugd en Media, agentschap Onroerend Erfgoed, Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Belgische Blauwe Schildcomité vzw en FARO. Vlaams Steunpunt voor cultureel erfgoed vzw

Project beleidsvoorbereidend onderzoek met het oog op een rampenstrategie voor erfgoed in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel–Hoofdstad

Finaal verslag

Depotnummer: D/2025/3241/337

Aanvrager: Departement Cultuur, Jeugd, en Media
Coördinator: Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium
Partners: Agentschap Onroerend Erfgoed
Belgisch Blauwe Schildcomité vzw
FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw

Projectteam:
Joke Beyl (FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw)
Vanessa Boschloos (Belgisch Blauwe Schildcomité vzw)
Estelle De Bruyn (Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium)

Stuurgroep:
Christina Ceulemans (Belgisch Blauwe Schildcomité vzw)
Camille De Clercq (Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium)
Hilde De Clercq (Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium)
Kaatje De Langhe (agentschap Onroerend Erfgoed)
Julie Lambrechts (FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw)
Hannelore Magnus (Departement Cultuur, Jeugd, en Media)
Nancy Thiels (agentschap Onroerend Erfgoed)
Katrijn Van Kerchove (Departement Cultuur, Jeugd, en Media)
Olga Van Oost (FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw)
Jeroen Walterus (FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw)

Met de steun van:
Departement Cultuur, Jeugd, en Media

Inhoudstafel

Waar staan overheid en erfgoedsector vandaag?.....	6
Deel 1: Status quaestionis (WP 1)	9
1. Definiëren van grootschalige rampen	9
1.1. Definities rampen	11
1.2. Aard, schaal en temporaliteit van een ramp: <i>Sendai Framework</i> en UNDRR	14
1.3. Bijkomende termen	15
1.3.1. Noodsituatie, crisis	15
1.3.2. Incident en calamiteiten	17
1.3.3. (Reële) risico's en risicobeheersing	18
1.4. Conclusie: belang van omvang, complexiteit en impact	20
2. Wetgeving, beleid en beheer van erfgoed	21
2.1. Wat is erfgoed?.....	22
2.1.1. Beheer en bescherming van erfgoed.....	22
2.1.2. Erfgoedbeleid in België: bevoegdheden*	25
2.1.3. Analyse.....	27
2.1.4. Conclusie: bevoegdheden voor erfgoed	28
2.2. Internationale kaders	28
2.2.1. Europa	28
2.2.2. De Verenigde Naties	29
2.3. Crisisbeheer en noodplanning in België.....	29
2.4. Vlaams kader erfgoed	30
2.4.1. Vlaams kader cultureel erfgoed	30
2.4.2. Vlaams kader onroerend erfgoed	33
2.5. Conclusie wettelijke kaders en beleid	35
3. Prioritaire risico's voor erfgoed	35
3.1. Risicoanalyse: methodologie voor het bepalen van risico's	35
3.2. Risicoanalyse voor België volgens het NCCN en de European Climate Risk Assessment	37
3.3. Identificatie van risico's voor erfgoed in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad	41
3.4. Conclusie: prioritaire risico's voor erfgoed in België	45
4. Procedures en tools.....	45
4.1. Procedures en tools in de sector van crisisbeheer	47
4.1.1. Noodplanningsprocedures: de veiligheidscellen	47
4.1.2. Crisisbeheerprocedures: operationele en beleidscoördinatie	47
4.1.3. Sectorale crisiscellen en integratie van bijkomende experts in de crisisorganen	50
4.2. Procedures en tools in de erfgoedsector	51
4.2.1. Intern noodplan.....	51

4.2.2. Literatuur voor geïntegreerde risicobeheersing in erfgoedbeheer	55
4.2.3. Dataverzamelingstools: Sendai Framework en DICE.....	58
4.2.4. Tools vanuit Blue Shield Belgium	60
4.2.5. Opleidingen in paraatheid: op internationale en Vlaamse niveaus	60
4.2.6. Praktische gids voor steden en gemeenten.....	63
4.3. Conclusie: nood aan een verbeterd overzicht van bestaande tools en een versterkte dialoog tussen erfgoed en crisisbeheer	64
5. Actoren	65
5.1. Inleiding	65
5.2. Methodologie	65
5.3. Analyse.....	67
5.3.1. Preventie: sterktes en uitdagingen	67
5.3.2. Paraatheid: sterktes en uitdagingen	70
5.3.3. Crisisbeheer: sterktes en uitdagingen	73
5.3.4. Herstel: sterktes en uitdagingen	76
5.3.5. Evaluatie: sterktes en uitdagingen.....	78
5.4. Conclusie: Wie beschermt het erfgoed tegen rampen?	81
6. Samenwerking en afstemming	84
6.1. Bovenlokale calamiteitennetwerken: een realiteit?	84
6.1.1. Veldverkenning.....	85
6.1.2. Conclusie: Nood aan actuele data voor professionalisering en preventie	85
6.2. Samenwerking tussen humanitair crisisbeheer en erfgoedorganisaties	86
7. Wat kunnen we leren van andere Europese landen?.....	87
7.1. Van welk niveau vertrekt het initiatief voor een rampenstrategie voor erfgoed?.....	88
7.1.1. Top-down	88
7.1.2. Bottom-up (samenwerking tussen instellingen)	90
7.1.3. Bottom-up (lokale overheid)	91
7.1.4. Lessons learned	92
7.2. Conclusie: Welke aanpak voor Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad?	94
8. Erfgoed in nood? Wat we leren van deze stand van zaken.....	96
Deel 2: Casestudies (WP 2).....	98
1. Inleiding en methodologie	98
1.1. Methodologie	98
2. Casus 1: Dakbrand op de Stadscampus van de UAntwerpen, 6 juli 2022	99
3. Casus 2: Overstromingen in Wallonië, juli 2021	99
3.1. Inleiding en onderzoeksmethodologie	99
3.2. Situatieschets	101
3.3. Tijdslijn.....	102

3.3.1. Overstromingen: acties van het humanitaire crisisbeheer	103
3.3.2. Reactie van de erfgoedsector.....	105
3.4. Risicocycclus	107
3.4.1. Preventie en paraatheid	107
3.4.2. Crisisbeheer	107
3.4.3. Post-crisis en herstel	110
3.4.4. Evaluatie.....	111
3.4.5. Nieuwe initiatieven binnen de erfgoedsector dankzij de overstromingen	114
3.5. Analyse	115
3.5.1. Sterktes	116
3.5.2. Zwaktes	116
3.5.3. Kansen	117
3.5.4. Bedreigingen	118
3.6. Conclusie: het belang van preventie en paraatheid	119
4. Conclusie: inzichten verkregen uit casestudies	121
Deel 3: Simulatiescenario's en evaluatie van het instrumentarium (WP 3)	123
1. Inleiding	123
2. Methodologie	123
3. Stormscenario in het Middelheimmuseum en park.....	125
3.1. Doelstellingen en algemeen scenario	125
3.2. Analyse.....	125
4. Simulatie sociale onrusten in Brussel.....	128
4.1. Doelstellingen en algemeen scenario	129
4.2. Analyse.....	129
5. Conclusie	131
Deel 4: Beleidsaanbevelingen (WP4).....	133
1. Inleiding en methodologie	133
2. Strategische en operationele aanbevelingen.....	134
3. Acties	135
3.1. Preventie en Paraatheid	135
3.1.1. Erfgoedbeheerder/erfgoedeigenaar/site	135
3.1.2. Lokaal en bovenlokaal niveau	137
3.1.3. Provinciaal niveau	140
3.1.4. Vlaams niveau	141
3.1.5. Nationaal niveau.....	143
3.2. Crisisbeheer.....	145
3.2.1. Faciliteren en versterken van het crisisbeheer voor erfgoed bij rampen.....	145

3.3. Herstel	149
3.3.1. Institutionele, lokale, provinciale en Vlaamse niveaus: instellen van herstelmechanismen specifiek voor erfgoed na rampen	149
3.4. Evaluatie	150
3.4.1. Institutionele, lokale, provinciale, Vlaamse en federale niveaus: formaliseren van structurele post-crisis evaluaties voor erfgoedincidenten	150
4. Prioriteiten	151
5. Synthese	154
Algemene conclusie: Naar een rampenstrategie voor erfgoed	155
Lijsten van tabellen, figuren en bijlagen	158
Geraadpleegde bronnen	160

Dankwoord

Het projectteam bedankt van harte de stuurgroep, de kerngroep en alle collega's die tijdens dit tweejarig traject hebben bijgedragen aan de uitwisseling van ideeën en inzichten. Het projectteam dankt Anne-Cathérine Olbrechts voor het inzetten van haar expertise in de eerste fase van het project.

Hoe deze bron citeren?

Beyl, J., Boschloos, V., & De Bruyn, E., *Project beleidsvoorbereidend onderzoek met het oog op een rampenstrategie voor erfgoed in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel–Hoofdstad*, Brussel: Department Cultuur, Jeugd en Media, 2025.

Waar staan overheid en erfgoedsector vandaag?

Strengthening capacities to protect cultural heritage at risk of disaster coincides with strengthening the resilience of vulnerable communities. (PROCULTHER 2021, p. 14)

Een rampenstrategie voor erfgoed in Vlaanderen

In de zomer van 2021 wordt België, voornamelijk Wallonië, zwaar getroffen door uitzonderlijke overstromingen. De overstromingen leerden dat we als regio en als land niet klaar zijn om adequaat te reageren op grootschalige rampen die het instellingsniveau overstijgen. Wanneer zich in Vlaanderen een gelijkaardige ‘regenbom’ of andere ramp zou voordoen, vergelijkbaar met de overstromingen in de Vesdervallei in juli 2021, kunnen we momenteel niet garanderen dat er op een gecoördineerde, daadkrachtige en efficiënte manier actie kan ondernomen worden om erfgoedwerkers en erfgoedgemeenschappen bij te staan en het erfgoed te beschermen.

Verschillende partners bouwden heel wat ervaring op door deze watersnood. Het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK) zette ter plaatse haar expertise in en coördineerde een Crisiscomité ter beheersing van de gevolgen voor erfgoed. In dit Crisiscomité zetelde ook het Blue Shield Belgium (BSB) en erfgoedactoren uit Wallonië en Vlaanderen (zoals FARO, Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed (FARO)). Het BSB heeft op zeer korte termijn een structurele oplossing gezocht om de getroffen erfgoedinstellingen te helpen. Vrijwilligers uit het werkveld reageerden op meerdere oproepen die door de vzw werden verspreid. In de nasleep van de ramp startte het KIK het project “Erfgoed in Gevaar, CHrisis” (2021-2024). In dat project wordt op 3 terreinen gewerkt:

- het uitvoeren van een analyse van de overstromingscrisis van juli 2021;
- het uitwerken en toepassen van behandelingsprotocollen en -tools voor getroffen erfgoed;
- het uitwerken van aanbevelingen voor een beleid inzake risicobeheersing en rampenstrategieën voor erfgoed.

Dit beleidsvoorbereidend onderzoek voor een rampenstrategie voor erfgoed in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel–hoofdstad kadert binnen dit grotere project, en betreft het derde punt. Het uitwerken van aanbevelingen voor een beleid inzake risicobeheersing en rampenstrategieën voor erfgoed, in geval van grootschalige rampen, is een uitdaging die enkel vanuit een partnerschap met verschillende overheidsniveaus en partners opgenomen kan worden. Vandaar dat dit onderzoek een samenwerking is tussen Departement Cultuur, Jeugd, en Media; KIK; agentschap Onroerend Erfgoed; FARO; en BSB. Dit project behelst dus zowel cultureel als onroerend erfgoed. Het samenwerkingsproject loopt gespreid over twee jaar (mei 2023- april 2025).

Met dit voorbereidend onderzoek willen de partners ook inhaken op bestaande en geplande internationale initiatieven. Zo draagt het uitwerken van een rampenstrategie voor erfgoed in Vlaanderen en Brussel bij aan de *Sustainable Development Goals* (SDG's) van de Verenigde Naties. Dit project leunt voorts aan bij de verplichtingen op het gebied van preventie en bescherming van personen en goederen. Een andere belangrijke vooropgestelde finaliteit is een algemene integratie van het erfgoedluik in de noodinterventieprocedures op verschillende niveaus (institutioneel, gemeentelijk, stedelijk, provinciaal en federaal).

Dit onderzoek geeft een antwoord op de volgende kernvragen:

- Wat zijn de uitdagingen/knelpunten om ervoor te zorgen dat er op een gecoördineerde, daadkrachtige en efficiënte manier actie kan ondernomen worden bij een grootschalige ramp die het eigen instellingsniveau overstijgt?
- Welke stappen moeten door welke instantie doorlopen worden wanneer een grootschalige ramp zich voordoet?
- Welke preventie- en paraatheidsmaatregelen zijn in dit verband nodig (op een overkoepelend niveau)?

Om deze vragen te beantwoorden wordt het onderzoek opgesplitst in de volgende werkpakketten:

WP1 Status Quaestionis:

- beoogt een definiëring en afbakening, onder meer van:
  - omvang en soorten calamiteiten, rekening houdend met reële risico's;
  - doelgroep (in de eerste plaats in functie van te selecteren gesprekspartners en cases);
- beoogt in kaart brengen en analyse van:
  - geldende kaders en procedures en tools;
  - actoren en hun rol, expertise, faciliteiten,...;
  - samenwerking en afstemming;
  - internationale voorbeelden.

WP2 beoogt een diepgaande analyse van de uitdagingen op basis van bestaande cases:

- op basis van deze cases wordt bekeken wat goed liep, wat misliep, wat noden waren,...;
- de selectie van cases gebeurt op basis van verder te bepalen criteria (zoals verscheidenheid in omvang/grootschaligheid van de ramp, aard van de ramp, soorten erfgoed en beheerders, interventieniveau,...). Het betreft cases met een ramp op een grootschaliger niveau die de daadkracht van een individuele organisatie (en calamiteitenplan en respons op organisatieniveau) overstijgen;
- het gaat om bestaande cases die hebben plaatsgevonden.

WP 3 beoogt een simulatie van scenario's en evalueert daarbij bestaande kaders, procedures, instrumenten,..., verdergaand op de bevindingen uit WP1 en WP2:

- ontwikkeling van scenario's: niet voor alle mogelijke rampen zijn er bestaande cases beschikbaar, op basis van simulatie worden één of enkele scenario's of fictieve cases uitgewerkt waarbij in kaart wordt gebracht welke acties genomen worden en wat dient vermeden te worden. Het betreft een theoretische oefening om te bekijken welke acties nodig zijn, welke instrumenten ingezet worden, welke spelers in actie treden, welke hulpdiensten aan bod komen,...;
- evaluatie van het bestaande instrumentarium (bv. bij FARO en de ondersteunende actoren die de erfgoedsector informeren en ondersteunen op het vlak van rampenbeheer), o.a. op basis van de status quaestionis (WP1), de ervaringen in bestaande cases (WP2) en de simulatie van scenario's (WP3).

WP4 beoogt:

- het uitwerken van aanbevelingen ter optimalisatie van het rampenbeheer in de erfgoedsector in Vlaanderen en Brussel;
  - op basis van de bevindingen in voorgaande werkpakketten;
  - met feedback van de stuurgroep, eventueel uitgebreid met een rondetafelgesprek met bijkomende actoren (overheden, sectororganisaties, interventie-diensten...);
- opstellen van een eindrapport.

Doelgroep

Het onderzoeksrapport richt zich in eerste instantie tot het Departement Cultuur, Jeugd, en Media en het agentschap Onroerend Erfgoed. Beide stellen een beleid inzake risicobeheersing en rampenstrategieën voor erfgoed, in geval van grootschalige noodsituaties in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad, als gezamenlijke uitdaging voorop. Tijdens de legislatuur 2024-2029 kan het beleid aan de slag met de beleidsaanbevelingen die uit dit beleidsvoorbereidend onderzoek komen. Het samenwerken met de verschillende onderzoekpartners aan dit beleid sluit aan bij de kerntaken van het Vlaamse erfgoedbeleid, waarbij zowel het beschermen van en de zorg voor cultureel en onroerend erfgoed voorop staan.

Ten tweede kan dit rapport gezien worden als bevordering van een *risicocultuur* zowel binnen de professionele erfgoedsector en het brede erfgoedveld als binnen overheidsorganisaties betrokken bij erfgoed in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad. Deze risicocultuur staat voorop in het Witboek *Aanbevelingen tot verbetering van het crisisbeheer in België* (Schmitz et al. 2023) dat het resultaat is van het werk van een multidisciplinaire commissie van deskundigen in noodplanning en crisisbeheer¹. In dit Witboek omschrijft men de risicocultuur als volgt:

Een duurzame risicocultuur speelt zich af op verschillende niveaus, dit wil zeggen niet alleen op het niveau van het risicobewustzijn bij de burgers, maar ook op het niveau van alle overheidsorganisaties. Daartoe moet het crisis-, het risico- en het bedrijfscontinuïteitsmanagement van de overheid noodzakelijkerwijs adequate maturiteitsniveaus hebben. (...) De risicocultuur vloeit voort uit een bewustzijn voor de gevaren waarmee een netwerk van actoren op een bepaald grondgebied geconfronteerd wordt, alsook van de kwetsbaarheden van dit netwerk (risicobewustzijn) en de wil om deze risico's te voorkomen en de kwetsbaarheden van het betrokken netwerk van actoren te verminderen. (Schmitz et al. 2023, p.21)

Ten derde heeft dit rapport tot doel de bescherming van erfgoed ook onder de aandacht te brengen van het gemeentelijk, provinciaal en federaal overheidsniveau. Het erfgoedbeleid kent immers een complexiteit door de huidige bevoegdheidsverdeling, waardoor het – zeker in crisissituaties – niet altijd duidelijk is wie waarvoor bevoegd is en waarover we precies spreken wanneer het gaat over erfgoed (materieel-immaterieel, roerend-onroerend, beschermd-niet-beschermd, publiek-privaat, professioneel beheerd-niet professioneel beheerd, werelderfgoed, topstukken...).

¹ Deze commissie werd opgericht op verzoek van de minister van Binnenlandse Zaken. De oprichting en opdrachten van deze Commissie zijn vastgelegd in het Koninklijk Besluit van 3 juni 2022: “De Commissie van deskundigen heeft als opdracht om het crisisbeheer in België te onderzoeken en een witboek op te stellen, gericht aan de Minister, met aanbevelingen om de noodplanning en het crisisbeheer te verbeteren.” (Schmitz et al. 2023, p. 9).

Deel 1: Status quaestionis (WP 1)

Disasters worldwide are having devastating impacts on cultural and natural heritage as well as on local communities. In this context, heritage, climate change and disaster management cannot be viewed in isolation. (UK National Commission for UNESCO & PRAXIS 2021, p.3)

Om te weten te komen hoe we in de toekomst de erfgoedsector – en -gemeenschappen – veerkrachtiger kunnen maken voor, tijdens en na noodsituaties, willen we in dit eerste werkpakket achterhalen waar de overheid en erfgoedsector in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad vandaag staan.

De eerste hoofdstukken van dit werkpakket bieden een heldere definitie van de belangrijkste termen en verduidelijken het wettelijk kader waarbinnen dit onderzoek past. Dit is essentieel aangezien dit onderzoek zich bevindt op een kruispunt van verschillende beleidsdomeinen – cultuur, onroerend erfgoed, klimaat, crisisbeheer. Het spreken van dezelfde taal is een eerste noodzakelijke stap in het realiseren van veerkrachtige en parate erfgoedorganisaties en -gemeenschappen.

Vervolgens gaan we voor Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad na welke de risico's zijn die erfgoed bedreigen. We zoomen in op de sterktes en zwaktes van bestaande procedures en tools voor de preventie, paraatheid, crisisbeheer, het herstel en de evaluatie van erfgoed in nood. Voor elk van deze fases brengen we ook de betrokken actoren en de rol die zij spelen in kaart. We verkennen voorts bovenlokale samenwerkingsverbanden tussen erfgoedorganisaties, -sites en -gemeenschappen en kijken naar de huidige samenwerking tussen deze erfgoedbeheerders en crisisbeheer. Ten slotte laten we ons inspireren door andere Europese landen en trekken lessen uit de wijze waarop zij omgaan met deze thematiek.

We sluiten dit werkpakket af met voorlopige beleidsaanbevelingen die allen eenzelfde ambitie hebben: erfgoed beschermen in tijden van (dreigende) crisis. In de volgende werkpakketten gaan we na hoe deze aanbevelingen een concrete vertaalslag kunnen krijgen. We doen dit, enerzijds, door bestaande cases diepgaand te analyseren en, anderzijds, door simulatie-oefeningen.

1. Definiëren van grootschalige rampen

Het afbakenen en definiëren van de begrippen is noodzakelijk omdat deze vaak subjectief worden ingevuld, afhankelijk van de betrokkenheid bij de ramp en het perspectief van waaruit de ramp wordt geïnterpreteerd. Om een vlotte samenwerking met de sector van het humanitair crisisbeheer te garanderen, is het belangrijk dat we eenzelfde taal spreken. In de erfgoedsector heerst bovendien begripsverwarring en worden soms achterhaalde termen gebruikt. Voorbeelden van verwarrende termen zijn bedrijfshulpverlening (BHV) en collectiehulpverlening (CHV), of collectiehulpverleningsplan en calamiteitenplan. In de huidige wetgeving wordt het begrip bedrijfshulpverleningsplan aangeduid als intern noodplan. De termen calamiteitenplan en collectiehulpverleningsplan worden vaak als synoniemen gebruikt, wat voor verwarring zorgt, maar zijn dus interne noodplannen. Ook de term incident heeft een andere lading in de erfgoedsector dan bij hulpdiensten. In dit rapport hanteren we de term 'intern noodplan'.

De eerste opdracht in werkpakket 1 bestaat uit het aflijnen van de soorten en omvang van rampen, rekening houdend met reële risico's in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-hoofdstad. Binnen de samenwerkingsovereenkomst worden de teksten en terminologie systematisch overlopen om tot een uniforme basis te komen.

De termen die we ontlede zijn:

- (grootschalige) rampen (die de individuele draagkracht van organisaties overstijgen);
- risicobeheersing;
- (reële) risico's;
- incidenten en calamiteiten (op grote schaal).

De methodiek omvat een vergelijkende analyse van gebruikte terminologieën teneinde deze te harmoniseren, aangevuld door een uitgebreide literatuurstudie om rampen, bijbehorende termen (incl. noodsituatie, incident, calamiteit) en risicobeheersing te definiëren in humanitair crisisbeheer en de erfgoedsector. Op basis van deze bevindingen wordt een uitgebreide woordenlijst van termen samengesteld. Door deze methodologie te gebruiken, streven we naar een geaccepteerd kader voor risicobeheerterminologie, wat een betere communicatie en samenwerking tussen de sectoren humanitair crisisbeheer en erfgoed bevordert. De vergelijking van termen wordt gespecificeerd in Bijlage 1-1 'Begrippenlijst'. Deze terminologie zal waarschijnlijk een 'work in progress' zijn, omdat de taal evolueert als gevolg van veranderingen in behoeften, organisatie en structurering.

Voor het afbakenen van termen toegepast binnen humanitair crisisbeheer maken we gebruik van de terminologie die is vastgelegd in nationale wetgeving en internationale conventies, aangezien deze terminologie wordt overgenomen door alle veiligheidsdiensten en op elk bestuurlijk niveau wordt toegepast:

- de *United Nations Office for Disaster Risk Reduction in het Sendai Framework for disaster reduction* (UNDRR, *Sendai Framework Terminology*);
- het *Koninklijk Besluit van 22 mei 2019 betreffende de noodplanning en het beheer van noodsituaties op het gemeentelijk en provinciaal niveau en betreffende de rol van de burgemeesters en de provinciegouverneurs in geval van crisisgebeurtenissen en -situaties die een coördinatie of een beheer op nationaal niveau vereisen*. Dit Koninklijk Besluit wordt hierna K.B. van 2019 genoemd;
- het *Koninklijk Besluit van 26 april 2024 tot vaststelling van het nationaal noodplan*. Dit Koninklijk Besluit wordt hierna K.B. van 2024 genoemd;
- de terminologie en de methodes/indeling gehanteerd door het Nationaal Crisiscentrum te vinden op hun website (NCCN, *Wat doet het Nationaal Crisiscentrum*);
- de begrippen en het lexicon uit het Witboek "*Aanbevelingen tot verbetering van het crisisbeheer in België. Commissie van deskundigen inzake crisisbeheer*" (Schmitz et al. 2023).

Voor de definiëring vanuit erfgoedperspectief baseren we ons op volgende publicaties, die als standaardwerken worden beschouwd en brede erkenning genieten binnen de culturele sector voor risicobeheersing en crisismanagement:

- Tandon, A., ICCROM & Prince Claus Fund, *First Aid to Cultural Heritage in times of Crisis. Handbook and Toolkit* (2018);
- Michalski, S. & Pedersoli J.L., *The ABC method a risk management approach to the preservation of cultural heritage* (2017);
- UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN, *Managing Disaster Risks for World Heritage* (2010);
- Dorge, V., Jones, Sh., *Building an Emergency Plan. A Guide for Museums and other cultural Institutions* (1999).

Expertinterviews vormen een belangrijk onderdeel van de methodologie. Ze worden uitgevoerd met experts in zowel de humanitaire crisisbeheersector als de erfgoedsector. Deze methode biedt praktische inzichten en *real-world* perspectieven op de gebruikte terminologieën en praktijken. De

interviews helpen tevens om eventuele lacunes in de literatuur te identificeren en om de bevindingen uit de literatuurstudie en vergelijkende analyse te bevestigen.

Op basis van de bevindingen uit de literatuurstudie, de vergelijkende analyse en de expertinterviews wordt een uitgebreide woordenlijst van termen opgesteld (Bijlage 1-1).

Het geheel beoogt een geaccepteerd kader voor risicobeheersingsterminologie naast een efficiëntere dialoog en samenwerking tussen de humanitaire crisisbeheer- en erfgoedsectoren.

1.1. Definities rampen

In tabel 1 worden definities van een ramp uit het humanitair crisisbeheer en de erfgoedsector vergeleken. De terminologie in de erfgoedsector verwijst vaak naar definities die zijn vastgelegd door het *United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR)*, geactualiseerd in 2017.

Tabel 1: Definities van een ramp uit het humanitair crisisbeheer en de erfgoedsector. Voor de Engelstalige bronnen wordt de definitie van "disaster" gebruikt.

Bron	Definitie "ramp"	Analyse
Humanitair crisisbeheer		
UNDRR, <i>Sendai Framework Terminology</i>	"Een ernstige verstoring van het functioneren van een gemeenschap of samenleving op elke schaal als gevolg van gevaarlijke gebeurtenissen die in wisselwerking staan met de omstandigheden van blootstelling, kwetsbaarheid en capaciteit, resulterend in één of meer van de volgende: menselijke, materiële, economische en milieuverliezen en -impact. Toelichtingen: Het effect van de ramp kan direct en lokaal zijn, maar is vaak wijdverspreid en kan langdurig zijn. Het effect kan de capaciteit van een gemeenschap of samenleving om zelfstandig te reageren overstijgen of overtreffen, en kan daarom hulp van externe bronnen vereisen, waaronder naburige jurisdicties, nationale of internationale niveaus" (vrije vertaling van de definitie van "Disaster") ²	Deze definitie is breed en omvat de impact op verschillende aspecten van een samenleving. Het benadrukt de noodzaak van externe hulp bij het overschrijden van de capaciteit van een gemeenschap om zelfstandig te reageren, wat belangrijk kan zijn voor het erfgoed dat afhankelijk is van dergelijke hulp bij noodsituaties.
K.B. van 22 mei 2019, Art. 1	Gebuikt niet de term "ramp" maar "noodsituatie": "Elke gebeurtenis die schadelijke gevolgen voor het maatschappelijke leven veroorzaakt of kan	Deze definitie richt zich op noodsituaties die de openbare veiligheid, mensenlevens en belangrijke materiële belangen

² Oorspronkelijke definitie in het Engels: "A serious disruption of the functioning of a community or a society at any scale due to hazardous events interacting with conditions of exposure, vulnerability and capacity, leading to one or more of the following: human, material, economic and environmental losses and impacts. Annotations: The effect of the disaster can be immediate and localized, but is often widespread and could last for a long period of time. The effect may test or exceed the capacity of a community or society to cope using its own resources, and therefore may require assistance from external sources, which could include neighbouring jurisdictions, or those at the national or international levels."

	veroorzaken, zoals een ernstige verstoring van de openbare veiligheid, een ernstige bedreiging ten opzichte van het leven en/of gezondheid van personen en/of ten opzichte van belangrijke materiële belangen, en waarbij de coördinatie van de bevoegde actoren, inclusief de disciplines ³ , is vereist om de dreiging weg te nemen of om de nefaste gevolgen van de gebeurtenis te beperken”.	bedreigen. Hoewel het geen specifieke rampdefinitie betreft, benadrukt het de noodzaak van coördinatie van bevoegde actoren, wat cruciaal is voor het erfgoedbeheer tijdens noodsituaties.
Schmitz et al. 2023, p. 73	Het Witboek gebruikt niet de term “ramp” maar wel “noodsituatie”, waarbij wordt verwezen naar het K.B. van 2019. “Crisis” wordt gedefinieerd als: “gebeurtenissen die een complex politiek antwoord vereisen en die niet overeenstemmen met een noodsituatie (bijvoorbeeld de klimaatopwarming, de financiële crisissen, het lerarentekort...)”.	
Erfgoedsector		
UNESCO, ICCROM, ICOMOS & IUCN 2010, p. 8	“Een ernstige verstoring van het functioneren van een gemeenschap of samenleving, die wijdverspreide menselijke, materiële, economische of milieuschade veroorzaakt en die de mogelijkheid van de getroffen gemeenschap of samenleving om zelfstandig te reageren overstijgt (UNISDR, 2002). (...) [D]e definitie van een ramp [wordt] uitgebreid om ook de impact ervan op de erfgoedwaarden van het Werelderfgoed en, indien relevant, de ecosystemen ervan op te nemen” (vrije vertaling van de definitie van “Disaster”) ⁴	Deze definitie is specifiek afgestemd op de erfgoedsector en omvat de impact op cultureel erfgoed en de daarbij behorende ecosystemen. Het benadrukt het belang van bescherming van erfgoedwaarden tijdens rampen, wat cruciaal is voor het voorgestelde project.
Tandon, ICCROM & Prince Claus Fund 2018	Verwijst naar UNDRR	De verwijzing kan aantonen dat de definitie van humanitair crisisbeheer als norm wordt gebruikt door de erfgoedsector.
Dorge & Jones 1999, p. 3 (Getty Conservation Institute)	“Een gebeurtenis die resulteert in aanzienlijk verlies, schade of vernietiging. Een noodsituatie kan een ramp worden als er niet onmiddellijk actie wordt ondernomen om personeel, bezoekers en de collectie te	Deze definitie benadrukt dat een noodsituatie, die begint als een gebeurtenis met aanzienlijk verlies, schade of vernietiging, kan escaleren tot

³ De disciplines worden in het K.B. 2019 als volgt gedefinieerd: discipline 1 heeft betrekking op de hulpverleningsoperaties, discipline 2 op de medische, sanitaire en psychosociale hulpverlening, discipline 3 op de politie, discipline 4 op de logistieke steun en discipline 5 op de alarmering en informatie naar de bevolking.

⁴ Oorspronkelijke definitie in het Engels: “Disaster is defined as a serious disruption of the functioning of a community or a society causing widespread human, material, economic or environmental losses which exceeds the ability of the affected community or society to cope using its own resources (UNISDR, 2002). In this manual the definition of a disaster is extended to include its impact not only on people and property but also on the heritage values of the World Heritage property and, where relevant, its ecosystems.”

	<p>beschermen” (vrije vertaling van de definitie van “Disaster”)⁵</p>	<p>een ramp als er geen onmiddellijke actie wordt ondernomen om personeel, bezoekers en de collectie te beschermen. De nadruk ligt op de preventie van verdere schade en verlies door snelle interventie en beschermingsmaatregelen, wat essentieel is voor het behoud van erfgoedwaarden tijdens noodsituaties.</p>
--	--	--

De analyse van verschillende definities van rampen uit verschillende bronnen benadrukt een brede benadering van noodsituaties, waarbij de impact op de samenleving, de noodzaak van coördinatie van bevoegde actoren en de bescherming van erfgoed centraal staan. De definities variëren van algemene noodsituaties die de openbare veiligheid en belangrijke belangen bedreigen, tot specifieke aandacht voor erfgoed en ecosystemen. Hoewel sommige definities externe hulp en coördinatie van de bevoegde actoren benadrukken als cruciaal voor effectief crisisbeheer, tonen andere een focus op preventieve maatregelen en risicoanalyse. Deze variaties illustreren de complexiteit van het begrip 'ramp' en benadrukken de noodzaak van een gediversifieerde aanpak voor het beschermen van erfgoed tijdens noodsituaties. We stellen voor om de UNDRR-definitie te gebruiken, die trouwens ook in de erfgoedsector wordt gebruikt⁶.

Ramp: “Een ernstige verstoring van het functioneren van een gemeenschap of samenleving op elke schaal als gevolg van gevaarlijke gebeurtenissen die in wisselwerking staan met de omstandigheden van blootstelling, kwetsbaarheid en capaciteit, resulterend in één of meer van de volgende menselijke, materiële, economische en milieuverliezen en -impact. Toelichtingen: Het effect van de ramp kan direct en lokaal zijn, maar is vaak wijdverspreid en kan langdurig zijn. Het effect kan de capaciteit van een gemeenschap of samenleving om zelfstandig te reageren overstijgen of overtreffen, en kan daarom hulp van externe bronnen vereisen, waaronder naburige jurisdicties, nationale of internationale niveaus” (UNDRR)

Deze definitie integreert relevante elementen voor de bredere maatschappelijke impact en de noodzaak van externe ondersteuning. Ze benadrukt ook de bescherming van erfgoedwaarden tijdens noodsituaties, in lijn met de prioriteiten van UNESCO en de erfgoedsector. Door de nadruk op coördinatie van de bevoegde actoren en bescherming van erfgoed te leggen, biedt deze definitie een solide basis voor het ontwikkelen van een effectieve rampenstrategie voor erfgoed. Uiteindelijk impliceert deze definitie dat een ramp per definitie een gebeurtenis is die de capaciteit van een instantie of een erfgoedgemeenschap om te reageren overstijgt. Men zou zich de tegenovergestelde vraag kunnen stellen: wat is dan een gebeurtenis die niet de capaciteit van een instantie of een

⁵ Oorspronkelijke definitie in het Engels: “An event that results in significant loss, damage, or destruction. An emergency can become a disaster if immediate action is not taken to protect staff, visitors, and the collection.”

⁶ In de publicaties van de erfgoedsector wordt deze terminologie steeds vaker gebruikt. Dit kan te maken hebben met het feit dat internationale instellingen zoals ICCROM (ICCROM & Prince Claus Fund 2018) en UNESCO deze terminologie hanteren om de samenwerking met crisisbeheerders te vergemakkelijken, die zich in de eerste plaats op de UNDRR baseren.

erfgoedgemeenschap overschrijdt? Is hier dan sprake van een noodsituatie, van een incident of van een calamiteit? Die termen worden hieronder verder uitgelegd.

1.2. Aard, schaal en temporaliteit van een ramp: *Sendai Framework* en UNDRR

Zoals hierboven uiteengezet, richt het huidige project zich op rampen. Een volgende stap is onderzoeken of er verschillende soorten rampen bestaan en of al deze soorten relevant zijn voor het project. Het *Sendai Framework for Disaster Risk Reduction (2015-2030)*, dat zich primair richt op rampen, stelt duidelijk dat de scope van het framework breed is en maakt een onderscheid tussen “kleinschalige en grootschalige, frequente en niet-frequente, plotselinge en langzaam opkomende rampen, veroorzaakt door gevaren van natuurlijke of menselijke origine, evenals gerelateerde milieu-, technologische en biologische gevaren en risico's. Het doel van het *Sendai Framework* is om het multi-hazard management van rampenrisico's op alle niveaus (lokale, bovenlokale, landelijk...) te begeleiden, zowel binnen als tussen alle sectoren.” (UNDRR 2015, p. 35).

Het is opmerkelijk dat het *Sendai Framework* alle soorten rampen omvat. Dit kan worden verklaard door de bredere doelstellingen van het document: het beoogt een allesomvattende aanpak voor rampenrisicobeheersing, ongeacht de aard van de ramp. Het *Sendai Framework* is gericht op het voorkomen en beheeren van zowel natuurlijke als door de mens veroorzaakte rampen, inclusief milieu, technologische en biologische risico's. Dit brede scala aan risico's wordt meegenomen om ervoor te zorgen dat landen hun strategieën op een holistische manier kunnen aanpassen en versterken.

Een andere belangrijke opzet is de doelgroep: landen die hun nationale en lokale rampenstrategieën moeten aanpassen en verbeteren. Autoriteiten moeten in staat zijn om verschillende soorten rampen te beheersen en te coördineren, vaak met de hulp van experts in crisisbeheer. De aard van de ramp is minder relevant omdat de coördinatoren gespecialiseerd zijn in algemene crisisbeheerprocedures en -strategieën. Ze kunnen extra ondersteuning krijgen van deskundigen in specifieke domeinen (zoals cybercriminaliteit of erfgoedbescherming), maar de kern van de crisisbeheersing blijft gebaseerd op universele procedures en principes (Brinks & Ibert 2023).

Door alle soorten rampen in aanmerking te nemen, biedt het *Sendai Framework* een robuuste en flexibele basis die landen helpt bij het ontwikkelen van veerkrachtige en adaptieve rampenbeheersingssystemen. Dit zorgt ervoor dat ze beter voorbereid zijn op de complexiteit en diversiteit van potentiële rampen, waardoor ze adequater en effectiever kunnen reageren wanneer een crisis zich voordoet. Binnen het beleidsvoorbereidend onderzoeksproject voor rampenstrategieën in Vlaanderen en het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad delen we een gemeenschappelijk doel: het zou logisch zijn dat de strategie zich niet alleen richt op specifieke types van rampen, maar ook streeft naar een algemene beschermingsstrategie voor erfgoed. In de volgende sectie, waarin de risicobeheersing in de sector van humanitair crisismanagement en het erfgoedveld met elkaar worden vergeleken, zal deze argumentatie verder worden uitgewerkt.

De definities van de schaal en temporaliteit van rampen zijn bepaald door UNDRR, die ze heeft ontwikkeld voor het *Sendai Framework* (vrij vertaald uit UNDRR, *Sendai Framework Terminology*):

- **“Kleinschalige ramp:** een type ramp dat alleen lokale gemeenschappen treft maar waarbij hulp/begeleiding nodig is die de draagkracht van de getroffen gemeenschap overstijgt.
- **Grootschalige ramp:** een type ramp dat een gemeenschap treft waarbij nationale of internationale hulp/begeleiding vereist is.

- **Frequente en niet-frequente rampen:** afhankelijk van de waarschijnlijkheid dat het zich voordoet en de herstelperiode. De impact van frequente rampen kan cumulatief worden voor een gemeenschap of samenleving.
- **Langzaam opkomende ramp:** een ramp die zich over een langere tijdspanne manifesteert. Een langzaam opkomende ramp kan worden gelinkt aan langdurige droogte, woestijnvorming, het stijgen van de zeespiegel, of een epidemie.
- **Plotselinge ramp:** een ramp die wordt veroorzaakt door een gevaarlijke gebeurtenis die snel of onverwacht plaatsvindt. Plotse gebeurtenissen kunnen worden gelinkt aan een aardbeving, een vulkaanuitbarsting, een overstroming, een chemische explosie, het falen van kritieke infrastructuur, of een transportongeval.”

Voor elke ramp zijn er preventieve acties en is er monitoring nodig. Bij frequente en langzaam opkomende rampen is er vaak meer tijd om zich te organiseren, maar er is ook behoefte aan uithoudingsvermogen en langetermijnstrategieën en -acties (vooral op het gebied van preventie en monitoring). Hoewel dit onderzoeksproject zich eerst richt op plotselinge rampen, waarbij gefocust wordt op paraatheid, crisisbeheer en herstel, kunnen sommige aanbevelingen ook relevant zijn voor langzaam opkomende en frequente rampen.

Uiteindelijk moet worden opgemerkt dat de waarde (culturele, historische, materiële...) van het erfgoed een aanvullende rol speelt en een verzwarende factor kan zijn bij de beoordeling van de omvang van een ramp. De betekenis van het erfgoed is cruciaal bij het stellen van prioriteiten in zowel de strategische als operationele fases, zowel op het niveau van de organisatie zelf als op een overkoepelend niveau wanneer meerdere instellingen of locaties zijn getroffen. De uitdaging is het vaststellen van deze prioriteiten en de criteria waarop ze gebaseerd zijn, zoals de waarde voor de betrokken gemeenschappen. Prioriteiten stellen is al een complexe taak voor erfgoedbeheerders, zoals het opstellen van een evacuatieplan voor belangrijke objecten. Bij een ramp op gemeentelijk, provinciaal of federaal niveau, waarbij niet alle getroffen erfgoedinstellingen tegelijk geholpen kunnen worden, moeten de autoriteiten keuzes maken. De vraag rijst welke autoriteit deze beslissingen moet nemen: de erfgoedautoriteiten of de crisisbeheerders? En op welke basis? De waarde van het erfgoed is een factor, maar andere aspecten zoals de capaciteit om het erfgoed te redden en het risico voor het betreffende erfgoed spelen ook een rol. We hebben momenteel onvoldoende gegevens om deze vraag volledig te beantwoorden.

1.3. Bijkomende termen

1.3.1. Noodsituatie, crisis

In België zijn de termen "noodsituatie" en "crisis" belangrijk omdat ze worden gebruikt door de sector van het humanitair crisisbeheer⁷. Op internationaal niveau (Engelstalige literatuur), zowel binnen de crisisbeheersector als de erfgoedsector, wordt gesproken van een "*emergency*" en niet van een "*emergency situation*". De term "noodsituatie" komt voor in Nederlandstalige bronnen binnen de erfgoedsector, waar het wordt aangewend in methodologieën voor het ontwikkelen van een intern noodplan, het zgn. "calamiteitenplan" (RCE, *Calamiteitenplan*). De termen "noodsituatie" en "crisis"

⁷ In de literatuur komen naast noodsituaties en crisis ook andere termen voor, zoals rampspoedige gebeurtenissen, catastrofes en schadegevallen. In België werden deze drie termen gedefinieerd in het *Koninklijk Besluit van 23 juni 1971, houdende organisatie van de opdrachten van de Civiele Bescherming en coördinatie van de operaties bij rampspoedige gebeurtenissen, catastrofes en schadegevallen*. Dit besluit werd echter opgeheven door het K.B. van 2019, waarin de term "noodsituatie" werd geïntroduceerd. We stellen daarom voor om de oudere termen niet te gebruiken; de definities daarvan kunnen echter worden geraadpleegd in de begrippenlijst (Bijlage 1-1).

zijn evenwel niet specifiek gedefinieerd. Daarom stellen we voor om de generieke term te gebruiken zoals vastgelegd in het K.B. van 2019:

Noodsituatie: “elke gebeurtenis die schadelijke gevolgen voor het maatschappelijke leven veroorzaakt of kan veroorzaken, zoals een ernstige verstoring van de openbare veiligheid, een ernstige bedreiging ten opzichte van het leven of de gezondheid van personen en/ of ten opzichte van belangrijke materiële belangen, en waarbij de coördinatie van de bevoegde actoren, inclusief de disciplines, is vereist om de dreiging weg te nemen of om de nefaste gevolgen van de gebeurtenis te beperken.” (K.B. van 22 mei 2019, Art. 1, 3°)

Een crisis is een type noodsituatie die acuut is of wordt.

Crisis: “(...) elke gebeurtenis die wegens haar aard of gevolgen de vitale belangen van het land of de essentiële behoeften van de bevolking bedreigt, die een dringende besluitvorming vereist, en de gecoördineerde inzet van verscheidene departementen en instellingen vergt.” (K.B. van 18 april 1988, Art 2, §1)

In een noodsituatie is de interventie van de humanitaire crisisbeheer noodzakelijk. De instanties die de situatie beheren zijn crisisexperts, zoals de verschillende interventiedisciplines. De noodsituatie overstijgt, net als een ramp, de capaciteiten van een instelling.

De vraag stelt zich evenwel in hoeverre er een gradatie is, zelfs binnen een noodsituatie? Moet bijvoorbeeld de tussenkomst van andere actoren, zoals de brandweer bij een kleine gelokaliseerde brand, worden beschouwd als een ramp waarvoor een regionale strategie (het onderwerp van dit rapport) nodig is? Een interessante nuance is het onderscheid tussen operationele coördinatie en beleidscoördinatie in noodsituaties. Volgens het K.B. van 2019 (Art. 16-37) kunnen noodsituaties aanleiding geven tot operationele coördinatie, beleidscoördinatie, of zowel operationele als beleidscoördinatie (zie 4.1. *Tools en procedures in de sector van het crisisbeheer*). Toch zullen we, zoals blijkt uit de analyse van de brand in Antwerpen in WP2, zien dat een situatie die op operationeel niveau blijft, toch als een ramp kan worden ervaren door de betrokken sector. Het is niet eenvoudig te stellen dat een noodsituatie die slechts operationeel is, geen ramp is. Het overschakelen naar de gemeentelijke, provinciale of federale fase hangt af van de regelgeving, de benodigde middelen (als de hulpdiensten daar niet over beschikken) en of het nodig is om de bevolking te informeren. Er kunnen dus verschillende factoren zijn die bepalen waarom de hulpdiensten de coördinatie doorgeven (of niet) aan de burgemeester, gouverneur of minister.

Volgens het K.B. van 2019 worden verschillende criteria gebruikt door humanitair crisisbeheer om te bepalen of een noodsituatie moet worden opgeschaald naar een strategisch niveau (gemeentelijk, provinciaal of federaal). Op basis van deze criteria kan de ernst van een noodsituatie beoordeeld worden.

1. **Geografische omvang:** de ramp heeft een grote geografische impact, waardoor meerdere erfgoedsites of een groot deel van een stad of regio worden getroffen. Dit kan bijvoorbeeld een uitgebreide overstroming zijn die verschillende culturele instellingen in Vlaanderen raakt.
2. **Benodigde middelen:** de benodigde middelen voor respons en herstel zijn aanzienlijk en gaan verder dan wat de getroffen instelling zelf kan bieden. Dit omvat zowel materiële hulp als gespecialiseerde expertise die niet binnen de instelling beschikbaar is.
3. **Aantal getroffen instanties:** een groot aantal erfgoedobjecten, -locaties of -actoren is betrokken, waardoor coördinatie en prioritering noodzakelijk zijn om de schade te beperken.

Dit zou bijvoorbeeld het geval kunnen zijn bij een grote brand in een historisch stadscentrum.

4. **De complexiteit en omvang van de ramp:** hierbij kan de coördinatie op bovenlokaal (regionaal, federaal) niveau vereist zijn om effectief te kunnen reageren. Dit kan een situatie zijn waarin zowel roerend als onroerend erfgoed bedreigd wordt, wat samenwerking tussen verschillende instanties noodzakelijk maakt.
5. **Ernst en maatschappelijke impact:** de ramp heeft ernstige en langdurige gevolgen voor de samenleving en het erfgoed, zoals het verlies van unieke en onvervangbare cultuurgoederen. Dit kan een aardbeving zijn die historische gebouwen en archieven beschadigt.
6. **Technische complexiteit:** de aard van de gebeurtenissen vereist gespecialiseerde technische interventies die niet beschikbaar zijn binnen de getroffen instelling. Een voorbeeld hiervan is een chemische verontreiniging die een museale collectie bedreigt en specifieke expertise veronderstelt om de schade te beperken.

De analyse maakt duidelijk dat het onderscheid tussen operationele en beleidscoördinatie niet doorslaggevend is om te bepalen of een noodsituatie als een ramp moet worden beschouwd. Wat veel belangrijker blijkt zijn de schaal, de complexiteit en de impact van de gebeurtenis op het erfgoed en de maatschappij. In veel gevallen ervaren de betrokken instellingen of sectoren een noodsituatie — zelfs wanneer deze enkel operationeel wordt beheerd — als een ramp, zeker wanneer hun middelen en expertise onvoldoende blijken. Daarom is het van belang om verder te denken dan louter de formele activatie van rampenplannen, en vooral te focussen op de mate van verstoring, de benodigde responsmiddelen, en de nood aan bovenlokale coördinatie. Een genuanceerde beoordeling van elk incident blijft essentieel, waarbij bestaande criteria zoals omschreven in het K.B. van 2019 een nuttig hulpmiddel vormen, maar steeds aangevuld moeten worden met kennis uit de praktijk.

1.3.2. Incident en calamiteiten

Voor humanitaire crisisbeheer worden incidenten als noodsituaties beschouwd en kunnen zij een ramp betekenen. In de erfgoedsector, worden vaak de termen "incidenten" en "calamiteiten" gebruikt, waarbij de laatste term zelden voorkomt in het humanitair crisisbeheer. Deze termen hebben doorgaans een associatie met de ernst van het voorval: voor de erfgoedsector is een incident minder ernstig dan een calamiteit. Dit onderscheid wordt vaak gemotiveerd door het feit dat deze twee soorten gebeurtenissen verschillende soorten reacties vereisen: een incident (bijvoorbeeld een instortende plank, een gebroken raam) kan intern worden opgelost, terwijl een calamiteit (bijvoorbeeld een brand, het instorten van een plafond) een noodsituatie veroorzaakt en vaak de betrokkenheid van crisismanagementdiensten en de oprichting van een interne crisiscel vereist.

Het is belangrijk op te merken dat de grens tussen de twee termen, incident en calamiteit, soms vaag is en afhankelijk is van de context en subjectiviteit: een incident in instelling A kan worden ervaren als een calamiteit in instelling B. In het kader van dit onderzoeksproject zullen we ons niet bezighouden met gebeurtenissen van het type "incidenten" (zoals gedefinieerd binnen het erfgoedveld), omdat deze door de erfgoedbeheerder, op gemeentelijk niveau (intergemeentelijke onroerenderfgoeddiensten of onroerenderfgoedgemeente) of door de erfgoedgemeenschappen kan worden afgehandeld. Het onderzoek richt zich eerder op gebeurtenissen die kunnen worden gekwalificeerd als "calamiteiten", maar deze term laat te veel ruimte voor subjectiviteit en context. In dit onderzoeksproject geven we de voorkeur aan de termen "noodsituatie" en "ramp", zoals eerder

uitgelegd, omdat de definities van deze termen duidelijk zijn vastgesteld door erkende instanties (FARO, *Erfgoedwijzer*; RCE, *Calamiteitenplan*).

1.3.3. (Reële) risico's en risicobeheersing

De term risico is een breed gedeeld concept dat in meerdere genormaliseerde domeinen voorkomt, zoals risicoanalyse en risicobeheer. Risico's worden gedefinieerd "als de combinatie van de waarschijnlijkheid van een gebeurtenis en de negatieve gevolgen ervan" (UN 2009, p. 25). In de context van noodsituaties kan risico worden gedefinieerd als "de potentiële negatieve gevolgen voor het leven van mensen, erfgoedelementen en de bijbehorende waarden. Risico's worden geïdentificeerd door te zoeken naar de potentiële gevaren en bestaande kwetsbaarheden van de locatie/musea en de roerende en onroerende erfgoedelementen" (Tandon, ICCROM & Prince Claus Fund 2018).

De term "reële risico's", zoals gebruikt in de samenwerkingsovereenkomst, verwijst naar de risico's die het erfgoed daadwerkelijk bedreigen. Dit type risico's zal verder worden besproken in de risicoanalyse in het onderdeel 3. *Prioritaire risico's voor erfgoed*.

Risicobeheersing is "de systematische benadering en praktijk van het beheren van onzekerheid om mogelijke schade te minimaliseren" (vrije vertaling naar UNDRR, *Sendai Framework Terminology*). Risicoanalyse en -beheersing in de erfgoedsector zijn ontwikkeld volgens genormaliseerde aanpakken van risicobeheersing (Tandon, ICCROM & Prince Claus Fund 2018; Waller & Michalski 2004): hoewel de risicobeheer- en erfgoeddomeinen verschillende benaderingen hanteren, vertonen ze ook belangrijke parallellen. Dit blijkt uit de onderstaande tabel (tabel 2), waarin de stappen van de rampenrisicobeheercyclus zijn opgenomen, afkomstig uit de bronnen die zijn gebruikt voor de definitie van "ramp".

Tabel 2: Fasen in de risicocyclus.

De risicocyclus voor het NCCN (NCCN, <i>Risicocyclus</i>)	De risicocyclus voor UNESCO (vrij vertaald naar UNESCO, ICCROM, ICOMOS & IUCN 2010, p. 13)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Identificatie en analyse van risico's: het identificeren van de belangrijkste risico's waaraan we als samenleving blootgesteld (kunnen) worden. Deze analyse houdt rekening met de bestaande preventieve maatregelen om de impact en waarschijnlijkheid van risico's in kaart te brengen. 2. Nationale weerbaarheid: bijkomende maatregelen nemen (bijvoorbeeld veiligheidsvoorschriften of controles) en normen vastleggen om de waarschijnlijkheid en de impact van de grootste risico's te beperken. 3. Nationale voorbereiding: noodplannen en procedures opmaken en deze regelmatig oefenen. Deze stap volgt als blijkt dat de waarschijnlijkheid of impact van een risico te groot blijft, ook na het nemen van preventieve maatregelen. 4. Crisisbeheer: de noodsituatie zo goed mogelijk beheren en onder controle krijgen in samenwerking met alle betrokken partners. 5. Herstel: de terugkeer naar een normale situatie begeleiden. 6. Evaluatie: verbeterpunten formuleren en bijbehorende maatregelen nemen om toekomstige noodsituaties beter te beheren. 	<p>Voor de ramp:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Risicoanalyse 2. Risicopreventie/mitigatie 3. Noodvoorbereiding <p>Tijdens de ramp</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. Noodresponsprocedures <p>Na de ramp:</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. Schadebeoordeling 6. Behandelingen 7. Herstel/rehabilitatie

De terminologie en methodologie van het Nationaal Crisiscentrum (NCCN) worden door alle overheidsdiensten voor crisisbeheer in België gedeeld en zijn grotendeels terug te vinden in hun publicaties (zie Schmitz et al. 2023, p. 41⁸). “Nationale weerbaarheid” of “nationale voorbereiding” zijn specifiek voor het NCCN, maar zijn niet eigen aan een risicocyclus. Echter, de term “nationaal” is niet altijd van toepassing op het onderzoek dat hier wordt uitgevoerd. De fasen die gevolgd worden door UNESCO vertonen sterke gelijkenissen met die van het domein van crisisbeheer en

⁸ Het Witboek gebruikt als cyclus: risico-analyse; preventie; voorbereiding; crisisbeheer; herstel; evaluatie (en volgt dus de internationale literatuur rond crisisbeheer, zoals in Pursiaenen 2017).

noodplanning, hoewel de structuur anders kan zijn⁹. Deze definitie is echter ouder en wordt niet breed gedragen binnen de erfgoedsector; weinig publicaties verwijzen ernaar.

Uiteindelijk maakt het weinig uit welke cyclus wordt gekozen, zolang de werelden van crisisbeheer en de erfgoedsector elkaar begrijpen en overeenstemming bereiken. In dit onderzoek zal de structuur meer in lijn zijn met die van het NCCN, omdat het eenvoudiger lijkt om deze reeds door de hele crisisbeheersgemeenschap gedeelde basis te gebruiken. Een gemeenschappelijk kader van taal en methodologie zal de communicatie tussen de erfgoedsector en crisisbeheersing vergemakkelijken, zowel tijdens als buiten crisissituaties.

1.4. Conclusie: belang van omvang, complexiteit en impact

Het afbakenen en definiëren van de gebruikte termen is van groot belang voor een gemeenschappelijk begrip en een vlotte samenwerking tussen de erfgoedsector en de sector van het humanitair crisisbeheer. De focus van dit onderzoek ligt op het ontwikkelen van een heldere en uniforme terminologie, specifiek afgestemd op de nood- en crisisrespons voor erfgoed. Het onderzoek richt zich op het verduidelijken van de verschillende begrippen die in beide sectoren gebruikt worden, om misverstanden en verwarring te voorkomen. Door duidelijke definities vast te stellen, zorgen we ervoor dat alle betrokken actoren dezelfde taal spreken en de juiste maatregelen kunnen nemen tijdens rampen en crisissituaties die erfgoed treffen.

De definities benadrukken dat een ramp een significante verstoring van het functioneren van een gemeenschap of samenleving inhoudt, resulterend in uitgebreide menselijke, materiële, economische en milieuschade die de capaciteit van de gemeenschap overstijgt om zelfstandig te reageren. Dit vereist coördinatie en vaak externe hulp om de nadelige effecten te verzachten, inclusief het beschermen van erfgoedwaarden.

In het onderzoek worden de termen rampen en noodsituaties onderzocht en verder gebruikt. Voor de erfgoedsector zijn specifieke acties en beslissingen noodzakelijk die niet door humanitaire crisisbeheer kunnen worden uitgevoerd. Dit benadrukt het belang van een specifiek organigram (en draaiboek) voor erfgoed in noodsituaties die de capaciteit van instellingen en erfgoedgemeenschappen overstijgen en extra hulp vereisen vanuit de organisaties in de sector die dienstverlenende taken op zich nemen, zoals privé-bedrijven.

Een ramp die de capaciteit van een culturele instelling, erfgoedgemeenschap of -sitebeheer overstijgt en een erfgoedstrategie op het niveau van gemeenschap of gewest vereist, wordt gekenmerkt door een grote geografische impact, aanzienlijke middelen voor respons en herstel, een groot aantal getroffen personen, de nood aan beleidscoördinatie, ernstige maatschappelijke gevolgen en een hoge technische complexiteit die gespecialiseerde interventies vereist.

Door middel van een veelzijdige methodologie tracht dit onderzoek een uitgebreide definitie en afbakening van het begrip "risicobeheer" te formuleren. Deze aanpak heeft geleid tot een grondige analyse en synthese van kernconcepten, wat resulteerde in een goed gedefinieerde en toepasbare terminologie voor het erfgoed in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad.

Het is belangrijk te erkennen dat taal in elk veld evolueert door veranderingen in behoeften, organisatie en structuur, waardoor deze terminologie een *work in progress* zal blijven.

⁹ UNESCO besteedt dan weer 3 stappen aan herstel (restauratie dus) omdat het over erfgoed gaat.

2. Wetgeving, beleid en beheer van erfgoed

Zonder exhaustief te kunnen zijn, worden in dit hoofdstuk de voornaamste wettelijke en richtinggevende kaders op een rijtje gezet.

Het domein van crisisbeheer en noodplanning valt grotendeels onder federale bevoegdheid. Het erfgoedbeleid kent een grote mate van complexiteit door de huidige bevoegdheidsverdeling, waardoor het – zeker in crisissituaties – niet altijd duidelijk is wie waarvoor bevoegd is. Roerend en immaterieel erfgoed zijn als gemeenschapsmaterie samengebracht onder de noemer 'cultureel erfgoedbeleid'. De bevoegde Vlaamse administratie voor cultureel erfgoed maakt deel uit van het Departement Cultuur, Jeugd en Media.

'Onroerend erfgoedbeleid' is een gewestmaterie en omvat het beleid voor monumenten, landschappen en archeologie. De bevoegde administratie is het agentschap Onroerend Erfgoed, dat deel uitmaakt van het Departement Omgeving.

De federale overheid beheert als restbevoegdheid een aantal federale wetenschappelijke instellingen, waaronder het KIK. Een groot deel van het roerend erfgoed wordt bewaard in de Federale Wetenschappelijke Instellingen (FWI's), die onder de bevoegdheid vallen van het federale wetenschapsbeleid (BELSPO). Daarnaast is er ook erfgoed dat eigendom is van de Regie der Gebouwen, of van andere federale ministeries.

Op provinciaal niveau beschikken de provincies sinds 2018 niet langer over culturele bevoegdheden. Er is bijgevolg geen provinciaal cultureel-erfgoedbeleid meer. Wat betreft onroerend erfgoed zijn er wel nog taakstellingen.

Op lokaal niveau kunnen onroerenderfgoedgemeenten een eigen onroerenderfgoedbeleid uitbouwen.

In het Brussels Hoofdstedelijk gewest zijn verschillende overheden bevoegd. De Vlaamse Gemeenschap is voor cultureel erfgoed bevoegd voor Nederlandstalige organisaties gevestigd in Brussel. Het gaat om instellingen die wegens hun activiteiten moeten worden beschouwd uitsluitend te behoren tot de Vlaamse Gemeenschap. De basis en de draaischijf voor die Vlaamse Gemeenschap in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC).¹⁰

Deze bevoegdheidsverdelingen zorgen voor een grote mate van complexiteit. De Vlaamse erfgoedsector wordt bovendien niet alleen geregeld door Vlaamse wettelijke kaders en beleid, maar ook door internationale en multilaterale verdragen en ontwikkelingen.

Voor de Belgische en Vlaamse context zijn de wetgeving en beleidsteksten verzameld op de websites van het Departement Cultuur, Jeugd, en Media, het agentschap Onroerend Erfgoed, het Nationaal Crisiscentrum en terug te vinden bij de publicaties rond dit thema in het Belgisch Staatsblad. Voor het internationale niveau kijken we naar de publicaties en bronnenlijsten die beschikbaar worden gesteld via de websites van de Europese Unie, de Raad van Europa, Blue Shield International en UNESCO.

Alvorens dieper in te gaan op het beheer, de bescherming en de bevoegdheidsverdeling, is het belangrijk om te kijken wat we eigenlijk bedoelen met 'erfgoed'. In de volgende sectie geven we daarom eerst een omschrijving van dit begrip en de verschillende vormen die erfgoed kan aannemen.

¹⁰ De specificiteiten van de Brusselse situatie worden nader verkend in WP 3 'Simulaties'.

2.1. Wat is erfgoed?

Deze tekst is gebaseerd op de decreten van de Vlaamse overheid (Cultureelerfgoeddecreet (2021) en Onroerenderfgoeddecreet (2013), de websites van verschillende culturele administraties in België en andere aanvullende bronnen¹¹. Om de tekst niet onnodig te belasten, zijn alle woorden in deze sectie die gevolgd worden door een asterisk gedefinieerd in de begrippenlijst in Bijlage 1-1 Begrippenlijst.

Erfgoed is een verzamelnaam voor alles wat we erven van vorige generaties en waarvan we vinden dat het bewaard moet worden voor toekomstige generaties. Erfgoed kan worden onderverdeeld in verschillende categorieën op basis van fysieke eigenschappen, zoals materieel en immaterieel erfgoed, maar ook op basis van hun juridisch statuut (bv. bescherming als monument, als topstuk).

Materieel erfgoed*:

- **Onroerend erfgoed*:** goederen die in principe niet verplaatst kunnen worden, zoals monumenten*, cultuurhistorische landschappen, archeologische sites*. Een bijzondere categorie zijn cultuurgoederen*. Dit zijn roerende goederen die integrerend deel uitmaken van het onroerend erfgoed. Onroerend erfgoed onderscheidt zich door zijn erfgoedwaarde. Dit is de archeologische, architecturale, artistieke, culturele, esthetische, historische, industrieel-archeologische, technische waarde, ruimtelijk-structurende, sociale, stedenbouwkundige, volkskundige of wetenschappelijke waarde waaraan het onroerend goed en de cultuurgoederen* die er integrerend deel van uitmaken hun huidige of toekomstige maatschappelijke betekenis ontleent;
- **Roerend erfgoed*:** objecten die wel verplaatst kunnen worden, zoals kunstwerken, artefacten en historische collecties.

Immaterieel erfgoed*:

- Immaterieel erfgoed* of 'immaterieel en niet-tastbaar erfgoed' omvat culturele praktijken, tradities, talen, gewoonten en alles wat geen fysieke vorm heeft, maar essentieel is voor culturele overdracht¹². Bij immaterieel erfgoed is de aanwezigheid van een erfgoedgemeenschap essentieel. Het is deze gemeenschap die het immaterieel erfgoed levend houdt en doorgeeft.¹³

2.1.1. Beheer en bescherming van erfgoed

Beheer van onroerend erfgoed

Onroerend erfgoed is in handen van uiteenlopende actoren: overheden, publieke of private instellingen, ondernemingen en particulieren en kan uiteenlopende bestemmingen hebben, van

¹¹ de Clippele, M-S. [CRMSF Conférence La protection du patrimoine culturel en Belgique, une complexité juridique](#), 2022 (geraadpleegd op 27 september 2024); Kairis, Pierre-Yves, Réflexions, à l'usage des décideurs, sur la conservation de notre patrimoine artistique mobilier, *Trésors classés en fédération wallonie-bruxelles*. TOME 2, 2021, p.38-39 ; Selter 2023.

¹² Vlaamse Overheid, *Soorten erfgoed* ; PARCUM, *Onroerend religieus erfgoed beheren*.

¹³ UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (2003) (UNESCO, *Legal affair: Legal Texts - Conventions*).

publiek (scholen, kerken, natuurgebieden) tot privaat (woningen, landbouwgebied). Het Vlaamse erfgoedbestand wordt gevat in verschillende beschermingsstatuten zoals bescherming, vaststelling en onderhevig aan ruimtelijke voorschriften.

Onroerend erfgoed ligt op het kruispunt van verschillende beleidsvelden waardoor het beheer ervan vaak mee wordt aangestuurd door regelgeving uit andere beleidsvelden (Omgeving, Binnenlands Bestuur, Natuur en Bos, Cultuur, OVAM...).

Voor werken en diensten aan beschermd erfgoed voorziet de Vlaamse overheid in diverse vormen van financiële ondersteuning.

Bescherming van onroerend erfgoed

In Vlaanderen bestaan er verschillende soorten onroerend erfgoed. De bevoegdheden hierover zijn verdeeld over de Vlaamse overheid, de lokale besturen en het mondiale niveau. Elk van deze overheden hebben hun eigen instrumenten om juridische gevolgen te koppelen aan het erfgoed met de bedoeling te bewaren voor de toekomst. Het statuut van het erfgoed bepaalt welke rechten en plichten je hebt als eigenaar, beheerder of lokaal bestuur, maar ook welke vormen van financiële ondersteuning je kan aanvragen voor onderhoud, restauratie of herbestemming van het erfgoed.

Geïntariseerd onroerend erfgoed

Geïntariseerd erfgoed is archeologisch, bouwkundig, landschappelijk of varend erfgoed dat werd beschreven en gedocumenteerd in een wetenschappelijke [inventaris](#). Het zijn items die geïntariseerd zijn op basis van vastgelegde criteria¹⁴. Er zijn geen rechten of plichten verbonden aan de opname van een goed in een wetenschappelijke inventaris: geïntariseerd erfgoed heeft geen juridische gevolgen. Tot 2017 was het inventariseren van onroerend erfgoed in Vlaanderen de bevoegdheid van de centrale overheid, namelijk het agentschap Onroerend Erfgoed en zijn voorgangers. Sindsdien deelt de Vlaamse overheid de bevoegdheid om te inventariseren met de lokale besturen.

Vastgesteld onroerend erfgoed

De Vlaamse minister bevoegd voor onroerend erfgoed kan de inventarissen van het archeologisch, bouwkundig, landschappelijk of varend erfgoed geheel of gedeeltelijk vaststellen. Is het onroerend goed opgenomen in een vastgestelde inventaris, dan gelden er enkele juridische gevolgen. De lokale besturen moeten in hun lokaal erfgoedbeleid rekening houden met vastgestelde inventarissen. Deze rechtsgevolgen zijn minder uitgebreid dan bij een bescherming.

Beschermd onroerend erfgoed

Enkel de Vlaamse overheid is bevoegd voor het beschermen van onroerend erfgoed. De minister bevoegd voor onroerend erfgoed kan een goed beschermen als het door de erfgoedwaarden¹⁵ van algemeen belang is. Vanaf de huidige Vlaamse regeerperiode (2024) hebben lokale besturen inspraak in het beschermingsbeleid. Welk erfgoed beschermd of vastgesteld wordt, hangt voor een groot stuk af van de klemtonen in het inventarisatiebeleid. In de beginjaren van de inventaris werd er voornamelijk geografisch geïntariseerd, en dus ook beschermd. Tegenwoordig leiden vooral thematische onderzoeken tot beschermingen¹⁶.

¹⁴ De inventarismethodologie is vastgesteld in het Ministerieel besluit tot vaststelling van de inventarismethodologie voor de inventaris van archeologische zones van 17 juli 2015.

¹⁵ Het Onroerenderfgoeddecreet (2013) formuleert een lijst van dertien erfgoedwaarden. Deze gelden voor zowel het bouwkundig, het landschappelijk, als het archeologisch erfgoed. Daarnaast gebruikt het agentschap ook vijf begeleidende criteria om erfgoed te selecteren. Hoe het agentschap deze vandaag interpreteert lees je in het [Afwegingskader: Waarden van erfgoed: erfgoedwaarden en criteria](#).

¹⁶ Bv. kerken, hoeses, militair erfgoed... (Lisson 2021).

Is het onroerend goed beschermd, dan gelden er verschillende specifieke juridische gevolgen om het behoud ervan te garanderen. Bovendien kan je beroep doen op verschillende vormen van financiële ondersteuning.

Er zijn vier mogelijke vormen van bescherming: een beschermd monument*, een beschermd cultuurhistorisch landschap*, een beschermd stads- of dorpsgezicht* en een beschermd archeologische site*. Binnen elk van deze statuten is het mogelijk om een overgangszone in te stellen. Zo'n zone ondersteunt de erfgoedwaarden van het beschermde goed.

Erfgoedlandschappen

Erfgoedlandschappen zijn gebieden die via ruimtelijk uitvoeringsplannen (RUP's) op basis van een vastgestelde inventaris of een onroerenderfgoedrichtplan zijn verankerd in de ruimtelijke ordening. Met de gekoppelde stedenbouwkundige voorschriften kan ingezet worden op erfgoedzorg. Na opmaak van een beheersplan kan je erfgoedpremies aanvragen voor werken in het gebied. In bepaalde gevallen vraagt de gemeente advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed.

Werelderfgoed

Werelderfgoed kan zowel cultureel als natuurlijk erfgoed zijn dat mondiaal gezien uitzonderlijk en onvervangbaar is. Alleen erfgoed dat ingeschreven is op de Werelderfgoedlijst van UNESCO mag de titel Werelderfgoed dragen.

Om als Werelderfgoed erkend te kunnen worden, vraagt UNESCO dat een site op gepaste wijze beschermd wordt en dat er rond deze site een zogenaamde bufferzone wordt afgebakend. Dit zorgt ervoor dat belangrijke ontwikkelingen die invloed kunnen hebben op de site worden opgevolgd.

Cultuurgoederen

Roerende goederen die zich in een beschermd monument bevinden, kunnen uitzonderlijk deel uitmaken van de bescherming. In de regelgeving heten zij '[cultuurgoederen](#)'. Het zijn roerende goederen die omwille van hun erfgoedwaarde van algemeen belang zijn, waarvan het samen voorkomen met het gebouw een bijzondere waarde heeft en die ofwel ontworpen zijn voor of vervaardigd met het beschermd goed ofwel gerelateerd zijn aan de functie van het beschermd goed en waarvoor historische verbondenheid met het beschermd goed aangetoond kan worden.

Als een cultuurgoed is opgenomen op de Topstukkenlijst, spreken we van een dubbele bescherming en gelden er specifieke regels.

Beheer van cultureel erfgoed

Voor het bewaren, beschermen, en ontsluiten van cultureel erfgoed staan zeer uiteenlopende publieke en private actoren in, van lokale heemkundigen over veilinghuizen en archieven tot musea¹⁷. Voor sommige actoren vormt cultureel-erfgoedwerking (= de zorg voor en omgang met cultureel erfgoed) de kerntaak. Anderen komen met cultureel erfgoed in aanraking in het kader van andere kerntaken, zoals kerkfabrieken of kloosters die waardevol erfgoed beheren:

- Het meest zichtbaar van de organisaties die cultuur-erfgoedwerking als hoofdtak hebben zijn de collectiebeherende organisaties: musea, culturele archieven en erfgoedbibliotheken. Zij nemen de zorg op voor een collectie cultureel erfgoed en ontsluiten deze naar het grote publiek en/of specifieke doelgroepen. Daarnaast bestaan er diverse dienstverlenende organisaties die personen en organisaties helpen en begeleiden bij de zorg voor en omgang met hun cultureel erfgoed.
- Daarnaast is er een grote groep van kleine of verwante spelers die cultureel-erfgoedwerking niet als hoofdtak hebben, maar wel hoeder zijn van waardevol erfgoed. Denk bijvoorbeeld

¹⁷ Voor een meer uitgebreide toelichting, raadpleeg de omgevingsanalyse bij de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed 2021 (Vlaamse Regering 2021).

aan kerkbesturen, stadsarchieven, openbare bibliotheken, bedrijven die hun eigen erfgoed beheren, verenigingen, kunstorganisaties, niet erkende musea ... Ten slotte zijn er ook nog heel wat private en/of commerciële actoren actief in de cultureel-erfgoedsector, die ook erfgoed (tijdelijk) beheren, zoals veilinghuizen, private verzamelaars, antiquairs etc.

Een bijzondere rol in cultureel-erfgoedwerking spelen de cultureel-erfgoedgemeenschappen. Dit zijn gemeenschappen van individuen en organisaties die zich identificeren met een specifiek soort cultureel erfgoed. Het gaat bijvoorbeeld over mensen die deelnemen aan tradities of andere vormen van immaterieel erfgoed, heem- en familiekundigen en gemeenschappen die zich vormen rond een bepaalde collectie. Het zijn deze gemeenschappen die bepalend zijn in wat als erfgoed wordt bewaard en overgedragen naar toekomstige generaties.

Bescherming van cultureel erfgoed: de bijzondere casus van de topstukken

Een bijzondere categorie van cultureel erfgoed betreft het **roerend cultureel erfgoed van uitzonderlijk belang**, beter bekend als **topstukken**. Die worden opgenomen in de Topstukkenlijst. Het gaat om erfgoed dat door de Vlaamse Gemeenschap als 'zeldzaam en onmisbaar' beschouwd wordt en daarom prioritair bewaard en behouden dient te worden. Sommige topstukken genieten een dubbele bescherming. Ze zijn opgenomen op de topstukkenlijst én beschermd door het onroerenderfgoeddecreet.

2.1.2. Erfgoedbeleid in België: bevoegdheden*

Het beleid van erfgoed in België is complex. Door institutionele hervormingen sinds het einde van de 20ste eeuw zijn de verantwoordelijkheden sterk verspreid. De bijzondere wet op de institutionele hervormingen van 8 augustus 1980 droeg de verantwoordelijkheid voor cultuur en erfgoed over aan de Gemeenschappen, met uitzondering van federale wetenschappelijke instellingen (zoals het KIK) en enkele nationale culturele instellingen (zoals de Koninklijke Muntshouwborg).

Na verschillende hervormingen zijn de Gemeenschappen bevoegd voor roerend en immaterieel erfgoed, terwijl het onroerend erfgoed, dat samenhangt met ruimtelijke ordening, onder de Gewesten valt. Alleen het Brusselse Gewest en de Duitstalige Gemeenschap zijn bevoegd voor zowel roerend als onroerend erfgoed. In Vlaanderen, waar Gewest en Gemeenschap samenvallen, is er een zekere mate van coherentie in het erfgoedbeleid. In Wallonië daarentegen zijn de bevoegdheden gesplitst tussen de Waalse regio en de Franse Gemeenschap, die elk onder het gezag van afzonderlijke regeringen vallen.

Wat ook belangrijk is, is dat er geen hiërarchie is tussen de verschillende regeringen in België. Juridisch gezien zijn de Federale Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten gelijk, maar hebben zij bevoegdheden en verantwoordelijkheden op verschillende terreinen.

Federale overheid

De federale staat heeft beperkte verantwoordelijkheden voor erfgoed. Er zijn tien Federale Wetenschappelijke Instellingen (FWI's) met cultureel, wetenschappelijk of natuurhistorisch erfgoed. Deze instellingen bewaren het merendeel van de federale collecties en rapporteren aan het Wetenschapsbeleid (BELSPO). Voorbeelden zijn musea zoals het Afrikamuseum in Tervuren en de KBR (Koninklijke Bibliotheek van België). Het KIK is verantwoordelijk voor het behoud en onderzoek van erfgoed in België. Daarnaast zijn er ook erfgoedsites en -collecties die beheerd worden door andere federale overheidsdiensten, zoals het federaal onroerend erfgoed dat onder het beheer van de Regie der Gebouwen valt, of roerende collecties die toebehoren aan diverse FOD's (bv. Justitie, Buitenlandse Zaken, Defensie...).

Overheidsinstanties: Federaal Wetenschapsbeleid (BELSPO), relevante federale overheidsdiensten (FOD's).

Vlaamse Gemeenschap en Gewest

- **Roerend en immaterieel erfgoed:** De Vlaamse Gemeenschap is bevoegd voor roerend en immaterieel erfgoed.

Overheidsinstantie: Departement Cultuur, Jeugd en Media (DCJM).

- **Onroerend erfgoed:** De bevoegdheid voor onroerend erfgoed ligt bij het Vlaams Gewest. Dit omvat bouwkundig, landschappelijk en archeologisch erfgoed.

Overheidsinstantie: agentschap Onroerend Erfgoed (AOE).

Opgelet: De zorg voor het onroerend erfgoed in Vlaanderen is een gedeelde zorg. Het agentschap Onroerend Erfgoed is de bevoegde instantie op Vlaams niveau, maar moedigt lokale besturen aan een eigen erfgoedbeleid te ontwikkelen en erkende onroerenderfgoedgemeente te worden. Intergemeentelijke onroerenderfgoeddiensten (IOED's) ondersteunen het lokale onroerenderfgoedbeleid in hun regio.

Brussels Hoofdstedelijk Gewest

- **Onroerend erfgoed:** Het gewest is bevoegd voor onroerend erfgoed.

Overheidsinstantie: *urban.brussels*.

- **Roerend en immaterieel erfgoed:** Het gewest heeft directe verantwoordelijkheid voor alles wat lokaal en bicultureel belangrijk is.

Overheidsinstantie: *urban.brussels*.

Voor de rest zijn zowel de Vlaamse Gemeenschap als de Franse Gemeenschap verantwoordelijk, afhankelijk van de taalgemeenschap en de specifieke aard van het erfgoed.

Overheidsinstantie: de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC) of de *Commission communautaire française* (COCOF).

Waals Gewest en Franse Gemeenschap

- **Onroerend erfgoed:** Het Waals Gewest is verantwoordelijk voor onroerend erfgoed in Wallonië.

Overheidsinstantie: *Agence wallonne du Patrimoine* (AWaP)

- **Roerend en immaterieel erfgoed:** De Franse Gemeenschap beheert roerend en immaterieel erfgoed in Wallonië.

Overheidsinstantie: *Fédération Wallonie-Bruxelles* (FWB)

Duitstalige Gemeenschap

De Duitstalige Gemeenschap is bevoegd voor zowel roerend, onroerend als immaterieel erfgoed binnen haar grondgebied.

Overheidsinstantie: *Ministerium der Deutschsprachigen Gemeinschaft Belgiens.*

2.1.3. Analyse

Het beleid van erfgoed in België is afhankelijk van het grondgebied en de categorie erfgoed, wat leidt tot een complexe verdeling van bevoegdheden. Deze situatie vraagt bijzondere aandacht wanneer zich een ramp voordoet in grensgebieden of in een ruim geografisch gebied, waarbij verschillende bevoegdheden samenkomen.

Een extra complexiteit heeft betrekking op cultuurgooderen (in de zin van het Onroerend erfgoeddecreet): dit roerend erfgoed wordt (ook) een Gewestelijke verantwoordelijkheid wanneer het wordt beschouwd als een integraal onderdeel van onroerend erfgoed¹⁸. Deze institutionele architectuur is niet zonder moeilijkheden. Bijvoorbeeld, als een beschermde kerk in Gent geteisterd wordt door overstromingen: een schilderij aan de muur van de kerk dat erkend is als topstuk (roerend erfgoed) valt onder de bevoegdheid van de Vlaamse Gemeenschap (Departement Cultuur, Jeugd en Media). De kerk zelf, als een geklasseerd gebouw, valt onder de bevoegdheid van het Vlaamse Gewest (en dus van het agentschap Onroerend Erfgoed). Tegelijkertijd is een altaarstuk in dezelfde kerk, cultuurgood*, ook de bevoegdheid van het Gewest. Dit zijn twee administraties die afhankelijk zijn van aparte ministers. Hoewel door de recente decreetswijziging van het Topstukkendecreet en het Onroerend erfgoeddecreet de regeling rond het toelaten en subsidiëren van ingrepen op zulke 'dubbel beschermde topstukken' vereenvoudigd is (regeling via het Topstukkendecreet), vallen deze 'dubbel beschermde topstukken' nog steeds onder beide decreten. Daarnaast kan de kerk, afhankelijk van de situatie, ook onder het gezag vallen van de stad, de gemeente, de kerkfabriek of de provincie.

Om te vermijden dat de complexiteit in erfgoedbeheer en -beleid een snelle en efficiënte interventie tijdens noodsituaties verhindert, is het cruciaal dat rollen en verantwoordelijkheden in geval van nood toegekend zijn aan en gekend zijn door de betrokken erfgoedbeheerders en overheidsinstanties. Voorts speelt ook prioritering een belangrijke rol, voornamelijk bij rampen van grote geografische omvang, waarbij meerdere erfgoed sites tegelijk moeten worden beschermd. Prioritering kan worden gebaseerd op criteria zoals erfgoedwaarde, kwetsbaarheid, juridische bescherming en toegankelijkheid, maar er moet ook aandacht zijn voor erfgoed zonder juridische beschermde status, zoals voorwerpen die een belangrijke rol spelen in de sociale geschiedenis of een gemeenschap representeren.

Naast het uitzonderlijk juridisch beschermd erfgoed, zoals gedefinieerd in het Onroerenderfgoeddecreet (Vlaamse overheid, 2013) en het Topstukkendecreet (Vlaamse overheid, 2003), verdienen ook collecties met cultuurhistorische waarde aandacht in noodstrategieën. Erfgoed van alledaags leven heeft misschien geen topstatus, maar kan van groot belang zijn voor een gemeenschap. De complexiteit van prioritering ligt dus niet alleen in de wettelijke status van erfgoed, maar ook in de bredere culturele en sociale betekenis. Erfgoedbeheerders, die verantwoordelijk zijn voor collectie- en calamiteitenplannen, spelen een cruciale rol in het identificeren van prioriteiten binnen hun collecties.

¹⁸ Hetzelfde probleem doet zich voor in Wallonië (erfgoed dat "onroerend door bestemming" is).

Het is essentieel om in noodplannen vanuit een breed erfgoedbegrip te vertrekken en in dialoog met de erfgoedgemeenschappen en -beheerders duidelijke richtlijnen te ontwikkelen voor het beschermen van zowel juridisch erkend als sociaal belangrijk erfgoed.

2.1.4. Conclusie: bevoegdheden voor erfgoed

De complexe structuur van erfgoedbeleid in België weerspiegelt de diverse verantwoordelijkheden van de federale, gewestelijke en communautaire overheden. Erfgoed, zowel materieel als immaterieel, valt onder de bevoegdheid van verschillende instanties die verantwoordelijk zijn voor specifieke categorieën en gebieden. De verdeling van verantwoordelijkheden kan leiden tot uitdagingen in geval van nood, vooral in situaties waar erfgoedobjecten en -locaties onder meerdere administraties vallen. Bijvoorbeeld, een beschermd gebouw en de kunstwerken daarin kunnen onder verschillende instanties vallen, wat het crisisbeheer bemoeilijkt.

De toekomstige fasen van dit project (WP4) zullen gericht zijn op het formuleren van aanbevelingen voor de Vlaamse overheid. Deze aanbevelingen willen beleid en acties stimuleren door de Vlaamse overheid voor het redden van erfgoed tijdens een ramp. Maar, aangezien de Vlaamse overheid vaak niet de beheerder van dit erfgoed is, en omdat de Vlaamse overheid niet steeds de (enige) speler is die bevoegd is voor het getroffen erfgoed – laat staan voor crisisbeheer – spreken we over een gedeelde verantwoordelijkheid. Cruciaal zal de bepaling en toekenning van rollen en verantwoordelijkheden zijn tussen de betrokken actoren. Welke stappen hiervoor concreet gezet moeten of kunnen worden, zullen we in gezamenlijke gesprekken met experts uit de brede erfgoedsector en de sector van het crisisbeheer uitdiepen.

2.2. Internationale kaders

2.2.1. Europa

De **Europese Unie** wil de acties van lidstaten voor de bescherming van erfgoed ondersteunen. Haar strategisch kader is onder andere te vinden in de *New European Agenda for Culture* (2018), het Werkplan voor cultuur 2023-2026 van de Europese raad, de Directieve 2007/60/EC over de beoordeling en beheer van overstromingsrisico's, en het *European Framework for Action on Cultural Heritage* (2018). Het Werkplan voor cultuur 2023-2026 stelt vier concrete acties voor: het beschermen van erfgoed tegen rampen van natuurlijke en menselijke origine, de strijd tegen de illegale handel in cultuurgoederen, het bewaren van Oekraïens erfgoed, en de rol van kunst en cultuur in klimaatacties (Raad van de Europese Unie 2022). Concrete programma's, zoals het *EU Civil Protection Mechanism* (UCPM)¹⁹ kunnen hierdoor in voege worden gesteld via de door de EU-gefinancierde *capacity building* projecten zoals PROCULTHER-NET²⁰.

¹⁹ In oktober 2001 heeft de Europese Commissie het Mechanisme voor Civiele Bescherming (*Union Civil Protection Knowledge Network* - UCPM) van de EU ingesteld. Dit mechanisme heeft tot doel de samenwerking op het gebied van civiele bescherming tussen de EU-landen en 10 andere deelnemende staten te versterken, met als oogmerk de preventie, voorbereiding en respons op rampen te verbeteren (Europese Commissie, *EU Civil Protection Mechanism*).

²⁰ PROCULTHER (2019–2021), mede gefinancierd door DG-ECHO binnen het UCPM, zette strategische stappen om cultureel erfgoed te beschermen tegen rampen. In 2022–2023 groeide het uit tot PROCULTHER-NET, met als doel een Europese thematische gemeenschap rond erfgoedbescherming op te richten binnen het UCPM-netwerk. De huidige fase (2024–2025) bouwt voort op eerdere ervaringen en bevordert intersectorale samenwerking om duurzame governance en uitwisseling rond erfgoed en rampenbeheer te versterken.

Ook de **Raad van Europa** legt mee de bescherming van Europees erfgoed vast. Vlaanderen ondertekende onder meer de Conventie van Granada van 1987 ter bescherming van Europees onroerend erfgoed, de Conventie van Valletta van 1992 ter bescherming van archeologisch erfgoed, de Conventie van Firenze van 2000 ter bescherming van landschappen, en de Conventie van Faro van 2005 over de bijdrage van erfgoed aan de samenleving. Het hedendaags erfgoedbeleid in Vlaanderen is afgestemd op de principes van deze verdragen.

2.2.2. De Verenigde Naties

De **conventies van UNESCO** bieden belangrijke rechtsinstrumenten op wereldvlak, bijvoorbeeld de conventies ter bescherming van erfgoed in tijden van gewapend conflict (1954/1999), tegen de illegale handel in cultuurgoederen (1970) of ter bescherming van werelderfgoed (1972) (UNESCO, *Legal affairs: Legal Texts*). Deze werden door België respectievelijk geratificeerd in 1960/2010, 2009 en 1996, maar de conventie van 1970 werd nog niet omgezet naar de Belgische wetgeving. Daarnaast zijn er ook aan immaterieel erfgoed (2003) en onderwatererfgoed (2001) conventies gewijd (UNESCO, *Legal affairs: Legal Texts*). Het Werelderfgoedverdrag van 1972 was het eerste echte internationale instrument om de erkenning en bescherming van cultureel en natuurlijk erfgoed met universele en unieke waarde voor de mensheid. Van 2022 tot 2025 is België trouwens lid van het Werelderfgoedcomité.

Het **Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030** (UNDRR 2015) is een niet-bindende overeenkomst waarin de lidstaten een kader wordt aangeboden om concrete maatregelen te nemen die de risico's op rampen moeten verminderen. De staat krijg daarbij een belangrijke rol toebedeeld, maar het kader benadrukt dat verantwoordelijkheden ook gedeeld moeten worden met lokale overheden, de privésector en andere belanghebbenden, waaronder de burgers. De vier prioriteiten zijn:

- Inzicht verwerven in risico's op rampen.
- De risicobeheersing versterken.
- Investeren in risicovermindering voor veerkracht.
- Verbeterde paraatheid voor effectieve respons en '*Building Back Better*' bij herstel, rehabilitatie en wederopbouw.

Het kader benadrukt onder meer het belang om zowel op nationaal als lokaal niveau "*the protection of cultural and collecting institutions and other sites of historical, cultural heritage and religious interest*" te steunen (UNDRR 2015, §30d).

In haar verklaring bij de *midterm review* van het *Sendai Framework*, in New York op 18 mei 2023, wees toenmalig minister van Binnenlandse Zaken Annelies Verlinden onder meer op het belang van internationale samenwerking en de ontwikkeling van een risicocultuur in België²¹.

2.3. Crisisbeheer en noodplanning in België

De politie en de operationele diensten van de civiele veiligheid (de brandweer- en reddingsposten van de hulpverleningszones, en de operationele eenheden van de Civiele Bescherming) opereren binnen de hieronder toegelichte wettelijke kaders die juridisch de belangrijkste beginselen in crisisbeheer en noodplanning vastleggen. Daarin komen cultuur of erfgoed niet aan bod.

- De Wet betreffende de civiele veiligheid van 15 mei 2007.

²¹ De speech is integraal gepubliceerd op haar persoonlijke website: <https://verlinden.belgium.be/en/national-statement-belgium-sendai-midterm-review> (geraadpleegd op 23 mei 2024).

- K.B. van 22 mei 2019 betreffende de noodplanning en het beheer van noodsituaties op het gemeentelijk en provinciaal niveau.
- K.B. van 26 april 2024 tot vaststelling van het nationaal noodplan.
- Nieuw wetboek Noodplanning en Crisisbeheer. Het voorontwerp van wet werd op 29 maart 2024 aan de ministerraad voorgesteld en goedgekeurd in eerste lezing. In de wet zijn de belangrijkste beginselen opgenomen op lokaal, nationaal en sectoraal niveau. Op basis van deze wet werden ook twee ontwerpen van koninklijk besluit opgesteld. Het ene vervangt het K.B. van 22 mei 2019 m.b.t. lokale noodplanning, het andere (het K.B. van 26 april 2024) vervangt het K.B. van 31 januari 2003 m.b.t. het nationaal noodplan (NCCN, *De ministerraad keurt het Wetboek goed*). Een Ministeriële omzendbrief betreffende het K.B. van 2019 werd alvast gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad op 13 juni 2024 en verduidelijkt enkele bepalingen uit dat Koninklijk Besluit.

Enkele nieuwe accenten zijn:

- Een verduidelijking van de taken en verantwoordelijkheden van de verschillende actoren.
- Een stevige verankering van de rol van de bevoegde bestuurlijke overheden bij het beheer van noodsituaties en nationale crisissen, met het oog op het waarborgen van eenheid van commando bij crisisbeheer.
- De verdere professionalisering van de noodplanning en het crisisbeheer op verschillende niveaus.
- Een verduidelijking van de rol van sectorale actoren bij noodplanning en crisisbeheer.
- Het creëren van een wettelijke basis voor samenwerking met gefedereerde entiteiten.

2.4. Vlaams kader erfgoed

2.4.1. Vlaams kader cultureel erfgoed

De Vlaamse overheid voert een beleid voor cultureel erfgoed. Dit is een gemeenschapsbevoegdheid. Het Departement Cultuur, Jeugd en Media staat in voor de beleidsvoorbereiding, -uitvoering en -evaluatie van het cultureel-erfgoedbeleid.

De Vlaamse overheid voorziet in wettelijke kaders en instrumenten om kwalitatieve erfgoedwerking te garanderen, voor verschillende types cultureel erfgoed en cultureel-erfgoedgemeenschappen. Daarmee zet ze in op het geheel van processen en procedures die een kwaliteitsvolle zorg voor en omgang met het cultureel erfgoed garanderen en komt ze ook tegemoet aan een aantal internationale verplichtingen en verantwoordelijkheden. Het gaat om een beleid voor Vlaanderen. De Vlaamse Gemeenschap is bevoegd voor het Nederlandse taalgebied van België. De Vlaamse Gemeenschap is daarbij ook bevoegd voor Nederlandstalige organisaties gevestigd in Brussel. Het gaat om instellingen die wegens hun activiteiten moeten worden beschouwd uitsluitend te behoren tot de Vlaamse Gemeenschap.

Het beleid en bijhorend instrumentarium zet in op vier taken:

- Beschermen

Beschermen omvat het identificeren van cultureel erfgoed met uitzonderlijke betekenis en het nemen van gerichte maatregelen om dat te bewaren en te behouden. Dit gebeurt in hoofdzaak via het Topstukkendecreet. Aansluitend staat de Vlaamse Gemeenschap ook in voor het uitvoeren

van de EU-richtlijn die een vergunningsplicht oplegt voor het buiten de EU brengen van bepaalde categorieën van cultuuroederen.

- Borgen

Borgen is het actief in stand houden, laten evolueren, en doorgeven aan volgende generaties van immaterieel erfgoed. Dit gebeurt door cultureel-erfgoedgemeenschappen zelf, de beoefenaars of dragers van immaterieel erfgoed. Sinds 2010 voert de Vlaamse overheid een actief immaterieel-erfgoedbeleid. De visienota *Een beleid voor het borgen van immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen* uit 2010 zette de krijtlijnen uit voor de uitbouw van een vernieuwend beleid, gestoeld op de UNESCO-Conventie 2003 voor het borgen van immaterieel cultureel erfgoed. In 2021 en 2022 organiseerde het Departement Cultuur, Jeugd en Media een actualiseringstraject die resulteerde in een geactualiseerde visietekst. Instrumenten binnen het immaterieel erfgoedbeleid zijn de Inventaris Vlaanderen, het Register en het platform immaterieelerfgoed.be.

- Ondersteunen

De Vlaamse overheid ondersteunt cultureel-erfgoedactoren en lokale besturen die zich inzetten voor roerend en immaterieel erfgoed. De financiële ondersteuning gebeurt op Vlaams niveau vooral op basis van het Cultureelerfgoeddecreet. Daarnaast wordt ook ondersteuning gegeven via impulsreglementen, het Topstukkendecreet, en het Memoriaaldecreet. Vanuit het bredere cultuurbeleid bieden verschillende instrumenten daarnaast ondersteuning, zoals investeringsubsidies vanuit het cultureel-infrastructuurbeleid, het Bovenlokaal Cultuurdecreet, en de subsidie-oproep 'innovatieve partnerprojecten'.

- Beheren

De Vlaamse overheid is zelf ook een actor in het veld: via het inrichten van musea en archieven, en het beheer (incl. verwerving) van de Collectie Vlaamse Gemeenschap.

- Het Departement staat in voor het beheer van de Collectie Vlaamse Gemeenschap. Een deel van deze collectie is in bewaring gegeven aan (eigen) instellingen, een deel dient als verfraaiing van kantoorgebouwen, en een deel wordt bewaard in het Depot Vilvoorde.
- De Vlaamse Gemeenschap heeft enkele eigen (erfgoed)instellingen. Deze hebben onderling een verschillend statuut/organisatiestructuur. Er zijn 3 eigen instellingen onder het beheer van het departement, als een buitendienst: het Lijsternest (Schrijvershuis Stijn Streuvels), het Roger Raveelmuseum en het Kasteel van Gaasbeek. Er zijn 3 instellingen in beheer van een vzw: M HKA, KMSKA en Mu.ZEE (medebestuur met de stad Oostende).

De zorg voor en het doorgeven van erfgoed voor toekomstige generaties staat centraal in het beleid. Via de beleidsinstrumenten worden actoren gestimuleerd in te zetten op een kwaliteitsvolle zorg voor erfgoed in algemene zin, en specifiek op calamiteitenplanning.

- **Het Cultureelerfgoeddecreet van 23 december 2021**

Het Cultureelerfgoeddecreet van 23 december 2021 is het belangrijkste instrument in de ondersteuning van cultureel-erfgoedorganisaties. Voor collectiebeherende organisaties zijn minimumnormen opgelegd wat betreft behoud en beheer. Voor sommige organisaties is het beschikken over een calamiteitenplan een decretale vereiste, voor andere organisaties is het

veeleer een stimuleringsbeleid. De bepalingen zijn opgenomen in het **uitvoeringsbesluit van het Cultureelerfgoeddecreet**²² van 23 december 2021 (of *Besluit van de Vlaamse Regering tot uitvoering van het Cultureelerfgoeddecreet van 23 december 2021*).

Art. 21 en art. 33 bepalen dat de aanduiding als respectievelijk Cultureel-erfgoedinstelling en landelijk ingedeelde instelling voor de functie behouden en borgen (2°) berust op de beoordeling van “c) het veiligheids- en calamiteitenplan, waarbij de voorziene maatregelen in verhouding staan tot de waarde van de collectie.”.

Hieruit kunnen we het volgende opmaken:

- Voor landelijk ingedeelde collectiebeherende organisaties is een calamiteitenplan een decretale vereiste (art. 33).
  - Voor Cultureel-erfgoedinstellingen is een calamiteitenplan een decretale vereiste (art. 21).
  - Voor bovenlokaal ingedeelde collectiebeherende organisaties is een calamiteitenplan geen decretale vereiste. Tijdens het toezicht en de beoordeling van de organisatie wordt het al dan niet beschikken over een calamiteitenplan meestal wel meegenomen.
  - Voor erkende organisaties is een calamiteitenplan geen decretale vereiste. Bij de aanvraag tot erkenning wordt wel gevraagd of de organisatie beschikt over een calamiteitenplan. Tijdens de beoordeling wordt het al dan niet beschikken over een calamiteitenplan meestal wel meegenomen.
- Het **Topstukkendecreet** van 24 januari 2003 (of *Decreet houdende bescherming van het roerend cultureel erfgoed van uitzonderlijk belang*).

In dit decreet wordt niet expliciet melding gemaakt van de noodzaak van een veiligheids-of calamiteitenplan. Dit is evenmin het geval in het Reglement bewaaromstandigheden topstukken (of reglement Ondersteuning van projecten ter bevordering van de bewaaromstandigheden van topstukken opgenomen in de Topstukkenlijst). Merk op dat dit wel expliciet gevraagd wordt voor topstukken van de Waalse gemeenschap (art. 7 §5 van de *Arrêté du Gouvernement de la Communauté française établissant les modalités de mise en œuvre du décret du 17 mars 2022 portant protection du patrimoine culturel mobilier*, BS 24 februari 2023).

Hoewel het Topstukkendecreet **geen expliciete melding** van een veiligheids-of calamiteitenplan, maakt, is het wel zo dat de beheerder van een topstuk instaat voor **het goede behoud en beheer** van het topstuk. In artikel 23 van het Uitvoeringsbesluit van het Topstukkendecreet wordt geduid wat de taken zijn van de beheerders om verval of beschadiging te voorkomen. Hierbij wordt onder meer vermeld dat de eigenaar tijdig maatregelen moet nemen om ‘een geschikte en stabiele bewaaromgeving voor de beschermde voorwerpen te garanderen, zoals door gepaste klimaatregeling, door het vermijden van water- en lichtschade en door het weren van stof, ongedierte en schimmels’. Daarnaast wordt ook vermeld dat de eigenaar ‘de nodige beveiligingsmaatregelen en veiligheidsvoorzieningen, zoals brand- en inbraakpreventie, regelmatig nazicht op het onderhoud, voorzieningen tegen breuk-, stoot- of andere schade bij de opberging of

²² Merk op dat dit niet vermeld is in het originele Decreet houdende de ondersteuning van cultureelerfgoedwerking (of Cultureelerfgoeddecreet van 23 december 2021) (BS 11 maart 2022), enkel in het uitvoeringsbesluit bij dit Decreet (BS 8 juli 2022).

presentatie, de nodige voorzichtigheid en zorgvuldigheid bij verplaatsing, verpakking en transport' moet nemen.

Voor cultureel erfgoed van uitzonderlijk belang, en opgenomen op de Topstukkenlijst, kan niet gelijk welke ingreep (conservatie/restauratie) worden uitgevoerd. Indien een fysieke ingreep nodig is, moet men hiervoor expliciete toelating krijgen van de Vlaamse overheid. Het Topstukkendecreet voorziet een uitzonderingsbepaling, met name voor het uitvoeren van een noodingreep. In noodsituaties kunnen dringende en voorlopige maatregelen genomen worden zonder voorafgaande toelating, maar dit moet dan wel onmiddellijk gemeld worden. Het uitvoeren van zulke noodingreep is de uitzondering op de regel, moet aantoonbaar een urgent karakter hebben gehad en moet uitgevoerd worden met het oog op het optimale behoud van het topstuk.

- Het Memoriaaldecreeet van 15 juli 2011 (of *Decreet houdende de erkenning van en de subsidieregeling voor het Memoriaal van de Vlaamse Ontvoogding en Vrede*) maakt geen melding van noodplanning of de noodzaak van een calamiteitenplan.

Voor de impact van de decretale vereiste voor het beschikken van een (geactualiseerd) calamiteitenplan, verwijzen we naar het hoofdstuk 4.2.1. *Intern noodplan*.

- De **Strategische Visienota Cultureel Erfgoed** van 1 april 2021.

Via de *Strategische visienota Cultureel Erfgoed* bepaalt de minister van Cultuur prioriteiten voor het brede cultureel-erfgoedbeleid en de verwachtingen en aandachtspunten voor de uitvoering van het Cultureelerfgoeddecreet. De visienota bouwt verder op het Vlaamse Regeerakkoord en de beleidsnota Cultuur. Dit beleidsvoorbereidend onderzoek sluit aan bij de beleidsprioriteiten voor cultureel erfgoed in de Strategische visienota Cultureel Erfgoed ingediend door minister-president Jan Jambon op 1 april 2021. Die visienota werd dus opgemaakt vóór de overstromingen die het oosten en zuiden van ons land veel schade hebben berokkend in de zomer van 2021. De visienota en de decreten m.b.t. cultureel erfgoed vermelden het volgende m.b.t. preventie en noodplanning:

- Punt II.3.1.3 (p. 24-25) bij de beleidsprioriteiten voor erfgoedzorg wordt als aandachtspunt voor het 'Behouden van erfgoed' gewezen op het belang "dat het cultureel-erfgoedveld in Vlaanderen op de hoogte is van de mogelijke risico's en gevolgen van terreurdreiging, vandalisme en iconoclasme, grotere temperatuurschommelingen, intensievere neerslag of droogte, verhoogde fijnstofconcentratie..." .
- Punt III.2.2 onder het aandachtspunt 'Erfgoed Centraal' voor de uitvoering van het Cultureelerfgoeddecreet (p. 56) benadrukt dat er ook bijzondere aandacht besteed moet worden aan "het verzekeren van kwalitatief behoud en het omgaan met calamiteiten."

2.4.2. Vlaams kader onroerend erfgoed

Onroerend erfgoed omvat archeologisch erfgoed, bouwkundig, landschappelijk erfgoed en varend erfgoed. Het agentschap Onroerend Erfgoed bereidt het onroerenderfgoedbeleid in Vlaanderen voor en voert het uit. Als grondgebonden materie maakt het agentschap Onroerend Erfgoed deel uit van het beleidsdomein omgeving.

Het agentschap inventariseert, beschermt en voorziet wettelijke kaders en procedures om het onroerend erfgoed optimaal te beheren en te vrijwaren voor de toekomst. Het onroerenderfgoedbeleid wordt vormgegeven in partnerschap samen met onze erkende actoren,

structurele partners en de lokale besturen. Waarbij onroerenderfgoedgemeenten zelf de verantwoordelijkheid opnemen voor het uitbouwen van een eigen beleid.

Het agentschap Onroerend Erfgoed geeft advies en reikt instrumenten aan om zowel de actoren als het erfgoed te ondersteunen. Financiële ondersteuning gebeurt door structurele subsidies, projectsubsidies en premies. Het agentschap verricht beleidsgericht onderzoek en beheert ook zelf een erkend onroerenderfgoeddepot. Hierin wordt het onroerend erfgoed in eigendom van de Vlaamse overheid bewaard.

De juridische kaders voor onroerend erfgoed in Vlaanderen²³ zijn het **Onroerenderfgoeddecreet** van 12 juli 2013 waarvan de bepalingen geregeld worden in het **Onroerenderfgoedbesluit** (*Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de uitvoering van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013*) van 16 mei 2013. Deze traden in werking op 1 januari 2015; voor archeologie gebeurde dit gefaseerd sinds 1 januari 2016.

In het onroerenderfgoeddecreet en -besluit wordt gebruik gemaakt van het actiefbehoudsbeginsel. Dit impliceert dat de zakelijkrechthouder/beheerder van een archeologisch ensemble of een beschermd goed verantwoordelijk is om dit in goede staat te behouden en hiertoe de nodige maatregelen te treffen.

- Art. 6.1.1.: de zakelijkrechthouder en de gebruiker van een beschermd goed zijn verplicht de instandhouding en het onderhoud ervan te verzekeren door:
  - 1° het goed als een goede huisvader te beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen te nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
  - 2° de toestand van het goed regelmatig te controleren;
  - 3° regulier onderhoud uit te oefenen;
  - 4° onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen te nemen in geval van nood.
- Art. 6.1.3. en 6.4.1.: de zakelijkrechtshouder en gebruiker zijn verplicht om passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen te nemen in geval van nood en deze aan het agentschap te melden ("De zakelijkrechthouders en gebruikers van een beschermd goed behouden het in goede staat door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken"). De eigenaars/beheerders zijn dus niet verplicht om een calamiteitenplan uit te werken²⁴; risicobeheer is geen voorwaarde voor het bekomen van een erfgoedpremie en maakt ook geen deel uit van beheersplannen onroerend erfgoed.
- Art. 6.4.1 beschrijft de meldingsprocedure bij schadegevallen aan onroerend erfgoed.
- Art. 3.4.2 vermeldt dat het beschikken over een calamiteitenplan een vereiste is om als onroerenderfgoeddepot erkend te worden.
- Art. 10.1.17 benadrukt dat een onroerenderfgoeddepot moet beschikken over een calamiteitennetwerk indien het gesubsidieerd wil worden in het kader van een samenwerkingsovereenkomst.

²³ Andere decreten, bv. voor gebouwen van de eredienst (het *Decreet betreffende de materiële organisatie en werking van de erkende erediensten*) maken geen melding van interne noodplannen voor onroerend erfgoed.

²⁴ Kerken kunnen voor het opstellen van een intern noodplan worden bijgestaan door PARCUM, het expertisecentrum voor religieus erfgoed, in zijn dienstverlenende opdracht voor het thema veiligheidszorg. De werking van PARCUM omvat zowel onroerend als cultureel erfgoed. PARCUM begeleidde in 2022 de uitwerking van het intern noodplan van een tiental kerken.

Vanuit het Vlaams beleid werd het Vlaams Depotnetwerk (onroerend erfgoed) geïnitieerd. Dit netwerk stimuleert de erkende onroerenderfgoeddepots om een calamiteitennetwerk uit te bouwen. Een dergelijk calamiteitennetwerk bestaat in de provincies Oost-Vlaanderen, Vlaams-Brabant en Antwerpen (zie hoofdstuk 6.1. *Bovenlokale calamiteitennetwerken*). Het gaat dan meer bepaald om een engagementsverklaring waarin de depots in de mate van het mogelijke elkaar in nood bijstand, depotruimte of noodmateriaal aanbieden. Er worden ook trainingen georganiseerd. Voorts zet het Depotnetwerk in op sensibilisering binnen de depotsector en wordt er op calamiteiten getraind.

Het is momenteel niet duidelijk welke rol de intergemeentelijke onroerenderfgoeddiensten (IOED) opnemen of wensen op te nemen in verband met calamiteitenwerking.

2.5. Conclusie wettelijke kaders en beleid

Uit deze schets van de geldende wettelijke kaders kunnen we afleiden dat de risicocultuur in de Vlaamse erfgoedsector wordt aangemoedigd voor bepaalde collectiebeherende instellingen en onroerenderfgoeddepots – met betrekking tot hun erkenning en/of subsidiëring. Een deel van het erfgoed is in handen van private eigenaars en valt daardoor buiten de wettelijke kaders m.b.t. erkend erfgoed. De vraag is hoe de bescherming van dit erfgoed versterkt kan worden. Anderzijds is het duidelijk dat, hoewel op internationaal niveau de bescherming van erfgoed in conflict -en noodsituaties hoger op de agenda komt te staan, dit nog niet het geval is in België, waar cultuur in het algemeen en erfgoed specifiek nog niet geïntegreerd zijn in de regelgeving rond risicobeheer en noodplanning. De internationale kaders plaatsen de bescherming van erfgoed in nood binnen wereldwijde uitdagingen zoals klimaatverandering en erfgoed bedreigd door gewapende conflicten.

In hoofdstuk 4. *Procedures en tools* wordt ingegaan op de concrete invulling van de hier besproken kaders en beleidsontwikkelingen.

3. Prioritaire risico's voor erfgoed

Dit onderzoeksproject richt zich op de risico's die het erfgoed van Vlaanderen en Brussel bedreigen. In deze sectie wordt de methodologie van de risicoanalyse kort uiteengezet. De resultaten van de nationale analyse door het NCCN (2018-2023) en het Europees Milieuagentschap (2024) worden uiteengezet en er wordt nagegaan of deze analyse toepasbaar is op de erfgoedsector.

3.1. Risicoanalyse: methodologie voor het bepalen van risico's

Een risicoanalyse identificeert en kwantificeert risico's in een specifieke situatie. Door zowel de kans (waarschijnlijkheid) als de impact van deze risico's te beoordelen, kunnen organisaties gerichte beleidskeuzes maken en strategieën ontwikkelen om deze effectief te beheersen. De risicogrootte wordt berekend met de formule $R = K \times E$, waarbij R staat voor de risicogrootte, K voor de kans dat het risico zich voordoet, en E voor de impact ervan. Deze methodologie kan worden toegepast op zowel nationaal als organisatieniveau.

Er zijn drie hoofdaanpakken voor risicoanalyse, die elk afhankelijk zijn van de beschikbaarheid van data en de specifieke context:

- **Kwalitatieve analyse:** Deze methode identificeert risico's, hun oorzaken en gevolgen zonder gebruik te maken van cijfers. Dit is nuttig wanneer numerieke gegevens ontbreken, middelen beperkt zijn, of de tijd schaars is (Ramalhinho & Macedo, 2019).
- **Kwantitatieve analyse:** Deze methode vereist gedetailleerde data en een model om risico's kwantitatief te beoordelen en te rangschikken.
- **Semi-kwantitatieve analyse:** Deze aanpak combineert beide benaderingen door een relatieve risicoschaal te beschrijven zonder exacte cijfers te gebruiken. Dit is handig wanneer precieze kwantificering moeilijk is en kwalitatieve interpretaties te subjectief kunnen zijn.

Scenario's zijn een cruciaal onderdeel van risicoanalyses. Ze bieden een kader om risico's niet alleen in termen van waarschijnlijkheid te evalueren, maar ook in relatie tot de effectiviteit van genomen maatregelen. Dit helpt risico's in hun volledige context te beoordelen (Stanford Encyclopedia of Philosophy, *Bayes' Theorem*). Wanneer maatregelen worden getroffen, verandert de context waarin risico's optreden, waardoor de kans op het optreden van dat risico ook verandert. Bijvoorbeeld, de kans op een brand is anders wanneer er geen brandalarm is geïnstalleerd (voorwaarde A) versus wanneer het personeel getraind is in brandpreventie (voorwaarde B). De kans op het risico verschilt op basis van de combinatie van factoren en getroffen voorzorgsmaatregelen.

De resultaten van een risicoanalyse kunnen op verschillende manieren worden weergegeven, zoals via risicomatrices, staafdiagrammen en geografische kaarten. Deze visualisaties helpen bij het prioriteren van risico's en stellen organisaties in staat om duidelijke communicatie te voeren met stakeholders. Afhankelijk van de aard van de risico's en de beschikbaarheid van data, wordt in het erfgoedveld een passende weergavemethode gekozen.

- **Risicomatrix:** Organiseert risico's op basis van impact en waarschijnlijkheid, vaak gebruikt voor semi-kwantitatieve analyses.
- **Staafdiagrammen:** Bieden een gedetailleerde kwantificering van risico's, gerangschikt naar prioriteit op basis van hun omvang.
- **Geografische kaarten:** Visualiseren risico's gekoppeld aan specifieke locaties, zoals zones in een gebouw of kwetsbare geografische gebieden.

Nadat de risico's zijn geïdentificeerd en geëvalueerd, volgt de fase waarin mitigerende maatregelen worden getroffen. Het is belangrijk te beseffen dat preventieve maatregelen niet altijd perfect zijn; hun effectiviteit moet ook worden beoordeeld om te bepalen hoe waarschijnlijk het is dat een risico toch optreedt (De Bruyn, 2004). Preventieve maatregelen kunnen de context van een risico veranderen, wat invloed heeft op de kans dat het risico zich daadwerkelijk voordoet.

In de praktijk worden organisaties in de erfgoedsector aangemoedigd om risico's te herkennen en preventieve maatregelen te treffen, zoals aanbevolen in het cultureel erfgoed beleid. Hoewel een uitgebreide kwantitatieve risicoanalyse voor veel instellingen misschien niet haalbaar is, kan een vereenvoudigde, kwalitatieve aanpak helpen om risico's effectief in te schatten en te verminderen. Dit is vooral nuttig voor het beheren van collecties en het risicobeheer op organisatieniveau.

Een goede risicoanalyse vereist voortdurende beoordeling van veranderende omstandigheden en de effectiviteit van preventieve maatregelen. Door verschillende scenario's te ontwikkelen en de waarschijnlijkheid van risico's zorgvuldig te evalueren, kunnen organisaties zich beter voorbereiden en robuuste preventiestrategieën implementeren. Door ook zeldzame risico's mee te nemen in de analyse, kunnen organisaties beter voorbereid zijn op onwaarschijnlijke maar potentieel ingrijpende gebeurtenissen.

3.2. Risicoanalyse voor België volgens het NCCN en de European Climate Risk Assessment

Het NCCN heeft een nationale risicoanalyse uitgevoerd voor de periode 2018-2023 (NCCN, *Nationale risicoanalyse*). Deze analyse identificeert en evalueert de belangrijkste risico's voor België. De totale impact is berekend op basis van de resultaten voor deze vier criteria:

- **Menselijke impact:** aantal doden, aantal gewonden, aantal zieken, aantal geëvacueerde personen.
- **Maatschappelijke impact:** verstoring van vitale diensten, negatieve berichtgeving in de pers.
- **Impact op het milieu:** getroffen oppervlakte (km²), beschadiging van het ecosysteem, mogelijke mate van herstel.
- **Financiële impact:** potentiële financiële schade, stijging van werkloosheid, vermindering van actieve bedrijven.”

De risico's zijn geclassificeerd in vier types risico's, met daaronder meerdere specifieke risico's (zie tabel 3). Merk op dat het NCCN eind oktober 2024 een nieuwe risicoanalyse zal publiceren. De risico's die onderzocht worden in de Belgian National Risk Assessment (BNRA) 2023-2026 zijn onderverdeeld in verschillende categorieën: man-made risico's, natuurlijke risico's, gezondheidsrisico's, klimaatgerelateerde risico's, cyberrisico's, digitale risico's, economische risico's, opkomende risico's en risico's verbonden aan vitale diensten.

Tabel 3: De vier types risico's die bestaan in België, volgens NCCN, Nationale risicoanalyse.

NATUURLIJKE RISICO'S	TECHNOLOGISCHE RISICO'S	GEZONDHEIDSRISICO'S	VEILIGHEIDSRISICO'S
Hevig onweer en storm	Incident in een Seveso-installatie en industriële milieuverontreiniging	Verspreiding van besmettelijke ziektes door de globalisering/epidemie	Terrorisme en extremisme
Fluviale overstroming	Ongeval in een nucleaire installatie	Ozonpiek/wintersmog	Chemische, biologische, radioactief, nucleaire (CBRNE)-incidenten (CBRNE-stoffen komen vrij bij terrorisme aanslag, gewapend conflict)
Pluviale overstroming	Grootschalige elektriciteitspanne	Ziekten onder dieren	Massaevenementen
Overstroming vanuit de zee	Telecommunicatie		Informaticacriminaliteit
Koudegolf			Hactivisme
Hittegolf			Geopolitieke risico's, hybride bedreiging geweld, desinformatie, cyberaanvallen
Langdurige droogte			
Tekort aan water			
Aardbeving			
Natuurbrand			
Invasieve exoten			
Neerstorten meteoriet op aarde			

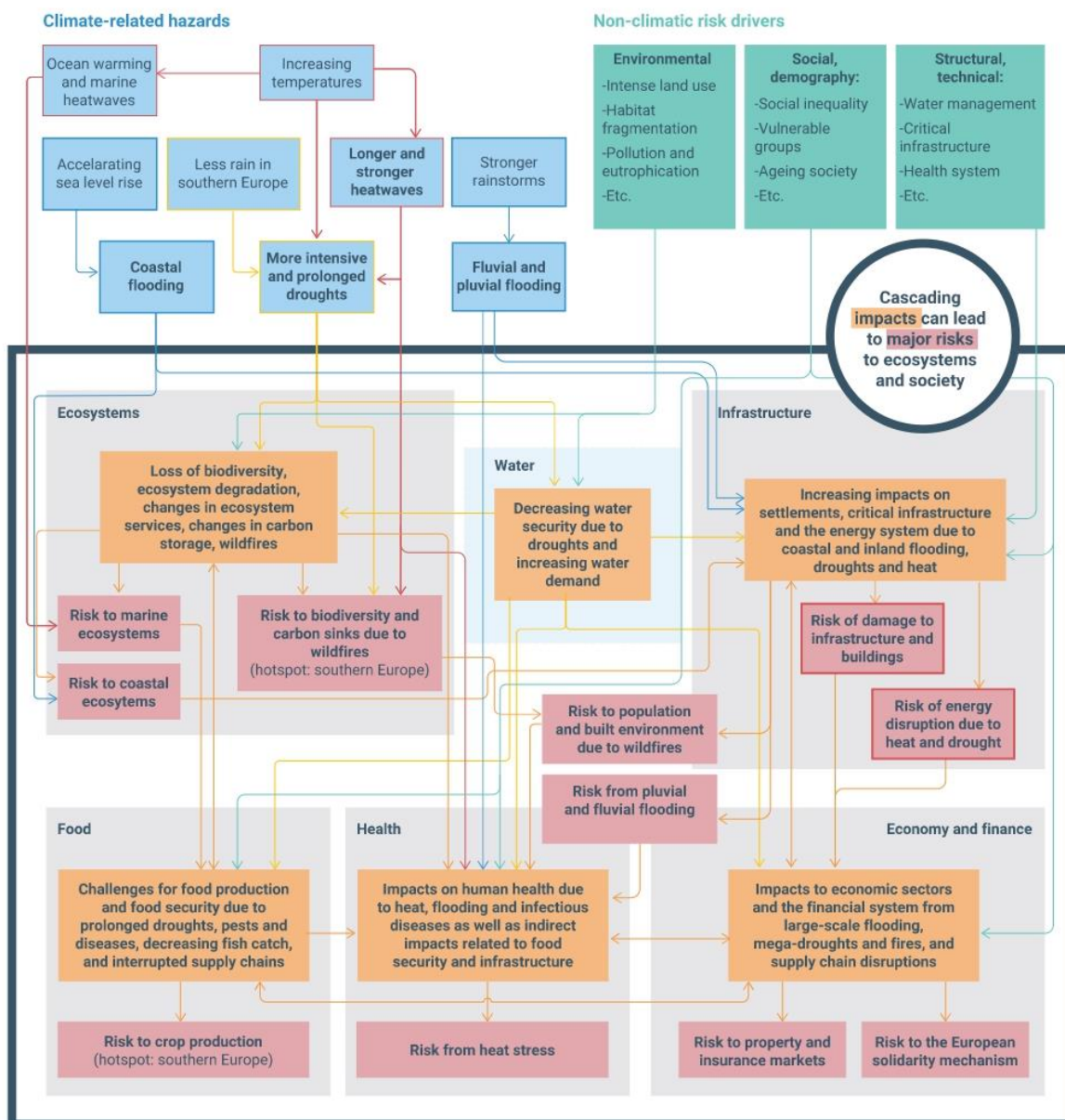
Het NCCN heeft een semi-kwantitatieve methodologie gebruikt om de risico's te beoordelen. De waarschijnlijkheid en impact van de verschillende scenario's werden beoordeeld op een schaal van 1 (laag) tot 5 (hoog). Deze waarden zijn geen exacte getallen, maar rangschikkingen die relatieve risico's aangeven. De resultaten van deze risicoanalyse zijn georganiseerd in figuur 1 in de vorm van een risicomatrix, zodat de belangrijkste risico's in België visueel kunnen worden geïdentificeerd. Deze matrix is opgebouwd op basis van de resultaten die op de website van het NCCN worden gepresenteerd. Omdat deze resultaten verspreid zijn op de NCCN-website (men moet op elk soort risico klikken om de omvang van het risico te kennen), leek het relevanter om ze in een matrix samen te brengen. Hierdoor ontstaat een geïntegreerd overzicht van de risico's.

IMPACT		1 Verwaarloosbaar	2 Beperkt	3 Groot	4 Ernstig	5 Catastrofaal
KANS	5 Zeker	Hactivisme Geopolitieke risico's, hybride bedreiging, geweld, desinformatie, cyberaanvallen	Hevig onweer en storm Pluviale overstroming	Informatica-criminaliteit		
	4 Groot	Incident in een Seveso-installatie en industriële milieuverontreiniging Ozonpiek/wintersmog	Langdurige droogte Aardbeving	Invasieve exoten	Fluviale overstroming	
	3 Gemiddeld	Verspreiding van besmettelijke ziektes door de globalisering/epidemie		Grootschalige elektriciteitspanne Terrorisme en extremisme		Chemische, biologische, radioactief, nucleaire (CBRNE)-incidenten
	2 Klein					
	1 Verwaarloosbaar				Overstroming vanuit de zee	Neerstorten meteoriet op aarde Ongeval in een nucleaire installatie

Figuur 1: Overzicht van de resultaten van de risicoanalyse van het NCCN in een risicomatrix (NCCN, *Nationale risicoanalyse*). De kleur van de cel geeft de grootte van het risico weer: rood: extreem; oranje: hoog; geel: medium; groen: laag. Het lijkt dat geen data beschikbaar zijn voor de risico's "koudegolf", "hittegolf", "tekort aan water", "natuurbrand", "telecommunicatie", "ziekten onder dieren" en "massaevenementen".

In maart 2024 publiceerde het Europees Milieuagentschap een Europese Klimatrisicobeoordeling (figuur 2). De risico's worden beoordeeld op ernst, beleidshorizon (doorlooptijd en besluitvormingshorizon), de mate waarin het beleid klaar is om te ageren, en risico-eigenaarschap. Het identificeert ook prioriteiten voor EU-beleidsacties op basis van een gestructureerde risicobeoordeling gecombineerd met kwalitatieve aspecten, zoals sociale rechtvaardigheid. In dit document wordt trouwens erfgoed genoemd als een economisch belang en als een goed dat beschermd moet worden door crisisbeheer²⁵.

²⁵ "Climate change poses a significant threat to cultural heritage, protected under the Union Civil Protection Mechanism (...), including tangible and intangible elements. For instance, rising sea levels put building exteriors and indoor collections at risk, leading to potential income reduction due to the loss of tourism revenue (...)." (Europese Klimatrisicobeoordeling 2024, p. 180).

Figuur 2: Europese klimaatsrisicobeoordeling (2024). "Impact chain including cascading impacts and risks across five risk clusters. The diagram shows the links between key climate-related hazards, non-climatic risk drivers, direct impacts and the risk of these risk drivers according to five clusters and cascading impacts and risks between the clusters. The diagram also includes a selection of the most urgent climate risks (red boxes)." (Europese Klimaatsrisicobeoordeling 2024, p. 327 fig. 18.2)

De risicoanalyse uitgevoerd in 2018 door het Nationaal Crisiscentrum voor België, hoewel essentieel om belangrijke bedreigingen te identificeren, moet met enige voorzichtigheid worden benaderd. Gezien de snelheid van klimaatverandering is het relevant om op te merken dat deze analyse meer dan 5 jaar geleden is uitgevoerd. Het is waarschijnlijk dat sommige risico's vandaag anders worden ingeschat²⁶. Europees Milieuagentschap integreert verschillende klimaatscenario's in haar

²⁶ Dit deel van het rapport werd geschreven voor het verschijnen van de BNRA 2023-2026. De BNRA 2023-2026 is beduidend uitgebreid en verder ontwikkeld ten opzichte van de versie 2018-2023. Zo is de lijst met risico's uitgebreid tot 118, met aandacht voor opkomende risico's (zoals cyberdreigingen, desinformatie, invasieve soorten), de cascade-effecten tussen risico's, de risico's op lange termijn (zoals de gevolgen van de klimaatverandering tot 2050) en de rol van internationale samenwerking. Deze aanpak zorgt voor een vollediger en toekomstgericht risico-overzicht voor België.

benadering en biedt interessante aanvullende nuances, zoals cascade-effecten. Deze analyses leveren waardevolle informatie over de waarschijnlijkheid en impact van klimaatverandering op deze risico's en kunnen als basis dienen voor een risicoanalyse voor het erfgoedveld in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad.

3.3. Identificatie van risico's voor erfgoed in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad

Erfgoed heeft unieke historische en symbolische kenmerken die het kwetsbaar maken voor specifieke risico's zoals natuurrampen, technologische ongevallen en door de mens veroorzaakte bedreigingen zoals terrorisme (ICOMOS 2011). Het verlies of de beschadiging ervan kan een diepgaande impact hebben op de collectieve identiteit van een gemeenschap of natie, evenals op het psychologisch welzijn van individuen die het als een essentieel onderdeel van hun geschiedenis en cultuur beschouwen²⁷.

Daarnaast spelen veel erfgoedsites een cruciale rol in de toeristische sector en de lokale economie, wat bijdraagt aan werkgelegenheid en economische aantrekkelijkheid van de regio. Hun vernietiging of beschadiging kan leiden tot aanzienlijke economische verliezen, die niet alleen de toeristische sector maar ook andere gerelateerde economische sectoren kunnen treffen (UNESCO Conventie voor immaterieel erfgoed 2003: UNESCO, *Legal affairs: Legal texts*).

De huidige strategieën voor preventie en risicobeheer, vaak ontwikkeld voor andere infrastructuur of sectoren, zijn mogelijk niet volledig aangepast aan de specifieke behoeften van erfgoed. Daarom is het noodzakelijk om een specifieke studie uit te voeren om de meest kritieke risico's voor het erfgoed in Vlaanderen en Brussel te identificeren, en om de impact- en waarschijnlijkheidsniveaus aan te passen aan deze specifieke regionale contexten.

Kortom, de risicoanalyse voor erfgoed vereist een gedetailleerde en contextuele benadering, die zich onderscheidt van die welke wordt toegepast op andere sectoren, om een effectieve en duurzame bescherming van deze waardevolle bezittingen voor toekomstige generaties te waarborgen.

In de literatuur over crisisbeheer in het erfgoedveld worden de volgende risico's het vaakst genoemd als de meest voorkomende: brand, overstroming, aardbeving en gewapend conflict (Bouclier Bleu France 2023; Dorge & Jones 1999, p. 1; Stovel 1998, p. 10). Aan deze risico's worden nog andere toegevoegd, waarvan de intensiteit (= impact) en frequentie (= kans) worden versterkt door klimaatverandering. België zal hierdoor steeds meer worden geconfronteerd met hevige onweersbuien, stormen en langdurige droogte, een van de meest prangende bedreigingen voor het archeologisch archief in de bodem (Europees Milieuagentschap 2024).

Daarnaast worden risico's zoals stroomuitval en hacken steeds kritieker voor culturele instellingen, gezien hun toenemende afhankelijkheid van gedigitaliseerde gegevens door de voortschrijdende digitalisering. Deze risico's zijn echter uitgesloten van deze studie, omdat ze een gespecialiseerde IT-aanpak vereisen. Sommige risico's zijn gemakkelijker voor te stellen als rampen voor het erfgoed, mede omdat ze het erfgoed in het verleden hebben getroffen. Denk hierbij aan de overstromingen in West-Europa waarbij meer dan 250 erfgoedsites in België werden getroffen (2021), de brand in het Nationaal Museum van Brazilië (2018), de brand van de Notre-Dame de Paris (2019), de brand in het Paleis voor Schone Kunsten in Brussel (2020), de brand van de Børsen in Kopenhagen (2024)

²⁷ Erfgoed kan ook worden ingezet om risico's te mitigeren, bijvoorbeeld door historische methoden of infrastructuur voor waterbeheer. Echter, dit valt buiten de scope van dit deel, aangezien we ons hier richten op risicoanalyse en niet op de opportuniteiten voor risicomitigatie in België.

en van Somerset House in Londen (2024), de Russisch-Oekraïense oorlog waarbij meer dan 900 culturele sites werden beschadigd (2022-...), en de aardbevingen in Turkije en Syrië die werelderfgoed verwoestten (2023).

Andere risico's vormen geen directe bedreiging voor erfgoed, maar kunnen aanzienlijke secundaire effecten hebben door hun invloed op de dagelijkse werking van de instelling. Bijvoorbeeld, een watertekort kan een bedreiging vormen voor de klimaatregeling van musea die afhankelijk zijn van koud en warm water.

Bij risico's met een catastrofale impact op de samenleving, zoals een ongeval in een nucleaire installatie, is erfgoedconservatie geen prioriteit en zal de respons pas in een later stadium plaatsvinden. Toch moet de erfgoedsector voorbereid zijn om te kunnen ingrijpen zodra dat mogelijk is.

Op basis van de literatuur en de specifieke risico's door klimaatverandering die België bedreigen, evenals de risicoanalyse van het NCCN, worden de volgende risico's voorgesteld. Dit is een eerste identificatie van risico's die een ramp kunnen vormen voor het erfgoed in Vlaanderen en Brussel.

- **Overstromingen (fluviale en pluviale)** vormen een aanzienlijk risico vanwege de ligging van Vlaanderen en Brussel nabij grote rivieren en de Noordzee. Dit risico wordt verder vergroot onvoldoende rioleringen, een hoge bevolkingsdichtheid en overmatige verharding. Deze overstromingen kunnen aanzienlijke schade veroorzaken aan infrastructuur, waaronder historische gebouwen en collecties (Europees Milieuagentschap 03/2024, p. 14, 77). Omdat overstromingen snel de capaciteit van een individuele instelling kunnen overstijgen²⁸, vereisen ze vaak grootschalige coördinatie voor de bescherming en redding van erfgoed. Overstromingen zijn bovendien een prioriteit voor preventieve aanpassingsmaatregelen in Vlaanderen, zoals benadrukt in het Vlaams Klimaatadaptatieplan (Vlaamse overheid, *Klimaatadaptatieplan*).
- **Terrorisme en extremisme**, en bij uitbreiding **gewapende conflicten**, vormen een aanzienlijk risico. Terroristische aanslagen kunnen zich specifiek richten op waardevolle symbolische erfgoedlocaties, met onherstelbare vernietiging als gevolg. Daarom is het cruciaal om iconische locaties te beschermen en de veiligheid van bezoekers en personeel te waarborgen (Stovel 1998, p. 85-87).
- Hoewel minder frequent in België, bestaat er een risico van **natuurbranden** die massale vernietiging kunnen veroorzaken. De effecten van klimaatverandering verhogen het risico op natuurbranden, wat preventie- en interventieplannen noodzakelijk maakt (Europees Milieuagentschap 2024, p. 15). In Belgische instellingen is er echter minder sprake van natuurbranden en meer van **branden** veroorzaakt door systeemstoringen of werkzaamheden. Daarom wordt in dit rapport specifiek het risico "brand" in plaats van "natuurbrand" besproken.
- **Aardbevingen** worden niet als een significant risico beschouwd vanwege hun lage impact voor Vlaanderen en Brussel (Koninklijke Sterrewacht, *Seismische activiteit in België*).
- **Hevig onweer en stormen** kunnen aanzienlijke schade aan erfgoedstructuren veroorzaken door sterke wind, bliksem, hagel, stortregens en rondvliegend puin. Dit risico wordt verder vergroot door de opwarming van het klimaat: warmere lucht kan meer vocht vasthouden, wat leidt tot intensere regenval en een verhoogde kans op hagel. Daarnaast kunnen onweer en stormen verergerd worden door factoren zoals verharding en bevolkingsdichtheid. De toenemende frequentie van stormen als gevolg van

²⁸ Dit was het geval tijdens de overstromingen van 2021, waarbij de getroffen instellingen een beroep moesten doen op organisaties zoals BSB, het KIK en CIPAR om herstelacties op te zetten.

klimaatverandering maakt preventieve maatregelen en noodplannen urgent (IPCC 2022, p. 30). De impact van onweer en stormen is afhankelijk van de locatie van de instelling: als deze zich in een park bevindt of in de buurt van bomen, is er meer kans op schade door vallende takken en omvallende bomen.

- **Langdurige droogte** kan de stabiliteit van historische gebouwen en de grond waarop ze zijn gebouwd beïnvloeden. Dit maakt het risico op schade aan funderingen bijzonder relevant voor de instandhouding van onroerend erfgoed (Vlaamse overheid, *Klimaatadaptatieplan*). De aard en plasticiteit van de ondergrond²⁹ spelen hierbij een belangrijke rol, net als de materiaalsamenstelling van het gebouw, die de kwetsbaarheid voor droogte bepaalt. De aard en de plasticiteit van de ondergrond is hierin een belangrijke factor en de materiaalsamenstelling van een gebouw zal de kwetsbaarheid ervan voor langdurige droogte beïnvloeden. Langdurige uitdroging van de bodem is ook nefast voor het archeologisch bestand in de bodem.

Deze lijst kan dienen als startpunt voor het definiëren van rampscenario's en een meer uitgebreide risicobeoordeling voor het erfgoed. Het zou interessant zijn om deze analyse te presenteren in de vorm van een dynamische kaart, vergelijkbaar met de *Klimaatrisicokaart* van Nederland (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, *Klimaatrisicoscan-Kaartviewer*), waarbij klimaatrisico's worden overlapt met de locaties van culturele instellingen. Deze locaties zijn al bekend dankzij de Erfgoedkaart (FARO, *Erfgoedkaart*; zie figuur 3b) en het Geoportaal voor onroerend erfgoed (Vlaanderen, *Geoportaal*; zie figuur 3c), en sommige risico's zoals overstromingen zijn ook al in kaart gebracht (Vlaamse overheid, *Waterinfo*; zie figuur 3a). Door deze kaarten samen te voegen, zou het mogelijk zijn om te evalueren hoeveel culturele instellingen worden beïnvloed en dus gebieden met een hoger risico te definiëren.

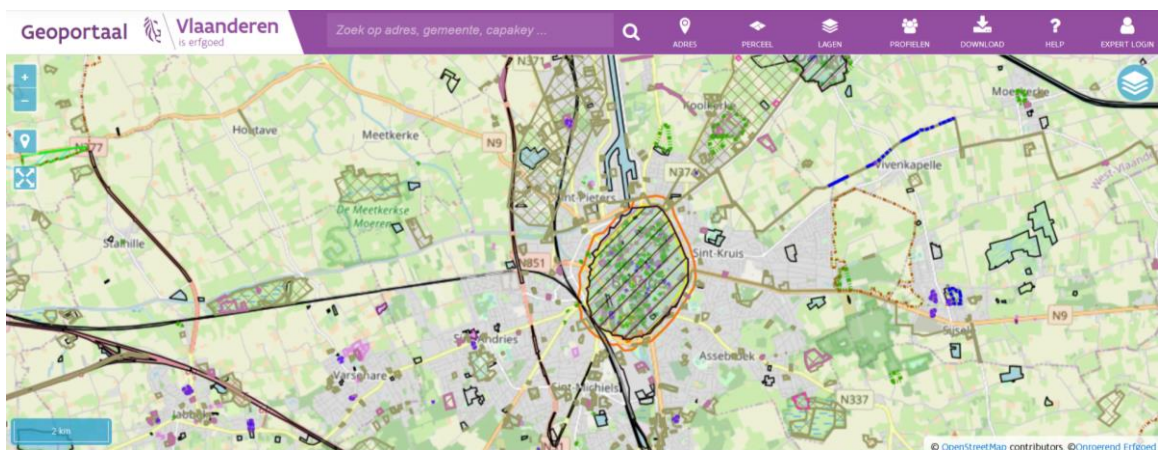
Andere risicotypes, zoals terrorisme, extremisme en gewapende conflicten, worden ook beïnvloed door de waarde van het erfgoed. Dit zien we bijvoorbeeld in de oorlog in Oekraïne, waar erfgoed dat de identiteit van het Oekraïense volk vertegenwoordigt als doelwit wordt geïsoleerd. Het risico op brand en op ernstige gevolgen ervan kan beïnvloed worden door de preventieve maatregelen die in elke instelling zijn genomen (Tétreault 2008), maar ook door de nabijheid van een brandweerkazerne.

Een analyse van de risico's die het erfgoed in Vlaanderen en Brussel bedreigen, is noodzakelijk. De lopende onderzoeksprojecten CLIMPACTH (BELSPO, *Climpacth*)³⁰ en REFRESH (KIK, *Refresh*)³¹, gecoördineerd door het KIK, zullen ook helpen om zo'n risicoanalyse uit te voeren, door een beter begrip te krijgen van de evolutie van klimaatrisico's in België en hun impact op het onroerend erfgoed, de omgeving en de collecties.

²⁹ Het in kaart brengen van de 'gevoelige' bodems maakt deel uit van het Klimaatadaptatieplan. Vlaanderen, [Databank Ondergrond Vlaanderen. Plastische gronden](#) (geraadpleegd op 11 september 2024).

³⁰ CLIMPACTH-project richt zich op het beschermen en veerkrachtiger maken van het gebouwd erfgoed in België tegen de risico's van klimaatverandering door klimaat- en erfgoedexpertise te combineren. (BELSPO, *Climpacth*).

³¹ "REFRESH onderzoekt hoe erfgoedsites innovatieve en duurzame oplossingen kunnen bieden om zich aan te passen aan de effecten van klimaatverandering, door middel van een optimale beheersing van de watercyclus op deze sites (inclusief de omgeving, het gebouw en de collecties die ze herbergen)." (KIK, *Refresh*).

Figuur 3: Het overlappen van gegevens van de overstromingsrisicokaart (3a, boven) met de erfgoedkaart (3b, midden) en de onroerenderfgoedkaart (3c, onderaan) zou een eerste analyse van het overstromingsrisico voor het erfgoed mogelijk maken. (Bronnen: Vlaamse overheid, Waterinfo (3a); FARO, Erfgoedkaart (3b); Vlaamse overheid, Geoportaal Onroerend Erfgoed (3c).

3.4. Conclusie: prioritaire risico's voor erfgoed in België

De risico's van overstromingen, terrorisme, extremisme en gewapende conflicten, branden, hevige stormen en langdurige droogte lijken prioritair voor België, zoals blijkt uit de analyses van het NCCN en het Europees Milieuagentschap. Hoewel elk van deze risico's aanzienlijke schade aan het erfgoed kan toebrengen, verschilt hun directe impact op erfgoed. Het is belangrijk om deze nuances te integreren in de risicoanalyse, zodat een beter begrip ontstaat van zowel de directe als indirecte dreigingen voor het erfgoed.

In het geval van terrorisme bijvoorbeeld, is de bevolking vaak het primaire doelwit, hoewel erfgoed soms ook bewust wordt aangevallen vanwege de symbolische waarde ervan, zoals het vertegenwoordigen van de identiteit of waarden van een volk. In de aanslag op het Joods Museum, waar de bezoekers en het personeel werden gevisieerd vanwege hun (vermeende) sympathie voor of banden met het Joodse volk, waren de kunstwerken zelf geen doelwit. Hier was het risico voor het erfgoed relatief laag omdat de aanval niet gericht was op de objecten. Bij de georganiseerde vernietiging van erfgoedsites door IS in het Midden-Oosten werd het erfgoed zelf specifiek gevisieerd als symbool van identiteit. In dat geval was het risico voor cultureel erfgoed veel groter, aangezien het doel was om erfgoedsites te vernietigen om een culturele geschiedenis uit te wissen (Selter 2021).

Net als in de studie van het NCCN is een scenario-gebaseerde benadering nodig om de specifieke impact van deze risico's op cultureel erfgoed verder te kwantificeren. Lopende onderzoeken zoals CLIMPACTH (BELSPO) en REFRESH (KIK) dragen hieraan bij door inzicht te geven in zowel natuurrampen als organisatorische tekortkomingen die het erfgoed bedreigen in Vlaanderen en Brussel. WP2 en WP3 zullen verder bijdragen aan een beter begrip van de risico's die het erfgoed in deze regio's bedreigen.

Toch is een holistische risicoanalyse op lange termijn noodzakelijk om de volledige omvang van de bedreigingen voor het erfgoed in Vlaanderen en Brussel te beoordelen. Naarmate het onderzoek vordert, zullen de resultaten van WP2 en WP3 meer duidelijkheid verschaffen, en kunnen de aanbevelingen aan het einde van het project scherper worden geformuleerd.

4. Procedures en tools

Natuurlijke en door de mens veroorzaakte rampen kunnen een verwoestende impact hebben op ons erfgoed. Al jaren ontwikkelt en implementeert het erfgoedveld diverse tools, procedures en werkwijzen om deze risico's te mitigeren. Evenzo kunnen de ingeburgerde en verfijnde middelen van crisisbeheer, die al decennialang worden gebruikt, als basis dienen. Het integreren van erfgoed binnen de procedures en tools van humanitair crisisbeheer biedt een waardevolle aanpak om ons erfgoed te beschermen tegen rampen, snel en effectief te reageren tijdens noodsituaties, en de schade te herstellen en evalueren na afloop. Hierdoor wordt het erfgoed beter beschermd en behouden.

De organisatiestructuren voor humanitair crisisbeheer en de erfgoedsector in België functioneren onafhankelijk van elkaar. Ze kennen hun eigen specifieke complexiteiten en uitdagingen. Het humanitair crisisbeheer in België functioneert volgens een drielaags systeem: gemeentelijk, provinciaal en federaal. Op het terrein richt de operationele coördinatiefase zich op het beperken van de onmiddellijke gevolgen van een crisis. Deze gelaagde structuur en aanpak

beogen een efficiënte respons te bieden op humanitair vlak. Deze organisatiestructuur omvat evenwel geen specifiek protocol voor erfgoed, wat kan leiden tot coördinatieproblemen met erfgoedactoren en -autoriteiten tijdens crises. In de afgelopen decennia hebben initiatieven vanuit de erfgoedsector, zoals ECCE (*Eerste hulp bij Calamiteiten met Cultureel Erfgoed*) voor de Vlaamse erfgoedsector³², FEDERESCUE (*Federal Rescue Strategy for Science and Cultural Heritage*) voor de Federale Wetenschappelijke Instellingen, en de initiatieven van Blue Shield Belgium een cruciale rol gespeeld in het versterken van de veerkracht van culturele instellingen in België. Deze initiatieven zijn ontstaan uit de dringende noodzaak om erfgoed te beschermen tegen en tijdens diverse crises.

In dit deel worden de tools en de procedures op het vlak van crisisbeheer vanuit de humanitaire sector en vervolgens vanuit de erfgoedsector besproken. Een tool is een instrument, methode of middel dat wordt gebruikt om een specifieke taak of functie uit te voeren. Dit kan bijvoorbeeld een gids, een boek, een vorming, een online handleiding zijn (lijst niet exhaustief), zoals de ICCROM- en UNESCO-gidsen die hierboven in hoofdstuk 1 *Definiëren van grootschalige rampen* werden besproken. Een procedure daarentegen is een reeks van stappen of handelingen die op een gestandaardiseerde manier worden uitgevoerd om een bepaald doel te bereiken. Voorbeelden hiervan zijn evacuatieplannen of noodhulpverleningsprotocollen. Deze procedures omvatten ook werkwijzen die soms nog niet zijn vastgelegd in standaardprotocollen of wetgeving.

Voor de analyse van crisisbeheertools voor de erfgoedsector is er een andere methodologie gebruikt dan voor deze van de humanitaire sector. Eerst wordt een analyse van de tools en de procedures in het humanitair crisisbeheer uitgevoerd, die gericht zijn op mechanismen die algemeen toepasbaar zijn op allerlei typen crises en crisisactoren. Deze analyse is gebaseerd op verzamelingen van presentaties door crisisbeheersingsexperts tijdens opleidingen³³, discussies met experts op het gebied van crisisbeheer³⁴ en een literatuuronderzoek van Belgische referentieteksten (K.B. van 2019; Schmitz et al. 2023).

Vervolgens wordt de organisatie van de erfgoedsector in België op het vlak van erfgoedcrisisbeheer beschreven. Hiervoor worden Nederlandstalige bronnen over risicobeheersing onderzocht: materiaal van FARO, het KIK, de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) en PARCUM. Daarnaast worden de Databank Incidenten Cultureel Erfgoed (DICE) en de methodologieën van het *Sendai Framework voor Disaster Risk Reduction* onder de loep genomen, evenals (inter)nationale trainingsprogramma's en projecten zoals ICCROM's FAR en het PROCULTHER-NET-project, alsook overige erfgoedcrisisinitiatieven zoals ECCE en FEDERESCUE. Voor elke tool en procedure uit het erfgoedveld is, indien beschikbaar, een korte terugblik op de ervaringen van de gebruikers opgenomen, samen met hypothesen voor mogelijke verbeteringen.

Hypothesen over een mogelijke integratie van de tools en procedures uit de humanitaire sector in de erfgoedsector worden geformuleerd. De aftoetsing van de transpositie wordt uitgevoerd na de analyse van casestudies (WP2) en het opzetten van simulaties (WP3). Alleen de relevante hypothesen worden opgenomen in het eindrapport van dit onderzoek.

³² Een initiatief van FARO dat liep van 2007-2015 en dat evolueerde naar begeleiding door FARO op vraag. Zie hoofdstuk 6.1. *Bovenlokale calamiteitennetwerken: een realiteit?*

³³ NCCN, Opleiding "noodplanning" voor FEDERESCUE, Brussel: NCCN, 15 maart 2023. NCCN, Opleiding "crisisbeheer" voor FEDERESCUE, Brussel: KMKG, 27-29 november 2023.

³⁴ Vooral met de dienst crisisbeheer van het NCCN, maar ook met provinciale veiligheidscellen en de veiligheidscellen van de gemeente Brugge.

4.1. Procedures en tools in de sector van crisisbeheer

Tijdens noodsituaties helpt een duidelijke scheiding tussen operationele en beleidsmatige coördinatie om efficiënte en effectieve responsmaatregelen te waarborgen, waarbij operationele acties ter plaatse goed gecoördineerd worden met overkoepelende strategische besluitvorming³⁵. Hieronder worden de belangrijkste organen besproken die in de humanitaire crisiscontext samenwerken in crisisbeheer (NCCN, *Coördinatie van de noodsituatie*; K.B. van 22 mei 2019; K.B. van 26 april 2024; Ministeriële Omzendbrief betreffende het K.B. van 22 mei 2019 van 13 juni 2024).

4.1.1. Noodplanningsprocedures: de veiligheidscellen

Elke gemeente is verplicht om een coördinator noodplanning aan te stellen, belast met de ontwikkeling van de noodplannen van de lokale gemeenschap. Zowel op provinciaal als gemeentelijk niveau komt de veiligheidscel regelmatig samen; ze bestaat onder meer uit vertegenwoordigers van de noodplanning en de vijf disciplines van het crisisbeheer: hulpverleningsoperaties van de brandweer (Discipline 1), medische hulpverlening (Discipline 2), politie (Discipline 3), logistiek (Discipline 4), en informatie en alarmering aan de bevolking (Discipline 5). Dit multidisciplinair overlegorgaan wordt voorgezeten door de bevoegde autoriteit en ondersteunt deze in haar verantwoordelijkheden met betrekking tot de noodplanning.

De veiligheidscellen komen minstens eenmaal per jaar samen. Tijdens de vergaderingen worden updates gegeven over de noodplannen en nieuwe procedures, en worden lokale risicoanalyses gepresenteerd. Deze analyses vormen de kern van het planningsproces en stellen de betrokken partijen in staat om preventieve maatregelen te nemen en gepaste reacties te ontwikkelen voor noodsituaties. De veiligheidscel is tevens de plek waar oefeningen worden gepland. Het organiseren van regelmatige oefeningen is van cruciaal belang om de effectiviteit van de noodplanning te testen en te verbeteren. Deze oefeningen helpen niet alleen bij het verfijnen van operationele procedures, maar stellen ook de betrokken disciplines in staat om samen te werken en te communiceren onder realistische omstandigheden.

4.1.2. Crisisbeheerprocedures: operationele en beleidscoördinatie

Volgens het K.B. van 2019 (Art. 16-37) kunnen noodsituaties aanleiding geven tot operationele coördinatie, beleidscoördinatie, of zowel operationele als beleidscoördinatie. De overgang van het ene naar het andere niveau hangt af van de omvang en ernst van de crisis. Deze twee niveaus hebben elk hun specifieke rol in het beheer van crises en vullen elkaar aan. De operationele coördinatie richt zich op de directe uitvoering van interventies op het terrein. Deze coördinatie wordt beheerd vanuit de Commandopost Operaties (CP-Ops), die wordt geactiveerd zodra zich een noodsituatie voordoet. De beleidscoördinatie komt in beeld wanneer de crisis de lokale capaciteiten overschrijdt of wanneer er beslissingen op een hoger niveau moeten worden genomen. Dit gebeurt via de oprichting van een Coördinatiecomité (CC).

Commandopost Operaties (CP-Ops) en interventieteams

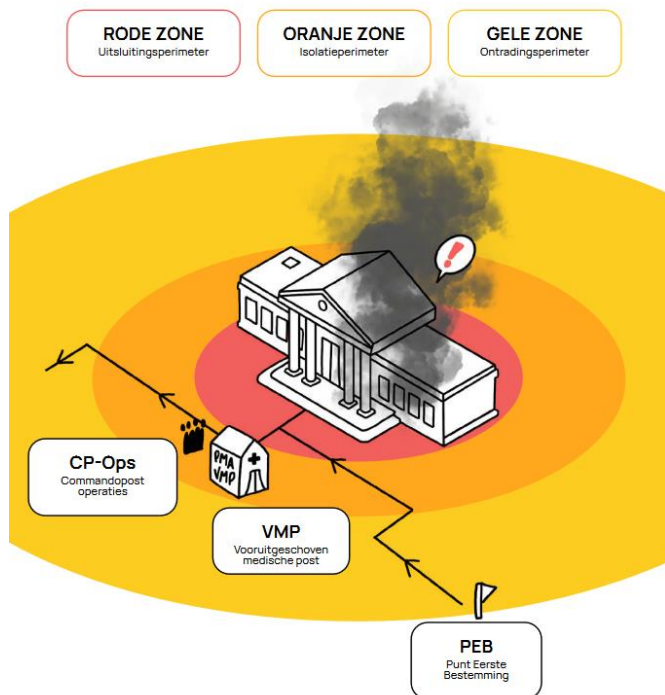
De Commandopost Operaties (CP-Ops) fungeert als operationeel centrum op het terrein tijdens een noodsituatie (figuur 4). Het omvat een directeur van de commandopost operaties (Dir-CP-Ops) en een directeur voor elke discipline:

³⁵ Gesprek met Bert Hertenweg van het NCCN, 8/2/2024.

- Dir-Bw: Directeur hulpverleningsoperaties (Discipline 1)
- Dir-Med: Directeur medische, sanitaire en psychosociale hulpverlening (Discipline 2)
- Dir-Pol: Directeur politie ter plaatse van de noodsituatie (Discipline 3)
- Dir-Log: Directeur logistiek ondersteuning (Discipline 4)
- Dir-Info: Directeur informatie en alarmering aan de bevolking (Discipline 5)

Elke discipline heeft ook een adjunct die fungeert als liaison tussen CP-Ops en het veldpersoneel.

Voor de erfgoedsector en in drie Waalse provincies waar samenwerkingsverbanden bestaan, kan Blue Shield Belgium bijdragen aan de CP-Ops voor logistieke ondersteuning. Zolang de crisisbeheersing kan worden uitgevoerd door de instelling zelf en de CP-Ops (met of zonder operationele ondersteuning van Blue Shield Belgium), bevinden we ons in een situatie waarin de ramp de capaciteiten van de instelling op een bepaalde manier overstijgt, voornamelijk vanwege de noodzaak van bijstand van crisisbeheerdiensten.

Figuur 4: De CP-Ops coördineert het beheer van een noodsituatie op operationeel niveau, op het terrein. Hij bepaalt de interventiezones en organiseert de multidisciplinaire inzet (FEDERESCUE 2024, p. 31).

Elke discipline heeft veldpersoneel dat interventieteams vormt en ter plaatse werkt. Deze teams rapporteren aan de CP-Ops, van wie zij ook hun instructies ontvangen.

Beleids crisisbeheer: Coördinatiecomités

De beleidscoördinatie komt in beeld wanneer de crisis de lokale capaciteiten overschrijdt of wanneer er beslissingen op een hoger niveau moeten worden genomen.

Dit gebeurt via de oprichting van een Coördinatiecomité (CC) op verschillende niveaus:

- CC-Gem (gemeentelijk): Voorgezeten door de burgemeester voor noodsituaties met een gemeentelijke impact.
- CC-Prov (provinciaal): Voorgezeten door de gouverneur voor provinciaal omvangrijke noodsituaties.
- Nationaal niveau (NCCN): Gecoördineerd door de Minister van Binnenlandse Zaken in samenwerking met het Nationaal Crisiscentrum (NCCN) voor crises met een nationale impact of die meerdere provincies bestrijken.

Beleidscoördinatie is nodig wanneer de crisis een bredere geografische reikwijdte heeft, meer middelen vereist of extra coördinatie nodig heeft tussen meerdere gemeenten of regio's.

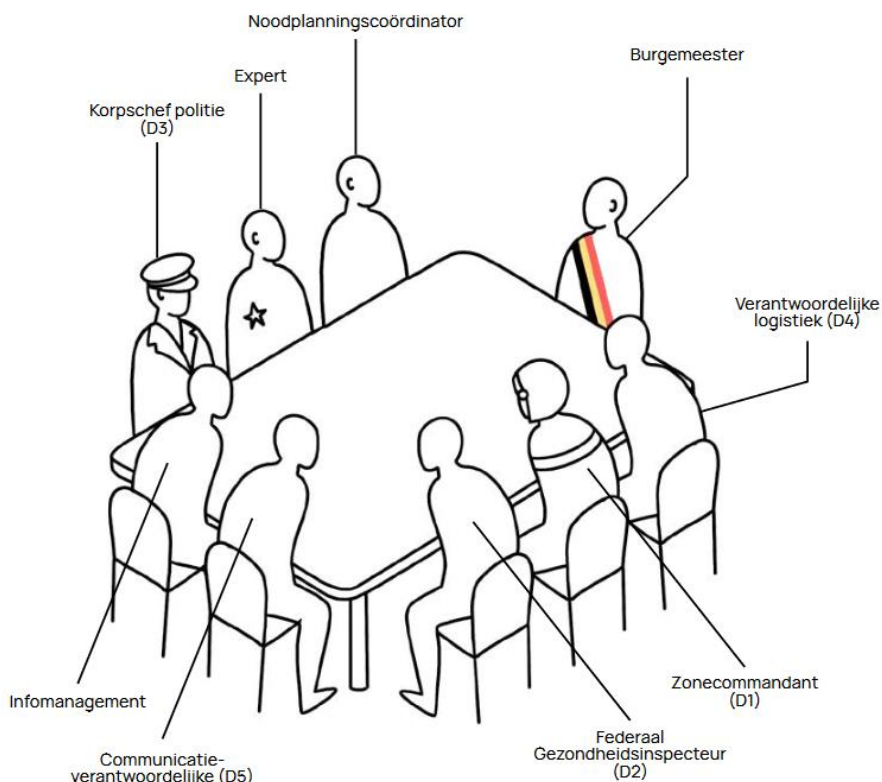
De beleidsmatige coördinatie zorgt voor:

- Politieke beslissingen om extra middelen toe te wijzen.
- Coördinatie van de inspanningen tussen meerdere gemeenten of provincies.
- Communicatie naar de bevolking op grotere schaal.
- Het nemen van bredere maatregelen zoals grootschalige evacuaties of het sluiten van specifieke zones.

De Coördinatiecomités omvatten (zie figuur 5):

- De burgemeester (CC-Gem)/ de gouverneur (CC-PROV)/ de Minister van Binnenlandse Zaken (nationaal, met het NCCN).
- De coördinator Noodplanning/ het NCCN.
- De verantwoordelijken voor elke discipline, die in contact staan met hun collega's die zich op locatie bevinden.

Bij grotere rampen kunnen er werkgroepen per discipline worden gevormd, evenals andere experts die nodig zijn om de crisis te beheren. Het Coördinatiecomité staat voortdurend in contact met de CP-Ops op het terrein.

Figuur 5: Illustratie van de samenstelling van een gemeentelijk Coördinatiecomité (CC-COM), waarbij de burgemeester de leiding heeft. Het comité bestaat uit experts van vijf disciplines, een coördinator noodplanning die de burgemeester adviseert, en een verantwoordelijke voor informatiebeheer. (FEDERESCUE 2023, p. 32).

4.1.3. Sectorale crisiscellen en integratie van bijkomende experts in de crisisorganen

Voor specifieke domeinen die door een crisis kunnen worden getroffen of bijdragen aan de oplossing ervan, kunnen de coördinatiecomités experts uitnodigen. In het geval van sectoren waarvan de bevoegdheden verdeeld zijn over meerdere bestuursniveaus, organiseert de sector zich in sectorale crisiscellen. Zo is er bijvoorbeeld voor transport een sectorale crisiscel gecoördineerd door de POD Mobiliteit, met vertegenwoordigers van de regio's en transportmaatschappijen (MIVB, NMBS, De Lijn...). De sectorale crisiscel werkt nauw samen met het coördinatiecomité tijdens crisissituaties, waarbij één of meerdere verbindingsofficieren ervoor zorgen dat informatie vlot circuleert tussen beide entiteiten. Deze verbindingsofficier is verantwoordelijk voor een soepele informatiestroom. Bovendien heeft een lid van de sectorale crisiscel een zetel in het coördinatiecomité, waarbij hij of zij de verantwoordelijkheid draagt en beslissingen neemt namens de sector die hij of zij vertegenwoordigt.

Op operationeel niveau binnen de CP-Ops kunnen extra experts worden uitgenodigd, afhankelijk van het type crisis. Met name de taken van D4 (logistiek) kunnen worden uitgebreid om externe hulporganisaties zoals het Rode Kruis te verwelkomen.

4.2. Procedures en tools in de erfgoedsector

In dit hoofdstuk worden procedures en tools die erfgoedinstellingen helpen bij het ontwikkelen van interne noodplannen en risicobeheersing, toegelicht. Daarnaast worden tools belicht die door instellingen zoals het KIK, FARO en BSB worden gebruikt en die direct of indirect kunnen dienen als inventaris van rampen die in België hebben plaatsgevonden. Relevante trainingen, zowel in België als internationaal, worden eveneens gepresenteerd. We analyseren iedere tool/procedure afzonderlijk en kijken hierbij naar sterktes en uitdagingen. Eindigen doen we met een overkoepelende conclusie waarin we bestaande lacunes identificeren en suggesties doen voor verbeteringen. De tools en procedures die besproken worden, zijn de volgende:

- Intern noodplan.
- Geïntegreerde risicobeheersing in erfgoedbeheer.
- Dataverzamelingstools: *Sendai Framework* en *DICE*.
- Tools BSB.
- Internationale opleidingen.
- Opleidingen in paraatheid: op internationale en Vlaamse niveaus.
- Praktische gids voor steden en gemeenten.

4.2.1. Intern noodplan

In *The ABC Method, a riskmanagement approach to the preservation of cultural heritage* (Michalski & Pedersoli 2017), onderstrepen de auteurs de voordelen voor erfgoedinstellingen om zeldzame risico's – zoals rampen – en 'doordeweekse' risico's te integreren in risicobeheer:

As a planning and management element, it makes sense to integrate emergency preparedness within a system of comprehensive heritage risk management. And it may well emerge that in the light of a single measurable goal, the balance of resources currently directed to "routine" risks such as climate control, as compared to resources directed to flood mitigation, needs revision (Canadian Conservation Institute & ICCROM 2016, p.27).

Dat risicobeheer ook op Vlaams niveau op eenzelfde geïntegreerde wijze kan bekeken worden, blijkt uit de definitie van een "calamiteitenplan" (intern noodplan) die we terugvinden op de Erfgoedwijzer van FARO. De onderdelen van zo'n plan zijn volgens de Erfgoedwijzer van FARO (FARO, *Erfgoedwijzer: Calamiteitenplan*): een risicoanalyse en een incidentenlijst; maatregelen ter preventie van incidenten; procedures, taken en verantwoordelijkheden; contact- en materiaallijsten en grondplannen; heldere instructies om te reageren op een incident; en afspraken voor revisie en inoefenen van het plan. Voor alle duidelijkheid, een "calamiteitenplan" is de term die in de Vlaamse erfgoedsector gebruikt wordt om te verwijzen naar een intern noodplan of ook wel collectiehulpverleningsplan genoemd:

"Het calamiteitenplan is een middel om u voor te bereiden op noodsituaties, om zo goed mogelijk te reageren op een incident of calamiteit en de schade te beperken." (FARO, *Erfgoedwijzer: Calamiteitenplan*).

In deze definitie zit de mogelijkheid van een noodsituatie of ramp vervat. Dit betekent uiteraard niet noodzakelijk dat huidige calamiteitenplannen focussen op noodsituaties die de draagkracht van de instelling overstijgen. De concrete inhoud van calamiteitenplannen van erfgoedorganisaties en -sites is voer voor verder onderzoek, maar het is dus, ook in het kader van een rampenstrategie, relevant een blik te werpen op de huidige stand van zaken op het vlak van de aanwezigheid van calamiteitenplanning als preventieve maatregel. Het feit dat een calamiteitenplan aanwezig is,

betekent dat de organisatie alvast aandacht heeft voor het in kaart brengen van risico's voor het erfgoed.

In navolging van het Sevesoplan voor de chemische nijverheid werkte BSB tussen 2004 en 2006 aan het zogenaamde Pompeïplan voor de erfgoedsector (een project dat niet werd gefinaliseerd). In dat kader peilde het naar de stand van zaken van calamiteitenplannen en de algemene crisiscultuur bij meer dan 3000 beheerders van roerend en onroerend erfgoed in België. Daaruit bleek dat de erfgoedsector niet was voorbereid op noodsituaties, bij 16% van de respondenten was er zelfs geen enkele vorm van crisisbeheersing (Bauters 2012). Hoe is het na 20 jaar sensibilisering en opleiding met de crisiscultuur in de erfgoedsector gesteld? De data die we bestudeerden, ontvingen we via het Vlaams Depotnetwerk en van het Departement Cultuur, Jeugd en Media eind 2023-begin 2024. We analyseerden op een kwantitatieve wijze waar erkende erfgoedorganisaties in Vlaanderen vandaag staan inzake calamiteitenplanning. Hiervoor keken we onder meer naar de aanwezigheid van een calamiteitenplan, de actualisatie ervan, de aanwezigheid van een lijst met prioritair te evacueren objecten, waar het plan exact betrekking op heeft, en het oefenen ervan.

Toelichting bij de verkregen data

Lien Lombaert, depotbeheerder Erfgoeddepot Ename, verzamelde via het Vlaams Depotnetwerk data over de erkende onroerend erfgoeddepots en hun calamiteitenwerking (zie Bijlage 1-2). Van de 16 erkende depots (agentschap Onroerend Erfgoed, *Overzicht onroenderfgoeddepots*) gaven 13 informatie omtrent de eigen calamiteitenwerking.

Het Departement Cultuur, Jeugd en Media (DCJM) beschikt in verband met calamiteitenwerking over gegevens aangereikt op basis van de aanvragen van collectie-beherende organisaties en landelijke dienstverlenende rollen voor structurele subsidiëring in de periode 2024-2028 (zie Bijlage 1-3). Voor de regionale dienstverlenende rollen (cultureel-erfgoedcellen) zijn er gegevens op basis van de aanvragen 2021-2026. Voor erkende, niet gesubsidieerde collectie-beherende organisaties zijn er gegevens op basis van aanvragen en evaluatieverslagen. Het gaat voor collectie-beherende organisaties vooral over de vraag of men beschikt over een calamiteitenplan. Voor de dienstverlenende rollen gaat het om eventuele taken die opgenomen worden vanuit een landelijke of regionale dienstverlening met betrekking tot calamiteitenplanning, calamiteitennetwerken, logistieke ondersteuning, infrastructurele ondersteuning... Deze gegevens vormen een indicatie van de stand van zaken omtrent calamiteitenwerking in de cultureel erfgoedsector. Ze werden in functie van het onderzoek verzameld door het Departement Cultuur, Jeugd en Media in een dataset calamiteitenplannen en werden gedeeld in september 2023 (zie Bijlage 1-4). In het totaal gaat het om 69 collectie-beherende organisaties (aanvragen 2024-2028), 18 erkende maar niet gesubsidieerde organisaties, 8 eigen instellingen en collecties, 11 landelijke en 27 bovenlokale dienstverleners. Een belangrijke opmerking hierbij is dat we niet weten in welke mate de calamiteitenplannen van collectiebeherende organisaties in een beschermd monument ook aandacht besteden in dat plan aan het gebouw. Dat is mogelijk, maar daarover zijn geen gegevens. Hier gaat het om calamiteitenwerking binnen organisaties (zowel musea, dienstverleners als de onroenderfgoeddepots).

Analyse

Het beschikken over een calamiteitenplan vormt een van de erkenningscriteria van het agentschap Onroerend Erfgoed (agentschap Onroerend Erfgoed, *Erkenningsvoorwaarden*). Een calamiteitenplan hebben betekent natuurlijk niet noodzakelijk dat het hierbij gaat om een

geactualiseerd plan. Van de 13 **depots** zijn er 10 die hun plan actualiseren. De frequentie hiervan verschilt. Twee onder hen doen dit tweejaarlijks, één wanneer het nodig is, één samen met het museumdepot, zes jaarlijks (doorgaans bij het bezoek van de preventieadviseur). De depots die niet over een geactualiseerd plan beschikken stellen enerzijds dat ze wel van plan zijn dit op een meer structurele manier aan te pakken of anderzijds dat ze het plan wel jaarlijks bekijken met de preventieadviseur. Er is dus wel degelijk aandacht voor een actualisatie van het calamiteitenplan bij de erkende erfgoeddepots. Maar geldt dat ook voor het oefenen van het plan? Van de 13 depots zijn er 6 die aangeven het calamiteitenplan te oefenen. Vier doen jaarlijks een oefening, 1 doet aan periodieke evacuatieoefeningen, en 1 doet deze oefening wanneer de oefening voor het volledige gebouw wordt uitgevoerd (ook kantoorruimte en museum).

Uit de aanvragen voor **structurele subsidiëring van collectie-beherende organisaties 2024-2028** kunnen we afleiden dat ongeveer 72% van deze organisaties een calamiteitenplan heeft. Dat is geen slechte score en dit toont aan dat organisaties hier vandaag bewust mee bezig zijn. Kijken we wat verder, dan ziet het beeld er ietwat anders uit. Van 22% van de instellingen geeft de dataset geen duidelijkheid over de actualiteit van het plan en slechts 33% geeft aan te beschikken over een actueel calamiteitenplan. Onderzoek in 2018 bij erfgoedinstellingen in Canada door de Canadese Association for Conservation of Cultural Property en de Canadese Association of Professional Conservators bevestigt dit cijfer (Karsten, *Helping Heritage Institutions*). Uit dit onderzoek bleek immers dat 66% van de erfgoedinstellingen geen actueel calamiteitenplan had.

Kijken we vervolgens naar de aanwezigheid van een calamiteitenplan per sector, dan valt op dat bij cultureel archiefinstellingen ongeveer 82% een calamiteitenplan heeft. Dat erkende archiefinstellingen het op het vlak van calamiteitenwerking goed doen, wordt bevestigd door de data die FARO verzamelde aan de hand van de datamonitoring in 2022 bij 23 privaatrechtelijke en 65 publiekrechtelijke archieven (Steenhuyzen 2022). Van de 10 erkende archieven waren er 7 die beschikten over een calamiteitenplan waarvan 5 dit op regelmatige basis actualiseerden. Bij 6 had dit plan betrekking op de volledige archiefcollectie en 6 erkende archieven beschikten over een calamiteitenkit. Erkende archieven zijn dus grotendeels voorbereid. Bij de niet-erkende archieven (voornamelijk gemeente- en stadsarchieven) lagen deze cijfers veel lager. Zo beschikten slechts 11 van de 66 niet-erkende archieven die deelnamen aan deze monitoring over een calamiteitenplan, waarvan 5 het regelmatig actualiseerden en het bij 6 archieven betrekking had op de volledige collectie. Verder onderzoek kan hier uitklaren wat de redenen zijn voor deze verschillen met de erkende archieven.

Bij musea beschikt ongeveer 69% over een calamiteitenplan. Dat is een stuk lager dan het cijfer van cultureel archiefinstellingen (82%) en van erfgoedbibliotheken (83%). Binnen de sector van musea zijn het voornamelijk de erkende bovenlokale en de niet ingedeelde musea (die een aanvraag voor structurele subsidiëring indienden) die het cijfer van de musea naar beneden trekken. Landelijke musea beschikken in 89% van de gevallen over een calamiteitenplan, terwijl dat bij bovenlokale musea ongeveer 61% is en bij de niet ingedeelde musea zo'n 55%. De vraag is wat dit verschil verklaart. Een calamiteitenplan is voor deze musea geen decretale vereiste (wel zo voor de landelijk ingedeelde musea en de cultureel-erfgoedinstellingen). Het wordt wel als een element meegenomen in het beoordelen van de functie "behouden en borgen". In aanvragen voor erkenning wordt er ook expliciet naar gevraagd. Misschien heeft veel ook te maken met de al dan niet aanwezige draagkracht (financieel, personeel, ...) van een individuele organisatie. Verder onderzoek kan hier een antwoord bieden.

De aanvragen van collectie-beherende organisaties (2024-2028) bieden beperkte data die een indicatie geven, maar heel wat informatie is niet systematisch bevestigd en bijgevolg niet gekend. Neem bijvoorbeeld de aanwezigheid van een lijst met prioritair te evacueren objecten. In 65% van

de gevallen is op basis van de gegevens in de aanvragen 2024-2028 niet geweten of deze al dan niet aanwezig is. Of het calamiteitenplan betrekking heeft op de collectie aanwezig in een extern depot is voor 39% van de instellingen niet door het departement gekend.

Richten we de blik nu naar de **erkende, niet gesubsidieerde instellingen**, dan zien we een aantal gelijkenissen met het voorgaande. In 67% van de gevallen is een calamiteitenplan aanwezig, maar slechts bij 33% van de instellingen is dit plan geactualiseerd. Voor 28% van de instellingen is op basis van de beschikbare informatie niet geweten of er al dan niet een actueel plan aanwezig is. Ook hier is heel wat informatie niet gekend. In 78% van de gevallen is niet geweten of er een lijst met prioritair te evacueren objecten aanwezig is en in 39% van de gevallen weet men niet of het calamiteitenplan ook geldt voor de collectie in een extern depot. De cultureel-archiefinstellingen doen het ook hier heel goed: 100% beschikt over een calamiteitenplan. In geval van de musea is dat 56%. Opvallend is dat erfgoedbibliotheken het hier veel minder goed doen: slechts in 33% van de gevallen is er een dergelijk plan aanwezig. Het zou interessant zijn na te gaan waar dit verschil met de gesubsidieerde erfgoedbibliotheken precies aan te wijten is.

In 63% van de **eigen instellingen en collecties van de Vlaamse overheid** is er een calamiteitenplan aanwezig, maar slechts in 38% is er sprake van een geactualiseerd plan. Op basis van de aangeleverde data blijkt dat bij 63% van de eigen instellingen en collecties (5/8) niet standaard doorgegeven wordt aan het departement of er al dan niet een lijst met prioritair te evacueren objecten aanwezig is. Van 1 instelling is bekend dat er een prioriteitenlijst aanwezig is, 1 instelling geeft aan dat deze in opmaak is en 1 instelling stelt niet over een dergelijke lijst te beschikken.

Voor **dienstverlenende organisaties** werd bekeken in hoeverre in de doelstellingen (zoals geformuleerd in de aanvragen 2024-2028 van landelijke dienstverlenende rollen en de cultureel-erfgoedconvenants 2021-2026 voor de bovenlokale dienstverlenende rollen) expliciet ingezet wordt op een calamiteitenwerking. Het kan gaan om bijvoorbeeld het ondersteunen van het veld bij het opmaken van calamiteitenplannen, het vormen van calamiteitennetwerken, het voorzien van calamiteitenkits... Opvallend is de eerder beperkte aandacht voor calamiteitenwerking die uit de data blijkt. Zeker bij landelijke dienstverleners, maar ook bij bovenlokale dienstverleners. Bij deze laatste stelt 30% in te zetten op calamiteitenplanning of een -netwerk (bij landelijke is dit 18%). Slechts 26% biedt op basis van het doelstellingenplan logistieke of infrastructurele ondersteuning in geval van een calamiteit (9% bij landelijke) en 15% zegt dat er sprake is van een calamiteitennetwerk (geen bij landelijke).

Nood aan bijkomende informatie

Paraat staan voor een noodsituatie betekent het op regelmatige basis oefenen van het calamiteitenplan en aanpassingen doorvoeren waar nodig (FARO, *Erfgoedwijzer: Calamiteitenplan – Revisie en actualisatie*). Het valt dan ook aan te bevelen in te zetten op laagdrempelige en gestandaardiseerde manieren voor het opstellen van een calamiteitenplan, in het bijzonder voor erkende bovenlokale musea, maar allicht voor alle erfgoedinstellingen.

Op basis van de analyse van de dataset van het departement (Bijlage 1-4) kan gesteld worden dat een actueel calamiteitenplan veel minder vaak voorkomt dan een calamiteitenplan *tout court*. Voor alle types organisaties geldt dan ook dat de actualisering van calamiteitenplannen hoog op de agenda geplaatst moet worden. De erkende onroerend erfgoeddepots doen het goed op dit vlak. Hierbij is het interessant na te gaan of en hoe informatie- en kennisdeling tussen onroerend erfgoeddepots en cultureel erfgoedorganisaties wat betreft noodplanning een meerwaarde kan betekenen voor alle betrokken partijen.

Uiteraard is het ook belangrijk na te gaan wat de concrete inhoud is van deze calamiteitenplannen en of noodsituaties die de draagkracht van een erfgoedorganisatie of -site overstijgen ook mee in rekening genomen worden. Indien niet, zou dit gestimuleerd kunnen worden door de overheid, overkoepelende erfgoedorganisaties of onafhankelijke partners zoals BSB.

Met het oog op paraatheid in noodsituaties, kan het een interessante aanbeveling zijn om als verantwoordelijke overheid en als erfgoedinstelling en -gemeenschap over alle relevante informatie te beschikken. Denken we hierbij aan een lijst met prioritair te evacueren objecten, of een actueel calamiteitenplan voor de volledige collectie (ook de collectie in presentatieruimtes, interne en externe depots). Deze informatie zou expliciet opgevraagd kunnen worden in de aanvragen voor erkenning of structurele subsidiëring. Dit staat los van het feit of deze informatie meegenomen dient te worden in het al dan niet toekennen van subsidiëring. Daarentegen is deze informatie bedoeld om een correct en actueel beeld te krijgen van de mate waarin erkende erfgoedinstellingen en -sites al dan niet voorbereid zijn op een noodsituatie.

Deze screening geeft een indicatie die met de nodige voorzichtigheid bekeken moet worden. Neem bijvoorbeeld dienstverlenende organisaties. Mogelijk zetten deze in de praktijk nadrukkelijker in op calamiteitenwerking vanuit een reguliere werking, zonder dat dit expliciet aangegeven werd in een doelstelling. Zie hierover meer in hoofdstuk 6.1. *Bovenlokale calamiteitennetwerken*.

Er is, ten slotte, nood aan verder onderzoek om antwoorden te bieden op de vragen die rijzen uit de datasets. Hoe kunnen bepaalde verschillen tussen instellingen verklaard worden? Hoe moeten we de analyse van deze data begrijpen in vergelijking met wat in de praktijk gebeurt? Op welke wijze kunnen lacunes in deze data opgevuld worden?

4.2.2. Literatuur voor geïntegreerde risicobeheersing in erfgoedbeheer

Deze literatuuranalyse beperkt zich tot Nederlandstalige bronnen die de erfgoedbeheerder helpen bij geïntegreerde risicobeheersing. Dit garandeert relevantie voor de lokale context en toegankelijkheid. Deze bronnen zijn ontwikkeld door gerenommeerde instellingen die internationale bronnen hebben aangepast aan de Vlaamse en Nederlandse context.

Voor bouwkundig erfgoed bieden de publicaties van Monumentenwacht Vlaanderen waardevolle richtlijnen voor erfgoedbeheerders, vooral op het gebied van risico's zoals veiligheid en brand (Monumentenwacht, *Publicaties*). Monumentenwacht geeft niet alleen publicaties uit over de instandhouding van gebouwen (historische waardevolle gebouwen waaronder kerken, molens, openbare gebouwen, privéwoningen, al/niet beschermd) maar ook over historische interieurs, archeologische sites, varend erfgoed, funerair erfgoed en vegetatie op en rond gebouwen.

De kennisbank van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) Nederland verzamelt interessante literatuur over de instandhouding van monumenten, landschappen, archeologische monumentenzorg, en andere thema's die erfgoed omvatten. Bij het onderwerp veilig erfgoed zijn publicaties, tools en tips terug te vinden die verband houden met calamiteitenwerking, eerder toegespitst op roerend cultureel erfgoed (Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, *Veilig erfgoed*). Het waterschadewiel, brandschadewiel en de calamiteitenwijzer zijn goed gekend en worden door vele erfgoedbeheerders gebruikt.

FARO biedt via zijn online kennisplatform *Erfgoedwijzer* geïntegreerde risicobeheersingsmethoden aan, waaronder richtlijnen voor het opstellen van een calamiteitenplan. Dit platform biedt een

bibliografie met handleidingen en sjablonen die organisaties kunnen aanpassen en invullen naar hun eigen behoeften (FARO, *Erfgoedwijzer: Calamiteitenplan*). Voorts verspreidt FARO de poster *Brandveiligheid in gebouwen van de eredienst*. Deze poster kwam tot stand op initiatief van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) Nederland, en werd vertaald naar de Vlaamse context door PARCUM, Monumentenwacht en FARO (FARO, *Brandveiligheid in gebouwen van de eredienst*). Daarnaast promoot FARO de publicatie *Waterbewust worden-zijn-doen in 5 stappen* (FARO 2019), eveneens een initiatief van de RCE en vertaald naar de Vlaamse context door FARO.

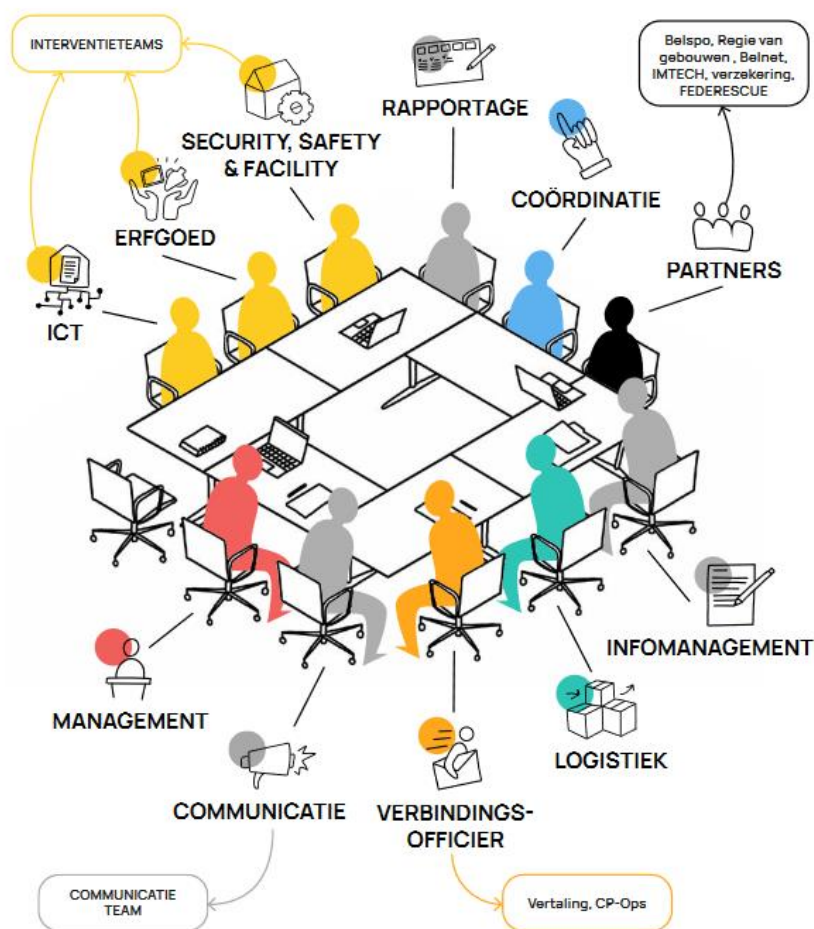
PARCUM, Expertisecentrum voor Religieuze Kunst en cultuur, biedt op haar website eveneens tips aan specifiek voor beheerders van gebouwen van de eredienst (PARCUM, *Veiligheid en calamiteiten*).

In de SPECTRUM-standaard, een internationale standaard die naar het Nederlands werd vertaald door de RCE en FARO, staat eveneens een procedure voor het uitschrijven van een calamiteitenplan (Collections Trust, RCE & FARO 2020).

In de Religiopocket publicatie *Erediensten; veiligheidszorg voor parochiekerken. Brand, diefstal en vandalisme*, wordt een hoofdstuk gewijd aan het schrijven van een calamiteitenplan specifiek voor kerken (Danckers et al. 2018).

De *Federal Rescue Strategy for Science and Cultural Heritage* (FEDERESCUE) is een initiatief gecoördineerd door het KIK, met de steun van de Federale Overheidsdienst Wetenschapsbeleid (BELSPO). Het *FEDERESCUE Crisis Handbook*, opgesteld in 2023, is ontwikkeld in het kader van het FEDERESCUE-platform (zie 6.1. *Bovenlokale calamiteitennetwerken*) volgend op een training georganiseerd door het Nationaal Crisiscentrum, om federale wetenschappelijke instellingen (FWI's) richtlijnen te bieden voor crisisbeheer. Het biedt een theoretisch kader over crisisbeheer in België en praktische actiekaarten voor interne crisiscellen binnen de FWI's. Het document bevordert de ontwikkeling van een geïntegreerd crisismanagement binnen een FWI, gebaseerd op nationale richtlijnen en is essentieel voor een geharmoniseerde aanpak.

Hoewel dit document geschreven is voor de FWI's, bevat het crisisresponsmechanismen die ook nuttig kunnen zijn voor andere culturele instellingen, met een focus op grotere instellingen (ongeveer 60-100 medewerkers). Het vat belangrijke punten voor het opzetten van een interne crisiscel samen (zie figuur 6), inclusief de noodzakelijke functies binnen deze cel, organisatieaspecten, externe communicatie tijdens een crisis, en essentiële overwegingen voor het organiseren van de oefeningen.

Figuur 6: Een representatie van de functies die aanwezig moeten zijn in de interne crisiscel van de FWI. De structuur is gemeenschappelijk in elke FWI om interoperabiliteit in geval van rampen mogelijk te maken. De interne crisiscel opereert onder de verantwoordelijkheid van het Coördinatiecomité en voert zijn beleidsbeslissingen uit. (FEDERESCUE 2023, p. 36).

Analyse

De publicaties van Monumentenwacht Vlaanderen bieden waardevolle richtlijnen voor erfgoedbeheerders, met specifieke aandacht voor risico's zoals veiligheid en brand. Ze behandelen een breed scala aan erfgoedobjecten, van historische gebouwen tot archeologische sites en funerair erfgoed. Deze richtlijnen zijn een belangrijke bron van informatie voor het effectief beheren en preventieve conservatie van bouwkundig erfgoed.

De Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) in Nederland biedt een uitgebreide kennisbank met tools zoals het waterschadewiel en brandschadewiel. Deze tools zijn goed ingeburgerd en worden veelvuldig gebruikt door erfgoedbeheerders om risico's van calamiteiten te beheren. De literatuur die door RCE wordt verstrekt, behandelt diverse thema's van monumentenzorg, van landschappen tot archeologische sites, en biedt nuttige informatie over calamiteitenbeheer voor roerend cultureel erfgoed.

FARO speelt een cruciale rol door zijn online platform *Erfgoedwijzer*, dat geïntegreerde risicobeheersingsmethoden en sjablonen voor calamiteitenplannen biedt. FARO heeft ook

initiatieven zoals de brandveiligheids- en waterbewustheidspublicaties vertaald naar de Vlaamse context, wat de bruikbaarheid van deze bronnen vergroot voor lokale erfgoedinstellingen.

Daarnaast bieden publicaties zoals de *SPECTRUM-standaard* en de *Religiopocket* praktische richtlijnen en procedures voor het opstellen van calamiteitenplannen, specifiek gericht op erfgoedobjecten zoals kerken. Het *FEDERESCUE Crisis Handbook*, ontwikkeld door het KIK, het NCCN en BELSPO, biedt een theoretisch kader en praktische richtlijnen voor crisisbeheer, vooral gericht op grotere federale wetenschappelijke instellingen. Ondanks de focus op grotere instellingen, kunnen de richtlijnen nuttig zijn voor andere instellingen.

Hoewel deze literatuur een solide basis biedt voor risicobeheersing, zijn er enkele zwaktes. Er kan een gebrek aan samenhang zijn tussen de verschillende beschikbare tools en richtlijnen. Dit kan resulteren in informatie die verspreid is over meerdere documenten en platforms zonder een overzichtelijke samenhang. Bijvoorbeeld, de *SPECTRUM-standaard* en de *Erfgoedwijzer* bieden beide richtlijnen voor het opstellen van een intern noodplan, maar ze kunnen verschillende benaderingen of details bevatten. Daarnaast zijn er talrijke publicaties over risico- en veiligheidsbeheer, zoals de tools van Monumentenwacht, de richtlijnen van RCE, en de aanbevelingen in de *Religiopocket*, die elk afzonderlijk waardevolle informatie bieden, maar niet op elkaar zijn afgestemd. Als gevolg hiervan kan het moeilijker zijn om een effectief en samenhangend risicobeheerplan te ontwikkelen. Het ontbreken van een duidelijk en geïntegreerd overzicht kan de effectiviteit van risicobeheerprocessen ondermijnen, omdat het de mogelijkheid beperkt om een volledig en coherent beeld te krijgen van de beschikbare ondersteuning en richtlijnen.

Bovendien zijn sommige documenten (zoals de *FEDERESCUE Crisis Handbook*) primair gericht op grotere instellingen en kunnen zij minder relevant zijn voor kleinere erfgoedbeheerders met beperkte middelen. De praktische implementatie van de richtlijnen kan complex zijn en vereist mogelijk extra training en ondersteuning.

4.2.3. Dataverzamelingstools: Sendai Framework en DICE

Het *Sendai Framework* (UNDRR 2015), aangenomen tijdens de derde Wereldconferentie van de Verenigde Naties over de beperking van risico op rampen in Sendai, Japan in maart 2015, heeft tot doel nieuwe rampenrisico's te voorkomen en bestaande te beperken door een breed scala aan geïntegreerde en inclusieve maatregelen. Voor België fungeert het Nationaal Crisiscentrum (NCCN) als technisch aanspreekpunt binnen het *Sendai Framework*. Het NCCN verzamelt informatie van verschillende sectoren, draagt deze over aan de Verenigde Naties en draagt bij aan het beperken van rampenrisico's.

Het KIK is door het NCCN gevraagd om gegevens te verzamelen over de erfgoedsector. In 2024 nodigde het KIK via sociale media en e-mail professionals uit om deel te nemen aan een enquête om economische verliezen, schade of vernietiging van cultureel erfgoed door rampen in België te evalueren voor 2023 en voorgaande jaren. Deze gegevens zijn bedoeld voor de jaarlijkse herziening van wereldwijde indicatoren voor het meten van de voortgang binnen het *Sendai Framework*. De enquête was drie weken open en heeft slechts acht antwoorden verzameld. Twee extra antwoorden werden per e-mail ontvangen.

De enquête onthulde enkele belangrijke aandachtspunten, die werden gecommuniceerd aan het NCCN en hieronder worden vermeld. Het evalueren van schade aan cultureel erfgoed blijft complex, vooral vanwege de tijdspanne waarin schade optreedt. Schade, zoals schimmel op kerkmuren, kan pas maanden na aanvankelijk als minimaal beschouwde overstromingen zichtbaar worden. Het is

voor instellingen het eenvoudigst om het bedrag van ontvangen restauratieoffertes door te geven. Hiervoor moet echter eerst budget worden vrijgemaakt om deze offertes te kunnen aanvragen, wat niet altijd of niet onmiddellijk mogelijk is.

Directe benadering van betrokken instellingen leverde vaak meer gedetailleerdere informatie op. Bijvoorbeeld, tijdens de crisis van 2021 werden de Musea van Verviers rechtstreeks per e-mail door het KIK benaderd om de kosten van restauratie van gebouwen en getroffen objecten door te geven. Zonder deze directe benadering zouden ze niet hebben gereageerd op de eerder afgesloten oproep voor schade-inventarisatie. Ook de Franse Gemeenschap heeft per e-mail aan het KIK de bedragen gedeeld die zijn toegewezen voor het herstel van culturele instellingen, zowel voor roerend als immaterieel erfgoed.

DICE (Databank Incidenten Cultureel Erfgoed) is een databank ontwikkeld voor niet-commerciële collectiebeherende cultureel-erfgoedorganisaties om alle incidenten met het cultureel erfgoed dat bewaard wordt in deze organisaties uniform te registreren. De databank is op maat van Vlaanderen ontwikkeld naar het voorbeeld van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) Nederland. Deze databank laat toe dat een organisatie alle mogelijke bedreigingen makkelijk en efficiënt in kaart brengt en de ingevoerde gegevens analyseert en gebruikt, om waar nodig bij te sturen. Met DICE kan een organisatie veel gerichter prioriteiten stellen en concrete maatregelen treffen om de preventieve conservering in de eigen instelling te optimaliseren. Het gebruik van DICE is echter niet verplicht en is niet gericht op rampen. Daarbovenop worden de gegevens niet gedeeld met derden. Enkel FARO heeft het recht om de geanonimiseerde gegevens te analyseren en trends te signaleren.

DICE is uitsluitend van toepassing op culturele instellingen, terwijl een vergelijkbare databank voor onroerend erfgoed ontbreekt. Incidenten, calamiteiten en schadegevallen aan beschermd onroerend erfgoed worden wel geregistreerd door het agentschap Onroerend Erfgoed, maar niet actief gemonitord.

Analyse

De kracht van het *Sendai Framework* ligt in zijn brede en inclusieve aanpak, die de nadruk legt op samenwerking tussen verschillende sectoren en landen. Voor België speelt het Nationaal Crisiscentrum (NCCN) een cruciale rol als technisch aanspreekpunt, wat zorgt voor een gestructureerde overdracht van informatie naar de Verenigde Naties. Een zwakte van het *Sendai Framework* is dat het verzamelen van gegevens, zoals blijkt uit de enquête van het KIK, een uitdaging kan zijn. De beperkte respons op de enquête wijst op mogelijke problemen in de manier waarop gegevens worden verzameld en gedeeld. Dit kan leiden tot een onvolledig beeld van de schade aan cultureel erfgoed, vooral omdat de schade vaak pas later zichtbaar wordt. Dit onderstreept de noodzaak voor een gedetailleerdere rampeninventaris en directe benadering van getroffen instellingen om meer accurate gegevens te verkrijgen. Hierdoor kunnen getroffen instellingen persoonlijk worden benaderd om gegevens over de schade te verstrekken. De bijgehouden rampeninventaris van BSB, zoals hieronder weergegeven (4.2.4. *Tools vanuit Blue Shield Belgium*), kan als basis dienen.

De sterkte van *DICE* ligt in zijn capaciteit om gedetailleerde gegevens over incidenten te verzamelen en te analyseren, wat organisaties helpt bij het stellen van prioriteiten en het nemen van preventieve maatregelen. De databank biedt een gestructureerde manier om bedreigingen te monitoren en kan bijdragen aan een gerichter risicobeheer binnen instellingen. Maar de vrijwillige aard van het gebruik van *DICE* kan de volledigheid van de gegevens beïnvloeden. Het feit dat deelname niet verplicht is

en de gegevens niet gedeeld worden met derden, beperkt de mogelijkheid om een uitgebreid overzicht van incidenten te verkrijgen. Dit kan ook leiden tot een gebrek aan vergelijkbare data voor onroerend erfgoed, aangezien een dergelijke databank voor deze categorie ontbreekt.

Er moet een breder en meer geïntegreerd overzicht komen van alle soorten erfgoedincidenten, zowel voor cultureel als onroerend erfgoed. Hierbij is het essentieel dat de specifieke kenmerken van erfgoed beter worden meegenomen, zoals het feit dat schade zich niet enkel in economische termen laat uitdrukken, wat haaks staat op de benadering van het *Sendai Framework*. Daarnaast moet de complexiteit van schadebeoordeling over tijd worden erkend, waarbij rekening wordt gehouden met het feit dat schade soms pas later zichtbaar wordt, zoals schimmels die pas dagen, weken of zelfs maanden na waterschade tevoorschijn komen.

4.2.4. Tools vanuit Blue Shield Belgium

BSB ontwikkelde een dynamisch glossarium van afkortingen gebruikt in het humanitair crisisbeheer in vier talen (Nederlands, Frans, Duits en Engels). Dit is beschikbaar op hun website (Blue Shield Belgium, *Documentatie - Acroniemenlijst*).

Ook zal binnenkort een standaardmodel van evacuatiefiches voor roerend erfgoed worden gepubliceerd. Uit een analyse van fiches die in België en in het buitenland gebruikt worden tijdens evacuatie-oefeningen bleek dat er geen uniformiteit is (bv. in kleurcodes), dat er niet altijd gebruik gemaakt wordt van de ISO7010 pictogrammen, en dat fiches vaak te omslachtig zijn opgesteld. Bovendien vertrekken deze fiches vaak vanuit de erfgoedcontext en zijn ze niet altijd aangepast aan de noden van de hulpdiensten. Om hieraan te verhelpen heeft BSB twee jaar geleden, vertrekkende vanuit de ArtEx-oefening uitgevoerd bij de Stichting Folon in Terhulpen, een compact en laagdrempelig standaardmodel opgesteld dat moet toelaten om zelfs voor collecties, archieven... die nog niet over een intern noodplan bezitten evacuatiefiches voor de prioritair collectiestukken op te maken.

BSB inventariseert daarnaast rampen die plaatsvinden in België (directe of indirecte melding van een ramp, zoals waargenomen in het nieuws). Deze inventaris is een intern hulpmiddel.

Er is sinds 2021 een noodnummer beschikbaar dat 24/7 door erfgoedbeheerders-en eigenaars en door overheden gebruikt kan worden om noodsituaties te melden om advies en extra logistieke hulp te verkrijgen. De informatie die BSB bij noodoproepen ontvangt wordt gedeeld in een WhatsApp-groep genaamd Blue Shield Alert, waar experts van het KIK en BSB deel van uitmaken. Deze WhatsApp-groep is binnen de vereniging al sinds 2021 in gebruik; zij bevindt zich momenteel nog in de proeffase wat de deelname van het KIK of andere organisaties betreft.

4.2.5. Opleidingen in paraatheid: op internationale en Vlaamse niveaus

Internationale opleidingen bestaan, maar zijn soms moeilijk toegankelijk voor Belgen omdat prioriteit wordt gegeven aan bepaalde landen volgens de strategie van de instelling zelf. We concentreren ons enkel op opleidingen waaraan Belgen kunnen deelnemen.

ICCROM organiseert wereldwijd de *First Aid and Resilience for Cultural Heritage in Times of Crisis* (FAR) opleidingen. FAR is een vlaggenschipprogramma van ICCROM dat trainingen verzorgt, kennis opbouwt, netwerken creëert, bewustzijn vergroot en beleid informeert met als doel het beperken van rampenrisico's voor zowel materieel als immaterieel erfgoed en de bijbehorende gemeenschappen. De leuze van het programma – “*Culture cannot wait*” – is gebaseerd op de overtuiging dat we door erfgoed te integreren in bredere programma's rond rampenrisicobeperking, humanitaire hulp, vredesopbouw en klimaatactie, kunnen bijdragen aan het opbouwen van

vreedzame en veerkrachtige gemeenschappen. Vandaag de dag telt het FAR-netwerk meer dan 1000 culturele hulpverleners en is het actief in meer dan 100 landen. Vaak krijgen deelnemers uit ontwikkelingslanden of conflictgebieden prioriteit; Belgische deelnemers worden zelden geselecteerd (ICCROM, *Programmes: First Aid and Resilience*).³⁶

Het beschermen van cultureel erfgoed tegen rampen vereist betere coördinatie en efficiëntie op nationaal en Europees niveau. Het Europese project PROCULTHER-NET streeft ernaar de kloof tussen wetenschap en besluitvorming te overbruggen door kennis te delen zodat gemeenschappen minder kwetsbaar zijn en duurzamere interventies ontwikkeld. Dit project bouwt voort op het netwerk en de expertise van het vorige Europese PROCULTHER-project en zal risico gebaseerde praktijken versterken en uitbreiden. De tweede fase van PROCULTHER-NET, gefinancierd door DG ECHO en uitgevoerd van januari 2024 tot december 2025, richt zich op het integreren van erfgoedbescherming in *Union Civil Protection Knowledge Network* (UCPM) processen (PROULTHER, *Home*). Het is opgezet om de efficiëntie van trainingen en oefeningen voor civiele bescherming te versterken, innovatie en dialoog te bevorderen, en de samenwerking tussen de nationale autoriteiten voor civiele bescherming van de lidstaten te verbeteren. Dit zal de rampenvoorbereidingscapaciteiten en kennis op Europees en nationaal niveau verbeteren.

In Vlaanderen en in het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad werkt FARO samen met diverse erfgoedpartners trajecten op maat uit waarbij een aantal organisaties samen worden begeleid in het realiseren van een calamiteitenplan. Er wordt van de deelnemers en van hun directie een engagement gevraagd om hier daadwerkelijk tijd voor te maken. Deelnemers zijn steeds heel enthousiast over de begeleiding en de samenwerking, maar *en cours de route* vermindert soms de motivatie waardoor dergelijke trajecten een wisselend succes hebben. Vaak ontbreekt het de deelnemers aan tijd, of krijgen ze weinig medewerking van hun collega's. Daarnaast biedt FARO vormingen en opleidingen aan en formuleert het op vraag adviezen i.v.m. preventie, paraatheid, crisisbeheer, herstel en evaluatie (bv. calamiteitenplan opstellen, oefenen en actualiseren, beredderen van erfgoedobjecten, ...). Voorts faciliteert FARO een uitleendienst waar in 10 uitleenpunten verspreid over Vlaanderen bv. dataloggers en fotografiesets ontleend kunnen worden.

De provincies organiseren vaak oefeningen voor eigen instellingen en depots in samenwerking met de brandweer. Deze oefeningen worden ook op intergemeentelijk niveau uitgevoerd (zie Bijlage 1-5 Rol van actoren bij erfgoedbescherming in noodsituatie).

In Brussel organiseert het FEDERESCUE-platform, onder leiding van het KIK, trainingen en oefeningen voor alle federale wetenschappelijke instellingen. In 2022 werden alle platformleden ingewijd in de werking van crisisbeheersorganen in België. Een jaar later, in november 2023, volgden zij een intensieve training in crisismanagement (co-organisatie NCCN & KIK), waarbij zij expertise verwierven in diverse disciplines. Deze leertrajecten waren nauwgezet afgestemd op het begrijpen van de rol en functie van FEDERESCUE, het organiseren van crisiscellen, de ontwikkeling van interpersoonlijke vaardigheden, effectief informatiemanagement, het gebruik van Paragon & ICMS voor crisisbeheer, en het uitvoeren van oefeningen, debriefings en evaluaties. Bovendien werden strategieën voor crisiscommunicatie geperfectioneerd en werden scenario-gebaseerde oefeningen toegepast die specifiek waren afgestemd op de operationele context van FEDERESCUE. Deze educatieve initiatieven werden opgezet in nauwe samenwerking met het NCCN.

³⁶ Op het moment van de finalisering van het eindverslag werd het READY-programma gelanceerd – een initiatief voor de opleiding van Europese medewerkers in de FAR-methodologie. Het programma staat onder leiding van ICCROM, met steun van de Europese Commissie, en met het KIK als één van de technische partners. Twee Belgische collega's werden geselecteerd uit de 24 deelnemers.

Parallel hieraan organiseert het platform ook kleinere interne oefeningen en trainingen over onderwerpen zoals schimmelbehandeling, evacuatieoefeningen en interventies. Het doel is dat telkens wanneer er een interne oefening plaatsvindt in één van de instellingen, de andere FWI's kunnen deelnemen als deelnemers of observatoren. Momenteel bestaan de leden van het platform enkel uit collega's van de FWI's, maar het initiatief is zeker niet bedoeld als een afgesloten gemeenschap: andere Brusselse instellingen kunnen vragen om deel te nemen aan dit initiatief.

Tot slot organiseert BSB crisisbeheeropleidingen voor haar leden, en faciliteert het *field schools* voor Vlaamse en Brusselse studenten in conservatie-en restauratieopleidingen. Daarnaast begeleidt BSB op vraag instellingen bij het uitwerken van hun intern noodplan en bij oefeningen, en is het in Wallonië mede-organisator van opleidingen voor het opstellen van een intern noodplan.

Analyse

De internationale opleidingen zoals georganiseerd door ICCROM, zoals het *FAR*-programma, hebben aanzienlijke sterktes. Ze bieden wereldwijde netwerken, geavanceerde kennisuitwisseling en expertiseopbouw, met een focus op de bescherming van erfgoed tijdens crises. De zwakte van deze opleidingen is echter dat Belgische deelnemers zelden worden geselecteerd, omdat de prioriteit vaak ligt bij ontwikkelingslanden of conflictgebieden. Dit beperkt de toegankelijkheid van internationale expertise voor Belgische professionals, wat een gemiste kans is voor de lokale erfgoedsector.

Het Europese PROCULTHER-NET biedt waardevolle inzichten door erfgoedbescherming te integreren in bredere civiele beschermingsprocessen op Europees niveau. De focus op samenwerking en het verbeteren van rampenvoorbereiding binnen de Europese Unie is een belangrijke troef. Een uitdaging is echter de implementatie op nationaal niveau en het waarborgen dat de opgedane kennis effectief wordt vertaald naar concrete acties in België.

Op nationaal niveau biedt FARO in Vlaanderen en Brussel een sterke basis met trajecten op maat, waarbij organisaties worden begeleid bij het opstellen van interne noodplannen. De betrokkenheid en enthousiasme van de deelnemers is een positief punt, maar de motivatie blijkt vaak af te nemen naarmate het traject vordert. Dit wijst op een zwakte, namelijk het gebrek aan tijd en interne ondersteuning binnen de instellingen. FARO's aanbod aan vormingen en de uitleendienst zijn echter waardevolle tools voor erfgoedprofessionals.

De provincies en intergemeentelijke samenwerkingsverbanden leveren een belangrijke bijdrage door oefeningen met de brandweer te organiseren, waardoor instellingen op lokaal niveau hun crisisvaardigheden kunnen aanscherpen. Dit draagt bij aan een betere paraatheid, maar deze oefeningen zijn vaak beperkt tot specifieke instellingen en missen een bredere sectorale samenwerking.

Het FEDERESCUE-platform in Brussel biedt gespecialiseerde trainingen voor FWI's en richt zich op crisismanagement en operationele vaardigheden. De op maat gemaakte scenario-oefeningen en trainingen zijn sterke punten, maar de beperkte deelname van niet-federale instellingen zou kunnen worden uitgebreid om een breder bereik te realiseren.

Ten slotte speelt BSB een belangrijke rol als organisator en mede-organisator van opleidingen en door *field schools* voor studenten te faciliteren. Daarnaast begeleidt het instellingen bij het opstellen van noodplannen en het organiseren van oefeningen.

Samenvattend hebben de verschillende opleidingen sterke punten op het gebied van expertise, samenwerking en praktijkoefeningen. Toch wordt hun effectiviteit beperkt door gebrekkige toegankelijkheid, afnemende motivatie bij deelnemers en een gebrek aan bredere nationale integratie en samenwerking tussen de verschillende actoren en regio's in België.

4.2.6. Praktische gids voor steden en gemeenten

De gids *Plan de Sauvegarde des Biens Culturels. Guide pratique à destination des Villes et Communes* (Bertrand & Moureau 2024) ondersteunt steden en gemeenten bij het opstellen van plannen voor de bescherming van cultureel erfgoed in de Waalse regio. Het begeleidt vanaf de selectie van de te beschermen sites tot de integratie ervan in de gemeentelijke Algemene Gemeentelijke Nood- en Interventieplannen (ANIP), gesteund door het *Agence wallone du Patrimoine* (AWaP), de Franse Gemeenschap, en de Waalse ministers Bénédicte Linard en Valérie De Bue. Ontwikkeld in samenwerking met de hulpdiensten van Waals-Brabant, de gouverneur Gilles Mahieu en BSB, beoogt het de crisisparaatheid te verbeteren. De gemeente Bevekom loopt voorop door zijn plan te integreren in lokale noodstrategieën, een belangrijke stap in erfgoedbescherming in crisissituaties. De gids richt zich op drie cruciale fasen: voorbereiding op crisissituaties, crisisbeheer, en herstel na een crisis. Deze gids is geschreven voor de Waalse regio en heeft betrekking op de Waalse context. Hoewel sommige delen vertaald moeten worden naar de Vlaamse context (vooral het gedeelte dat de actoren en autoriteiten beschrijft), kunnen de aanbevelingen over het algemeen van toepassing zijn op Vlaanderen en Brussel-Hoofdstad.

Analyse

De gids *Plan de Sauvegarde des Biens Culturels. Guide pratique à destination des Villes et Communes* (Bertrand & Moureau 2024) biedt een waardevol kader voor het opstellen van plannen voor de bescherming van erfgoed tegen rampen. Een sterk punt van deze gids is de duidelijke stapsgewijze begeleiding van steden en gemeenten, van de selectie van te beschermen erfgoed tot de integratie van deze plannen in de gemeentelijke ANIP. Dit bevordert de coördinatie tussen erfgoedbescherming en crisisbeheersing op lokaal niveau, zoals blijkt uit de casus van Bevekom, dat een voorbeeld is van succesvolle integratie van erfgoedbescherming in lokale noodplannen.

Een ander sterk punt is de samenwerking met diverse actoren, zoals het Waalse AWAAP, de Franse Gemeenschap en de hulpdiensten, wat de uitvoerbaarheid van de aanbevelingen vergroot. Dit interdisciplinaire aspect zorgt voor een bredere betrokkenheid van verschillende belanghebbenden, wat cruciaal is voor een effectieve paraatheid. De steun van de Waalse ministers benadrukt ook het politieke draagvlak voor deze aanpak.

De gids zich beperkt op de Waalse context. Hoewel veel aanbevelingen ook toepasbaar zijn in Vlaanderen en Brussel, vereist de gids op sommige punten aanpassing, met name waar het gaat om verschillen in regelgeving, crisisorganen en betrokken actoren. Deze vertaalslag naar andere Belgische regio's vraagt extra inspanning en kan de implementatie vertragen.

Daarnaast ligt de nadruk sterk op materiële erfgoedsites, terwijl de bescherming van immaterieel erfgoed minder aandacht krijgt. In noodsituaties kan immaterieel erfgoed echter net zo kwetsbaar zijn en vraagt het om specifieke strategieën. Dit kan worden gezien als een gemiste kans om een breder beschermingskader te creëren dat ook niet-tastbare cultuuruitingen omvat.

Kortom, de gids biedt een solide basis voor erfgoedbescherming in noodsituaties in Wallonië en kan, mits aanpassingen, ook nuttig zijn in Vlaanderen en Brussel. De integratie van erfgoed in

bredero noodplannen en de sterke samenwerking met diverse actoren zijn belangrijke troeven, maar de beperkte toepasbaarheid buiten de Waalse context en de focus op materieel erfgoed vormen aandachtspunten voor verdere ontwikkeling.

4.3. Conclusie: nood aan een verbeterd overzicht van bestaande tools en een versterkte dialoog tussen erfgoed en crisisbeheer

De analyse van de tools en procedures in het kader van rampenbeheer toont aan dat er een solide basis bestaat voor de bescherming van erfgoed. De bestaande tools vanuit de erfgoedsector, zoals interne noodplannen, risicobeheersingsmethoden en crisisbeheerprocedures, bieden waardevolle ondersteuning. Toch blijven er uitdagingen rond de implementatie en het onderhoud van deze instrumenten. In veel gevallen zijn noodplannen niet actueel of onvoldoende geïntegreerd binnen de bredere structuren van crisisbeheer, wat leidt tot fragmentatie en een gebrek aan coherentie tussen verschillende actoren en regio's. Bovendien zou het nuttig zijn om erfgoedbeheerders te helpen de bestaande tools beter te leren kennen en te begrijpen welke tool voor welk doel nuttig is, door een overzicht te creëren van de beschikbare tools, met hun specificiteiten en hun complementariteiten. Dit rapport legt al een basis. Een eerste stap zou zijn om deze inventaris beschikbaar te stellen aan de erfgoedbeheerders.

Niettemin biedt de integratie van humanitaire crisisbeheertools en -procedures in de erfgoedsector aanzienlijke mogelijkheden voor verbetering en versterking van crisisrespons. Het is essentieel dat de erfgoedsector zich vertrouwd maakt met het jargon en de logica van crisisbeheer. Dit bevordert niet alleen een vlotte communicatie en efficiënte coördinatie tijdens noodsituaties, maar stelt de sector ook in staat om te profiteren van beproefde crisisbeheermethoden die door de jaren heen zijn verfijnd. Door deze kennis kan de implementatie van effectieve crisisbeheertools worden vergemakkelijkt en kunnen regelmatige oefeningen in samenwerking met de veiligheidsdiensten worden georganiseerd. Publicaties zoals de *FEDERESCUE Crisis Handbook*, die de noodplanning en crisisbeheermethoden in België samenvat, bieden waardevolle organigrammen en werkmethoden die geïnspireerd zijn door crisisbeheer en aangepast zijn aan de erfgoedsector. De gids *Plan de Sauvegarde des Biens Culturels. Guide pratique à destination des Villes et Communes* (Bertrand & Moureau 2024) stelt een traject voor om een plan voor erfgoedbescherming te integreren in het gemeentelijk ANIP.

De scheiding tussen operationele en beleidsmatige coördinatie kan een gestructureerde aanpak voor de erfgoedsector zijn. Het waarborgt dat directe interventies en strategische besluitvorming effectief op elkaar worden afgestemd, wat zorgt voor een efficiënte en effectieve crisisrespons. Daarnaast biedt het model van sectorale crisiscellen een waardevol voorbeeld voor de erfgoedsector. De oprichting van een sectorale crisiscel voor erfgoed zou de coördinatie tussen verschillende erfgoedactoren kunnen verbeteren en de communicatie met het coördinatiecomité van de veiligheidsdienst vergemakkelijken, vergelijkbaar met de crisiscomités die in de casussen in Deel 2 (WP2) (Casus 2: Overstromingen in Wallonië, juli 2021) worden besproken.

In het algemeen zou de erfgoedsector, net zoals het crisisbeheer, gebruik moeten maken van gestandaardiseerde tools en procedures, zoals gestandaardiseerde interne noodplannen, modellen voor interne crisiscellen, en methoden voor oefeningen en evaluatie van de respons. Het is belangrijk om te bepalen op welk niveau deze standaarden worden geïmplementeerd, ofwel op het niveau van Vlaanderen of op provinciaal niveau. Dit verhoogt de paraatheid, waardoor de sector beter voorbereid is op diverse noodsituaties en sneller kan reageren om schade te beperken.

Bovendien bevordert dit de interoperabiliteit van teams tussen verschillende instellingen, wat interessant is voor een effectieve samenwerking tijdens noodsituaties.

Door deze tools en procedures te integreren, kan de erfgoedsector profiteren van een efficiënter crisismanagement, verbeterde coördinatie tijdens noodsituaties en een snellere en effectievere reactie op schade aan cultureel erfgoed. Dit kan leiden tot een robuuster en veerkrachtiger systeem voor de bescherming en het herstel van erfgoed, met beter gedefinieerde protocollen en een verhoogde paraatheid voor toekomstige incidenten. Instrumenten zoals het *Sendai Framework* bieden een intergouvernamenteel referentiekader voor rampenbeheer op wereldschaal. Bepaalde mechanismen voor crisisbeheer, zoals organigrammen voor noodplanning en crisisbeheer, kunnen, mits enkele aanpassingen, worden getransponeerd naar de erfgoedsector. Het integreren van erfgoed in bredere crisisbeheersstructuren, zoals via sectorale crisiscellen en de nauwere samenwerking met humanitaire hulpdiensten, biedt een aanzienlijke kans voor verbetering.

5. Actoren

5.1. Inleiding

We brengen de actoren in kaart die betrokken (kunnen) worden voor, tijdens, en na een noodsituatie in een erfgoedinstelling of op een erfgoedsite in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad. We focussen hierbij op de huidige stand van zaken. De resultaten van dit hoofdstuk worden meegenomen in *Deel 3: Simulaties* voor de keuze van de actoren die voor overleg worden uitgenodigd. Op basis van de resultaten van het hoofdstuk *Actoren*, de conclusies die zullen voortvloeien uit *Deel 2: Casestudies* en *Deel 3: Simulaties*, en de feedback van de klankbordgroep, gaan we na waar de uitdagingen en knelpunten zich situeren op het vlak van de bepaling van rollen en verantwoordelijkheden van de betrokken actoren en hoe deze aangepakt kunnen worden. Voor wat betreft de huidige samenwerking tussen verschillende actoren verwijzen we naar hoofdstuk 6. *Samenwerking en afstemming* (binnen *Deel 1: Status quaestionis*).

5.2. Methodologie

We stellen de volgende onderzoeksvragen:

1. Welke actoren (bedrijven, organisaties en personen) zijn betrokken in geval van een noodsituatie in een erfgoedinstelling of -site in Vlaanderen en tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad?
2. Wat is de rol van iedere actor?
3. Waar liggen de sterke en zwakke punten voor alle actoren?

We passen, om deze vragen te beantwoorden, een analyse toe die bestaat uit de volgende stappen:

1. Identificatie van betrokken actoren;
2. Beschrijving rol van iedere actor;
3. Analyse van de sterke en zwakke punten per groep actoren in elke fase van de risicocycclus (preventie, paraatheid, crisisbeheer, herstel, evaluatie).
4. Analyse van de bedreigingen en kansen in het huidige organigram (over alle actoren heen).

Om een overzicht te bekomen van de actoren die betrokken (kunnen) worden bij het redden van erfgoed in noodsituaties vertrekken we vanuit de risicocycclus (Pursiainen 2017) om een

gestructureerd overzicht te krijgen van de betrokkenheid en rollen van verschillende partijen bij het redden van erfgoed in noodsituaties. Door de risicocyclus te hanteren, kunnen we de betrokken actoren in elke fase van de crisis identificeren en analyseren, waardoor we een duidelijk beeld krijgen van hun verantwoordelijkheden en bijdragen. De fasen van de risicocyclus worden als volgt benoemd:

- Preventie: identificatie van risico's en nemen van bijkomende maatregelen om risico's te beperken.
- Paraatheid: noodplannen en procedures opstellen, oefenen en actualiseren.
- Crisisbeheer: reageren op en beheren van de noodsituatie.
- Herstel: terugkeer naar een normale situatie.
- Evaluatie: verbeterpunten formuleren en nodige maatregelen nemen.

Binnen elke fase maken we een opdeling tussen het internationale, nationale, gemeenschaps-, gewest-, en (boven-)lokale (provinciaal of gemeentelijk) niveau om zicht te krijgen op de complexiteit van het veld. We bekijken hierbij zowel de sector van het crisisbeheer als de erfgoedsector en trekken de blik zo breed mogelijk open naar de publieke sector, ngo's, onderzoeksinstituten, private actoren zoals beredderingsbedrijven en verzekeraars, vrijwilligersorganisaties, enz. Voor de identificatie van de actoren doen we beroep op eerdere ervaringen van de partners betrokken bij dit onderzoek alsook op het Europese onderzoeksproject PROCULTHER (PROCULTHER 2021).

Voor het beschrijven van de rol van iedere actor vragen we, enerzijds, aan een aantal centrale actoren binnen de erfgoedsector (AOE, BSB, DCJM, FARO, KIK, Monumentenwacht, PARCUM) hoe zij zelf hun rol zien in een noodsituatie. We stellen hierbij de volgende vragen:

- Welke rol neemt u op in een noodsituatie (brand, wateroverlast, hevig onweer en storm, terrorisme en extremisme, massa-evenementen, cybercriminaliteit en geopolitieke risico's)?
- Welke taken omvat deze rol precies?
- Is dit een rol die u al opneemt of die u wenst op te nemen in de toekomst?
- Is deze rol officieel toegekend door het beleid (bijvoorbeeld missie, statuten, overeenkomst) of informeel afgesproken? Zo ja, met welke organisatie(s)? Zo nee, waarom neemt u deze dan (toch) op?
- Zijn er vanuit uw organisatie specifieke noden voor het uitvoeren van deze rol?
- Met welke organisaties werkt u momenteel samen in geval van een ramp? Hoe is dit vastgelegd en hoe verloopt de samenwerking?
- Zijn er vanuit uw organisatie noden voor samenwerking en afstemming?
- Geeft u zelf enkele sterktes en zwaktes aan van uw organisatie in de context van de noodreactie en het herstel bij een ramp.

Aan de andere kant onderzoeken we via deskresearch hoe andere cruciale actoren, ook binnen het crisisbeheer, hun rol definiëren. De gedetailleerde beschrijvingen van elke actor, opgenomen in Bijlage 1-5, zijn naar de betrokken actoren gestuurd voor verificatie.

Vervolgens analyseren we per fase binnen de risicocyclus waar de sterke en zwakte punten van de actoren liggen. We hebben ervoor gekozen om de analyse niet per individuele actor uit te voeren, omdat dit het overzicht zou bemoeilijken en te complex zou maken. Bovendien is een gedetailleerde studie per actor niet in lijn met het doel van dit rapport. Het rapport richt zich op een beleidsvoorbereidend onderzoek en biedt daarom een algemeen overzicht van de actoren, in plaats van zich te verdiepen in de specifieke details van elke actor. Deze benadering zorgt voor een helder en samenhangend overzicht dat beter aansluit bij de strategische doelstellingen van het rapport.

In de conclusie worden de kansen en bedreigingen besproken, evenals mogelijke hiaten, opportuniteiten voor samenwerking, onduidelijke rollen en rolverdeling, enzovoort.

5.3. Analyse

Een gedetailleerde beschrijving van de actoren bevindt zich in Bijlage 1-5 'Rol van actoren bij erfgoedbescherming in noodsituaties'. Het is een levend document, gebaseerd op de informatie die we tot op heden ontvingen van de gecontacteerde actoren via e-mail, en de analyse van de huidige websites van elk van de actoren. Het document in bijlage is de stand van zaken in oktober 2024. In de volgende paragrafen gaan we op basis van dit document in op de sterktes en uitdagingen op het vlak van rollen en verantwoordelijkheden per fase in de risicocyclus.

5.3.1. Preventie: sterktes en uitdagingen

Preventie heeft tot doel waardevolle collecties en sites tegen uiteenlopende risico's te beschermen door deze risico's in kaart te brengen en te beperken. Verschillende actoren spelen een belangrijke rol in het ontwikkelen en implementeren van strategieën en richtlijnen om deze bescherming te waarborgen. Deze actoren variëren van wereldwijde organisaties die richtlijnen en methodologieën bieden, tot lokale instellingen die hands-on preventieve maatregelen uitvoeren. Preventieve acties omvatten sensibilisering, risicoanalyse, het bevorderen van een risicocultuur, preventieve conservatie, wetgeving en richtlijnen.

Lijst van actieve actoren op het gebied van preventie. De actoren die gevolgd worden door een asterisk (*) zijn in de bijlage gegroepeerd onder de benaming "Brusselse en Waalse actoren". De actoren zijn per niveau alfabetisch gerangschikt.

Internationaal

Crisisactoren

- Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO)
- Union Civil Protection Mechanism (UCPM)

Erfgoedactoren

- ALIPH Foundation
- Blue Shield International
- Consortium of European Research Libraries (CERL)
- Cultural Emergency Response (CER)
- Europa Nostra
- ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property)
- International Council of Museums (ICOM)
- International Council on Monuments and Sites (ICOMOS)
- PROCULTHER
- Smithsonian Institute
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)

Nationaal

Crisisactoren

- Ministerie van Binnenlandse Zaken: het Nationale Crisiscentrum (NCCN)

Erfgoedactoren

- Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën (Rijksarchieven)
- Beredderingsbedrijven
- Blue Shield Belgium (BSB)
- Interministeriële Commissie voor Humanitair Recht (ICHR)
- Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK)
- Koninklijk Vereniging der Historische Woonsteden & Tuinen van België

Andere actoren

- Verzekeraars

Gemeenschappen / gewesten

Crisisactoren

- Agentschap Binnenlands Bestuur
- Centre régional de Coordination des Risques et de la Transmission d'Expertise (CORTEX)*
- Veiligheidsdiensten en gouverneurs
- Vlaams Crisiscentrum (CCVO)

Erfgoedactoren

- Agence wallonne du Patrimoine (AWaP)*
- Agentschap onroerend erfgoed (AOE)
- Association des archivistes francophones de Belgique (AAFB)*
- Centre Interdiocésain du Patrimoine et des Arts Religieux (CIPAR)*
- Commission royale des Monuments, Sites et Fouilles de la Région wallonne (CRMSF)*
- Departement Cultuur, Jeugd en Media (DCJM)
- FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed
- Fédération Wallonie Bruxelles (FWB)*
- ICOM Belgium Flanders
- ICOM Belgique Wallonie-Bruxelles*
- ICOMOS Vlaanderen-Brussel
- ICOMOS Belgique Wallonie-Bruxelles*
- Landelijke erfgoedinstellingen (incl. PARCUM)
- Musées et Sociétés Wallonie (MSW)*
- UNESCO Vlaanderen
- urban.brussels
- De Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek, Archief & Documentatie vzw (VVBAD)

(Boven-)lokaal

Crisisactoren

- Veiligheidsdiensten, gouverneurs en burgemeesters

Erfgoedactoren

- Calamiteitennetwerk
- Erfgoedcel
- Erfgoedinstelling of -beheerder
- Intergemeentelijke Onroerenderfgoedinstellingen (IOED)

- Monumentenwacht

Sterktes

- **Internationale ondersteuning en richtlijnen**

Internationale organisaties zoals ICCROM, het Smithsonian Institute, UNESCO, CERL en het consortium PROCULTHER richten zich sterk op preventieve maatregelen. Ze bieden richtlijnen, methodologieën en capaciteitsopbouw om erfgoedinstellingen voor te bereiden op mogelijke rampen, met bijzondere nadruk op de noodzaak van samenwerking met crisisbeheer. Hoewel deze methoden zijn gericht op een internationaal publiek, zijn ze aanpasbaar aan lokale omstandigheden. Vanuit een beleidsmatig perspectief integreren deze organisaties erfgoedbescherming in bredere rampenrisicovermindering.

- **Expertise in preventie bij erfgoedactoren in Vlaanderen en Brussel**

De meeste erfgoedactoren die op nationaal, regionaal en (boven)lokaal niveau actief zijn in preventie organiseren of nemen deel aan bewustmakingsacties en trainingen voor lokale erfgoedinstellingen of -sites met betrekking tot preventie. Elke actor heeft een specifieke focus die aansluit bij de eigen missie en het eigen werkterrein, variërend van lokale tot nationale niveaus. Actoren zoals BSB, KIK, FARO, landelijke erfgoeddienstverleners, Koninklijke Vereniging der Historische Woonsteden & Tuinen van België (HWTB) en erfgoedcellen kunnen worden ingeschakeld voor advies of bezoeken ter plaatse.

Monumentenwacht biedt inspecties en adviezen voor het preventieve onderhoud van onroerend erfgoed, waarmee potentiële risico's vroegtijdig kunnen worden opgespoord. FARO formuleert op vraag adviezen i.v.m. preventie voor cultureel erfgoedinstellingen en faciliteert een uitleendienst waar in 10 uitleenpunten verspreid over Vlaanderen bv. dataloggers en fotografiesets ontleend kunnen worden. Beredderingsbedrijven en het KIK bieden gespecialiseerde preventieve conservering, zoals klimaatmonitoring en conditiebewaking van kunstobjecten. Dit zijn cruciale elementen van preventie, vooral op het niveau van de individuele erfgoedinstelling

Bovenlokale actoren zoals de cultureel-erfgoedcellen, vaak met de hulp van FARO, en intergemeentelijke onroerenderfgoeddiensten (IOED) bovenlokale gemeenschappen en faciliteren samenwerkingen tussen erfgoedbeheerders. Ze organiseren trainingen en helpen bij het ontwikkelen van risicobeheersplannen, wat bijdraagt aan de preventie op lokaal niveau. Daarnaast zijn sommige erfgoedbeheerders ook gegroepeerd in overkoepelende netwerken en verenigingen (bv. Koninklijke Vereniging der Historische Woonsteden en Tuinen van België, Molenforum Vlaanderen, Vlaams Depotnetwerk).

Uitdagingen

- **Onvoldoende afstemming en versnipperde verantwoordelijkheden**

Er is in Vlaanderen en Brussel momenteel geen structureel platform waar de verschillende actoren op het gebied van preventie regelmatig samenkomen om hun inspanningen en rollen op elkaar af te stemmen. Dit gebrek aan samenwerking kan leiden tot inefficiënties en overlappingsen. Meer samenwerking en kennisdeling tussen de bestaande actoren, bijvoorbeeld via een commissie of structureel overleg, kan een oplossing bieden. Een coördinerend orgaan zou dan verantwoordelijk zijn voor de continuïteit en organisatie van dergelijke commissies en overleggen. Het agentschap Onroerend Erfgoed en FARO spelen een belangrijke rol, maar hebben geen coördinerende rol in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad voor wat betreft het geheel aan cultureel en onroerend erfgoed.

Dit probleem is nog sterker aanwezig tussen de regio's en in grensgebieden. Het versterken van de rol van Vlaamse dienstverlenende organisaties zoals FARO, van nationale of federale organisaties zoals BSB of het KIK, of het creëren van een overkoepelend comité waarin alle (overkoepelende) actoren vertegenwoordigd zijn die actief zijn op het vlak van preventie (in Vlaanderen en bij voorkeur ook daarbuiten), zou kunnen helpen om een brug te slaan tussen de verschillende actoren. Aangezien rampen niet stoppen bij grenzen, is er een dringende noodzaak om de preventie-inspanningen zowel interregionaal als internationaal beter te coördineren.

- **Gebrek aan samenwerking tussen veiligheidsdiensten en erfgoedinstellingen**

Ondanks de aanwezigheid op het gemeentelijke, provinciale en federale niveau van verschillende actoren die betrokken zijn bij rampenbeheer, zoals het Nationaal Crisiscentrum (NCCN) en lokale overheden, is er weinig aandacht voor erfgoedbescherming in humanitaire risicoanalyses of algemene paraatheid. De samenwerking met nooddiensten zoals brandweer of civiele bescherming is beperkt tot enkele erfgoedinstellingen (bij voorbeeld via hun interne noodplannen), terwijl een breed gecoördineerd netwerk ontbreekt.

5.3.2. Paraatheid: sterktes en uitdagingen

De actoren die actief zijn op het gebied van paraatheid bieden erfgoedinstellingen, -gemeenschappen en -sites ondersteuning bij het ontwikkelen, actualiseren en inoefenen van interne noodplannen. Het doel van deze ondersteuning is ervoor te zorgen dat erfgoedbeheerders goed voorbereid zijn en effectief kunnen reageren wanneer een ramp zich voordoet. Hiervoor bieden ze ook opleidingen aan, zodat medewerkers en externe betrokkenen (bijvoorbeeld de vrijwilligers van BSB) weten wat er moet gebeuren in een noodsituatie. Voorts willen deze actoren samenwerking faciliteren. Kortom, hun doel is erfgoedbeheerders te helpen om voorbereid te zijn wanneer het erop aankomt.

Lijst van actieve actoren op het gebied van paraatheid. De actoren die gevolgd worden door een asterisk (*) zijn in de bijlage gegroepeerd onder de benaming "Brusselse en Waalse actoren". De actoren zijn per niveau alfabetisch gerangschikt.

Internationaal

Crisisactoren

- Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO)
- Union Civil Protection Mechanism (UCPM)

Erfgoedactoren

- ALIPH Foundation
- Blue Shield International
- Consortium of European Research Libraries (CERL)
- Cultural Emergency Response (CER)
- ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property)
- International Council of Museums (ICOM)
- International Council on Monuments and Sites (ICOMOS)
- PROCULTHER
- Smithsonian Institute
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)

Nationaal

Crisisactoren

- Interministeriële Commissie voor Humanitair Recht (ICHR)
- Ministerie van Binnenlandse Zaken: het Nationale Crisiscentrum (NCCN)
- Ministerie van Defensie

Erfgoedactoren

- Blue Shield Belgium (BSB)
- Beredderingsbedrijven
- Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK)

Gemeenschappen/gewesten

Crisisactoren

- Agentschap Binnenlands Bestuur
- Centre régional de Coordination des Risques et de la Transmission d'Expertise (CORTEX)*
- Veiligheidsdiensten en gouverneurs
- Vlaams Crisiscentrum (CCVO)

Erfgoedactoren

- Agentschap onroerend erfgoed (AOE)
- Association des archivistes francophones de Belgique (AAFB)*
- Centre Interdiocésain du Patrimoine et des Arts Religieux (CIPAR)*
- Departement Cultuur, Jeugd en Media (DCJM)
- FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed
- ICOM Belgium Flanders
- ICOM Belgique Wallonie-Bruxelles*
- Musées et Société Wallonie (MSW)*
- De Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek, Archief & Documentatie vzw (VVBAD)

Lokaal

Crisisactoren

- Veiligheidsdiensten, gouverneurs en burgemeesters

Erfgoedactoren

- Calamiteitennetwerk
- Erfgoedcel
- Erfgoedinstelling of -beheerder
- Monumentenwacht
- Intergemeentelijke Onroerenderfgoeddiensten (IOED)

Sterktes

- **Internationale ondersteuning en richtlijnen**

Internationale organisaties zoals ICCROM, het Smithsonian Institute, UNESCO, het consortium PROCULTHER, Blue Shield International, ALIPH en Cultural Emergency Response (CER) bieden belangrijke richtlijnen en *best practices* voor paraatheid in erfgoedbescherming. Deze richtlijnen zorgen voor een solide, wereldwijde standaard in noodplannen en rampenbeheer voor erfgoedinstellingen. ICCROM, het Smithsonian en PROCULTHER bieden ook trainingen aan, inclusief reddingsoefeningen, maar deze zijn vaak moeilijk toegankelijk voor Belgische deelnemers (zie punt 4.2.5 over internationale opleidingen). Daarnaast ontwikkelen organisaties, zoals ICOM, trainingsprogramma's om erfgoedprofessionals voor te bereiden op noodsituaties.

- **Expertise in paraatheid in Vlaanderen en Brussel en lokale betrokkenheid**

In Vlaanderen zijn actoren zoals FARO en BSB actief in het adviseren van erfgoedbeheerders bij de ontwikkeling en actualisering van interne noodplannen. FARO biedt bijvoorbeeld online bronnen aan, waardoor erfgoedbeheerders toegang hebben tot actuele methodologieën. Daarnaast organiseren FARO, het KIK en BSB trainingen, vormingen en opleidingen en simulaties om instellingen beter voor te bereiden op noodsituaties, wat een belangrijke rol speelt in het versterken van de paraatheid binnen de sector.

- **Bovenlokale netwerken en regionale betrokkenheid**

Bovenlokale netwerken, zoals de cultureel-erfgoedcellen, kunnen lokale erfgoedbeheerders ondersteunen bij het ontwikkelen van noodplannen. Ze organiseren trainingen en faciliteren samenwerking tussen verschillende erfgoedbeheerders, wat de paraatheid op lokaal niveau aanzienlijk kan versterken. Erfgoedcellen kunnen bijdragen aan de verspreiding van *best practices* en het opzetten van calamiteitennetwerken, wat kan zorgen voor een grotere bewustwording en betere voorbereiding binnen lokale instellingen. Voor onroerend erfgoed echter is er geen specifieke actor die deze taak op zich neemt. Gezien hun sterke lokale netwerken, zouden IOED's en Monumentenwacht deze rol kunnen vervullen.

Uitdagingen

- **Onvoldoende afstemming en versnipperde verantwoordelijkheden**

Net als bij preventie is de verdeling van verantwoordelijkheden op het gebied van paraatheid versnipperd. Dit kan leiden tot overlappingsen en inefficiënties bij de ontwikkeling en implementatie van noodplannen. Hoewel actoren zoals FARO, BSB en Monumentenwacht actief bijdragen, ontbreekt er een centrale coördinator of coördinerend comité om de inspanningen te bundelen en te stroomlijnen en een volledig zicht te krijgen op de financiële middelen die nodig zijn om alle erfgoedbeheerders te bereiken.

De overheden (het Departement Cultuur, Jeugd en Media en het agentschap Onroerend Erfgoed) nemen een verantwoordelijkheid voor de eigen collecties die ze zelf beheren als eigenaar. Daarnaast voorzien de decretale kaders minimale vereisten voor sommige erfgoedbeheerders (zoals het beschikken over een calamiteitenplan en gepaste maatregelen voor het beheer van de collectie). Vanuit die decretale vereisten wordt paraatheid gestimuleerd of vereist voor bepaald erfgoed. Dit geldt echter niet voor al het erfgoed. De vraag is of dit voldoende is om paraat te zijn. Momenteel heeft geen enkele actor een volledig overzicht van de noden van de erfgoedsector op het gebied van paraatheid. FARO focust enkel op cultureel erfgoed, en een vergelijkbare organisatie voor onroerend erfgoed ontbreekt.

- **Gebrek aan middelen en ondersteuning voor kleinere instellingen**

Veel kleinere erfgoedinstellingen beschikken niet altijd over de financiële of technische middelen om volwaardige noodplannen te ontwikkelen of om een interne crisiscel op te zetten. Hoewel we dit baseren op onze ervaring met het werkveld, zijn er meer onderzoek en data nodig om deze veronderstelling te bevestigen. Hoewel er lokale actoren zijn, zoals erfgoedcellen, IOED's en Monumentenwacht, blijft hun rol op het gebied van paraatheid vaak beperkt. Uitzonderingen zijn bepaalde erfgoedcellen, FARO en het KIK, die het opzetten van calamiteitennetwerken in Vlaanderen en Brussel aanmoedigen, wat bijzonder nuttig kan zijn voor kleinere instellingen (zie hieronder in onderdeel 6.1: *Bovenlokale calamiteitennetwerken: een realiteit? (Deel 1: Status quaestionis)*). Door een gebrek aan middelen of expertise worden noodplannen echter vaak niet regelmatig geüpdatet of getest, waardoor erfgoedbeheerders mogelijk niet goed voorbereid zijn op nieuwe risico's, zoals de toenemende frequentie van natuurrampen of digitale dreigingen.

- **Onvoldoende samenwerking met crisisbeheer**

De betrokkenheid van veiligheidsdiensten zoals brandweer en civiele bescherming bij de paraatheid van erfgoedinstellingen is beperkt. Hoewel deze diensten een cruciale rol spelen bij rampenrespons, worden ze vaak niet ingeschakeld en niet betrokken bij het opstellen van noodplannen. Aan de andere kant wordt erfgoed niet expliciet opgenomen als te beschermen bezit in de interventieplannen van veiligheidsdiensten, met uitzondering van de gemeente Bevekom (Waals-Brabant) (zie 4.2.6. *Praktische gids voor steden en gemeenten (Deel 1: Status quaestionis)*), de provincies waarmee BSB een conventie heeft afgesloten (Waals Brabant, Namen en Luxemburg) of contacten mee onderhoudt (Antwerpen, Vlaams-Brabant, Limburg, Oost-Vlaanderen, Luik) evenals de samenwerkingsverbanden van het KIK met het NCCN. Dit leidt tot onvoldoende voorbereiding en inefficiënte reacties tijdens noodsituaties. Er is een dringende noodzaak voor verbeterde samenwerking tussen erfgoedinstellingen en crisisbeheerders om zowel de respons als de paraatheid in geval van nood te optimaliseren.

5.3.3. Crisisbeheer: sterktes en uitdagingen

De actoren die actief zijn op het gebied van interventie en eerste hulp spelen een essentiële rol in de noodrespons en crisisbeheersing voor erfgoedinstellingen, -gemeenschappen en -sites. Deze actoren staan in voor het bieden van directe hulp en ondersteuning tijdens een ramp. Ze ontwikkelen en implementeren interventieprotocollen en coördineren eerste hulp en schadebeperking in noodsituaties. Hun taak is ervoor te zorgen dat erfgoedbeheerders snel en effectief kunnen reageren tijdens noodsituaties, waardoor de schade aan erfgoed wordt geminimaliseerd en de herstelprocessen worden versneld.

Lijst van actieve actoren op het gebied van interventie. De actoren die gevolgd worden door een asterisk (*) zijn in de bijlage gegroepeerd onder de benaming "Brusselse en Waalse actoren". De actoren zijn per niveau alfabetisch gerangschikt.

Internationaal

Crisisactoren

- Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO)
- Union Civil Protection Mechanism (UCPM)

Erfgoedactoren

- ALIPH Foundation

- Blue Shield International
- Cultural Emergency Response (CER)
- ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property)
- International Council of Museums (ICOM)
- International Council on Monuments and Sites (ICOMOS)
- PROCULTHER
- Smithsonian Institute
- UNESCO

Nationaal

Crisisactoren

- Ministerie van Binnenlandse Zaken: het Nationale Crisiscentrum (NCCN)
- Ministerie van Defensie

Erfgoedactoren

- Blue Shield Belgium (BSB)
- Beredderingsbedrijven
- Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK)

Andere actoren

- Interministeriële Commissie voor Humanitair Recht (ICHR)

Gemeenschappen / gewesten

Crisisactoren

- Agentschap Binnenlands Bestuur
- Centre régional de Coordination des Risques et de la Transmission d'Expertise (CORTEX)*
- Veiligheidsdiensten en gouverneurs
- Vlaams Crisiscentrum (CCVO)

Erfgoedactoren

- Agentschap onroerend erfgoed (AOE)
- Association des archivistes francophones de Belgique (AAFB)*
- Centre Interdiocésain du Patrimoine et des Arts Religieux (CIPAR)*
- Departement Cultuur, Jeugd en Media (DCJM)
- FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed
- ICOM Belgium Flanders
- ICOM Belgique Wallonie-Bruxelles*
- ICOMOS Vlaanderen-Brussel
- ICOMOS Wallonie-Bruxelles*
- Musées et Société en Wallonie (MSW)
- De Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek, Archief & Documentatie vzw (VVBAD)

Lokaal

Crisisactoren

- Vrijwilligers(korps)

- Veiligheidsdiensten, gouverneurs en burgemeesters

Erfgoedactoren

- Calamiteitennetwerk
- Erfgoedcel
- Erfgoedinstelling of -beheerder
- Intergemeentelijke Onroerenderfgoeddiensten (IOED)
- Monumentenwacht

Andere actoren

- Privé-firma's (logistiek & infrastructuur)

Sterktes

- **Internationale ondersteuning**

Internationale actoren zoals Blue Shield International, UNESCO, PROCULTHER en Cultural Emergency Response (CER) beschikken over goed georganiseerde netwerken en middelen voor snelle interventie tijdens rampen. Deze organisaties richten hun hulp vooral op ontwikkelingslanden of regio's die als prioriteit zijn aangeduid of die in conflictsituaties zijn, wat voor België niet het geval is (behalve voor PROCULTHER). Desondanks kunnen afstandsadvies en ondersteuning aangevraagd worden. Nationale organisaties zoals BSB en ICOMOS, en instellingen zoals het KIK maken deel uit van hun netwerken, waardoor zij toegang hebben tot buitenlandse middelen en expertise om interventies effectief te ondersteunen.

- **Interventie in Vlaanderen en Brussel en lokale betrokkenheid**

Tijdens de overstromingen van 2021 in Wallonië coördineerde het KIK de acties van erfgoedinstellingen binnen het Crisiscomité en speelde een leidende rol in het mobiliseren van middelen, samen met de leden van dit comité. BSB coördineerde de interventies van de eigen gespecialiseerde vrijwilligers die op het terrein werden ingezet al dan niet samen met experts van CIPAR en het KIK. FARO ondersteunt een breed netwerk van erfgoedorganisaties en –werkers in Vlaanderen en Brussel. Hierdoor neemt FARO in het Vlaamse erfgoedlandschap een unieke positie in. Vanuit deze overzichtpositie kan FARO tijdens noodsituaties immers snel en helder aan dispatching doen en doorverwijzen naar erfgoedorganisaties of -werkers en zelfs private initiatieven met een specifieke expertise. FARO-medewerkers zelf zijn dus niet specifiek opgeleid – noch is dit in de statuten opgenomen – om te interveniëren in geval van noodsituaties. Gespecialiseerde en particuliere teams, zoals beredderingsbedrijven, staan paraat om snel en effectief in te grijpen bij rampen. Zij bieden geavanceerde technieken zoals invriezen en vriesdrogen om beschadigd erfgoed te stabiliseren. BSB stelt ook expert-vrijwilligers ter beschikking voor interventies en advies, terwijl het KIK gespecialiseerde adviezen biedt op basis van materiaalsoorten en specifieke problemen. Dit geldt eveneens voor de Algemene Rijksarchieven voor archieven, samen met De Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek, Archief & Documentatie vzw (VVBAD).

Uitdagingen

- **Gebrek aan uniforme coördinatie, registratie en responsmechanismen**

Hoewel er individuele spelers zijn op het gebied van interventie, zoals het KIK, BSB en beredderingsfirma's, ontbreekt het aan een uniform systeem voor coördinatie, registratie (meldingsplicht) en informatieverzameling tussen deze actoren en de overheden. De respons tijdens

rampen is afhankelijk van de betrokkenheid van individuele organisaties, wat leidt tot fragmentatie en mogelijke inefficiënties in de samenwerking. Er ontbreekt een duidelijke leidinggevende organisatie of organiserend comité om richting te geven aan de interventies van verschillende spelers, wat kan leiden tot vertragingen bij de mobilisatie van middelen en experts.

- **Gebrek aan samenwerking tussen humanitair crisisbeheer en erfgoedactoren**

De redding van erfgoed is geen expliciete missie van humanitair crisisbeheer. Het hangt af van de gevoeligheid van de verantwoordelijke officier of autoriteit of erfgoed wordt meegenomen in de interventieplannen. Het begrip "erfgoed" komt vaak niet voor in de noodplannen van crisisbeheerders, en zij zijn niet verplicht om informatie te delen die nodig is voor interventie in noodsituaties².

5.3.4. Herstel: sterktes en uitdagingen

Herstel van beschadigd erfgoed na een crisis omvat meer dan alleen restauratie; het betreft ook (her)inventarisering, reiniging, andere conserverende ingrepen, opnieuw bergen, herinrichting van depots en capaciteitsopbouw. Deze activiteiten zijn essentieel voor het duurzaam behoud van erfgoed en vereisen de expertise van gespecialiseerde restaurateurs en conservatoren. Verschillende (inter)nationale actoren, zoals overheden, internationale organisaties en verzekeraars, kunnen financieel bijdragen aan dit herstelproces. Ondanks deze steun verloopt het herstel vaak traag en met beperkte capaciteit. Deze sectie bespreekt zowel de sterke als zwakke punten van de herstel- en restauratie-inspanningen in Vlaanderen en Brussel.

Lijst van actieve actoren op het gebied van herstel. De actoren die gevolgd worden door een asterisk (*) zijn in de bijlage gegroepeerd onder de benaming "Brusselse en Waalse actoren". De actoren zijn per niveau alfabetisch gerangschikt.

Internationaal

Erfgoedactoren

- ALIPH Foundation
- Blue Shield International
- Cultural Emergency Response
- ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property)
- International Council of Museums (ICOM)
- International Council on Monuments and Sites (ICOMOS)
- PROCULTHER
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)

Nationaal

Crisisactoren

- Ministerie van Binnenlandse Zaken: het Nationale Crisiscentrum (NCCN)
- Ministerie van Defensie

Erfgoedactoren

- Blue Shield Belgium (BSB)
- Beredderingsbedrijven
- Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK)

Andere actoren

- Verzekeraars

Gemeenschappen/gewesten

Crisisactoren

- Centre régional de Coordination des Risques et de la Transmission d'Expertise (CORTEX)*
- Veiligheidsdiensten en gouverneurs
- Vlaams Crisiscentrum (CCVO)

Erfgoedactoren

- Agentschap onroerend erfgoed (AOE)
- Departement Cultuur, Jeugd en Media (DCJM)
- FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed

Lokaal

Crisisactoren

- Veiligheidsdiensten, gouverneurs en burgemeesters

Erfgoedactoren

- Erfgoedinstelling of -beheerder

Sterktes

- **Beschikbare expertise en opleidingsprogramma's**

Vlaanderen beschikt over een groot aantal gespecialiseerde restaurateurs en conservatoren, die snel na een ramp operaties kunnen opstarten en advies kunnen geven over de beste methoden. Daarnaast zijn er particuliere beredderingsbedrijven die tegen betaling 24/7 bereikbaar zijn. Conservatie-restauratie maakt deel uit van bredere herstelprocessen, die vaak ook andere stappen zoals stabilisatie, reiniging, herinventarisering omvatten. Het KIK speelt ook in Vlaanderen en Brussel een rol op het gebied van restauratie en technisch onderzoek. Al deze diensten zijn betalend. De vrijwilligers van BSB verlenen hulp bij herstelprojecten en werken samen met andere relevante organisaties en belanghebbenden om erfgoed te rehabiliteren. FARO biedt opleidingsprogramma's gericht op herstelstrategieën voor erfgoedobjecten. DCJM beoordeelt aanvragen voor toelating voor ingrepen op topstukken, biedt financiële en logistieke steun voor het herstel van topstukken en bevordert samenwerking tussen erfgoedorganisaties. De regelgeving onroerend erfgoed vereist vaak een toelating voor werkzaamheden aan beschermd erfgoed en biedt premies voor restauratie en herwaardering. Er bestaat ook een meldingsplicht bij calamiteiten. Crisisbeheeractoren (NCCN, CCVO, CORTEX, veiligheidsdiensten, gouverneurs en burgemeesters) richten zich op het faciliteren en uitvoeren van hersteloperaties door middelen en expertise te verstrekken voor de wederopbouw van getroffen gebieden, waarbij erfgoed sites soms betrokken zijn maar niet expliciet worden genoemd.

- **Financiële steun**

Erfgoedinstellingen in Vlaanderen kunnen financiële steun ontvangen via Europese programma's zoals Europa Nostra en het Creative Europe Program. Deze fondsen maken uitgebreide hersteloperaties mogelijk, vooral voor grotere en nationaal erkende erfgoed sites, maar er komt een

zekere planlast bij kijken en een subsidieaanvraag wordt niet automatisch gehonoreerd. Verzekeringen bieden financiële bescherming tegen schade aan verzekerde erfgoedobjecten, volgens de voorwaarden die zijn vastgelegd in de contracten tussen de verzekeringsmaatschappij en de verzekerde. Ook kan steun bekomen worden van de fondsen binnen de Koning Boudewijnstichting.

Ook vanuit de Vlaamse overheid komt financiële steun voor conservatie- en restauratie van erfgoed (zowel roerend als onroerend erfgoed). Conservatie- en restauratiebehandelingen (noodingrepen of niet) op topstukken kunnen gesubsidieerd worden via het *Topstukkendecreet*. Herstellingen na een calamiteit aan onroerend erfgoed komen in aanmerking voor een erfgoedpremie. Tijdelijke instandhoudingswerken in afwachting van definitief herstel zijn voor rekening van de erfgoedbeheerder.

Uitdagingen

- **Langdurige herstelprocessen en beperkte capaciteit**

Het herstel van erfgoed is vaak een langdurig proces, vooral bij ernstige schade. Kleinere erfgoedinstellingen hebben vaak niet de capaciteit om omvangrijke en langdurige projecten zelfstandig uit te voeren (bijvoorbeeld door het gebrek aan interne teams voor restauratie of conservering). Dit leidt tot een afhankelijkheid van externe restaurateurs en experts. De middelen zijn vaak onvoldoende voor alle betrokken partijen, met name voor kleinere erfgoedinstellingen die vaak geen toegang hebben tot internationale fondsen.

5.3.5. Evaluatie: sterktes en uitdagingen

Evaluatie is een fundamenteel onderdeel van de risicocycclus. Het fungeert zowel als leermiddel na een noodsituatie als planningsmiddel ter voorbereiding op toekomstige incidenten. Het doel is om enerzijds de kennis over noodsituaties te vergroten en anderzijds bij te dragen aan de ontwikkeling van methoden voor het anticiperen op en beheren van grootschalige noodsituaties die voortvloeien uit natuurlijke, kunstmatige of intentionele risico's.

In het kader van crisisbeheer is de evaluatie van noodsituaties gebaseerd op artikel 39 van het K.B. van 22 mei 2019, dat de bevoegde overheid verplicht om elke noodsituatie te evalueren met het oog op het aanpassen van de noodplanning. Deze evaluaties volgen een specifieke procedure die is afgestemd op de organisatie van het crisisbeheer. Voor de bescherming van erfgoed in geval van rampen bestaat er echter geen standaardmethodologie. Evaluaties kunnen op verschillende niveaus plaatsvinden, van de beoordeling van de eigen respons van een erfgoedinstelling tot de bredere evaluatie van de crisis als geheel (in samenwerking met crisisbeheer of niet). Bij de evaluatie van de eigen respons gaat het erom hoe goed een specifieke organisatie, zoals een museum of een kerk, heeft gehandeld tijdens de ramp: waren de noodplannen effectief? Waren de middelen voldoende? Heeft de communicatie naar medewerkers en externe actoren goed gewerkt? Aan de andere kant richt de evaluatie van de crisis als geheel zich op de bredere samenwerking tussen erfgoedinstellingen, overheidsinstanties, veiligheidsdiensten en private actoren. Dit omvat een analyse van de coördinatie, informatie-uitwisseling en responscapaciteit op verschillende niveaus (lokaal, gemeentelijk, provinciaal, federaal en soms internationaal), afhankelijk van de fase van de noodsituatie. Het combineren van deze evaluatieniveaus is nodig om een volledig beeld te krijgen van de sterke en zwakke punten in de erfgoedbescherming en rampenbestrijding, en om structurele verbeteringen door te voeren.

Bovendien pleiten de veiligheidsdiensten voor een evaluatie die niet alleen gericht is op het beoordelen van een crisis, maar ook proactief wordt uitgevoerd, vergelijkbaar met wat wij in dit

onderzoek doen. De "ex ante-evaluatie" (zoals benoemd in het Witboek, Schmitz et al. 2023) vindt plaats als een audit op technisch, organisatorisch en institutioneel niveau. Het doel is om de capaciteitsniveaus te bepalen van de diensten die verantwoordelijk zijn voor verschillende taken op het gebied van planning, crisisbeheer en herstel, zoals operationele middelen, de kwaliteit van de communicatie, opleidingen, professionele competenties en organisatorische kwaliteit. Deze aanbeveling is gericht aan het Ministerie van Binnenlandse Zaken, maar is nog niet in de wetgeving opgenomen.

In de onderstaande lijst vermelden we de actoren in crisisbeheer en erfgoed die betrokken zijn bij de "klassieke" evaluatie, die na een noodsituatie plaatsvindt en bijdraagt aan een betere paraatheid van een actor of samenwerking. Daarnaast voegen we, in een andere kleur, de actoren toe die nuttig kunnen zijn bij een ex ante-evaluatie, aangezien zij al ervaring hebben met dit soort oefeningen.

Lijst van actieve actoren op het gebied van evaluatie. De actoren die gevolgd worden door een asterisk (*) zijn in de bijlage gegroepeerd onder de benaming "Brusselse en Waalse actoren". De actoren zijn per niveau alfabetisch gerangschikt. Geschreven in grijs: actoren die actief zijn in ex-ante evaluaties.

Internationaal

Crisisactoren

- Union Civil Protection Mechanism (UCPM)

Erfgoedactoren

- ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property)
- International Council of Museums (ICOM)
- International Council on Monuments and Sites (ICOMOS)
- PROCULTHER
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)

Nationaal

Crisisactoren

- Ministerie van Binnenlandse Zaken: het NCCN
- Ministerie van Defensie

Erfgoedactoren

- Blue Shield Belgium (BSB)
- Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK)

Andere actoren

- Interministeriële Commissie voor Humanitair Recht (ICHR)

Gemeenschappen/gewesten

Crisisactoren

- Centre régional de Coordination des Risques et de la Transmission d'Expertise (CORTEX)*
- Veiligheidsdiensten en gouverneurs
- Vlaams Crisiscentrum (CCVO)

Erfgoedactoren

- Agentschap onroerend erfgoed (AOE)
- Departement Cultuur, Jeugd en Media (DCJM)
- FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed

Lokaal

Crisisactoren

- Veiligheidsdiensten, gouverneurs en burgemeesters

Erfgoedactoren

- Erfgoedinstelling of -beheerder

Sterktes

- **Internationale ondersteuning**

Blue Shield International, ICCROM, en andere internationale organisaties voeren evaluaties uit na rampen om te leren van hun ervaringen en toekomstige responsstrategieën te verbeteren. Deze evaluaties helpen bij het opstellen van *best practices* die wereldwijd kunnen worden toegepast.

- **Expertise in Vlaanderen en Brussel**

Via de *Enquête voor het Sendai Framework* (zie 4.2.3. *Dataverzamelingstools*) verzamelt het KIK gegevens over de erfgoedsector om economische verliezen, schade of vernietiging van cultureel erfgoed door rampen in België voor 2023 en voorgaande jaren te evalueren. FARO en BSB beschikken over hulpmiddelen om de schade van eerdere incidenten te documenteren (zoals de lijst van eerdere incidenten *DICE* en de rampentool van BSB), maar deze zijn niet bedoeld voor het evalueren van de schade of het beoordelen van de crisisrespons (zie 4.2. *Procedures en tools in de erfgoedsector (Deel 1: Status quaestionis)*). Daarnaast voert FARO noden- en behoefteanalyses uit en monitort het steunpunt de cultureel-erfgoedsector opdat trends kunnen worden vastgesteld.

Uitdagingen

- **Gebrek aan uniforme evaluatiekaders**

In Vlaanderen ontbreekt het aan een uniforme aanpak voor de evaluatie van rampen en de bescherming van erfgoed bij een ramp. Verschillende organisaties voeren hun eigen evaluaties uit, maar er is geen centraal kader om deze evaluaties te coördineren en de resultaten breed te delen met alle relevante actoren.

- **Gebrek aan samenwerking tussen veiligheidsdiensten en erfgoedinstellingen**

De evaluatie door crisisbeheer en erfgoedactoren wordt doorgaans afzonderlijk uitgevoerd.

- **Beperkt aantal actoren betrokken bij de evaluatie van de impact van rampen**

In Vlaanderen zijn momenteel slechts enkele actoren, voornamelijk het KIK (via het *Sendai Framework*), verzekeringsmaatschappijen en in mindere mate beredderingsbedrijven en Monumentenwacht, actief betrokken bij de evaluatie van (economische) erfgoedschade na rampen. Er zijn waarschijnlijk ook getroffen instellingen die zelf mogelijk wel intern rapporteren zonder dit publiekelijk te delen. De meeste kwantitatieve evaluaties richten zich voornamelijk op het inschatten van restauratiekosten en bieden dus een financieel perspectief. Dit type evaluatie houdt geen

rekening met verloren objecten (onherstelbaar), het verlies van geassocieerde waarden (schade kan een impact hebben op de esthetiek of de leesbaarheid van een erfgoedobject die restauratie niet volledig kan herstellen) of de impact op gemeenschappen (bijvoorbeeld voor objecten of monumenten die cultusobjecten zijn en pas na maanden of jaren van restauratie weer in gebruik kunnen worden genomen, wat rituelen kan verstoren). Hoewel er meerdere partijen actief zijn in de schade-inschatting, leidt het ontbreken van een centrale coördinatie en systematische aanpak tot een fragmentarische en vaak eenzijdige evaluatie, waarbij andere belangrijke dimensies worden gemist. Met dit onderzoeksproject is er wel aandacht besteed aan hoe de erfgoedsector enkele rampen heeft behandeld (zie *Deel 2: Casestudies*). Echter, dergelijke evaluaties zouden idealiter direct na een ramp moeten worden uitgevoerd door een bevoegde instantie en mogen niet afhankelijk zijn van een specifiek project. Deze evaluaties zouden niet alleen de schade moeten meten, maar ook andere belangrijke factoren in overweging moeten nemen, los van de financiële kosten van herstel.

- **Gebrek aan actoren actief in de evaluatie van crisisrespons**

In tegenstelling tot crisisbeheer, waarbij evaluatie van de respons een integraal onderdeel is van de activiteiten na een noodsituatie, ontbreekt in de erfgoedsector een specifiek gemandateerde instantie voor dergelijke evaluaties van de crisisrespons. Er is geen structurele evaluatie-instantie voor erfgoed. Tijdens de overstromingscrisis van 2021 coördineerde het KIK de post-crisisanalyse voor de erfgoedsector, wat alleen mogelijk was dankzij extra budgettaire middelen van de federale overheid.

Dit beleidsvoorbereidend onderzoek naar een rampenstrategie voor erfgoed in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad richt zich wel op de capaciteit van de erfgoedsector om effectief te reageren op crises. Echter, dergelijke evaluaties mogen niet afhankelijk zijn van tijdelijke projecten.

5.4. Conclusie: Wie beschermt het erfgoed tegen rampen?

De bescherming van erfgoed in Vlaanderen en Brussel steunt op een diversiteit aan actoren met complementaire taken, elk met een specifieke rol in preventie, paraatheid, interventie, herstel en evaluatie tijdens crises. Onze analyse toont aan dat er nog steeds bedreigingen en kansen voor verdere verbetering bestaan,

We kunnen verschillende benaderingen overwegen voor het verbeteren van de erfgoedbescherming:

1. **Top-down-aanpak:** Meer coördinatie en centralisatie van de inspanningen. Het gebrek aan coördinatie in paraatheid, crisisbeheer, herstel en evaluatie, samen met beperkte samenwerking met veiligheidsdiensten, zijn belangrijke tekortkomingen die we moeten adresseren. Het creëren van centraal coördinerende organen kan helpen om verantwoordelijkheden te bundelen, de noden beter in kaart te brengen en de paraatheid van alle instellingen te verbeteren.
2. **Bottom-up-aanpak:** Sensibiliseren van erfgoedbeheerders/eigenaars/sites. Versterken van (boven)lokale samenwerking en networking gestimuleerd door erfgoedcellen en IOED's. Calamiteitennetwerken kunnen dienen als fundament voor een effectief netwerk en een stimulans voor erfgoedbeheerders die aan de frontlinie van de risicocycclus staan, maar moeten verder worden uitgebreid en geactiveerd.
3. **Combinatie van beide:** Een centraal coördinerend platform dat ook lokale netwerken stimuleert. Of het zwaartepunt ligt bij de lokale netwerken en de netwerken in de

gemeenschappen/gewesten, en deze contactpunten laten informatie doorstromen naar een meer overkoepelend platform.

De keuze voor een bepaalde aanpak kan voortkomen uit de analyses van Deel 2 (WP2) en Deel 3 (WP3), evenals de feedback van de kerngroep. Dit biedt de mogelijkheid om verschillende pistes te verkennen en prioriteit te geven aan de meest veelbelovende. In Deel 4 (WP4) diepen we de mogelijke rollen uit van de betrokken actoren.

Kansen

Top-down-aanpak

1. **Versterking van internationale samenwerking:** Dankzij de aanwezigheid van organisaties zoals Blue Shield Belgium (BSB) en het KIK, profiteert het netwerk in Vlaanderen en Brussel al van internationaal erkende expertise. Deze organisaties hebben de mogelijkheid om hun samenwerkingsverbanden met wereldwijde actoren zoals ICCROM of UNESCO verder uit te breiden. Dit zou toelaten om internationale best practices beter te integreren en de capaciteit om snel en effectief op crises te reageren te versterken.
2. **Ontwikkeling van een uniform evaluatiekader:** In samenwerking met FARO, het agentschap OE, BSB en het KIK zou het mogelijk zijn om een gecentraliseerd kader te ontwikkelen dat de inspanningen van alle betrokkenen bij crisisbeheer coördineert. Dit kader zou kunnen worden gebruikt om post-crisisevaluaties te harmoniseren en meer holistische aanbevelingen te doen. FARO, met zijn expertise op het gebied van opleiding en netwerkontwikkeling, zou een sleutelrol kunnen spelen bij de vorming van dit kader door zijn kennis van risicobeheer en netwerk van erfgoed specialisten in te zetten.
3. **Oprichting van een coördinatieplatform:** De mogelijkheid om een gecentraliseerd orgaan of coördinatieplatform op te richten voor crisisbeheer zou de efficiëntie en snelheid van interventies aanzienlijk kunnen verbeteren. Zo'n orgaan zou alle belanghebbenden — inclusief culturele actoren, veiligheidsdiensten, restaurateurs en verzekeringsmaatschappijen — bijeenbrengen voor een meer geïntegreerde aanpak.
4. **Groter gebruik van technologie:** De integratie van technologieën, zoals digitalisering en geavanceerde waarschuwingssystemen, kan worden versterkt door samenwerking met technologische instellingen. Dit zou een betere voorbereiding, interventie en opvolging van de risico's voor erfgoed mogelijk maken door real-time monitoring van erfgoedlocaties en het beheer van evaluatiegegevens te faciliteren.

Bottom-up aanpak: versterking van (boven)lokale samenwerking

Bovenlokale netwerken, waarin samenwerking tussen lokale erfgoedactoren en -beheerders en overheidsdiensten op het vlak van crisisbeheer centraal staat, zou de efficiëntie en snelheid van interventies aanzienlijk kunnen verbeteren. Dit betekent onder meer:

1. **Stimuleren van samenwerking en kennisdeling** tussen (boven)lokale onroerend erfgoeddepots en cultureel erfgoedorganisaties (roerend erfgoed) wat betreft crisisbeheer en noodplanning;
2. **Stimuleren van uitbouw en professionalisering** van (boven-)lokale calamiteitennetwerken;
3. **Stimuleren het opstellen, actualiseren en oefenen van interne noodplannen** in samenwerking met humanitair crisisbeheer;
4. **Mogelijkheden bekijken voor de participatie van burgers (vrijwilligers)** bij preventie, paraatheid, crisisbeheer, herstel en evaluatie van erfgoed in nood;

5. **Stimuleren van lokale, operationele samenwerking tussen erfgoedsector en overheid** o.a. in het kader van risicoanalyses.

Combinatie van top-down-aanpak en bottom-up-aanpak

Alle bovenstaande kansen.

Bedreigingen (geldig voor zowel de top-down- als de bottom-up-aanpak)

1. **Fragmentatie en gebrek aan coördinatie:** Ondanks lokale en internationale initiatieven kan de versnippering van verantwoordelijkheden tussen verschillende actoren tot inefficiënties leiden. Het ontbreken van een gemeenschappelijk evaluatiekader na een crisis en de gebrekkige coördinatie tussen veiligheidsdiensten en erfgoedinstellingen vertragen interventies en creëren silowerking. Dit kan leiden tot grotere erfgoedverliezen tijdens crisissituaties.
2. **Beperkte capaciteit van kleine instellingen:** Kleine erfgoedinstellingen, vaak zonder voldoende middelen en opgeleid personeel, zijn bijzonder kwetsbaar in crisissituaties. Hun afhankelijkheid van externe experts en hun beperkte toegang tot (Europese) fondsen vergroot hun onvermogen om effectief te reageren en beschadigd erfgoed te herstellen. Dit verhoogt het risico voor kleinere of minder prioritaire erfgoedsites.
3. **Financiële duurzaamheid van herstelprojecten:** Hoewel sommige fondsen ondersteuning bieden, blijft de financiële duurzaamheid van restauratie –en andere herstelprojecten een uitdaging, vooral voor kleinere instellingen. Bij een toename van crises (zoals herhaalde overstromingen of branden) kunnen de middelen snel uitgeput raken, wat het voortbestaan van sommige erfgoedsites of instellingen in gevaar brengt.
4. **Uitdaging van multisectorale coördinatie:** De samenwerking met veiligheidsdiensten, verzekeraars, onderzoeksinstituten, overheden en erfgoedactoren blijft beperkt, en deze zwakte zou toekomstige crisisinterventies inefficiënt kunnen maken. Het gebrek aan integratie van deze sectoren kan de crisisbeheersing bemoeilijken, zoals eerder is gebleken tijdens recente rampen (zie ook WP2 Casussen).
5. **Onvoldoende kennis van nieuwe technologische risico's:** Terwijl er veel aandacht is voor "traditionele" dreigingen zoals natuurrampen, lijkt er minder focus te zijn bij erfgoedactoren op nieuwe technologische risico's, zoals cyberaanvallen op digitale archieven en erfgoedssystemen. Digitale bedreigingen vallen buiten de scope van dit onderzoek, maar deze opkomende risico's kunnen ernstige gevolgen hebben voor de integriteit en beschikbaarheid van digitaal erfgoed. Een gespecialiseerd onderzoek door deskundige actoren zoals Meemoo en andere IT-specialisten zou noodzakelijk zijn.
6. **Veranderend klimaat en toenemende risico's:** Het toenemende aantal natuurrampen, zoals overstromingen en stormen, vormt een steeds grotere bedreiging voor erfgoed. Het veranderende klimaat leidt tot frequenter en intensiever optreden van extreme weersomstandigheden, zoals bleek bij de overstromingen van 2021, waardoor de kwetsbaarheid van erfgoedsites toeneemt.

Ter conclusie, hoewel Vlaanderen beschikt over een sterk georganiseerde erfgoedbescherming, is verdere verbetering noodzakelijk op het gebied van coördinatie, capaciteitsversterking en technologie-integratie. Door in te zetten op internationale samenwerking, een uniform evaluatiekader en betere coördinatieplatforms kan de bescherming van erfgoed in de toekomst

verder worden geoptimaliseerd. Deze verbeteringen kunnen gerealiseerd worden op verschillende manieren, zoals bleek uit de analyse van de actoren. Welke manier (top-down, bottom-up, combinatie van beide) de beste is, zal blijken uit de resultaten van WP2 (bestaande cases), WP3 (simulaties) en WP4 (aanbevelingen op basis van feedback kerngroep).

6. Samenwerking en afstemming

6.1. Bovenlokale calamiteitennetwerken: een realiteit?

In hoofdstuk 2. *Wetgeving, beleid en beheer van erfgoed (Deel 1: Status quaestionis)* bekeken we de huidige aanpak van de federale en Vlaamse overheid inzake noodsituaties en erfgoed. In dit hoofdstuk geven we een bottom-up-blik. We gaan na of in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad, net als bijvoorbeeld in Duitsland en Oostenrijk (zie hoofdstuk 7. *Wat kunnen we leren van andere Europese landen? (Deel 1: Status quaestionis)*), initiatieven bestaan voor rampenbestrijding ter bescherming van erfgoed op het niveau van erfgoedinstellingen die zich verenigen in een netwerk. Dergelijke netwerken worden vanuit het Vlaamse cultureel-erfgoedbeleid gestimuleerd, maar niet opgelegd. Voor Onroerend Erfgoed bestaat sinds 2015 het Vlaams Depotnetwerk dat alle erkende onroerenderfgoeddepots verenigt en inzet op afstemming tussen de depots, het stroomlijnen van het deponeringsproces en het sensibiliseren van de brede erfgoedsector.

In 2005 startte Culturele Biografie Vlaanderen, de voorloper van FARO, met een vormingstraject voor collectie-beherende cultureel-erfgoedorganisaties. Het doel was dubbel: een calamiteitenplan uitwerken én een (regionaal en/of thematisch) netwerk opzetten van organisaties die elkaar inspireren en helpen in nood. Twee jaar later ging de samenwerking met het (toenmalige) beveiligingsbedrijf *Optimit Security Consulting* van start onder de naam *ECCE!, Eerste hulp bij Calamiteiten aan Cultureel Erfgoed (ECCE!)* (Lambrechts 2019). De eerste deelnemers waren onder andere de vijf 'monumentale kerken' van Antwerpen en de erfgoedcellen van Leuven, Mechelen en Gent. Die groep vertegenwoordigde het diverse erfgoedveld. Niet alleen kerken, maar ook archieven, erfgoedbibliotheken en musea namen deel en werkten samen calamiteitenplannen uit. *ECCE!* werd, door het succes, later overgenomen door een aantal andere erfgoedcellen en door de provincies. Naar schatting doorliepen 86 erfgoedinstellingen het traject. Samen werkten ze aan een calamiteitenplan en deelden ze hun ervaringen in de terugkomdagen. Vaak werden deze terugkomdagen georganiseerd door de provincies en door de erfgoedcellen. Maar in de periode dat de provincies (in 2017, naar aanleiding van de verkiezingen in 2014) hun bevoegdheden verloren i.v.m. cultuur, verwaterden deze calamiteitennetwerken in de provincies en in de erfgoedcellen. FARO ondernam sinds 2017 wel pogingen om de netwerken te reanimeren/reactiveren. Op vraag voerde FARO enkele calamiteitentrajecten uit, samen met de Vlaamse Gemeenschapscommissie, de provincie West-Vlaanderen voor de archieven, met enkele lokale musea in de regio Hasselt en met de Vlaamse Erfgoedbibliotheken. FARO werd enkele keren uitgenodigd om een presentatie te geven voor de terugkomdagen van het calamiteitennetwerk opgezet door de Erfgoedcel Leuven.

Om, bijna twintig jaar later, vat te krijgen op de huidige situatie inzake samenwerking ter preventie van en in geval van een noodsituatie in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad, werden een aantal stappen ondernomen die hieronder beschreven staan. De resultaten die hieruit voortvloeien zijn richtinggevend. Het werd immers al snel duidelijk dat er vandaag geen gecentraliseerd overzicht is van alle bestaande samenwerkingsvormen en -verbanden. Antwoorden op de vraag of er al dan niet een vorm van samenwerking voor erfgoed in noodsituaties bestaat,

dienden via allerlei kanalen gesprokkeld en verzameld te worden. De focus in het volgende stuk ligt op bestaande calamiteitennetwerken, die ook in geval van een ramp ondersteuning zouden kunnen bieden aan getroffen erfgoedinstellingen en -sites.

De analyse – opgedeeld per provincie – van samenwerking voor, tijdens en na een noodsituatie is op volgende wijze tot stand gekomen. Op 16 november 2023 stelde FARO in het kader van dit project een korte vragenlijst voor (zie Bijlage 1-6) tijdens de Collegagroep erfgoedzorg van de erfgoedcellen. Deze vragenlijst had tot doel zicht te krijgen op de huidige stand van zaken en toekomstige ambities op het vlak van samenwerking in en ter preventie van noodsituaties. Van de 27 bestaande erfgoedcellen bezorgden slechts 11 een antwoord. Daarnaast deelden de sectoradviseurs van FARO (archieven, (boven)lokaal erfgoed, erfgoedbibliotheken, musea) hun kennis over bestaande of geplande samenwerking in dit verband. Voorts werden een aantal archieven gecontacteerd die door de FARO-adviseurs als relevant aangeduid werden in het kader van de vraag rond samenwerking. Het Provinciaal Archief West-Vlaanderen, de intergemeentelijke samenwerking Midwest, de archiefdienst Poperinge en Vleteren, en de intergemeentelijke archiefdienst Westhoek maakten duidelijk hoe hun situatie op het vlak van samenwerking is. Ten slotte werd voor onroerend erfgoed Lien Lombaert (depotbeheerder erkend erfgoeddepot Ename) gecontacteerd om meer duiding te geven over samenwerking, ter preventie van en in geval van een noodsituatie, binnen het Vlaams Depotnetwerk. Daarenboven verzamelde Lien Lombaert via het Vlaams Depotnetwerk data over de erkende onroerend erfgoeddepots en hun calamiteitenwerking (zie Bijlage 1-2). Van de 16 erkende depots (agentschap Onroerend Erfgoed, *Overzicht onroerenderfgoeddepots*) gaven 13 informatie omtrent de eigen calamiteitenwerking.

6.1.1. Veldverkenning

[Om de vertrouwelijkheid van de ontvangen input te respecteren, wordt deze informatie hier niet gedeeld]

6.1.2. Conclusie: Nood aan actuele data voor professionalisering en preventie

Op basis van deze indicatieve gegevens kunnen we concluderen dat de calamiteitennetwerken, waar we in deze eerste fase zicht op hebben gekregen, verschillen van elkaar op diverse manieren (financieel, sectoraal, aantal en soort partners, afspraken op papier of niet, cultureel en/of onroerend erfgoed, afspraken met een depot of niet...). De vragen die hier rijzen zijn door welke factoren deze verschillen bepaald worden, of meer centrale sturing en standaardisering kan leiden tot meer professionalisering, en of het net het karakter van de lokale situatie is wat bepaalt of een netwerk een succes is en blijft. Voorts is het interessant per netwerk na te gaan welke thema's aan bod komen in deze calamiteitennetwerken. Ligt de focus eerder op collectiebeheer of ook op noodsituaties die het niveau van individuele organisaties en sites overstijgen? Wordt rekening gehouden met reële risico's? Ten slotte kan ook de vraag gesteld worden in hoeverre en op welke wijze deze netwerken samenwerken met het humanitair crisisbeheer.

Een andere conclusie van deze veldverkenning is dat een knelpunt in de constructie van een calamiteitennetwerk de focus op de eigen werking lijkt te zijn. Hierdoor verschuift samenwerking met andere (erfgoed)partners naar het achterplan. Hier worden verschillende redenen voor gegeven, zoals een gebrek aan middelen, tijd, personeel, kennis of interesse, maar ook het feit dat calamiteitenplanning bij sommige erfgoedspelers nog in de kinderschoenen staat. Ook hier kunnen diepgaande analyses inzoomen op wat de exacte noden zijn van erfgoedorganisaties en -sites in dit verband, en hoe en door wie deze noden ingevuld kunnen worden.

Het is duidelijk dat deze veldverkenning richtinggevend is en niet exhaustief. Zo zou een navraag bij alle intergemeentelijke onroerenderfgoeddiensten meer informatie kunnen geven omtrent (boven-) lokale calamiteitennetwerken voor onroerend erfgoed. Een andere interessante piste is een bevraging van PARCUM, erkend adviescentrum voor religieus erfgoed in Vlaanderen en Brussel, naar de door hen begeleide kerken en de mate waarin deze al dan niet een calamiteitennetwerk vormen.

Hoeveel, waar en in welke vorm samenwerking in geval van een noodsituatie bestaat, in Vlaanderen en het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad, vraagt dan ook een systematisch en gestructureerd in kaart brengen en een diepgaande analyse van deze samenwerkingsverbanden. Alle bestaande samenwerkingsvormen -en verbanden op een geactualiseerde wijze in kaart brengen is een grote meerwaarde voor het uitwerken van een rampenstrategie. Dit overzicht kan, enerzijds, bijdragen aan een professionalisering van deze netwerken, en, anderzijds, leiden tot het identificeren van “zwakke plekken” in het kader van een rampenstrategie. Deze informatie zou op een overzichtelijke wijze, denk bijvoorbeeld aan erfgoedkaart.be en geo.onroerenderfgoed.be, geraadpleegd kunnen worden, zowel door erfgoedinstellingen en -sites, als door gemeentebesturen, hulpdiensten, enz.

Een andere aanbeveling is dat deze kaart gecombineerd wordt met een klimaatrisicokaart voor erfgoed, bijvoorbeeld naar analogie met de klimaatrisicokaart van de Nederlandse RCE (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, *Klimaatrisicoscan*). Op deze wijze kunnen de verschillende stakeholders inzicht krijgen in zowel zwakke als gevaarlijke plekken. Een plek die zowel zwak staat op het vlak van samenwerking in noodsituaties, als gevaarlijk op het vlak van klimaatrisico's zou meteen de alarmbel moeten laten afgaan.

6.2. Samenwerking tussen humanitair crisisbeheer en erfgoedorganisaties

De samenwerking en kennisdeling in België tussen de organisaties die werken binnen het humanitair crisisbeheer enerzijds en deze binnen erfgoed anderzijds lijkt momenteel grotendeels informeel en ad-hoc: vaak kennen de organisaties elkaars diensten door toeval, soms in het kader van de ontwikkeling van hun intern noodplan, via netwerken (bv. FEDERESCUE) of door oefeningen (bv. ArtEx). Er ontbreekt echter een officiële, erkende coördinatie en taakverdeling. Dit kan in noodsituaties leiden tot tijdverlies en inefficiënte hulpverlening. Dit werd duidelijk tijdens de overstromingen in Wallonië, waar de getroffen erfgoed sites geen hulp ontvingen van crisisbeheerdiensten, die hun handen vol hadden met de menselijke tol van de crisis. De hulp voor erfgoed kwam vanuit de erfgoedsector zelf, zoals vanuit het KIK, BSB, CIPAR, FARO, Monumentenwacht Vlaanderen.... De casus over de overstroming zal verder geanalyseerd worden in *Deel 2: Casestudies*.

In 2021 nam FARO het initiatief om samen met andere erfgoedorganisaties – het KIK, het agentschap Onroerend Erfgoed, BSB, Monumentenwacht Vlaanderen en PARCUM – de taakverdeling in kaart te brengen met het oog op de publicatie van een brochure voor erfgoedeigenaars en -beheerders. Ondanks deze inspanningen blijft de taakverdeling informeel en is er geen officiële verdeling van bevoegdheden en middelen.

Wat betreft de samenwerking met humanitair crisisbeheer, zijn er nog geen concrete afspraken tussen erfgoedorganisaties en andere crisismanagementorganisaties zoals het Nationaal Crisiscentrum (NCCN) en de lokale veiligheidscellen. Wel zijn er positieve ontwikkelingen: er zijn convenanten tussen BSB en drie Waalse provincies, en het noodnummer is bovendien in bijna alle Belgische provincies gekend en opgenomen in de provinciale crisisstructuren. Vanaf 2024 geeft het KIK jaarlijks een overzicht van getroffen erfgoed sites door aan het NCCN, conform het *Sendai*

Framework. Initiatieven zoals FEDERESCUE werken aan partnerschappen met safe.brussels, het Nationaal Crisiscentrum en noodcoördinatoren van de stad Brussel voor waarschuwingen, trainingen en oefeningen. Er zijn echter nog geen officiële conventies of samenwerkingsprotocollen vastgelegd.

Op basis van de feedback verkregen door BSB in Wallonië, de input die het KIK ontvangt van de FWI's via het FEDERESCUE-project, en de ervaring van FARO met de voormalige *ECCE!*-trajecten en de huidige begeleidingstrajecten op maat, kan gesteld worden dat er vooral interesse is vanuit de brandweer en sommige noodplanningsambtenaren om samen te werken met erfgoedpartners. Deze samenwerking is echter vaak afhankelijk van individuele medewerking. Het opbouwen van een duurzaam netwerk met deze partners is essentieel voor een efficiënte en interdisciplinaire aanpak van paraatheid en crisisrespons. Een gestroomlijnde visie, duidelijke omkadering en officiële taakverdeling op alle beleidsniveaus zijn noodzakelijk om deze samenwerking te versterken. WP2 en WP3 zullen meer inzicht geven in de uitdagingen en knelpunten die een gecoördineerde, daadkrachtige en efficiënte actie bij een grootschalige ramp vereisen.

7. Wat kunnen we leren van andere Europese landen?

Het *Sendai Framework* (UNDRR 2015) onderstreept het belang van politiek leiderschap op ieder niveau, alsook het nemen van geïntegreerde en inclusieve maatregelen o.a. binnen het culturele domein, en dit zowel binnen als over sectoren heen wanneer het gaat over het reduceren van het risico op een noodsituatie. Dit is een interessant en belangrijk uitgangspunt wanneer we over de eigen landsgrenzen heen kijken. Hoe passen onze buurlanden en andere Europese landen deze aanbevelingen toe?

We analyseerden, in het najaar van 2023, overheidsdocumenten, wetenschappelijke artikels, artikels afkomstig van het erfgoedveld zelf, informatie uit eigen interviews, en websites van projecten gefinancierd door de EU, omtrent beleid en wetgeving voor erfgoed in geval van een noodsituatie³⁷. We kozen ervoor de focus op Europese landen te leggen, uitgaande van mogelijke gelijkenissen (maar uiteraard ook verschillen) met België en Vlaanderen op beleids- en wetgevend vlak alsook geografisch vlak. We analyseerden hierbij het beleid van overheden, niet van intergouvernementele organisaties (bv. UNESCO) of niet-gouvernementele organisaties (bv. ICCROM, Blue Shield, Aliph, Cultural Emergency Response, ...) voor het redden van erfgoed in noodsituaties. Een analyse van de rol van deze organisaties werd hierboven reeds gepresenteerd in hoofdstuk 5. *Actoren*.

³⁷ We hebben steeds getracht documentatie door te nemen die zo actueel mogelijk is. Jaartallen en bronnen worden steeds vermeld. Eén van de geraadpleegde projecten is *PorteCHt2save* (Interreg, *ProteCHt2save*), gefinancierd door het Interreg-programma van de EU voor Centraal-Europa. Dit project liep van 2017 tot en met 2020 en had tot doel de capaciteit te verhogen van publieke en private sectoren voor het beperken van de impact van klimaatverandering en natuurlijke rampen op culturele erfgoedsites, -structuren en artefacten. De voornaamste focus was het ontwikkelen van haalbare en op maat gemaakte oplossingen om de veerkracht van cultureel erfgoed in geval van overstromingen en hevige regenval te vergroten. Concreet hielp het regionale en lokale autoriteiten maatregelen te nemen en evacuatieplannen te voorzien in noodsituaties. De volgende landen maakten deel uit van dit project: Oostenrijk, Polen, Italië, Tsjechië, Kroatië, Slovenië, Hongarije. We bekijken voor ieder van deze landen wat de beleidssituatie was in 2019.

7.1. Van welk niveau vertrekt het initiatief voor een rampenstrategie voor erfgoed?

We creëerden een overzicht (tabel 4) op basis van een uitgebreidere analyse per land. Voor de uitgebreide analyse per land verwijzen we naar Bijlage 1-7. Dit overzicht is gebaseerd op de vraag: “Van welk niveau vertrekt het initiatief voor de rampenstrategie voor erfgoed?”. Concreet vragen we ons af of we te maken hebben met 1) nationaal/regionaal overheidsbeleid (top-down); 2) beleid dat vertrekt vanuit een samenwerking tussen erfgoed- en andere betrokken instellingen (bottom-up); of 3) beleid dat gevoerd wordt door een lokale – gemeentelijke, stedelijke of provinciale – overheid (bottom-up). De opdeling van landen is gebaseerd op onze eigen interpretatie van de documenten en wordt dus niet als dusdanig expliciet vermeld in de documentatie van/over een bepaald land. Het doel van deze opdeling is inspiratie op te doen voor een Vlaamse strategie voor rampenbestrijding met het oog op het beschermen van erfgoed. In een volgende stap gaan we immers na wat mogelijke sterktes en uitdagingen zijn van iedere aanpak en wat we hieruit kunnen leren voor Vlaams erfgoed. Is een top-downstrategie het meest interessant, een bottom-up-strategie of eerder een combinatie van beide? Welke lessen kunnen we met andere woorden leren van andere landen?

Tabel 41: Van welk niveau vertrekt het initiatief voor de rampenstrategie voor erfgoed?

Top-down (nationaal/regionaal overheidsbeleid)	Bottom-up (samenwerking tussen instellingen)	Bottom-up (lokaal overheidsbeleid)
Spanje	Duitsland	Nederland
Zwitserland	Oostenrijk	Tsjechië
Italië		Polen
Slovenië		Kroatië
Noorwegen		Hongarije
Frankrijk		Ierland
Turkije		
Duitsland		

7.1.1. Top-down

Met top-down bedoelen we dat het initiatief voor een rampenstrategie voor erfgoed zich op nationaal of regionaal niveau bevindt. Dit betekent echter niet dat er geen samenwerking kan zijn met het lokale niveau. Hieronder vermelden we de sterktes en uitdagingen van deze aanpak zoals ze terug te vinden zijn over de verschillende geanalyseerde landen heen. Belangrijke opmerking: wat in het ene land nog een uitdaging is, kan door het andere land reeds aangepakt zijn en dus als een sterkte gezien worden.

Sterktes

- Nationaal plan als coördinatiemiddel tussen het nationale en regionale niveau. (Spanje)
- Een toezichtscommissie (*Oversight Commission*), waarin de verschillende autonome regio's vertegenwoordigd zijn alsook diverse publieke en private organisaties en instellingen, en een vertegenwoordiger van gemeenten en provincies is verantwoordelijk voor de implementatie van dit plan. (Spanje)
- IPCE (*Instituto del Patrimonio Cultural de España*) is verantwoordelijk voor de coördinatie tussen diverse autoriteiten die betrokken zijn bij de bescherming en het management van cultureel erfgoed in een noodsituatie. (Spanje)
- Inrichting van regionale *cultural heritage emergency management units* voor het opvullen van de kenniskloof binnen de sector Civiele Bescherming door gespecialiseerde expertise aan te bieden om cultureel erfgoed te beschermen tijdens noodsituaties en te herstellen nadien. (Spanje)
- Federale wet op de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict, catastrofe, of noodsituatie (LPBC): hierbij zijn de verschillende beleidsniveaus betrokken en de bevoegdheden en verantwoordelijkheden van de Confederatie, de kantons en de gemeenten duidelijk omschreven. (Zwitserland)
- Federale commissie voor de bescherming van culturele goederen: belangrijke taak om, in samenspraak met de kantons en de confederatie, *l'Inventaire suisse des biens culturels d'importance nationale et régionale* op te stellen. In deze inventaris staan de historische monumenten, archeologische sites, museale collecties alsook de fondsen van archieven en bibliotheken die beschermd dienen te worden in geval van een gewapend conflict, een catastrofe of een noodsituatie. (Zwitserland)
- Samenwerking tussen brandweer (*Conférence gouvernementale pour la coordination du service du feu*) en de federale dienst voor de bescherming van cultuuroederen. (Zwitserland)
- Doortrekken van federale wet tot op het niveau van steden en gemeenten: bv. *Comité PBC (Protection des biens culturels)* van de stad Genève dat specialisten inzake civiele bescherming, medewerkers van culturele instellingen en specialisten inzake de bescherming van cultuuroederen samenbrengt. (Zwitserland)
- Het ministerie van Cultuur is verantwoordelijk voor de coördinatie van rampenbestrijding voor cultureel erfgoed. (Italië)
- Een nationale oefening kan in kaart brengen waar het goed en minder goed gaat op het vlak van schadebeoordeling en het veiligstellen van roerend cultureel erfgoed met inbegrip van het verpakken en transporteren ervan naar eerder bepaalde depots. Het is tegelijkertijd een test van het publieke waarschuwingssysteem waarbij burgers een bericht krijgen op hun mobiele telefoon in noodsituaties en kan gekoppeld worden aan een bewustwordingscampagne waarbij de civiele bescherming aan de hand van een communicatiecampagne burgers informeert bv. over seismisch en tsunami-gevaar. (Italië)
- Op ministerieel niveau wordt een duidelijke link gelegd tussen erfgoed en het klimaat. (Noorwegen)
- Verantwoordelijkheden van de verschillende beleidsniveaus worden duidelijk bepaald. (Noorwegen)
- Sinds mei 2023 bestaat een *Plan d'actions « sécurité des cathédrales »*. Dit nationale plan valt onder de verantwoordelijkheid van de Direction générale des patrimoines et de l'architecture van het ministerie van Cultuur. Sindsdien is er een enorme toename in *plans de sauvegarde des biens culturels* van individuele erfgoedinstellingen. (Frankrijk)

- Overstijgen van het niveau van de deelstaten door als noodalliantie voor cultuur een landelijke aanvulling te zijn op de puur door de deelstaat geleide noodhulp en rampenbestrijding. (Duitsland)
- Een landelijk netwerk vervult een platformfunctie (snel overzicht van wie hoe kan helpen in een noodgeval) en kan meer politiek gewicht in de schaal werpen. (Duitsland)
- Federaal agentschap voor civiele bescherming en rampenbestrijding is een partner in de noodalliantie voor Cultuur: op deze wijze wordt een duidelijke link gelegd tussen beide beleidsdomeinen. (Duitsland)

Uitdagingen

- Nood aan vertegenwoordiging van het lokale niveau (gemeenten, steden, provincies). (Spanje)
- Verzekeren van coördinatie tussen de verschillende overheidsdiensten. (Spanje)
- Integreren van specifieke mechanismen en strategieën voor cultureel erfgoed binnen het bredere kader van Civiele Bescherming. (Spanje)
- Coördinatie en compatibiliteit van procedures en protocollen, uitwisseling en solidariteit op verschillende beleids- en wettelijke niveaus. (Spanje)
- Lacunes in nationale en regionale wetgeving omtrent cultureel erfgoed wanneer het gaat om het beschermen van dit erfgoed in geval van een ramp. (Spanje)
- Samenwerking met en coördinatie in samenspraak met regionale en lokale politiediensten en nationale ordehandhavinginstanties in geval van een ramp. (Spanje)
- Ook regionale civiele beschermingsplannen moeten cultureel erfgoed mee in rekening nemen. (Spanje)
- Nood aan onderzoeks- en documentatieprogramma's, noodplannen voor culturele erfgoedinstellingen, trainingsprogramma's voor het beschermen van cultureel erfgoed voor professionals binnen en buiten de erfgoedsector, en disseminatieprogramma's die tot doel hebben bewustzijn bij alle burgers te creëren voor de bescherming van cultureel erfgoed. (Spanje)
- Eigenaars kunnen in geval van een natuurramp een online formulier invullen waarin ze aangeven hoe ernstig de schade is, welke schade er precies is en of er hulp nodig is, maar het is onduidelijk welke de volgende stappen zijn die het instituut voor de bescherming van cultureel erfgoed onderneemt. (Slovenië)
- In verschillende gemeentelijke preventieplannen wordt geen expliciete melding gemaakt van cultureel erfgoed. (Frankrijk)
- Nood aan het concreet opnemen van erfgoed in de noodplannen van de departementale civiele bescherming. Geleidelijk worden wel samenwerkingsovereenkomsten afgesloten met verenigingen voor civiele bescherming die een nationale accreditatie genieten. (Frankrijk)
- Nood aan structureel en duurzaam verankeren van de betrokkenheid van het overheidsorgaan voor risicomanagement in de bescherming van cultureel erfgoed. (Turkije)

7.1.2. Bottom-up (samenwerking tussen instellingen)

Een heel andere aanpak betreft de bottom-up-strategie. Hier groeperen we landen waarbij het initiatief voor rampenbestrijding ter bescherming van erfgoed zich op het niveau bevindt van erfgoedinstellingen die zich verenigen in een netwerk.

Sterktes

- Organiseren van trainingscursussen en oefenen van grote rampscenario's in samenwerking met de brandweer en het Duitse federale agentschap voor technische bijstand. (Duitsland)
- De deelnemers aan een associatie verbinden zich op wettelijke basis ertoe elkaar wederzijds hulp te verlenen in geval van noodsituaties, *risk assessment analyses* te maken, rampenplannen te ontwikkelen en medewerkers te trainen en voldoende oefeningen te doen samen met de brandweer en de technische bijstandsorganisatie om deze rampenplannen te testen en *up to date* te houden. (Duitsland)
- Een concreet voorbeeld van samenwerking betreft het gezamenlijk aankopen van materiaalkits: in geval van grote rampen zijn de kits met materiaal makkelijk te vervoeren naar waar ze nodig zijn en is de inhoud van deze kits gekend door de verschillende partnerinstellingen waardoor deze er meteen mee aan de slag kunnen. (Duitsland)
- Op regelmatige basis oefenen van rampenplannen in samenwerking met de interventiediensten: het doel van deze oefeningen is het testen van structuren, organisatie en communicatie; anderzijds zorgen deze oefeningen er ook voor dat interventiediensten zich bewust worden van het beschermen van cultureel erfgoed en de wijze waarop dit erfgoed behandeld dient te worden in geval van een ramp. (Duitsland)

Uitdagingen

- Belang van lokale verbondenheid: grote afstanden hinderen een vlotte samenwerking en de mogelijkheid om te helpen in geval van nood. (Duitsland)
- Goed functioneren van het netwerk veronderstelt een werkgroep die hiervoor de verantwoordelijkheid neemt: in deze groep zit minstens één vertegenwoordiger van elke instelling. (Duitsland)
- Aangezien slechts enkele medewerkers van de culturele instellingen getraind zijn als reddingswerkers zijn professionele uitwisselingen noodzakelijk, zowel met experts inzake civiele bescherming en rampenbestrijding alsook met collega's van andere associaties. (Duitsland)
- Sinds 2021 krijgen deze associaties organisatorische en financiële steun van het Duitse federale agentschap voor civiele bescherming en rampenbestrijding: de uitdaging lijkt er dan ook in te bestaan de creatie van lokale netwerken aan te moedigen en deze tegelijk een meer structureel karakter te geven. (Duitsland)
- De leden van de noodvereniging gaan geen enkele verplichting aan door het ondertekenen van de intentieverklaring: of en in welke mate hulp wordt geboden in een noodsituatie is ter beoordeling van het bestuur van de individuele instelling: de uitdaging hier is dan ook het "onzekere" karakter van deze noodverenigingen op te vangen. (Oostenrijk)

7.1.3. Bottom-up (lokale overheid)

Als laatste plaatsten we de landen waarbij we niet meteen informatie terugvonden over een nationaal/regionaal overheidsbeleid of een netwerk van erfgoedinstellingen ter bescherming van erfgoed in geval van een ramp. Het lijkt er met andere woorden op dat zij (voorlopig?) de bescherming overlaten aan het lokale – gemeentelijke, stedelijke of provinciale – niveau of aan individuele erfgoedinstellingen.

Sterktes

- Samenwerking: binnen de veiligheidsregio werken brandweer, politie, Geneeskundige Hulpverlening Organisatie in de Regio, gemeenten en Defensie samen aan de voorbereiding op incidenten. (Nederland)
- Gemeentelijk noodcomité dat instaat voor de coördinatie van voorbereidingsacties alsook alle acties tijdens en na een ramp. (Tsjechië)

Uitdagingen

- Het opnemen van de impact van de geïnventariseerde risico's op het zesde (regionaal) vitaal belang *veiligheid cultureel erfgoed*, is geen verplichting bij het opstellen van een Regionaal Risicoprofiel. (Nederland)
- Diverse veiligheidsregio's hebben op eigen initiatief erfgoed in hun regionaal risicoprofiel opgenomen, maar het is niet altijd duidelijk of de regio's ook daadwerkelijk beleid hebben opgesteld en uitvoeren. (Nederland)
- Erfgoed is voorlopig geen prioriteit voor de veiligheidsregio's omdat er andere prioriteiten zijn, maar ook omdat het erfgoedveld versnipperd is en men de sector niet goed kent. (Nederland)
- Nood aan beantwoorden van volgende vragen: Wat is de rol van de nationale overheid en specifiek de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE)? Wat met een ramp op nationaal niveau? Welke rol heeft het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap te vervullen? Welke organisaties zouden op nationaal niveau vertegenwoordigd moeten zijn in een crisisteam dat het ministerie kan informeren en aanbevelingen kan formuleren? (Nederland)
- Er is geen wettelijke verplichting voor een cultureel erfgoedinstelling om een noodplan op te stellen. (Polen)
- Cultureel erfgoed staat voor de interventiediensten op hetzelfde niveau als andere infrastructuur in geval van een ramp. (Kroatië)
- Cultureel erfgoed is niet expliciet opgenomen in lokale noodplannen. (Hongarije)
- Er is geen nationale standaard voor het opstellen van noodplannen voor erfgoedinstellingen. (Hongarije)
- Erfgoed ontbreekt in nationale en regionale rampenplannen. (Ierland)

7.1.4. Lessons learned

Hieronder volgen de belangrijkste lessen die we leerden op basis van de (toenmalige) ervaringen van andere Europese landen.

Belang van politiek leiderschap en de integratie van een top-down- en bottom-up-strategie

De belangrijkste les blijkt de aanwezigheid van betrokken overheden die duidelijk – via wetgeving en beleid – inzetten op de bescherming van erfgoed. Erfgoed wordt het best op een geïntegreerde wijze en concreet opgenomen in beleid op alle betrokken niveaus die instaan voor bescherming in geval van noodsituaties. Een dergelijke top-down-strategie komt echter pas tot haar volle recht indien deze verbonden wordt met een bottom-up-aanpak. Op lokaal (bv. gemeentelijk) niveau is er sprake van terreinkennis alsook kennis van het betrokken erfgoed. Bovendien kan lokale samenwerking tussen erfgoedinstellingen en -sites onderling, maar ook tussen erfgoedinstellingen en gemeentelijke of provinciale interventiediensten leiden tot een snelle en efficiënte inschakeling

van hulp in geval van een noodsituatie. Belangrijk is dat deze lokale samenwerking niet afhankelijk is van de goodwill en kennis van individuen en het lokale niveau kan overstijgen in geval van een grootschalige noodsituatie. Daarom is er nood aan coördinatie, afspraken omtrent verantwoordelijkheden, en kennisdeling waarbij verschillende overheden betrokken worden. De crux zit in het leggen van de verbinding tussen de top-down strategie en de bottom-up strategie. De volgende vier lessen maken dit duidelijk.

Wettelijke bescherming van erfgoed in geval van een noodsituatie

Kijken we eerst naar het top-downniveau, dan is een wettelijke/decretale bescherming van erfgoed in geval van een noodsituatie cruciaal. Deze verankering in regelgeving geeft erfgoed zichtbaarheid, bepaalt het belang ervan voor een land en definieert verantwoordelijkheden. Zo heeft Zwitserland een federale wet op de bescherming van erfgoed in geval van een noodsituatie die de verschillende beleidsniveaus integreert en de bevoegdheden en verantwoordelijkheden van deze beleidsniveaus expliciteert. De federale wet dient bovendien vertaald te worden door de andere beleidsniveaus. De veiligheid van erfgoed wordt op die wijze door de overheid bestempeld als van vitaal belang in geval van noodsituaties. Van een land als Noorwegen leren we dat een koppeling op ministerieel niveau tussen de bevoegdheden erfgoed, klimaat, en noodsituaties ervoor zorgt dat verantwoordelijkheden duidelijk verdeeld en gedefinieerd worden. Zo is het Directoraat voor Cultureel Erfgoed onderdeel van het Ministerie van Klimaat en Omgeving en worden de verantwoordelijkheden van de diverse beleidsniveaus (gaande van het directoraat voor cultureel erfgoed tot de gemeenten) omtrent noodplanning voor erfgoed duidelijk omschreven in een klimaatstrategie.

Inclusieve aanpak

Een derde belangrijke les is de nood aan actieve samenwerking tussen alle betrokken beleidsniveaus. Van Spanje leren we dat een nationaal plan voor de bescherming van erfgoed in een noodsituatie kan dienen als coördinatiemiddel tussen het nationale niveau en de deelstaten (autonome regio's). Een gezamenlijke commissie waarin alle beleidsniveaus vertegenwoordigd zijn, staat in dit Zuid-Europese land in voor de implementatie van dit plan. De vertegenwoordiging van alle niveaus, ook en vooral het lokale, is hierbij van essentieel belang om coördinatie en uitwisseling tussen de verschillende overheidsniveaus te verzekeren en procedures en protocollen op elkaar af te stemmen. Het blijft voor Spanje wel een uitdaging erfgoed ook in regionale en lokale noodplannen expliciet te laten opnemen. Toch is het belangrijk dat dit gebeurt opdat bijvoorbeeld het gemeentelijk noodcomité dat instaat voor de coördinatie tijdens een noodsituatie ook rekening houdt met lokaal erfgoed. Duitsland heeft sinds de overstromingen van 2021 dan weer een landelijke noodalliantie voor cultuur in het leven geroepen als aanvulling op de door de deelstaten geleide noodhulp. De meerwaarde van een dergelijke alliantie ziet Duitsland in het feit dat in een acute noodsituatie culturele instellingen terecht kunnen bij een reeds bestaand, landelijk dekkend netwerk van competente partners uit de staat, het maatschappelijk middenveld en eventueel de private sector. De noodalliantie voor cultuur moet gezien worden als een aanvulling op of uitbreiding van de puur door de staat geleide noodhulp en rampenbestrijding. Bij alle maatregelen heeft de rampenbestrijding door de deelstaten en gemeenten in Duitsland echter prioriteit.

Kennisdeling en samenwerking

Ten vierde is gespecialiseerde expertise over erfgoed in geval van nood een voorwaarde om schade zoveel mogelijk te beperken. Dit veronderstelt dat kennis over erfgoed een standaardonderdeel wordt van crisisbeheer of dat deze kennis op een actieve en regelmatige basis met hulpdiensten gedeeld wordt.

Om de kenniskloof te overbruggen die kan bestaan bij hulpverleningsdiensten, heeft Spanje regionale crisisteams voor erfgoed in het leven geroepen. Op deze teams kan in noodsituaties een beroep worden gedaan voor gespecialiseerde expertise inzake de bescherming van erfgoed. De taken van deze units zijn risico's voor erfgoed in kaart brengen, acties bepalen in overeenstemming met alle andere verantwoordelijke partijen, voorstellen voor interventie in noodsituaties uitwerken, plannen opstellen voor het herstel van erfgoed, en het monitoren van iedere interventie. Een ander aspect van de missie van deze units bestaat erin samenwerking te bevorderen tussen instellingen binnen de eigen autonome regio, alsook met nationale en lokale associaties en entiteiten verantwoordelijk voor de bescherming van erfgoed. Deze samenwerking kan de vorm aannemen van reddingsacties in noodgevallen, technische en menselijke capaciteit ter beschikking stellen of ruimtes die dienst kunnen doen als tijdelijk toevluchtsoord voor de evacuatie van erfgoed. Een les die Italië geleerd heeft, is dat samenwerking tussen erfgoedprofessionals en andere actoren zoals brandweer, politie, gemeenten, maar bijvoorbeeld ook Defensie, niet enkel tijdens een noodsituatie dient plaats te vinden, maar zeker ook voorafgaand aan de noodsituatie. Het is noodzakelijk dat samen geoefend wordt op mogelijke noodsituaties. Een oefening op nationaal, regionaal of lokaal niveau kan in kaart brengen waar het goed en minder goed gaat op het vlak van schadebeoordeling en het veiligstellen van erfgoed.

Stimuleren van lokale calamiteitennetwerken

Ten slotte leren we van andere Europese landen dat het loont het bottom-up-niveau te faciliteren en te stimuleren. Dit hoeft niet in te gaan tegen het bestaan van een top-downaanpak, wel integendeel zo toont een land als Duitsland. Door tegelijkertijd op beide strategieën in te zetten, kan lokale kennis en samenwerking ervoor zorgen dat hulp snel kan ingezet worden, en dat wanneer naar een hoger crisisniveau geschakeld moet worden, duidelijk is wie welke bevoegdheid heeft en wie instaat voor de coördinatie.

Naast door de overheid georganiseerde hulp zet een land als Duitsland tegelijkertijd in op het structureel ondersteunen van lokale netwerken waarin erfgoedinstellingen zich zelfstandig verenigen op het vlak van noodhulp. Sinds 2021 krijgen deze associaties immers organisatorische en financiële steun van het Duitse federale agentschap voor civiele bescherming en rampenbestrijding. Het idee hierachter is dat lokale verbondenheid de kans op vlotte samenwerking tijdens een noodsituatie vergroot. De deelnemende erfgoedinstellingen verbinden zich ertoe elkaar wederzijds hulp te verlenen in geval van noodsituaties, risicoanalyses te maken, rampenplannen te ontwikkelen en medewerkers te trainen en voldoende oefeningen te doen samen met de brandweer om deze rampenplannen te testen en up-to-date te houden.

7.2. Conclusie: Welke aanpak voor Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad?

We stellen vast dat deze lessen gelijkenissen vertonen met aanbevelingen die we terugvinden in het Witboek ter verbetering van het crisisbeheer in België (Schmitz et al. 2023). Zo lezen we in dit Witboek: "Het top-downmodel moet evolueren naar een structurele integratie van alle stakeholders door zich te baseren op een netwerkorganisatie op het desbetreffende grondgebied." (p. 21) Zonder het expliciet over erfgoed te hebben, wordt ook hier het belang van een geïntegreerde aanpak – zowel top-down als bottom-up – onderstreept. Enerzijds stelt men: "de ruggengraat van de Belgische structuur voor het beheer van een noodsituatie – namelijk burgemeester, gouverneur en minister van Binnenlandse Zaken – is solide." (p. 29) Maar, voornamelijk in het geval van zogenaamde "polymorfe noodsituaties" waar vaak meerdere problemen zich gelijktijdig en langdurig manifesteren, die onduidelijke oorzaken en gevolgen hebben, wat onduidelijke vereiste maatregelen met zich meebrengt, en die leiden tot een destabilisering van (bijna) de volledige

samenleving en een impact hebben op diverse sectoren en bevoegdheden, is het aangewezen in te zetten op een netwerkbenadering (p. 29-30). Overstromingen en natuurbrand vallen hier niet onder, een grootschalige cyberaanval of een pandemie dan weer wel volgens dit Witboek. Vernieuwend bij deze netwerkbenadering is, volgens het Witboek, “de potentiële en georganiseerde deelname van het maatschappelijk middenveld”. (p. 31) Het doel hiervan is in geval van een noodsituatie “complementariteit na te streven om als één overheid alle hulpbronnen te mobiliseren en deze op maat van de situatie en lokale behoeften in te zetten.” (p. 31)

Het top-downmodel linken aan een bottom-up model doet men, zonder het als dusdanig te benoemen, als volgt: “Indien het strategisch antwoord op complexe noodsituaties uitgaat van het netwerk, moet de operationele implementatie ervan plaatsvinden via de gebruikelijke structuren die steunen op een solide piramide van administratieve overheden (minister, gouverneur, burgemeesters).” (p. 34) Zouden we dit toepassen op erfgoed, dan is het uiteraard nodig dat geconcretiseerd wordt welke erfgoedorganisaties op welke manier betrokken worden en hoe deze kunnen samenwerken met de genoemde administratieve overheden. In *Deel 3: Simulatiescenario's* zal dit verder onderzocht worden.

Voorts is het interessant vast te stellen dat onze aanbeveling inzake een samengaan van een top-down- en een bottom-up-strategie voor overheden aansluit bij wat de Europese Commissie op 12 maart 2024 in een persbericht over de allereerste *European Climate Risk Assessment* meedeelde. Zo onderstreept de Commissie het belang van samenwerking, verdeling van bevoegdheden en kennisdeling tussen de verschillende betrokken beleidsniveaus wanneer het gaat om klimaatrisico's:

“EU countries should ensure that the risks and responsibilities are better understood. A closer cooperation on climate resilience between national, regional and local levels would ensure that knowledge and resources are made available where they are most effective.”

(Europese Commissie, 12 maart 2024)

Ten slotte is het opvallend dat in het *Witboek* gewezen wordt op het ontbreken van burgers als betrokken actoren in de regelgeving betreffende noodplanning en crisisbeheer (p. 25). Ook in onze analyse van overheidsdocumenten van andere landen kwam dit, met uitzondering van Duitsland, niet meteen aan bod. In het *Witboek* beveelt men echter aan de burger te laten participeren in iedere stap van de risicocyclus (p. 25). Dit is een interessante vaststelling ook, en zeker, voor erfgoed waarbij – indachtig de kaderconventie van de Raad van Europa van 2005 over de waarde van cultureel erfgoed voor de samenleving (Raad van Europa, *Faro Conventie*) – participatie van erfgoedgemeenschappen een belangrijke rol speelt. Hoe de participatie van burgers in noodsituaties voor erfgoed concreet vorm kan krijgen, kan verder onderzoek uitklaren. Een mogelijke inspiratiebron vormen de vrijwilligerskorpsen van lokale besturen die recentelijk werden gelanceerd (Agentschap Binnenlands Bestuur, *Vrijwilligerskorpsen*; Vlaams Steunpunt Vrijwilligerswerk, *Draaiboek*) en natuurlijk ook de professionele vrijwilligers met wie BSB al jarenlang werkt.

Aangezien cultuur een bevoegdheid is van de gemeenschappen, lijkt België zich op dit moment eerder op de bottom-up-strategie te focussen. Het redden van erfgoed in noodsituaties ligt, enerzijds, in handen van lokale besturen – gemeentelijk en provinciaal – die hier al dan niet aandacht voor hebben en bijvoorbeeld zelf afspraken maken met BSB (Blue Shield Belgium, *Reportage over de oefening in het kasteel van Freÿr*). Anderzijds bestaan er in Vlaanderen in bepaalde gebieden bovenlokale calamiteitennetwerken waarbij erfgoedinstellingen afspreken samen te werken in noodsituaties (zie hoofdstuk 6. *Samenwerking en afstemming*). Op Vlaams niveau is er het bewustzijn dat erfgoed beter beschermd moet worden, vandaar ook het belang van dit onderzoek,

mogelijks ook via top-down-beleid, maar aangezien de veiligheidsactoren (de disciplines) en noodplanning een federale bevoegdheid zijn, is het zaak te achterhalen hoe samenwerking en kennisdeling tussen de verschillende bevoegdheidsniveaus tot stand kan komen. Los daarvan probeert de Vlaamse overheid lokale besturen te ondersteunen in de problematiek van noodsituaties – zowel voor, tijdens als na – zo toont ook de recente inspiratienota en beleidsverkenning *Building Back Better, Beleidsverkenning omgevingsbeleid na een ramp* van het Departement Omgeving aan (Departement Omgeving, *Building Back Better*).

8. Erfgoed in nood? Wat we leren van deze stand van zaken

We gingen in deze status quaestionis na hoe de erfgoedsector in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad er anno 2024 voor staat, als zich een ramp zou voordoen die de draagkracht van de instelling of site overstijgt en waarbij de hulp van nooddiensten vereist is. We stellen vast dat willen we erfgoed met het oog op huidige en toekomstige risico's zo veerkrachtig mogelijk maken, er **nood is aan regelgeving, sensibilisering, samenwerking, en een systematische en gestructureerde dataverzameling en -analyse**. Uit de stand van zaken blijkt dat niet alle informatie die noodzakelijk is voor het uitbouwen van een rampenstrategie, op dit moment beschikbaar is. Hieronder formuleren we voorlopige **aanbevelingen voor de Vlaamse overheid** die voortvloeien uit de status quaestionis. We benadrukken hierbij echter het belang van **samenwerking tussen deze overheid en alle bij crisisbeheer betrokken overheden**.

Regelgeving

- Erfgoed in conflict -en noodsituaties hoger op de politieke agenda plaatsen.
- Integreeren van cultuur in het algemeen en erfgoed specifiek in de regelgeving en in de coördinatie van het domein van risicobeheer en noodplanning op alle betrokken overheidsniveaus.
- Verbinden van een top-down met een bottom-up strategie: inzetten op overkoepelend, strategisch overheidsbeleid inzake crisisbeheer voor erfgoed en tegelijk op lokale, operationele samenwerking tussen erfgoedsector en overheid.

Sensibilisering

- Integreeren van humanitaire crisisbeheertools en -procedures in de erfgoedsector.
- Stimuleren van erfgoedbeheerders inzake het nemen van preventiemaatregelen en paraatheid voor rampen (o.a. inventarisatie erfgoed en prioriteitenlijst).
- Stimuleren van laagdrempelige en gestandaardiseerde manieren voor het opstellen van een intern noodplan, ook met aandacht voor rampen, door alle erfgoedbeheerders.

Samenwerking

- Samenwerking, overleg en kennisdeling stimuleren tussen alle professionele actoren betrokken bij preventie, paraatheid, interventie, herstel en evaluatie van erfgoed in nood.
- Samenwerking en kennisdeling stimuleren tussen onroerend erfgoeddepots en cultureel erfgoedorganisaties (roerend erfgoed) wat betreft crisisbeheer en noodplanning.
- Uitbouw en professionalisering stimuleren van (boven-)lokale calamiteitennetwerken.
- Opstellen, actualiseren en oefenen stimuleren van interne noodplannen in samenwerking met humanitair crisisbeheer.

- Mogelijkheden bekijken voor de participatie van burgers (vrijwilligers) bij preventie, paraatheid, interventie, herstel en evaluatie van erfgoed in nood.

Dataverzameling en -analyse

- Data verzamelen voor een analyse van de financiële noden van erfgoedbeheerders en dienstverlenende erfgoedorganisaties voor de preventie, paraatheid, crisisbeheer, het herstel en de evaluatie van erfgoed in nood.
- Systematisch data verzamelen voor het uitwerken en toegankelijk maken van een actuele klimaatrisicokaart voor erfgoed.
- Systematisch data verzamelen voor het uitwerken van een op scenario-gebaseerde benadering om de omvang van de risico's voor het erfgoed te kwantificeren.
- Systematisch data verzamelen voor het uitwerken en toegankelijk maken van een actuele kaart van (boven-)lokale samenwerkingsverbanden tussen erfgoedorganisaties en –sites.
- Data verzamelen op een uniforme wijze voor het uitwerken en toegankelijk maken van een evaluatiedocument na iedere ramp.

Deel 2: Casestudies (WP 2)

1. Inleiding en methodologie

Dit werkpakket beoogt een diepgaande analyse van de uitdagingen op vlak van rampenbeheer voor erfgoed in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad, op basis van bestaande casussen die hebben plaatsgevonden en waarbij erfgoed bedreigd werd en schade leed. Het betreft rampen op een schaalniveau die de daadkracht van een individuele organisatie (en respons op organisatieniveau) overstijgen, zoals gedefinieerd in *Deel 1: Status quaestionis*. De volgende onderzoeksvragen worden gesteld:

- Wat liep er goed of minder goed in de periode voorafgaand aan de ramp (preventie en paraatheid)?
- Hoe verliep de interventie (crisisbeheer)?
- Welke noden kunnen geïdentificeerd worden en welke lessen kunnen getrokken worden na afloop van de ramp (herstel en evaluatie)?

1.1. Methodologie

Met het oog op dataverzameling werd gekozen voor recente casussen. Bij gebrek aan casussen voor grootschalige rampen in Vlaanderen, werd de geografische afbakening uitgebreid naar het Belgisch grondgebied (Wallonië), met daarbij een nadruk op rampen waarbij ook erfgoed in Vlaamse provincies bedreigd werd en/of (beperkte) schade heeft geleden. De selectie van cases gebeurde op basis van de volgende criteria:

- verscheidenheid in omvang/grootschaligheid van de ramp; het kan daarbij gaan om een ramp die één of meerdere organisaties tegelijkertijd trof;
- diversiteit in de aard van de ramp, aansluitend bij de thema's die gedefinieerd werden in *Deel 1: Status quaestionis*;
- afwisseling in het soort erfgoed en erfgoedbeheerder.

Twee casussen werden geselecteerd: casus 1 betreft de brand die in juli 2022 de bibliotheek trof van de stadscampus van de Universiteit Antwerpen, en casus 2 onderzoekt de overstromingen in Wallonië in juli 2021.

Tabel 5: Overzicht van de selectiecriteria voor beide casestudies.

Type ramp	Interventie niveau	Locatie	Context	Soort getroffen erfgoed	Oorzaak
Brand	Operationele coördinatie	De stad Antwerpen	Stedelijk	Onroerend en cultureel	Menselijke fout
Overstromingen	Gemeentelijke fase, nadien Provinciale - en uiteindelijk Federale fase	Meerdere Waalse provincies en in mindere mate de provincie Limburg	Stedelijk en ruraal	Onroerend en cultureel	Klimaat-ramp

Data-en informatieverzameling gebeurde op basis van:

- semi-gestructureerde diepte-interviews met betrokken actoren/partijen (tijdens een of meerdere contactmomenten), eventueel met focusgroepen met betrokken actoren/partijen;
- e-mail correspondentie met betrokken actoren/partijen;
- plaatsbezoeken;
- verslagen en andere documenten verstrekt door deze personen;
- desktop research: gepubliceerde artikels en verslagen, persartikels, documenten opgesteld na de calamiteit (indien voorhanden en consulteerbaar/vrijgegeven).

Casus 1 werd onderzocht door FARO en BSB. De analyse van casus 2 werd uitgevoerd door het KIK, op basis van de resultaten van het onderzoeksproject *CHrisis (Cultureel Erfgoed in Crisis; 2022-2024)*. Voor elke casus wordt een situatieschets en een tijdslijn gegeven, gevolgd door een diepgaande analyse van de sterke en zwakke punten.

2. Casus 1: Dakbrand op de Stadscampus van de UAntwerpen, 6 juli 2022

[Deze sectie werd tijdelijk verwijderd op verzoek van de betrokken partijen, omwille van nog lopende verzekeringsprocedures. Ze kan later gepubliceerd worden zodra deze procedures zijn afgerond.]

3. Casus 2: Overstromingen in Wallonië, juli 2021

3.1. Inleiding en onderzoeksmethodologie

In juli 2021 werd Wallonië zwaar getroffen door verwoestende overstromingen, die leidden tot aanzienlijke schade aan meer dan 250 erfgoedsites. In de eerste kritieke momenten kwamen tal van spelers uit de erfgoedsector, waaronder het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK), *Blue Shield Belgium* (BSB), het *Centre interdiocésain du patrimoine et des arts religieux* (CIPAR), de *Fédération Wallonie-Bruxelles* (FWB), *Musées et Société en Wallonie asbl* (MSW), en de *Agence wallone du Patrimoine* (AWaP), in actie. Ondanks beperkte middelen en een gebrek aan voorbereiding op een ramp van deze omvang, werkten zij samen om het erfgoed, waarvoor zij verantwoordelijk waren, zo goed mogelijk te beschermen.

Om de respons van de sector te stroomlijnen, nam het KIK de strategische coördinatie op zich, terwijl BSB de operationele coördinatie verzorgde, waarbij vrijwilligers ter plaatse werden ingezet om directe hulp te bieden. Na de crisis lanceerde het KIK een uitgebreid onderzoeks- en herstelproject genaamd *CHrisis (Cultureel Erfgoed in Crisis; 2022-2024)*³⁸. Dit project omvatte onder andere de ontwikkeling van een "Return of Experience" (RetEx) verslag, opgesteld door Françoise Collanges en Laure Marique, op basis van een concept van Elke Selter van het KIK. Dit hoofdstuk is grotendeels gebaseerd op de RetEx-analyse, aangevuld met extra bronnen om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van de gebeurtenissen en de reacties daarop. De gebruikte documenten en bronnen bestaan uit het volledige archief dat het KIK tijdens de overstromingen heeft verzameld,

³⁸ KIK, [CHrisis](#) (geraadpleegd op 6 september 2024)

inclusief materialen geproduceerd door het KIK of andere leden van het Crisiscomité³⁹ (zoals notulen van vergaderingen, bezoeksrapporten en lijsten van getroffen erfgoedsites), evenals andere officiële documenten die na de overstromingen zijn gepubliceerd (Zeimetz et al. 2021; Parlement wallon, *Rapport de la commissison 2022*, pp. 7-28) (zie ook Bijlagen 2-1 en 2-2). Daarnaast werden in kader van het CHrisis-project semi-gestructureerde interviews met de leden van het Crisiscomité en de erfgoedbeheerders van de getroffen sites afgenomen en een online vragenlijst verspreid onder de betrokkenen. Ook werden er vergaderingen georganiseerd met experts en organisaties die betrokken waren bij de crisisrespons en werden terreinbezoeken uitgevoerd om een breder scala aan perspectieven te betrekken. Extra bronnen zijn geraadpleegd om de tijdslijn van de overstromingen nauwkeurig te reconstrueren. Hierbij is gebruikgemaakt van retro-analyses van de autoriteiten, het veld van humanitair crisisbeheer en rapporten van derden over de overstromingen.

Dit hoofdstuk biedt een diepgaande analyse van de respons van de erfgoedsector op de overstromingen. Het onderzoekt de genomen beslissingen en acties op strategisch en operationeel niveau. Het is echter belangrijk op te merken dat enkele hiaten (zoals de tijdslijn van de acties binnen de erfgoedsector) niet konden worden opgevuld, omdat bepaalde actoren tijdens de ramp geen rapportage hebben uitgevoerd of deze (nog) niet hebben aangeleverd. Het ontbreken van deze rapportage, die essentieel is voor een effectieve evaluatie en soms pas maanden na de crisis nodig is om gebeurtenissen te reconstrueren, is te wijten aan het feit dat de erfgoedorganisaties die de crisis hebben beheerd ofwel niet over de middelen (personeel) beschikken ofwel in een automatische piloot-modus hebben gewerkt en daarbij niet aan het archiveren van hun activiteiten hebben gedacht.

Deze studie had tot doel de volgende vragen te beantwoorden:

- In hoeverre beschikte de erfgoedinstanties over geactualiseerd noodplannen voor erfgoed en in hoeverre was dit gekend bij de hulpdiensten?
- Hoe verliep de ramp? Welke stappen werden ondernomen door de erfgoedinstanties, de erfgoedsector en hoe verliep de coördinatie door en de samenwerking met de betrokken hulpdiensten (op verschillende niveaus)?
- Welke actoren waren betrokken tijdens en na de ramp?
- Hoe verliep de communicatie tussen de betrokken actoren?
- Wat verliep goed voor, tijdens en na de ramp?
- Wat liep er fout en wat zijn de punten voor verbetering? Op welke wijze heeft deze noodsituatie gezorgd voor aanpassingen binnen de sector?
- Welke zijn de noden opdat de erfgoedinstanties beter voorbereid zijn bij eventuele toekomstige noodsituaties?
- Wat zijn de uitdagingen om ervoor te zorgen dat er op een gecoördineerde, daadkrachtige en efficiënte manier actie kan ondernomen worden bij een grootschalige ramp die het eigen instellingsniveau overstijgt?

³⁹ Een beschrijving van het Crisiscomité volgt later in de tekst. De leden zijn: KIK (Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium); BSB (Blue Shield Belgium vzw); FWB (*Fédération Wallonie Bruxelles*); MSW (*Musées et Sociétés Wallonie*); AWaP (*Agence wallonne du Patrimoine*); CIPAR (*Centre Interdiocésain du Patrimoine et des Arts Religieux*); CRMSF (*Commission royale des Monuments, Sites et Fouilles de la Région wallonne*); HWTB (Koninklijke Vereniging der Historische Woonsteden & Tuinen van België); AAFB (*Association des archivistes francophones de Belgique*); FARO (Vlaams Steunpunt voor Cultureel Erfgoed); Monumentenwacht Vlaanderen; ICOM-BWB & ICOM-BF (*ICOM Belgique/Wallonie-Bruxelles & ICOM Belgium Flanders*); *ICOMOS Wallonie-Bruxelles (Conseil international pour les monuments et les sites)*; Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, (het Rijksarchief), Museum Kunst en Geschiedenis (KMKG).

3.2. Situatieschets

De zware overstromingen van midden juli 2021 werden veroorzaakt door zeer hevige regenval gedurende een periode van één tot twee dagen en een specifiek weersverschijnsel dat werd aangeduid als een “waterbom”, dit in combinatie met reeds natte omstandigheden die al aanwezig waren voor het begin van de regenval (Kreienkamp et al. 2021). Het waterbeheer in de stroomgebieden, beïnvloed door menselijke activiteiten zoals de verharding van bodems, speelde ook een rol in de omvang van de ramp (Parlement wallon, *Rapport de la commission 2022*, pp. 7-28). Zowel België als Duitsland werden getroffen, en in mindere mate Nederland en Frankrijk. Beide landen werden geconfronteerd met uitzonderlijke schade en slachtoffers. In België waren de zeer zwaar getroffen gebieden verspreid over meerdere provincies (provincies Luik, Namen en Luxemburg, en in mindere mate Limburg) (figuur 8), met een ongelijke impact op vooral twee gewesten: sterke impact in Wallonië en beperkt Vlaanderen.

Het belangrijkste overstromingsincident vond plaats tussen 13 en 15 juli 2021. In een periode van 48 uur, van 13 tot 14 juli, werd in Jalhay, nabij de zwaar getroffen stad Verviers, 271,5 mm regen gemeten. Dit is twee tot drie keer de normale maandelijks neerslag voor juli die in slechts twee dagen tijd viel⁴⁰. Op 15 juli verplaatste het regengebied zich verder naar het westen, waar het ook schade veroorzaakte, maar aanzienlijk minder dan in de voorgaande dagen. De Maas trad buiten zijn oevers, wat bijzondere problemen veroorzaakte voor een aantal zijrivieren. De Vesder-vallei was waarschijnlijk het zwaarst getroffen, door een combinatie van de zware regenval en de dam in Eupen die de enorme hoeveelheid water niet kon tegenhouden⁴¹.

De weken na de overstromingen bleven zeer vochtig, met veel regen, waardoor het reinigen en drogen van de getroffen sites werd bemoeilijkt en de schimmelvorming toenam. Bovendien veroorzaakte op 24 juli 2021 een tweede weersverschijnsel (regenval) extra schade in de gebieden rond Dinant, Philippeville en Walcourt in de provincie Namen. Deze tweede overstroming trof niet alleen nieuwe locaties die tien dagen eerder van schade bleven gevrijwaard, maar ook plaatsen die al door de eerste overstroming waren getroffen, waardoor de schade aanzienlijk toenam. Dit was met name het geval bij het Archeologisch Depot van de *Agence wallone du Patrimoine* (AWaP), (het agentschap Onroerend erfgoed van het Waalse gewest) in Saint-Servais, nabij Namen. De eerste keer bereikte het water er een hoogte van 1,5 meter, bij de tweede overstroming reikte het water tot 2 meter hoogte, waardoor een collectie van meer dan 250.000 archeologische stukken werd overspoeld⁴². In totaal zijn er meer dan 250 erfgoedsites getroffen⁴³, variërend van kleine lokale kerken tot het archeologisch depot van de AWA in Saint-Servais en de musea van Verviers (zowel de gebouwen als hun collecties).

Bovendien was de algemene context van de noodsituatie bijzonder moeilijk. De COVID-19-pandemie had sinds begin 2020 de bevolking verzwakt en het sociale en culturele leven op een laag pitje gezet en legde ten tijde van de overstromingen nog steeds enkele beperkingen op, onder meer op gebied van het aantal aanwezige personen. Daarnaast gebeurde de ramp in de zomerperiode,

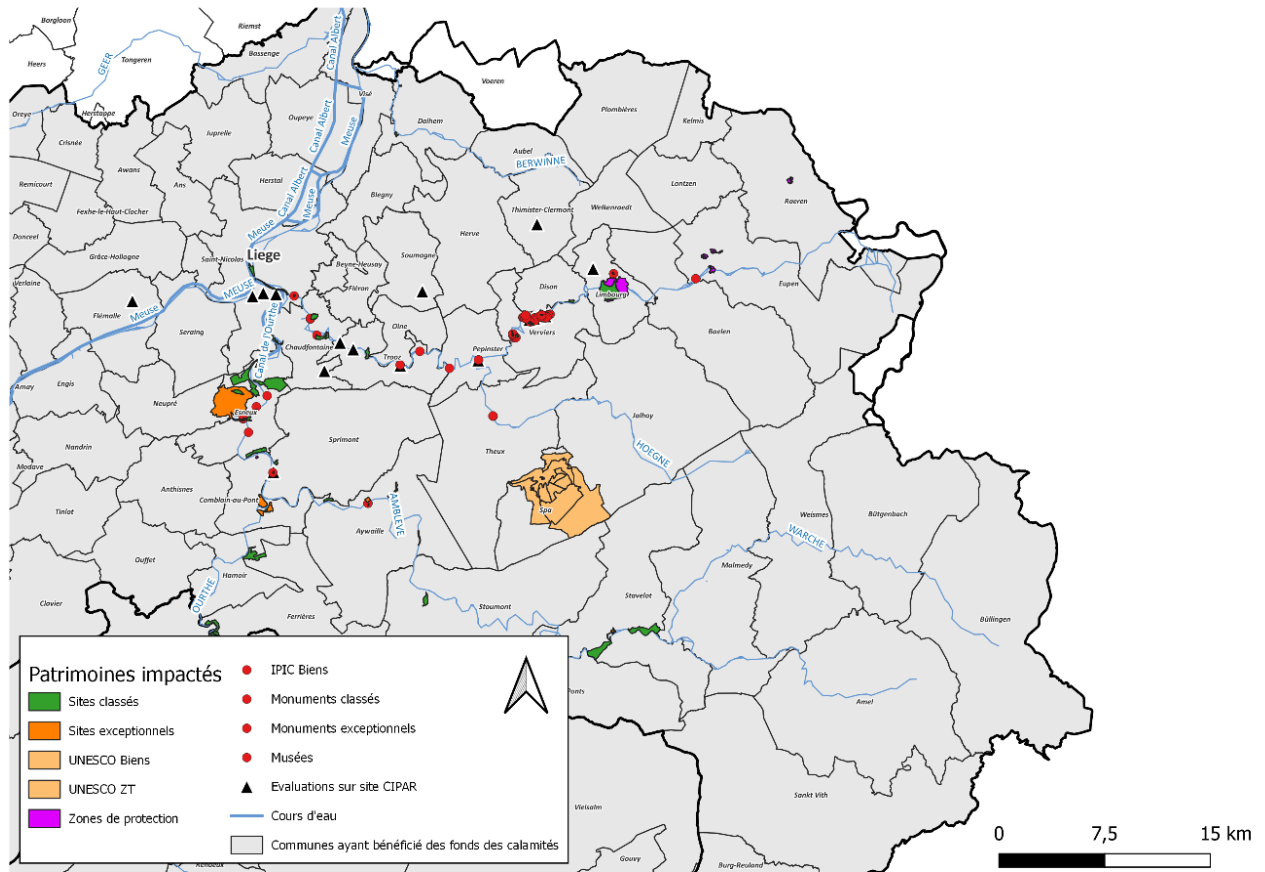
⁴⁰ KMI, Klimaat van België, [Het klimaat in uw gemeente](#) (geraadpleegd op 6 september 2024).

⁴¹ Delforge, 2024. De lezing stelde dat de Eupen-stuwdam nooit was gebouwd om water vast te houden tijdens overstromingen, maar dat hij in de jaren 1980 en 1990 steeds meer als zodanig werd gezien, op aandringen van Troof en Chaudfontaine, twee gemeenten waar de perceptie sterk is dat twee golven van water hun gebied troffen, afkomstig van de dam die plotseling water had laten ontsnappen.

⁴² De collecties werden toen geëvacueerd naar een militaire site in Jambes. In 2024 is een nieuwe site in aanbouw om de collecties over te brengen. Het duurde van medio augustus 2021 tot medio 2023 om alle onder water gelopen collecties, bedekt met modder, volledig te reinigen.

⁴³ KIK, *Lijst na evaluatie 2023* (intern document).

waardoor veel mensen die werkzaam waren in essentiële diensten - inclusief in erfgoedinstellingen - met vakantie waren, wat de mogelijkheden voor een snelle respons vertraagde en beperkte.

Figuur 8: Kaart van enkele door overstromingen getroffen sites in 2021 (KIK, Mickaël Wursteisen, 2023).

3.3. Tijdslijn

De eerste tijdslijn hieronder volgt de evolutie van de noodsituatie en toont de acties van de autoriteiten en hulpdiensten. Deze tijdslijn is opgebouwd op basis van de officiële documenten die na de overstromingen zijn gepubliceerd⁴⁴.

De tweede tijdslijn betreft de erfgoedsector, die tijdens de crisis op een zelfstandige manier heeft gehandeld. Ze is gebaseerd op rapporten van het crisiscomité⁴⁵ en achteraf op interviews met de leden van het crisiscomité en de erfgoedbeheerders van de getroffen sites. Er zijn hiaten in deze tijdslijn vanwege ontbrekende informatie die niet door de partners kon worden aangeleverd en het is soms niet mogelijk te reconstrueren op exact welke data of uren bepaalde acties werden ondernomen.

⁴⁴ Zeimetz et al. 2021; Parlement wallon, *Rapport de la commission 2022*.

⁴⁵ Patigny 2023 (intern document KIK).

3.3.1. Overstromingen: acties van het humanitaire crisisbeheer

10 - 12 juli 2021:

- **Volgen van weersvoorspellingen:** De autoriteiten beginnen de verontrustende weersvoorspellingen nauwlettend op te volgen. Er worden waarschuwingen gegeven voor zware regenval, maar er worden nog geen grote maatregelen genomen.

13 juli 2021:

- **Waarschuwingsfase:** Be-Alert informeert de diensten van de Gouverneur van de Provincie Luik over een regenwaarschuwing voor vakantiecampen en adviseert voorzichtigheid.
- **Vorbereidingen:** Een actieve waakzaamheid begint voor de provinciale veiligheidscel.

14 juli 2021:

- **6:00 - 8:00:**
  - Het *Centre de Coordination des Risques et de la Transmission de l'expertise (CORTEX)*⁴⁶ begint de inspanningen van de verschillende hulpdiensten, waaronder brandweer, politie en civiele bescherming, te coördineren. Het houdt ook toezicht op de activering van gemeentelijke crisiscentra in de zwaarst getroffen gebieden.
  - De gemeentelijke crisiscentra in verschillende gemeenten, waaronder Eupen, Limburg en Chaudfontaine, worden ook geactiveerd.
  - De brandweer begint kelders van sommige rusthuizen leeg te pompen.
  - In Theux wordt het gemeentelijke crisiscentrum verplaatst vanwege de overstromingen in het administratieve gebouw.
- **9:00 - 12:00:**
  - Het CORTEX verspreidt waarschuwingen via Be-Alert naar de getroffen gemeenten, waarbij evacuatie van risicovolle gebieden wordt aanbevolen. Waarschuwingen worden gestuurd naar lokale autoriteiten over het snel stijgende waterpeil.
  - De provinciale noodfase wordt afgekondigd door de autoriteiten van de Provincie Luik. De provinciale diensten beginnen evacuatie-aanbevelingen te geven.
  - Verschillende wegen en bruggen worden afgesloten door de stijgende waterniveaus.
- **12:00 - 15:00:**
  - Het CORTEX begint met het beheren van de distributie van middelen, waaronder het sturen van reddingsmateriaal en extra personeel naar de gemeenten die dringend hulp nodig hebben. Ook worden noodopvangcentra georganiseerd voor geëvacueerde personen.
  - De eerste evacuaties beginnen in de meest risicovolle gebieden, zoals Rochefort en de benedenstad van Eupen.
  - De gemeenten Verviers en Pepinster worden zwaar getroffen, met evacuaties en problemen bij de interventies door de snel stijgende waterniveaus.
- **15:00 - 18:00:**
  - De autoriteiten blijven de situatie monitoren, maar hebben moeite om adequate steun te bieden door de snelle verslechtering van de omstandigheden.
  - Een operationeel commandocentrum (CP-Ops) wordt geïnstalleerd in Chaudfontaine.
- **18:00 - 21:00:**

⁴⁶ Vroeger: *Centre régional de crise - CRC-W*.

- Nieuwe evacuaties worden bevolen in Limburg vanwege de aanhoudende stijging van het water.
- De Vesder begint buiten zijn oevers te treden, wat leidt tot zwaardere overstromingen in verschillende plaatsen.
- **21:00 - Middernacht:**
  - De federale overheid besluit de strategische coördinatie van de provinciegouverneurs te ondersteunen. Het NCCN organiseert coördinatievergaderingen om de informatie-uitwisseling tussen de provinciale autoriteiten en de gemobiliseerde federale diensten te vergemakkelijken.
  - Stroomstoringen verergeren de paniek in sommige gebieden.
  - In Verviers maakt de stijging van het water het onmogelijk om in bepaalde straten te rijden, wat de reddingsoperaties ingewikkelder maakt.

[onbekende tijd]:

- Het NCCN activeerde ook de Copernicus-satelliet op verzoek van het Regionaal Crisiscentrum (CRC) op 14 juli, en de beelden werden ontvangen op 15 juli.

15 juli 2021:

- **00:00 - 6:00:**
  - De evacuaties gaan de hele nacht door in de zwaarst getroffen gebieden.
  - Extra opvangcentra worden geopend om de slachtoffers onderdak te bieden.
- **6:00 - 12:00:**
  - De situatie blijft kritiek met stijgende waterniveaus in verschillende gemeenten. Lokale autoriteiten proberen de crisis te beheersen ondanks beperkte middelen.
  - Stroomuitval en communicatiestoringen bemoeilijken de hulpinspanningen.
- **12:00 - 18:00:**
  - Overgang van de provinciale fase naar de federale fase (activatie door de minister van Binnenlandse Zaken): de situatie overtrof de beheerscapaciteiten op provinciaal niveau, waardoor extra coördinatie en middelen op federaal niveau nodig waren om het hoofd te bieden aan de omvang van de ramp.
  - Het NCCN zet een coördinatiecel op.
  - Wanneer de crisis overgaat naar de federale fase, blijft het CORTEX coördineren met het Nationaal Crisiscentrum. Deze overgang maakt het mogelijk om de reddingsinspanningen op te schalen en een effectieve coördinatie te garanderen in alle getroffen regio's.
  - De Waalse regering houdt een vergadering om de situatie te evalueren en begint financiële en logistieke hulp te organiseren. Het CORTEX faciliteert de inzet van logistieke versterkingen, waaronder het sturen van extra apparatuur en ondersteuning aan lokale hulpdiensten voor hun reddingsoperaties.
  - In Verviers en Pepinster worden de reddingspogingen bemoeilijkt door de hoge waterniveaus en de omvang van de schade.

16 juli 2021:

- **Ochtend:**
  - De waterniveaus beginnen in sommige gebieden langzaam te dalen, waardoor een eerste schade-evaluatie mogelijk wordt.
  - De inspanningen concentreren zich op het beheer van afval en het herstel van basisvoorzieningen zoals elektriciteit.
- **Middag:**

- Het schoonmaken begint in de getroffen gebieden, en er worden eerste schattingen van de schade gemaakt door de lokale autoriteiten.
- De Waalse regering stelt een eerste kredietbegroting vast om de getroffen en dringend te ondersteunen.

17 juli 2021 en later:

- **Voortzetting van hulp- en schade-evaluatie:**
  - De acties gaan door om de nog risicovolle gebieden te beveiligen, de getroffen bevolking te helpen en de totale omvang van de schade te beoordelen.
  - De hulpverlening blijft gericht op lange termijn, met een focus op huisvesting en wederopbouw.

3.3.2. Reactie van de erfgoedsector

Eerste acties (15 – 20 juli):

- 15 juli: eerste hulp door beheerders van erfgoed sites. BSB ontvangt oproepen voor hulp (professionele hulp van conservatoren/restauratoren om de instellingen bij te staan tijdens de reddingsacties) van musea van Luik en Verviers en lanceert oproep bij haar leden.
- Vanaf 15 juli: individuele en niet-gecoördineerde hulp (idem) van erfgoedexperts (incl. medewerkers van het KIK, FARO, Rijksarchief, KMKG en privé-restaurateurs), op vrijwillige basis.
- Vanaf 16 juli: gecoördineerde hulp door BSB met centraal noodnummer voor aanvragen en coördinatie van vrijwilligers.
- Evaluaties van gebouwen door stabiliteitsingenieurs van gemeenten of steden begonnen vroeg omwille van bezorgdheid over instortingsgevaar, maar hielden niet altijd rekening met het erfgoedkarakter van de sites.
- Directe interventies door hulpteams van erfgoedexperts (BSB, KIK, CIPAR, AWaP) kregen voorrang, soms in samenwerking met privébedrijven zoals IPARC. Geformaliseerde evaluaties (normaal gezien de eerste stap voor een interventie) van de getroffen erfgoed sites hadden geen prioriteit vanwege het ontbreken van een gezamenlijke evaluatiemethodologie.
- 19 juli: uitnodiging verstuurd door het KIK voor het opzetten van een crisiscomité. De uitnodigingen zijn gestuurd naar de vertegenwoordigers van de erfgoedorganisaties in Wallonië of naar degenen die hun expertise konden bijdragen. Het netwerk van het KIK is hiervoor ingeschakeld. Het crisiscomité is in de loop van de dagen organisch gegroeid.
- 20 juli: eerste vergadering van het crisiscomité⁴⁷.

Eerste maanden:

- Crisiscomité: de acties worden gecoördineerd tussen de leden van het crisiscomité. Taakverdeling: informatie delen over de getroffen sites en de benodigde hulp, organisatie

⁴⁷ De schenkerskring "Overstromingen" werd opgericht einde augustus 2021 onder de auspiciën en met de steun van de Koning Boudewijnstichting. Het was de bedoeling financiële steun te bekomen van de bevolking om het getroffen erfgoed te redden. De leden zijn: KIK; BSB; FWB (*Fédération Wallonie Bruxelles*); MSW (*Musées et Sociétés Wallonie*); AWaP (*Agence wallonne du Patrimoine*); CIPAR (*Centre Interdiocésain du Patrimoine et des Arts Religieux*); CRMSF (*Commission royale des Monuments, Sites et Fouilles de la Région wallonne*); HWTB (Koninklijke Vereniging der Historische Woonsteden & Tuinen van België); AAFB (*Association des archivistes francophones de Belgique*); FARO (Vlaams Steunpunt voor Cultureel Erfgoed); Monumentenwacht Vlaanderen; ICOM-BWB & ICOM-BF (*ICOM Belgique/Wallonie-Bruxelles & ICOM Belgium Flanders*); ICOMOS Wallonie-Bruxelles (*Conseil international pour les monuments et les sites*); Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, (het Rijksarchief), Museum Kunst en Geschiedenis (KMKG).

en verzekering van de vrijwilligers, coördinatie van reddingsmissies, opzetten van een fondsenwervingscampagne, coördinatie van de communicatie.

- Toegang tot de getroffen locaties was een groot probleem. Het crisiscomité had moeite om essentiële informatie te verkrijgen over de erfgoedsites, zoals welke locaties getroffen waren, wat de behoeften waren, of ze toegankelijk waren en wie het contactpunt was voor interventie ter plaatse. Daarnaast ontbraken de nodige middelen voor interventie, zoals persoonlijke beschermingsmiddelen en verpakkingsmateriaal. Deze materialen werden aanvankelijk verkregen uit de voorraden van het KIK en het Rijksarchief, later aangevuld door BSB, Monumentenwacht en andere Vlaamse en Waalse erfgoedorganisaties. Sommige erfgoedlocaties, zoals de Musea van Verviers, ontvingen uiteindelijk ventilatoren en luchtontvochtigers van hun gemeente of stad.
- De veiligheid van de locaties werd onderschat door de beheerders van de erfgoedsites of door de bevoegde autoriteiten, vooral met betrekking tot gebouwen met waardevolle collecties die onvoldoende afgesloten konden worden en waarover de media berichtten. Er waren bijkomende veiligheidsrisico's doordat erfgoedprofessionals zonder officiële opdracht de locaties bezochten om de schade aan het erfgoed te beoordelen, wat het lastig maakte om een onderscheid te maken tussen plundersers en erfgoedprofessionals. Operaties om roerend erfgoed in veiligheid te brengen werden uitgevoerd in samenwerking met het KIK, CIPAR en BSB, waarbij de kunstwerken naar veilige depots van de verantwoordelijke erfgoedautoriteiten werden overgebracht.
- Lokale organisaties met mandaten (bv. CIPAR, MSW, AWaP) werden gevraagd om evaluatiegegevens te delen met het crisiscomité (via mails en tijdens de vergaderingen).
- Opstart van (meer geformaliseerde) evaluaties van erfgoed.
- Systematische evaluaties waren beperkt door een gebrek aan personeel; afstandsevaluaties (telefoontjes/vragen doorgestuurd naar de getroffen sites) bleven de belangrijkste methode.

Januari- juni 2022:

- Sommige kunstwerken, geselecteerd door de schenkerskring⁴⁸, konden worden gerestaureerd dankzij de fondsenwervingscampagne. Andere kunstwerken, onroerend erfgoed en erfgoedsites werden door het KIK opgenomen in het CHrisis-project voor voorstudie, conservering, schadeopvolging en/of de ontwikkeling van restauratieprotocollen voor roerend en onroerend erfgoed⁴⁹.
- Begin 2022 heeft de *Fédération Wallonie-Bruxelles* twee projectoproepen geopend voor de getroffen sites die door hen worden gesubsidieerd: een oproep voor de conservering en restauratie van kunstwerken en een oproep voor de opzet van projecten gericht op het herstel van de getroffen gemeenschappen.
- BSB bleef expert-vrijwilligers ter beschikking stellen om de beheerders van erfgoedsites (vooral bij het *Centre de Conservation et d'Étude* (CCE) van de AWaP) te ondersteunen bij reddingsoperaties.
- BSB co-organiseerde field schools voor Vlaamse en Brusselse studenten in restauratie-conservatie (UAntwerpen, *ENSAV La Cambre*) en dit tot in 2023.

November 2022:

- Begin van het CHrisis-project en van de RetEx evaluatie (2022-2024)
- Interventies (voornamelijk reddingsmissies en opvolging van de schade-evolutie) ter plaatse (BSB, CIPAR, KIK).

⁴⁸ Een groot deel van de leden van het Crisiscomité: het KIK, BSB, MSW, CIPAR, het Rijksarchief, de KMKG, HWTB, AAFB, ICOM Belgium Flanders, ICOM Belgique Wallonie-Bruxelles.

⁴⁹ KIK, [CHrisis](#) (geraadpleegd op 6 september 2024)

Tot juni 2023:

- Interventies ter plaatse (BSB, CIPAR, KIK)

3.4. Risicocyclus

De hieronder beschreven stappen richten zich op de acties van de erfgoedsector, aangezien de humanitaire crisisbeheerdiensten zich hebben geconcentreerd op het redden van mensenlevens en essentiële infrastructuur⁵⁰. De acties van de erfgoedsector en deze diensten waren volledig los van elkaar.

3.4.1. Preventie en paraatheid

Tijdens de overstromingen van 2021 bleek dat geen van de 250 erfgoedinstellingen⁵¹ die door het crisiscomité werden geregistreerd, beschikte over een noodplan dat geschikt was voor een ramp van een dergelijke omvang. Zelfs instellingen die in het verleden met kleinere overstromingen te maken hadden gehad, zoals de Musea van Verviers, hadden de gewoonte om bij stormwaarschuwingen hun collecties hogerop te plaatsen. Ze hebben echter geen stormwaarschuwing ontvangen, en bovendien zouden deze maatregelen in het geval van de overstromingen van 2021 niet voldoende zijn geweest⁵².

Op hoger niveau, zoals bij regionale steunorganisaties (MSW, ICOM BWB, AWaP), overheidsadministraties (Franse Gemeenschap, Waalse Gewest) en federale/nationale organisaties (KIK, BSB), ontbrak een strategie om het erfgoed te beschermen voor, tijdens of na een ramp. Hoewel er wel initiatieven bestaan voor opleiding en ondersteuning door deze verschillende actoren, is er geen specifiek plan ontwikkeld voor het risico op grootschalige overstromingen. In tegenstelling tot Vlaanderen beschikt Wallonië niet over een unieke en online toegankelijke kaart van het erfgoed op zijn grondgebied⁵³.

3.4.2. Crisisbeheer

Het eerste deel beschrijft de acties op het terrein die tijdens de eerste weken na de overstromingen werden ondernomen, met een maximale tijdsspanne van 2-3 maanden. De nadruk ligt op de wijze waarop de erfgoedsector zich verenigde, hulp werd geboden en getroffen instellingen en locaties toegang kregen tot deze hulp. Het tweede deel gaat dieper in op het coördinatiewerk van het crisisteam, de rol van elk lid en de specifieke taken die zij binnen het crisisteam vervulden.

⁵⁰ Voor een completer verslag van de acties van de hulpdiensten, zie: Parlement wallon, *Rapport de la commission* 2022).

⁵¹ Het gaat om musea, archieven, kerken en beschermde monumenten. Weinig privé-erfgoedinstellingen werden geholpen, vooral omdat ze zich niet aangemeld hebben om hulp te ontvangen. Deze doelgroep was moeilijk te bereiken via de communicatiekanalen van de leden van het Crisiscomité.

⁵² Het is opmerkelijk dat erkende culturele instellingen in de Franse Gemeenschap van België niet verplicht zijn om een noodplan te hebben om als museum erkend te worden en subsidies te ontvangen. Er wordt enkel verwezen naar een "risicobeheerhandboek," zonder dat er een duidelijke definitie wordt gegeven van wat dit handboek precies inhoudt (*Arrêté du Gouvernement de la Communauté française portant exécution du décret du 25 avril 2019 relatif au secteur muséal en Communauté française*. [Belgisch Staatsblad 15 octobre 2019](#)).

⁵³ De kaart die in figuur 8 wordt getoond, werd twee jaar na de overstromingen gemaakt door een stagiair van het KIK. Deze stagiair moest de beschikbare online gegevens combineren met andere niet-gepubliceerde lijsten die op verzoek waren ontvangen.

- Interventie ter plaatse

Hoewel de onmiddellijke reactie van de erfgoedsector en positieve initiatieven snel op gang kwamen, gebeurde dit grotendeels op een ongeorganiseerde manier. Experts gingen al in de eerste dagen na de ramp ter plaatse, maar deze initiatieven waren niet gecoördineerd. Het betrof enerzijds experts die op eigen initiatief gingen. Anderzijds werden ook pogingen ondernomen om snel iets te organiseren, waarbij kleine teams van experts van BSB en het KIK ter plaatse gingen. Uit interviews bleek dat deze beslissingen werden genomen omdat er ofwel directe en eerdere contacten waren met de getroffen instellingen (bijvoorbeeld met de Musea van Verviers, van Luik of AWaP), of omdat men een oproep tot actie had gezien, zoals die van Myriam Serck-Dewaide, bestuurslid van BSB. BSB vroeg aan een lid dat verbonden is aan de AWaP en in de getroffen regio woont om ter plaatse informatie te verzamelen als lokale antenne. Degenen die de middelen hadden (zoals tijd, transport, materialen, enz.) besloten hun auto vol te laden met beschikbare materialen en naar de getroffen gebieden te rijden, meestal nadat ze contact hadden opgenomen met de getroffen instellingen.

Het is moeilijk om een exact aantal culturele instellingen te geven die geholpen zijn, aangezien er geen overkoepelende cijfers beschikbaar zijn.

- Coördinatie en het crisiscomité

In de eerste week na de overstromingen uitten erfgoedexperts grote bezorgdheid over de toestand van het erfgoed. Hun verontwaardiging nam toe naarmate er meer berichten over de situatie ter plaatse in de media verschenen. Dit leidde tot de vraag: wie controleert of er beschermde gebouwen onder deze gesloopte panden zijn? Het besef groeide dat een overzicht van de situatie en de behoeften noodzakelijk was.

Enkele dagen na de overstroming nam het KIK initiatief voor de oprichting van een Crisiscomité. Een eerste online vergadering vond plaats vijf dagen na de eerste overstroming, op 20 juli. Het doel was om informatie te delen, de situatie te evalueren, acties te coördineren en na te gaan of een gezamenlijke verklaring om aandacht te vragen voor het bedreigde erfgoed kon worden opgesteld en gepubliceerd.

De specifieke doelstellingen van dit erfgoedcrisisteam waren als volgt:

- Het samenbrengen van erfgoedspelers: het bijeenbrengen van de diverse instellingen en betrokkenen bij het beheer en behoud van erfgoed.
- Coördinatie van acties: het implementeren van gezamenlijke strategieën voor crisisbeheer, noodhulp en het redden van erfgoed en het rapporteren van de acties (wie heeft wat gedaan en waar).
- Een platform voor uitwisseling: het vergemakkelijken van communicatie en het delen van informatie tussen de betrokken partijen.
- Hulp en ondersteuning bieden aan getroffen: het beantwoorden van hulpverzoeken van instellingen en individuen die door de ramp zijn getroffen, en ondersteuning bieden bij reddings- en hersteloperaties.
- Communicatie en voorlichting: het informeren van het publiek, de autoriteiten en belanghebbenden (inclusief vrijwilligers) over de ontwikkelingen in de situatie en de ondernomen acties.
- Financiering zoeken: het werven van fondsen ter ondersteuning van de restauratie en reconstructie van erfgoedsites die door de ramp zijn getroffen.

Het Crisiscomité Erfgoed – Overstroming 2021 (later aangeduid als het “Crisiscomité”) bestond uit de volgende partijen (figuur 9):

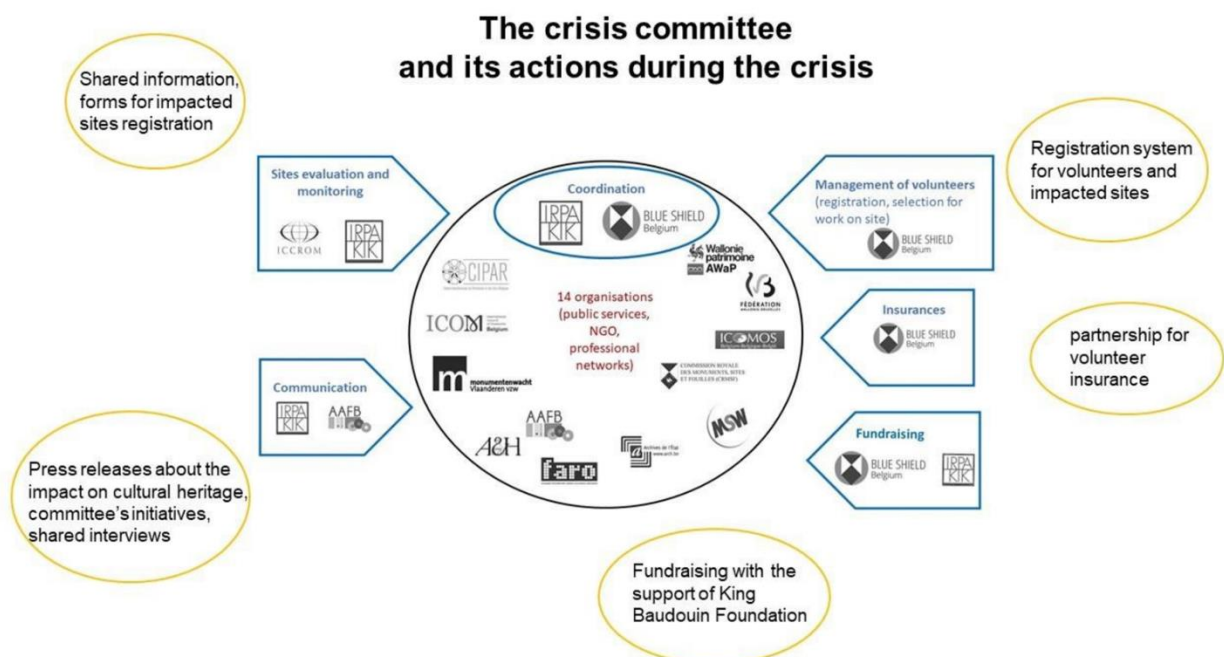
- AAFB (*Association des archivistes francophones de Belgique asbl*)
- AWaP (*Agence wallonne du Patrimoine*)
- BSB (Blue Shield Belgium vzw)
- CIPAR (*Centre Interdiocésain du Patrimoine et des Arts Religieux asbl*)
- CRMSF (*Commission royale des Monuments, Sites et Fouilles de la Région wallonne*)
- HWTB (Koninklijke Vereniging der Historische Woonsteden & Tuinen van België vzw)
- FARO (Vlaams Steunpunt voor Cultureel Erfgoed)
- FWB (*Fédération Wallonie Bruxelles*)
- ICOM-BWB & ICOM-BF (*ICOM Belgique/Wallonie-Bruxelles & ICOM Belgium Flanders*)
- ICOMOS Wallonie-Bruxelles (Conseil international pour les monuments et les sites)
- KIK (Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium)
- Monumentenwacht Vlaanderen vzw
- MSW (Musées et Société en Wallonie asbl)
- Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis (KMKG)
- Rijksarchief

Het KIK nam de algemene coördinatie op zich. De verslagen werden in eerste instantie door het KIK gemaakt en later met de ondersteuning van BSB, dat een vrijwilligerswerking uitbouwde en de interventies coördineerde. Hoewel de online vergaderingen vanuit het KIK werden geleid, werd het communicatiewerk tussen de leden gedeeld. MSW en AAFB ondersteunden bijvoorbeeld het communicatiewerk op verschillende manieren, terwijl meerdere leden van de schenkerskring aan fondsenwerving werkten. AWaP en CIPAR gebruikten de vergaderingen als direct contactpunt om informatie uit te wisselen en samenwerking te bevorderen. Voor sommige leden betekende de oprichting van het Crisiscomité dat zij zich minder hoefden te concentreren op crisisbeheer en zich konden richten op hun gebruikelijke taken. Aangezien de situatie constant veranderde, focuste elk instelling zich op bepaalde onderwerpen, afhankelijk van de beschikbaarheid en het netwerk van elke instelling.

Tijdens de discussies in het Crisiscomité werd duidelijk dat er een gebrek was aan een meldpunt voor schade en impact. De diversiteit aan betrokken culturele instellingen betekende dat elk instituut zijn eigen systeem hanteerde, wat niet geschikt was om de aanzienlijke schade door de overstromingen in kaart te brengen. Om de noodzaak van een gemeenschappelijk en eenvoudig systeem te benadrukken, werd de hulp van ICCROM ingeroepen. Via onlinetrainingen over schadebeoordelingen ondersteunde ICCROM het proces. Dit leidde tot de ontwikkeling van een online evaluatieformulier, dat echter weinig succes kende bij de hulpverleners die het als tijdrovend ervaarden. In plaats van de ernst van de getroffen locaties te evalueren, werd besloten om een lijst bij te houden van locaties die waren getroffen en of ze al bezocht waren. Leden van het crisisteam hadden hun eigen lijst van getroffen locaties, die regelmatig werd gedeeld met de rest van het crisisteam. Het KIK hield vervolgens de gezamenlijke Excel-tabel bij.

Sommige professionals, vooral privé-conservators, bleven op eigen initiatief ter plaatse helpen (bijvoorbeeld textielconservatoren die in verschillende kerken werkten, of vrijwilligers in het CCE en de Musea van Verviers). De meeste professionals registreerden zich echter bij BSB. Vanaf 8 augustus werden specifieke oproepen gelanceerd met alle nuttige informatie met betrekking tot de locatie, het type werk, de uitrusting enz. In de Sint-Laurentiuskerk (Prayon) werden bijvoorbeeld de noden in kaart gebracht door CIPAR en het KIK. Het selecteren, informeren en ter plaatse coördineren van vrijwilligers gebeurde door BSB. Naar een andere kerk in Fraipont stuurde het KIK een team dat zowel zorgde voor het verplaatsen van kunstwerken als voor de consolidatie van schilderijen en beelden, terwijl BSB het team aanvulde met archief- en textielexperts.

In juni 2023 organiseerde het KIK een laatste operatie met het textielatelier van de instelling, vrijwilligers van BSB en CIPAR om religieus textiel te behandelen, verpakken en te evacueren (kerk van Verviers-Hodimont). De datum van deze laatste zending toont aan dat reddingsoperaties zelfs lang na de overstroming noodzakelijk waren. Secundaire of bijkomende schade kan veel later optreden, lang na het eerste evenement.

Figuur 9: Samenstelling en acties van het Crisiscomité, 20 juli - 23 november 2021 (© KIK, Brussel, 2024).

3.4.3. Post-crisis en herstel

In de context van rampenbeheer voor erfgoed zijn respons (crisisbeheer) en herstel twee afzonderlijke fasen die volgen op een ramp. In de praktijk kan de grens tussen deze twee echter vervagen, vooral door het gebrek aan voorbereiding voorafgaand aan een crisissituatie: afhankelijk van de beschikbare middelen kan de situatie in verschillende lokaliteiten op een andere wijze evolueren onder meer door de aard en de omvang van de geboden hulp. Noodmaatregelen, die doorgaans zeer snel worden opgestart, kunnen langer duren dan verwacht.

BSB, CIPAR en het KIK bleven ter plaatse interveniëren. Blue Shield Frankrijk stuurde vrijwilligers om te helpen bij de herstelacties.

Sommige vormen van schade (schimmel, zoutafzetting, structurele problemen, ...) verschenen pas veel later, wat aangeeft dat de gevolgen van de ramp niet beperkt zijn in de tijd; hierdoor kan er geen definitief schadebeeld kan worden opgemaakt en moet soms gewacht worden om met het herstel te beginnen. Uit de crisis van 2021 blijkt dat sommige erfgoedsites nog steeds niet volledig zijn hersteld en dat herstel nog meerdere jaren zal duren. We hebben geen gegevens in welke mate deze herstellingen nog lang nodig zijn. Bij het CCE, bijvoorbeeld, werd geschat dat het jaren zou duren voordat de objecten geïdentificeerd en gereinigd zouden zijn (AWaP persbericht 11/07/2023). Hoewel de humanitaire crisisfase officieel slechts 1 of 2 maanden duurde, verkeerde het CCE een jaar later nog steeds in crisisfase vanwege de hoeveelheid getroffen stukken.

Zes maanden na de overstromingen⁵⁴ initieerde ICOM Belgium Flanders een fondsenwervingsgroep, de schenkerskring. BSB en KIK, samen met verschillende leden van het Crisiscomité, volgden en openden een rekening, beheerd door de Koning Boudewijnstichting, die 6.908,01 euro heeft ingezameld in een jaar tijd. Dit bedrag werd gelijk verdeeld over drie culturele instellingen: de Staatsarchieven van Luik, de Musea van Verviers en het Bisdom Luik. Via het CHrisis-project heeft het KIK bijdragen geleverd aan de herstelinspanningen door het onderzoek en de behandeling van beschadigde keramiek uit het *Musée des Beaux-Arts et de la Céramique* in Verviers, met een focus op vlekreductiemethoden en conservering. Daarnaast heeft het KIK zich ingezet voor specifieke onderzoeksprojecten en conservatie-initiatieven, waaronder het aanpakken van schimmel in kerken, het ontwikkelen van protocollen en ondersteunende instrumenten voor textielconservatoren, en het vaststellen van de waarde en betekenis van textiele erfgoedobjecten. Tevens zijn er langetermijnoplossingen ontwikkeld voor de getroffen musea en gebouwen⁵⁵.

3.4.4. Evaluatie

De officiële evaluaties van het crisisbeheer tijdens de overstromingen van juli 2021, uitgevoerd in opdracht van de Belgische autoriteiten, legden de nadruk op het humanitaire aspect, zonder specifieke aandacht voor het erfgoed (Zeimetz et al., 2021 en Parlement wallon, 2022). In bijlage 2-1 is de samenvatting van de evaluatieresultaten van de parlementaire onderzoekscommissie toegevoegd, die inzicht biedt in de vraag waarom er geen aandacht werd besteed aan erfgoed tijdens de crisis. De parlementaire onderzoekscommissie ontdekte aanzienlijke tekortkomingen in de crisisbeheersing tijdens de overstromingen, zoals een gebrek aan voorbereiding en coördinatie tussen overheidsniveaus, wat leidde tot verwarring en een trage respons. Het ontoereikende noodhulpbeleid en de lange financieringsprocessen vertraagden de noodzakelijke interventies; bovendien ging de prioriteit terecht uit naar het beschermen van mensenlevens en het beheren van essentiële infrastructuren, waardoor erfgoed niet als prioriteit werd gezien. Sommige van deze bevindingen komen overeen met de resultaten van de analyse van het crisisbeheer binnen de erfgoedsector. De evaluatie van de erfgoedsector werd uitgevoerd door het KIK in het kader van het CHrisis-project, in samenwerking met alle erfgoedpartners die betrokken waren bij de reddingsoperaties.

De bovenstaande chronologie, samen met de informatie verkregen uit interviews met de leden van de Crisiscomité en de erfgoedbeheerders van de getroffen sites en rapporten, vormt de basis voor de onderstaande analyse. Naast persoonlijke interviews werd tussen 30 april en 15 mei 2024 een online enquête uitgevoerd om de meningen te verzamelen van belanghebbenden die de vergaderingen van het Crisiscomité hebben bijgewoond. Het doel was om:

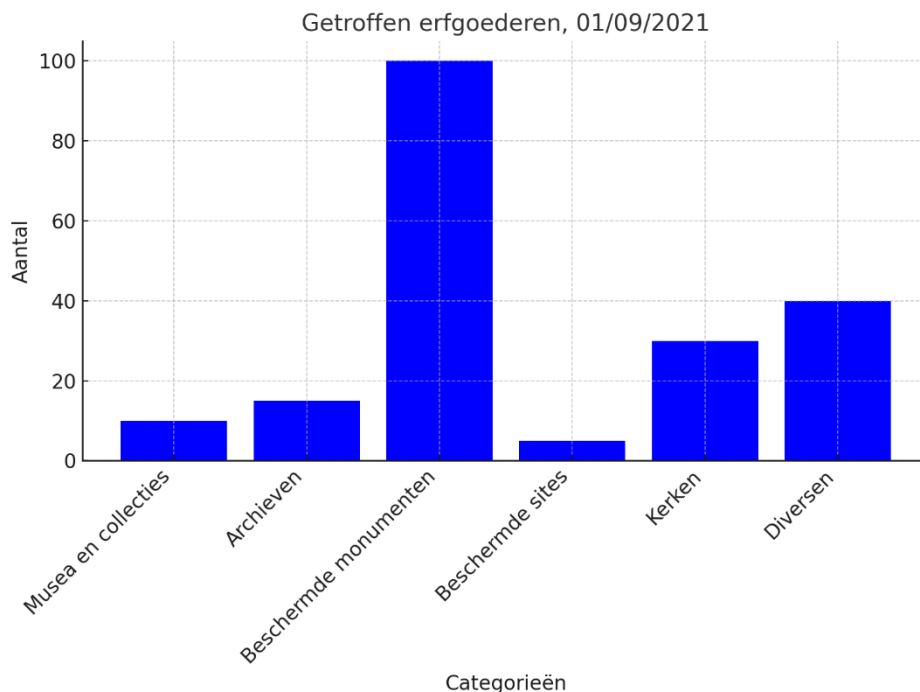
- informatie te verzamelen over de doelen van het Crisiscomité en de mate waarin deze zijn behaald;
- de moeilijkheden bij crisisbeheer te identificeren;
- de beste praktijken te belichten.

Zeven actoren reageerden: CIPAR, *Musées et Société en Wallonie* (MSW), het Ministerie van de Duitstalige Gemeenschap, BSB, FWB, ICOM BWB en FARO.

⁵⁴ Een relatief lange periode vanwege de administratieve procedures, die nochtans door de Koning Boudewijnstichting zelf werden vergemakkelijkt.

⁵⁵ Het project voor de verhuizing van de musea van Verviers, momenteel gelegen in een overstromingsgevoelig gebied, naar het Hôtel de Biolley, dat vanaf 2029 een echt cultureel centrum zal worden, heeft een versnelling doorgemaakt na de overstromingen van 2021. Idem voor de verhuizing van de *Centre de conservation et d'étude* (CCE) van de AWaP.

Bovendien deelde het KIK vervolgens met alle leden van het Crisiscomité de voortgang van het feedbackrapport/RetEx-rapport (zoals van 13 juni 2024), om de verschillende standpunten van deze belanghebbenden te horen. Deze werden besproken tijdens een online bijeenkomst op 24 juni 2024, georganiseerd door het KIK, waarbij alle leden die één of meer vergaderingen van het Crisiscomité hadden bijgewoond, waren uitgenodigd.

Figuur 10: Lijst na evaluatie op afstand december 2021, Brussel: KIK, 2023 (intern document).

Meer dan 250 erfgoedsites werden getroffen door zware overstromingen in België. Figuur 10 toont de verdeling van de getroffen sites, onderverdeeld naar musea en mobiele collecties, archieven, beschermde monumenten, beschermde sites, kerken of andere (bijvoorbeeld privé-erfgoed). Vooral de beschermde monumenten hebben de meeste schade geleden.

Voor de overstromingen van 2021 was de voorbereiding op crisisbeheer voor erfgoed beperkt. De instellingen en erfgoedprofessionals in België hadden geen voldoende robuuste noodresponssystemen opgezet. Deze tekortkoming werd bijzonder duidelijk toen de ramp uitbrak. Het gebrek aan vastgestelde protocollen voor crisisbeheer belemmerde de eerste reacties, wat de dringende noodzaak blootlegde om de voorbereidingsmechanismen voor toekomstige rampen te verbeteren.

Toegang tot de getroffen sites was een belangrijk probleem. De noodhulpverleners (brandweerlieden, politie, Rode Kruis, civiele bescherming, enz.) hadden een beperkte gevoeligheid voor het belang van het redden van erfgoed en de chaos ter plaatse verminderde de tijd die beschikbaar was om deze taak te overwegen. De erfgoedsector ondervond moeilijkheden om essentiële informatie en benodigde middelen te verkrijgen. Bovendien moedigden de autoriteiten vrijwilligers aan om de getroffen gebieden te betreden om de getroffen personen te helpen, maar vroegen ze erfgoedexperten om uit de buurt te blijven om de reddingsoperaties niet te belemmeren⁵⁶. Hoewel het begrijpelijk is dat hulpdiensten prioriteit geven aan mensenlevens en

⁵⁶ Dit werd besproken tijdens de eerste twee vergaderingen van het Crisiscomité.

extra personen op de site beperken, negeerde deze aanpak de mogelijkheid van een gecoördineerde en veilige parallelle interventie. Een dergelijke aanpak, die momenteel wordt onderzocht binnen de projecten CHrisis en dit onderzoeksproject, zou zowel de menselijke reddingsoperaties als de bescherming van erfgoed ten goede kunnen komen door duidelijke afspraken, protocollen en samenwerkingen op voorhand vast te leggen.

Toen de noodzaak om een overzicht van de situatie te krijgen duidelijker werd, werd het gebrek aan rapportagesystemen voor schade/impact geïdentificeerd. De verschillende culturele instellingen die betrokken waren, hadden eigen systemen die slecht waren aangepast aan de aanzienlijke schade veroorzaakt door de overstromingen. Om dit tekort te verhelpen, werd ICCROM gevraagd om online trainingen te geven over schadebeoordelingen. Deze hulp bracht ook het gebrek aan voorbereiding van de sector in België aan het licht. Ondanks de expertise van BSB en het KIK, maakte het gebrek aan praktische ervaring met noodsituaties van deze omvang de noodzaak van internationale steun duidelijk. De betrokkenheid van ICCROM leidde tot de ontwikkeling van een online evaluatieformulier, die uiteindelijk weinig werd gebruikt⁵⁷, wat de vraag opwierp of dit een waardevolle tijdsinvestering was.

Tegelijkertijd werd de veiligheid van de sites onderschat. Het betreden van de sites door erfgoedprofessionals zonder een door de autoriteiten erkende missie om de schade te beoordelen, vormde niet alleen een risico voor de beoordelaars zelf, maar ook voor de veiligheid van de sites. Dit trok namelijk ongewenste aandacht naar waardevolle culturele objecten in beschadigde en slecht beveiligde gebouwen, wat het risico op diefstal vergrootte. Het aanpakken van deze twee problemen was moeilijk, omdat de autoriteiten geen tijd hadden om zich op deze kwesties te concentreren. De gekozen oplossing was om organisaties met een lokaal mandaat, zoals CIPAR, MSW of AWaP, te vragen hun gegevens over schadebeoordeling te delen en, wanneer ze niet wisten hoe ze noodbeoordelingen moesten uitvoeren, hen te helpen bij het opstellen ervan. Het moet ook worden opgemerkt dat, in een niet op crisisrespons voorbereide sector, formele beoordeling ter plaatse niet als prioriteit werd gezien.

Deskundigen begonnen de beoordelingen ter plaatse al in de eerste dagen na de ramp, maar deze acties waren voornamelijk individuele initiatieven. Deze vorm van individuele actie is vaak noodzakelijk na een noodsituatie en stelt getroffen sites soms in staat snel de hulp te krijgen die ze nodig hebben. Hoewel uitgevoerd met goede bedoelingen en door gekwalificeerde experts, heeft deze aanpak niet altijd gezorgd voor een optimale coördinatie. Beoordelingen ter plaatse begonnen snel voor gebouwen vanwege algemene bezorgdheid over instortingsrisico's. Voor objecten begon het proces later en werd ze formeler na drie weken. De beoordelingen waren nooit systematisch vanwege een tekort aan personeel.

Het beheer van de respons op de getroffen erfgoedsites na de overstromingen bleek complex. De gefragmenteerde respons gebaseerd op gedeeltelijke kennis leidde tot een gebrek aan overzicht, met het risico dat sommige sites die hulp nodig hadden deze niet ontvingen omdat ze niet wisten waar ze om hulp konden vragen. Bijvoorbeeld, de behoeften voor kerken werden veel later opgemerkt dan voor musea, die personeel hadden dat binnen enkele dagen na de ramp aan het werk kon. De omvang van het getroffen gebied en de diversiteit van het getroffen erfgoed maakten het beheer bijzonder complex. Elke entiteit probeerde de impact binnen zijn verantwoordelijkheidsgebied te beheren, maar er was een gebrek aan coördinatie en toezicht. Sommige acties die onder urgente respons vallen, werden bijna twee jaar na de overstromingen

⁵⁷ Het is niet duidelijk waarom dit formulier niet is gebruikt. Een mogelijke hypothese is dat het te veel aanpassing vroeg van de werkwijzen van de organisaties op het terrein, die al bezig waren met het ontwikkelen van ad-hocmethoden om te werken en de behoeften te evalueren. Of omdat zij het niet nodig achtten om een grondige evaluatie van elke getroffen locatie uit te voeren.

uitgevoerd (bijvoorbeeld de reddingsoperatie in de Hodimont-kerk in Verviers op 5 juni 2023). Dit hangt voornamelijk af van het type erfgoed en het beheer ervan: bij kerken maken de complexe administraties, het aantal betrokken actoren en de geografische spreiding elke interventie complex, wat de noodoperaties lange tijd vertraagt. Musea en opslaglocaties daarentegen, waar fulltime professionals werken, slaan zeer vroeg alarm en zagen binnen de 24 uur reddingsoperaties plaatsvinden. Toch zorgden de omvang en het type schade ervoor dat de tijdsperiode tussen redding en herstel zeer variabel was.

De oprichting van een Crisiscomité was een belangrijke stap in het crisisbeheer. De resultaten van de enquêtes die tussen april en mei 2024 werden uitgevoerd, tonen aan dat de oprichting van dit comité noodzakelijk werd geacht, omdat het een platform bood om informatie te delen en acties te coördineren. De belangrijkste prestaties omvatten het samenbrengen van de verschillende erfgoedactoren, het vergemakkelijken van communicatie en coördinatie tussen hen, en de functie van een enkel aanspreekpunt voor de getroffen instellingen. Het Crisiscomité bestond uit vertegenwoordigers van direct getroffen instellingen en organisaties met bredere verantwoordelijkheden. De vergaderingen werden vaak als weinig concreet en meer gericht op informatie-uitwisseling dan op concrete acties beschouwd. De coördinatie van reddings- en herstelacties heeft belangrijke tekortkomingen blootgelegd, zoals de noodzaak om prioriteiten goed te stellen en ervoor te zorgen dat er geen “grijze zones” overblijven. De fondsenwerving voor herstelondersteuning vertoonde ook enkele tekortkomingen; er werd slechts weinig geld ingezameld, deels omdat de humanitaire crisis voorrang kreeg en deels omdat het bestaan van de giftenrekening onvoldoende bekend was door tekortschietende communicatie.

Het Crisiscomité richtte subgroepen op om de vergaderingen concreter te maken en om directere acties mogelijk te maken. Deze structuur in groepen was moeilijk te beheren omdat dezelfde leden vaak in meerdere groepen aanwezig waren, wat de opvolging van de acties bemoeilijkte en het beheer van de wekelijkse vergaderingen ingewikkelder maakte. Het Crisiscomité trachtte tegelijkertijd de crisisrespons te coördineren en ervoor te pleiten, terwijl de meeste leden voorafgaand aan de crisis slechts beperkte kennis hadden van crisisbeheer en erfgoedbescherming. Het Crisiscomité trachtte tegelijkertijd de crisisrespons te coördineren en ervoor te pleiten, terwijl de meeste leden voorafgaand aan de crisis slechts beperkte kennis hadden van crisisbeheer en erfgoedbescherming. In een crisiscomité delen alle leden dezelfde basiskennis en kennen ze hun rol. Het Crisiscomité probeerde zowel de werkwijze uit te leggen als ter plaatse enkele acties te beheren.

Er waren geen directe fondsen beschikbaar om de eerste hulp te verlenen, en alles wat werd gedaan werd gesubsidieerd door de instellingen en individuen die hulp verleenden.

3.4.5. Nieuwe initiatieven binnen de erfgoedsector dankzij de overstromingen

Een ramp, vooral als deze traumatisch is geweest voor de bevolking en de autoriteiten, vormt vaak een cruciaal moment om preventieve maatregelen en paraatheid te versterken, en om extra middelen vrij te maken. Hieronder zijn de verschillende acties opgenomen die zijn gekatalyseerd door de overstromingscrisis van 2021.

Het beheer van religieus erfgoed heeft aanzienlijke veranderingen ondergaan. Het Bisdom van Luik, dat oorspronkelijk alleen een commissie voor erfgoed had, heeft een nieuwe afdeling opgericht, specifiek gewijd aan het behoud en de bescherming van religieus erfgoed. Deze afdeling, met drie medewerkers (1,5 voltijdse equivalenten) met expertise in conservatie-restauratie, biedt uitgebreide ondersteuning aan lokale kerkbeheerders. Daarnaast heeft CIPAR, de organisatie die

verantwoordelijk is voor training en advies op het gebied van religieus erfgoed op grotere geografische schaal, een veiligheids- en beveiligingsadviseur aangesteld.

In Verviers, in het archeologisch depot van AWaP, en in Eupen (IKOB - International Art Centre East Belgium), hebben de overstromingen geleid tot herstructurering van de collectieopslag en plannen voor nieuwe gebouwen, omdat de oude niet meer voldoen aan paraatheidsstandaarden.

In 2022 lanceerden ICOM BWB en MSW, in samenwerking met het *Centre de recherche et de restauration des musées de France* (C2RMF) een programma om 25 musea in Wallonië en in Brussel te helpen bij het opstellen van hun eigen intern noodplan. Het programma bestond uit zes workshops die gedurende een jaar werden gehouden, met deelname van autoriteiten, hulpdiensten, het KIK, BSB en andere relevante organisaties⁵⁸.

Voor eind 2024 wordt een vergelijkbaar initiatief gelanceerd voor archieven, georganiseerd door BSB in samenwerking met de *Association des Archivistes Francophones de Belgique* (Aafb). Dit zal archivarissen via een zesdelige workshopserie helpen bij het opstellen van hun eigen noodplan.

Het KIK heeft, in samenwerking met verschillende federale en regionale autoriteiten, middelen vrijgemaakt voor herstel- en evaluatiewerkzaamheden. Dit heeft geleid tot het CHRISIS-project, gefinancierd door de federale overheid, en het huidige project beleidsvoorbereidend onderzoek. Tegelijkertijd zijn er consultaties geweest met het NCCN en andere crisisbeheerders. Via het CHRISIS-project heeft het KIK tal van herstelacties uitgevoerd, van praktische hulp bij de evacuatie van textiel en artefacten uit getroffen kerken tot gespecialiseerde studies over de reiniging van beschadigde keramiek. Daarnaast heeft het KIK samenwerkingen met het NCCN ontwikkeld en haar expertise verder uitgebreid⁵⁹.

Naar aanleiding van hun acties op het terrein heeft BSB subsidies ontvangen van de AWaP en de FWB, wat hen in 2023 in staat stelde voor het eerst een manager van het permanent secretariaat in dienst te nemen. De overeenkomsten die met de provincies zijn afgesloten (zoals besproken in Deel 1) hebben mogelijk de gelegenheid geboden om deze samenwerkingen te versterken. De lijst met vrijwilligers die tijdens de overstromingen is opgesteld, is nu een waardevol instrument. BSB wil deze lijst actueel houden door regelmatig trainingen te organiseren en de vaardigheden van de vrijwilligers op peil te houden.

3.5. Analyse

Deze analyse richt zich specifiek op de respons van de erfgoedsector tijdens de overstromingen, en niet op die van de hulpdiensten omdat er vanuit de hulpdiensten geen acties werden ondernomen met betrekking tot erfgoed.

Het doel van deze analyse is om lessen te trekken uit deze ramp en de nodige stappen te ondernemen om het crisisbeheer voor erfgoed bij rampen te verbeteren. De overstromingen van 2021 vormen een bijzonder interessante case om te bestuderen, aangezien het zeldzaam is dat een ramp van dergelijke omvang België treft. Met de klimaatverandering zullen deze rampen echter steeds vaker voorkomen, intensiever worden en complexer van aard zijn. Als dit zou gebeuren in Vlaanderen en Brussel, zouden we er dan klaar voor zijn om het hoofd te bieden? De analyse van

⁵⁸ De evaluatie van dit traject moet nog plaatsvinden. MSW zal ons aan het einde van dit jaar meer details over de uitkomst verstrekken.

⁵⁹ Dit heeft geleid tot de oprichting van de opleiding en oefening met de platform FEDERESCUE, zoals beschreven in *Deel 1: Status Quaestionis* (WP 1).

de respons van de erfgoedsector, ook al vond deze ramp voornamelijk plaats in Wallonië, kan bijdragen aan het verbeteren van de samenwerkingen tussen erfgoedactoren in zowel Wallonië als Vlaanderen. We beginnen met een overzicht van de sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen, en gaan vervolgens dieper in op de betekenis hiervan.

3.5.1. Sterktes

S1: Gevestigde expertise in crisisbeheer: België beschikt over deskundige experts op het gebied van crisisbeheer in erfgoed. Dit omvat experts die de volledige risicocycclus beheersen (preventie, paraatheid, noodinterventie, herstel, evaluatie) en erfgoedexperten die specifieke vaardigheden hebben ontwikkeld in crisismanagement, waaronder die van BSB, het KIK, ondersteunende erfgoedorganisaties, en ook privébedrijven (zie ook *Deel 1 hoofdstuk 5 Actoren*). De overstromingen van 2021 hebben de praktische expertise van erfgoedprofessionals (inclusief leden van het Crisiscomité), erfgoedbeheerders en vrijwilligers op het terrein, aanzienlijk vergroot.

S2: Oprichting van het Crisiscomité: de oprichting van een crisiscomité voor erfgoed speelde een essentiële rol in het bevorderen van communicatie, coördinatie en het delen van informatie tussen belanghebbenden tijdens de crisis, wat de basis legde voor meer georganiseerde reacties in de toekomst.

S3: Potentieel voor coördinatie tijdens een federale crisisfase: KIK en BSB hebben de capaciteit om op nationaal niveau te opereren, wat cruciaal is voor effectief crisisbeheer in het geval van een grootschalige ramp die de grenzen van de regio's overstijgt. Hun vermogen om inspanningen in heel België te coördineren, positioneert hen als sleutelspelers in toekomstige rampenresponsen.

S4: Aanpassingsvermogen en snelle reactie: alle erfgoedexperts die tijdens de overstromingen van 2021 betrokken waren bij het uitvoeren van ter plaatse evaluaties en interventies, toonden opmerkelijke flexibiliteit, ondanks het gebrek aan formele coördinatie. Dit aanpassingsvermogen heeft ervoor gezorgd dat snel technische ondersteuning kon worden geboden waar dat nodig was.

S5: Effectieve vrijwilligersmobilisatie: acties die tijdens de crisis van 2021 werden ondernomen, zoals de verzekering van vrijwilligers door BSB, zorgden voor juridische bescherming en veiligheid van degenen die betrokken waren bij reddingsoperaties. De crisis motiveerde ook meer conservatoren en erfgoedexperten om zich bij BSB aan te sluiten als actieve vrijwilligers, wat het responsnetwerk versterkte.

S6: Recente initiatieven in crisisbeheer voor de erfgoedsector en overheidssteun: strategische initiatieven zoals het project beleidsvoorbereidend onderzoek met het oog op een rampenstrategie voor erfgoed in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel–Hoofdstad en het CHrisis-project zijn begonnen met het aanpakken van risicovoorbereiding op verschillende niveaus. De overstromingen van 2021 leidden tot een verhoogde steun van administraties en overheden. Dit resulteerde in initiatieven zoals het FEDERESCUE-project gefinancierd door BELSPO, bijkomende financiering voor BSB door AWaP en FWB, en de organisatie van noodplanningsopleidingen door ICOM, BSB en AAFB voor Wallonië.

3.5.2. Zwaktes

Z1: Ontbreken van een centrale coördinatie: er was geen centrale instantie met volledige supervisie of autoriteit om de respons te coördineren. Dit leidde tot gefragmenteerde inspanningen en inefficiënties in de vroege fasen van de crisis. De afwezigheid van een gecoördineerde structuur tussen erfgoedentiteiten die niet gewend waren om samen te werken, verergerde het probleem.

Z2: Ongestructureerde operationele coördinatie: er was geen duidelijke operationele coördinatie tussen de organisaties die niet deel uitmaakten van het Crisiscomité. Terwijl experts van BSB, CIPAR, archieven en KIK hun inspanningen coördineerden, waren stadsdiensten en

verzekeringdeskundigen vaak niet op de hoogte van deze inspanningen. Dit leidde tot vertragingen en inefficiënties, waarbij sommige sites meerdere keren door verschillende teams werden bezocht zonder duidelijkheid over de rol en de reden van deze bezoeken.

Z3: Gebrek aan (adequate) interne noodplannen: noodplannen voor erfgoed, indien aanwezig, waren vaak ontwikkeld in isolatie van bredere noodresponsystemen. Dit maakte integratie van inspanningen tijdens grootschalige noodsituaties moeilijk.

Z4: Onvoldoende voorbereiding: er was een gebrek aan effectieve noodplanning en voorbereiding binnen de erfgoedsector op zowel institutioneel niveau (ontbreken van noodplannen op erfgoedlocaties) als op regionaal/nationaal niveau. Het leidde tot inadequate rapportagesystemen voor schadebeoordeling en een gebrek aan praktische crisisresponservaring.

Z5: Beperkte toegang tot informatie en middelen: erfgoedprofessionals hadden moeite om essentiële informatie (zoals de locatie van de overstroming en toegankelijkheid van getroffen gebieden) en middelen (zoals voertuigen voor evacuatie, tijdelijke opslagruimten, interventiematerialen en ventilatoren) te verkrijgen. Dit hinderde hun vermogen om effectief te reageren.

Z6: Ongecoördineerde schadebeoordelingssysteem: het ontbreken van een gestructureerde evaluatiemethode tijdens de ramp leidde tot inefficiënties in de beoordeling en respons, met sommige gebieden die minder ondersteuning kregen dan nodig was.

Z7: Ongelijke verdeling van hulpbronnen: ongestructureerde redding inspanningen concentreerden zich soms disproportioneel op sites met betere toegang tot middelen, waardoor andere sites verwaarloosd werden.

Z8: Onvoldoende financieringsmechanismen: moeite met het mobiliseren van fondsen voor directe reddings- en herstelacties, waarbij fondsenwervingsinspanningen vaak te langzaam en beperkt van omvang waren.

Z9: Geen post-crisis strategie: er was geen gestructureerde post-crisisstrategie, inclusief een gebrek aan evaluatieprocessen om de impact van rampen te beoordelen en daarvan te leren. Hoewel het KIK met federale steun via het CHrisis-project enkele acties (conservatie, restauratie en evaluatie) heeft ondernomen, is dit zeker niet voldoende om de erfgoedsector te ondersteunen bij de noodzakelijke herstel- en evaluatieactiviteiten. Herstel en vooral evaluatie mogen niet afhankelijk zijn van extra financiering.

3.5.3. Kansen

K1: Oprichting van een centraal meldpunt en van een permanent crisiscomité: richt een SPOC op waar rampen onmiddellijk kunnen worden aangemeld. Daarnaast moet er een crisiscomité worden geformaliseerd, bestaande uit getrainde experts, om toekomstige rampen efficiënter te beheren. Dit comité moet zorgen voor een duidelijke communicatie van de verantwoordelijkheden naar de erfgoedsector, zodat alle betrokken actoren snel kunnen reageren en samenwerken tijdens een crisis.

K2: Verbeteren van samenwerkingen tussen erfgoed- en crisisbeheer: betrek erfgoed in zowel monodisciplinaire als multidisciplinaire plannen van veiligheidsdiensten op gemeentelijk, provinciaal en federaal niveau. Bevorder sterkere verbindingen tussen erfgoedinstellingen en noodresponsactoren om een geïntegreerd en effectief crisisbeheer te waarborgen.

K3: Verbeteren van operationele coördinatie: creëer een goed voorbereid operationeel coördinatiekader om de responstijden en effectiviteit bij toekomstige rampen te verbeteren.

K4: Verbeterde training en voorbereiding: investeer in uitgebreide trainingsprogramma's voor erfgoedexperten in crisisbeheersing om de erfgoedsector beter voor te bereiden op toekomstige rampen (doelgroep: erfgoedbeheerders).

K5: Ontwikkeling van een uniform schadebeoordelingssysteem: creëer een gezamenlijk en effectief rapportagesysteem voor schadebeoordeling dat alle erfgoedinstellingen dekt, om prioriteiten te kunnen stellen tijdens een noodsituatie en de coördinatie te verbeteren.

K6: Voorraad van noodmaterialen en nooddepots: implementeer een project om materialen en infrastructuur (nooddepots) voor noodsituaties voor te bereiden en aan te vullen voor rampen die institutionele niveaus overstijgen.

K7: Verbeterde fondsenwervingsstructuren: stel een fondsenwervingsmechanisme in vóór de ramp, dat snel geactiveerd kan worden.

K8: Gestructureerde evaluatiemechanismen: ontwikkel post-crisis evaluatiekaders om de impact van rampen te beoordelen en toekomstige paraatheids- en responsstrategieën te verbeteren.

K9: Uitbreiden van maatschappelijke impactprojecten: benut projecten om te illustreren hoe erfgoed kan bijdragen aan gemeenschapsherstel en veerkracht, en om aan de autoriteiten te tonen waarom erfgoedbehoud essentieel is voor het versterken van de gemeenschap en het herstel na rampen.

K10: Internationale samenwerking en ondersteuning: de betrokkenheid bij internationale organisaties zoals ICCROM en Blue Shield Frankrijk biedt waardevolle kansen voor versterkte expertise en extra mankracht. ICCROM bood snelle online trainingen aan over schadebeoordelingen, die, hoewel niet gebruikt, wel voldeden aan de initiële vraag van het Crisiscomité. Daarnaast stuurde Blue Shield Frankrijk vrijwilligers en stelde gespecialiseerd materiaal beschikbaar voor de herstelacties. Deze samenwerking toont het potentieel van effectieve internationale ondersteuning, wat de capaciteit van lokale teams kan vergroten en bijdragen aan een snellere en efficiëntere respons bij toekomstige crises.

3.5.4. Bedreigingen

B1: Voortdurende onderschatting van risico's voor erfgoed: noodhulpverleners kunnen andere sectoren prioriteit geven, waardoor erfgoed kwetsbaar blijft in toekomstige rampen.

B2: Gefragmenteerde respons bij toekomstige crisis: zonder een permanent Crisiscomité of verbeterde voorbereiding kunnen toekomstige reacties bij rampen net zo gefragmenteerd en inefficiënt zijn als die in 2021.

B3: “Experttoerisme”: herhaalde beoordelingen zonder snelle positieve resultaten kunnen leiden tot een perceptie van “experttoerisme,” wat het vertrouwen onder de getroffen gemeenschappen kan ondermijnen

B4: Rolverwarring: onvoldoende duidelijkheid over rollen binnen crisiscommissies en tussen dienstverlenende organisaties kan leiden tot inefficiëntie en dubbele inspanningen.

B5: Individuele initiatieven: een toevloed van ongecoördineerde individuele experts of vrijwilligers (niet gecoördineerd door bijvoorbeeld BSB) tijdens noodsituaties kan de getroffen instellingen overweldigen en de herstelinspanningen bemoeilijken. Dit kan ook leiden tot potentiële veiligheidsrisico's als toegang wordt gegeven aan niet-gecontroleerde of niet-verzekerde individuen (zonder het BSB-hesje).

B6: Vertraagde reacties op erfgoedbescherming: het gebrek aan gecoördineerde interventie, zonder duidelijke prioriteiten, kunnen leiden tot verdere schade of verlies van erfgoed en potentiële veiligheidsrisico's zoals plundering.

B7: Risico op onjuiste of verloren informatie: ongesynchroniseerde en gefragmenteerde reacties tussen lokale autoriteiten en erfgoedinstellingen vergroten het risico op verkeerde of ontbrekende informatie. Dit kan zich uiten in noodmaatregelen die niet worden gerapporteerd, hulpbehoeften die onopgemerkt blijven, of een gebrek aan volledige kennis over de situatie. Het gevolg hiervan is dat interventies niet optimaal worden uitgevoerd, wat de efficiëntie en effectiviteit van de crisisrespons sterk belemmert.

B8: Beperkingen van middelen: beperkte middelen en financiering voor noodrespons in erfgoed, evenals voor preventie en paraatheid, kunnen de impact van toekomstige rampen verergeren.

B9: Vertragingen bij financiering: langdurige financieringsprocessen, waarbij middelen niet direct beschikbaar zijn wanneer ze nodig zijn, kunnen de bescherming en restauratie van beschadigd erfgoed aanzienlijk vertragen. Dit vergroot het risico op onomkeerbare schade en verlies van cultureel erfgoed, doordat tijdige interventies essentieel zijn om verdere verslechtering te voorkomen.

B10: Uitdagingen bij middelenallocatie: het balanceren van onmiddellijke crisisrespons met langetermijnherstel binnen beperkte projectfinanciering creëert uitdagingen bij het handhaven van consistente steun.

B11: Evoluerende schade: schade kan in de loop van de tijd verergeren (bijv. schimmelontwikkeling), wat een bedreiging vormt voor erfgoedsites die aanvankelijk minder aangetast leken.

B12: Publieke perceptie en politieke druk: inspanningen voor erfgoed kunnen worden gezien als minder prioritair vergeleken met algemene crisisbeheersing, wat leidt tot verminderde steun en financiering.

B13: Toegenomen natuurlijke risico's: klimaatverandering verhoogt de frequentie en ernst van natuurrampen, wat een groeiende bedreiging vormt voor erfgoed.

B14: Toenemende conflicten in Europa: het potentieel voor conflicten binnen Europa voegt een extra risico toe waarop de erfgoedsector zich moet voorbereiden.

3.6. Conclusie: het belang van preventie en paraatheid

De overstromingen van 2021 markeerden een keerpunt voor erfgoedbeheer en onthulden ernstige tekortkomingen in de voorbereiding op rampen en het beheer van crisissituaties. Deze ramp, die wordt beschouwd als de grootste crisis voor erfgoed op het Belgische grondgebied sinds de Tweede Wereldoorlog, diende als een krachtige katalysator voor diepgaande hervormingen en verbeteringen.

De impact van de overstromingen was aanzienlijk en verspreidde zich over verschillende domeinen zoals religieus erfgoed, musea, collecties, archieven en bibliotheken. De ervaring van deze ramp maakte duidelijk dat het erfgoed, ondanks zijn culturele en maatschappelijke waarde, onvoldoende werd beschermd in tijden van crisis. Dit kwam onder andere door het ontbreken van een coördinatieorgaan, een algemene strategie, en een gebrek aan voorbereiding op lokaal en regionaal niveau, wat leidde tot vertragingen en inefficiënties in de noodrespons.

De lessen die uit deze crisis zijn getrokken hebben tot sommige verbeteringen geleid (zie hierboven, 3.4.5. *Nieuwe initiatieven*). Ondanks deze vooruitgangen blijven er echter belangrijke uitdagingen bestaan.

Op basis van de SWOT-analyse en de evaluatie van de overstromingscrisis in 2021, worden volgende voornaamste uitdagingen vastgesteld om het crisisbeheer voor erfgoed in Vlaanderen, en bij uitbreiding in België te verbeteren.

1. Ontwikkelen van een crisisorganigram voor erfgoed

Het ontwikkelen van een permanent crisisorganigram voor erfgoed, dat volledig geïntegreerd is in de bredere processen van humanitair crisisbeheer, vormt een essentiële uitdaging. Dit organigram moet duidelijke mandaten toewijzen aan alle betrokken actoren, met specifieke verantwoordelijkheden voor preventie, paraatheid, interventie, herstel en evaluatie.

Daarnaast is het belangrijk dat het organigram flexibel genoeg is om zich aan te passen aan de schaal en aard van de ramp. Het moet de basis vormen voor een

noodresponsstelsel waarin erfgoedactoren een actieve rol opnemen, in nauwe samenwerking met hulpdiensten en andere crisisbeheerders. Heldere protocollen en mechanismen voor overleg, samenwerking en kennisdeling zijn onmisbaar om een snelle en efficiënte interventie te waarborgen tijdens een ramp. Op deze manier wordt de erfgoedsector structureel ingebed in bredere noodresponsen en humanitaire acties.

2. Ontoereikende preventie en paraatheid bij erfgoedorganisaties

Erfgoedorganisaties en -sites blijken vaak onvoldoende voorbereid te zijn op crisissituaties. Er is een gebrek aan systematische interne noodplannen, regelmatige trainingsprogramma's en gespecialiseerde opleidingen voor erfgoedprofessionals in crisisbeheer en schadebeoordeling. Hierdoor blijft de sector kwetsbaar voor toekomstige rampen.

3. Gebrek aan gestroomlijnde communicatie en informatie-uitwisseling

Er bestaat geen centraal platform waar erfgoedinstellingen en overheden in realtime informatie over schade en risico's kunnen delen. De coördinatie tussen verschillende actoren verloopt hierdoor stroef, wat kan leiden tot inefficiënte en vertraagde hulpverlening aan getroffen sites.

4. Onvoldoende integratie van erfgoed in crisisbeheerplannen

Erfgoed wordt zelden meegenomen in mono- en multidisciplinaire plannen van crisisdiensten. Dit leidt tot een gebrek aan bewustzijn en voorbereiding bij hulpverleners, waardoor het redden van erfgoed vaak geen prioriteit krijgt tijdens noodsituaties.

5. Beperkte financiële en materiële middelen voor noodinterventies

Het ontbreken van vooraf georganiseerde noodfondsen en een actuele inventaris van interventiematerialen, zoals evacuatiemiddelen en gespecialiseerde apparatuur, belemmert een snelle en effectieve respons bij rampen.

6. Onduidelijk juridisch en veiligheidskader voor vrijwilligers

Vrijwilligers spelen een cruciale rol tijdens crisissituaties, maar er zijn geen duidelijke juridische en veiligheidskaders die hen beschermen. Ook ontbreekt het aan protocollen die hun acties coördineren met andere interventieteams.

7. Beperkte internationale samenwerking en kennisdeling

De samenwerking met internationale erfgoedorganisaties kan beter ontwikkeld. Het delen van expertise, gezamenlijke simulaties en gecoördineerde responsstrategieën worden nog niet optimaal benut om de sector beter voor te bereiden op grootschalige rampen.

8. Gebrekkige integratie van erfgoed in klimaatadaptatieplannen

Erfgoedlocaties worden onvoldoende meegenomen in bredere plannen voor klimaatverandering en risicobeheer. Dit vergroot de kwetsbaarheid van erfgoed dat risico loopt door een toename van natuurrampen.

9. Onvoldoende operationele coördinatie op lokaal niveau

Er ontbreekt een helder kader voor operationele coördinatie op lokaal niveau. Dit leidt tot inefficiënte besluitvorming en een gebrekkige toewijzing van middelen tijdens crisissituaties.

10. Gebrek aan systematische post-crisis evaluaties

Na rampen worden reddingsacties en de impact op erfgoed niet systematisch geëvalueerd. Hierdoor gaan waardevolle lessen verloren die kunnen bijdragen aan een betere aanpak van toekomstige rampen.

De lessen die uit deze ramp zijn getrokken, kunnen grotendeels ook voor Vlaanderen gelden. Hoewel er in Vlaanderen vele dienstverlenende spelers aanwezig zijn in de erfgoedsector en het interne noodplan (of calamiteitenplan) een breder verspreid instrument is, is het noodzakelijk dat de rollen en verantwoordelijkheden van erfgoedactoren duidelijker worden vastgelegd. Dit is essentieel om bij rampen gecoördineerde acties te kunnen ondernemen, zowel op Vlaams grondgebied als in samenwerking met andere regio's van het land. Daarnaast is er behoefte aan een langetermijnstrategie voor crisisbeheer in de erfgoedsector, inclusief een grondige evaluatie van de impact van rampen.

In de nasleep van de overstromingen van 2021 is de algemene bewustwording binnen het erfgoedbeheer toegenomen, maar er is nog veel werk te doen om ervoor te zorgen dat er een betere voorbereiding is op toekomstige rampen. Het opbouwen van een duurzame samenwerking tussen erfgoedorganisaties, evenals de integratie van erfgoedbescherming in de bredere crisisbeheersingsstructuren van de overheid, zijn essentiële stappen in dit proces.

4. Conclusie: inzichten verkregen uit casestudies

In de casus van de brand in Antwerpen hebben we de samenwerking tussen de brandweer en de erfgoedsector kunnen bestuderen, en waardevolle inzichten verkregen in wat de brandweer van de erfgoedsector verwacht tijdens een crisis. Dit omvat onder andere informatie omtrent de aanwezigheid van belangrijke collectiestukken, de prioritare locaties en voor alle verdere details of een calamiteitenplan beschikbaar is; en samenwerking met de CP-Ops voor actuele informatie over het erfgoed. Er volgden ook aanbevelingen over aangewezen analyses, documenten en methodologieën (zoals risicoanalyses, interne noodplannen en scenario-denken). De noodsituatie bleef beperkt tot het operationele niveau en escaleerde niet naar beleidscoördinatie op gemeentelijk niveau (al betekenen beide in de stad Antwerpen de facto hetzelfde), maar er was wel degelijk tijdens de hele noodsituatie een vertegenwoordiger van de erfgoedinstelling aanwezig in het operationeel commandocentrum van de hulpdiensten. In het geval van beleidscoördinatie op gemeentelijk niveau zou een crisiscel op gemeentelijk niveau (CC-COM, zie WP1 procedures en tools) zijn ingesteld. Betrokkenheid van een vertegenwoordiger van de getroffen erfgoedinstelling zowel in de crisiscel als bij het CP-Ops is in dat geval belangrijk. Dit mechanisme willen we verder onderzoeken in de simulaties van WP3, met name in de simulatie van een storm die mogelijk zou escaleren naar een provinciaal niveau.

Daarnaast waren er geen andere instellingen bij deze casus betrokken, en externe erfgoedactoren slechts in mindere mate, zoals een beredderingsbedrijf dat ondersteuning bood bij het herstel. Bij casus 2 waren er wel externe erfgoedactoren betrokken. Bij de overstromingen in Wallonië werd een crisisteam opgericht met vertegenwoordigers uit de erfgoedsector en verschillende interventies ter plaatse werden uitgevoerd. Deze betrokkenheid was echter voornamelijk beperkt tot Waalse actoren; FARO en andere Vlaamse actoren waren betrokken bij het Crisiscomité en boden hulp en materiële steun aan, rechtstreeks of via BSB. Omdat er aan Vlaamse zijde nauwelijks 'schadegevallen' gemeld werden (enkel een paar monumenten en een privécollectie die met KIK contact opnam) werd de deelname van Vlaamse actoren in het crisiscomité beperkt gehouden. Buiten FARO nam van Vlaamse zijde enkel Monumentenwacht deel. Mocht het nodig geweest zijn,

hadden ook andere partners uitgenodigd kunnen worden. Medewerkers van FARO waren actief in twee werkgroepjes rondom/van het crisiscomité: 1) Werkgroep Communicatie: FARO heeft mee gecommuniceerd wat de impact op erfgoed was, waar je hulp kon vinden, hoe je het herstel kon steunen etc.; 2) Daarnaast nam FARO deel aan de werkgroep schaderegistratie. Het doel hiervan was snel in kaart te brengen welk erfgoed getroffen was en waar welke hulp vereist was. Monumentenwacht en FARO stelden een Nederlandse vertaling op van het sjabloon van ICCROM, in de wetenschap dat het niet meteen, maar wellicht ooit van pas zou komen. Daarnaast fungeerde FARO als aanspreekpunt voor beheerders van cultureel erfgoed in Vlaanderen die nood hadden aan hulp of advies. Ten slotte was er sprake van vrijwillige hulp van FARO-medewerkers via BSB, zoals bijvoorbeeld ook van medewerkers van Monumentenwacht of M Leuven. In Vlaanderen is de verdeling van bevoegdheden anders, en zijn er specifieke netwerken zoals calamiteitennetwerken. Een van de simulaties van *Deel 3: Simulatiescenario's* zal dus de betrokkenheid van externe erfgoedactoren (zoals calamiteitennetwerken en/of BSB) onderzoeken en de coördinatie van deze interacties evalueren. De casus van de overstromingen heeft ons inderdaad het belang laten inzien van een duidelijke rolverdeling en coördinatie binnen de erfgoedsector wanneer meerdere actoren betrokken zijn bij een crisis.

Een simulatieoefening voor het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad dringt zich ook op. Daarin willen we de rol van zowel Brusselse als Vlaamse erfgoedautoriteiten tijdens een ramp testen. Een simulatie in Brussel biedt een unieke kans om de interacties tussen de Franstalige en Vlaamse Brusselse spelers te bestuderen.

Deel 3: Simulatiescenario's en evaluatie van het instrumentarium (WP 3)

1. Inleiding

Niet voor alle mogelijke rampen of schaalgroottes zijn bestaande cases beschikbaar. Dit werkpakket laat toe om op basis van fictieve scenario's in kaart te brengen wat er bij deze noodsituaties in werking treedt. De doelstellingen van dit experimenteel onderzoek zijn meer bepaald het evalueren van:

- bestaande kaders;
- bestaande procedures en tools, waaronder de werking van alarmeringsprocedures en wie daarop in actie treedt;
- de samenwerking en communicatie tussen verschillende diensten of afdelingen van de erfgoedinstelling -of site;
- de samenwerking en communicatie tussen de erfgoedbeheerders, de betrokken gemeentelijke of provinciale overheden en de nooddiensten.

Dit gebeurt op basis van de resultaten van *Deel 1: Status quaestionis (WP1)* en de ervaringen verzameld in *Deel 2: Casestudies (WP2)*.

2. Methodologie

Er wordt voor de simulaties gekozen voor theoretische oefeningen: de simulaties nemen de vorm aan van multidisciplinaire brainstorm-oefeningen met complexe scenario's (d.w.z. scenario's met wendingen) of van een oefening waarbij een alarmeringsprocedure wordt uitgetest. Daarbij wordt een vooraf opgesteld scenario doorlopen en reageren de verschillende actoren (niet in *realtime*), gezeten rondom een tafel, vanuit hun rol op een noodsituatie en antwoorden ze op vragen van de andere deelnemers.

In eerste instantie werd een algemeen scenario opgesteld (synopsis) door leden van het projectteam na overleg met minstens één medewerker van een betrokken erfgoedinstelling of -site. De scenario's zelf zijn gebaseerd op de analyse van de resultaten van WP 1 (risico's, actoren, kaders, tools, samenwerking, Europese voorbeelden) en van WP2 (om de bestaande beschikbare cases aan te vullen), en aangepast aan de specifieke context van de betrokken instellingen. Voor elke simulatie neemt een lid van het projectteam het voortouw, bijgestaan door een ander teamlid. Voor het voorbereiden en evalueren van elke simulatie gebruiken zij daarbij hetzelfde stappenplan.

Deze synopsis hebben geleid tot meer uitgewerkte scenario's die werden afgetoetst met de noodplanningscoördinatoren van deelnemende veiligheidscellen (gemeente of provincie) (zie Bijlagen 3-1 en 3-3). Zij coördineren en begeleiden de denkoefeningen.

Het oefenteam (= voert de oefening uit, kent de details van het scenario dus niet op voorhand) bestaat uit vertegenwoordigers van de erfgoedinstelling of -site, vertegenwoordigers van de relevante disciplines (de brandweer, de politie, medische diensten, de logistieke en de informatiediensten) alsook de dienst noodplanning van de betrokken overheid. De lijst is niet exhaustief en kan veranderen op basis van de aard van het scenario. De actoren uit het humanitaire crisisbeheer nemen de eindbeslissing over de vorm waarin de denkoefening wordt uitgevoerd (bv. als vraaggesprek) alsook de duur.

Voor de verschillende fasen van de noodsituatie (paraatheid – crisisbeheer – herstel en evaluatie) werden vervolgens de reacties verzameld van de deelnemende actoren uit de erfgoedsector, de hulpdiensten en de betrokken diensten noodplanning.

De verslagen van beide denkoefeningen bevinden zich in Bijlagen 3-2 en 3-4.

Analyse

Zoals bij WP 2, wordt ook voor de simulaties aan de hand van een SWOT-analyse een synthese gemaakt van de bevindingen van elke simulatie.

Per simulatie wordt in het bijzonder geëvalueerd welke mechanismen in werking treden m.b.t.:

- Communicatie (stand-by, pre-alarm en alarmfase)
  - Wie wordt gealarmeerd en wanneer?
  - Hoe verloopt de communicatie tussen de actoren ter plaatse (tussen operationele eenheden uit het crisisbeheer, erfgoedinstelling/directie) en met crisiscellen?
- Samenwerking en coördinatie
  - Welke actoren treden meteen in actie? En hoe werken zij samen? Bv. hoe wordt de instelling/directie betrokken bij de acties van de nooddiensten?
  - In welke mate werken de bestaande of verwachte mechanismen die door de actoren zelf zijn opgezet m.b.t. erfgoed in noodsituaties?
  - Welke andere actoren uit de erfgoedsector worden betrokken?
  - Hoe effectief waren de acties?
  - Welke instrumenten werden (niet) ingezet?
  - Welke procedures treden (niet) in werking?
- Waar bevinden zich de grootste noden? Welke zaken waren niet voorzien of niet in rekening genomen?

Selectiecriteria

Bij de definiëring van simulaties werden een aantal criteria vastgelegd waarbij naar voldoende diversiteit werd gestreefd. Het gaat om afwisseling in:

- schaal: rampenplan afgekondigd op verschillend niveau (gemeentelijk, provinciaal, nationaal);
- soort ramp: zowel van natuurlijk als menselijke oorsprong;
- betrokken disciplines;
- geografische spreiding (Vlaanderen en Brussel);
- soorten erfgoed;
- en complementariteit met de bestudeerde cassussen.

Dit geeft het volgende overzicht:

<i>Geografische spreiding</i>	<i>Fictief scenario (aard/thema)</i>	<i>Niveau (omvang/schaal)</i>	<i>Betrokken erfgoed</i>
Antwerpen	Zware storm treft Middelheimmuseum en park	Gemeentelijk, met mogelijke escalatie naar provinciaal niveau	Natuurlijk, onroerend (beschermd) en roerend (inclusief topstukken)
Brussel	Sociale onrusten in de gemeenten Brussel-stad en Sint-Joost-ten-Node	Gemeentelijk en provinciaal (gewestelijk)	Roerend, onroerend

3. Stormscenario in het Middelheimmuseum en park

Het Middelheimmuseum is een museum en openluchtpark, bekend om zijn hedendaagse kunstwerken en onroerend erfgoed. De collectie omvat fragiele sculpturen die in de openlucht tentoongesteld zijn, evenals historische gebouwen zoals het kasteel en verschillende paviljoens.

Een deel van het beeldenpark van het Middelheimmuseum ligt in het Nachtegalenpark, dat sinds 2005 is aangemerkt als beschermd cultuurlandschap. Het beheer van het geheel is verdeeld tussen de groendienst (het park en de groene elementen), AG Vespa (de gebouwen) en het Middelheimmuseum (de collectie).

Het onroerend erfgoed omvat het kasteel en de historische paviljoenen Gloriette en Aubette, evenals het Braempaviljoen. Er zijn ook niet-beschermd gebouwen, zoals de depots.

De collectie bevat cultureel erfgoed, waaronder enkele topstukken, zowel in de openlucht als in de gebouwen.

Momenteel is er geen formeel intern noodplan aanwezig; er zijn wel noodfiches/multifiches bij de veiligheidscel voor de aparte gebouwen (depots en erfgoed), maar er ontbreekt een globaal noodplan voor het park en de buitenomgeving.

Er bestaan daarnaast calamiteitenplannen per gebouw op de site, die werden beheerd en up-to-date gehouden door de gebouwbeheerders. Ze focussen vooral op bedrijfshulpverlening, de collectiehulpverlening is generiek per materiaalgroep uitgewerkt door de groep Antwerpse musea. Actiepunt voor het museum om die realistischer (afgestemd op eigenheid site) pragmatischer en werkbaar te maken alsook de scenario's uit te bereiden (momenteel vooral brand, geen storm). Ook situeren deze zich niet op niveau van de site (het park als ruimte of tentoonstellingsinfrastructuur is geen element voor de brandweer).

3.1. Doelstellingen en algemeen scenario

De doestellingen van deze denkoefening zijn:

- Alarmeringsprocedures evalueren: inzicht krijgen in wie het alarm activeert, wie geïnformeerd wordt, en hoe de opvolging van acties verloopt.
- Interactie, communicatie en samenwerking onderzoeken tussen erfgoedactoren, stedelijke overheid en nooddiensten die bij een ramp (gemeentelijke/provinciale fase) betrokken zijn.
- Interactie met externe diensten onderzoeken: ervaring opdoen in de coördinatie tussen erfgoedbeheer, gemeentelijke overheden en noodhulpdiensten.

Synopsis

Het KMI heeft 48 uur van tevoren een code geel uitgegeven voor de provincie Antwerpen. Het Middelheimmuseum besluit preventief om de kwetsbare collecties naar de depots te verplaatsen. Het museum herbergt momenteel een tentoonstelling van Theo Jansen, bestaande uit 32 grote bewegende sculpturen.

24 uur voor de storm wordt code oranje afgekondigd voor een lokale storm ten zuiden van Antwerpen, in een zone waartoe het Middelheimpark behoort. De waarschuwing voorspelt zware rukwinden (>110 km/u) en lokaal onweer.

3.2. Analyse

Deze denkoefening vond plaats op 11 december 2024 en betrof een brainstormoefening van ca. 1 uur tijdens een vergadering van de veiligheidscel van de stad Antwerpen. Tijdens de simulatie wordt het Middelheimmuseum en park getroffen door een zware storm. Alle disciplines en de medewerkers van de dienst noodplanning namen deel aan de oefening. -De erfgoedsector werd

vertegenwoordigd door de directie van het museum, bijgestaan door de verantwoordelijke onderzoek (in de rol van collectiebeheerder), het hoofd bewaking en de operationeel verantwoordelijke. Groendienst alsook AG Vespa waren wel uitgenodigd maar niet aanwezig op de oefening.

Tijdens deze oefening kwamen de volgende aandachtspunten naar voren:

- preventie en voorbereiding;
- coördinatie en communicatie tussen erfgoed en crisisdiensten;
- collaboratie met crisisbeheer diensten voor en tijdens een ramp;
- ondersteuning voor herstel.

Nood aan sterkere preventie en voorbereiding

Het Middelheimmuseum en park hebben nog geen formele risicoanalyse uitgevoerd, maar hebben wel al afspraken voor bepaalde scenario's. Een intern noodplan is er nog niet. Uit de oefening bleek dat het museum bovendien sterk afhankelijk is van de meldingen van de stad en geen eigen weerbewakingssysteem heeft, wat de reactietijd bij een storm kan vertragen. Een proactieve monitoring van weersomstandigheden zou het mogelijk maken om preventieve maatregelen tijdig te implementeren, zoals het afstemmen met de groendienst over beheer, het beschermen of verplaatsen van kwetsbare kunstwerken en het nemen van foto's van preventieve maatregelen om nadien de genomen maatregelen te kunnen terugkoppelen naar de verzekeringen en het maken van lijsten van kunstwerken die in geval van specifiek risico (bv. wind of overstroming), kan geëvacueerd worden – een hanteerbare selectie. De voorbereiding op stormen blijft momenteel beperkt, met enkel ad-hoc maatregelen op basis van waarschuwingen van externe diensten (met name de groendienst van de stad). De veiligheidscel benadrukt dat de zelfredzaamheid omhoog moet omdat bij stormen prioriteiten elders liggen, zowel lokaal, in de wijk Middelheim, als elders in de stad.

Daarnaast bracht de simulatie aan het licht dat de huidige evacuatieprocedures en beschermingsmaatregelen niet altijd even efficiënt zijn. Zo werd voorgesteld om tijdelijke tentoonstellingen beter te integreren in het interne noodplan en om proactief een lijst op te stellen van prioritaire werken, samen met de bijbehorende beschermingsmaatregelen. Deze lijst zou in geval van een noodsituatie voor evacuatie of bescherming gecommuniceerd kunnen worden aan de crisisbeheersdiensten. Het is ook aangewezen dat logistieke voorbereidingen, zoals het vooraf voorzien van zandzakken of beschermend materiaal, worden opgenomen in de preventie- en paraatheidsfase.

Gebrekkige coördinatie en communicatie tussen erfgoed en crisisdiensten

Bij het opschalen naar een hoger alarmniveau, zoals code oranje, ontstonden er onduidelijkheden over de verdeling van verantwoordelijkheden. Er is geen gestructureerd communicatiekanaal tussen het museum en de crisisdiensten, waardoor essentiële informatie niet snel genoeg gedeeld wordt. Directie en Dienst Veiligheid maken deel uit van een WhatsApp-groep van parkgebruikers (de andere stadsmusea dus niet) en krijgen via die weg informatie van de groendienst van de stad met betrekking tot eventuele sluiting van het park en evacuatie van parkbezoekers. Bij escalatie brengt de directie ook de verantwoordelijke Cultuur van de stad op de hoogte. Voor interne communicatie is een meer structureel communicatieprotocol nodig.

Ook de evacuatieprocedure van het park en het museum personeel bij stormwaarschuwingen kan verder worden uitgewerkt, zodat er geen tijd verloren gaat bij het nemen van beslissingen.

Daarnaast werd duidelijk dat het museum niet formeel betrokken is bij het besluitvormingsproces rond de sluiting van het park. De burgemeester beslist of een park gesloten wordt. Meestal zit er toch minstens enkele uren tussen de beslissing om een park te sluiten en het moment waarop de sluiting effectief ingaat. Dat laat de mogelijkheid open om preventieve maatregelen te nemen ter bescherming van de werken, zoals het veiligstellen van de kunstwerken.

Wat betreft crisiscommunicatie, kan de directie wel ondersteuning vragen aan het gemeentelijk coördinatiecomité (CC-GEM) (D5), die de lead zal nemen, om een gestroomlijnde communicatie, afgestemd met de stad, te verzekeren.

Erfgoedactoren moeten structureel deel uitmaken van crisisbeheer

De simulatie bevestigde dat erfgoedactoren onvoldoende zijn geïntegreerd in de bestaande crisisstructuren. Het is aan te bevelen dat erfgoed systematisch een plaats krijgt in de gemeentelijke en provinciale coördinatiecomités (CC-GEM en CC-PROV), zodat erfgoedbescherming een standaardonderdeel wordt van noodplanning en crisisbeheer. De mogelijkheid om oefeningen/noodsimulaties te laten uitvoeren, in samenwerking met de crisisbeheersdiensten en de erfgoedinstellingen, werd voorgesteld als een manier om specifieke noodprocedures voor erfgoedinstellingen beter in kaart te brengen en te testen.

Bij een ramp zoals een storm zullen de verantwoordelijken van de erfgoedinstelling (directie), en in sommige gevallen ook andere “buren” (zoals het Middelheimziekenhuis en de universiteit), uitgenodigd worden in de Commandopost Operaties (CP-Ops). Dit geldt echter enkel bij een lokaal incident waarbij enkel het Middelheim, of het Middelheim samen met een beperkt aantal instellingen in de omgeving, betrokken is. Bij grootschaliger noodweer is het aantal betrokken instellingen te groot om ze individueel te betrekken bij het crisisbeheer, waardoor de nadruk ligt op verhoogde zelfredzaamheid, ook voor musea. De oprichting van een CP-Ops met de deelname van de directrice heeft geholpen om de crisis beter te beheren, maar er werd ook gewezen op de beperkte middelen en capaciteit voor grootschaligere rampen, waarbij meerdere CC-GEM of CP-Ops opgezet kunnen worden. Dergelijke situaties vereisen de deelname van erfgoedactoren in elk van deze comités of CP-Ops wanneer het erfgoed getroffen wordt. Dit benadrukt de noodzaak voor erfgoedinstellingen om voorbereid te zijn op noodsituaties die meerdere incidenten gelijktijdig kunnen veroorzaken, en om vooraf getraind te worden om snel prioriteiten te kunnen stellen.

Beperkte ondersteuning voor collectiebehoud na een ramp

Een ander belangrijk aandachtspunt was de bescherming van de collectie na een incident. Nadat de crisisdiensten hun taak hebben voltooid, blijft de verantwoordelijkheid voor de collectie grotendeels bij het museum zelf, wat wijst op een gebrek aan structurele ondersteuning voor erfgoedinstellingen in noodsituaties. BSB werd genoemd als mogelijke partner, maar er blijven vragen over hun inzetbaarheid bij grootschalige rampen.

Daarnaast werd er nagedacht over samenwerkingen met andere musea om collectiestukken tijdelijk elders onder te brengen bij evacuaties. In het verleden konden de musea in Antwerpen voor noodopslag bv. een beroep doen op het lokale museumnetwerk, zoals de KMSKA en het MAS. Er is gesproken over een spoedprocedure via de veiligheidscel om zeer snel na een ramp geschikt materiaal of diensten te bestellen. Voor de collectie van het Middelheimmuseum is dat doorgaans een verreiker. BSB kan ook daarbij logistieke ondersteuning bieden. Het museum heeft momenteel evenmin vaste richtlijnen voor het transport en de opslag van kunstwerken in een noodsituatie, wat

aangeeft dat minimumnormen nog in een intern noodplan moeten worden vastgelegd voor deze procedures, in samenwerking met de crisisbeheerdiensten.

Beleidsaanbevelingen voor crisisbeheer in Vlaanderen

Sommige inzichten uit deze simulatie overstijgen de casus van het Middelheimmuseum en kunnen als basis dienen voor bredere beleidsaanbevelingen rond crisisbeheer in Vlaanderen. Erfgoed moet een structurele plaats krijgen binnen het crisisbeheer, met een erkende vertegenwoordiging in coördinatiecomités en CP-Ops. Een optimalisatie van de communicatie tussen erfgoedinstellingen en crisisdiensten kan onder meer verwezenlijkt worden door de aanstelling van een Single Point of Contact (SPOC) die bij escalaties snel informatie kan uitwisselen. Preventie- en paraatheidsmaatregelen zoals een centraal waarschuwingssysteem voor extreme weersomstandigheden kunnen erfgoedinstellingen helpen sneller te reageren en proactieve beschermingsacties te ondernemen.

Een andere aanbeveling is dat evacuatie- en/of beschermingsprocedures voor erfgoed vooraf worden vastgelegd, zodat instellingen weten welke stappen te ondernemen bij een crisis en met welke externe partners ze kunnen samenwerken voor beschermende maatregelen ter plaatse, of voor opslag en transport. Tijdens de simulatie werd gewezen op zelfredzaamheid van de erfgoedsector; crisisbeheer (in het bijzonder D4 maar ook D1) zal overbevraagd zijn. Om dit te kunnen realiseren zijn financiële en logistieke ondersteuning essentieel: structurele middelen voor noodplanning en crisisbeheer in de erfgoedsector zijn nodig om effectief te kunnen handelen bij rampen.

Tot slot is het nodig de samenwerking tussen erfgoedactoren en crisisdiensten te versterken, bv. door regelmatige crisisoefeningen waarbij erfgoedinstellingen actief betrokken worden en door de ontwikkeling van gedeelde protocollen die duidelijk maken welke stappen elk van de betrokken partijen moet ondernemen bij een noodsituatie.

4. Simulatie sociale onrusten in Brussel

Brussel heeft regelmatig te maken met manifestaties en occasioneel met sociale onrusten. De risico's voor musea zijn daarbij relatief beperkt maar niet onbestaande. Ze zijn geen typisch doelwit bij uit de hand gelopen onrusten, die doorgaans overheden viseren. Sommige collectiebeherende instellingen bevinden zich op het traject van grote manifestaties, die vaak vertrekken aan het Noordstation en richting de Europese wijk (Jubelpark) trekken, of in de nabijheid van prominente overheidsgebouwen en kantoren van Brusselse, Belgische en Europese instellingen. Dit verhoogt weliswaar het risico op toevallige schade bij sociale onrusten.

Deze denkoefening wil nagaan in welke mate het Brusselse erfgoedbeleid, in het bijzonder de samenwerking tussen de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC)/Erfgoedcel Brussel en urban.brussels, bijdraagt aan een snelle respons in geval van noodsituaties.

Uitdagingen bij de voorbereiding van de oefening

Er werden strikte criteria gehanteerd voor de selectie van een geschikte erfgoedinstelling, waaronder het betrekken van urban.brussels en de Erfgoedcel Brussel (VGC), zodat pas eind oktober 2024 een akkoord werd bereikt over een instelling die aan alle criteria voldeed: het Charliermuseum (gemeente Sint-Joost-ten-Node). Na een eerste overleg op 10 december 2024, waaraan de veiligheidscel Brussel, de Erfgoedcel Brussel en urban.brussels deelnamen om een

eerste versie van het scenario te overlopen, ontstonden nieuwe problemen, zoals onduidelijkheid over de verantwoordelijkheden tijdens noodsituaties m.b.t. het Charliermuseum en de collectie, over de te betrekken veiligheidscel – Sint-Joost-ten-Node, Brussel-stad, safe.brussels – en over hun beschikbaarheden. De laatste gaf uiteindelijk aan niet te kunnen deelnemen aan een denkoefening. Uiteindelijk gaf ook de noodplanningscoördinator van Sint-Joost-ten-Node, ondanks zijn interesse, aan ons niet te kunnen helpen voor de deadline van het onderzoek. We contacteerden op zijn aanraden individueel de verschillende disciplines. Tot slot, door stakingsacties die week, vond de denkoefening plaats als Teams-vergadering en nam de directie van het Charliermuseum niet deel. Door deze niet-deelname ging de simulatie uit van een niet nader bepaald museum.

4.1. Doelstellingen en algemeen scenario

De doelstellingen van deze denkoefening zijn:

- Alarmeringsprocedures evalueren: inzicht krijgen in wie het alarm activeert, wie geïnformeerd wordt, en hoe de opvolging van acties verloopt.
- Interactie, communicatie en samenwerking onderzoeken tussen erfgoedbeheerders, urban.brussels, Erfgoedcel Brussel (VGC), gemeentelijke diensten, en noodhulpdiensten voor, tijdens en na de ramp, in het bijzonder:
  - de samenwerking tussen erfgoedsector en humanitair crisisbeheer onderzoeken.
  - de samenwerking tussen Vlaamse en Brusselse (erfgoed)actoren in geval van een ramp onderzoeken.
- Nagaan welke voorbereidingen getroffen worden bij elke partner in het geval van een aankondigde risicovolle betoging.
- Nadat risicobeheersing voor mensen gegarandeerd is, nagaan of en op welke wijze het risico op waardeverlies van het erfgoed (de collectie en het gebouw) kan beperkt worden.

Synopsis

Op donderdag 13 februari 2025 wordt een aanvraag voor een betoging ingediend bij de politiezone. De betoging zal op zaterdag 1 maart 2025 van het Noordstation naar het Jubelpark gaan. Die start om 11u aan het Brusselse Noordstation, maar rond 13u breken er tijdens de betoging ter hoogte van een museum rellen uit. De rellen escaleren en resulteren in vandalisme, ook aan en in het museum, en gevechtspartijen. Er worden brandbommen gegooid en als gevolg hiervan breekt er brand uit in een aanpalend gebouw: door het risico op brandoverslag moet de collectie van het museum beschermd worden. Op dat moment is de inwonende conciërge niet aanwezig.

4.2. Analyse

De simulatie-oefening vond plaats op 27 februari 2025 en betrof een gesprek met actoren uit het Brusselse erfgoedveld en Brusselse crisisbeheer over een fictieve betoging in Brussel. In de simulatie loopt de betoging uit de hand en dit leidt tot vandalisme en (risico op) brand in een niet nader bepaald museum. Het erfgoedveld werd vertegenwoordigd door de Erfgoedcel Brussel van de Vlaamse Gemeenschapscommissie⁶⁰, het aanspreekpunt voor wie aan de slag wil met het veelzijdige Brusselse roerend en immaterieel erfgoed, door het KIK als federaal wetenschappelijke instelling, en door urban.brussels⁶¹, de overheidsdienst die voor heel het Brussels Hoofdstedelijk Gewest het gewestelijk beleid op het vlak van stedenbouw, cultureel erfgoed en stedelijke herwaardering uitvoert. De Brusselse Hoofdstedelijke Dienst voor Brandweer en Dringende

⁶⁰ Raadpleeg voor meer informatie de website van [Erfgoedcel Brussel](#).

⁶¹ Raadpleeg voor meer informatie de website van [urban.brussels](#).

Medische Hulp (D1) en de politie van de zone Brussel Hoofdstad Elsene (D3) vertegenwoordigden het crisisbeheer.

Tijdens dit gesprek werden volgende zaken als essentieel naar voor geschoven:

- preventie;
- bewustwording;
- samenwerking;
- specifieke Brusselse context;
- toekennen en communiceren van concrete taken.

Inzetten op preventie

De disciplines benadrukken hoe belangrijk de preventieve fase is. Het is aan erfgoedbeheerders om zich voor te bereiden op risicovolle situaties. Dit houdt volgens de disciplines onder meer in dat een van de medewerkers van de erfgoedinstelling of -site de taak krijgt toegewezen om tijdens een noodsituatie ter plekke te gaan om de hulpdiensten van de nodige informatie te voorzien. Ook het ophangen van pictogrammen die in alle erfgoedinstellingen dezelfde betekenis hebben en die aanduiden waar prioritaire werken zich bevinden, wordt als suggestie gegeven. Een andere aanbeveling is het voorzien van lijsten met prioritaire werken die snel ter beschikking zijn van de hulpdiensten. Dit veronderstelt dat deze lijsten bestaan voorafgaand aan de ramp en opgesteld zijn door de erfgoedbeheerder zelf. Ook geeft men aan dat er op voorhand nagedacht moet worden over opslagplaatsen voor kunstwerken die geëvacueerd worden, bijvoorbeeld met hulp van de brandweer. Een andere suggestie is erfgoedprioriteiten op te nemen in het Interventieplan Brandweer (IPI) met een contactnummer erbij.

Inzetten op bewustwording

Een tweede belangrijke conclusie van deze simulatie is de nood aan bewustwording, zowel crisisbewustzijn in de erfgoedsector als erfgoedbewustzijn bij de disciplines van het humanitair crisisbeheer. Enerzijds dienen erfgoedbeheerders zich bewust te zijn van de risico's die ze lopen en van wat hulpdiensten van hen verwachten tijdens een noodsituatie. Anderzijds dienen ook de disciplines gesensibiliseerd te worden inzake de specificiteit van erfgoed in nood. Zo wordt voorgesteld dat zij op de hoogte gebracht worden van het noodnummer dat door BSB beheerd wordt en van de actoren die binnen de erfgoedsector een bepalende rol opnemen op het vlak van crisisbeheer.

Inzetten op samenwerking

Dit brengt ons naadloos bij de derde vaststelling. Er is een duidelijke bereidheid tot samenwerking tussen de Brusselse erfgoedactoren en de Brusselse hulpdiensten, zowel voor, tijdens als na een noodsituatie. Voorafgaand aan een noodsituatie kan samen nagegaan worden wat preventief dient te gebeuren om de gevolgen van een ramp zoveel mogelijk te beperken en kan informatie uitgewisseld worden. Tijdens de crisis is er nood aan concrete en actuele informatie aangeleverd door de erfgoedbeheerder, bv. over prioritair erfgoed, of aan mogelijke aanwezigheid van de erfgoedsector in het crisiscentrum van de disciplines. Na de crisis is een gezamenlijke evaluatie die relevant is voor alle betrokken partijen een absolute meerwaarde.

Een dergelijke samenwerking veronderstelt 1) dat rekening gehouden wordt met de specifieke Brusselse context, en 2) dat concrete taken toegekend worden aan specifieke actoren.

Rekening houden met specifieke Brusselse context

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bestaat uit 19 gemeenten. Zowel de Vlaamse als de Franse Gemeenschap oefenen bevoegdheden uit op dit grondgebied. Daarnaast is er nog de gewestelijke

component die een bevoegdheid heeft op het vlak van crisisbeheer. Dit maakt de situatie in Brussel specifiek en complex. Tijdens de simulatie werd meermaals verwezen naar de rol van safe.brussels⁶², een instelling van openbaar nut in het leven geroepen door de Brusselse Hoofdstedelijke Regering, die de preventie en veiligheid in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest coördineert en de veiligheidsactoren ondersteunt. Safe.brussels werd uitgenodigd voor deze simulatie-oefening. Ondanks de erkenning van het belang van het onderzoeksproject en van dergelijke oefeningen, beklemtoonde safe.brussels dat de voorbereiding op noodsituaties met een impact op erfgoed best aangepakt wordt op lokaal niveau, m.a.w. door de gemeentelijke noodplanningscoördinatoren. Sommige deelnemers aan de simulatie hadden vragen bij deze redenering, gezien de middelen die safe.brussels ter beschikking heeft voor crisisbeheer en het feit dat noodsituaties in Brussel – zoals sociale onrusten – vaak gemeentegrensoverschrijdend zijn. Dit geeft aan dat de vraag wie verantwoordelijk is voor de coördinatie van het redden van erfgoed tijdens een noodsituatie in Brussel niet evident is.

Erfgoedcel Brussel gaf aan dat zij preventief een rol kunnen spelen en na een noodsituatie eerstelijns hulp kunnen bieden op het vlak van beredding of kunnen doorverwijzen naar gespecialiseerde actoren in hun netwerk. Tijdens de noodsituatie spelen zij echter geen bepalende rol.

Toekennen en communiceren van concrete taken

Ten slotte benadrukken de disciplines het belang van het toekennen van concrete taken aan welbepaalde erfgoedactoren. Wil de erfgoedsector geïnformeerd worden voorafgaand aan een noodsituatie, bv. omdat de politie inschat dat bepaalde erfgoedinstellingen, -gebouwen of -sites gevaar lopen, dan is er volgens de politie nood aan een SPOC. Deze SPOC moet gekend zijn door de diensten van het crisisbeheer. Ook moet het duidelijk zijn voor het crisisbeheer wie zij moeten contacteren indien ze bv. een erfgoedexpert in het crisiscentrum willen opnemen.

Beleidsaanbevelingen voor crisisbeheer in Vlaanderen

Los van de specifieke complexe Brusselse context, zijn de aanbevelingen ook toepasbaar voor rampenbestrijding in Vlaanderen. Preventie, sensibilisering en paraatheid verdienen prioritaire aandacht. Denk hierbij aan het bepalen en communiceren naar de hulpdiensten van prioritaire werken en aan het identificeren van nooddepots. Maar ook samenwerking en de daaraan verbonden communicatie worden als essentieel genoemd in het vrijwaren van zoveel mogelijk erfgoed in een noodsituatie. Zo kan informatie gegeven door (een medewerker van) de erfgoedbeheerder die ter plaatse is ervoor zorgen dat de disciplines het erfgoed tijdens de noodsituatie beter kunnen vrijwaren van schade.

5. Conclusie

Tijdens de oefening met de Antwerpse actoren kwamen de volgende aandachtspunten naar voren:

- preventie en voorbereiding;
- coördinatie en communicatie tussen erfgoed en crisisdiensten;
- collaboratie met crisisbeheer diensten voor en tijdens een ramp;
- ondersteuning voor herstel.

Tijdens het gesprek met de Brusselse actoren werden volgende zaken als essentieel naar voor geschoven:

- preventie;

⁶² Raadpleeg voor meer informatie de website van [safe.brussels](https://www.safe.brussels).

- bewustwording;
- samenwerking;
- specifieke Brusselse context;
- toekennen en communiceren van concrete taken.

De simulatie-oefeningen voor het Middelheimmuseum en Brussel hebben aangetoond dat Vlaanderen moet inzetten op de integratie van erfgoedbescherming in crisisbeheer en op preventie, paraatheid en samenwerkingsverbanden in de erfgoedsector. Dit vraagt om structurele maatregelen, een coördinatie tussen erfgoedinstellingen en crisisdiensten, en meer op crisisbewustzijn en crisisbeheer afgestemde beleidskaders die erfgoedactoren in staat stellen om proactief en efficiënt op te treden bij rampen die het erfgoed bedreigen.

Deel 4: Beleidsaanbevelingen (WP4)

1. Inleiding en methodologie

De beleidsaanbevelingen in dit document richten zich in eerste instantie tot de Vlaamse overheid, in het bijzonder het Departement Cultuur, Jeugd en Media en tot het agentschap Onroerend erfgoed. In tweede instantie zijn deze aanbevelingen bedoeld voor erfgoedbeheerders, -eigenaars, -sites en dienstverlenende organisaties.

Al deze actoren spelen een specifieke rol of kunnen een specifieke rol spelen om deze aanbevelingen te realiseren. In dit document geven we voor de verschillende aanbevelingen aan welke actoren een trekkende rol (= opnemen van welbepaalde verantwoordelijkheid bv. coördinatie, beslissingsrecht) en welke actoren een ondersteunende rol (bv. financieel, logistiek, adviserend) kunnen opnemen. We vermelden ook telkens of het hierbij gaat om een bestaande, versterkte of nieuwe rol. De actoren worden alfabetisch vermeld, zonder dat er sprake is van enige prioriteit of hiërarchie tussen hen. Voor de exacte invulling van de versterkte of nieuwe rollen is het aan de Vlaamse overheid om in gesprek te gaan met de betrokken actoren en samen te bepalen wat haalbaar en wenselijk is en wat nodig is om dit te realiseren⁶³.

Deze aanbevelingen zijn het resultaat van de stand van zaken (*Deel 1: Status quaestionis (WP1)*), de casussen (*Deel 2: Casestudies (WP2)*) en de simulaties (*Deel 3: Simulatiescenario's (WP3)*). We hielden ook rekening met de vaststellingen uit de twee digitale infosessies voor de Vlaamse erfgoedsector in oktober 2023 en februari 2025, zoals het feit dat de bekommernissen bij erfgoedbeheerders voornamelijk de eigen organisatie betreffen (bv. intern noodplan, lokale netwerken voor noodopslag, noodmateriaal) evenals de beschikbare middelen en instrumenten voor preventie en paraatheid (Bijlagen 4-1 en 4-2). Een nieuwe bezorgdheid anno 2025 is de veranderde geopolitieke situatie, met een toenemend risico op gewapend conflict. Deze situatie overstijgt het Vlaamse niveau en vereist een strategische benadering op federaal niveau.

Om de verzamelde en geanalyseerde data op een coherente wijze te interpreteren en te vertalen naar concrete en meetbare doelstellingen, organiseerde het projectteam in het laatste semester een reeks intensieve werksessies met een kerngroep van experts. Deze vertegenwoordigden de erfgoedsector (o.a. erfgoedcellen, Vlaams Depotnetwerk, cultureel-erfgoedinstellingen, PARCUM, calamiteitendenktank FARO) en het crisisbeheer (NCCN, Brandweervereniging Vlaanderen) (zie verslagen in Bijlagen 4-3 en 4-4). Tijdens twee brainstormsessies identificeerde deze groep acties gelinkt aan de specifieke noden geformuleerd in de tussentijdse beleidsaanbevelingen, en definieerde mijlpalen rond vijf centrale thema's: communicatie – netwerken – opleiding en oefening – procedures – in kaart brengen/studie.

Dit alles vormde de basis voor drie documenten die aan de stuurgroep werden voorgelegd tijdens een werksessie (zie Bijlagen: 4-5. *Scenario's*; 4-6. *Crisisbeheermodellen*; en 4-7. *Actoren-huidige taken*) die als doel had om, per niveau (lokaal/gemeentelijk – provinciaal/regionaal – Vlaams – federaal) en per fase van de risicocyclus (preventie en paraatheid – crisisbeheer – herstel – evaluatie) mogelijke organisatorische modellen te evalueren. Samen met de leden van de stuurgroep werden kritische reflecties verzameld.

⁶³ In bijlage 4-7 geven we alvast de bestaande rollen weer van de actoren betrokken bij erfgoed in nood in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad.

Het resultaat van dit alles zijn de finale beleidsaanbevelingen die hier voorgesteld worden en een uitbreiding en verdieping zijn van de tussentijdse beleidsaanbevelingen die in februari 2024 geformuleerd werden.

De achterliggende gedachte van deze beleidsaanbevelingen is het streven naar een professioneel, efficiënt en geïntegreerd crisisbeheersysteem voor erfgoed. Hiervoor houden we rekening met de sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen geïdentificeerd in het onderzoeksproject en met het bestaande decretale kader. Deze aanbevelingen hebben als doel de Vlaamse erfgoedsector in staat te stellen veerkrachtig te reageren voor, tijdens en na een ramp die de draagkracht van individuele instellingen, sites en organisaties overstijgt. Dit veronderstelt dat effectieve maatregelen getroffen worden. Gezien de huidige politieke, economische, maatschappelijke, menselijke en ecologische crisissen op wereldvlak is het zaak vooral niet te talmen en de handen nu in elkaar te slaan.

We starten met strategische en operationele beleidsaanbevelingen en vertalen deze vervolgens naar specifieke acties. Deze acties zijn georganiseerd per fase van de risicocycclus (preventie, paraatheid, crisisbeheer, herstel en evaluatie) en per niveau (erfgoedbeheerder/erfgoedplaats/erfgoedeigenaar, lokaal en bovenlokaal, provinciaal, Vlaams, nationaal). Hoewel via het Regiodecreet (2022) administratieve referentieregio's op bovenlokaal niveau de lokale besturen ondersteunen, worden de aanbevelingen geformuleerd op basis van de huidige crisisbeheerstructuren (gemeentelijk-provinciaal-nationaal, zie *Deel 1: Status quaestionis (WP 1)*), zonder evenwel uit te sluiten dat op termijn een regionaal niveau tussen het lokale en provinciale niveau overwogen kan worden.

In de tekst maken we ook een duidelijk onderscheid tussen een calamiteitennetwerk en een crisiscel erfgoed, beide essentieel voor doeltreffend crisisbeheer. Het calamiteitennetwerk is een samenwerkingsverband dat zich toelegt op de preventie/paraatheid, bv. het organiseren van opleidingen en oefeningen, het bepalen van de samenstelling en activeringsmodaliteiten van de crisiscel erfgoed. De crisiscel erfgoed daarentegen is een operationeel orgaan dat enkel geactiveerd wordt bij een noodsituatie. Zij is verantwoordelijk voor de coördinatie van acties, communicatie en de inzet van middelen tijdens de crisis. Terwijl een crisiscel zich dus bezighoudt met de uitvoering van maatregelen, zal een coördinatiecomité op strategisch en beleidsmatig niveau opereren. Een veiligheidscel is een overlegorgaan dat regelmatig bijeen komt en in geval van een noodsituatie kan overgaan in een coördinatiecomité.

Aan deze acties kennen we actoren en indicatoren toe. Deze aanpak laat toe om in één oogopslag de verwachte resultaten te zien, ongeacht het beleidsniveau of thematisch domein. Bovendien bevordert dit de coherentie tussen acties en maakt het de opvolging, planning en rapportering overzichtelijker voor alle betrokken partners.

2. Strategische en operationele aanbevelingen

Deze aanbevelingen zijn in de eerste plaats bedoeld voor de Vlaamse overheid. Verschillende aanbevelingen zijn echter ook gericht aan andere overheidsniveaus en spelers, gelet op de bevoegdheidsverdelingen. Vanuit het Vlaamse erfgoedbeleid kan Vlaanderen wel een rol opnemen om andere beleidsniveaus, erfgoedbeheerders en dienstverlenende organisaties te sensibiliseren en te ondersteunen in het uitvoeren van de hen toegekende taken en verantwoordelijkheden.

We vertalen de strategische aanbevelingen in wat volgt naar operationele aanbevelingen en werken deze vervolgens verder uit naar concrete acties.

SA1: Volwaardige integratie van erfgoed in de bestaande crisisstructuur op verschillende niveaus (federaal, provinciaal, gemeentelijk).

- **OA1:** Stimuleren van de samenwerkingsverbanden met de diensten die werken op het vlak van crisisbeheer.
- **OA2:** Oprichting – op (boven-) lokaal, provinciaal, en federaal niveau – van een permanente sectorale crisiscel voor erfgoed die geactiveerd en betrokken kan worden door crisisbeheer in geval van een ramp op het desbetreffende niveau.

SA2: Uitwerking en implementatie van een operationele risicocyclusstructuur voor erfgoedactoren.

- **OA1:** Uitwerking van een organogram met taakafspraken.
- **OA2:** Organisatie van de operationele werking op de verschillende crisisbeheerniveaus.
- **OA3:** In kaart brengen en versterken van bestaande calamiteitennetwerken en opstarten van nieuwe netwerken op elk van de verschillende crisisbeheerniveaus.

SA3: De risicocultuur en weerbaarheid van de erfgoedsector versterken in verband met de risicocyclus.

- **OA1:** Sensibiliseren van de erfgoedbeheerder om het risicobewustzijn aan te scherpen, risico's in kaart te brengen en te analyseren, de paraatheid te versterken in een noodsituatie, de kwaliteit van de noodinterventie en het herstel te verbeteren en elke noodsituatie te evalueren voor een betere weerbaarheid in de toekomst.
- **OA2:** De dienstverlenende erfgoedorganisaties (landelijke en bovenlokale dienstverlenende organisaties, BSB, KIK, FARO, Monumentenwacht...) stimuleren om in te zetten op kwaliteitszorg, informatiedeling, expertise-uitwisseling en vorming over deze vijf componenten.

SA4: Voorzien van toereikende middelen ter versterking van erfgoed in nood, zowel voor, tijdens als na een ramp.

- **OA1:** Financiële middelen voorzien om dienstverlenende erfgoedorganisaties te ondersteunen in het uitvoeren van extra taken.
- **OA2:** Financiële middelen voorzien om erfgoedbeheerders in staat te stellen hun paraatheid voor rampen te verbeteren.
- **OA3:** Logistieke middelen voorzien om noodmateriaal en bijbehorende faciliteiten ter beschikking te stellen voor de beredding van getroffen erfgoed.

3. Acties

3.1. Preventie en Paraatheid

3.1.1. Erfgoedbeheerder/erfgoedeigenaar/site

Link met aanbevelingen: SA2, SA1, SA3

Acties:

- Alle erkende beheerders op instellingsniveau van cultureel of onroerend erfgoed zouden moeten beschikken over een actueel intern noodplan. Dit plan moet systematisch om de twee jaar worden bijgewerkt en geoefend, en dient een lijst met prioritair erfgoed te bevatten. Deze verplichting kan gerealiseerd en gestimuleerd worden via het regelgevend kader (*Cultureelerfgoeddecreet* en *Onroerenderfgoeddecreet*).

- Particuliere erfgoedbeheerders zouden gesensibiliseerd moeten worden over de noodzaak om een lijst met prioritair te redden erfgoed op te maken.
- Alle erkende beheerders op instellingsniveau van cultureel of onroerend erfgoed zouden actief moeten deelnemen aan een (boven)lokaal calamiteitennetwerk.
- Alle erkende beheerders op instellingsniveau van cultureel of onroerend erfgoed zouden interne noodplannen moeten koppelen aan een (boven)lokaal calamiteitennetwerk.
- Voor alle erkende beheerders op instellingsniveau van cultureel of onroerend erfgoed zou het wenselijk zijn om topografische bezoeken te organiseren samen met de brandweer. Indien mogelijk, zou de erfgoed informatie van het intern noodplan (zie de *minimale elementen* hieronder) moeten geïntegreerd worden in de Nood- en Interventieplannen (NIP) van de brandweer.
- Het is aan te bevelen dat dienstverlenende organisaties erfgoedbeheerders actief ondersteunen: het systematisch opstellen en actualiseren van prioriteitenlijsten en intern noodplannen; het stimuleren van oefencultuur; de actieve deelname aan (boven)lokale calamiteitennetwerken; en de koppeling van intern noodplannen aan een (boven)lokaal calamiteitennetwerk.

Minimale elementen in een kwalitatief intern noodplan:

1. Inventarisatie van de prioritare erfgoedobjecten of prioritare delen van beschermd gebouw/site/landschap, hun locatie en de middelen voor hun bescherming en/of redding (indien mogelijk, geïntegreerd in NIP-plan).
2. Gelokaliseerde opvanglocatie voor de evacuatie van de collecties.
3. Netwerk van nuttige contactpersonen (brandweer, verzekeringen, experts in incidentbestrijding, enz.).
4. Identificatie van de crisismanager of crisisbeheerteam, met contactgegevens opgenomen in het NIP-plan.
5. Identificatie van interne communicatiemethode en taakverdeling bij een crisis
6. En al het bovenstaande verzameld in een toegankelijk en up-to-date document.

Bijkomend voor erkende instellingen, topstukken en beschermde monumenten:

Opstellen van een intern noodplan op basis van scenario-denken (Wat als?), rekening houdend met de specifieke kenmerken van het gebouw/de gebouwen en de omgeving, de risico's en de aanwezige middelen; het opstellen van een interne crisiscel (taakverdeling) plus alle bovengenoemde minimale elementen.

Mogelijke actoren:

We geven bij de mogelijke actoren telkens weer of we te maken hebben met een trekkende of een ondersteunende actor en of de rol die deze actor dient op te nemen een bestaande, nieuwe of versterkte rol is. In het geval van een bestaande rol hoeft er niets te veranderen. In het geval van een nieuwe of versterkte rol is er nood aan extra ondersteuning om de actor in kwestie in staat te stellen deze rol erbij te nemen (nieuw) of verder uit te bouwen (versterkt).

Trekkende rol:

- Erfgoedbeheerder/erfgoedeigenaar/site (versterkt)

Ondersteunende rol:

- Beredderingsbedrijf (bestaand)
- Brandweer (bestaand)
- BSB (versterkt)
- Erfgoedcel (versterkt)

- FARO (versterkt)
- Gemeentelijke veiligheidscel (noodplanningsdienst)
- IOED (versterkt)
- KIK (bestaand) (op vraag)
- Landelijke erfgoedienstverlener (versterkt)
- Monumentenwacht (versterkt)
- Provinciale erfgoeddienst (bestaand)
- Vlaamse overheid (DCJM en AOE) (bestaand)
- Verzekeraar (bestaand)
- Veiligheidszones (brandweer)

Voorwaarden:

- Erfgoedbeheerders worden gesensibiliseerd in het maken van risicoanalyses, interne noodplannen en prioriteitenlijsten.
- Erfgoedbeheerders maken risicoanalyses als basis van hun intern noodplan of prioriteitenlijst.
- Erfgoedbeheerders worden ondersteund in het maken van risicoanalyses, interne noodplannen en prioriteitenlijsten.
- Erfgoedbeheerders worden gesensibiliseerd in het aansluiten bij een (boven-) lokaal calamiteitennetwerk. Dit veronderstelt uiteraard de organisatie en het structureren van een (boven-) lokaal calamiteitennetwerk (hierover meer in 3.1.2. *Lokaal en bovenlokaal niveau (Deel 4)*).

Indicatoren:

- Korte termijn (< 2 jaar): de meerderheid van de erkende erfgoedorganisaties, eigenaars van topstukken, en beschermde monumenten is gesensibiliseerd voor het belang van een intern noodplan en maakt een start met de uitwerking van een intern noodplan met prioriteitenlijst (in geval van instellingen) of enkel een prioriteitenlijst (in geval van particuliere erfgoedbeheerders).
- Lange termijn (> 5 jaar): de meerderheid van de particuliere erfgoedbeheerders beschikt over een prioriteitenlijst.
- Lange termijn (> 5 jaar): de meerderheid van de erkende erfgoedorganisaties, eigenaars van topstukken, en beschermde monumenten op instellingsniveau is in het bezit van een up-to-date intern noodplan dat op regelmatige basis geoefend wordt.
- Lange termijn (> 5 jaar): de meerderheid van de erkende erfgoedorganisaties, eigenaars van topstukken, en beschermde monumenten op instellingsniveau is structureel lid van een (boven-)lokaal calamiteitennetwerk.

3.1.2. Lokaal en bovenlokaal niveau

Link met aanbevelingen: SA2, SA1, SA3

Acties:

- Dienstverlenende erfgoedorganisaties (zoals landelijke en bovenlokale dienstverlenende organisaties, BSB, KIK, FARO, Monumentenwacht...) zouden een overzicht moeten opstellen van bestaande (boven-) lokale calamiteitennetwerken, met aandacht voor aanwezige erfgoedactoren, bestaande structuren en mogelijke lacunes, als basis voor verdere afstemming, versterking en uitbouw.

- Dienstverlenende erfgoedorganisaties zouden erfgoedcellen en IOED's moeten ondersteunen om structurele (boven-) lokale calamiteitennetwerken in te richten, te professionaliseren en te versterken, en om de taken van een (boven-) lokale crisiscel erfgoed uit te voeren.
- De taken van deze (boven-) lokale calamiteitennetwerken zouden de volgende moeten zijn:
  - bevorderen van samenhang en hulpverlening tussen partners en uitwisseling van informatie;
  - ontwikkelen, organiseren en deelnemen aan opleidingen;
  - ontwerpen en plannen van jaarlijkse of minstens tweejaarlijkse oefeningen rond preventie, paraatheid, crisisbeheer, herstel en evaluatie;
  - integreren van erfgoed in bestaande simulatie-oefeningen van de hulpdiensten (brandweer, civiele bescherming, gemeentelijke rampenplannen), via erfgoedcasussen en participatie van erfgoedactoren;
  - stimuleren van de verbetering en harmonisatie van procedures en interne noodplannen;
  - onderhouden van de link met de provinciale calamiteitennetwerken en met het Vlaamse niveau;
  - zorgen voor de integratie van erfgoed in het gemeentelijke Algemeen Nood-en Interventieplan (ANIP);
  - opzetten van een waarschuwingssysteem voor noodsituaties en opvolgen van de evolutie van risico's op het grondgebied, in samenwerking met de gemeente. Bij noodoproepen kan de 112 informeren of erfgoed getroffen is;
  - bepalen van crisisbeheersingsstrategieën om de impact te beperken;
  - onderhouden van rechtstreeks contact met dienstverlenende erfgoedactoren en beleidsactoren;
  - gaat na wat de noden zijn op het vlak van crisisbeheer bij de cultureel erfgoedinstellingen en -organisaties en de onroerend-erfgoedorganisaties en -sites in een bepaald werkingsgebied en speelt daarop in.
- De Vlaamse overheid zou (boven)lokale calamiteitennetwerken moeten stimuleren om, vanuit hun werking, een (boven)lokale crisiscel erfgoed samen te stellen en te ondersteunen, die een kernrol kan opnemen bij de voorbereiding en het beheer van noodsituaties rond erfgoed.
- Tijdens een ramp zouden de volgende taken idealiter worden opgenomen door de (boven-) lokale crisiscellen erfgoed:
  - coördineren van de inzet van middelen, interventieteams en corrigerende acties in overleg met de gemeentelijke crisiscel (CC-GEM);
  - centraliseren en beheren van alle relevante informatie;
  - identificeren van een Single Point of Contact (SPOC) voor CC-GEM;
  - identificeren van interventieteams (inclusief mogelijke operationele coördinatoren en ondersteunende terreinorganisaties zoals BSB en beredderingsbedrijven);
  - coördineren van algemeen vrijwilligerswerk: bv. administratie, communicatie, praktisch en uitvoerend werk, beveiliging, advies en ondersteuning, transport.
- Erfgoed zou opgenomen moeten worden in het ANIP van de gemeente/stad.
- Er zou een lijst met prioritair te redden erfgoed op het (boven)lokale grondgebied moeten worden opgesteld. Er zouden operationele middelen moeten worden uitgebouwd: erfgoedinterventieteams met expert-vrijwilligers in samenwerking met BSB, gemeenschappelijke uitrusting en nooddepots...
- Privé-eigenaars zouden gesensibiliseerd moeten worden, met een aanpak die vrij te bepalen is door het (boven)lokale calamiteitennetwerk.

Mogelijke actoren⁶⁴:

Trekkende rol:

- (Boven-) lokale calamiteitennetwerken (nieuw)
- Erfgoedcel (versterkt of nieuw)
- Gemeentelijke veiligheidscel (via noodplanningsdienst) (bestaand)
- IOED (versterkt of nieuw)

Ondersteunende rol:

- BSB (nieuw)
- Provinciale veiligheidscel
- Erkende onroerenderfgoedgemeente/gemeentelijke of stedelijke erfgoeddienst (versterkt)
- FARO (versterkt)
- KIK (bestaand) (op vraag)
- Landelijke erfgoedienstverlener (versterkt)
- Monumentenwacht (versterkt)
- Provinciale erfgoeddienst (versterkt)
- Vlaamse overheid (Agentschap Binnenlands Bestuur, DCJM & AOE) (nieuw)

Voorwaarden:

- Systematisch in kaart brengen en analyseren (financieel, sectoraal, thematisch, aantal en soort partners, afspraken op papier of niet, cultureel en/of onroerend erfgoed, afspraken met een depot of niet, succesfactoren, samenwerking met crisisbeheer...) van bestaande calamiteitennetwerken.
- Samenwerking stimuleren tussen erfgoedcellen en IOED's binnen hetzelfde werkingsgebied om efficiëntie en afstemming te bevorderen.
- Stimuleren van gemeenten of steden zonder erfgoedcel of intergemeentelijke onroerenderfgoeddienst om zich aan te sluiten bij een bestaand samenwerkingsverband, of om zelf een erfgoedcel of IOED op te richten.
- Intensieve begeleiding en financiële ondersteuning van erfgoedcellen, IOED's, onroerenderfgoedgemeenten en calamiteitennetwerken in hun bijkomende rol en taken binnen noodplanning en crisisbeheer. Voor gebieden zonder bestaande structuren: ondersteuning bieden aan individuele organisaties, bijvoorbeeld via trajecten binnen het calamiteitennetwerk.
- Calamiteitenplanningstrajecten organiseren op vaste momenten door de trekkende en ondersteunende actoren, ten behoeve van de erfgoedbeheerders op het grondgebied.
- Een structureel overleg en netwerk organiseren voor cultureel erfgoedactoren die betrokken zijn bij noodplanning en crisisbeheer (bv. trekkers van lokale en bovenlokale calamiteitennetwerken), met de ondersteunende actoren, met het oog op kennisdeling en afstemming.
- De eigen rol en taken van alle actoren in het crisisbeheer voor erfgoed duidelijk bepalen en communiceren.

Indicatoren:

- Korte termijn (< 2 jaar): de bestaande erfgoedcellen en IOEDs binnen hetzelfde werkingsgebied werken samen.
- Lange termijn (> 5 jaar): alle gemeentes zijn gesensibiliseerd om zich aan te sluiten bij een bestaand samenwerkingsverband, of om zelf een erfgoedcel of IOED op te richten.

⁶⁴ Zie bijlage 4-7 voor de huidige taken van deze actoren.

- Lange termijn (> 5 jaar): heel Vlaanderen en Brussel is gedekt door actieve lokale of bovenlokale calamiteitennetwerken, waarin erfgoedspelers structureel betrokken zijn.

3.1.3. Provinciaal niveau

Link met aanbevelingen: SA1, SA2, SA3

Acties:

- Wij bevelen de oprichting aan van permanente provinciale crisiscellen erfgoed. Er wordt bewust geen provinciaal calamiteitennetwerk voorgesteld. Enerzijds omdat op bovenlokaal niveau reeds structuren bestaan die lokale besturen ondersteunen, en anderzijds om het aantal bestuursniveaus beperkt te houden en zo duurzame en werkbare samenwerkingsvormen te vrijwaren. Voor onroerend erfgoed bestaan er bovendien al provinciale netwerken; wij bevelen aan dat deze nauwer gaan samenwerken met de bovenlokale calamiteitennetwerken, eerder dan een bijkomend niveau op te richten.
- Vertegenwoordiging van **lokale of bovenlokale calamiteitennetwerken** in de provinciale crisiscellen erfgoed. Coördinatie van deze provinciale cellen kan via een wisselend voorzitterschap van de deelnemende (boven-) lokale calamiteitennetwerken georganiseerd worden.
- Om werk te maken van de organisatie van provinciale crisiscellen dienen de Vlaamse overheid en de gouverneurs (boven-) lokale calamiteitennetwerken te stimuleren om onderling samen te werken.
- Dit veronderstelt dat de (boven-) lokale calamiteitennetwerken ondersteund worden in het vormen van een provinciale crisiscel erfgoed. Het steunpunt voor cultureel erfgoed kan hierbij een ondersteunende rol spelen. Voor onroerend erfgoed bestaat er reeds een traditie van samenwerken op provinciaal niveau.
- Samenwerking met noodhulpdiensten, noodplanningscoördinatoren, Civiele Bescherming.
- Een provinciale crisiscel erfgoed:
  - bepaalt crisisbeheersingsstrategieën om de impact op erfgoed te beperken;
  - coördineert de inzet van middelen, interventieteams en corrigerende acties in overleg met de provinciale crisiscel (CC-PROV);
  - centraliseert en beheert alle relevante informatie tijdens de ramp;
  - onderhoudt rechtstreeks contact met de dienstverlenende actoren en beleidsactoren;
  - identificeert een SPOC voor de CC-PROV;
  - identificeert interventieteams (inclusief mogelijke operationele coördinatoren en ondersteunende terreinorganisaties zoals BSB en beredderingsbedrijven);
  - coördineert algemeen vrijwilligerswerk: bv. administratie, communicatie, praktisch en uitvoerend werk, beveiliging, advies en ondersteuning, transport.

Mogelijke actoren:

Trekkende rol:

- BSB (versterkt)
- Erfgoedcel (nieuw)
- IOED (nieuw)
- Provinciale veiligheidscel (bestaand)

Ondersteunende rol:

- Erkende onroerenderfgoedgemeente/gemeentelijke of stedelijke erfgoeddienst (versterkt)
- FARO (nieuw)
- KIK (op vraag) (bestaand)
- Monumentenwacht (versterkt)
- Provinciale erfgoeddienst (versterkt)
- Vlaamse overheid: Agentschap Binnenlands Bestuur, DCJM & AOE (nieuw)

Voorwaarden:

- Nood aan ondersteuning van de erfgoedcellen en IOED's om deze taak uit te voeren. Dit betekent zowel financiële ondersteuning, als inhoudelijke en organisatorische versterking.
- Nood aan ondersteuning van de dienstverlenende erfgoedactoren om extra ondersteunende taken erbij te nemen. Dit betekent zowel financiële ondersteuning, als inhoudelijke en organisatorische versterking.
- De provinciale crisiscellen erfgoed moeten een structureel contact onderhouden met provinciaal crisisbeheer, waarbij erfgoed expliciet wordt erkend als aandachtspunt binnen de rampenplanning (ANIP).
- Vastleggen van verantwoordelijkheden voor de coördinatie van de crisiscel.
- Beschikbaarheid van of toegang tot interventieteams (inclusief logistieke partners zoals BSB, beredderingsbedrijven en noodhulpdiensten).
- Koppeling aan lokale en bovenlokale erfgoedspelers en calamiteitennetwerken.
- Actieve betrokkenheid van dienstverlenende actoren voor opleiding, advies en begeleiding.
- Structurele financiering voor de werking van de crisiscellen (personeel, materiaal, opleidingen).

Indicatoren:

- Korte termijn (< 2 jaar): de meeste provincies starten met de ontwikkeling van een crisiscel erfgoed.
- Lange termijn (> 5 jaar): elke provincie beschikt over een actieve crisiscel erfgoed die structureel samenwerkt met noodhulpdiensten en werkt met een duidelijk afgebakend mandaat, vaste leden en gedefinieerde processen.
- Lange termijn (> 5 jaar): erfgoed is als risicothema geïntegreerd in de provinciale ANIP's van alle provincies.

3.1.4. Vlaams niveau

Link met aanbevelingen: SA1, SA2, SA3, SA4

Acties:

- Wij bevelen de oprichting aan van een platform voor kennisdeling op Vlaams niveau waarin zowel de culturele als onroerend erfgoedsector vertegenwoordigd is. Dit platform:
  - Zorgt voor de uitwisseling van informatie en kennis tussen provinciale en (boven-) lokale crisiscellen erfgoed door het organiseren van bijeenkomsten.
  - Stimuleert de verbetering en harmonisatie van procedures voor het redden van erfgoed voor, tijdens en na een ramp.
  - Inspireert en ondersteunt de ontwikkeling en organisatie van opleidingen en oefeningen, in samenwerking met crisisbeheer.
  - Ondersteunt de opstelling en uitvoering van interne noodplannen.

- Neemt deel aan interfederale initiatieven op andere regionale (bijv. Brussel) en federale niveaus (bijv. het opstellen van een federale sectorale crisiscel erfgoed)
- Helpt bij het in kaart brengen van prioritair erfgoed, nooddepots, noodmateriaal, en bij de integratie van erfgoedlocaties, contactpersonen en risico's voor erfgoed in Paragon.
- Werkt crisisbeheersingsstrategieën uit om de impact van een nationale ramp te beperken.
- Centraliseert en beheert relevante informatie.
- Identificeert, in het geval van een nationale ramp, een SPOC voor de federale sectorale crisiscel erfgoed.
- Identificeert interventieteams (inclusief mogelijke operationele coördinatoren en ondersteunende terreinorganisaties zoals BSB en beredderingsbedrijven).
- Op Vlaams niveau wordt ook aanbevolen om structureel te investeren in noodmateriaal, nooddepots en de opleiding van erfgoedactoren in samenwerking met de crisisbeheerssector, voor de beredding en bescherming van erfgoed in noodsituaties. De focus ligt op:
  - Onderzoek naar het meest aangewezen noodmateriaal per provincie.
  - Mapping en inventarisatie van bestaand noodmateriaal per provincie.
  - Regelmatige actualisatie van de hoeveelheid en locatie van beschikbaar noodmateriaal, gekoppeld aan een analyse van de noden.
  - Structurele ondersteuning voor de verdere uitbreiding van het depot aan noodmateriaal en beschermingsmiddelen van BSB.
  - Structurele ondersteuning voor het onderhoud en de beschikbaarheid van noodmateriaal binnen erfgoedcellen, IOED's en Monumentenwacht.
  - Afspraken tussen (boven-) lokale, provinciale crisiscellen erfgoed en hulpdiensten over wie gebruik kan maken van welk materiaal/depot in geval van een ramp.
  - Ontwikkeling van gedeelde nooddepots voor erfgoedredding, toegankelijk voor erfgoedactoren in geval van nood:
    - Identificatie van potentiële locaties, die dienst kunnen doen als tijdelijke nooddepotruimte (bv. leegstaande gebouwen) of als structurele nooddepotruimte.
    - Analyse en verbetering van de toestand van bestaande nooddepots.
    - Voorzien van nieuwe nood- en transitdepots indien de analyse daar de noodzaak toe aantoont.
- Ten slotte is een meer structurele samenwerking tussen de beleidsdomeinen onroerend en cultureel erfgoed in Vlaanderen onontbeerlijk voor een geïntegreerde rampenstrategie voor erfgoed.

Mogelijke actoren:

Trekkende rol:

- (CCVO (nieuw)?)
- Platform voor kennisdeling op Vlaams niveau (nieuw)
- FARO (versterkt)
- Vlaamse overheid (DCJM & AOE) (nieuw)

Ondersteunende rol:

- BSB (versterkt)
- Beredderingsbedrijf (bestaand)

- Erfgoedcel (nieuw)
- Provinciale veiligheidscel (versterkt)
- IOED (nieuw)
- KIK (versterkt)
- Monumentenwacht Vlaanderen (nieuw)
- urban.brussels, VGC, safe.brussels (voor Brussel) (nieuw)

Voorwaarden:

- Subsidiëring en beleidssturing voor een duurzame noodinfrastructuur en noodmateriaal.
- Inventarisatie van nooddepots en noodmateriaal.
- Onderhoud van materiaal en nooddepots.
- Integratie en ondersteuning binnen het Brusselse kader.
- Integratie van erfgoed in de monodisciplinaire plannen van de Civiele Bescherming.
- De niet-getroffen provincies kunnen aanvullende ondersteuning voorzien in de vorm van logistieke steun (bv. nooddepots).
- Onderzoek naar de wijze waarop een structurele samenwerking tussen de beleidsdomeinen onroerend en cultureel erfgoed tot stand gebracht kan worden.

Indicatoren:

- Korte termijn (< 2 jaar): een gestructureerd en operationeel Vlaams kennisplatform is actief, met vastgelegde leden, duidelijke afspraken over samenwerking en kennisdeling.
- Lange termijn (> 5 jaar): geharmoniseerde procedures en draaiboeken zijn ontwikkeld voor noodsituaties, afgestemd met provinciale netwerken.
- Lange termijn (> 5 jaar): prioritair erfgoedobjecten en sites, nooddepots en contactpersonen in Vlaanderen zijn in kaart gebracht en opgenomen in een centrale databank (bv. Paragon).
- Lange termijn (> 5 jaar): De Vlaamse overheid beschikt over een geactualiseerde mapping van het beschikbare noodmateriaal per provincie, opgesteld door de lokale, bovenlokale of provinciale netwerken.
- Lange termijn (> 5 jaar): Voorzien van nieuwe nood- en transitdepots indien de analyse daar de noodzaak toe aantoon.

3.1.5. Nationaal niveau

Link met aanbevelingen: SA1, SA2, SA3

Acties:

- De inzet van erfgoed specifieke vrijwilligers in rampensituaties zouden moeten geformaliseerd, via een officieel statuut of samenwerking met de Civiele Bescherming en de hulpdiensten.
  - Erkenning van het BSB als officiële ondersteunende partners voor erfgoedredding, naar buitenlandse voorbeelden.
  - Ontwikkelen van een accreditatiesysteem voor erfgoedvrijwilligers (basisopleiding, specialisatie, rampeninterventie).
  - Opstellen van duidelijke protocollen voor de samenwerking tussen erfgoedvrijwilligers en professionele hulpdiensten (brandweer, civiele bescherming).
- De ontwikkeling van een federale strategie zou moeten ondersteund worden:

- Naar aanleiding van de vraag van het Nationaal Crisiscentrum (NCCN) heeft het KIK de erfgoedadministraties sinds oktober 2024 samengebracht om een strategie voor de bescherming van erfgoed bij rampen (inclusief gewapende conflicten) uit te werken. BSB ondersteunt dit proces. De exacte invulling van de rol van het KIK moet echter nog besproken en bevestigd worden na overleg met de bevoegde ministers.
- Het wordt aanbevolen dat Vlaanderen actief blijft deelnemen aan deze vergaderingen zoals de andere entiteiten. Het doel is om een gemeenschappelijke strategie te ontwikkelen die de specifieke situatie en bevoegdheidsverdeling tussen de federale en deelstatelijke actoren respecteert, en die vervolgens officieel wordt gedeeld met het NCCN ter integratie in het federale crisisbeheerbeleid.
- Nagaan of het wenselijk is dat FARO en Monumentenwacht Vlaanderen betrokken worden.

Mogelijke actoren:

Trekkende rol:

- BSB (versterkt)
- KIK (versterkt)
- Noodplanningsdienst NCCN (bestaand)

Ondersteunende rol:

- Civiele bescherming (nieuw)
- FARO (nieuw)
- Monumentenwacht (nieuw)
- Landelijke erfgoedienstverlener (nieuw)
- Vlaamse overheid (DCJM, AOE, CCVO) (nieuw)

Voorwaarden:

- Verdere verduidelijking en bevestiging van de rol van het KIK en BSB.
- BSB: coördinatie van het vrijwilligersnetwerk, opleiding en inzet bij noodsituaties.
- Integratie van erfgoed en erfgoedactoren in monodisciplinaire plannen.
- Integratie van erkende erfgoedvrijwilligers in Discipline 4. Dit is het onderdeel “Logistiek” in het crisisbeheer dat op gemeentelijk en provinciaal niveau wordt georganiseerd.
- Structurele betrokkenheid van de Vlaamse actoren (beleids- en veldactoren) om de strategie op Vlaams niveau te verankeren.
- Respect voor de bevoegdheidsverdeling tussen federale, Vlaamse en andere deelstatelijke overheden.
- Actieve bijdrage aan kennisdeling en gezamenlijke besluitvorming in het kader van de werkgroep Athena.
- Afbakening van taken en verantwoordelijkheden binnen de strategie om efficiëntie en samenwerking te garanderen.

Indicatoren

- Lange termijn (> 5 jaar): er is een formeel samenwerkingsakkoord afgesloten tussen BSB en de Civiele Bescherming, waarin de rol van professionele erfgoedvrijwilligers bij rampen wordt erkend.
- Lange termijn (> 5 jaar): er is een accreditatiesysteem voor professionele erfgoedvrijwilligers uitgewerkt en operationeel, inclusief basisopleiding en gespecialiseerde modules voor rampeninterventie. Bij rampen op grote schaal is het belangrijk om over een snel interveniërende eenheid vrijwilligers te beschikken om de nooddiensten te helpen bij het redden en veiligstellen van het erfgoed. Beredderingsbedrijven worden betrokken bij de volgende fasen.
- Middellange termijn (legislatuur 2024-2029): een gemeenschappelijke federale erfgoedstrategie is afgerond en gedeeld met het NCCN.

3.2. Crisisbeheer

3.2.1. Faciliteren en versterken van het crisisbeheer voor erfgoed bij rampen

Link met aanbevelingen: SA1, SA2, SA3

Acties:

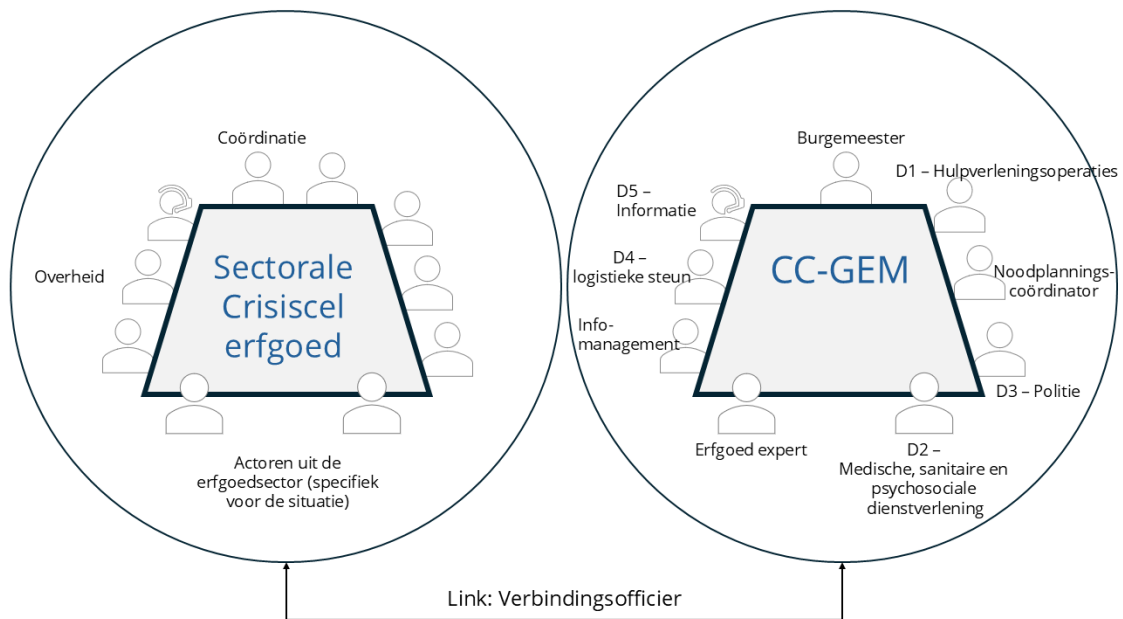
We bevelen aan erfgoed te integreren in de bestaande crisisbeheerstructuren op de verschillende niveaus (gemeentelijk, provinciaal, nationaal) via de sectorale crisiscellen erfgoed op (boven-) lokaal en provinciaal niveau (zie figuren 1, 2, 3), enerzijds, en via de ontwikkeling van een federale strategie in overleg met de Vlaamse overheid, anderzijds.

De sectorale crisiscellen erfgoed kunnen op vraag een deskundige afgevaardigde sturen naar de CP-Ops (operationele coördinatie: erfgoedbeheerder), CC-GEM ((boven-) lokale crisiscel) en CC-PROV (provinciale crisiscel). Ook het CCVO kan een rol spelen op federaal niveau. Het CCVO is naar eigen zeggen op het vlak van crisisbeheer immers een belangrijke liaison met het NCCN enerzijds en met en tussen de betrokken Vlaamse departementen anderzijds.

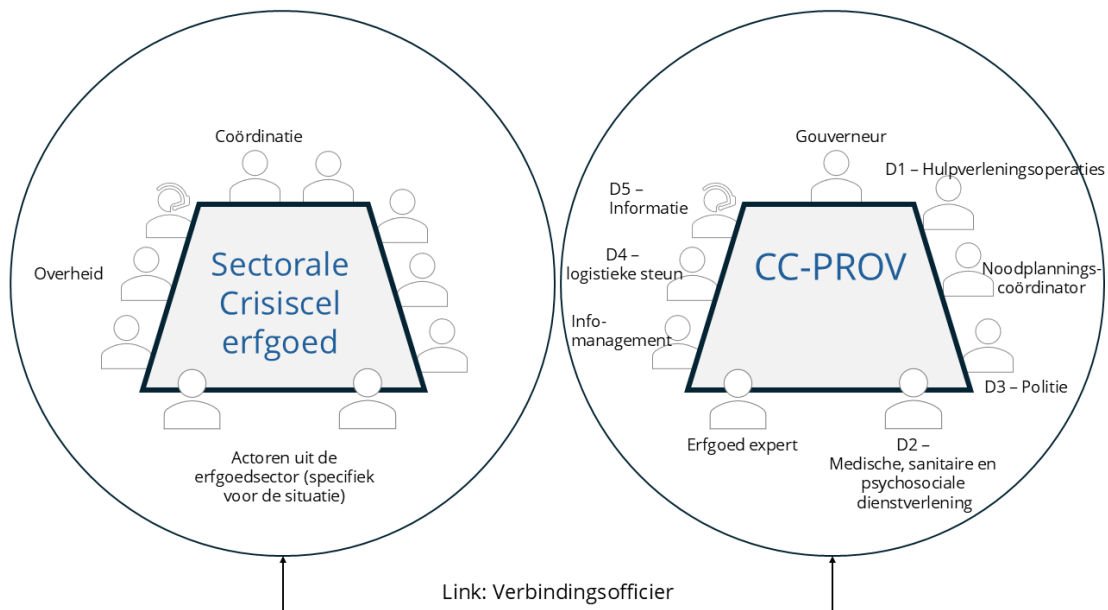
De taken van de deskundige afgevaardigde zouden moeten zijn:

- Binnen de CC-GEM/CC-PROV relevante informatie verstrekken over de specifieke behoeften, prioriteiten en middelen van de getroffen erfgoedsector.

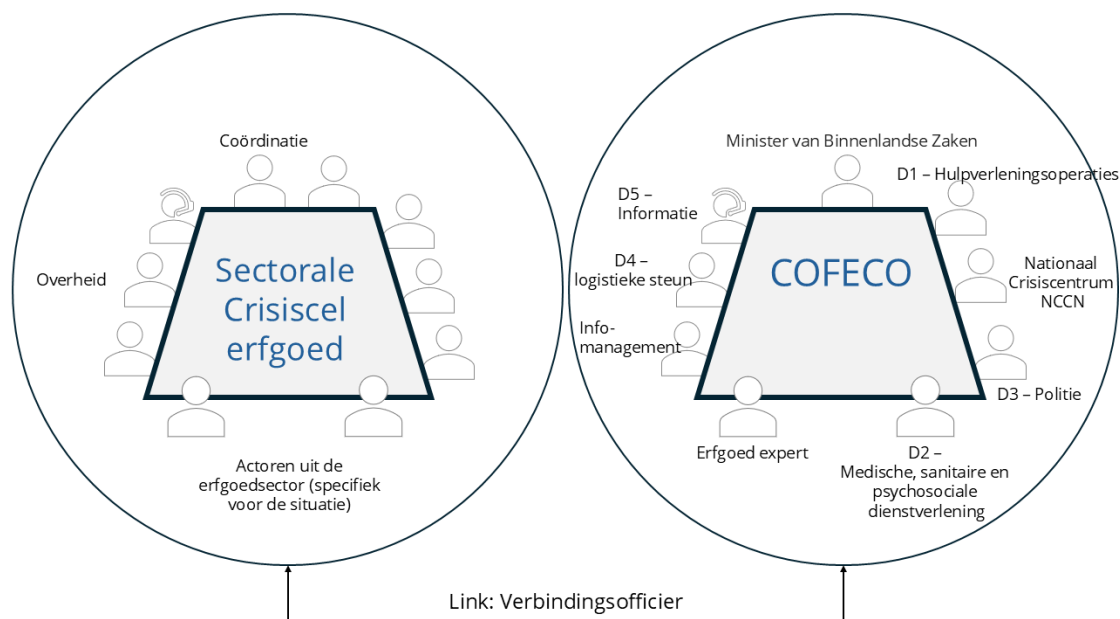
- Ter beschikking staan van de CC-GEM en CC-PROV als experten binnen D4 voor noodsituaties waarbij erfgoed betrokken is.
- Crisisbeheer informeren over de mogelijkheden vanuit de erfgoedsector voor het uitvoeren van beschermingsmissies ter ondersteuning van de nationale, provinciale of gemeentelijke overheid.
- Inschakelen en coördineren van de hulp van de partners in de (boven-) lokale of provinciale crisiscellen.
- Actuele informatie aanleveren aan hulpverleningsdiensten omtrent de getroffen gebouwen, de aanwezigheid van prioritair te evacueren erfgoedobjecten, de prioritaire locaties en voor alle verdere details of een intern noodplan beschikbaar is.
- Voortdurend in contact staan met de erfgoedcrisiscellen: communicatie van de feiten, acties en noden.
- Zicht hebben op beschikbare nooddepots voor cultureel en onroerend erfgoed.

Figuur 11: Schematische weergave van de sectorale crisiscel erfgoed en haar interacties met het CC-GEM via een verbindingsofficier. De samenstelling van de sectorale crisiscel erfgoed moet worden aangepast naargelang het type ramp (bijvoorbeeld de locatie en de benodigde expertise; zie ook WP1).

Figuur 12: Schematische weergave van de sectorale crisiscel erfgoed en haar interacties met het CC-PROV via een verbindingsofficier. De samenstelling van de sectorale crisiscel erfgoed moet worden aangepast naargelang het type ramp (bijvoorbeeld de locatie en de benodigde expertise; zie ook WP1).

Figuur 13: Schematische weergave van de sectorale crisiscel erfgoed en haar interacties met het nationale COFECO via een verbindingsofficier. De samenstelling van de sectorale crisiscel erfgoed moet worden aangepast naargelang het type ramp (bijvoorbeeld de locatie en de benodigde expertise; zie ook WP1).

Mogelijke actoren⁶⁵:

Trekkende rol:

- Institutioneel, lokaal en bovenlokaal niveau: CC-GEM (bestaand), CP-Ops (bestaand), erfgoedbeheerder/erfgoedeigenaar/site (versterkt), sectorale (boven-) lokale crisiscellen erfgoed (nieuw), incl. erfgoedcellen (versterkt of nieuw) en IOED (versterkt of nieuw).
- Provinciaal niveau: CC-PROV (bestaand), sectorale provinciale crisiscellen erfgoed (nieuw), incl. BSB (versterkt), erfgoedcellen (versterkt of nieuw) en IOED (versterkt of nieuw) en provinciale erfgoeddienst (versterkt).
- Nationaal niveau: COFECO⁶⁶ (NCCN) (bestaand), sectorale federale crisiscel erfgoed (nieuw), incl. KIK (versterkt) en BSB (versterkt), Vlaamse overheid (DCJM & AOE) (nieuw).

Ondersteunende rol:

- Institutioneel, lokaal en bovenlokaal niveau: beredderingsbedrijf (bestaand), BSB (versterkt), verzekeraar (bestaand).
- Provinciaal niveau: FARO (versterkt), KIK (op vraag) (versterkt), landelijke erfgoeddienstverlener (versterkt), Monumentenwacht (versterkt).
- Nationaal niveau: Vlaamse overheid (CCVO) (versterkt), FARO (nieuw), landelijke erfgoeddienstverlener (nieuw), Monumentenwacht Vlaanderen (nieuw).

⁶⁵ Zie bijlage 4-7 voor de huidige taken van deze actoren.

⁶⁶ "Het federaal coördinatiecomité (COFECO) schetst een beeld van de situatie en de evolutie ervan, stelt maatregelen ter bescherming van de bevolking voor aan de Eenheid Strategie en wijst de beschikbare supra-lokale middelen toe. Deze bestaat uit vertegenwoordigers van de verschillende disciplines en openbare diensten." (FEDERESCUE Crisis Handbook, p. 33).

Voorwaarden:

- Inrichting van permanente sectorale crisiscellen erfgoed op (boven-) lokaal, provinciaal en nationaal niveau.
- Aanduiden van deskundig afgevaardigden van de sectorale crisiscellen erfgoed.
- Structureel overleg en concrete afspraken tussen crisisbeheer en erfgoedsector.

Indicatoren:

- Lange termijn (> 5 jaar): de actieve (boven-) lokale calamiteitennetwerken werken structureel aan de uitbouw van (boven-) lokale crisiscel erfgoed.
- Lange termijn (> 5 jaar): elke provincie beschikt over een actieve crisiscel erfgoed die structureel samenwerkt met noodhulpdiensten en werkt met een duidelijk afgebakend mandaat, vaste leden en gedefinieerde processen.
- Middellange termijn (legislatuur 2024-2029): een gemeenschappelijke federale erfgoedstrategie is afgerond en gedeeld met het NCCN.

3.3. Herstel

3.3.1. Institutionele, lokale, provinciale en Vlaamse niveaus: instellen van herstelmechanismen specifiek voor erfgoed na rampen

Link met aanbevelingen: SA3, SA4

Acties:

- Het wordt aanbevolen om op Vlaams niveau een specifiek noodfonds voor erfgoed na rampen, eventueel binnen het Vlaams Rampenfonds, op te richten. De focus ligt op het verlenen van herstellpremies via het agentschap Onroerend Erfgoed en het Departement Cultuur, Jeugd en Media, zowel voor dringende stabilisatiemaatregelen als voor structureel herstel:
  - Het voorzien van snelle subsidielijnen voor het eerste noodherstel ("first aid") van getroffen erfgoed (met uitzondering van topstukken, waarvoor zo'n regeling opgenomen is in het *Topstukkendecreet*).
  - Het voorzien van subsidielijnen voor langetermijnrestauratie voor erfgoed dat niet verzekerd is, (met uitzondering van topstukken, waarvoor zo'n regeling opgenomen is in het *Topstukkendecreet*).
- Het bedrag van het noodfonds erfgoed moet bepaald worden volgens een methodologie en onderzoek met het departement begroting, het Rekenhof en de erfgoedadministraties
- Daarnaast dient ingezet te worden op een combinatie van advies en begeleiding van getroffen instellingen, langdurige opvolging van schadeherstel en wetenschappelijk onderzoek naar conservatie en restauratie van getroffen erfgoed.

Mogelijke actoren:

Trekkende rol:

- BSB (versterkt)
- Erfgoedbeheerder/erfgoedeigenaar/site (versterkt)
- FARO (versterkt)
- KIK (versterkt)
- Monumentenwacht (versterkt)
- Vlaamse overheid (DCJM & AOE) (noodfonds) (nieuw)

Ondersteunende rol:

- Beredderingsbedrijf (bestaand)
- Private restauratoren
- Sectorale (boven-) lokale en provinciale crisiscellen erfgoed (nieuw), incl. erfgoedcellen en IOED's
- Steden en gemeenten (bestaand)
- Verzekeraar (bestaand)

Voorwaarden:

- Ondersteuning van hersteltrajecten via erfgoedcellen en IOED's.
- Oprichting van een noodfonds, met duidelijke criteria voor toekenning, en een snelle procedure voor dringende uitgaven zonder het gebruikelijke lange subsidiëringstraject.
- Subsidie om extra wetenschappelijk onderzoek met oog op het bepalen van de behandeling van getroffen erfgoed te financieren na rampen (indien relevant).

Indicatoren

- Middellange termijn (legislatuur 2024-2029): er is een specifiek noodfonds voor erfgoed na rampen opgericht.

3.4. Evaluatie

3.4.1. Institutionele, lokale, provinciale, Vlaamse en federale niveaus: formaliseren van structurele post-crisis evaluaties voor erfgoedincidenten

Link met aanbevelingen: SA3

Acties:

Het systematisch verzamelen van feedback via post-crisisevaluaties, bij voorkeur samen met het crisisbeheer, en het opstellen van rapporten voor de jaarlijkse schade-evaluatie van rampen binnen het kader van het *Sendai Framework voor Disaster Risk Reduction*. Interne noodplannen worden aangepast op basis van de lessen die geleerd kunnen worden uit de praktijk.

Mogelijke actoren:

Trekkende rol:

- Gemeentelijke en provinciale veiligheidscellen, en NCCN voor het nationaal niveau (bestaand)
- Erfgoedbeheerder/erfgoedeigenaar/site (nieuw)
- Ministerie Binnenlandse Zaken (via het NCCN)
- Sectorale (boven-) lokale, provinciale en federale crisiscellen erfgoed (erfgoedcellen en IOED's) (nieuw)
- Vlaamse overheid (CCVO) (versterkt)

Ondersteunende rol:

- BSB (versterkt)
- FARO (versterkt)
- KIK (bestaand: SPOC NCCN voor het *Sendai Framework voor Disaster Risk Reduction*)
- Vlaamse overheid (DCJM & AOE) (nieuw)

Voorwaarden:

- Organiseren en analyseren van evaluaties, rapporteren aan de betrokken overheden, en implementeren van verbeterpunten op (boven-) lokaal of provinciaal niveau.
- Intekenen op een gestandaardiseerd proces voor het verzamelen van gegevens in samenspraak met crisisbeheer. Het is interessant na te gaan welke processen crisisbeheer hiervoor reeds heeft uitgewerkt en in welke mate de erfgoedsector hierin kan ingeschoven worden.
- Ontvangen van samenvattingen en aanbevelingen uit de evaluaties en zorgen voor verdere opvolging op beleidsniveau.
- Implementeren van verbeteringen op basis van de evaluaties.

Indicatoren:

- Middellange termijn (legislatuur 2024-2029): er is een gestandaardiseerd proces voor het verzamelen van feedback na rampen dat aangepast kan worden aan het niveau van de ramp, dat in samenspraak met crisisbeheer wordt doorlopen, en dat door 100% van de calamiteitennetwerken (lokale, bovenlokale, provinciale) wordt geïmplementeerd.
- Korte termijn (< 2 jaar): de resultaten van post-crisis evaluaties worden gepresenteerd in het jaarlijkse verslag voor het *Sendai Framework voor Disaster Risk Reduction*.

4. Prioriteiten

De indicatoren werden gestructureerd per actie en geclusterd volgens drie prioriteitsniveaus, op basis van een gecombineerde analyse van urgentie en complexiteit van de uitvoering.

Een hoge prioriteit (niveau 1) impliceert niet noodzakelijk een onmiddellijke uitvoering, maar betekent dat de voorbereidende werkzaamheden bij voorkeur tijdig moeten worden opgestart om een doeltreffende implementatie te verzekeren binnen de vooropgestelde termijnen.

Aan elke indicator is een indicatieve deadline gekoppeld, die het gewenste tijdstip van realisatie specificiert.

Prioriteit 1:

- (1.1) Op niveau van de erfgoedbeheerder/eigenaar/site: opstelling en integratie van interne noodplannen voor erfgoed.
- Korte termijn (< 2 jaar): de meerderheid van de erkende erfgoedorganisaties, eigenaars van topstukken, en beschermde monumenten is gesensibiliseerd voor het belang van een intern noodplan en maakt een start met de uitwerking van een intern noodplan met prioriteitenlijst (in geval van instellingen) of enkel een prioriteitenlijst (in geval van particuliere erfgoedbeheerders).
  - Lange termijn (> 5 jaar): de meerderheid van de particuliere erfgoedbeheerders beschikt over een prioriteitenlijst.
  - Lange termijn (> 5 jaar): de meerderheid van de erkende erfgoedorganisaties, eigenaars van topstukken, en beschermde monumenten op instellingsniveau is in het bezit van een up-to-date intern noodplan dat op regelmatige basis geoefend wordt.
  - Lange termijn (> 5 jaar): de meerderheid van de erkende erfgoedorganisaties, eigenaars van topstukken, en beschermde monumenten op instellingsniveau is structureel lid van een (boven-)lokaal calamiteitennetwerk.
- (1.2) Lokale en bovenlokale niveau: faciliteren en versterken van (boven-) lokale calamiteitennetwerken en (boven-) lokale crisiscel erfgoed.

- Korte termijn (< 2 jaar): de bestaande erfgoedcellen en IOEDs binnen hetzelfde werkingsgebied werken samen.
  - Lange termijn (> 5 jaar): alle gemeentes zijn gesensibiliseerd om zich aan te sluiten bij een bestaand samenwerkingsverband, of om zelf een erfgoedcel of IOED op te richten.
  - Lange termijn (> 5 jaar): heel Vlaanderen en Brussel is gedekt door actieve lokale of bovenlokale calamiteitennetwerken, waarin erfgoedspelers structureel betrokken zijn.
- (1.3) Provinciaal niveau: faciliteren en versterken van provinciale crisiscel erfgoed.
- Korte termijn (< 2 jaar): de meeste provincies starten met de ontwikkeling van een crisiscel erfgoed
  - Lange termijn (> 5 jaar): elke provincie beschikt over een actieve crisiscel erfgoed die structureel samenwerkt met noodhulpdiensten en werkt met een duidelijk afgebakend mandaat, vaste leden en gedefinieerde processen.
  - Lange termijn (> 5 jaar): erfgoed is als risicothema geïntegreerd in de provinciale ANIP's van alle provincies.
- (1.4) Vlaams niveau: coördinatie en ondersteuning van de voorziening van noodmateriaal en -faciliteiten verspreid over het Vlaamse Gewest.
- Lange termijn (> 5 jaar): De Vlaamse overheid beschikt over een geactualiseerde mapping van het beschikbare noodmateriaal per provincie, opgesteld door de lokale, bovenlokale of provinciale netwerken.
  - Lange termijn (> 5 jaar): In elke provincie is minstens één gedeeld en operationeel nooddepot aanwezig indien de analyse daar de noodzaak toe aantoonst.
- (2.1) Faciliteren en versterken van het crisisbeheer voor erfgoed bij rampen
- Lange termijn (> 5 jaar): de actieve (boven-) lokale calamiteitennetwerken werken structureel aan de uitbouw van (boven-) lokale crisiscel erfgoed.
  - Lange termijn (> 5 jaar): elke provincie beschikt over een actieve crisiscel erfgoed die structureel samenwerkt met noodhulpdiensten en werkt met een duidelijk afgebakend mandaat, vaste leden en gedefinieerde processen.
  - Middellange termijn (legislatuur 2024-2029): een gemeenschappelijke federale erfgoedstrategie is afgerond en gedeeld met het NCCN.
- Prioriteit 2:**
- (1.4) Vlaams niveau: structureren van het Vlaams kennisplatform en van de bijkomende procedures.
- Korte termijn (< 2 jaar): een gestructureerd en operationeel Vlaams kennisplatform is actief, met vastgelegde leden, duidelijke afspraken over samenwerking en kennisdeling.
  - Lange termijn (> 5 jaar): geharmoniseerde procedures en draaiboeken zijn ontwikkeld voor noodsituaties, afgestemd met provinciale netwerken.
  - Lange termijn (> 5 jaar): prioritaire erfgoedobjecten en sites, nooddepots en contactpersonen in Vlaanderen zijn in kaart gebracht en opgenomen in een centrale databank (bv. Paragon).
- (1.5) Nationaal niveau: ondersteuning van de ontwikkeling van een federale strategie voor erfgoed in geval van ramp.
- Middellange termijn (legislatuur 2024-2029): een gemeenschappelijke federale erfgoedstrategie is afgerond en gedeeld met het NCCN.

Prioriteit 3:

(1.5) Nationaal niveau: formele verankering van erfgoedvrijwilligers in Civiele Bescherming en erfgoedrampenrespons.

- Lange termijn (> 5 jaar): er is een formeel samenwerkingsakkoord afgesloten tussen BSB en de Civiele Bescherming, waarin de rol van professionele erfgoedvrijwilligers bij rampen wordt erkend.
- Lange termijn (> 5 jaar): er is een accreditatiesysteem voor professionele erfgoedvrijwilligers uitgewerkt en operationeel, inclusief basisopleiding en gespecialiseerde modules voor rampeninterventie. Bij rampen op grote schaal is het belangrijk om over een snel interveniërende eenheid vrijwilligers te beschikken om de nooddiensten te helpen bij het redden en veiligstellen van het erfgoed. Beredderingsbedrijven worden betrokken bij de volgende fasen.

(3.1): Lokale, provinciale en Vlaamse niveaus: instellen van herstelmechanismen specifiek voor erfgoed na rampen.

- Middellange termijn (legislatuur 2024-2029): er is een specifiek noodfonds voor erfgoed na rampen opgericht.

(4.1): Lokale, provinciale en Vlaamse niveaus: formaliseren van structurele post-crisis evaluaties voor erfgoedincidenten.

- Middellange termijn (legislatuur 2024-2029): er is een gestandaardiseerd proces voor het verzamelen van feedback na rampen dat aangepast kan worden aan het niveau van de ramp, dat in samenspraak met crisisbeheer wordt doorlopen, en dat door 100% van de calamiteitennetwerken (lokale, bovenlokale, provinciale) wordt geïmplementeerd.
- Korte termijn (< 2 jaar): de resultaten van post-crisis evaluaties worden gepresenteerd in het jaarlijkse verslag voor het *Sendai Framework voor Disaster Risk Reduction*.

5. Synthese

Welke rol(len) voor welke actor(en)?	<i>Preventie en paraatheid</i>	<i>Crisisbeheer</i>	<i>Herstel</i>	<i>Evaluatie</i>
Site – beheerder(s)	Ontwikkelen geactualiseerd intern noodplan Deelname aan calamiteitennetwerk	Integratie erfgoed in gemeentelijk crisisbeheer Deelname aan de CP-Ops	Uitvoering van de herstelstrategie	Systematisch verzamelen van feedback Opstellen van rapporten
Lokaal en bovenlokaal	Inrichten van calamiteiten-netwerken Inrichten (boven)lokale crisiscellen erfgoed Opstellen van prioriteitenlijsten Sensibiliseren van privé-eigenaars Erfgoed in het ANIP	Integratie erfgoed in gemeentelijk crisisbeheer Deelname aan de crisiscel	Advies, begeleiding en onderzoek	Systematisch verzamelen van feedback Opstellen van rapporten
Provinciaal	Inrichten provinciale crisiscel erfgoed Samenwerking met de provinciale noodplanning-diensten	Integratie erfgoed in provinciaal crisisbeheer Deelname aan de crisiscel	Advies, begeleiding en onderzoek	Systematisch verzamelen van feedback Opstellen van rapporten
Regionaal (gewest/gemeenschap)	Inrichten Vlaams platform voor kennisdeling Structureel investeren in noodmateriaal, nooddepots en opleidingen Meer structurele samenwerking tussen beleid onroerend en cultureel erfgoed	Rol CCVO onderzoeken	Inrichten van noodfonds Advies, begeleiding en onderzoek	Systematisch verzamelen van feedback Opstellen van rapporten
Nationaal	Formaliseren inzet vrijwilligers Ondersteuning federale strategie	Deelname aan de crisiscel	Advies, begeleiding en onderzoek	Rapporteren bij NCCN (<i>Sendai Framework</i>)

Algemene conclusie: Naar een rampenstrategie voor erfgoed

We zijn dit onderzoek gestart met **drie centrale onderzoeksvragen** (zie *Deel 1: Status quaestionis (WP1)*). In deze algemene conclusie formuleren we een antwoord op deze vragen en verwijzen hierbij naar de strategische en operationele aanbevelingen zoals besproken in *Deel 4: Aanbevelingen (WP4)*. We vermelden ten slotte welke de **volgende te nemen stappen** zijn in navolging van dit onderzoek.

Onderzoeksvraag 1: Wat zijn de uitdagingen/knelpunten om ervoor te zorgen dat er op een gecoördineerde, daadkrachtige en efficiënte manier actie kan ondernomen worden bij een grootschalige ramp die het eigen instellingsniveau overstijgt?

Uit dit onderzoek kwam naar voor dat samenwerking tussen crisisbeheer en erfgoedsector alsook binnen de erfgoedsector, via een sectorale crisiscel voor erfgoed, de belangrijkste uitdaging is.

SA1: Volwaardige integratie van erfgoed in de bestaande crisisstructuur op verschillende niveaus (federaal, provinciaal, gemeentelijk).

- **OA1:** Stimuleren van de samenwerkingsverbanden met de diensten die werken op het vlak van crisisbeheer.
- **OA2:** Oprichting – op (boven-) lokaal, provinciaal en federaal niveau – van een permanente sectorale crisiscel voor erfgoed die geactiveerd en betrokken kan worden door crisisbeheer in geval van een ramp op het desbetreffende niveau.

Onderzoeksvraag 2: Welke stappen moeten door welke instantie doorlopen worden wanneer een grootschalige ramp zich voordoet?

Afhankelijk van het niveau van de ramp (institutioneel-lokaal/bovenlokaal-provinciaal-nationaal), zullen andere actoren een welbepaalde rol opnemen *zowel voor, tijdens als na een ramp*. In dit rapport gaven we voor de verschillende aanbevelingen weer welke actoren een trekkende rol (= opnemen van welbepaalde verantwoordelijkheid bv. coördinatie, beslissingsrecht) en welke actoren een ondersteunende rol (bv. financieel, logistiek, adviserend) konden opnemen. We gaven hierbij aan of het ging om een bestaande, versterkte of nieuwe rol.

Specifiek voor het moment *tijdens een ramp* kunnen de volgende actoren een cruciale **trekkende rol** spelen:

- Institutioneel, lokaal en bovenlokaal niveau: CC-GEM, CP-Ops, erfgoedbeheerder/erfgoedeigenaar/site, sectorale (boven-)lokale crisiscellen erfgoed incl. erfgoedcellen en IOED.
- Provinciaal niveau: CC-PROV, sectorale provinciale crisiscellen erfgoed incl. BSB, erfgoedcellen en IOED en provinciale erfgoeddienst.
- Nationaal niveau: COFECO (NCCN), sectorale federale crisiscel erfgoed, incl. KIK en BSB, Vlaamse overheid (DCJM & AOE).

Tijdens een ramp spelen de volgende actoren een cruciale **ondersteunende rol**:

- Institutioneel, lokaal en bovenlokaal niveau: beredderingsbedrijf, BSB, verzekeraar
- Provinciaal niveau: FARO, KIK (op vraag), landelijke erfgoeddienstverlener, Monumentenwacht.
- Nationaal niveau: Vlaamse overheid (CCVO), FARO, Monumentenwacht Vlaanderen.

Deze rolbepaling dient verder uitgewerkt en geïmplementeerd te worden in een operationele risicocycclusstructuur voor erfgoedactoren.

SA2: Uitwerking en implementatie van een operationele risicocyclusstructuur voor erfgoedactoren.

- **OA1:** Uitwerking van een organogram met taakafspraken.
- **OA2:** Organisatie van de operationele werking op de verschillende crisisbeheerniveaus.
- **OA3:** In kaart brengen en versterken van bestaande calamiteitennetwerken en opstarten van nieuwe netwerken op elk van de verschillende crisisbeheerniveaus.

Onderzoeksvraag 3: Welke preventie- en paraatheidsmaatregelen zijn in dit verband nodig (op een overkoepelend niveau)?

Wat nodig is om de erfgoedsector weerbaarder te maken voor rampen zijn: een verhoogd algemeen risicobewustzijn in de erfgoedsector, een vlotte doorstroming van informatie en kennis tussen actoren betrokken bij de verschillende fases van de risicocyclus, en financiële en logistieke middelen om de versterking of vernieuwing van de rollen van de betrokken actoren waar te kunnen maken.

SA3: De risicocultuur en weerbaarheid van de erfgoedsector versterken in verband met de risicocyclus.

- **OA1:** Sensibiliseren van de erfgoedbeheerder om het risicobewustzijn aan te scherpen, risico's in kaart te brengen en te analyseren, de paraatheid te versterken in een noodsituatie, de kwaliteit van het crisisbeheer en het herstel te verbeteren en elke noodsituatie te evalueren voor een betere weerbaarheid in de toekomst.
- **OA2:** De dienstverlenende erfgoedorganisaties stimuleren om in te zetten op kwaliteitszorg, informatiedeling, expertise-uitwisseling en vorming over deze vijf componenten.

SA4: Voorzien van toereikende middelen ter versterking van erfgoed in nood, zowel voor, tijdens als na een ramp.

- **OA1: Financiële** middelen voorzien om dienstverlenende erfgoedorganisaties te ondersteunen in het uitvoeren van extra taken.
- **OA2: Financiële** middelen voorzien om erfgoedbeheerders in staat te stellen hun paraatheid voor rampen te verbeteren.
- **OA3: Logistieke** middelen voorzien om noodmateriaal en bijbehorende faciliteiten ter beschikking te stellen voor de beredding van getroffen erfgoed.

Wat nu?

Uit dit onderzoek bleek onder meer de **nood aan data**. Een eerste belangrijk stap is dan ook dataverzameling- en analyse:

- Data verzamelen voor een analyse van de financiële noden van erfgoedbeheerders en dienstverlenende erfgoedorganisaties voor de preventie, paraatheid, crisisbeheer, het herstel en de evaluatie van erfgoed in nood.
- Systematisch data verzamelen voor het uitwerken en toegankelijk maken van een actuele risicokaart voor erfgoed.
- Systematisch data verzamelen voor het uitwerken van een op scenario-gebaseerde benadering om de omvang van de risico's voor het erfgoed te kwantificeren.
- Systematisch data verzamelen voor het uitwerken en toegankelijk maken van een actuele kaart van (boven-)lokale samenwerkingsverbanden tussen erfgoedorganisaties en –sites.
- Data verzamelen op een uniforme wijze voor het uitwerken en toegankelijk maken van een evaluatiedocument na iedere ramp.

Meer specifiek i.v.m. de **(boven-) lokale samenwerkingsverbanden** in de erfgoedsector dient er ingezet te worden op het verzamelen van actuele data. Op basis van de indicatieve gegevens die verzameld werden in de context van dit onderzoek rezen de volgende vragen:

- Door welke factoren worden verschillen tussen bestaande netwerken bepaald?
- Kan meer centrale sturing en standaardisering leiden tot meer professionalisering, of is het net het karakter van de lokale situatie wat bepaalt of een netwerk een succes is en blijft?
- Welke thema's komen aan bod in deze netwerken?
- In hoeverre en op welke wijze werken deze netwerken samen met het humanitair crisisbeheer?
- Wat zijn de noden van bestaande en nog op te richten netwerken?

Er ligt ook een **taak voor de erfgoedbeheerder/erfgoedeigenaar/site**. Het is essentieel dat deze zich vertrouwd maakt met het jargon en de logica van crisisbeheer. Dit bevordert een vlotte communicatie en efficiënte coördinatie tijdens noodsituaties. Door deze kennis kan de implementatie van effectieve crisisbeheertools worden vergemakkelijkt en kunnen regelmatige oefeningen in samenwerking met de veiligheidsdiensten worden georganiseerd. **Dienstverlenende erfgoedorganisaties en het steunpunt** kunnen erfgoedbeheerders/erfgoedeigenaars/sites ondersteunen zodat zij de bestaande crisisbeheertools beter leren kennen en begrijpen welke tool voor welk doel nuttig is.

Voor de exacte invulling van de versterkte of nieuwe **rollen van zowel trekkende als ondersteunende actoren**, als voor de **sectorale crisiscellen erfgoed**, is het aan de Vlaamse overheid om in de nabije toekomst in gesprek te gaan met de betrokken actoren en samen te bepalen wat haalbaar en wenselijk is en wat nodig is (financieel, logistiek, decretaal) om de uitvoering van de desbetreffende rol te realiseren.

Hoe de participatie van **burgers** in noodsituaties voor erfgoed concreet vorm kan krijgen, moet **verder onderzoek** uitklaren.

Dit onderzoek botste al snel op de realiteit van de **bevoegdheidsverdeling in België**. Erfgoed (cultuur) is een bevoegdheid van de **Vlaamse overheid**, maar aangezien de veiligheidsactoren (de disciplines) en noodplanning een bevoegdheid van de **federale overheid** zijn, is het zaak te achterhalen hoe **samenwerking en kennisdeling** tussen deze bevoegdheidsniveaus op een structurele en duurzame wijze tot stand kan komen. Hetzelfde geldt voor de samenwerking en kennisdeling i.v.m. rampenbestrijding **tussen onroerend en cultureel erfgoed, en tussen de Vlaamse overheid en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest**, aangezien het onderzoek duidelijk maakte dat samenwerking in deze contexten nodig, maar complex is. Hoewel de focus van dit onderzoek op Vlaanderen ligt, is het belangrijk **de federale en zelfs Europese niveaus** mee te nemen in de reflectie. Grote rampen stoppen niet aan gewest- of landsgrenzen en vereisen gecoördineerde actie. Afstemming over beleidsniveaus heen versterkt de paraatheid, voorkomt dubbel werk en maakt aansluiting op internationale mechanismen mogelijk.

Kortom, het is duidelijk dat dit onderzoek het **startpunt** is in het bepalen van een rampenstrategie voor erfgoed in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad. We zijn na een intensieve verkenning van het veld via een stand van zaken in binnen-en buitenland, een analyse van bestaande cases, een simulatie van onbestaande cases, en na diepgaand en veelvuldig overleg met kernactoren uit erfgoedsector en crisisbeheer tot een reeks **aanbevelingen** gekomen **voor de Vlaamse overheid en de erfgoedsector**. Het is onze hoop dat hiermee **op korte termijn aan de slag gegaan wordt met als doel een strategisch actieplan voor erfgoed** dat **duurzaam** genoeg is om op lange termijn mijlpalen te zetten en **flexibel** genoeg om met de snelle veranderingen op wereldvlak mee te bewegen.

Lijsten van tabellen, figuren en bijlagen

Tabellen

- Tabel 1: Definities van een ramp uit het humanitair crisisbeheer en de erfgoedsector. Voor de Engelstalige bronnen wordt de definitie van "disaster" gebruikt.
- Tabel 2: Fasen in de risicocyclus.
- Tabel 3: De vier types risico's die bestaan in België, volgens NCCN, Nationale risicoanalyse.
- Tabel 4: Van welk niveau vertrekt het initiatief voor de rampenstrategie voor erfgoed?
- Tabel 5: Overzicht van de selectiecriteria voor beide casestudies.

Figuren

- Figuur 1: Overzicht van de resultaten van de risicoanalyse van het NCCN in een risicomatrix (NCCN, *Nationale risicoanalyse*).
- Figuur 2: Europese klimaatsrisicobeoordeling (2024). "Impact chain including cascading impacts and risks across five risk clusters. The diagram shows the links between key climate-related hazards, non-climatic risk drivers, direct impacts and the risk of these risk drivers according to five clusters and cascading impacts and risks between the clusters. The diagram also includes a selection of the most urgent climate risks (red boxes)." (Europese Klimaatsrisicobeoordeling 2024, p. 327 fig. 18.2)
- Figuur 3: Het overlappen van gegevens van de overstromingsrisicokaart (3a, boven) met de erfgoedkaart (3b, midden) en de onroerendeerfgoedkaart (3c, onderaan) zou een eerste analyse van het overstromingsrisico voor het erfgoed mogelijk maken. (Bronnen: Vlaamse overheid, Waterinfo (3a); FARO, Erfgoedkaart (3b); Vlaamse overheid, Geoportaal Onroerend Erfgoed (3c).
- Figuur 4: De CP-Ops coördineert het beheer van een noodsituatie op operationeel niveau, op het terrein. Hij bepaalt de interventiezones en organiseert de multidisciplinaire inzet (FEDERESCUE 2024, p. 31).
- Figuur 5: Illustratie van de samenstelling van een gemeentelijk Coördinatiecomité (CC-COM), waarbij de burgemeester de leiding heeft. Het comité bestaat uit experts van vijf disciplines, een coördinator noodplanning die de burgemeester adviseert, en een verantwoordelijke voor informatiebeheer. (FEDERESCUE 2023, p. 32).
- Figuur 6: Een representatie van de functies die aanwezig moeten zijn in de interne crisiscel van de FWI. De structuur is gemeenschappelijk in elke FWI om interoperabiliteit in geval van rampen mogelijk te maken. De interne crisiscel opereert onder de verantwoordelijkheid van het Coördinatiecomité en voert zijn beleidsbeslissingen uit. (FEDERESCUE 2023, p. 36).
- Figuur 7: Detail van het grondplan van de stadscampus (©UAntwerpen, <https://www.uantwerpen.be/nl/overuantwerpen/campussen/stadscampus/>)
- Figuur 8: Kaart van enkele door overstromingen getroffen sites in 2021 (KIK, Mickaël Wursteisen, 2023).
- Figuur 9: Samenstelling en acties van het Crisiscomité, 20 juli - 23 november 2021 (© KIK, Brussel, 2024).
- Figuur 10: Lijst na evaluatie op afstand december 2021, Brussel: KIK, 2023 (intern document).
- Figuur 11: Schematische weergave van de sectorale crisiscel erfgoed en haar interacties met het CC-GEM via een verbindingsofficier. De samenstelling van de sectorale crisiscel erfgoed moet worden aangepast naargelang het type ramp (bijvoorbeeld de locatie en de benodigde expertise; zie ook WP1).
- Figuur 12: Schematische weergave van de sectorale crisiscel erfgoed en haar interacties met het CC-PROV via een verbindingsofficier. De samenstelling van de sectorale crisiscel erfgoed moet worden aangepast naargelang het type ramp (bijvoorbeeld de locatie en de benodigde expertise; zie ook WP1).
- Figuur 13: Schematische weergave van de sectorale crisiscel erfgoed en haar interacties met het nationale COFECO via een verbindingsofficier. De samenstelling van de sectorale crisiscel erfgoed moet worden aangepast naargelang het type ramp (bijvoorbeeld de locatie en de benodigde expertise; zie ook WP1).

Bijlagen

Deel 1

Bijlage 1-1: Begrippenlijst.

Bijlage 1-2: Data calamiteitenwerking onroerend erfgoeddepots (Bron Vlaams depotnetwerk).

Bijlage 1-3: Geaggregeerde data calamiteitenwerking collectiebeherende organisaties en dienstverleners (Bron DCJM).

Bijlage 1-4: Analyse dataset DCJM status calamiteitenplannen.

Bijlage 1-5: Rol van actoren bij erfgoedbescherming in noodsituaties.

Bijlage 1-6: Overleg Erfgoedcellen (16/11 – vragen i.v.m. rampenstrategie).

Bijlage 1-7: Europese voorbeelden.

Deel 2

Bijlage 2-1: samenvatting van de evaluatieresultaten van de parlementaire onderzoekscommissie.

Bijlage 2-2: Samenvatting van de verslagen van het crisiscomité.

Deel 3

Bijlage 3-1: Scenario stormsimulatie voor het Middelheimmuseum. Denkoefening met de gemeentelijke veiligheidscel.

Bijlage 3-2: Simulatie-oefening Middelheimmuseum en park: notulen van de vergadering.

Bijlage 3-3: Scenario simulatie sociale onrusten in het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad.

Bijlage 3-4: Denkoefening sociale onrusten Brussel: notulen van de vergadering.

Deel 4

Bijlage 4-1: Verslag digitale infosessies 26 oktober en 16 november 2023.

Bijlage 4-2: Verslag digitale infosessie 25 februari 2025.

Bijlage 4-3: Verslag kerngroep 17/2/2025 - project Rampenstrategie.

Bijlage 4-4: Verslag kerngroep 3/12/2024 - project Rampenstrategie.

Bijlage 4-5: Scenario's voor het behoud en beheer van erfgoed in nood in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad (WP4).

Bijlage 4-6: Crisisbeheermodellen.

Bijlage 4-7: Actoren en hun huidige taken voor erfgoed in nood in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad.

Geraadpleegde bronnen

- Agentschap Binnenlands Bestuur, [Vrijwilligerskorpsen lokale besturen](#), nieuwsbericht 29 maart 2024.
- Agentschap Onroerend Erfgoed, [Afwegingskader: Waarderen van erfgoed: erfgoedwaarden en criteria](#) (geraadpleegd op 30 september 2024).
- Agentschap Onroerend Erfgoed, [Erkenningsvoorwaarden](#) (geraadpleegd op 23 mei 2024).
- Agentschap Onroerend Erfgoed, [Overzicht van de erkende onroerenderfgoeddepos](#) (geraadpleegd op 23 mei 2024).
- Agentschap Onroerend Erfgoed, [Regelgeving](#) (geraadpleegd op 19 december 2023).
- AWaP, [Communiqué de presse, 7 juillet 2023](#) (geraadpleegd op 25 september 2024).
- Bauters, M., Het Blauwe Schild, VVBAD-META 2012/4 (2012), p. 28-29.
- BELSPO, [Climpacth- Climate Impact on Built Heritage – Project description](#), 2021.
- Bertrand, M., Moureau, E., [Plan de sauvegarde de biens culturels : Guide pratique à destination des Villes et Communes](#), Bruxelles : Administration de la commune de Beauvechain, 2024.
- Blue Shield Belgium, [Reportage over de oefening in het kasteel van Freÿr](#), nieuwsbericht augustus 2023 (geraadpleegd op 4 juni 2024).
- Blue Shield Belgium, [Acroniemen gebruikt in crisisbeheer en noodplanning \(België\)](#), 2024 (geraadpleegd op 15 december 2024).
- Bosher, L., Chmutina, K., Niekerk, D., Stop going around in circles: towards a reconceptualisation of disaster risk management phases, *Disaster Prevention and Management* 30/4:5 (2021), p. 525–537. <https://doi.org/10.1108/DPM-03-2021-007>
- Bouclier Bleu France, [Patrimoine culturel sinistré en France : bilan 2021-2022](#), s.l.: Bouclier Bleu France, 2023.
- Brandweeracademie, [Evaluatie van het Landelijk kader uitruk op maat bij brand](#), Arnhem: Instituut Fysieke Veiligheid, 2020 (geraadpleegd op 7 november 2024).
- Brandweer Zone Antwerpen, [Interventieverlag 1221870030, Prinsstraat 13, 2000 Antwerpen, Brand 06/07/2022](#) (ontvangen via openbaarheid van bestuur op 11 juni 2024).
- Brinks, V., Ibert, O., Experts in crisis: The wide spectrum of advisors for coping with extreme events, *International Journal of Disaster Risk Reduction* 92 (2023), 103696, s.p. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2023.103696>
- Brokerhof, A., Ankersmit, B., Ligterink, F., [Risicomanagement voor collecties](#), Amersfoort: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2016.
- Canadian Conservation Institute, [Framework for preserving Heritage Collections: Strategies for Avoiding or Reducing Damage](#), 2021 (geraadpleegd op 15 juni 2024).
- Collections Trust, [Spectrum: Calamiteitenplan voor collecties](#), s.l.: RCE & FARO, 2020.
- Communauté française, [Arrêté du Gouvernement de la Communauté française portant exécution du décret du 25 avril 2019 relatif au secteur muséal en Communauté française, Belgisch Staatsblad 15 oktober 2019](#).
- Communauté française, [Arrêté du Gouvernement de la Communauté française établissant les modalités de mise en œuvre du décret du 17 mars 2022 portant protection du patrimoine culturel mobilier, Belgisch Staatsblad 24 februari 2023](#), p. 24782-24793.
- Cunliffe, E., Petersen, A., Di Giampietro, F., [Cultural Property Protection Scripting Workshop Report](#), s.l.: Blue Shield International, 2024.
- Danckers, J., Stevens, D., Olbrechts, A.-C., [Religiopocket 8: Veiligheidszorg voor parochiekerken](#), s.l.: CRKC/PARCUM & FARO, 2018.
- De Bruyn, Ch., [Exposés de Systémique en Gestion](#), Luik : Université de Liège, 2004.
- Deckers, A., [1 jaar na de brand: we blikken terug en vooruit](#), *Universiteit Antwerpen-Pintra Blog*, 6 juli 2023 (geraadpleegd op 30/01/2024).
- De Clippele, M-S., [CRMSF Conférence La protection du patrimoine culturel en Belgique, une](#)

- [complexité juridique](#), YouTube kanaal van CESE Wallonie, lezing gegeven op 20 oktober 2022.
- Delforge, P., Les barrages de la Gileppe et d'Eupen avaient-ils mission d'empêcher les inondations?, in: Xhayet, G. (ed.), *Le patrimoine historique, archéologique et artistique au défi des inondations*, Verviers, Association des Cercles francophones d'histoire et d'archéologie de Belgique, 2024, p. 11-26.
- De Morgen: Nieuws Antwerpen, [Universiteit Antwerpen meet schade op na hevige brand bij historische stadscampus: 'Dit doet pijn'](#), 7 juli 2022 (geraadpleegd op 30 januari 2024).
- Departement Cultuur, Jeugd en Media, [Cultureelerfgoeddecreet](#) (geraadpleegd op 07 november 2024).
- Departement Cultuur, Jeugd en Media, [Universiteitsarchief Antwerpen krijgt kwaliteitslabel](#), 12 juli 2021 (geraadpleegd op 07/11/2024).
- Departement Omgeving, [Building Back Better. Eindrapport voor de beleidsverkenning 'Omgevingsbeleid na een ramp'](#), 2023 (geraadpleegd op 4 juni 2024).
- Dorge, V., Jones, Sh., *Building an Emergency Plan: A Guide for Museums and Other Cultural Institutions*, Los Angeles: The Getty Conservation Institute, 1999.
- Europese Commissie, [Cultural Heritage](#) (geraadpleegd op 12 juni 2024).
- Europese Commissie, [EU Civil Protection Mechanism](#) (geraadpleegd op 16 juli 2024).
- Europese Commissie, [Commission sets out key steps for managing climate risks to protect people and prosperity](#), nieuwsbericht 12 maart 2024 (geraadpleegd op 23 mei 2024).
- Europees Milieuagentschap, [Responding to climate change impacts on human health in Europe: focus on floods, droughts and water quality](#), EEA Report 3/2024.
- Europese Klimaatrisicobeoordeling, [European Climate Risk Assessment](#), EEA Report 01/2024.
- Europees Parlement en Raad, [Directive 2007/60/EC](#), 23 oktober 2007 (geraadpleegd op 15 juli 2024).
- FARO, [Brandveiligheid in gebouwen van de eredienst](#) (geraadpleegd op 12 juli 2024).
- FARO, [Erfgoedkaart](#) (geraadpleegd op 16 juli 2024).
- FARO, [Erfgoedwijzer: Calamiteitenplan](#) (geraadpleegd op 23 mei 2024).
- FARO, [Erfgoedwijzer: Calamiteitenplan – Revisie en actualisatie](#) (geraadpleegd op 16 juli 2024).
- FARO, [Erfgoedwijzer: Hoe schrijft u een calamiteitenplan?](#) (geraadpleegd op 1 juli 2024).
- FARO, [Waterbewust worden-zijn-doen in 5 stappen](#), Brussel: FARO, 2019.
- FEDERESCUE, [FEDERESCUE Crisis Handbook](#), Brussel: FEDERESCUE & BELSPO, 2023.
- Gazet van Antwerpen, [Brand in historisch universiteitsgebouw volledig geblust, groot deel van dakgebinte ingestort: schade is erg groot](#), 7 juli 2022 (geraadpleegd op 30/01/2024).
- Interreg Central Europe, [ProteCHt2save](#) (geraadpleegd op 23 mei 2024).
- Inventaris Onroerend Erfgoed, [Hof van Liere](#), 2011 (geraadpleegd op 6/05/2024).
- IPCC, Climate Change 2022: [Impacts, Adaptation, and Vulnerability](#), 2022.
- Kairis, P.-Y., Réflexions, à l'usage des décideurs, sur la conservation de notre patrimoine artistique mobilier, in: FWB Direction du Patrimoine culturel (ed.), *Trésors classés en fédération Wallonie-Bruxelles. Tome 2 (Protection du Patrimoine culturel 4)*, s.l.: FWB-AWaP, 2021, p. 37-50.
- Karsten, I., [Helping Heritage Institutions Complete Emergency Response Plans](#), webinar 20 maart 2024 (geraadpleegd op 23 mei 2024).
- K.B. van 18 april 1988 tot oprichting van het Coördinatie -en Crisiscentrum van de Regering [Belgisch Staatsblad 4 mei 1988](#), p. 6409-6410.
- K.B. van 22 mei 2019 betreffende de noodplanning en het beheer van noodsituaties op het gemeentelijk en provinciaal niveau en betreffende de rol van de burgemeesters en de provinciegouverneurs in geval van crisisgebeurtenissen en- situaties die een coördinatie of een beheer op nationaal niveau vereisen, [Belgisch Staatsblad 27 juni 2019](#), p. 65933-65947.
- K.B. van 26 april 2024 tot vaststelling van het nationaal noodplan, [Belgisch Staatsblad 14 mei 2024](#), p. 62403-62456.

- KIK, [REFRESH, Water Cycle for Resilient Heritage](#) (geraadpleegd op 16 juli 2024).
- KIK, [Home | Glansprojecten van het KIK | CHrisis: het beschermen van erfgoed in crisissituaties](#) (geraadpleegd op 6 september 2024)
- KIK, *Lijst na evaluatie op afstand december 2021*, Brussel: KIK, 2023 [intern document KIK].
- KMI, [Klimaat van België | Het klimaat in uw gemeente](#) (geraadpleegd op 6 september 2024).
- Koninklijke Sterrewacht, [Seismische activiteit in België en grensgebieden in 2023](#) (geraadpleegd op 16 juli 2024).
- Kreienkamp, F. et al. [Rapid Attribution of Heavy Rainfall Events Leading to the Severe Flooding in Western Europe during July 2021](#), *World Weather Attribution*, July 2021 (geraadpleegd op 6 september 2024).
- Lambert, K., [Wat te doen bij brand?](#), CFBT-BE, 2015 (geraadpleegd op 07 november 2024).
- Lambrechts, J., [Start traject calamiteitenplan Brussel](#), *FARO Blog* 13 februari 2019 (geraadpleegd op 23 mei 2024).
- Limousin, P., Tixier, J., Bony-Dandrieux, A., Chapurlat, V., Sauvagnargues, S., A new method and tools to scenarios design for crisis management exercises, *Chemical Engineering Transactions* 53, 2016, p. 319-324.
- Lisson, J., *De afbakening van thematische onderzoekspakketten* (Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 204), 2021, [OAOE204-001](#).
- McCreight, R., [An introduction to emergency exercise design and evaluation](#), London: Rowman & Littlefield, 2019.
- Ministeriële omzendbrief betreffende het Koninklijk Besluit van 22 mei 2019 betreffende de noodplanning en het beheer van noodsituaties op het gemeentelijk en provinciaal niveau en betreffende de rol van de burgemeesters en de provinciegouverneurs in geval van crisisgebeurtenissen en -situaties die een coördinatie of een beheer op nationaal niveau vereisen*, [Belgisch Staatsblad 13 juni 2024](#), p. 74975-75179.
- Michalski, S., Pedersoli, J. L., [The ABC Method: A Risk Management Approach to the Preservation of Cultural Heritage](#), Ottawa: CCI-ICC & ICCROM, 2017.
- Ministère de la Culture, France, [Exercices de sécurité civile. Guide méthodologique sur les exercices cadre et terrain](#), Asnières-sur-Seine : Direction de la Sécurité civile.
- Monumentenwacht, [Publicaties](#) (geraadpleegd op 12 juli 2024).
- NCCN – Nationaal Crisiscentrum, [Coördinatie van de noodsituatie](#) (geraadpleegd op 07 november 2024).
- NCCN – Nationaal Crisiscentrum, [De Ministerraad keurt het 'Wetboek Noodplanning en Crisisbeheer' in eerste lezing goed](#), nieuwsbericht 10 april 2024 (geraadpleegd op 15 mei 2024).
- NCCN – Nationaal Crisiscentrum België, [Nationale risicoanalyse](#), 2018 (geraadpleegd op 15 juni 2024).
- NCCN – Nationaal Crisiscentrum België, [Risico's in België](#), 2018 (geraadpleegd op 15 juni 2024).
- NCCN – Nationaal Crisiscentrum België, [Risicocycclus](#) (geraadpleegd op 1 juli 2024).
- NCCN – Nationaal Crisiscentrum België, [Wat doet het nationaal crisiscentrum?](#) (geraadpleegd op 12 juni 2024).
- Noordermeer, T., ['Een ongeluk zit in een klein hoekje. Waterlek in de Universiteitsbibliotheek Antwerpen: een casestudy'](#), *VVBAD-META* 2021/4 (2021), 11 mei 2021, s.p.
- PARCUM, [Onroerend religieus erfgoed beheren](#) (geraadpleegd op 30 september 2024).
- PARCUM, [Veiligheid en calamiteiten](#) (geraadpleegd op 12 juni 2024).
- Parlement wallon, [Rapport de la Commission d'enquête parlementaire chargée d'examiner les causes et d'évaluer la gestion des inondations de juillet 2021 en Wallonie](#), 2022, pp. 7-28 (geraadpleegd op 6 september 2024).
- Patigny G., *Les inondations de l'été 2021 en Belgique. Actions et rôles de l'IRPA*, Brussel : KIK-IRPA, 2023 [intern document KIK].

- Pedersoli, J. L., Antomarchi, C., Michalski, S., [A Guide to Risk Management of Cultural Heritage](#), s.l., ICCROM & CCI-ICC, 2016.
- Politie Antwerpen, [Dakbrand aan universiteit Antwerpen](#) (geraadpleegd op 22 februari 2024).
- ProCultHer, [Home](#) (geraadpleegd op 16 juli 2024).
- ProCultHer, [Key Elements of a European Methodology to Address the Protection of Cultural Heritage during Emergencies](#), Città di Castello: LuoghInteriori, 2021.
- Pursiainen, C., [The Crisis Management Cycle](#), London: Routledge, 2017. <https://doi.org/10.4324/9781315629179>
- Raad van de Europese Unie, [Council resolution on the EU Work Plan for Culture 2023-2026](#), 29 november 2022.
- Raad van Europa, [Conventie van Granada van 1987 ter bescherming van Europees onroerend erfgoed](#), 3 oktober 1985.
- Raad van Europa, [Conventie van Valletta van 1992 ter bescherming van archeologisch erfgoed](#), 16 januari 1992.
- Raad van Europa, [Conventie van Firenze van 2000 ter bescherming van landschappen](#), 20 oktober 2000.
- Raad van Europa, [The FARO Convention - Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society](#), CETS No. 199, 1 juni 2011.
- Ramalhinho, A. R., Macedo, M. F., [Cultural Heritage Risk Analysis Models: An Overview](#), *International Journal of Conservation Science*, 10/1 (2019), p. 39-58.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), [Calamiteitenplan](#) (geraadpleegd op 16 juli 2024).
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), [Collectiehulpverlening](#) (geraadpleegd op 07 november 2024).
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), [Klimaatsrisico's voor het Nederlandse erfgoed](#) (geraadpleegd op 23 mei 2024).
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), [Klimaatrisicoscan-Kaartviewer](#) (geraadpleegd op 23 mei 2024).
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), [Veilig erfgoed](#) (geraadpleegd op 12 juli 2024).
- Selter, E., *Development of a Risk Matrix*, International Training Course on Disaster Risk Management of Cultural Heritage, 2023 [ongepubliceerd trainingsdocument].
- Selter, E. *Fighting for Civilization, The International Politics of Heritage at War*, London: SOAS, University of London. 2021 [ongepubliceerde dissertatie].
- Selter, E., *Organisation of cultural heritage in Belgium*, 2023 (intern document KIK).
- Schmitz, O., Claesen, J., Derenne, X., Murengerantwari, S., [Witboek. Aanbevelingen tot verbetering van het crisisbeheer in België. Commissie van deskundigen inzake crisisbeheer](#), s.l. : Provinciale Drukkerij van de Provincie Luxemburg, 2023.
- Stanford Encyclopedia of Philosophy, [Bayes Theorem](#) (geraadpleegd op 16 juli 2024).
- Steenhuyzen S., [Datamonitoring archieven \(2022\)](#) (geraadpleegd op 23 mei 2024).
- Stovel, H., Risk Preparedness: [A Management Manual for World Cultural Heritage](#), Rome: ICCROM, 1998.
- Tandon, A., ICCROM & Prince Claus Fund, [First aid to cultural heritage in times of crisis. 1 Handbook, for coordinated emergency preparedness and response to secure tangible and intangible heritage](#), ICCROM & Prins Claus Fund, 2018.
- Tétreault, J., CCI, [Fire Risk Assessment for Collections in Museums](#), *Journal of the Canadian Association for Conservation* 33 (2008), s.p.
- UK National Commission for UNESCO & PRAXIS, [Heritage and our Sustainable Future 8: Heritage, Disaster Response, and Resilience](#) (6 December 2021).
- UN, [UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction](#), Geneva: United Nations International Strategy for Disaster Reduction (UNISDR), 2009 (geraadpleegd op 18 juli 2024).
- UNDRR-United Nations Office for Disaster Risk Reduction, [Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030](#), United Nations General Assembly A/CONF.224/L.2, 7 april 2015.

- UNDRR-United Nations Office for Disaster Risk Reduction, [Sendai Framework Terminology on Disaster Risk Reduction](#) (geraadpleegd op 15 juni 2024).
- UNESCO, [Legal affairs: Legal Texts - Conventions](#) (geraadpleegd op 12 juni 2024).
- UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN, [Managing Disaster Risks for World Heritage](#) (World Heritage Resource Manual Series 1), s.l.: UNESCO, 2010.
- United States Government [Ready, Exercices](#) (geraadpleegd op 28/05/2024).
- Universiteit Antwerpen, Bibliotheek en Archief, Bijzondere Collecties - Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Bibliotheek van het Ruusbroecgenootschap, [Jaarverslag 2022](#), Antwerpen: UA Antwerpen, p. 52-53.
- Universiteit Antwerpen, [Over UA Antwerpen. Campussen: Kunst op de campus](#) (geraadpleegd op 15/03/2024).
- Universiteit Antwerpen, [Over UA Antwerpen. Campussen: Stadscampus](#) (geraadpleegd op 30/01/2024).
- Universiteit Antwerpen, [Topstukken](#) (geraadpleegd op 07/11/2024).
- Universiteit Antwerpen, [Universiteitsbibliotheek](#) (geraadpleegd op 07/11/2024).
- Van Genuchten, C., [Handleiding tabletop-oefeningen. Informatiepakket NOZON](#), s.l., 2023.
- Vlaamse overheid, [Databank Ondergrond Vlaanderen. Plastische gronden](#) (geraadpleegd op 11 september 2024).
- Vlaamse overheid, [Definities](#) (geraadpleegd op 27 september 2024).
- Vlaamse overheid, [Geoportaal Onroerend Erfgoed](#) (geraadpleegd op 18 juli 2024).
- Vlaamse overheid, [Soorten Erfgoed](#) (geraadpleegd op 30 september 2024).
- Vlaamse overheid, [Waterinfo](#) (geraadpleegd op 16 juli 2024).
- Vlaamse overheid, *Decreet houdende bescherming van het roerend cultureel erfgoed van uitzonderlijk belang*, [Belgisch Staatsblad 14 maart 2003](#).
- Vlaamse overheid, *Decreet betreffende het onroerend erfgoed* (citeeropschrift: Het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013), [Belgisch Staatsblad 17 oktober 2013](#).
- Vlaamse overheid, *Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de uitvoering van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013*, [Belgisch Staatsblad 17 oktober 2014](#).
- Vlaamse overheid, *Decreet betreffende de bovenlokale cultuurwerking* (citeeropschrift: Bovenlokaal Cultuurdecreet van 15 juni 2018), [Belgisch Staatsblad 26 juli 2018](#), p. 59306-59320.
- Vlaamse overheid, *Decreet houdende de ondersteuning van cultureelerfgoedwerking* (citeeropschrift: Cultureelerfgoeddecreet van 23 december 2021), [Belgisch Staatsblad 11 maart 2022](#), p. 19460-19472.
- Vlaamse overheid, *Besluit van de Vlaamse Regering tot uitvoering van het Cultureelerfgoeddecreet van 23 december 2021*, [Belgisch Staatsblad 8 juli 2022](#), p. 78862ff.
- Vlaamse overheid, [Reglement bewaaromstandigheden topstukken](#), 2022 (geraadpleegd op 19 december 2023).
- Vlaamse overheid, [Vlaams klimaatadaptatieplan. Vlaanderen wapenen tegen de klimaatverandering](#), s.l.: Departement Omgeving, 2022.
- Vlaamse Parlement, [Houdende de ondersteuning van cultureelerfgoedwerking](#), 2021 (geraadpleegd op 27 september 2024).
- Vlaamse Regering – Jan Jambon, [Strategische visienota Cultureel Erfgoed](#), doc. 714 (2020-2021) nr.1 (1 april 2021).
- Vlaamse Regering, [Omgevingsanalyse. Bijlage bij de Strategische visienota Cultureel Erfgoed 2021](#), 2021, pp. 10-11.
- Vlaams Steunpunt Vrijwilligerswerk, [Draaiboek ontwikkeling vrijwilligerskorps](#) (geraadpleegd op 23 mei 2024).
- VRT nws: Regio Antwerpen, [Zware brand stadscampus Universiteit Antwerpen: vuur "bijna onder controle". buurtbewoners mogen weer naar huis](#), 6 juli 2022 (geraadpleegd op 30/01/2024).
- Waller, R., [Collection Risk Assessment](#), in: Elkin, L., Norris, Ch. A. (eds), *Preventive Conservation: Collection Storage*, New York: Society for the Preservation of Natural History, 2019, p. 59-90.

Waller, R., Michalski, S., Effective preservation: from reaction to prediction, *The Getty Conservation Institute Newsletter* 19/1 (Spring 2004), p. 4-31.

Zeimetz, F., Launay, M., Bourqui, P., Calixte, E., Fallon, C., Teller, J., [*Analyse indépendante sur la gestion des voies hydrauliques lors des intempéries de la semaine du 12 juillet 2021. Lot 1 – actualisation. Rapport de synthèse*](#), Cabinet du Ministre Philippe Henry. Ministre Wallon du Climat, de l'Energie et de la Mobilité, doc. nr 5875 / 4001a, Renens: Stucky SA, 2021.

Bijlage 1-1: Begrippenlijst

Archeologische site

“Een onroerend goed dat ondergronds, aan de oppervlakte of onder water aanwezig is, met inbegrip van de archeologische artefacten die er integrerend deel van uitmaken, van algemeen belang wegens de archeologische erfgoedwaarde.” (Vlaamse Overheid, 2013, Art. 2.1)

Beleidscoördinatie

“De multidisciplinaire opdracht met als doel de gevolgen van een noodsituatie te beperken, door er een onmiddellijk en toekomstig antwoord op te bieden, door de operationele maatregelen te ondersteunen, en door de nodige beslissingen te nemen om terug te keren naar een normale situatie.” (K.B. 2019)

Beleidsdirectie

“De vertegenwoordiging van een discipline binnen het coördinatiecomité.” (K.B. 2019)

Bovenlokaal

“Minstens de lokale uitstraling en de gemeentegrenzen overstijgend zonder een weerslag te hebben op de gehele Vlaamse Gemeenschap.” (Vlaamse Overheid, Bovenlokaal Cultuurdecreet van 15 juni 2018)

Calamiteitennetwerk

Een samenwerkingsverband van erfgoedpartners dat gericht is op het uitwisselen van kennis, het versterken van bewustzijn rond rampenplanning en het bieden van wederzijdse hulp bij noodsituaties, met als doel het erfgoed beter te beschermen en te behouden in geval van calamiteiten.

Calamiteitenplan

Term gebruikt in de erfgoedsector en in het Cultureelerfgoeddecreet om het onderdeel van het intern noodplan aan te duiden dat betrekking heeft op erfgoed. Zie definitie “intern noodplan”. We kiezen ervoor om – vanuit de idee om zoveel mogelijk dezelfde taal te spreken als het crisisbeheer – de term ‘(intern) noodplan’ te hanteren in de context van een ramp waar hulpdiensten bij betrokken zijn. Wanneer enkel de erfgoedinstelling of -site betrokken is, hanteren we de term calamiteitenplan.

CHV-Collectiehulpverleningsplan

Term die door de Nederlandse Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en in sommige Vlaamse regio's gehanteerd wordt om een onderscheid te maken met het bedrijfshulpverleningsplan dat zich op mens en gebouw richt (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), *Collectiehulpverlening*).

Collectiebeherende organisatie

“Een organisatie die een collectie cultureel erfgoed beheert en op basis daarvan een cultureelerfgoedwerking uitvoert.” (Vlaamse Overheid, 2021, Art. 3)

Commandopost operaties (CP-Ops)

“Het multidisciplinaire overlegorgaan voorgezeten door de Dir-CP-Ops en belast met het bijstaan van deze laatste in de operationele coördinatie van een noodsituatie.” (K.B. 2019)

De operationele commandopost is het multidisciplinaire coördinatiecentrum dat verantwoordelijk is voor het aansturen van operationele diensten en het coördineren van het crisismanagement op het terrein

Bijlage 1-1

tijdens noodsituaties. Het CP-Ops faciliteert overleg tussen verschillende disciplines en zorgt voor strategische coördinatie totdat de bevoegde autoriteiten deze taak overnemen. De CP-Ops bestaat uit:

- Een directeur van de commandopost operaties (**Dir-CP-Ops**);
- Een manager voor elke van de vijf disciplines:
- Discipline 1: Directeur hulpverleningsoperaties (Dir-Bw);
- Discipline 2: Directeur geneeskundige hulpverlening (Dir-Med);
- Discipline 3: Directeur politie (Dir-Pol);
- Discipline 4: Directeur logistiek (Dir-Log);
- Discipline 5: Directeur informatie (Dir-Info).

(NCCN, *Coördinatie van de noodsituatie*)

Daarnaast kunnen ook experts en vertegenwoordigers van bedrijven of collectiviteiten deel uitmaken van de CP-Ops om specifieke expertise te leveren.

Coördinatiecomité (CC)

“Het multidisciplinaire overlegorgaan voorgezeten door de bevoegde overheid en belast met het bijstaan van deze laatste in de beleidscoördinatie van noodsituaties.” (K.B. 2019)

Crisis

“(…) elke gebeurtenis die wegens haar aard of gevolgen de vitale belangen van het land of de essentiële behoeften van de bevolking bedreigt, die een dringende besluitvorming vereist, en de gecoördineerde inzet van verscheidene departementen en instellingen vergt.” (K.B. van 18 april 1988, Art 2, §1)

Crisisbeheer

“De noodsituatie zo goed mogelijk beheren en onder controle krijgen in samenwerking met alle betrokken partners.” (NCCN, *Risicocycclus*)

Crisiscel

Een operationeel orgaan dat enkel geactiveerd wordt bij een noodsituatie.

Cultureel erfgoed

“Roerende en immateriële culturele uitingen die gemeenschappelijke betekenissen en waarden krijgen binnen een actueel referentiekader en die worden doorgegeven over generaties.” (Vlaamse Overheid, 2021, Art. 3)

“Cultureel erfgoed omvat roerend en immaterieel erfgoed. Roerend erfgoed verwijst naar materiële of tastbare culturele uitingen die in principe verplaatst kunnen worden (bijvoorbeeld individuele objecten, maar ook collecties en fondsen). Digitaal erfgoed is een vorm van roerend erfgoed, bewaard op dragers, waarbij de bewaarde informatie doorgaans zonder kwaliteits- of betekenisverlies overgedragen kan worden op andere dragers. Immaterieel erfgoed omvat niet-tastbare culturele uitingen. Het zijn gewoontes, gebruiken, kennis of praktijken die een gemeenschap of groep overgeërfd heeft en die de gemeenschap of groep voldoende belangrijk acht om door te geven aan toekomstige generaties. Immaterieel erfgoed wordt belichaamd door de cultureelerfgoedgemeenschap die het levend houdt en wil doorgeven. Cultureel erfgoed veronderstelt altijd een band van het heden met het verleden en de toekomst. Een culturele uiting uit het verleden wordt cultureel erfgoed doordat er vandaag een bepaalde betekenis en waarde aan gehecht worden. Dat is een dynamisch proces. De waarden die aan erfgoed gehecht worden, zijn divers en worden telkens opnieuw bevestigd en geactualiseerd. Om het erfgoed relevant te maken voor vandaag moet een gemeenschap het toe-eigenen en actualiseren. Dat mag het erfgoed niet uitputten, beschadigen of onherkenbaar veranderen. Individuen, groepen en gemeenschappen bewaren en actualiseren het erfgoed niet enkel voor zichzelf, ze willen het doorgeven

Bijlage 1-1

aan volgende generaties. Daardoor zijn ze verantwoordelijk voor het in stand houden en doorgeven ervan” (Vlaamse Regering, 2021, Art. 3, p. 27)

Cultureelerfgoedorganisatie

“Een organisatie die cultureelerfgoedwerking als kerntaak heeft; dit wil zeggen dat de zorg voor en omgang met cultureel erfgoed een primaire taak of hoofdtaak is van de organisatie. Het kan gaan om zowel organisaties die een collectie beheren, dit zijn dan collectiebeherende organisaties, als om dienstverlenende organisatie.” (Vlaamse Overheid, 2021, Art. 3)

Cultuurgoederen

“Roerende goederen die omwille van hun erfgoedwaarde van algemeen belang zijn, waarvan het samen voorkomen met het gebouw een bijzondere waarde heeft en die ofwel ontworpen zijn voor of vervaardigd met het beschermd goed ofwel gerelateerd zijn aan de functie van het beschermd goed en waarvoor historische verbondenheid met het beschermd goed aangetoond kan worden. Voor beschermde onroerende goederen in eigendom van privépersonen of -rechtspersonen moeten de cultuurgoederen opgenomen zijn in een beschermingsbesluit of een goedgekeurd beheersplan, of er moet voorheen voor het beheer ervan een premie verleend zijn, opdat ze als cultuurgoederen beschouwd kunnen worden” (Vlaamse Overheid, 2013, Art. 2.1)

(Cultuurhistorisch) landschap

“Een deel van het grondgebied, zoals dat door de menselijke bevolking wordt waargenomen en waarvan het karakter bepaald wordt door natuurlijke of menselijke factoren en de wisselwerking daartussen” (Vlaamse Overheid, 2013, Art. 2.1)

“Vanuit deze definitie kun je heel Vlaanderen als een landschap beschouwen. Maar niet elk landschap is vanuit erfgoedstandpunt even waardevol Het Onroenderfgoeddecreet gebruikt daarom het begrip ‘cultuurhistorisch landschap’: een begrensde grondoppervlakte met een geringe dichtheid van bebouwing en een onderlinge samenhang, van algemeen belang door de erfgoedwaarde. Het gaat zowel om landschappen die uitdrukkelijk aangelegd zijn door de mens en dus een duidelijke culturele stempel dragen (zoals wateringen, bolle akkers of kasteeldomeinen), als om meer spontane, door natuurlijke processen ontstane landschappen waar de menselijke invloed wat beperkter is gebleven (zoals getuigenheuvels of kustduinen). Meestal gaat het om een dynamische wisselwerking tussen de mens en de natuur (zoals ingerichte rivier valleien of bosgebieden).” (Vlaamse Overheid, Definities)

Directeur van de commandopost operaties (Dir-CP-Ops)

“De persoon met de leiding over de operationele coördinatie van een noodsituatie.” (K.B. 2019)

Discipline

“Een functioneel geheel van opdrachten die door verschillende tussenkomende diensten worden uitgevoerd.” (K.B. 2019).

De vijf disciplines van het crisisbeheer in België zijn: hulpverleningsoperaties (Discipline 1), geneeskundige hulpverlening (Discipline 2), politie (Discipline 3), logistiek (Discipline 4), en informatie en alarmering aan de bevolking (Discipline 5).

(Erfgoed)actor

Een organisatie, gemeenschap of samenleving, met een organisatie, die rechtstreeks interageert met een systeem. Een actor is altijd een stakeholder, maar niet alle stakeholders zijn actoren, omdat ze niet noodzakelijk rechtstreeks interageren met een systeem maar wel een interesse onderhouden in het gedrag en de resultaten behaald door de stakeholders.

Erfgoedbibliotheek:

“Een organisatie die een cultureelerfgoedwerking ontplooit die past in de hedendaagse praktijk en theorie van de informatie en bibliotheekwetenschap en die kwaliteitsvol zorgt voor en omgaat met een collectie cultureel erfgoed gaande van de oudste schriftmaterialen en de eerste gedrukte publicaties tot hedendaagse gedrukte publicaties en digitale publicaties” (Vlaamse Overheid, 2021, Art. 3)

Erfgoedlandschap

“Erfgoedlandschappen zijn gebieden die al opgenomen zijn in de vastgestelde erfgoedinventaris of waarvoor een onroerenderfgoedrichtplan bestaat, én vanwege de erfgoedwaarde zijn opgenomen in een ruimtelijk uitvoeringsplan (RUP). De 70 gebieden die vroeger een aanduiding als ankerplaats kregen, werden in 2015 door het Onroerenderfgoeddecreet gelijkgesteld met vastgestelde landschapsrelicten. Daardoor kunnen ze via een RUP eveneens een erfgoedlandschap worden.” (Vlaamse Overheid, Definities)

Erfgoedobject

Een object waarvan de waarde is gebaseerd op de betekenis die het heeft in een gemeenschap of in een landelijke samenleving, kennis en cultuur. De betekenis is afgeleid van de esthetische, historische, wetenschappelijke, sociale of spirituele waarden. Een erfgoedobject kan zowel materieel als immaterieel zijn.

Juridisch beschermd erfgoed, zoals gedefinieerd in het Onroerenderfgoeddecreet (Vlaamse Overheid, 2013), geniet specifieke rechtsgevolgen. Beschermd goederen, zoals archeologische sites, monumenten, cultuurhistorische landschappen of stads- en dorpsgezichten, vallen onder een instandhoudingsplicht. Volgens artikel 6.1.1 van het Onroerenderfgoeddecreet kan de Vlaamse Regering erfgoed beschermen. Dit betekent dat zakelijkrechthouders en gebruikers van een beschermd goed volgens artikel 6.4.1 verantwoordelijk zijn voor de instandhouding, beveiliging, beheer, herstel en onderhoud van het erfgoed.

Erfgoedsite

Een plaats waarvan de waarde is gebaseerd op de betekenis die het heeft in een gemeenschap of in een landelijke samenleving, kennis en cultuur. De betekenis is afgeleid van de esthetische, historische, wetenschappelijke, sociale of spirituele waarden. Een erfgoedsite kan zowel materieel als immaterieel zijn.

Erfgoedveld

Het cultureel erfgoedveld omvat alle actoren die zich inzetten voor de zorg voor en het beheer van cultureel erfgoed. Dit omvat een breed scala aan spelers, zoals individuen, groepen, overheden, en zowel publieke als private organisaties, met of zonder winstoogmerk. Veel van deze actoren zijn professioneel betrokken bij cultureel-erfgoedwerking en hebben dit als hoofdtaak, waaronder organisaties die collecties beheren en gesubsidieerde of commerciële entiteiten die een ondersteunende of bemiddelende rol vervullen. (Vlaamse Regering, 2021, pp. 10-11)

Voor onroerend erfgoed is het 'veld' niet scherp afgebakend; de zorg voor het onroerend erfgoed in Vlaanderen is een gedeelde zorg, waar verschillende actoren bij zijn betrokken: overheden (gewest, regionale, lokale besturen), private burgers, erfgoedeigenaars, -beheerders, -gebruikers, erfgoedprofessionelen, verenigingen...

Bijlage 1-1

Erfgoedgemeenschap

Een gemeenschap die bestaat uit organisaties en personen die een bijzondere waarde hechten aan het erfgoed, en die dat erfgoed wil behouden en doorgeven aan toekomstige generaties (op basis van Vlaamse Overheid, 2021, Art. 3. Definitie uitgebreid naar erfgoed in het algemeen).

Evaluatie

“Verbeterpunten formuleren en bijbehorende maatregelen nemen om toekomstige noodsituaties beter te beheren.” (NCCN, *Risicocycclus*)

Fase

“Het bestuursniveau van de beleidscoördinatie van een noodsituatie.” (K.B. 2019)

Gerechtelijke zone

“Een zone die wordt afgebakend door de directeur commandopost operaties, op vraag van de gerechtelijke overheid en in overleg met de operationele directeur van de discipline 3, teneinde de contaminatie met exogene sporen van de plaats van de noodsituatie te beperken, op dat de taken van technische en wetenschappelijke politie uitgevoerd zouden kunnen worden.” (K.B. 2019)

Getroffene

“Elke persoon die direct of in direct betrokken is bij een noodsituatie (overledene, gewonde, niet-gewonde, getuige ter plaatse, ...).” (K.B. 2019)

Gevaar

“Een fenomeen van natuurlijke of menselijke oorsprong dat in of nabij een instelling kan optreden, en menselijk leven of welzijn kan bedreigen, alsook fysische schade en economisch verlies.” (ICCRUM 2018)

Herstel

“Het herstel of het verbeteren van bestaansmiddelen en gezondheid, en de economische, fysische, sociale en omgevingsaspecten, conform de principes van duurzaamheidsontwikkeling en 'build back better', om toekomstige rampen te reduceren.” (UNISDR, 2017).

“De terugkeer naar een normale situatie begeleiden.” (NCCN, *Risicocycclus*)

Herstelplan

“De karakteristieken en de omstandigheden van een gemeenschap, systeem of bezit die het gevoelig maken voor de schade-effecten van een gevaar. De factoren kunnen fysiek, sociaal, economisch en ecologisch zijn. Kwetsbaarheid kan betekenisvol veranderen in een gemeenschap na verloop van tijd.” (UNIDSR, 2009, p. 30)

Intern noodplan (zie ook: “calamiteitenplan”)

“Een document op het niveau van een site, dat de materiële en organisatorische maatregelen uitwerkt die nodig zijn om:

- zelf op het terrein tussen te komen en het hoofd te bieden aan een gebeurtenis of een noodsituatie, om de schadelijke gevolgen ervan zo veel mogelijk te beperken;
- de tussenkomst van de externe overheden en diensten mogelijk te maken, in het geval dat de gebeurtenis of de noodsituatie gevolgen heeft buiten het terrein.” (K.B. 2019)

Bijlage 1-1

Interventie

Zie “crisisbeheer”.

Interventiezone

“Een zone die, in functie van een concrete noodsituatie, wordt afgebakend door de directeur van de commando post operaties en waarbinnen de nodige maatregelen genomen worden om die noodsituatie te beheren.” (K.B. 2019)

Kwetsbaarheid

De karakteristieken en de omstandigheden van een gemeenschap, systeem of bezit die het gevoelig maken voor de schade-effecten van een gevaar. De factoren kunnen fysiek, sociaal, economisch en ecologisch zijn. Kwetsbaarheid kan betekenisvol veranderen in een gemeenschap na verloop van tijd. (UNIDSR, 2009, p. 30). UNIDSR: <https://perma.cc/85M4-6TB9>

Materieel erfgoed

Materieel erfgoed is samengesteld uit de fysieke uitdrukking van een cultuur die vervaardigd, onderhouden en doorgegeven wordt in een samenleving, doordrongen van culturele betekenis. Materieel erfgoed kan verwijzen naar onroerend erfgoed en naar roerend erfgoed.

Museum

“Een organisatie die een cultureelerfgoedwerking ontplooit die past in de hedendaagse praktijk en theorie van de museologie en die kwaliteitsvol zorgt voor en omgaat met een collectie cultureel erfgoed die bestaat door het samenbrengen van de materiële en niet-materiële getuigenissen van de mens en zijn omgeving.” (CED, artikel 3)

Monument

“Een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemeen belang wegens de erfgoedwaarde(n).” (Vlaamse Overheid, 2013, Art. 2.1)

“Vlaanderen kent klein bouwkundig erfgoed zoals kapellen, kruisen, graftekens, schandpalen en straatmeubilair, maar ook grote bouwwerken zoals kerken, industriële panden, stations, molens, sluizen, hoeven, woonhuizen, kastelen en kloostercomplexen. Ook kasseiwegen, eendenkooien, begroeide dijken, tuinen en parken, dreefbeplantingen, boomgaarden en individuele bomen, vaak op een specifieke plaats aangeplant, kunnen monumenten zijn.” (Vlaamse Overheid, Definities)

Monodisciplinair interventieplan

“Een document dat de modaliteiten van de interventie van één discipline vastlegt, conform de bestaande NIP.” (K.B. 2019)

Nationaal veiligheidsportaal

“Het beveiligde communicatieplatform door het Coördinatie- en Crisiscentrum van de Regering om de uitwisseling van informatie tussen partners mogelijk te maken, zowel voor nood planning, de opvolging van grote evenement als voor het beheer van incidenten en noodgevallen.” (K.B. 2019)

Nood- en interventieplan (NIP)

“Een document dat de beleidscoördinatie organiseert en de hoofdbeginselen van de multidisciplinaire interventie vastlegt:

Bijlage 1-1

- **Algemeen nood- en interventieplan (ANIP)**

Een NIP dat de algemene richtlijnen en de informatie bevat die nodig zijn om het beheer van noodsituaties te garanderen, conform artikel 9, § 3 en 4 van de wet van 15 mei 2007 betreffende de civiele veiligheid;

- **Bijzonder nood-en interventieplan (BNIP”)**

Een NIP dat het ANIP aanvult met bijkomende specifieke bepalingen over bijzondere risico's, conform artikel 9, § 5 van de wet van 15 mei 2007 betreffende de civiele veiligheid.” (K.B. 2019)

Nood planningscoördinator (NPC)

“De referentiepersoon voor de noodplanning en de beleidscoördinatie van noodsituaties van de bevoegde overheid.” (K.B. 2019)

Noodplanning

“Het geheel aan organisatorische, procedurele en materiële voorzieningen en werkinstrumenten die toelaten om maatregelen en coördinatiemechanismen in de plaats te stellen bij het optreden van een noodsituatie, teneinde zo snel mogelijk de personele en materiële middelen te kunnen mobiliseren en zo de nodige interventies te kunnen organiseren voor de bescherming van de bevolking en goederen.” (K.B. 2019)

Noodplanningszone

“Een zone waarvoor, in functie van een specifiek risico, de maatregelen nodig voor het beheer van de noodsituatie gelinkt aan dit risico, vooraf worden vastgelegd in een BNIP.” (K.B. 2019)

Noodsituatie

“Elke gebeurtenis die schadelijke gevolgen voor het maatschappelijke leven veroorzaakt of kan veroorzaken, zoals een ernstige verstoring van de openbare veiligheid, een ernstige bedreiging ten opzichte van het leven of de gezondheid van personen en/of ten opzichte van belangrijke materiële belangen, en waarbij de coördinatie van de bevoegde actoren, inclusief de disciplines, is vereist om de dreiging weg te nemen of om de nefaste gevolgen van de gebeurtenis te beperken.” (K.B. 2019)

Onroerend erfgoed

“Het geheel van archeologische sites, monumenten, cultuurhistorische landschappen en stads- en dorpsgezichten.” (Vlaamse Overheid, 2013, Art. 2.1)

Operationele coördinatie

“De multidisciplinaire opdracht met als doel de gevolgen van een noodsituatie te beperken door de verschillende interventies op het terrein te organiseren.” (K.B. 2019)

Operationele directie

“De vertegenwoordiging van een discipline binnen de CP-Ops.” (K.B. 2019)

Paraatheid

“Activiteiten die de medewerkers voorbereiden en uitrusten om een noodsituatie te beheersen, zoals opleidingen van de medewerkers in evacuatieprocedures, het verzamelen en up-to-date houden van contactinformatie en het bijhouden van een noodvoorraad/calamiteitenkit” (Dorge & Jones 1999)

Preventie

Bijlage 1-1

“Activiteiten, zoals het elimineren van gevaren, die focussen op het voorkomen van een noodsituatie en op het reduceren van schade aan mensen, collecties, en property (eigendommen) bij onvermijdelijke noodsituaties.” (Dorge & Jones 1999)

Punt eerste bestemming

“Een ontmoetingsplek op veilige afstand van het gevaar, waar alle hulpverleners naartoe moeten gaan via een reisweg die buiten de interventiezone ligt.” (K.B. 2019)

Ramp

Een ernstige verstoring van het functioneren van een gemeenschap of samenleving, veroorzaakt door gevaarlijke gebeurtenissen die leiden tot significante menselijke, materiële, economische en milieuschade. Deze schade overstijgt de capaciteit van de getroffen gemeenschap om zelfstandig te reageren, wat coördinatie en vaak externe hulp vereist om de nadelige effecten te verzachten, inclusief de bescherming van erfgoedwaarden. Een ramp wordt gekenmerkt door een grote geografische impact, aanzienlijke benodigde middelen voor respons en herstel, een groot aantal getroffen, de nood aan bovenlokale coördinatie, ernstige maatschappelijke gevolgen en een hoge technische complexiteit die gespecialiseerde interventies vereist.

Risico

Combinatie van de waarschijnlijkheid van een gebeurtenis (kans) en de potentiële negatieve gevolgen ervan (impact). In de context van noodsituaties en erfgoedbeheer verwijst risico specifiek naar de potentiële bedreigingen voor het leven van mensen, erfgoedelementen en de daaraan verbonden waarden. Risico's worden geïdentificeerd door het evalueren van zowel de potentiële gevaren als de bestaande kwetsbaarheden van locaties, musea en zowel roerend als onroerend erfgoed.

Risicobeheersing

Het proces van identificatie, evaluatie en beheersing van risico's om de negatieve gevolgen voor mensen, erfgoedelementen en bijbehorende waarden te minimaliseren. Het richt zich op het implementeren van strategieën en maatregelen die de waarschijnlijkheid en impact van potentiële risico's verminderen, waarbij zowel preventieve als reactieve benaderingen worden toegepast om veerkracht en bescherming te bevorderen.

Risicocultuur

“Bewustzijn voor de gevaren waarmee een netwerk van actoren op een bepaald grondgebied geconfronteerd wordt, alsook van de kwetsbaarheden van dit netwerk (risicobewustzijn) en de wil om deze risico's te voorkomen en de kwetsbaarheden van het betrokken netwerk van actoren te verminderen. Deze bewustwording is gebaseerd op een collectieve en individuele geheugendimensie (risicogeheugen).” (Schmitz et al. 2023, p.75)

Roerend erfgoed

Documenten en archieven, kunstwerken, handwerk, muziekinstrumenten, kledij van persoonlijke versiering, religieuze, rituele en funeraire objecten, instrumenten en mechanische uitrusting en industriële systemen.

Stads- en dorpsgezicht

“Een stads- of dorpsgezicht is een geheel van onroerende goederen met omgevende elementen zoals beplantingen, omheiningen, waterlopen, bruggen, wegen, straten en pleinen, dat een of meerdere erfgoedwaarden bezit.

Bijlage 1-1

Een voorbeeld van een dorpsgezicht is een historisch centrum van een dorp: de kerk, het kerkhof, het gekasseide plein, het gietijzeren hekwerk, de gracht en de bomen maken allemaal deel uit van het waardevolle ensemble. Het geheel is daarbij meer dan de som van de delen. Een stadsgezicht kan een marktplein zijn, met zijn waterpomp en beeldbepalende gevels, of een stadswijk ontworpen volgens de tuinwijkgedachte.” (Vlaamse Overheid, Definities)

Topstuk

“Een roerend goed of een verzameling geldt als topstuk als het vanwege de archeologische, historische, cultuurhistorische, artistieke of wetenschappelijke betekenis ervan voor de Vlaamse Gemeenschap als zeldzaam en onmisbaar beschouwd moet worden.

In het eerste lid wordt verstaan onder:

1° zeldzaam: een roerend goed of een verzameling waarvan er weinig andere - gelijke of gelijksoortige - in dezelfde staat binnen de Vlaamse Gemeenschap aanwezig zijn;

2° onmisbaar: een roerend goed dat, of een verzameling die, ten minste een of meer van de volgende eigenschappen heeft:

- a) een bijzondere waarde voor het collectieve geheugen, waaronder wordt verstaan de functie als duidelijke herinnering onder meer aan personen, instellingen, gebeurtenissen of tradities die belangrijk zijn voor de cultuur, de geschiedenis of de wetenschapsbeoefening van Vlaanderen;
- b) een schakelfunctie, waaronder wordt verstaan de functie als relevante schakel in een ontwikkeling die belangrijk is voor de evolutie van de kunst, de cultuurgeschiedenis, de archeologie, de geschiedenis of de wetenschapsbeoefening;
- c) een ijkwaarde, waaronder wordt verstaan de functie als belangrijke bijdrage aan het onderzoek of de kennis van andere belangrijke voorwerpen van de kunst, de cultuur, de archeologie, de geschiedenis of de wetenschap;
- d) een bijzondere artistieke waarde, waaronder wordt verstaan het artistieke belang in vergelijking met de bekende kunstproductie” (Vlaamse Overheid, 2003, Art. 2bis)

Varend erfgoed

Varend erfgoed is het nautisch erfgoed dat kan varen of drijven of dat in de vaart kan worden gebracht of drijvend kan worden gemaakt. Het gaat zowel om zeegaande vaartuigen als om binnenvaartuigen met diverse aandrijvingen, of zonder eigen aandrijving, die werden ingezet voor de pleziervaart of voor beroepsdoeleinden.

Sluizen, dokken en andere haveninfrastructuur vallen niet onder deze definitie. Replica's en recent gebouwde historiserende schepen ook niet. (Vlaamse Overheid, Definities)

Veiligheidscel

“Het multidisciplinaire overlegorgaan voorgezeten door de bevoegde autoriteit en belast met het bijstaan van deze laatste in zijn bevoegdheden omtrent noodplanning.” (K.B. 2019)

Vlaanderen

“Vlaanderen: het Nederlandse taalgebied van België” (Vlaamse Overheid, 2021, Art. 3)

Vooruitgeschoven medische post

“Een overgangsstructuur vóór opname in het ziekenhuis die het mogelijk maakt in te staan voor triage en stabilisering van de slachtoffers, hun conditionering, de registratie en de identificatie van de slachtoffers, alsook hun gereguleerde evacuatie naar de ziekenhuizen.” (K.B. 2019)

Bijlage 1-1

Werelderfgoed

“Een onroerend goed dat is ingeschreven op de Lijst van het Werelderfgoed, conform artikel 11 van de overeenkomst inzake de bescherming van het cultureel en natuurlijk erfgoed van de wereld, opgemaakt in Parijs op 16 november 1972.” (Vlaamse Overheid, 2013, Art. 2.1)

Bijlage 1-2: Data calamiteitenwerking onroerend erfgoeddepots					
In dit document zijn de gegevens geanonimiseerd; eigennamen zijn vervangen door [X] of door een algemene term					
is aangesloten bij een calamiteitenplan (j/n)	calamiteitenwerking: deze acties werden ondernomen in 2016-2023 (preventie, paraatheid, noodinterventie, herstel en nazorg, evaluatie van een noodsituatie)	opleidingen die werden georganiseerd (intern of extern + onderwerp + datum)	calamiteitenplan wordt geactualiseerd (j/n + frequentie)	calamiteitenplan wordt geoefend (j/n + frequentie)	besteedt het agentschap aandacht aan het calamiteitenplan van het depot (opmerkingen rapportage of visitatie) j/n + evt. uitleg
ja, Vlaams Depotnetwerk; regionaal depotnetwerk [X]; interview met West-Vlaamse spelers (vooral via roerend erfgoed)	opleiding eigen medewerkers; extra aankoop ontvochtiger; extra aankoop dataloggers	opleiding 'Wat knabbelt er aan mijn collectie' (6/03/2023); hoe stel ik een calamiteitenplan op voor de erfgoedspelers uit de regio [X]	ja, indien nodig wordt er met de preventiedewerker overlegd	nee, één keer gepland, maar door corona afgelast	Het calamiteitenplan is een onderdeel van de erkennings- en subsidieaanvraag. Verder werd dit nog niet besproken met het Agentschap.
Ja, [regionaal] netwerk [X]. Dit is in samenwerking met de erfgoedcel zuidwest maar [een erfgoeddepot] neemt de trekkerrol op.	opvang gezocht voor tijdschriftencollectie [X] (2020); regelmatige oproep via Erfgoedlunch voor het melden van calamiteiten bij [een regionaal depotnetwerk]	Opleiding eigen en regionaal personeel houtwormbehandeling (23/11/2023)	elke 2 jaar	nee	Het calamiteitenplan is een onderdeel van de erkennings- en subsidieaanvraag. Verder werd dit nog niet besproken met het Agentschap.
Ja, netwerk Musea [X]	Preventie: opleiding art-handling en studiedagen in verband met brand en overstromingen, opleiding behoudsmedewerker erfgoed. Aanwezigheid dataloggers, ontvochtigers, calamiteiten kit Paraatheid: regelmatig controle depotfaciliteiten Noodinterventie: reparatie dakluik, defect bij ontvochtigers Herstel en nazorg: hulp aangeboden bij de bij [een intergemeentelijke dienst] aangesloten steden en gemeentes	Opleidingen werden georganiseerd in het kader van collectiehelpverlening Musea [X]. Extra opleiding door conservator, dierlijk bot, glas, metaal.	elke 2 jaar	momenteel niet	Het calamiteitenplan is een onderdeel van de erkennings- en subsidieaanvraag. Verder werd dit nog niet besproken met het Agentschap.
Ja, provinciaal netwerk [X]	Preventie: Aankoop dataloggers en online opvolgsysteem klimatisatie. Finetunen structureel onderhoud klimatisatie met departement Facility Management. Calamiteiten kit. Paraatheid: Opvolging en onderhoud depotfaciliteiten door medewerkers en departement Facility Management Noodinterventie: geen Herstel en nazorg: geen	Externe opleidingen: Studiedag conservatiesituatie (09/03/2023), Archeologie en hout (15/09/2022). In goed handen, onderhoud in erfgoedcontext (23/11/2020). Intern: Brandbestrijding (17/05/2021), Evacuatie (28/10/2021)	niet structureel, plan is om dit wel systematisch en structureel te gaan doen	nee	Het calamiteitenplan is een onderdeel van de erkennings- en subsidieaanvraag. Verder werd dit nog niet besproken met het Agentschap.
ja, provinciaal netwerk [X]	studie door de zilveren passer met aanbevelingen, een groot deel is ondertussen doorgevoerd : aanpassingen infrastructuur depot (weghalen koepels, plaatsen sas), vernieuwing verwarmingsinstallatie en vernieuwing dataloggers	Studiedag Calamiteiten en Erfgoed in [X]	nee, maar gaan we wel dit jaar herbekijken	momenteel niet	calamiteitenplan is onderdeel erkenningsaanvraag; calamiteitenwerking is onderdeel subsidieaanvraag; werd tijdens de aanvragen doorgestuurd, maar geen reactie noch opmerkingen
ja, provinciaal netwerk [X], vast agendapunt minstens jaarlijks (lerend netwerk, updates situatie in Vlaanderen, nieuwe initiatieven, opleidingen, etc.)	Preventie: opleiding depotmedewerkers, Paraatheid: tijdelijke opvang en bewaring van behandeld hout van een waterput (november 2022 tot eind 2024) afkomstig van [een site]. Opgraving door [X]. In afwachting van permanente opstelling in het nieuw sportpark. Gemeentebestuur [X].		ja, loopt samen met actualisatie intern noodplan en jaarlijks bezoek preventiedewerker en lid van team beveiliging en bewaking	ja, jaarlijks droge oefening of actie	calamiteitenplan is onderdeel erkenningsaanvraag; calamiteitenwerking is onderdeel subsidieaanvraag; werd tijdens de aanvragen doorgestuurd, maar geen reactie noch opmerkingen
ja, provinciaal netwerk [X] (trekker), vast agendapunt minstens jaarlijks (lerend netwerk, updates situatie in Vlaanderen, nieuwe initiatieven, opleidingen, etc.)	* preventie: opleiding eigen medewerkers (bv. CHV-opleiding, congres Hazardous Heritage), deelname aan rampenoefening Fondation Folon + evaluatie nadien, [park]; masterplan met klimaatadaptieve maatregelen (oa heraanleg visvijvers / wadi's) * paraatheid: 2020: extra aankoop nazorgmateriaal uitleendienst (bv. ventilatoren, dataloggers), * herstel en nazorg: 2021: uitleen materialen aan getroffen Waalse erfgoedorganisaties, [X] archief met vochtproblemen kelderverdieping, vriesbehandeling en anoxiebehandeling erfgoed met insectenaantasting (ca. 20 grote zeecontainers qua volume 2015-nu)	Studiedag Calamiteiten en Erfgoed in [X], rondleiding in depot en depotwerking + informatiedeling aan AWAP (na overstroming) en aan Belgian Blue Shield Comité	ja, loopt samen met actualisatie intern noodplan en jaarlijks bezoek preventiedewerker	ja, normaal jaarlijks (droge oefening of actie), wegens aanloop naar tentoonstelling toe 1 jaar niet	calamiteitenplan is onderdeel erkenningsaanvraag; calamiteitenwerking is onderdeel subsidieaanvraag; werd tijdens de aanvragen doorgestuurd, maar geen reactie noch opmerkingen
ja, provinciaal netwerk [X] (trekker)	preventie: opleiding art handling depotmedewerkers en expertisedeling Monumentenwachters; paraatheid: uitleendienst materiaal (bv. droogzuigers en dataloggers); herstel en nazorg: uitleen van materiaal en beschikbare ruimte in depot		ja, loopt samen met actualisatie intern noodplan en jaarlijks bezoek preventiedewerker en lid van team beveiliging en bewaking	ja, jaarlijks droge oefening of actie	calamiteitenplan is onderdeel erkenningsaanvraag; calamiteitenwerking is onderdeel subsidieaanvraag; is doorgestuurd ivk aanvragen maar voorlopig geen reactie noch opmerkingen
Ja, bij het provinciaal netwerk [X]	Preventie : opleiding depotmedewerkers. Aanwezigheid dataloggers, calamiteiten kit. Paraatheid: Opvolging en onderhoud van de depotfaciliteiten door medewerkers en het departement Facility Management	/	Ja, samen met museumdepot	Ja, wanneer de oefening voor het volledige gebouw (depots, musea en kantoren) wordt uitgevoerd	Het calamiteitenplan is onderdeel van de erkenningsaanvraag + calamiteitenwerking is onderdeel van de subsidieaanvraag. Beide werden doorgestuurd bij de aanvragen, maar er is nog geen reactie of opmerking op gekomen.
Neen, er is geen provinciaal netwerk. Enkel mogelijk via Vlaams depotnetwerk.	Opleiding eigen medewerkers en vrijwilligers. Aankoop calamiteiten kit + up to date houden nodige materialen. Aankoop datalogger. Na calamiteit wateroverlast: huur bouwdroger en waterstofzuiger. Nabespreking met betrokken diensten (onderhoud, patrimonium, andere partners in het gebouw) en preventieadviseur.	/	Ja, samen met preventieadviseur.	Nee	Calamiteitenplan is onderdeel erkenningsaanvraag; calamiteitenwerking is onderdeel subsidieaanvraag; werd tijdens de aanvragen doorgestuurd, maar geen reactie noch opmerkingen
Ja, er is een overeenkomst gesloten met het onroerenderfgoeddepot [X] op 15/06/2022: 'Regionaal calamiteitenplan voor onroerenderfgoedinstellingen in de regio [X]. De overeenkomst geldt voor al ensembles uit het grondgebied van de provincie die zich in het Onroerend Erfgoeddepot [X].	Preventie: opleiding depotmedewerkers, verschillende dataloggers + online opvolgsysteem, 4 CHV-kits voorhanden, ... Paraatheid: aanwezigheid van ont- en bevochtigers, brandwaarschool aanwezig op site depot, Noodinterventie: opname van organisch materiaal uit een 15-tal ensembles in depot agilas wegens verhuis depot (=zomer 2019, afbraak en opbouw koelcellen),	Interne + externe georganiseerde opleiding: opleidingsdag preventieve conservatie op het terrein (09/03/2023) (ifv actieplan preventieve conservatie). gevolgde extreme opleidingen: 'In Goede Handen – Onderhoud in een erfgoedcontext –georganiseerd door Faro te Raversyde op maandag 21 februari 2022'; 'In Goede Handen – Basis cursus informatiebeheer voor erfgoedcollecties – georganiseerd door Faro, 3 volle dagen in september 2021'; Opleiding brandbestrijding, 13/09/2021; EHBO-opleiding, 21/10/2021; Brandopleiding herhaling theorie en cases, 22/4/2022; ...	nee, wel jaarlijks bekeken ifv de rondgang preventieadviseur en arbeidsgeneesheer.	nee	Het calamiteitenplan is een onderdeel van de erkennings- en subsidieaanvraag. Verder werd dit nog niet besproken met het Agentschap.
ja 1) Afspraken tussen depot en politie [X], brandweer [X], ziekenhuis [X], gemeente [X] (dienst Integrale Veiligheid), Cultureel Centrum [X], Autonoom Gemeentebedrijf [X], provinciaal depot, conservatoren (Archeologische Conservatie en Erfpunt), de verzekeringsagent van [X], erfgoedinstellingen en de architect. 2) Calamiteitenplan, waarbij depot [X] 'trekker' is, met erfgoedinstellingen in het werkingsgebied: museum [X], gemeente [X], [een vzw] ([X]). Met elke partner werd een formele overeenkomst afgesloten. 3) Informele afspraken op vlak van calamiteiten met erkend onroerenderfgoeddepot provincie [X].	Advies in kader uitbouw Erfgoed Museum [X] (materiaalkeuze, klimaatmeters vitrines, klimaatvereisten tentoongestelde objecten, insectenvallen, inbraakveiligheid, alarmsysteem, calamiteitenplan museum, uitbouw crisisteam museum). - Bezorgen info klimaatmeters aan [een vzw]. - Bezorgen info bewaring lood door de erfgoedinstellingen (REACH verordening). - Rondleidingen in depot [X] van niet-erkende depots en erfgoedinstellingen met focus op preventie van calamiteiten in een depot. - Ter beschikking stellen van infrastructuur: noodopvang van het organisch materiaal van een 15-tal ensembles van het depot van [X] in het kader van een concrete calamiteit. - Deelname aan studiedagen en congressen, opleiding eigen vrijwilligers	Geen organisatie van opleidingen. Wel deelname aan extern georganiseerde opleidingen in het kader van calamiteiten: 1. In kader aanvraag erkenning depot 10/03/2015: Calamiteitenplan 30/09/2015: Schadeatlas 26/10/2015: Kwaliteitshandboek en calamiteitenplan 27/10/2015: Calamiteiten en erfgoed 17/06/2016: Klimaat: registratie en interpretatie 2. Vanaf erkenning depot 13/11/2017: Onderhoud in het depot. 26/09/2022: Archeologie en hout	Ja: jaarlijks	Ja: theoretisch: jaarlijks. Calamiteitenplan werd volledig doorlopen met de medewerkers en vrijwilligers. Geplande praktijkoefening afgelast Corona en moet opnieuw ingepland worden.	Het calamiteitenplan maakt deel uit van de erkenningsaanvraag en calamiteitenwerking is onderdeel van de subsidieaanvraag. Beiden werden bezorgd aan het agentschap maar zonder reactie of opmerkingen.
Ja: CHV-team kennisite [X] en Vlaams Depotnetwerk	Preventie: Opmaak calamiteitenplan eigen werking, CHV-plan kennisite, CHV-kit, klimaatsysteem en GBS-opvolging, conditiebepaling collectie, informeren en sensibiliseren depotmedewerkers, incidentenregistratie Noodinterventie: aanpak waterschade en blikseminslag in oude depotgebouwen (X) Herstel en nazorg: herverpakken collectie, noodconservatie en registratie na waterschade (X), opvolgen tijdelijk deffect koelcel na blikseminslag (X) Evaluatie noodsituatie: Nabespreking met brandweer en gebouwbeheerder na blikseminslag	Studiedag 'Erfgoed en vuur' (14 maart 2023), Brandblusopleiding voor alle medewerkers (2020), Sprinkleropleiding: 'Handelen bij accidentele activatie' (2023), Jaarlijkse opleiding evacuatie [X]: 'Iedereen helpt evacueren'	Ja, jaarlijks + bij noodzakelijke aanpassingen door eventuele calamiteit	Periodieke evacuatieoefeningen, jaarlijkse oprissing van de calamiteitenwerking bij de depotmedewerkers	Ter kennisname voorgelegd aan directieteam [X] + feedback gevraagd aan specialist [X]

Bijlage 1-3: Opgelijste data calamiteitenwerking collectie-beherende organisaties en dienstverleners (Bron: DCJM)

Toelichting¹ bij de onderstaande kolommen:

Beschikt de organisatie over een calamiteitenplan (JA/NEEN/IN OPMAAK). 'In opmaak' betekent dat er op heden een traject loopt om een plan op te maken. Wanneer er in de nabije of verdere toekomst een traject gepland is, is nu nog 'NEEN' aangeduid.

Is het plan actueel? (JA/NEEN/IN OPMAAK/NIET GEKEND/niet van toepassing). Indien er bijvoorbeeld geen plan is, is 'nvt' aangeduid.

Geldt het plan voor de collectie in de presentatie (JA/NEEN/NIET GEKEND/niet van toepassing).

Geldt dit plan voor de collectie in de interne depotruimtes (JA/NEEN/NIET GEKEND/niet van toepassing).

Geldt het plan voor de collectie in de externe depotruimtes (JA/NEEN/NIET GEKEND/niet van toepassing/in opmaak).

Is er een prioriteitenlijst voor evacuatie van objecten/collectie (JA/NEEN/NIET GEKEND/ IN OPMAAK).

1. Collectiebeherende organisaties: aanvragen 2024-2028

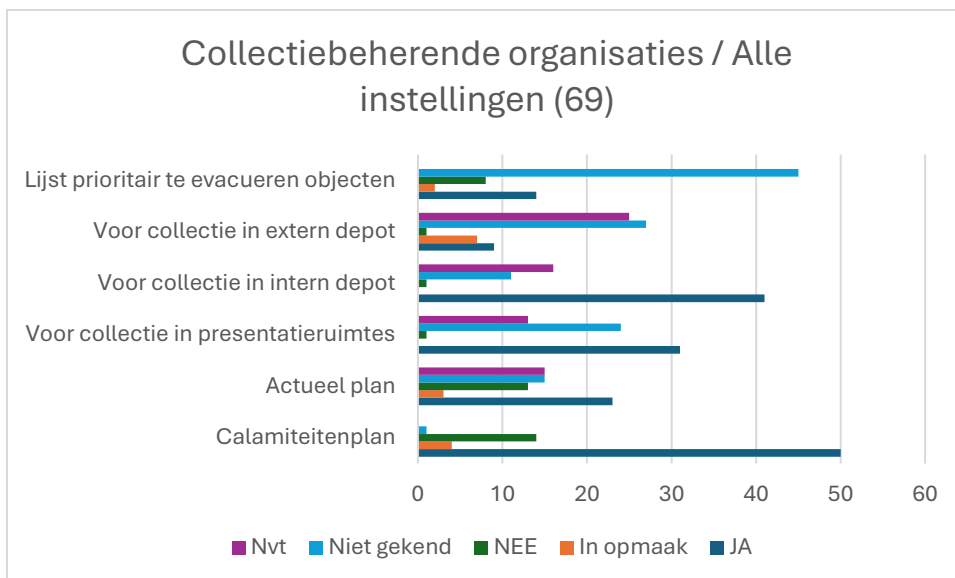
6 erfgoedbibliotheken; 11 culturele archiefinstellingen; 52 musea

1.1. Alle instellingen (69)

	JA	In opmaak	NEE	Niet gekend	Nvt
Calamiteitenplan	50	4	14	1	0
Actueel plan	23	3	13	15	15 ²
Voor collectie in presentatieruimtes	31	0	1	24	13
Voor collectie in intern depot	41	0	1	11	16
Voor collectie in extern depot	9	7	1	27	25
Lijst prioritair te evacueren objecten	14	2	8	45	0

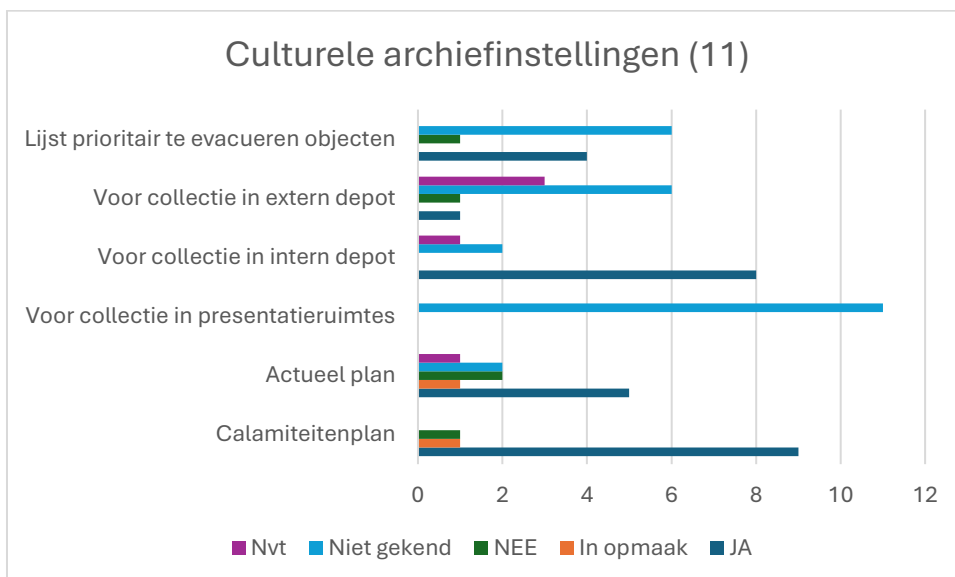
¹ Uit: dataset calamiteitenplannen DCJM september 2023

² omdat men NEE of in opmaak antwoordde bij calamiteitenplan

1.2. Culturele archiefinstellingen (11)

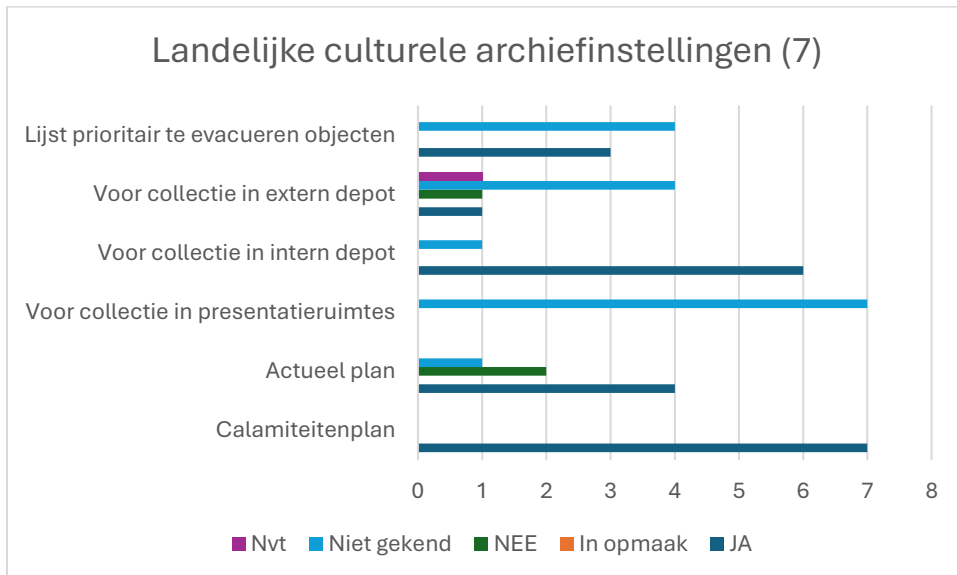
	JA	In opmaak	NEE	Niet gekend	Nvt
Calamiteitenplan	9	1	1	0	0
Actueel plan	5	1	2	2	1
Voor collectie in presentatieruimtes	0	0	0	11	0
Voor collectie in intern depot	8	0	0	2	1
Voor collectie in extern depot	1	0	1	6	3
Lijst prioritair te evacueren objecten	4	0	1	6	0

1.2.1. Landelijke culturele archiefinstellingen (7)

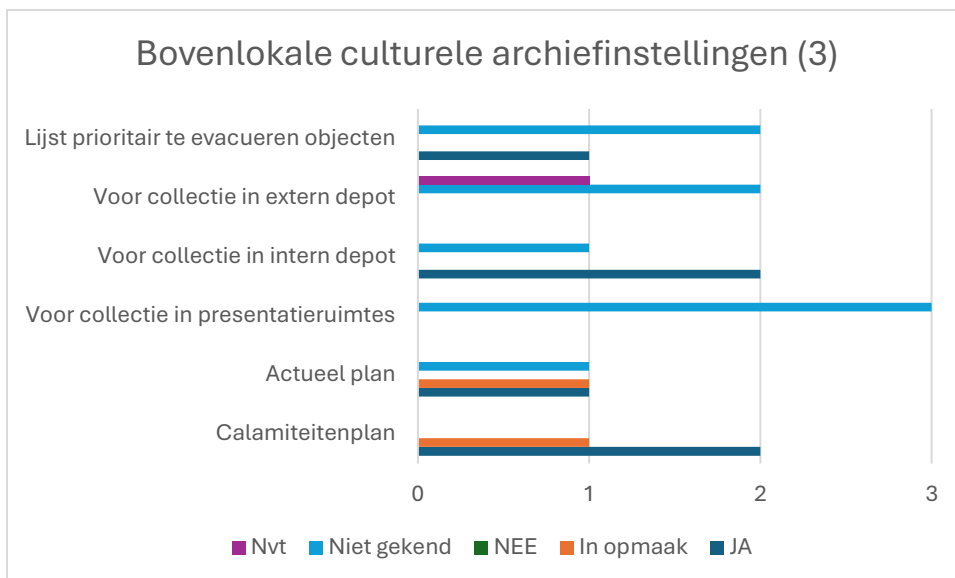
	JA	In opmaak	NEE	Niet gekend	Nvt
Calamiteitenplan	7	0	0	0	0
Actueel plan	4	0	2	1	0

Voor collectie in presentatieruimtes	0	0	0	7	0
Voor collectie in intern depot	6	0	0	1	0
Voor collectie in extern depot	1	0	1	4	1
Lijst prioritair te evacueren objecten	3	0	0	4	0

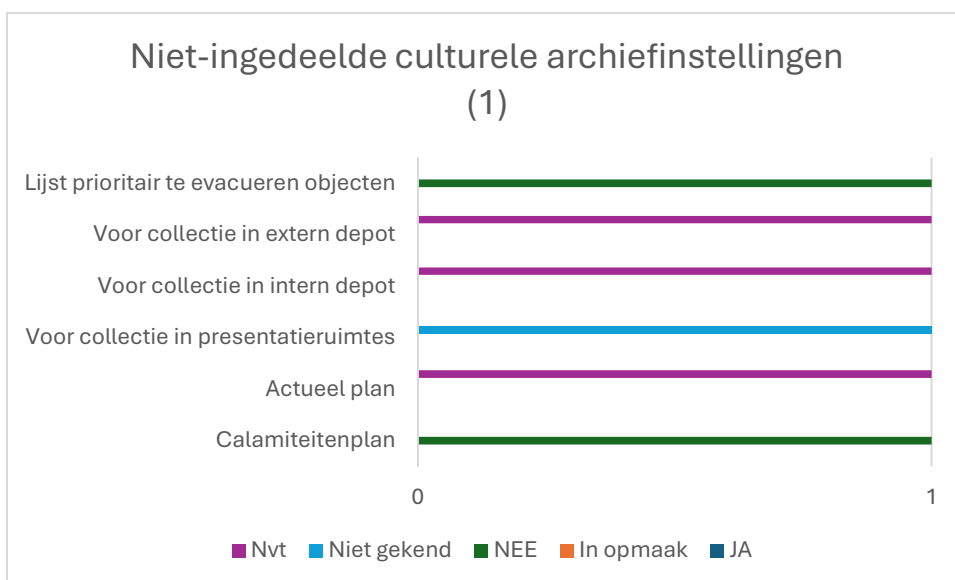
1.2.2. Bovenlokale culturele archiefinstellingen (3)

	JA	In opmaak	NEE	Niet gekend	Nvt
Calamiteitenplan	2	1	0	0	0
Actueel plan	1	1	0	1	0
Voor collectie in presentatieruimtes	0	0	0	3	0
Voor collectie in intern depot	2	0	0	1	0
Voor collectie in extern depot	0	0	0	2	1
Lijst prioritair te evacueren objecten	1	0	0	2	0

1.2.3. Niet ingedeelde culturele archiefinstellingen (1)

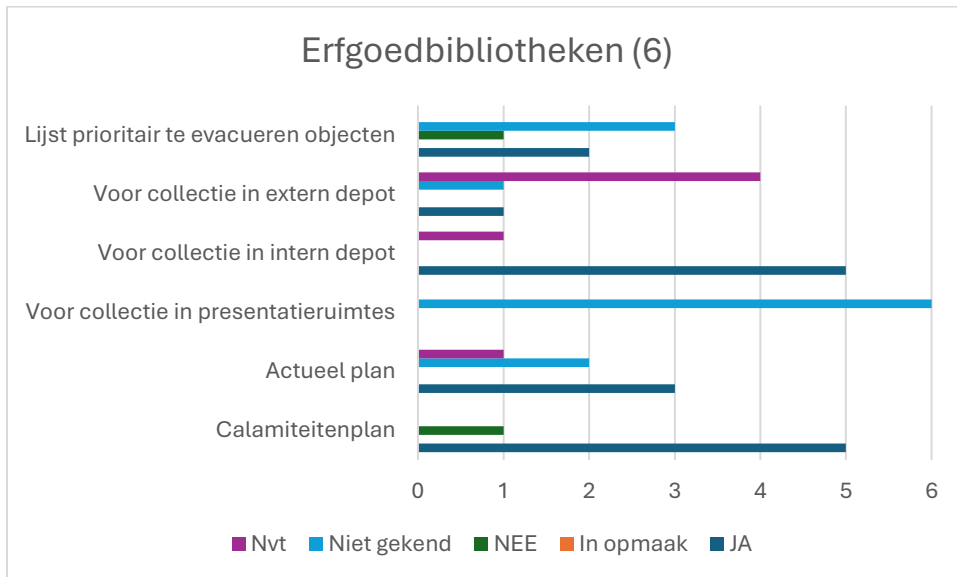
	JA	In opmaak	NEE	Niet gekend	Nvt
Calamiteitenplan	0	0	1	0	0
Actueel plan	0	0	0	0	1
Voor collectie in presentatieruimtes	0	0	0	1	0
Voor collectie in intern depot	0	0	0	0	1
Voor collectie in extern depot	0	0	0	0	1
Lijst prioritair te evacueren objecten	0	0	1	0	0

1.3. Erfgoedbibliotheken (6)

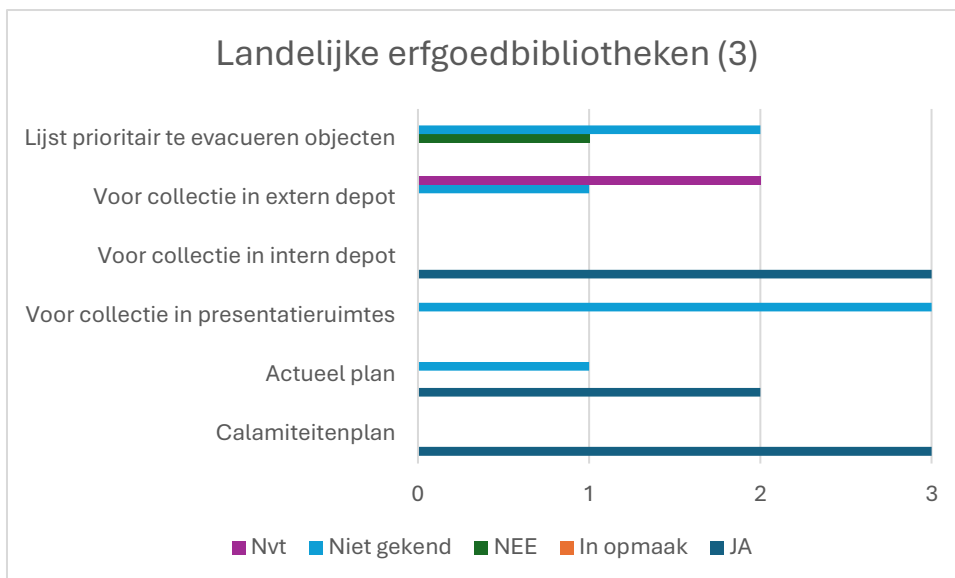
	JA	In opmaak	NEE	Niet gekend	Nvt
Calamiteitenplan	5	0	1	0	0
Actueel plan	3	0	0	2	1

Voor collectie in presentatieruimtes	0	0	0	6	0
Voor collectie in intern depot	5	0	0	0	1
Voor collectie in extern depot	1	0	0	1	4
Lijst prioritair te evacueren objecten	2	0	1	3	0

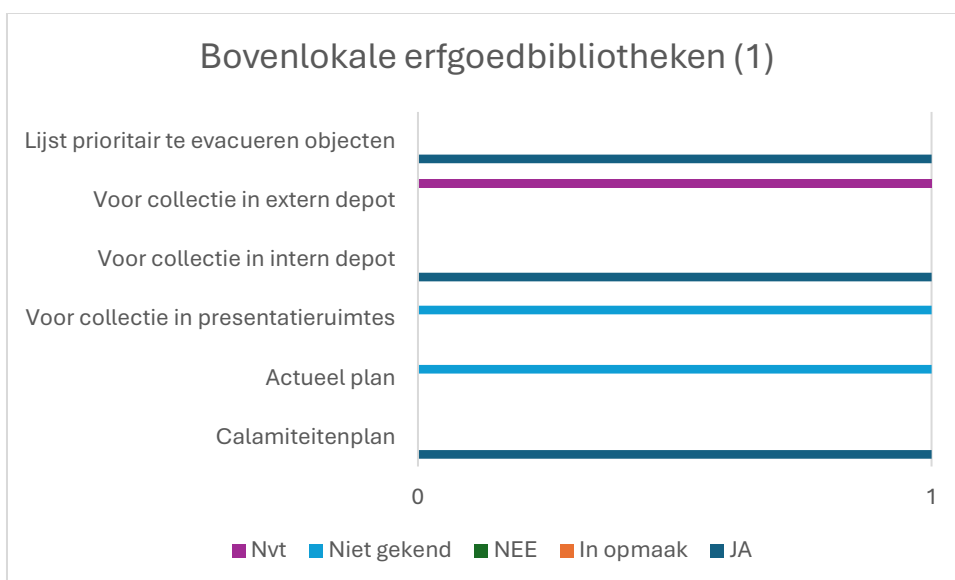
1.3.1. Landelijke erfgoedbibliotheken (3)

	JA	In opmaak	NEE	Niet gekend	Nvt
Calamiteitenplan	3	0	0	0	0
Actueel plan	2	0	0	1	0
Voor collectie in presentatieruimtes	0	0	0	3	0
Voor collectie in intern depot	3	0	0	0	0
Voor collectie in extern depot	0	0	0	1	2
Lijst prioritair te evacueren objecten	0	0	1	2	0

1.3.2. Bovenlokale erfgoedbibliotheken (1)

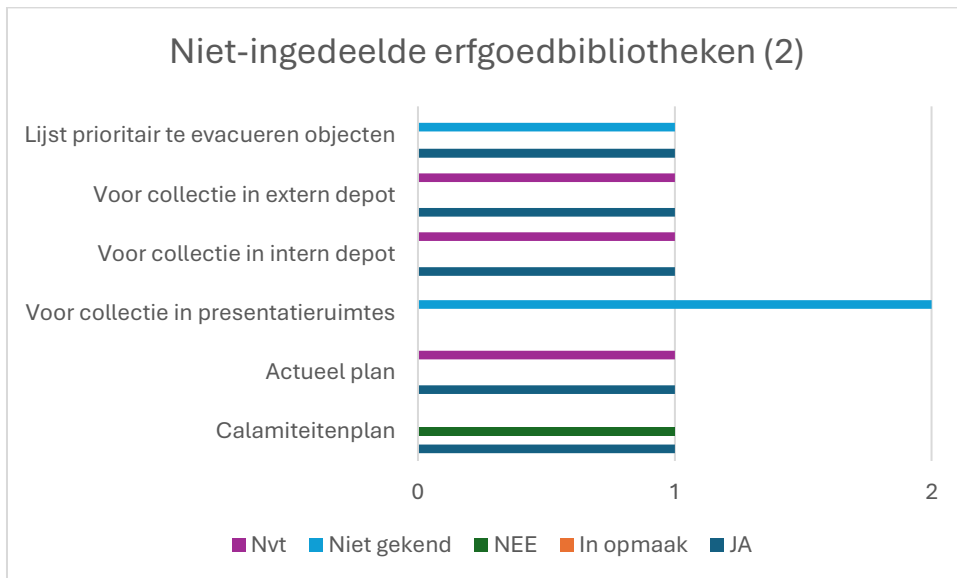
	JA	In opmaak	NEE	Niet gekend	Nvt
Calamiteitenplan	1	0	0	0	0
Actueel plan	0	0	0	1	0
Voor collectie in presentatieruimtes	0	0	0	1	0
Voor collectie in intern depot	1	0	0	0	0
Voor collectie in extern depot	0	0	0	0	1
Lijst prioritair te evacueren objecten	1	0	0	0	0

1.3.3. Niet ingedeelde erfgoedbibliotheken (2)

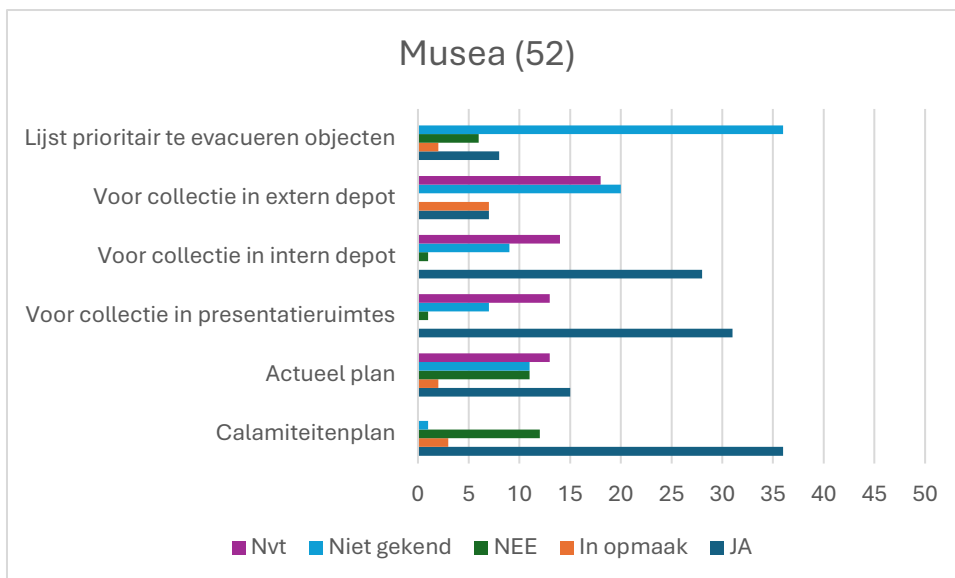
	JA	In opmaak	NEE	Niet gekend	Nvt
Calamiteitenplan	1	0	1	0	0

Actueel plan	1	0	0	0	1
Voor collectie in presentatieruimtes	0	0	0	2	0
Voor collectie in intern depot	1	0	0	0	1
Voor collectie in extern depot	1	0	0	0	1
Lijst prioritair te evacueren objecten	1	0	0	1	0

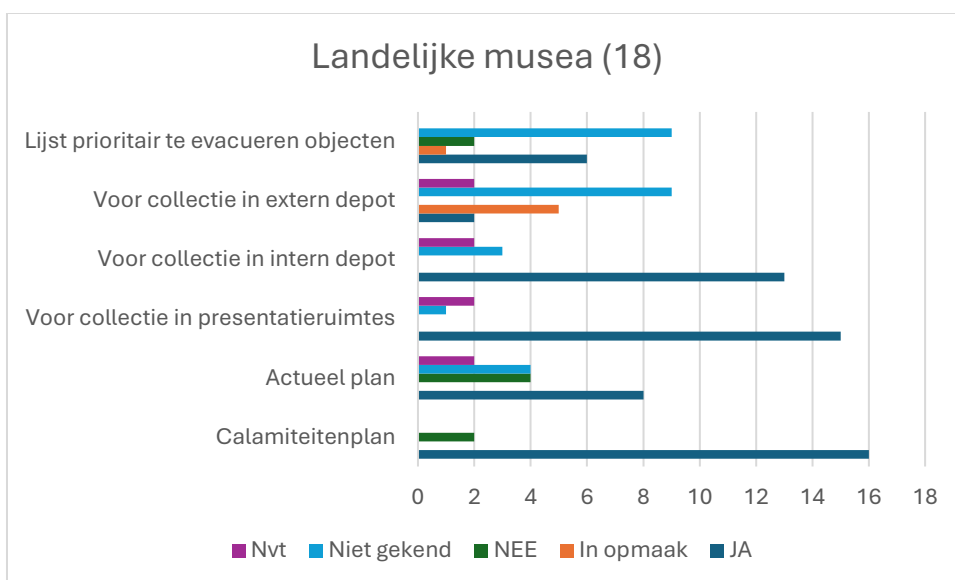
1.4. Musea (52)

	JA	In opmaak	NEE	Niet gekend	Nvt
Calamiteitenplan	36	3	12	1	0
Actueel plan	15	2	11	11	13
Voor collectie in presentatieruimtes	31	0	1	7	13
Voor collectie in intern depot	28	0	1	9	14
Voor collectie in extern depot	7	7	0	20	18
Lijst prioritair te evacueren objecten	8	2	6	36	0

1.4.1. Landelijke musea (18)

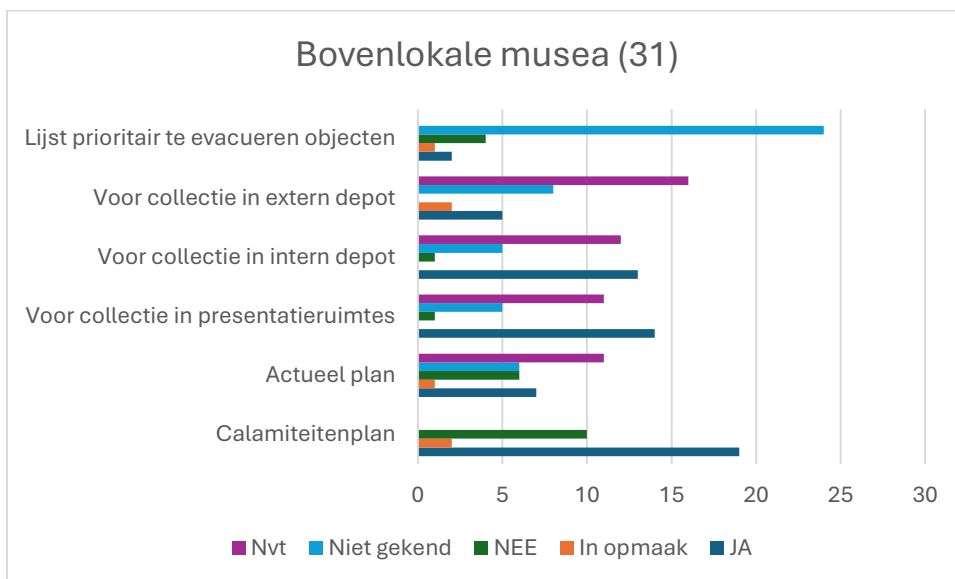
	JA	In opmaak	NEE	Niet gekend	Nvt
Calamiteitenplan	16	0	2	0	0
Actueel plan	8	0	4	4	2
Voor collectie in presentatieruimtes	15	0	0	1	2
Voor collectie in intern depot	13	0	0	3	2
Voor collectie in extern depot	2	5	0	9	2
Lijst prioritair te evacueren objecten	6	1	2	9	0

1.4.2. Bovenlokale musea (31)

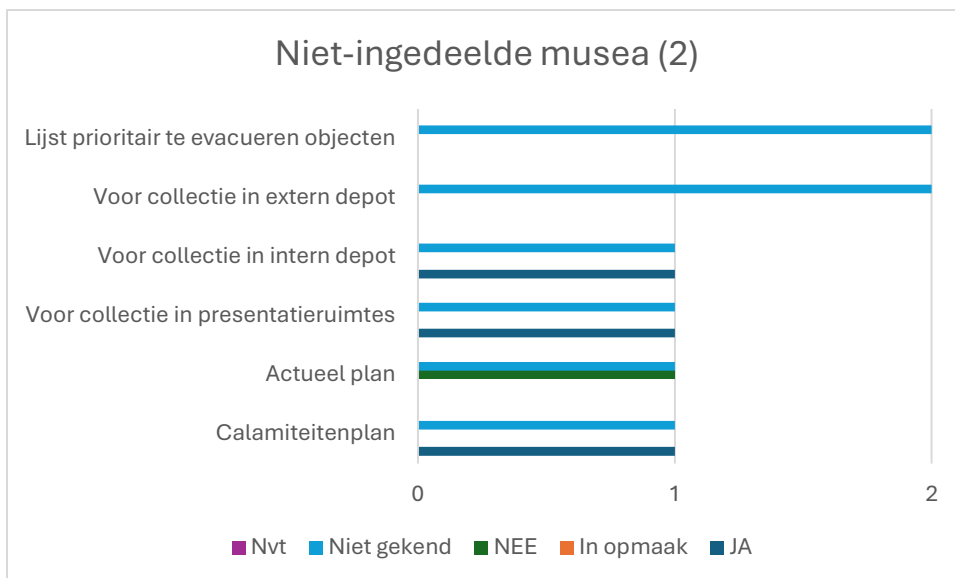
	JA	In opmaak	NEE	Niet gekend	Nvt
Calamiteitenplan	19	2	10	0	0

Actueel plan	7	1	6	6	11
Voor collectie in presentatieruimtes	14	0	1	5	11
Voor collectie in intern depot	13	0	1	5	12
Voor collectie in extern depot	5	2	0	8	16
Lijst prioritair te evacueren objecten	2	1	4	24	0

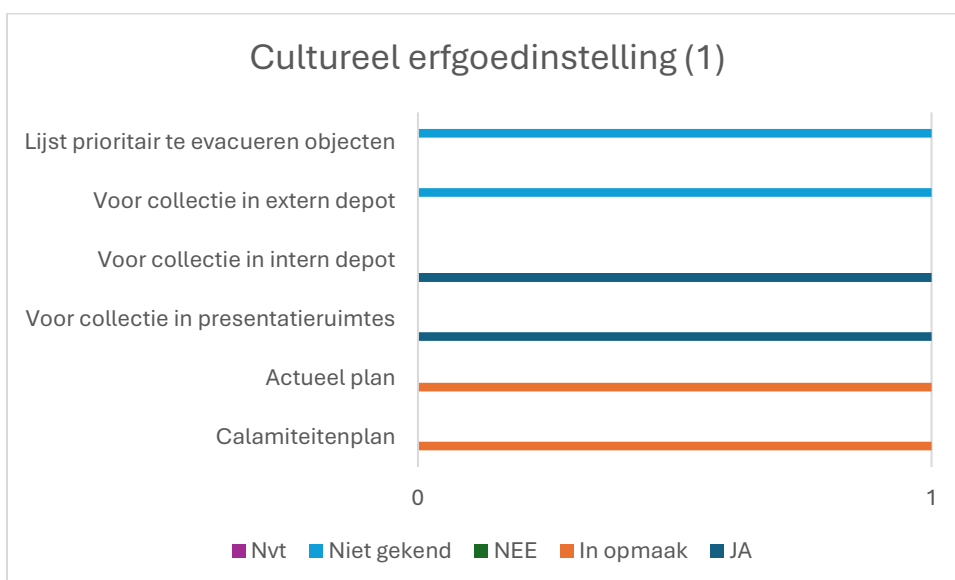
1.4.3. Niet ingedeelde musea (2)

	JA	In opmaak	NEE	Niet gekend	Nvt
Calamiteitenplan	1	0	0	1	0
Actueel plan	0	0	1	1	0
Voor collectie in presentatieruimtes	1	0	0	1	0
Voor collectie in intern depot	1	0	0	1	0
Voor collectie in extern depot	0	0	0	2	0
Lijst prioritair te evacueren objecten	0	0	0	2	0

1.5. Cultureel erfgoedinstelling (1)

	JA	In opmaak	NEE	Niet gekend	Nvt
Calamiteitenplan	0	1	0	0	0
Actueel plan	0	1	0	0	0
Voor collectie in presentatieruimtes	1	0	0	0	0
Voor collectie in intern depot	1	0	0	0	0
Voor collectie in extern depot	0	0	0	1	0
Lijst prioritair te evacueren objecten	0	0	0	1	0

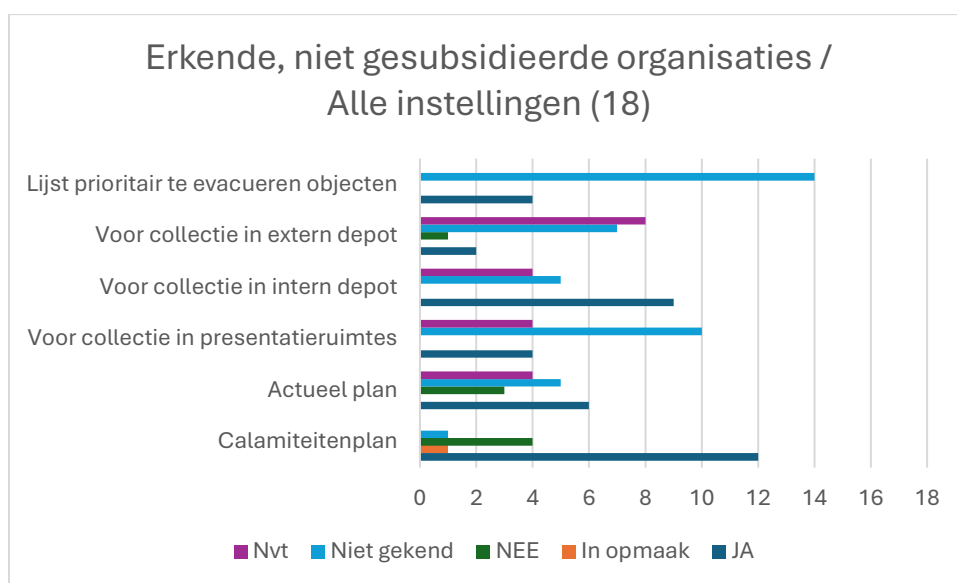

2. Erkende, niet gesubsidieerde organisaties

3 erfgoedbibliotheken; 6 culturele archiefinstellingen; 9 musea

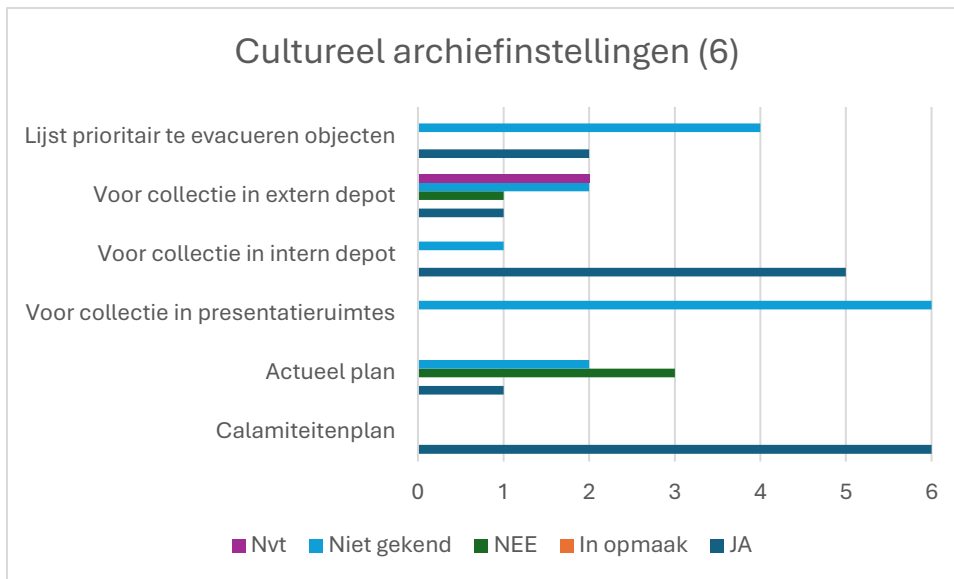
2.1. Alle instellingen (18)

	JA	In opmaak	NEE	Niet gekend	Nvt
Calamiteitenplan	12	1	4	1	0
Actueel plan	6	0	3	5	4
Voor collectie in presentatieruimtes	4	0	0	10	4
Voor collectie in intern depot	9	0	0	5	4
Voor collectie in extern depot	2	0	1	7	8
Lijst prioritair te evacueren objecten	4	0	0	14	0

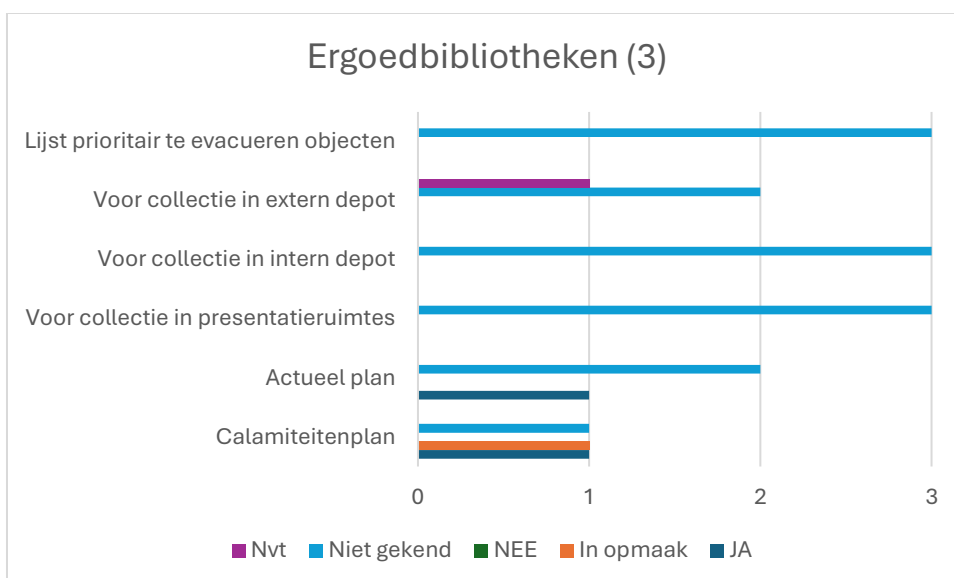
2.2. Cultureel archiefinstellingen (6)

	JA	In opmaak	NEE	Niet gekend	Nvt
Calamiteitenplan	6	0	0	0	0
Actueel plan	1	0	3	2	0
Voor collectie in presentatieruimtes	0	0	0	6	0
Voor collectie in intern depot	5	0	0	1	0
Voor collectie in extern depot	1	0	1	2	2
Lijst prioritair te evacueren objecten	2	0	0	4	0

2.3. Erfgoedbibliotheken (3)

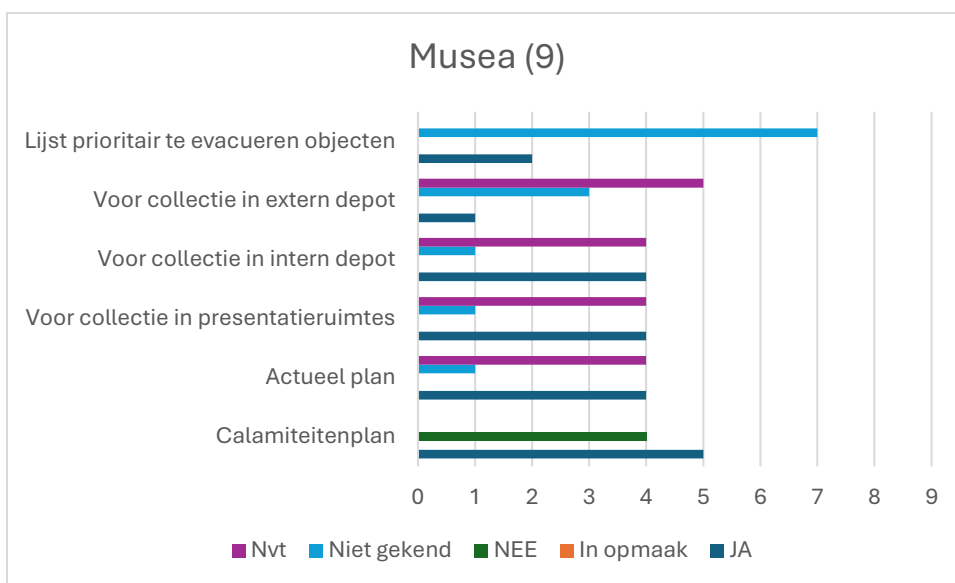
	JA	In opmaak	NEE	Niet gekend	Nvt
Calamiteitenplan	1	1	0	1	0
Actueel plan	1	0	0	2	0
Voor collectie in presentatieruimtes	0	0	0	3	0
Voor collectie in intern depot	0	0	0	3	0
Voor collectie in extern depot	0	0	0	2	1
Lijst prioritair te evacueren objecten	0	0	0	3	0

2.4. Musea (9)

	JA	In opmaak	NEE	Niet gekend	Nvt
Calamiteitenplan	5	0	4	0	0

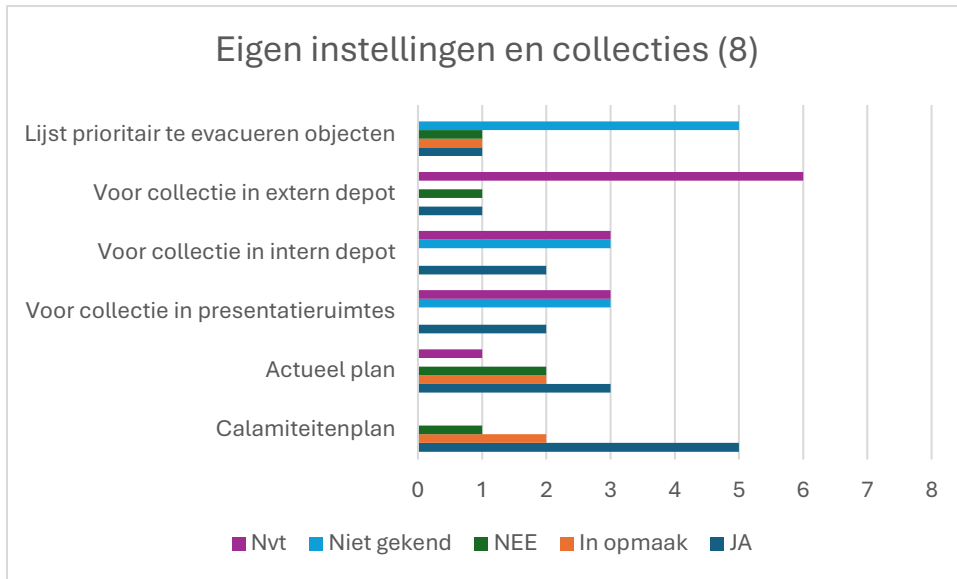
Actueel plan	4	0	0	1	4
Voor collectie in presentatieruimtes	4	0	0	1	4
Voor collectie in intern depot	4	0	0	1	4
Voor collectie in extern depot	1	0	0	3	5
Lijst prioritair te evacueren objecten	2	0	0	7	0

3. Eigen instellingen en collecties

1 collectie; 1 depot; 5 musea, 1 schrijvershuis

	JA	In opmaak	NEE	Niet gekend	Nvt
Calamiteitenplan	5	2	1	0	0
Actueel plan	3	2	2	0	1
Voor collectie in presentatieruimtes	2	0	0	3	3
Voor collectie in intern depot	2	0	0	3	3
Voor collectie in extern depot	1	0	1	0	6
Lijst prioritair te evacueren objecten	1	1	1	5	0

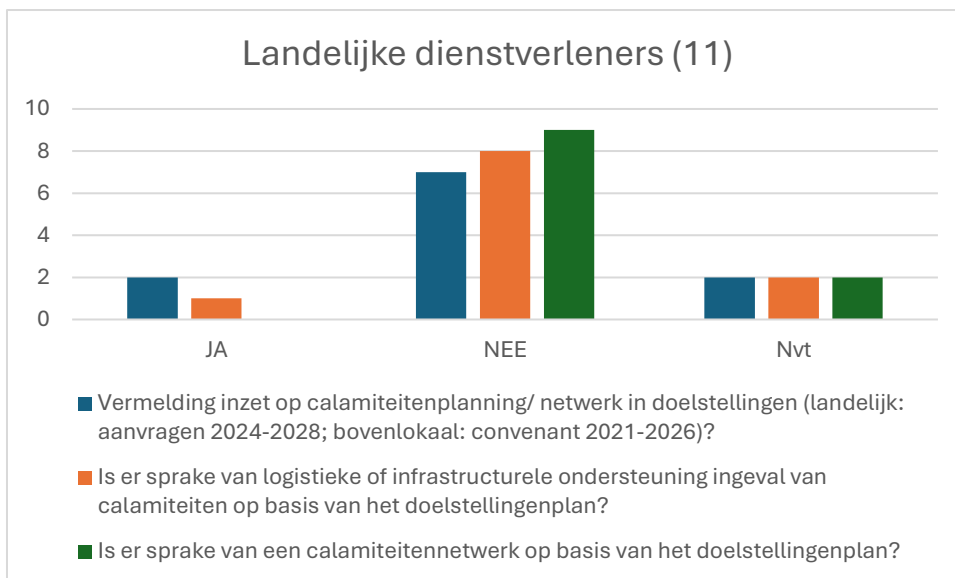

4. Dienstverleners

11 landelijk; 27 bovenlokaal

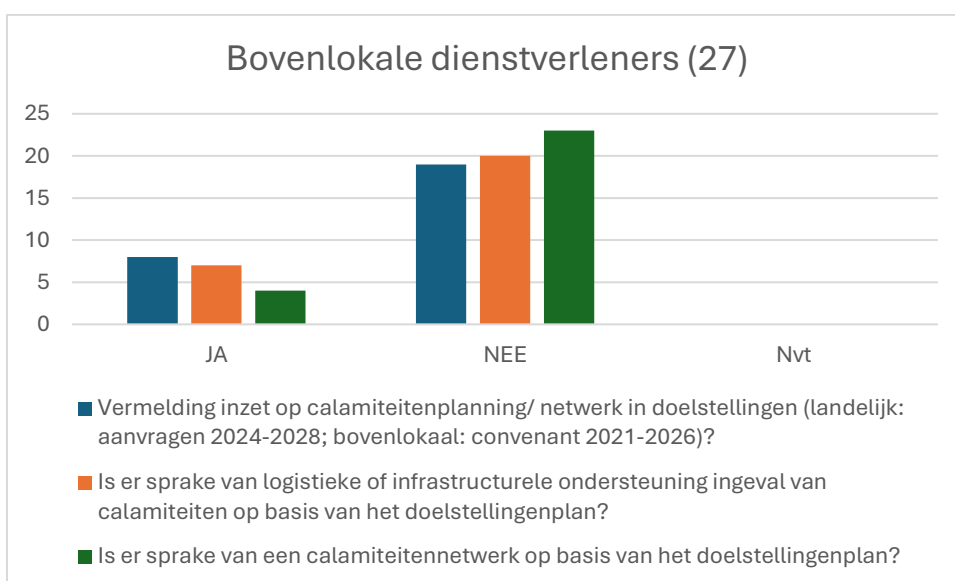
4.1. Landelijke dienstverleners (11)

	JA	NEE	Nvt
Vermelding inzet op calamiteitenplanning/ netwerk in doelstellingen (landelijk: aanvragen 2024-2028; bovenlokaal: convenant 2021-2026)?	2	7	2
Is er sprake van logistieke of infrastructurele ondersteuning ingeval van calamiteiten op basis van het doelstellingenplan?	1	8	2
Is er sprake van een calamiteitennetwerk op basis van het doelstellingenplan?	0	9	2

4.2. Bovenlokale dienstverleners (27)

	JA	NEE	Nvt
Vermelding inzet op calamiteitenplanning/ netwerk in doelstellingen (landelijk: aanvragen 2024-2028; bovenlokaal: convenant 2021-2026)?	8	19	0
Is er sprake van logistieke of infrastructurele ondersteuning ingeval van calamiteiten op basis van het doelstellingenplan?	7	20	0
Is er sprake van een calamiteitennetwerk op basis van het doelstellingenplan?	4	23	0

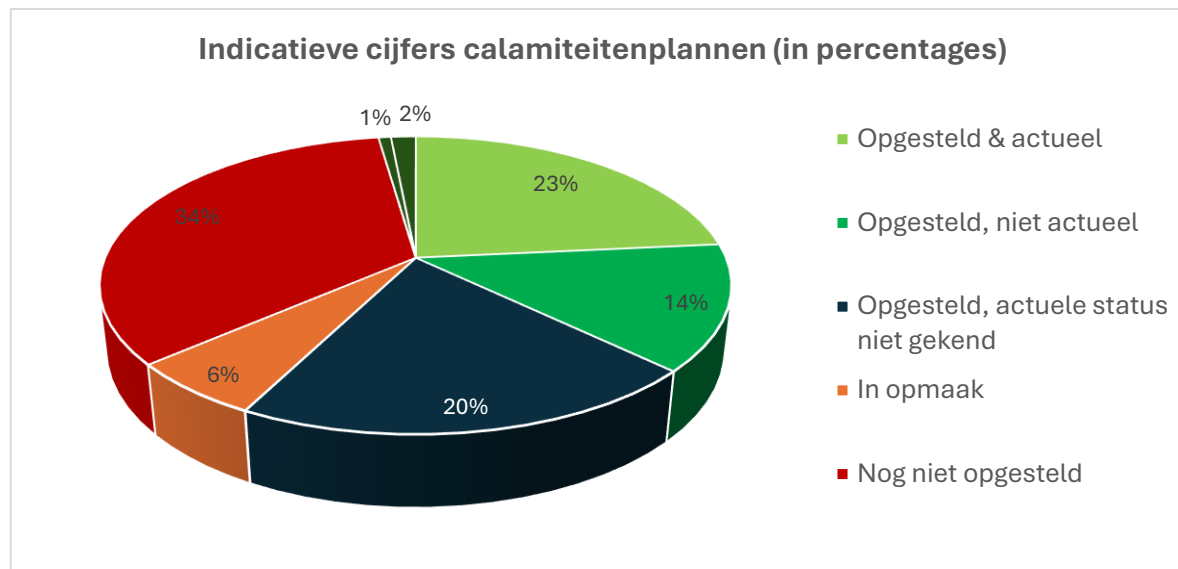

Bijlage 1-4: Analyse dataset DCJM status calamiteitenplannen

Soort organisatie	Indeling	Subsidies	Aantal instellingen	Opgesteld & actueel	Opgesteld, niet actueel	Opgesteld, actuele status niet gekend	In opmaak	Nog niet opgesteld	Niet gekend	n.v.t.
Erkende collectiebeherende instelling (museum)	Landelijk	Ja	19	8	4	4	1	2		
Erkende collectiebeherende instelling (museum)	Bovenlokaal	Ja	31	7	6	6	2	10		
Erkende collectiebeherende instelling (museum)	Niet ingedeeld	Ja	1		1					
Erkende collectiebeherende instelling (museum)	Niet ingedeeld	Neen	9	4		1		4		
Erkende collectiebeherende instelling (culturele-archiefinstelling)	Landelijk	Ja	7	4	2	1				
Erkende collectiebeherende instelling (culturele-archiefinstelling)	Bovenlokaal	Ja	3	1		1	1			
Erkende collectiebeherende instelling (culturele-archiefinstelling)	Niet ingedeeld	Ja	1					1		
Erkende collectiebeherende instelling (culturele-archiefinstelling)	Niet ingedeeld	Neen	6	1	3	2				
Erkende collectiebeherende instelling (erfgoedbibliotheek)	Landelijk	Ja	3	2		1				
Erkende collectiebeherende instelling (erfgoedbibliotheek)	Bovenlokaal	Ja	1			1				
Erkende collectiebeherende instelling (erfgoedbibliotheek)	Niet ingedeeld	Ja	2	1				1		
Erkende collectiebeherende instelling (erfgoedbibliotheek)	Niet ingedeeld	Neen	3				2		1	
Instellingen en collecties van de Vlaamse overheid			8	3	2		2	1		
Dienstverleners*	Landelijk		11			2		7		2
Dienstverleners*	Bovenlokaal		27			8		19		
TOTAAL:			132	31	18	27	8	45	1	2

Status calamiteitenplannen [Indicatieve cijfers, op basis van een studie uitgevoerd door het DCJM in 2023].

*Dienstverleners: Vermelding inzet op calamiteitenplanning/calamiteitennetwerk in doelstellingen voor de huidige beleidsperiode.

Bijlage 1-5: Rol van actoren bij erfgoedbescherming in noodsituaties

Het is een work in progress (versie 30/09/2024), gebaseerd op de gedeeltelijke reacties die we hebben ontvangen via e-mails, en de analyse van de websites van elk van de actoren.

Internationale actoren

ALIPH Foundation

The ALIPH Foundation is een non-profitstichting die zichzelf beschrijft als een “*alliance*” *between several states, private partners and experts*”¹. België wordt momenteel niet als een prioritaire regio beschouwd, maar zou in de toekomst in aanmerking kunnen komen voor hulp in geval van (dreiging van) conflicten.

Preventie: ALIPH richt zich op preventieve maatregelen door financiering en ondersteuning te bieden voor acties op het gebied van conservatie en documentatie. Hiermee wordt getracht risico's op vernietiging door conflicten of rampen te verminderen. Ze werken proactief om cultureel erfgoed te beschermen voordat crises optreden via adviesverlening en het pleiten van beleidsmaatregelen.

Paraatheid: ALIPH houdt zich bezig met paraatheid door strategieën op te zetten om snel te kunnen reageren op bedreigingen voor cultureel erfgoed tijdens conflicten of plotselinge verstoringen. Ze coördineren met internationale partners en belanghebbenden om zich voor te bereiden op snelle interventies.

Crisisbeheer: In noodsituaties biedt ALIPH snelle noodhulp om cultureel erfgoed te beschermen dat ernstig bedreigd of beschadigd is. Ze zetten direct middelen en expertise in om lopende risico's te beperken en verdere vernietiging te voorkomen.

Herstel: Na een crisis ondersteunt ALIPH herstelinspanningen door restauratie- en reconstructieprojecten te faciliteren. Ze werken samen met lokale autoriteiten en erfgoedprofessionals om getroffen culturele sites, instellingen en collecties te rehabiliteren, restaureren, en hun langdurige behoud te waarborgen.

Evaluatie: ALIPH voert evaluaties uit na een crisis om de impact op cultureel erfgoed en de effectiviteit van hun interventiestrategieën te beoordelen. Ze verzamelen gegevens en feedback om toekomstige noodresponsplannen te verfijnen en de veerkracht te verbeteren.²

Blue Shield International (BSI)

The Blue Shield, voorheen bekend als het International Committee of the Blue Shield, is een internationale niet-gouvernementele organisatie opgericht in 1996 door de vier grote internationale organisaties voor erfgoed, ICOM, ICOMOS, ICA en IFLA. Het is een onafhankelijke en neutrale organisatie dat opgericht is voor “*the protection of the world's cultural property and is concerned with*

---

¹ ALIPH Foundation <https://www.aliph-foundation.org/en/projects> (16/07/2024)

² ALIPH Foundation <https://www.aliph-foundation.org/en/projects> (16/07/2024)

the protection of cultural and natural heritage, tangible and intangible, in the event of armed conflict, natural- or human-made disaster."³ The Blue Shield bevordert via zijn nationale comités:

Preventie: Blue Shield richt zich op pro-actieve bescherming en preventieve maatregelen door risicoanalyse uit te voeren en erfgoedsites te monitoren om potentiële bedreigingen te anticiperen en te verminderen. Ze pleiten voor de uitwerking en implementatie van beleidsmaatregelen en wettelijke kaders die de bescherming van cultureel erfgoed integreren in rampenrisicovermindering.

Paraatheid: De organisatie ontwikkelt richtlijnen en strategieën voor paraatheid, waaronder het opstellen van actieplannen voor snelle interventies om cultureel erfgoed te beschermen tijdens conflicten of natuurrampen. Ze bieden opleidingen en trainingen aan en coördineren met lokale, nationale en internationale partners en overheidsinstanties om noodrespons capaciteiten te versterken.

Crisisbeheer: Tijdens crises biedt Blue Shieldcoördinatie van snelle responsinspanningen om cultureel erfgoed te beschermen tegen acute bedreigingen zoals oorlogen, natuurrampen en andere noodsituaties. Ze mobiliseren experts en middelen om directe acties uit te voeren ter bescherming van erfgoed.

Herstel: Na een crisis ondersteunt Blue Shield herstelinspanningen door het faciliteren van restauratie- en reconstructieprojecten en langetermijnondersteuning. Ze werken samen met lokale gemeenschappen en internationale partners om de veerkracht van cultureel erfgoed te herstellen en te behouden.

Evaluatie: Blue Shield voert evaluaties uit om de impact van crises op cultureel erfgoed te beoordelen en de effectiviteit van hun interventies te analyseren. Ze gebruiken deze inzichten om hun benaderingen te verbeteren en best practices te bevorderen voor toekomstige noodrespons.

Consortium of European Research Libraries (CERL)

Het Consortium of European Research Libraries (CERL) richt zich op het behoud van het Europese geschreven erfgoed, met name manuscripten en gedrukte boeken van vóór het midden van de 19e eeuw.

Preventie: CERL bevordert samenwerking tussen bibliotheken om de veiligheid en het behoud van cultureel erfgoed te waarborgen. Het ondersteunt instellingen bij het versterken van hun veiligheidsbeleid.

Paraatheid: CERL monitort actuele veiligheidskwesties via het CERL Security Network en andere kanalen om dreigingen voor collecties te anticiperen. De Security Working Group biedt hulpmiddelen zoals de Quick Audit Tool, organiseert de Collection Security Summer School, en beheert een vertrouwelijke mailinglijst.⁴

Cultural Emergency Response (CER)

Cultural Emergency Response (CER) is een organisatie die zich richt op het beschermen van cultureel erfgoed dat bedreigd wordt door rampen. CER opereert door het coördineren en ondersteunen van lokaal geleide inspanningen om erfgoed te beschermen. De acties worden geprioriteerd op basis van

---

³ Blue Shield <https://theblueshield.org/about-us/who-we-are/> (16/07/2024)

⁴ [Consortium of European Research Libraries \(CERL\)](#) (geraapleegd op 3 september 2024).

de urgentie, de kwetsbaarheid van het land of de gemeenschappen in ramp- en conflictgevoelige gebieden⁵, en of ze behoren tot een CER-hub (Centraal-Amerika, Balkan, Levant, Caraïben)

Preventie: CER legt aanzienlijke nadruk op voorbereiding via trainings- en mentorprogramma's. Deze programma's zijn ontworpen om internationale erfgoedprofessionals uit te rusten met de vaardigheden en kennis die nodig zijn om cultureel erfgoed tijdens crises te beschermen. CER zorgt ervoor dat lokale gemeenschappen klaar zijn om effectief te reageren op noodsituaties.

Paraatheid: CER ontwikkelt en test samen met verschillende erfgoedorganisaties trainingsprogramma's die bijdragen aan een gecoördineerde en efficiënte noodrespons. Deze programma's, die handboeken en toolkits omvatten, bieden richtlijnen voor crisisbeheer van cultureel erfgoed en zijn nauw geïntegreerd met humanitaire responsmechanismen. Door middel van training en mentoring worden internationale erfgoedprofessionals uitgerust met de nodige vaardigheden en kennis om cultureel erfgoed te beschermen tijdens crises. CER zorgt ervoor dat lokale gemeenschappen goed voorbereid zijn op noodsituaties, waardoor ze sneller, effectiever en meer op maat van de lokale behoeften kunnen reageren. De Regionale Hubs van CER versterken dit proces door regionale systemen te ontwikkelen, netwerken van experts en instellingen op te bouwen, en kennis en middelen te delen.

Crisisbeheer: Tijdens crises faciliteert CER de inzet van noodsubsidies en coördinatiemechanismen ter ondersteuning van de onmiddellijke bescherming van erfgoedsites. Dit omvat het mobiliseren van lokale netwerken en expertise om eerste hulp te bieden aan bedreigd cultureel erfgoed.

Herstel: Hoewel CER zich voornamelijk richt op eerste hulp, ondersteunt het ook duurzame projecten via zijn netwerk van regionale hubs. Dit omvat langdurige inspanningen om de veerkracht van culturele gemeenschappen te versterken, maar dit valt niet onder klassieke restauratie of langdurig herstel.

Evaluatie: CER evalueert continu de impact van zijn interventies om toekomstige reacties te verbeteren. Dit omvat het documenteren en delen van de resultaten van verschillende projecten en noodhulpinterventies om een uitgebreide kennisbasis op te bouwen van best practices in de bescherming van cultureel erfgoed.⁶

European Laboratory for Structural Assessment (ELSA)

Het European Laboratory for Structural Assessment (ELSA) is een onderzoeksinfrastructuur die wetenschappelijke laboratoria en faciliteiten openstelt voor academici, onderzoekers, professionals uit de industrie, kleine en middelgrote bedrijven, en het bredere publiek en private sector.

Preventie: ELSA biedt state-of-the-art faciliteiten zoals de ELSA Reaction Wall, gebruikt voor het testen van de kwetsbaarheid van gebouwen voor aardbevingen en andere bedreigingen voor structurele stabiliteit. Soms zijn er subsidies beschikbaar voor aanvragen om het gebruik van de faciliteiten te ondersteunen.⁷

Europa Nostra

Europa Nostra is een pan-Europese federatie van erfgoedorganisaties, opgericht in 1963. Het is het grootste erfgoednetwerk in Europa en zet zich in voor het behoud van bedreigde monumenten, sites

---

⁵ De land moet behoren bij het [2024 Development Assistance Committee \(DAC\)-lijst](#) (geraadpleegd op 18 juli 2024)

⁶ [Cultural Emergency Response \(CER\)](#) (geraadpleegd op 18 juli 2024)

⁷ ELSA, European Laboratory for Structural Assessment, https://joint-research-centre.ec.europa.eu/tools-and-laboratories/open-access-jrc-research-infrastructure/european-laboratory-structural-assessment_en (16/07/2024)

en landschappen via de programma *7 Most Endangered*⁸, gericht op het beschermen van monumenten, sites en landschappen die worden bedreigd door gebrek aan onderhoud of vernietiging. Hoewel het exacte type dreiging niet gespecificeerd is, zijn de meeste van de geselecteerde sites tot nu toe beschadigd door een gebrek aan onderhoud of de dreiging van vernietiging door overheidsinstanties. Het is onduidelijk of deze ongelijkheid te wijten is aan een intern selectiebeleid of dat de voorgestelde kandidaturen niet betrekking hebben op vernietigingen na rampen omdat er andere meer specifieke vormen van ondersteuning bestaan. Ze zijn actief in:

Preventie : De federatie ondersteunt strategische beleidsmaatregelen voor de bescherming van erfgoed.

Paraatheid: N/A

Interventie: N/A

Herstel: Initiatieven voor de restauratie en reconstructie van erfgoed kunnen financiële steun ontvangen van instellingen zoals het European Investment Bank Institute en het Creative Europe Program van de EU.⁹

Evaluatie: N/A

ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property)

ICCROM is een intergouvernementele organisatie die zich inzet voor het behoud en de restauratie van cultureel erfgoed, ten dienste van haar lidstaten. Ze speelt een cruciale rol in het beschermen van cultureel erfgoed tijdens crisissituaties in termen van:

Preventie: ICCROM bevordert preventie door middel van capaciteitsopbouw en trainingen voor professionals in cultureel erfgoed. Ze ontwikkelen richtlijnen, methoden en beleidsadviezen voor het versterken van de veerkracht van erfgoedsites tegen diverse bedreigingen, zoals natuurrampen en menselijke conflicten.

Paraatheid: De organisatie speelt een actieve rol in paraatheid door wereldwijd samen te werken met lidstaten en partners om rampenparaatheid te versterken. Ze faciliteren workshops, seminars en richtlijnen voor het opstellen van crisismanagementplannen voor cultureel erfgoed.

Crisisbeheer: ICCROM biedt technische ondersteuning en expertise tijdens noodsituaties door snelle interventies te coördineren en uit te voeren. Ze mobiliseren internationale teams van experts om ter plaatse te gaan en dringende maatregelen te treffen ter bescherming en stabilisatie van beschadigd erfgoed.

Herstel: Na een crisis ondersteunt ICCROM het herstel en de rehabilitatie van cultureel erfgoed door richtlijnen te bieden voor duurzame restauratie en reconstructie. Ze bevorderen methoden en technieken die de authenticiteit en integriteit van erfgoed kunnen herstellen na schade.

---

⁸ <http://7mostendangered.eu/about/>

⁹ Europa Nostra, <https://www.europanostra.org/> (16/07/2024)

Evaluatie: ICCROM voert evaluaties uit om de impact van crises op cultureel erfgoed te beoordelen en de effectiviteit van hun interventies te analyseren. Ze delen *lessons learned* en *best practices* om de rampenrespons te verbeteren en de weerbaarheid van erfgoedgemeenschappen te vergroten.¹⁰

International Council of Museums (ICOM) en DRMC

ICOM is de internationale organisatie van musea en museumprofessionals, toegewijd aan het onderzoek, behoud, duurzaamheid en overdracht van het natuurlijke en culturele erfgoed van de wereld, zowel materieel als immaterieel. In België is er ICOM Belgium Flanders en ICOM Wallonie-Bruxelles.

De 34 Internationale Commissies van ICOM brengen experts op het gebied van museumdisciplines samen; zij zijn de belangrijkste instrumenten voor het werk van ICOM en voor de uitvoering van zijn programma's. Eén daarvan, het Disaster Resilient Museums International Committee (DRMC-IC), richt zich op rampenbestendigheid, respons en noodvoorbereiding in musea¹¹. Samen met het ICOM Heritage Department streeft de DRMC-IC ernaar musea te ondersteunen op verschillende niveaus:

Preventie: ICOM bevordert preventie door middel van richtlijnen, methoden, advies, training en capaciteitsopbouw voor musea wereldwijd.

Paraatheid: ICOM biedt richtlijnen, advies en trainingen aan voor de bescherming van collecties, gebouwen en tentoonstellingen tijdens noodsituaties.

Crisisbeheer: ICOM-DRMC biedt technische ondersteuning aan museumprofessionals om snel te reageren op dreigende gevaren en beschadigde musea te stabiliseren en te beschermen.

Herstel: ICOM promoot methoden voor het behoud en herstel van cultureel erfgoed na een ramp.

Evaluatie: ICOM deelt geleerde lessen om de weerbaarheid van musea te verbeteren en beter voorbereid te zijn op toekomstige noodsituaties.^{12,13}

International Council on Monuments and Sites (ICOMOS) en ICORP

ICOMOS is een niet-gouvernementele internationale organisatie die zich inzet voor het behoud van monumenten en sites wereldwijd. Net als ICOM, met zijn ICOM-DRMC, heeft ICOMOS een wetenschappelijk comité opgericht genaamd het International Scientific Committee on Risk Preparedness (ICORP), dat operationele hulp kan bieden. ICOMOS richt zich voornamelijk op beleidsontwikkeling, het opstellen van richtlijnen en het verzorgen van capaciteitstrainingen. In België is er ICOMOS Vlaanderen-Brussel en ICOMOS Wallonie-Bruxelles.

---

¹⁰ ICCROM, <https://www.iccrom.org/> (16/07/2024)

¹¹ ICOM, Emergency Preparedness and Response, <https://icom.museum/en/heritage-protection/emergency-preparedness-and-response/> (16/07/2024)

¹² ICOM, <https://icom.museum/fr/a-propos-de-licom/missions-et-objectifs/> (16/07/2024)

¹³ ICOM, Emergency Preparedness and Response, <https://icom.museum/en/heritage-protection/emergency-preparedness-and-response/> (16/07/2024)

Preventie: ICOMOS bevordert preventieve maatregelen door middel van richtlijnen, advies en capaciteitsopbouw voor het behoud van onroerend erfgoed. Ze werken samen met lokale gemeenschappen, overheden en organisaties om erfgoed te beschermen tegen rampen.

Paraatheid: De organisatie speelt een actieve rol in paraatheid door het ontwikkelen van richtlijnen en protocollen voor risicobeheersing bij cultureel erfgoed. Ze adviseren over het opstellen van noodplannen en het implementeren van maatregelen om onroerend erfgoed te beschermen tijdens noodsituaties.

Crisisbeheer: ICORP kan internationale reacties op noodsituaties coördineren door het mobiliseren van specialisten en middelen voor snelle interventies, gebruikmakend van internationale samenwerking en netwerken van specialisten. Ze bieden technische assistentie voor het stabiliseren en beschermen van erfgoed na rampen.

Herstel: Na een crisis kan ICOMOS technische assistentie bieden voor het stabiliseren en beschermen van erfgoed, en bij het herstel en de rehabilitatie van beschadigd cultureel erfgoed. Ze bevorderen methoden zoals restauratiepraktijken en architecturale technieken voor het herstellen van onroerend erfgoed.

Evaluatie: ICORP voert evaluaties uit om de impact van crises op cultureel erfgoed te beoordelen en de effectiviteit van hun interventies te analyseren. Ze delen best practices en streven naar continue verbetering in erfgoedbescherming.¹⁴¹⁵

Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO)

De NAVO ondersteunt crisisbeheermaatregelen met betrekking tot het behoud van cultureel erfgoed primair in het kader van civiel-militaire samenwerking tijdens crisis en conflicten. Acties kunnen omvatten:

Preventie: De rol van de NAVO in de preventie van crises die cultureel erfgoed aantasten, is voornamelijk indirect en richt zich op het handhaven van regionale stabiliteit en veiligheid. Door conflicten te voorkomen en vrede te bevorderen, helpt de NAVO het risico van schade aan culturele erfgoedsites te verminderen. De NAVO werkt ook samen met lidstaten om beleid en strategieën te ontwikkelen voor de bescherming van cultureel erfgoed in conflictgebieden.

Paraatheid: De NAVO helpt lidstaten bij paraatheid door kaders en ondersteuning te bieden voor de ontwikkeling van nationale en regionale rampenresponsplannen. Dit omvat het integreren van de bescherming van cultureel erfgoed in bredere civiel-militaire paraatheid en ervoor zorgen dat militaire operaties rekening houden met de impact op cultureel erfgoed.

Crisisbeheer: Tijdens crises kan de NAVO logistieke ondersteuning, beveiliging en coördinatie bieden voor Crisisbeheersers om cultureel erfgoed te beschermen. Dit kan het inzetten van snelle reactieteams, het verstrekken van inlichtingen en bewaking, en het faciliteren van veilige doorgang van cultureel erfgoedmateriaal en -personeel omvatten.

Herstel: De NAVO ondersteunt herstelinspanningen door expertise en middelen te bieden voor de stabilisatie van post-crisisomgevingen. Dit omvat het helpen bij de wederopbouw van infrastructuur, het

---

¹⁴ ICOMOS, <https://www.icomos.org/en> (16/07/2024)

¹⁵ ICOMOS-ICORP, <https://icorp.icomos.org/> (16/07/2024)

herstellen van veiligheid en het samenwerken met internationale en lokale partners om de restauratie van beschadigde culturele erfgoedsites te faciliteren.

Evaluatie: De NAVO voert evaluaties uit van haar missies en interventies om hun impact op cultureel erfgoed te beoordelen en geleerde lessen te identificeren. Deze evaluaties helpen toekomstige operaties te verbeteren en ervoor te zorgen dat de bescherming van cultureel erfgoed in alle stadia van crisisbeheer wordt geïntegreerd.¹⁶¹⁷

PROCULTHER

PROCULTHER, een initiatief dat van 2019 tot 2021 mede werd gefinancierd door DG-ECHO binnen het kader van het UCPM, speelde een cruciale rol bij de bescherming van cultureel erfgoed tegen rampen door middel van verschillende strategische acties. Van 2022 tot 2023 evolueerde het project naar PROCULTHER-NET, met als doel de basis te leggen voor de oprichting van een Europese thematische gemeenschap voor de bescherming van erfgoed binnen het UCPM-UCPKN. Hierbij werden elementen verstrekt aan het UCPM om een duurzame en alomvattende netwerkgesteunde uitwisseling te garanderen over vraagstukken die de veerkracht van risicogemeenschappen kunnen vergroten. Voortbouwend op de ervaringen en lessen van de vorige PROCULTHER-initiatieven, steunt de nieuwe fase van PROCULTHER-NET (2024-2025)¹⁸ op samenwerking tussen verschillende sectoren, disciplines en instanties, en blijft het streven naar de consolidatie en verdere uitbreiding van de gemeenschap, met als doel het definiëren van elementen voor duurzame governance en functioneren. PROCULTHER-initiatieven zijn actief in de volgende domeinen:

Preventie: PROCULTHER heeft zich gericht op de ontwikkeling van een Europese methodologie voor de bescherming van cultureel erfgoed tijdens noodsituaties. Dit omvat het opstellen van richtlijnen en procedures voor langdurige bescherming, snelle interventies en documentatiestandaarden om risico's te beoordelen en te monitoren. PROCULTHER pleit voor beleid dat de bescherming van cultureel erfgoed in noodsituaties ondersteunt. De ontwikkelde methodologie wordt momenteel herzien en een bijgewerkte versie zal in 2025 worden gedeeld. Het bevordert ook kennisoverdracht en deelt casestudies via de publicatie van "Technical Bulletins", inclusief input van de wetenschappelijke, onderzoeks-, humanitaire, militaire en nieuwe technologieën sectoren, waarvan de inhoud gericht is op het versterken van de coördinatie tussen actoren in erfgoed en rampenrisicobeheer.

Paraatheid: Het initiatief heeft minimumvereisten voor respons vastgesteld voor wereldwijde beschermingsacties, waardoor landen en gemeenschappen beter voorbereid zijn om erfgoed tijdens noodsituaties te beschermen. Daarnaast biedt het studiereizen en trainingsprogramma's aan voor experts uit zowel rampenrisicobeheer als de erfgoedsector, met als doel de paraatheid en capaciteiten voor rampenbeheer te verbeteren, zowel nationaal als internationaal.

Crisisbeheer: PROCULTHER heeft bijgedragen aan de oprichting van PROCULTHER-NET, een uitbreiding gericht op het verspreiden en versterken van de verworven kennis en methodologieën

---

¹⁶ NATO, <https://www.nato.int/> (16/07/2024)

¹⁷ Gesprek met Claire Gilliot, Officer in the Human Security Unit, Office of the Secretary General, NAVO : Brussel, 12 juni 2024.

¹⁸ Consortium van de lopende fase: Het Italiaanse Departement Civiele Bescherming (Italië), als coördinator van het consortium, samen met het Ministerie van Binnenlandse Zaken - Rampen- en Noodbeheerautoriteit - AFAD (Turkije), het Duitse Archeologisch Instituut – DAI (Duitsland), het Ministère de l'Intérieur - Direction Générale de la Sécurité Civile et de la Gestion des Crises (Frankrijk), de Fondazione Hallgarten - Franchetti Centro Studi Villa Montesca, het Ministerie van Cultuur en Toerisme van de Regionale Regering van Castilla y León (Spanje), het Federale Agentschap voor Technische Hulp - THW (Duitsland), de Universiteit van Porto - UPORTO (Portugal) en de Suor Orsola Benincasa Universiteit - UNISOB (Italië).

binnen de Europese Unie en de deelnemende UCPM-staten via het UCPKN. Dit netwerk kan de coördinatie tussen experts in rampenrisicobeheer en erfgoed ondersteunen tijdens snelle interventies.

Herstel: Na een noodsituatie kan PROCULTHER technische bijstand verlenen bij het beoordelen van schade en het stabiliseren en beschermen van beschadigd erfgoed.

Evaluatie: Het initiatief voert beoordelingen uit over de impact van natuurlijke en door de mens veroorzaakte risico's op erfgoed en analyseert de effectiviteit van hun interventies. Deze evaluaties helpen bij het delen van best practices en dragen bij aan continue verbetering van de bescherming van erfgoed.¹⁹

Smithsonian Institution

Het Smithsonian Institution is een Amerikaans onderzoeksinstituut en museumcomplex, opgericht in 1846, en wordt beschouwd als 's werelds grootste museum-, onderwijs- en onderzoekscomplex. Het Smithsonian streeft naar de bevordering en disseminatie van kennis en het behoud van cultureel en natuurlijk erfgoed. Het biedt een breed scala aan hulp en samenwerking aan Belgische professionals, variërend van onderzoek en training tot technische bijstand en netwerk mogelijkheden.

Preventie: Het Smithsonian Institution houdt zich bezig met de preventie van schade aan cultureel erfgoed door middel van onderzoek, educatie en de verspreiding van beste praktijken op het gebied van conservering en behoud. Ze ontwikkelen methoden en geven adviezen om musea, bibliotheken en andere culturele instellingen te helpen hun collecties te beschermen tegen potentiële bedreigingen.

Paraatheid: Het Smithsonian biedt uitgebreide middelen voor paraatheid, waaronder richtlijnen, workshops en trainingsprogramma's voor culturele instellingen. Ze helpen deze instellingen bij het creëren en implementeren van uitgebreide noodvoorbereidingsplannen die verschillende soorten rampen aanpakken.

Crisisbeheer: Tijdens externe noodsituaties, vooral op internationaal niveau kan het *Cultural Rescue Initiative* (CRI) van het Smithsonian experts en middelen mobiliseren om ondersteuning te bieden bij beschermings- en reddingsinspanningen ter plaatse²⁰. Dit omvat het inzetten van teams naar rampgebieden, het bieden van technische bijstand en het coördineren met lokale en internationale organisaties om een samenhangende respons te waarborgen.

Herstel: Het Smithsonian helpt in de herstelperiode door expertise te bieden in de restauratie en conservering van beschadigd cultureel erfgoed. Ze bieden begeleiding en ondersteuning aan lokale instellingen bij het stabiliseren en rehabiliteren van hun collecties en faciliteiten. Het Smithsonian helpt ook bij het documenteren en beoordelen van schade aan cultureel erfgoed om herstelinspanningen te prioriteren.

---

¹⁹ ProCultHer, <https://civil-protection-knowledge-network.europa.eu/projects/proculther-net-2> (16/07/2024)

²⁰ Aanvullende verduidelijking door Paul Taylor: "there are other internal procedures and networks for handling emergencies inside or near the Smithsonian; the CRI may draw from the same experts however for teams of people addressing overseas emergencies. It doesn't do this with its own budget for this purpose, making its own selection about which of the many areas of need it should go to; it seeks then responds to external funding such as that by the Agency for International Development or foreign assistance from the State Department, in the form of a grant to the Smithsonian which is one of the expert organizations carrying out such work in other countries. In chase an emergency intervention is needed at one of the Smithsonian museums, the emergency intervention will be done by other organizational means."

Evaluatie: Het Smithsonian voert evaluaties uit van zijn Crisisbeheers en herstelinspanningen om hun effectiviteit en impact te beoordelen en verbeteren.^{21 22}

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)

UNESCO is een gespecialiseerd agentschap van de Verenigde Naties (VN) met als doel wereldvrede en veiligheid te bevorderen door middel van internationale samenwerking op het gebied van onderwijs, kunst, wetenschappen en cultuur. In België is er een Vlaamse en een Franstalige UNESCO Commissie. UNESCO zet zich in voor de bescherming van cultureel erfgoed wereldwijd, waaronder:

Preventie: UNESCO ontwikkelt internationale conventies en juridische kaders die rampenrisicovermindering integreren in beleidsmaatregelen voor het behoud van cultureel erfgoed en voor de integratie van cultureel erfgoedbescherming in strategieën voor rampenrisicovermindering. UNESCO ondersteunt ook het monitoren, beoordelen en in kaart brengen van risico's voor cultureel erfgoedlocaties wereldwijd. UNESCO bevordert wetgeving en beleidsmaatregelen die de bescherming van cultureel erfgoed in noodsituaties ondersteunen

Paraatheid: Het agentschap biedt technische bijstand, trainingen, workshops en educatieve programma's aan om de capaciteit van landen en gemeenschappen te vergroten in rampenparaatheid en -respons voor cultureel erfgoed. Dit omvat het verspreiden van kennis en het bevorderen van beste praktijken.

Crisisbeheer: UNESCO coördineert internationale noodresponsinspanningen om cultureel erfgoed tijdens en na rampen te beschermen. Ze werken nauw samen met lokale autoriteiten en internationale partners om snelle interventies te organiseren en culturele sites te stabiliseren en beschermen.

Herstel: Na een crisis ondersteunt UNESCO het herstel van beschadigd cultureel erfgoed door technische assistentie te bieden voor stabilisatie, restauratie en reconstructie. Ze bevorderen duurzame praktijken om de culturele, historische en artistieke waarde van erfgoed te behouden.

Evaluatie: N/A.²³

Union Civil Protection Mechanism (UCPM)

Het Unie Civil Protection Mechanism (UCPM) is een samenwerkingsovereenkomst van de EU die de coördinatie, samenwerking en bijstand tussen EU-lidstaten en deelnemende UCPM-staten op het gebied van civiele bescherming en rampenbeheer versterkt. Het Emergency Response Coordination Centre (ERCC) is het orgaan binnen het UCPM dat de Europese bijstand coördineert die wordt verleend in het kader van het UCPM. Hoewel het UCPM zich niet uitsluitend richt op cultureel erfgoed, valt dit wel onder hun mandaat en enkele van hun partnerschapsinitiatieven, zoals ProCultHer, richten zich specifiek op dit gebied. Belgische professionals kunnen profiteren van de middelen en expertise van het UCPM voor rampenbeheer door middel van kennisuitwisseling, technische bijstand, trainingen, financiële steun voor capaciteitsopbouw en internationale samenwerking.

Preventie: Het UCPM bevordert preventieve maatregelen door projecten te ondersteunen die gericht zijn op risicoanalyse, vroegtijdige waarschuwing en bewustwording. Ze helpen lidstaten bij het ontwikkelen van preventiestrategieën om potentiële rampen te minimaliseren.

---

²¹ Smithsonian Institute, Emergency Management, <https://www.si.edu/emergency-management> (16/07/2024)

²² Gesprek met Paul Taylor, Brussel: U.S. Ambassador's residence, 13 november 2023.

²³ UNESCO, <https://www.unesco.org/en> (16/07/2024)

Paraadheid: Het UCPM ondersteunt lidstaten bij het ontwikkelen van noodplannen en protocollen voor verschillende soorten rampen. Ze bieden richtlijnen en technische ondersteuning om ervoor te zorgen dat landen voorbereid zijn op diverse noodsituaties, inclusief die met betrekking tot cultureel erfgoed, en bieden internationale trainingen en oefeningen aan.

Crissibeheer: Tijdens een ramp of crisis coördineert het ERCC, binnen het kader van het UCPM, de internationale hulpinspanningen. Naast de capaciteiten van de Europese Civiele Beschermingspool van lidstaten, omvat dit het inzetten van gespecialiseerde teams en middelen (rescEU) om snel en effectief op rampen te reageren. Voorbeelden zijn het bestrijden van bosbranden.

Herstel: Na een ramp ondersteunt het UCPM herstelactiviteiten door technische bijstand te verlenen voor de rehabilitatie van beschadigde infrastructuur en de wederopbouw van gemeenschappen. Dit omvat ook de bescherming en het herstel van cultureel erfgoed dat door rampen is getroffen.

Evaluatie: Het UCPM heeft een proces voor het trekken van lessen uit interventies. Ze verzamelen gegevens en analyseren de effectiviteit van hun acties om toekomstige reacties te verbeteren en lessen te trekken uit eerdere ervaringen.²⁴

Nationale actoren

Blue Shield Belgium

Blue Shield Belgium (BSB) is het Belgische comité binnen het internationale netwerk van Blue Shield. Het BSB opereert volgens het Internationaal Humanitair Recht en andere internationale wettelijke kaders zoals die van de VN en UNESCO. Het comité werkt nauw samen met diverse overheden, nooddiensten, en erfgoedbeheerders om cultuurgooederen te beschermen tegen diverse bedreigingen.

Preventie: BSB zet in op proactieve risicobescherming. Dit houdt in dat zij wetgeving, beleidsontwikkeling en -implementatie ondersteunen die gericht zijn op de bescherming van cultureel erfgoed. Ze voeren activiteiten uit zoals studiedagen, conferenties en vormingsinitiatieven om bewustwording te creëren en kennis te delen over erfgoedbescherming. BBS organiseert en/of neemt deel aan opleidingen en studiedagen op het vlak van preventie.

Paraatheid: BSB ontwikkelt en implementeert plannen voor noodsituaties waarin cultureel erfgoed wordt bedreigd. Dit omvat de oprichting en werking van een permanent secretariaat dat ten dienste staat van de bescherming van erfgoed in noodgevallen. Ze bieden advies en aanbevelingen aan overheden en erfgoedbeheerders en werken samen met internationale en Europese initiatieven. BSB verzekert ook de permanentie 24/7 van het noodnummer voor erfgoed in noodsituaties.

Crisisbeheer: In noodsituaties, zoals natuurrampen of gewapende conflicten, coördineert BSB snelle responsacties om cultureel erfgoed te beschermen. Ze mobiliseren hun netwerk van vrijwilligers en deskundigen om in te grijpen en schade te beperken. BSB reageert op noodoproepen van overheden, nooddiensten en erfgoedbeheerders om adequate oplossingen te bieden in samenwerking met lokale crisisteam.

---

²⁴ Europese Commissie, Civil Protection – Performance, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/performance-and-reporting/programme-performance-statements/civil-protection-performance_en (16/07/2024)

Herstel: Na een ramp biedt BSB ondersteuning bij de stabilisatie en het herstel van beschadigd cultureel erfgoed. Ze verlenen langdurige ondersteuning en hulp bij herstelprojecten, waarbij ze samenwerken met andere relevante organisaties en belanghebbenden om erfgoed te rehabiliteren.

Evaluatie: BSB voert evaluaties uit om de impact van hun interventies te beoordelen en de effectiviteit van hun strategieën en operaties te analyseren. Ze delen de resultaten en bevorderen continue verbetering van de erfgoedbescherming door het uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek en het communiceren en publiceren van bevindingen.²⁵

Beredderingsbedrijven

Beredderingsbedrijven en privé-restauratoren spelen een essentiële rol bij het herstel van erfgoed, en soms bij preventie en paraatheid (vooral via adviezen en het uitvoeren van risicoanalyses). Hoewel hun diensten doorgaans betalend zijn, hebben zich uit deze bedrijven tijdens noodsituaties ook vrijwilligers aangeboden.

We Conserve (voorheen Art Salvage): In geval van rampen (brand, water- en stormschade of schimmelexplosies), kan contact worden opgenomen via hun noodlijn; hun team staat binnen enkele uren klaar om objecten te redden. Ze kunnen snel externe diensten regelen zoals invriezen, vriesdrogen, gammastraling en klimaatgecontroleerde opslag. Daarnaast bieden ze trainingen en 'calamiteitenovereenkomsten' aan, een contract op één of meerdere jaren waarin o.a. een jaarlijks adviesgesprek, monitoring, en/of een beoordeling van een calamiteitenplan in vervat kunnen zijn. Hun diensten omvatten ook de conservatie en restauratie van papier en boeken, schilderijen en sculpturen, evenals analyses van asbest, schimmel en roet. Ze verhuren ook dataloggers, ontvochtigers, bevochtigers en luchtreinigers.

IPARC: Dit is een multidisciplinair restauratiebedrijf met klanten in meerdere Europese landen. IPARC komt op vraag van musea, andere collectiebeherende instellingen, erfgoed-actoren, verzekeraars en privé-personen in actie om:

- de conditie vast te stellen bij calamiteiten en de eigenaar te assisteren om verdere schade en verval te voorkomen
- een aangepast restauratievoorstel op te stellen alsook de budgettering van de voorgestelde behandeling
- (desgewenst) de restauratie uit te voeren

IPARC verleent ook diensten op vlak van preventieve conservatie (klimaatmonitoring, bewaaromstandigheden en - methodes, IPM). IPARC is daarnaast ook de vaste 24/7 assistance partner voor kunstverzekeraar Hiscox in België en Luxemburg. Bij Hiscox verzekerde klanten kunnen 24/7 terecht bij het team van IPARC in geval van calamiteit.

Object Care (voorheen Helicon): Object Care biedt diensten op het gebied van preventie, waaronder risicoanalyses, het opstellen van een interne noodplan en het organiseren van depotruimtes voor calamiteiten. Ook verzorgen ze opleidingen en leveren benodigd materiaal. In noodsituaties kan de ondersteuning variëren van inventarisatie en risicoanalyses tot coördinatie en uitvoering van schadebeperkingsmaatregelen. Ze helpen ook bij het ontwikkelen van plannen en het uitwerken van concrete casussen. Het nooddepot beschikt over geschikte opslagfaciliteiten, zoals ASHRAE A of B klimaat en koude opslag voor nat archief. Na schade biedt Object Care toegang tot expertise en een internationaal netwerk voor de nabehandeling van collecties. Hun diensten omvatten drogen, reinigen, schimmelbehandeling, stabilisatie en ruimte-remediëring.

---

²⁵ Statuten Belgisch Staatsblad 21 december 2023

Privé-restauratoren: Privé-restauratoren dragen ook bij aan het herstel. Er is een beroepsvereniging voor conservatoren-restauratoren (BRK), maar interveniëren bij noodsituaties behoort niet tot hun missie; Individuele BRK-leden hebben in het verleden wel geholpen bij de redding van cultureel erfgoed na een ramp.

Interministeriële commissie voor humanitair recht (ICHR)

De Interministeriële Commissie voor Humanitair Recht (ICHR) is het permanente adviserende orgaan van de federale regering (FOD Buitenlandse Zaken) dat erop toeziet dat het internationaal humanitair recht in België wordt nageleefd, waaronder de regels inzake de bescherming van erfgoed in geval van een gewapend conflict, zoals bepaald in het Verdrag van Den Haag van 1954 en zijn protocollen. In deze hoedanigheid heeft de ICHR tot taak nationale maatregelen voor te stellen aan de Belgische autoriteiten om deze regels ten uitvoer te leggen en de opvolging en coördinatie ervan tussen de verschillende bevoegde ministeries te verzekeren. De ICHR heeft permanente werkgroepen, waaronder de WG 'Bescherming van culturele goederen'. Deze beschermende maatregelen voor erfgoed zijn voornamelijk gericht op het anticiperen op de gevolgen van een gewapend conflict, maar kunnen ook nuttig zijn bij natuurrampen of door de mens veroorzaakte rampen. De ICHR kan indirect bijdragen aan de ondersteuning van Belgische erfgoedprofessionals door hen een kader en richtlijnen te bieden om de relevante internationale regels in hun nood- en beschermingsplannen te integreren.

Preventie: De ICHR richt zich op bewustmaking en bevordering van de naleving van het internationaal humanitair recht. Dit omvat het verspreiden van informatie en het ondersteunen van opleidingen voor diverse belanghebbenden over de regels van het internationaal humanitair recht met betrekking tot de bescherming van cultureel erfgoed en de integratie van deze regels in hun beroepspraktijken of missies.

Paraatheid: De ICHR helpt bij de ontwikkeling van beleidskaders en noodplannen die in overeenstemming zijn met de internationale regels. Dit kan erfgoedprofessionals ondersteunen bij het integreren van beschermingsmaatregelen voor erfgoed, zoals bepaald door het internationaal humanitair recht, in hun interne noodplannen.

Interventie: Hoewel de ICHR geen directe interventies uitvoert, bevordert ze de coördinatie tussen de betrokken overheidsinstanties om de naleving van het internationaal humanitair recht tijdens crises te waarborgen, vooral tijdens gewapende conflicten.

Herstel: De ICHR speelt geen directe rol bij het faciliteren van herstelinitiatieven, maar bevordert de wederopbouw en het herstel van beschadigd erfgoed als essentiële instrumenten voor vredesopbouw en preventie van toekomstige conflicten die het erfgoed opnieuw zouden kunnen bedreigen. Ze stimuleert ook de integratie van beschermings- en preventiemaatregelen in renovatie- en wederopbouwprocessen.

Evaluatie: Na een crisis analyseert de ICHR de naleving van het internationaal humanitair recht en doet aanbevelingen voor verbeteringen. Dit helpt toekomstige crisisresponsen en de bescherming van het erfgoed te versterken.²⁶

Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK)

Het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK) in Brussel is sinds 1934 een federale wetenschappelijke instelling die zich richt op het wetenschappelijk onderzoek, de bescherming, de conservatie en restauratie van Belgisch erfgoed, met speciale aandacht voor kunstwerken, historische gebouwen en objecten van (kunst)historisch en maatschappelijk belang. Sinds de overstromingen die

---

²⁶ [Interministeriële commissie voor humanitair recht \(ICHR\)](#) (geraadpleegd op 17 juli 2024).

het zuiden van België troffen in juli 2021, speelt het KIK ook een cruciale rol in de coördinatie en respons in noodsituaties (CHrisis project) en bij het opstellen van noodplannen voor de federale collecties (FEDERESCUE project).

Preventie: Het ontwikkelen van risicobeheerstrategieën en het bevorderen van best practices voor erfgoedbescherming gebeurt dankzij hun uitgebreide interne expertise. Ze bieden een breed scala aan diensten op het gebied van preventieve conservatie, zoals risicoanalyse, toestandsevaluaties en inzicht in degradatieprocessen. Het KIK organiseert bovendien opleidingen en studiedagen op dit gebied en neemt hier actief aan deel.

Paraatheid: Het opstellen van strategieën, netwerken en protocollen om snel en effectief te kunnen reageren op crisissituaties, zoals via de projecten FEDERESCUE en CHrisis. In het kader van FEDERESCUE (co-)organiseert het KIK trainingen in crisismanagement en simulatie-oefeningen om de procedures voor noodgevallen te testen.

Crisisbeheer: Tijdens de overstromingscrisis van 2021 nam het KIK het voortouw in de coördinatie van het Crisiscomité, dat een gemeenschappelijke responsstrategie voor de redding van erfgoed coördineerde. Dit comité bracht professionele erfgoedorganisaties samen om informatie te delen, de situatie te evalueren, acties te coördineren en gezamenlijke verklaringen over de situatie van het cultureel erfgoed op te stellen. Het KIK maakte ook gebruik van haar internationale netwerk, zoals ICCROM, voor aanvullende ondersteuning bij de methodologie voor schadebeoordeling.

Herstel: Het bieden van expertise voor de restauratie en conservering van beschadigd erfgoed na een ramp. De uitvoering van restauratie gebeurt op basis van selectiecriteria zoals het belang van het erfgoed, wetenschappelijk belang, en beschikbare interne expertise.

Evaluatie: In samenwerking met het NCCN, evaluatie van de schade aan erfgoed door rampen via het Sendai Framework voor Disaster Risk Reduction, en het verstrekken van advies voor herstelmaatregelen. Voor de overstromingscrisis van 2021 coördineert het KIK de post-crisis analyse voor de erfgoedsector.

Koninklijk Vereniging der Historische Woonsteden & Tuinen van België (HWT)

De HWT, opgericht in 1934, is een vereniging die zich toelegt op het behoud en de promotie van historisch particulier erfgoed in België. De vereniging verstrekt geen financiële middelen aan eigenaars en beheerders, maar ondersteunt hen door het stimuleren van de juiste toepassing van wettelijke, fiscale en administratieve maatregelen die gunstig zijn voor het behoud, beheer en de overdracht van erfgoed. Ze bevordert ook de uitwisseling van informatie, kennis en goede praktijken tussen haar leden. Tijdens de overstromingscrisis heeft de HWT voornamelijk bijgedragen aan het verzamelen van informatie vanuit hun leden en aan het delen van best practices vanuit het crisiscomité met hun leden.²⁷

Ministerie van Binnenlandse Zaken: het Nationaal Crisiscentrum (NCCN)

Het Ministerie van Binnenlandse Zaken, waaronder het Nationaal Crisiscentrum (NCCN) valt, is verantwoordelijk voor de binnenlandse veiligheid en crisisbeheer in België. Het NCCN coördineert de voorbereiding, preventie, interventie, en herstel bij noodsituaties. Hoewel de bescherming van erfgoed

---

²⁷ [Koninklijk Vereniging der Historische Woonsteden & Tuinen van België \(DHJB-HWTB\)](#) (geraadpleegd op 17 juli 2024).

niet expliciet wordt vermeld in de taken van het NCCN, bieden deze taken een kader en ondersteuning voor crisisbeheer en het behoud van erfgoed tijdens en na noodsituaties.

Preventie: Het NCCN ontwikkelt en implementeert preventieve maatregelen om potentiële crises te voorkomen. Dit omvat risicoanalyse, opleidingen, advocacy, advies, de coördinatie van crisisbeheernetwerken en de ontwikkeling van methoden en richtlijnen voor veiligheidsdiensten.

Paraatheid: Het NCCN ondersteunt het opstellen van noodplannen op nationaal, regionaal en lokaal niveau. Dit helpt erfgoedprofessionals om voorbereid te zijn op noodsituaties.

Crisisbeheer: Tijdens een crisis coördineert het NCCN de Crisisbeheers door verschillende instanties en hulpdiensten te mobiliseren. Het biedt een centrale communicatiehub voor efficiënte crisisrespons.

Herstel: Het NCCN faciliteert hersteloperaties na een crisis door middelen en expertise te verstrekken voor wederopbouw en herstel van getroffen gebieden, inclusief (maar niet expliciet) erfgoedlocaties.

Evaluatie: Na een crisis voert het NCCN evaluaties uit om de respons en hersteloperaties te beoordelen. Dit omvat het identificeren van verbeterpunten en het aanpassen van noodplannen en procedures. Het NCCN fungeert ook als aanspreekpunt voor de VN met betrekking tot het Sendai-kader (zie "Tools en Procedures, Sendai Framework").

Ministerie van Defensie

Partner van het Nationale Crisiscentrum (NCCN): zij verwijzen zelf naar het NCCN.

Onderzoeksinstellingen

Onderzoeksinstellingen kunnen diepgaand en gespecialiseerd onderzoek ontwikkelen op het gebied van crisisbeheer. Universiteiten, federale wetenschappelijke instellingen (FWI's) en onderzoekscentra bieden een platform voor zowel toegepast als fundamenteel onderzoek, wat essentieel is voor het begrijpen en verbeteren van crisisresponsstrategieën. Ze kunnen bijdragen aan het ontwikkelen van nieuwe methodologieën, technologieën en best practices door middel van geavanceerde studies en experimenten. Bovendien fungeren ze vaak als bruggenbouwers tussen theorie en praktijk, door samen te werken met beleidsmakers, hulpdiensten en erfgoedinstellingen om onderzoeksresultaten om te zetten in concrete maatregelen. Hun expertise kan helpen bij het identificeren van opkomende risico's, het evalueren van bestaande systemen en het ontwikkelen van innovatieve oplossingen voor crisisbeheersing. Door onderzoeksinstellingen te betrekken bij crisisbeheer kunnen we een diepere kennisbasis creëren en de effectiviteit van responsstrategieën verbeteren.

In België zijn er weinig oproepen tot projecten die samenwerking tussen wetenschap en cultuur bevorderen. Er zijn echter enkele programma's, zoals die van Belspo (voorheen BRAIN, nu Policy4Science), die dergelijke samenwerking aanmoedigen. Voor verdere mogelijkheden moet men vaak naar Europese programma's zoeken²⁸. FARO publiceerde recentelijk (juni 2024) een dossier over deze kwestie in *faro* tijdschrift over cultureel erfgoed. Hierin wordt onder meer een pleidooi gehouden voor meer samenwerking tussen erfgoedorganisaties en academische onderzoeksinstellingen²⁹.

---

²⁸ European Commission, [CulturEU Funding Guide](#) (geraadpleegd op 20 september 2024)

²⁹ [faro | tijdschrift over cultureel erfgoed, 17\(2024\)2 by FARO – Issuu](#)

Rijksarchieven (RA)

Het Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën (RA) is de federale instelling verantwoordelijk voor het verzamelen, bewaren en toegankelijk maken van archieven van de Belgische overheid en andere instellingen. Naast het centrale archief in Brussel beschikt het RA over 19 depots verspreid over het land. Deze depots maken het mogelijk om archieven op lokaal niveau te bewaren en te raadplegen, wat bijdraagt aan de verspreiding en toegankelijkheid van historisch en administratief waardevol materiaal.

Preventie: Het RA speelt een belangrijke rol in het voorkomen van schade aan archieven door duidelijke richtlijnen te geven voor het beheer en de bewaring van documenten. Ze zorgen voor een goede klimaatbeheersing in hun depots, waardoor archiefstukken beschermd worden tegen schadelijke invloeden zoals vocht, temperatuurwisselingen en licht. Bovendien geven ze advies aan andere instellingen over hoe zij hun eigen archieven kunnen beschermen tegen potentiële risico's.

Paraatheid: Het RA is bezig met het opstellen van noodplannen om te reageren op noodsituaties zoals branden, overstromingen of andere rampen die de archieven kunnen bedreigen. Deze plannen beschrijven de procedures voor de evacuatie en bescherming van documenten en de inzet van noodmateriaal om de schade te minimaliseren.

Interventie: Het doel is het snel kunnen optreden om beschadigde archieven te redden en verdere schade te voorkomen (alleen intern). Dankzij hun expertise in het omgaan met archiefdocumenten en hun samenwerking met de hulpdiensten kunnen zij effectief reageren in noodsituaties.

Herstel: Het RA speelt een cruciale rol in het herstel van beschadigde documenten. Ze beschikken over de expertise en de middelen om eigen archiefstukken te restaureren en te conserveren (alleen intern). Dit kan variëren van het drogen en schoonmaken van natte documenten tot het herstellen van papieren of perkamenten die door rampen beschadigd zijn. Deze hersteloperaties zorgen ervoor dat waardevolle documenten voor toekomstige generaties behouden blijven. De Archieven beschikken echter niet over de middelen om intern grote hoeveelheden beschadigde documenten te beheren.

Evaluatie: Na elke noodsituatie worden de procedures en acties geëvalueerd om eruit te leren en toekomstige incidenten beter aan te pakken. Het RA verzamelt en analyseert de feedback van eerdere interventies en herstelacties om hun intern noodplannen en interventieprotocollen voortdurend te verbeteren. Zo blijven ze voorbereid op nieuwe uitdagingen.

Verzekeraars

Verzekeringen zijn waardevol voor erfgoedprofessionals omdat ze financiële bescherming bieden tegen schade aan erfgoedobjecten door verschillende oorzaken, zoals natuurrampen, brand of menselijke fouten. In het geval van kunst- en verzamelobjectenverzekeringen, die vaak zowel de inhoud als de gebouwen dekken, verstrekken verzekeraars doorgaans "all risk"-polissen. Dit betekent dat de specifieke oorzaak van de schade vaak niet relevant is, hoewel bepaalde soorten risico's, zoals overstromingen in risicogebieden, kunnen worden uitgesloten op basis van de specifieke risicoanalyse. Het is ook belangrijk te beseffen dat niet alle erfgoedobjecten automatisch verzekerd zijn. Daarom moeten erfgoedprofessionals specifieke verzekeringen afsluiten die zijn afgestemd op hun behoeften en de aard van het erfgoed dat zij beheren. Voor openbare instellingen kan het vaak onpraktisch zijn om erfgoedobjecten tegen totaal verlies te verzekeren vanwege de onvervangbaarheid van dergelijke objecten. Het verzekeren van schade om bijvoorbeeld restauratiekosten te dekken, kan echter nog steeds zeer voordelig zijn.

Preventie: Verzekeringen kunnen eigenaren en beheerders van erfgoed bewust maken van de noodzaak om risico's te evalueren en preventieve maatregelen te nemen.

Paraatheid: Verzekeringen kunnen eigenaren en beheerders van erfgoed bewust maken van de noodzaak om een intern noodplan te ontwikkelen om snel op noodsituaties te reageren.

Herstel: Verzekeringen bieden financiële bescherming tegen schade aan verzekerde erfgoedobjecten, volgens specifieke voorwaarden.

Evaluatie: In geval van gedekte schade is het een van de belangrijkste taken van de schadeafdeling om de omvang van de schade te beoordelen. Deze beoordeling kan een vergoeding voor restauratiekosten en het aanpakken van mogelijke waardevermindering inhouden. De verzekeraar faciliteert dit proces om ervoor te zorgen dat het erfgoedobject zo goed mogelijk hersteld kan worden. Wanneer verzekeraars spreken over een “totaal verlies,” verwijst dit naar een volledig economisch verlies, wat betekent dat het volledige verzekerde bedrag voor dat specifieke risico vergoed moet worden. Het is echter belangrijk op te merken dat een totaal verlies de culturele schade uitsluit, die een verlies voor de samenleving is en onverzekerbaar blijft.

Gemeenschappen/gewesten

Agentschap Binnenlands Bestuur (ABB)

Het Agentschap Binnenlands Bestuur (ABB) is een agentschap van de Vlaamse overheid. Het vervult een belangrijke rol als connector tussen lokale besturen en Vlaanderen, en biedt ondersteuning bij bestuurlijke vraagstukken.

Preventie: ABB richt zich op preventieve maatregelen door aanbevelingen te doen aan de nieuwe regering voor het vergroten van de bestuurskracht van lokale besturen.

Paraatheid: Ze benadrukken de noodzaak van communicatieve, economische en juridische instrumenten voor effectief crisisbeheer, waarbij samenwerking met gewestelijke overheden wordt aangemoedigd. ABB pleit voor samenwerking tussen steden en gemeenten met bestaande noodplannen als voorbeeld.

Crisisbeheer: N/A

Herstel: N/A

Evaluatie: ze actief betrekken lokale overheden bij evaluaties en het implementeren van beleidsaanbevelingen.³⁰

Agentschap Onroerend Erfgoed (AOE)

Het agentschap Onroerend Erfgoed (AOE) speelt een cruciale rol in het beheer en behoud van bouwkundig, archeologisch, landschappelijk en varend erfgoed in Vlaanderen. Het agentschap bereidt beleid voor en voert dit uit om erfgoed te inventariseren, beschermen en ondersteunen, inclusief adviesverlening, financiële premies en het beheer van een onroerenderfgoeddepot met verwerkings-, conservatie- en onderzoekslaboratoria. AOE ondersteunt eigenaars/beheerders in het goed beheer van beschermd erfgoed, maar neemt geen actieve rol bij noodsituaties of rampen die (beschermd) onroerend erfgoed treffen. De verantwoordelijkheid voor het nemen van beschermingsmaatregelen en Crisisbeheers ligt bij de zakelijk rechthouders en gebruikers.

Preventie: AOE inventariseert en beschermt gebouwen, landschappen, archeologische sites en varend erfgoed. De onroerend erfgoed [inventaris](#) en het [geoportaal](#) bieden een overzicht van waardevol erfgoed in Vlaanderen, inclusief archeologische, bouwkundige, landschappelijke en varende objecten.

---

³⁰ Gesprek met Jo Craeghs (**Agentschap Binnenlands Bestuur**), Brussel: ABB, 25/06/2024

In de [Beeldbank](#) vind je beeldmateriaal van onroerend erfgoed in Vlaanderen. De [Erkende onroerenderfgoedgemeenten](#) zijn verantwoordelijk voor de ontwikkeling van hun inventaris maar kunnen ook zich laten ondersteunen door een [erkende intergemeentelijke onroerenderfgoeddienst](#). [Erfgoedpremie](#) kunnen gevraagd worden voor werken of diensten die noodzakelijk zijn voor het behoud van een beschermd goed. Als zakelijk rechthouders en gebruikers niet voorzien in de nodige instandhoudings-, herstellings-, beveiligings-, beheers- en onderhoudswerken om het behoud en onderhoud van het beschermd goed of terrein te verzekeren, kan het agentschap een [handhavingstraject](#) initiëren.

Paraatheid: Het onroerenderfgoeddepot fungeert als tijdelijke nood- en transitopvang voor Vlaamse archeologische ensembles, artefacten en onderdelen van onroerend erfgoed in geval van calamiteiten.

Interventie: AOE biedt een [meldingsprocedure](#) voor noodsituaties, waarbij beheerders onmiddellijk bewarende maatregelen kunnen nemen na bijvoorbeeld hevige weersomstandigheden, in afwachting van duurzamere oplossingen.

Herstel: Voor werken aan beschermd erfgoed is vaak een toelating nodig van AOE of de erkende onroerenderfgoedgemeente. Om oordeelkundige beslissingen te kunnen nemen over restauratie kan je een [onderzoekspremie](#) aanvragen. Er kan een [erfgoedpremie](#) worden toegekend voor werken of diensten die noodzakelijk zijn voor de herwaardering van erfgoedkenmerken en -elementen van een beschermd goed, een erfgoedlandschap of in de overgangszone bij een beschermd goed. Het is de verantwoordelijkheid (*actieve plicht*) van de zakelijkrechthouders en gebruikers van beschermd onroerend erfgoed om voldoende maatregelen te treffen die het erfgoed te beveiligen tegen rampen en onmiddellijk passende maatregelen te nemen in geval van [nood](#).

Evaluatie: N/A³¹

Brusselse en Waalse actoren

Andere, niet-Vlaamse actoren zijn actief op het gebied van crisisbeheer in het Waalse en Brusselse grondgebied. Hoewel zij niet direct actief zijn op Vlaams grondgebied, kan het toch nuttig zijn om hun rol te begrijpen in geval van een ramp die interregionale samenwerking vereist. Deze actoren hebben allemaal deelgenomen aan het crisiscomité dat werd opgericht tijdens de overstromingen van 2021. Ze hebben geholpen, al naargelang hun missies en capaciteiten, bij het coördineren van acties, het implementeren van gemeenschappelijke strategieën voor crisisbeheer, noodhulp en het redden van erfgoed. Ze hebben communicatie vergemakkelijkt en informatie gedeeld tussen betrokken partijen, gereageerd op hulpverzoeken van getroffen instellingen en individuen, ondersteund bij reddings- en hersteloperaties, het publiek, de autoriteiten en belanghebbenden (inclusief vrijwilligers) geïnformeerd over de ontwikkelingen in de situatie en genomen acties, en fondsen ingezameld ter ondersteuning van het herstel en de wederopbouw van erfgoedsites die door de ramp waren getroffen. Sinds 2021 hebben sommige van deze actoren activiteiten ontwikkeld op het gebied van paraatheid en crisisbeheer.

Musées et Sociétés en Wallonie (MSW): MSW is een vereniging die actoren uit de museumsector in Wallonië samenbrengt. Tijdens de overstromingscrisis heeft MSW informatie verzameld bij hun leden en de communicatie tussen deze musea gecoördineerd. In 2022 hebben ze samen met C2RMF en

---

³¹ AOE is één van de partners in dit beleidsvoorbereidend onderzoek naar een rampenstrategie voor erfgoed in Vlaanderen en het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad. Dit onderzoek richt zich specifiek op de capaciteit van de erfgoedsector om effectief te reageren op crises, en houdt zodoende ook verband met de evaluatie van deze capaciteit.

ICOM Belgique Wallonie-Bruxelles een opleiding aangeboden over het opstellen van reddingsplannen voor cultureel erfgoed.

ICOM Belgique Wallonie-Bruxelles (ICOM-BWB): ICOM-BWB is de sectie van ICOM voor Wallonië en Brussel en vertegenwoordigt professionals en instellingen uit de Franstalige museale sector. Tijdens de overstromingscrisis nam ICOM-BWB onmiddellijk contact op met de getroffen musea en de Erfgoedafdeling van ICOM International om de behoeften te evalueren en ad-hoc hulp te bieden. In samenwerking met ICOM Belgium Flanders faciliteerde ICOM-BWB de communicatie en het delen van goede praktijken tussen musea, om een effectieve en gecoördineerde respons te waarborgen. In 2021 maakte ICOM-BWB deel uit van de stuurgroep voor het opstellen van het reddingsplan van het Musée/Fondation Folon in La Hulpe en trad op als expert tijdens een grootschalige erfgoedreddingsoefening. In 2022 bood ICOM-BWB, samen met MSW en het C2RMF, een praktische opleiding aan voor het opstellen van interne noodplannen voor musea. In 2018 organiseerde ICOM-BWB, samen met ICOMOS-BWB, een conferentie om de erfgoedreddingsstrategieën op internationaal niveau te vergelijken met de Belgische initiatieven.

ICOMOS Belgique Wallonie-Bruxelles: ICOMOS Belgique Wallonie-Bruxelles is de afdeling van de Internationale Raad voor Monumenten en Sites voor Wallonië-Brussel, die zich inzet voor het behoud en beheer van culturele erfgoedsites. Tijdens de overstromingscrisis hebben ze beperkte acties ondernomen.

Centre Interdiocésain du Patrimoine et des Arts Religieux (CIPAR): CIPAR bevordert het behoud en de promotie van religieus erfgoed in Wallonië en Brussel. In crisissituaties ondersteunt het inspanningen om historische en artistieke religieuze eigendommen te behouden. CIPAR is verantwoordelijk voor het inventariseren van religieus erfgoed en ontwikkelt brochures voor bewustmaking en informatie over risico's (o.a. calamiteiten en veiligheid).

Fédération Wallonie Bruxelles (FWB): FWB is de bevoegde autoriteit voor de bescherming van roerend en immaterieel cultureel erfgoed in de Franse Gemeente van België. Haar bevoegdheden strekken zich uit over het Franstalige deel van België en ten aanzien van de instellingen die in het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad zijn gevestigd en die vanwege hun activiteiten als uitsluitend tot de Franse Gemeente behorend moeten worden beschouwd. In dit kader subsidieert de FWB verschillende culturele instellingen die verantwoordelijk zijn voor het behoud en de valorisatie van erfgoed (musea, archiefcentra, verenigingen die zich met erfgoed bezighouden, enzovoort). Ze houdt ook toezicht op de verplaatsingen en de staat van behoud van roerende cultureel erfgoedgoederen die als "nationaal erfgoed" worden erkend volgens Europees recht.

Agence wallonne du Patrimoine (AWaP): AWaP is het agentschap voor onroerend erfgoed van het Waalse Gewest en is verantwoordelijk voor de bescherming, het behoud en de promotie van het erfgoed in Wallonië. Tijdens een crisis werkt AWaP samen met lokale autoriteiten om schade aan het erfgoed te evalueren en coördineert het herstelinspanningen.

Commission royale des Monuments, Sites et Fouilles de la Région wallonne (CRMSF): De CRMSF, bestaande uit vrijwilligers, is een adviescommissie die de autoriteiten adviseert over de bescherming en het behoud van monumenten, sites en archeologische vindplaatsen in Wallonië. Hun adviezen richten zich voornamelijk op preventieve maatregelen, zoals het beschermen van erfgoed, het verlenen van vergunningen en het inventariseren van archeologisch erfgoed. In dit kader kunnen de leden ook gevraagd worden om schade veroorzaakt door verschillende rampen aan beschermd goederen te beoordelen, met name de stabiliteit van bepaalde gebouwen. Zij adviseren de autoriteiten over de te nemen maatregelen en het urgentieniveau daarvan.

Association des archivistes francophones de Belgique (AAFB): AAFB vertegenwoordigt professionals in de archiefsector in Franstalig België. Tijdens de overstromingscrisis heeft AAFB de communicatie en het delen van goede praktijken tussen haar leden gefaciliteerd.

Urban.brussels is de administratie die verantwoordelijk is voor het behoud van het cultureel erfgoed in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Dit regionale ministerie zorgt voor de uitvoering van het regionale beleid op het gebied van stedenbouw, stadsvernieuwing en erfgoedbehoud. Het waarborgt de bescherming en het behoud van cultureel erfgoed op het grondgebied van Brussel in al zijn facetten (onroerend, natuurlijk, archeologisch, roerend en immaterieel). Het ondersteunt de culturele instellingen in dit kader en is een institutioneel lid van Blue Shield Belgium. Urban.brussels ontwikkelt ook een nooddepot, dat door Brusselse instellingen in beslag kan worden genomen krachtens de Ordonnantie van 25 april 2019 met betrekking tot roerend en immaterieel erfgoed.

Crisiscentrum van de Vlaamse Overheid (CCVO)

Het Crisiscentrum van de Vlaamse Overheid (CCVO) is een ondersteunende en overkoepelende dienst binnen de Vlaamse overheid. Deze overheidsinstelling is verantwoordelijk voor het coördineren van crisismangement en crisiscommunicatie in Vlaanderen. Daarnaast houdt het CCVO zich bezig met organisatiebeheersing en risicomanagement, inclusief bedrijfscontinuïteitsbeheer (BCM). De CCVO werkt samen met het NCCN: tijdens een federale noodsituatie fungeert het NCCN als centraal coördinatiepunt op nationaal niveau en faciliteert de communicatie tussen federale en regionale crisiscellen, waaronder het CCVO. Het NCCN en het CCVO stemmen hun crisisplannen en procedures op elkaar af om ervoor te zorgen dat de maatregelen en acties op nationaal en regionaal niveau elkaar versterken en niet overlappen.

Preventie: Het CCVO helpt bij het ontwikkelen van risicomanagementstrategieën voor Vlaanderen, via het beleid (coördinatie van netwerken? Opleidingen?..).

Paraatheid: Het CCVO zorgt ervoor dat de Vlaamse overheid goed voorbereid is op verschillende soorten crisissen. Dit omvat onder andere het opstellen en actualiseren van crisisplannen en het trainen van personeel in crisissituaties.

Crisisbeheer: Tijdens een crisis fungeert het CCVO als centraal coördinatiepunt voor Vlaanderen. Ze zorgen voor gecoördineerde communicatie naar lokale besturen en burgers en verbinden de belangrijkste actoren op federaal niveau. Dit is essentieel voor een effectieve en efficiënte crisisrespons.

Herstel: N/A

Evaluatie: Na een crisis evalueert het CCVO de aanpak en uitvoering van de crisisinterventies. Ze analyseren wat goed ging en waar verbeteringen nodig zijn, wat bijdraagt aan betere voorbereiding en respons in toekomstige crisissen.

Departement Cultuur, Jeugd en Media (DCJM)

Het Departement Cultuur, Jeugd en Media (DCJM) van de Vlaamse overheid is verantwoordelijk voor de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van het cultureel-erfgoedbeleid in Vlaanderen, inclusief de bescherming, borging, ondersteuning en het beheer van cultureel erfgoed. Verschillende instrumenten maken deel uit van dit cultureel-erfgoedbeleid, waaronder het Topstukkendecreet, het Cultureelerfgoeddecreet en de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed. Het Topstukkendecreet beschermt belangrijke culturele objecten door hun export te verhinderen en hun behoud te waarborgen via goed beheer. Het Cultureelerfgoeddecreet biedt een kader voor de erkenning en ondersteuning van

erfgoedorganisaties, met specifieke eisen voor noodplannen voor significante instellingen. Via de Strategische visienota Cultureel erfgoed bepaalt de minister van Cultuur prioriteiten voor het brede cultureel-erfgoedbeleid en de verwachtingen en aandachtspunten voor de uitvoering van het Cultureelerfgoeddecreet. De visienota bouwt verder op het Vlaamse Regeerakkoord en de beleidsnota Cultuur.

Preventie: Opstellen van wetgeving zoals het Topstukkendecreet om cultureel erfgoed te beschermen. Financiële en strategische steun aan erfgoedorganisaties voor preventieve maatregelen. Regelmatige beoordeling en aanpassing van beleidsinstrumenten (incl. Cultureelerfgoeddecreet) op basis van evaluaties om de erfgoedzorg te verbeteren.

Paraatheid: Aanmoedigen van erfgoedorganisaties om noodplannen te ontwikkelen via het Cultureelerfgoeddecreet en de Strategische Visienota. Bevorderen van bewustzijn en paraatheid voor rampen in de erfgoedsector.

Crisisbeheer: Het Topstukkendecreet staat dringende, tijdelijke maatregelen toe zonder voorafgaande toestemming in noodsituaties, mits directe melding.

Herstel: Financiële en logistieke steun voor herstel en conservering voor topstukken na een crisis. Bevorderen van samenwerking tussen erfgoedorganisaties voor efficiënte herstelprocessen.

Evaluatie: N/A.³²

Federale Wetenschappelijke Instellingen (FWI's)

Via FEDERESCUE versterken de FWI's hun vermogen om het cultureel erfgoed dat zij bewaren te beschermen tegen de rampen, waardoor ze bijdragen aan veerkrachtige en rampenbestendige samenlevingen.

Preventie: De FWI's nemen, in het kader van het FEDERESCUE-platform, preventieve maatregelen om het risico op schade aan cultureel erfgoed te minimaliseren. Dit omvat het uitvoeren van audits om potentiële risico's te identificeren en te beoordelen. Daarnaast wordt er gewerkt aan de wederzijdse aanschaf van noodmateriaal tussen de instellingen, wat helpt om voorbereid te zijn op mogelijke rampen. De preventieve maatregelen zijn gericht op het voorkomen van schade aan zowel fysieke als digitale erfgoedcollecties.

Paraatheid (Vorbereiding): Om voorbereid te zijn op mogelijke rampen, hebben de FWI's interne crisiscellen opgericht die verantwoordelijk zijn voor crisisbeheer binnen de instellingen. Ze organiseren workshops en opleidingen voor het personeel om ervoor te zorgen dat iedereen goed voorbereid is op een noodsituatie. Een opleidingskadaster werd gemaakt en zorgt voor de continue educatie en training van personeel.

Interventie: Tijdens een crisis coördineren de interne crisiscellen van de FWI's de noodrespons om de veiligheid van personeel, bezoekers, en collecties te waarborgen. De gezamenlijke organisatie van oefeningen binnen het FEDERESCUE-platform zorgt ervoor dat de FWI's goed voorbereid zijn om snel en efficiënt te reageren op rampen, ook op een interoperabele manier (wat nog getest moet worden). De wederzijdse beschikbaarheid van noodmateriaal tussen de instellingen ondersteunt deze interventies.

Herstel: Na een crisis wordt er door de getroffen FWI gewerkt aan het herstel van schade aan erfgoedcollecties en gebouwen.

Evaluatie: N/A: er is momenteel geen gemeenschappelijk evaluatieproces voorzien.

---

³² DCJM is één van de partners in dit beleidsvoorbereidend onderzoek naar een rampenstrategie voor erfgoed in Vlaanderen en het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad. Dit onderzoek richt zich specifiek op de capaciteit van de erfgoedsector om effectief te reageren op crises, en houdt zodoende ook verband met de evaluatie van deze capaciteit.

FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed

FARO, Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed, werkt samen met en voor erfgoedprofessionals uit verschillende sectoren, zoals archieven, erfgoedbibliotheken, erfgoedcellen, organisaties die zich richten op immaterieel erfgoed, landelijke dienstverlenende organisaties, en musea. Ook beleidsmakers en gemeentelijke cultuur- en erfgoeddiensten behoren tot hun belangrijke doelgroepen. De kracht van FARO ligt in het vergroten van bewustwording en het ontwikkelen van expertise bij erfgoedprofessionals, evenals in het opbouwen en ondersteunen van een breed netwerk van erfgoedexperts.

Preventie: FARO biedt vormingen en opleidingen aan en formuleert op vraag adviezen i.v.m. preventie, paraatheid, interventie, herstel en evaluatie (bv. calamiteitenplan opstellen, oefenen en actualiseren, beredderen van erfgoedobjecten, ...). Daarnaast faciliteert FARO een uitleendienst waar in tien uitleenpunten verspreid over Vlaanderen bv. dataloggers en fotografiesets ontleend kunnen worden, die essentieel zijn voor het monitoren en documenteren van erfgoedobjecten.

Paraatheid: FARO ondersteunt en begeleidt cultureel-erfgoedorganisaties bij het opstellen en actualiseren van interne noodplannen via online bronnen, vormingen en opleidingen, trajecten en adviezen op maat. Daarnaast coördineert FARO voor Vlaanderen een calamiteitennetwerk waarin geïnteresseerde erfgoedactoren kennis en informatie kunnen delen.

Crisisbeheer: FARO ondersteunt een breed netwerk van erfgoedorganisaties en –werkers in Vlaanderen en Brussel. Hierdoor neemt FARO in het Vlaamse erfgoedlandschap een unieke positie in. Vanuit deze overzichtspositie kan FARO tijdens noodsituaties immers snel en helder aan dispatching doen en doorverwijzen naar erfgoedorganisaties of -werkers en zelfs private initiatieven met een specifieke expertise. FARO-medewerkers zelf zijn dus niet specifiek opgeleid – noch is dit in de statuten opgenomen – om te interveniëren in geval van brand, overstromingen, hevig onweer en storm, terrorisme en extremisme, massa-evenementen, cybercriminaliteit en geopolitieke risico's. Maar FARO beschikt over deskundige medewerkers die in geval van nood uitgestuurd kunnen worden om als vrijwilliger te helpen bij het redden van erfgoed, zoals eerder al het geval was tijdens de overstromingen in Wallonië in 2021.

Herstel: FARO's opleidingsprogramma's omvatten herstelstrategieën voor erfgoedobjecten die door rampen zijn getroffen. FARO is lid van Blue Shield Belgium. De liaisonpersoon binnen FARO krijgt via BSB opleidingen en informatie over het redden van erfgoed in noodsituaties. Deze kennis wordt in huis en met de sector gedeeld.

Evaluatie: N/A.³³

ICOM Belgium Flanders

ICOM Belgium Flanders (ICOM Vlaanderen) verenigt musea en museummedewerkers die de museumdefinitie met passie en kennis van zaken onderschrijven. Zowel grote als kleine, erkende als niet-erkende musea uit Vlaanderen en Brussel zijn als lid aangesloten. Als ledenvereniging staat ICOM Belgium Flanders ten dienste van musea, museummedewerkers en erfgoedprofessionals. De vereniging fungeert als ICOM-antenne en -aanspreekpunt voor musea in Vlaanderen en Brussel.

Tijdens de overstromingscrisis heeft ICOM Belgium Flanders, samen met ICOM Belgique Wallonie-Bruxelles, de communicatie en het delen van goede praktijken tussen musea gefaciliteerd om een

---

³³ FARO is één van de partners in dit beleidsvoorbereidend onderzoek naar een rampenstrategie voor erfgoed in Vlaanderen en het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad. Dit onderzoek richt zich specifiek op de capaciteit van de erfgoedsector om effectief te reageren op crises, en houdt zodoende ook verband met de evaluatie van deze capaciteit.

effectieve en gecoördineerde respons te bereiken. Buiten noodsituaties speelt ICOM Belgium Flanders een faciliterende rol in kennisuitwisseling tussen verschillende actoren in het Vlaamse museumveld, door diverse events zoals werkbezoeken, studiedagen en webinars te organiseren.

Samen met ICOM Belgique Wallonie-Bruxelles neemt de organisatie als Belgisch nationaal comité ook federale thema's op waar musea mee geconfronteerd worden, en verdedigt ze mee de belangen van de musea in ons land.³⁴

ICOMOS Vlaanderen-Brussel

ICOMOS Vlaanderen-Brussel vzw is een netwerkorganisatie voor iedereen die beroepsmatig betrokken is bij het behoud en beheer van onroerend erfgoed in Vlaanderen en Brussel. Zij is de Nederlandstalige afdeling in België van de International Council on Monuments and Sites, die op basis van internationale verdragen advies geeft aan UNESCO op het vlak van werelderfgoed.³⁵

Landelijke erfgoeddienstverlener

De landelijke erfgoeddienstverleners zijn organisaties die actief zijn binnen de erfgoedsector in Vlaanderen en Brussel³⁶. Ze ondersteunen musea, bibliotheken, archieven, onderzoekers, lokale besturen en vrijwilligers bij het beheer en behoud van hun erfgoed. Hun dienstverlening omvat een breed scala aan praktische ondersteuning, zoals digitalisering, inventarisatie, ontsluiting, participatie, educatie, internationalisering, en behoud en beheer van erfgoed.

Preventie: de erfgoeddienstverleners spelen een rol in preventie door erfgoedbewaarders te adviseren en te ondersteunen bij het identificeren van bedreigingen voor erfgoed en het nemen van preventieve maatregelen. Ze kunnen meewerken aan publicaties en documentatie. Sommige erfgoeddienstverleners zoals PARCUM ontwikkelen procedures en richtlijnen voor het beschermen van erfgoed³⁷.

Paraatheid: N/A

Interventie bij noodsituaties: N/A.

Herstel: N/A.

Evaluatie: N/A.³⁸

UNESCO Vlaanderen

De Vlaamse Unesco Commissie is in 2003 opgericht door de Vlaamse Regering om de band tussen de Vlaamse Gemeenschap en Unesco te bevorderen, met specifieke voorlichtings- en adviestaken. De commissie biedt ook steun aan verschillende Unesco-netwerken, -comités en -erkenningen in

---

³⁴ ICOM Belgium Flanders, [Over ons](#) (geraadpleegd op 17 juli 2024).

³⁵ [ICOMOS Vlaanderen-Brussel](#) (geraadpleegd op 17 juli 2024).

³⁶ Die organisaties omvatten: Archiefpunt; Bokrijk | Vakmanschap & Erfgoed; CAG. Centrum Agrarische Geschiedenis; CEMPER. Centrum voor Muziek- en Podiumerfgoed; CKV. Archiefzorg beeldende kunstarchieven; ETWIE. Expertisecel voor technisch, wetenschappelijk en industrieel erfgoed; Histories \ voor en door erfgoedvrijwilligers; PARCUM. Expertisecentrum voor religieuze kunst en cultuur; Vlaams Architectuurinstituut Kenniscentrum Vlaamse Erfgoedbibliotheken. [Erfgoeddienstverlener](#) (geraadpleegd op 17 juli 2024).

³⁷ PARCUM, [Veiligheid en calamiteiten](#), (geraadpleegd op 17 juli 2024).

³⁸ [Erfgoeddienstverlener](#) (geraadpleegd op 17 juli 2024).

Vlaanderen en geldt als formeel aanspreekpunt voor Unesco. Jaarlijks organiseert de Vlaamse Unesco Commissie een 'Unesco-trefdag', dé jaarlijkse ontmoetingsdag in Vlaanderen voor iedereen die de conventies, programma's en activiteiten van Unesco een warm hart toedraagt. In 2022 stond de vraag 'Hoe beschermen we ons cultureel erfgoed tegen overstromingsrampen?' centraal.”

Concreet is de Vlaamse Unesco Commissie nu niet betrokken bij preventie, paraatheid, interventie, herstel en/of evaluatie van rampen in Vlaanderen.³⁹

Veiligheidsdiensten en Overheden (gouverneurs)

Veiligheidsdiensten en gouverneurs spelen een centrale rol in termen van preventie, paraatheid en crisisbeheer. Zie hoofdstuk 4.1 voor tools en procedures crisisbeheer binnen de humanitaire sector.

Bovendien kan de gouverneur zorgen dat de redding van erfgoed geïntegreerd wordt in de gemeentelijke Algemene Nood- en Interventieplannen (ANIP) (zie 4.2.6. Praktische gids voor steden en gemeenten).

Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC)

De Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC) is de basis en draaischijf van de Vlaamse gemeenschap in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, en staat open voor iedereen die aansluiting zoekt bij het Nederlandstalig netwerk in Brussel. De VGC is als bestuur bevoegd voor stedelijk beleid, cultuur, jeugd, sport, onderwijs, vorming, studentenzaken, welzijn, gezondheid en gezin. De Erfgoedcel Brussel dient binnen de algemene directie Cultuur, Jeugd en Sport van de VGC als het aanspreekpunt voor iedereen die zich wil verdiepen in het diverse roerende en immateriële erfgoed van Brussel. Informeren, kennis uitwisselen en samenwerken rond het cultureel erfgoed lopen als rode draden in de werking.

Preventie: Bij calamiteiten is de rol van de Erfgoedcel Brussel momenteel redelijk beperkt. In functie van preventie en bewustwording worden vormingen aangeboden. Zo werd er in 2019 in samenwerking met FARO een begeleidingstraject voor erfgoedorganisaties georganiseerd met als doel het opstellen van een calamiteitenplan. In 2024 is de VGC medeorganisator van het RE-ORG BXL-traject, waarin de methode via twee workshops aan de deelnemende Brusselse musea wordt aangeleerd. Een cruciaal onderdeel hiervan is de risicoanalyse van de omgeving en de bouwschil.

Op het vlak van **interventie, herstel en evaluatie** bij calamiteiten biedt de Erfgoedcel Brussel eerstelijnsadvies over de redding, veilige bewaring en behandeling van erfgoedstukken, hetzij door zelf te helpen, hetzij door expertise in hun netwerk in te schakelen.⁴⁰

(Boven)lokale actoren

Calamiteitennetwerk

Zie Erfgoedcel. en Federale Wetenschappelijke Instellingen.

Erfgoedcel

Zie ook hoofdstuk 6.1. Bovenlokale calamiteitennetwerken.

Een erfgoedcel is een regionale organisatie in Vlaanderen die zich inzet voor het behoud, de bescherming en de promotie van cultureel erfgoed. Ze stimuleren lokale gemeenschappen om actief deel te nemen aan erfgoedzorg door samenwerkingen te faciliteren tussen gemeenten, erfgoedorganisaties en vrijwilligers. Erfgoedcellen bieden ondersteuning bij het opstellen van erfgoedplannen, organiseren projecten rond cultureel erfgoed, en werken nauw samen met Vlaamse erfgoedinstellingen zoals FARO, maar ook met lokale organisaties. De acties die zij ondernemen

³⁹ UNESCO, [UNESCO trefdag 3 mei](#), (geraadpleegd op 17 juli 2024).

⁴⁰ VGC, [Subsidies en dienstverlening voor erfgoed in Brussel](#) (geraadpleegd op 17 juli 2024).

variëren naargelang de prioriteiten van de netwerken waarmee ze werken, wat per provincie kan verschillen. Over het algemeen ligt hun focus vooral op preventie en paraatheid.

Preventie: Erfgoedcellen spelen een proactieve rol bij het sensibiliseren van erfgoedorganisaties voor de risico's die hun collecties kunnen bedreigen. Ze organiseren trainingen voor erfgoedbeheerders om calamiteiten te voorkomen en ondersteunen bij het ontwikkelen van risicobeheersplannen.

Paraatheid: Erfgoedcellen faciliteren het opstellen van interne noodplannen. Ze werken samen met lokale musea, archieven en andere instellingen om ervoor te zorgen dat er duidelijke protocollen zijn voor noodsituaties. Dit omvat het delen van noodmateriaal, contactlijsten en informatiefiches (zoals in Oost-Vlaanderen). Een goed voorbeeld hiervan is het opzetten van netwerken waarin kennis en middelen worden gedeeld om schade te beperken, inclusief nooddepots. Sommige erfgoedcellen hebben in het verleden crisisoefeningen georganiseerd samen met crisisbeheersdiensten (bijvoorbeeld in Oost-Vlaanderen).

Interventie: Sommige erfgoedcellen hebben noodnetwerken opgezet (zoals in West- en Oost-Vlaanderen) die kunnen interveniëren bij rampen die cultureel erfgoed bedreigen, terwijl andere erfgoedcellen nog bezig zijn met het opbouwen van dergelijke structuren.

Herstel: N/A

Evaluatie: Na rampen wordt er soms binnen de netwerken van erfgoedcellen teruggekoppeld om de opgedane ervaringen te bespreken en de geleerde lessen te delen met alle betrokken partijen.

Erfgoedinstelling of -beheerder

Erfgoedinstellingen hebben een grote verantwoordelijkheid op het gebied van crisisbeheer. Zij zijn in eerste instantie verantwoordelijk voor de implementatie van een risicoanalyse en het opstellen van een intern noodplan. Dit draagt bij aan betere preventie, paraatheid, interventie, herstel en samenwerking met crisisbeheersingsdiensten. Deze maatregelen helpen om processen op al deze vlakken te optimaliseren en de erfgoedcollecties te beschermen tijdens noodsituaties. Zie 4.2.1. intern noodplan.

Intergemeentelijke Onroerenderfgoeddiensten (IOED)

Een Intergemeentelijke Onroerenderfgoeddienst (IOED) is een door de Vlaamse overheid erkend samenwerkingsverband dat gemeenten in een bepaald werkingsgebied in Vlaanderen ondersteunt bij het ontwikkelen en uitvoeren van een gezamenlijk onroerenderfgoedbeleid. Een IOED zet in op een actief behoud van het onroerend erfgoed op het grondgebied van de aangesloten gemeenten. Een IOED handelt conform de erkenningsvoorwaarden uit het Onroerenderfgoeddecreet (art. 3.3.1. – 3.3.2. van het Onroerenderfgoedbesluit). Die stellen geen expliciete eisen aangaande preventie, paraatheid, interventie, herstel of evaluatie van rampen. Dit wil uiteraard niet zeggen dat een IOED hierop niet kan inzetten.

Preventie: Een IOED zet onder meer acties op of ondersteunt activiteiten rond de inventarisatie van onroerend erfgoed, wat essentieel is om inzicht te krijgen in de waardevolle erfgoedelementen in het werkingsgebied. Daarnaast geeft de IOED adviezen waarbij onroerend erfgoed wordt meegewogen, bijvoorbeeld bij bouwprojecten of herbestemmingsplannen, om zo preventief schade aan erfgoed te vermijden. Ook helpt de IOED bij het opstellen van beheersplannen. Een IOED creëert tevens een lokaal draagvlak voor onroerend erfgoed in samenwerking met de aangesloten gemeenten, bouwt een consultatienetwerk uit en ontwikkelt zichzelf als kenniscentrum. Daarnaast sensibiliseert en communiceert hij over het lokaal onroerend erfgoed en ondersteunt hij de lokale erfgoedgemeenschappen.

Paraatheid: N/A

Interventie: N/A

Herstel: De IOED kan gemeenten en eigenaars ondersteunen bij de uitvoer en opvolging van restauratiewerken. Door zijn expertise kan hij ervoor zorgen dat het herstelproces zorgvuldig en volgens de juiste erfgoedprincipes wordt uitgevoerd.

Evaluatie: N/A⁴¹

Monumentenwacht

Monumentenwacht is een organisatie die actief is in Vlaanderen en zich richt op het periodiek controleren en onderhouden van onroerend erfgoed, zoals historische gebouwen, kerken en monumenten. Hun rol omvat preventief onderhoud, monitoring en het verstrekken van advies aan eigenaars en beheerders van erfgoedobjecten.

Ze zijn vooral actief op het gebied van **preventie**: ze geven advies, publiceren brochures, voeren inspecties uit met betrekking tot risico's zoals veiligheid, brandpreventie en waterschade. Monumentenwacht neemt ook deel aan congressen die gericht zijn op sensibilisatie en informatie over paraatheid. In samenwerking met het agentschap Onroerend Erfgoed werd in 2020 een monitoringstraject gestart. De hoofddoelstelling van dit project was het in kaart brengen van de fysieke staat van het onroerend erfgoed binnen het ledenbestand van Monumentenwacht, en het jaarlijks monitoren van de evolutie van deze staat.

Paraatheid: N/A

Interventie: N/A

Herstel: N/A

Evaluatie: N/A⁴²

Privé-firma's

Privé-firma's kunnen alle bedrijven omvatten die logistieke ondersteuning kunnen bieden (niet gespecialiseerd in erfgoed, in tegenstelling tot restauratiefirma's) tijdens een crisis, zoals commerciële aanbieders van opslagruimte, organisaties die bijvoorbeeld grote hoeveelheden natte archieven kunnen invriezen, en die voertuigen kunnen verhuren voor transport, moeten duidelijk geïdentificeerd worden in het interne noodplan van de instelling.

Veiligheidsdiensten en overheden (burgemeester)

Veiligheidsdiensten en burgemeesters spelen een centrale rol in termen van preventie, paraatheid en crisisbeheer. Op het lokale niveau kunnen de brandweer, meer dan andere disciplines, een grote rol spelen op het gebied van preventie en paraatheid via de topografische bezoeken die gratis zijn. Deze bezoeken kunnen de instelling helpen om advies te krijgen over de ontwikkeling van hun intern noodplan en omgekeerd bijdragen aan de ontwikkeling van de interventieplannen van de brandweer. In geval van een interventie zal de Dir-PC-Ops vragen dat de verantwoordelijke van de instelling deelneemt aan de vergadering van de crisiscel, en hetzelfde kan gebeuren op het niveau van het gemeentelijk coördinatiecomité. Dit zijn de plaatsen waar de noden van de instelling (zoals de redding van erfgoed) gecommuniceerd kunnen worden, zonder de garantie dat dit altijd mogelijk zal zijn. Zie hoofdstuk 4.1. voor tools en procedures binnen de humanitaire sector.

Bovendien kan de burgemeester zorgen dat de redding van erfgoed geïntegreerd wordt in de gemeentelijke Algemene Nood- en Interventieplannen (ANIP) (zie 4.2.6 Praktische gids voor steden en gemeenten).

---

⁴¹ Vlaanderen, <https://www.onroenderfgoed.be/een-erkende-ioed> (geraadpleegd op 3 september 2024).

⁴² [Monumentenwacht](#) (geraadpleegd op 17 juli 2024).

Vrijwilligers(korps)

Vrijwilligers spelen een belangrijke rol binnen erfgoedorganisaties (bijvoorbeeld binnen BSB) en binnen crisisbeheerdiensten (ter versterking van de D4, een initiatief dat momenteel beperkt is tot sommige provincies en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest). Voor deze laatste groep is nog niet duidelijk of deze vrijwilligers kunnen assisteren bij reddingsacties van erfgoed. Onder andere de Civiele Bescherming, de brandweer en het leger (reservisten) kunnen vrijwilligers inzetten indien nodig.

Bijlage 1-6: Overleg Erfgoedcellen 16/11 – vragen i.v.m. rampenstrategie

Is er sprake van een calamiteitennetwerk in jouw lokale context?

- Indien wel:
  - Wie is betrokken bij dit lokale netwerk? Erfgoedinstellingen (verschillende sectoren of enkel een bepaald type erfgoedinstelling (bv. enkel musea)), lokale overheid, interventiediensten (bv. brandweer, politie), vrijwilligerswerking, universiteiten,...? Om hoeveel instellingen gaat het?
  - Wat is de rol van de erfgoedcel in (de organisatie van) dit calamiteitennetwerk?
  - Hoe actief is dit calamiteitennetwerk? Hoe vaak is er overleg? Worden er gezamenlijke oefeningen gedaan? Worden er gezamenlijke aankopen gedaan (bv. noodkits)?
  - Hoe ziet de structuur van dit netwerk eruit? Wie coördineert? Wie organiseert overleg? Wie financiert?
  - Wat zijn de concrete afspraken? Hoe ziet wederzijdse hulp eruit? Is hulp bindend of niet in geval van een ramp?
  - Geldt dit netwerk enkel voor cultureel erfgoed of ook onroerend erfgoed? Waarom?
  - Welke ambitie is er naar de toekomst toe? Wat wil dit netwerk bereiken? Hoe wil het groeien?

- Indien niet:
  - Zijn er plannen om dit op te starten? Waarom wel/niet? Binnen welke termijn? In welke fase zitten deze plannen?
  - Is er een nood om dit op te starten? Is er een vraag vanuit erfgoedinstellingen zelf om dit op te starten of komt het initiatief van de erfgoedcellen?
  - Welke uitdagingen/knelpunten zorgen er op dit moment voor dat er nog geen lokaal calamiteitennetwerk bestaat?

Bijlage 1-7: Europese voorbeelden

Inleiding

In dit document bekijken we hoe verschillende lidstaten van de Europese Unie en Europese landen als voorbeeld kunnen dienen voor het beschermen van erfgoed in noodsituaties. Meer specifiek nemen we hierbij overheidsbeleid onder de loep en beleid van erfgoedinstellingen zelf. In eerste instantie kijken we naar een overkoepelend onderzoek omtrent beleid, klimaatverandering en erfgoed in de Europese lidstaten. Vervolgens gaan we dieper in op het beleid in diverse Europese landen voor het beschermen van erfgoed in alle – niet enkel klimaatgerelateerde – noodsituaties. Dit delen we op in drie hoofdstukken: 1) top-down (nationaal/regionaal overheidsbeleid), 2) bottom-up (samenwerking tussen erfgoedinstellingen), 3) bottom-up (lokaal beleid).

Europese lidstaten: beleid, klimaatverandering en erfgoed

De Europese Unie publiceerde in 2022 het document ‘Strengthening cultural heritage resilience for climate change. Where the European Green Deal meets cultural heritage’¹. Voor de allereerste keer werkte een groep experts, aangedragen door de individuele lidstaten, op Europees niveau samen in verband met het nemen van klimaatactie voor cultureel erfgoed. Dit document is het resultaat van het werk van deze ‘Open Method of Coordination group of Member States’ experts’ (OMC expert group) die van start ging in januari 2021 en eindigde in april 2022. In totaal maakten 25 EU-lidstaten en 3 geassocieerde landen² deel uit van deze expertengroep, waaronder België. Voor België namen L’Agence Wallonne du Patrimoine, het Agentschap Onroerend Erfgoed en het Departement Cultuur, Jeugd en Media deel.

Het doel van deze OMC-methode is op vrijwillige basis goede praktijkvoorbeelden te delen en te verspreiden en convergentie te bereiken i.v.m. EU-doelen in beleidsdomeinen die gedeeltelijk of volledig onder de verantwoordelijkheid van de lidstaten vallen.

Interessant is dat in dit document een stand van zaken gegeven wordt wat betreft de aanwezigheid van cultureel erfgoed in overheidsbeleid inzake klimaatverandering. De resultaten vloeien voort uit 31 ingevulde vragenlijsten afkomstig uit 26 landen, of een vertegenwoordiging van 93% van de lidstaten.

In de meerderheid van de lidstaten zijn verschillende instellingen of ministeries verantwoordelijk voor klimaatverandering en cultureel erfgoed. **Slechts in 7 landen is er sprake van plannen om beide domeinen gecoördineerd aan te pakken:** Ierland, Griekenland, Italië, Cyprus, Slovenië, Finland en Zweden. De onderstaande tabel toont in welke landen cultureel erfgoed vermeld wordt in de drie belangrijkste beleidsvormen inzake klimaatverandering: *national sustainability strategy, national climate adaptation plan, national recovery and resilience plan*³.

---

¹ Europese Commissie, nieuwsbericht, 6/9/2022, ‘[Cultural heritage is threatened by climate change but has sustainable solutions to fight it](#)’ (geraadpleegd op 4/06/2024)

² “Austria, Belgium, Croatia, Cyprus, Czechia, Denmark, Estonia, Finland, France, Germany, Greece, Hungary, Iceland, Ireland, Italy, Latvia, Lithuania, Malta, the Netherlands, Norway, Poland, Portugal, Romania, Slovakia, Slovenia, Spain, Sweden and Switzerland.”

³ Europese Commissie, [The Recovery and Resilience Facility](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

Country code	Country	National strategy	sustainability	National adaptation plan	climate	National and resilience plan	recovery plan
AT	Austria	Yes		Yes		Yes	
BE	Belgium	No		No		Yes	
CH	Switzerland	No		No		No	
CY	Cyprus	Yes		Yes		No	
CZ	Czechia	Yes		Yes		Yes	
DE	Germany	Yes		No		No	
EE	Estonia	No		Yes		No	
EL	Greece	Yes		Yes		Yes	
ES	Spain	Yes		Yes		Yes	
FI	Finland	No ⁴		Yes		No	
FR	France	No		No		No	
HR	Croatia	Yes		Yes		Yes	
IE	Ireland	Yes		Yes		No	
IS	Iceland	No		No		No	
IT	Italy	Yes		Yes		Yes	
LT	Lithuania	No		Yes		Yes	
LV	Latvia	Yes		Yes		Yes	
MT	Malta	No		No		No	
NL	Netherlands	Yes		No		Yes	
NO	Norway	Yes		Yes		Yes	
PL	Poland	No		Yes		Yes	
PT	Portugal	Yes		Yes		Yes	
RO	Romania	Yes		Yes		Yes	
SE	Sweden	No ⁵		Yes		Yes	
SI	Slovenia	Yes		Yes		Yes	
SK	Slovakia	Yes		Yes		Yes	

De makers van dit document stellen uitdrukkelijk dat het feit dat cultureel erfgoed vermeld wordt in deze beleidsdocumenten niet noodzakelijk wil zeggen dat er ook concrete actie ondernomen wordt. Meestal is dat niet het geval. Ondanks eerdere Europese en nationale onderzoeksprojecten (bv. Heracles: heritage resilience against climate events on site; STORM: safeguarding cultural heritage through technical and organisational resources management; ProteCHt2save: risk assessment and sustainable protection of cultural heritage in changing environment), onderstreept men dat er dringend nood is aan een intensief debat omtrent klimaatverandering en cultureel erfgoed, zowel op Europees als nationaal niveau.

⁴ “Instead of a national strategy, Finland prepared society’s commitment to sustainable development as a key instrument for implementing the United Nations 2030 agenda for sustainable development. Cultural heritage is mentioned in many individual commitments.” Finish National Commission on Sustainable Development, [‘Society’s Commitment to Sustainable Development’](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

⁵ “There is no specific Swedish sustainability strategy, but sustainability is included in other policies.”

Deze expertengroep ging ook op zoek naar een overzicht van goede praktijken in de verschillende lidstaten voor de bescherming van cultureel erfgoed en voor het verhogen van de weerbaarheid ervan in het licht van klimaatverandering. Opvallend genoeg stipt het rapport volgende observatie aan:

However, obtaining the information and knowledge of current approaches was a time-consuming and often difficult task. There is currently no inventory or central entry point in any of the member countries or at European level. The information and data that were needed either did not exist or were highly fragmented and dispersed.

Een derde van de 83 casestudies die naar voren geschoven werden door 26 lidstaten betrof onderzoeksprojecten. Onderzoek blijft dus volgens deze expertengroep een prominente motor van innovatie. Een belangrijk aandachtspunt is dat de focus in deze vragenlijst lag op aanpassing aan klimaatverandering en het beperken van de gevolgen ervan voor cultureel erfgoed. Dus niet op rampenplannen, zoals de focus is van ons onderzoek. Toch wordt wel degelijk verwezen naar *disaster risk management policies*, meer bepaald wanneer het gaat om het in kaart brengen en monitoren van de risico's van klimaatverandering voor erfgoed op regionaal en lokaal niveau. Volgens de auteurs van dit document kan mapping zorgen voor een *early warning system* als een eerste stap in het tonen van veerkracht. Verder dient samenwerking tussen cultureel erfgoedinstellingen op verschillende hiërarchische niveaus (nationaal, regionaal, lokaal) gestimuleerd te worden, zeker met het oog op extreme gebeurtenissen.

Om deze Europese contextschets te eindigen is het interessant om de voornaamste beleidsaanbevelingen van deze expertengroep te citeren:

- *Include cultural heritage in all national and EU climate policies and action plans aiming to address mitigation of and adaptation to climate change.*
- *Call for a permanent European task force on heritage and climate change comprising eminent experts of different relevant disciplines, senior national representatives and representatives of the private sector, with the mandate of providing advice and input for climate protection policies that integrate heritage preservation, a high-quality built environment and biodiversity.*
- *Appoint a national coordinator for cultural heritage and climate change, and encourage/establish a joint state management related to cultural heritage and climate change.*
- *Establish a centralised digital information system related to cultural heritage and climate change, which will enable the exchange of new knowledge, data, best practices and strategies. Encourage cross-sectoral coordination to implement cultural heritage into climate change policies at all levels.*
- *At national level, establish policies – to be implemented by all relevant stakeholders – aiming to raise awareness; enhance education, research and training; develop assessment reports; and provide cultural heritage climate change risk maps.*
- *Establish a permanent European expert group on cultural heritage comprising individuals with various, multidisciplinary backgrounds and invite climate change experts to participate in meetings of the existing EU cultural heritage expert group.*

Voorts lezen we in het EU Work Plan for Culture 2023-2026⁶ als derde van vier prioriteiten: 'Culture for the planet: unleashing the power of culture'. Een van de onderdelen van deze prioriteit is getiteld

---

⁶ Council of the European Union, [EU Work Plan for Culture 2023-2026](#), 29/11/2022 (geraadpleegd op 4/06/2024)

‘Safeguarding heritage against natural and human-made disasters’. Dit moet gezien worden in een context van onder meer klimaatverandering, de COVID-19-pandemie, en de Russische oorlog tegen Oekraïne. Het doel hier is zowel op Europees als op het niveau van de lidstaten risk-assessment skills te versterken, beter voorbereid te zijn op rampen en gecoördineerde en transversale acties te kunnen ondernemen om cultureel erfgoed, met inbegrip van immaterieel erfgoed, te beschermen. Cultureel erfgoed opnemen in beleid alsook het delen van kennis en expertise zijn twee centrale sporen:

*It is necessary, while building on existing work, to further **integrate cultural heritage into wider policies and initiatives at all levels**, and to utilise existing common European platforms and developing projects (e.g. European Collaborative Cloud for Cultural Heritage, HEREIN) for exchange, discussion and sharing of knowledge and expertise on risk preparedness and management, recovery and rehabilitation of cultural heritage.*

Top-down (nationaal/regionaal overheidsbeleid)

1. Spanje

Spanje beschikt over een National Emergency and Risk Management Plan voor cultureel erfgoed⁷. De meest recente versie van dit plan is het originele plan dat dateert uit 2015. Normaal gesproken moeten nationale plannen in Spanje iedere 5 jaar geüpdatet worden, maar door de coronacrisis is dit in 2020 niet gebeurd. Een herziening staat dan ook te gebeuren, aangezien de tekst achterhaald is⁸. Niettemin vormt dit plan een interessante inspiratiebron. Een toezichtscommissie ('Oversight Commission'), waarin de verschillende autonome regio's vertegenwoordigd zijn alsook diverse publieke en private organisaties en instellingen, is verantwoordelijk voor de implementatie van dit plan. Deze commissie is onderdeel van het Directoraat-Generaal Cultureel Erfgoed en Schone Kunsten van het Spaans ministerie van Cultuur en Sport. De coördinatie van het plan wordt gedeeld tussen de Staat en een van de autonome regio's, gekozen door de uitvoerende raad van de toezichtscommissie.

Dit plan, waartoe de Historical Heritage Council besloot in 2013, dient als coördinatiemiddel tussen verschillende betrokken partijen, waaronder het nationale en regionale niveau. Aangezien de Historical Council enkel bestaat uit staats- en autonome administraties, betekent dit dat het lokale niveau niet betrokken is bij activiteiten die plaatsvinden in de context van dit plan. Echter, recent werd een vertegenwoordiger van de Nationale Federatie van Gemeenten en Provincies opgenomen in de toezichtscommissie⁹.

Nood- en risicobeheer valt in het algemeen onder de verantwoordelijkheid van het Directoraat-Generaal voor Burgerbescherming en Noodsituaties, dat deel uitmaakt van het Spaanse Ministerie van Binnenlandse Zaken. Deze entiteit draagt op haar beurt bepaalde verantwoordelijkheden over aan regionale en lokale niveaus, in het bijzonder aan de autonome en gemeentelijke agentschappen voor civiele bescherming. Op het gebied van nood- en risicobeheer voor cultureel erfgoed is een soortgelijke regeling van kracht. De verantwoordelijkheden voor bescherming en behoud worden overgedragen aan de autonome regio's, met uitzondering van erfgoed dat eigendom is van de staat en exclusief door de staat wordt beheerd. **Een van de uitdagingen van het Nationale Plan is het verzekeren van coördinatie tussen de verschillende overheidsdiensten en het integreren van specifieke mechanismen en strategieën voor cultureel erfgoed binnen het bredere kader van Civiele Bescherming**¹⁰.

De makers van dit plan wijzen erop dat de complexiteit van de Spaanse wettelijke structuur de bescherming en het management van cultureel erfgoed in noodsituaties bemoeilijkt. Spaans erfgoed zit immers vervat in zowel nationale als regionale wetgeving en is ook onderhevig aan gemeentelijke stedenbouwkundige bepalingen. Coördinatie en compatibiliteit van procedures en protocollen, uitwisseling en solidariteit zijn dan ook van het grootste belang wanneer het gaat om het beschermen van cultureel erfgoed.

---

⁷ [National Emergency and Risk Management Plan for Cultural Heritage](#) (Engelstalige versie, geraadpleegd op 4/06/2024)

⁸ Informatie afkomstig uit schriftelijk interview met Angel Luis de Sousa Seibane, architect, Unidad de Apoyo, Dirección General de Patrimonio Cultural y Bellas Artes, 9/10/2023.

⁹ Informatie afkomstig uit schriftelijk interview met Angel Luis de Sousa Seibane, architect, Unidad de Apoyo, Dirección General de Patrimonio Cultural y Bellas Artes, 9/10/2023.

¹⁰ Informatie afkomstig uit schriftelijk interview met Angel Luis de Sousa Seibane, architect, Unidad de Apoyo, Dirección General de Patrimonio Cultural y Bellas Artes, 9/10/2023.

Verder merkt men de lacunes op in nationale en ook regionale wetgeving omtrent cultureel erfgoed wanneer het gaat om het beschermen van dit erfgoed in geval van een ramp. Het zijn vooral de gemeenten die in hun regelgeving expliciet melding maken van het opstellen van noodplannen voor het beschermen en managen van erfgoed in tijden van rampspoed of catastrofes.

Dit plan heeft een drievoudig doel (we citeren uit de Engelstalige versie):

- 1) *design measures or procedures for prevention and protection of cultural heritage to address the possibility of a disaster;*
- 2) *establish for such cases an operational methodology to minimise the damage which could arise;*
- 3) *design operational instruments and coordination mechanisms with the various institutions involved in emergency situations and affecting the safety of people and property.*

Het National Emergency and Risk Management Plan for Cultural Heritage betreft alle noodsituaties die veroorzaakt zijn door natuurlijke of menselijke factoren en die kunnen leiden tot onmiddellijke catastrofale schade aan cultureel erfgoed en dit binnen de grenzen van het nationaal territorium. Indien nodig, kan dit uitgebreid worden naar andere landen die hulp nodig hebben, in overeenstemming met de procedures die vallen onder het Spaanse International Development Cooperation Agency (AECID). Centraal hierbij is het uitgangspunt dat dergelijke acties ondernomen worden nadat al het noodzakelijke gedaan is om de veiligheid van mensen te garanderen.

De specifieke doelen van dit plan worden als volgt opgesomd:

- *Identify phenomena or hazards of natural origin which could seriously affect cultural assets, in addition to the probability of occurrence in accordance with geographical, climatological, geological and biological parameters, etc.*
- *Identify hazards of man-made origin (whether deliberate, accidental or caused by negligence) which could seriously affect cultural assets and the probability of occurrence in accordance with sociological, political, economic parameters, etc.*
- *Identify and geographically locate those cultural assets that could be affected by the various risks.*
- *Devise prevention and protection measures for cultural assets to address the various risks to which they could be exposed.*
- *Establish mechanisms for coordination among the various public authorities.*
- *Devise a methodology for the evaluation of damage in accordance with the terms set out in the Plan for Coordination and Support in the Protection of Assets of Cultural Interest.*
- *Establish a criterion for the prioritisation of actions.*
- *Plan resources and protocols for urgent action to safeguard and rescue cultural assets in the event of an emergency.*
- *Exchange knowledge and experiences among the various institutions involved in an emergency.*
- *Raise social awareness as to the importance of safeguarding cultural assets by engaging all citizens.*

Interessant is verder dat in dit plan een opdeling gemaakt wordt naar categorisatie van gebeurtenissen alsook naar type risico en mogelijke destructieve fenomenen die als gevolg van het risico kunnen optreden (bv. overstroming als gevolg van een aardbeving).

Daarnaast wordt een lijst gemaakt van de instellingen of units die specifiek ingericht zijn met het oog op ageren in noodsituaties en met competenties in het veld van cultureel erfgoed. Beklemtoond wordt

wel de **samenwerking met en coördinatie** in samenspraak met regionale en lokale politiediensten en nationale ordehandhavingsinstanties in geval van een ramp.

Zo wordt melding gemaakt van het IPCE (Instituto del Patrimonio Cultural de España¹¹) als de instelling verantwoordelijk voor de coördinatie tussen diverse autoriteiten die betrokken zijn bij de bescherming en het management van cultureel erfgoed in een noodsituatie. Voorts wordt in dit document ingezoomd op de gespecialiseerde units en de wijze waarop zij in een rampsituatie kunnen bijdragen aan het beschermen van cultureel erfgoed: Military Emergencies Unit; Emergency and Risk Management in Cultural Heritage Unit ('UEGR¹²'), ministerie van Cultuur en Sport; Group of World Heritage Cities of Spain; en de autonome regio's. Deze laatste zijn verantwoordelijk voor de bescherming en conservatie van cultureel erfgoed (behalve voor het erfgoed beheerd door de staat). De verantwoordelijkheid voor het opstellen van plannen en het interveniëren in de meerderheid van de noodsituaties ligt dus op het regionale niveau. **De auteurs van dit nationale document wijzen er dan ook op dat het wenselijk is dat ook regionale civiele beschermingsplannen cultureel erfgoed mee in rekening nemen.**

Het plan lijst vervolgens op wat nodig is met het oog op **gecoördineerd en effectief management** van noodsituaties. Een van de belangrijkste elementen hierbij en een topprioriteit van dit plan is de creatie van '**cultural heritage emergency management units**' in de autonome regio's, in samenwerking met de civiele bescherming. Hun belang en efficiëntie werden duidelijk door de inspanningen van de Eenheid voor Noodgevallen en Risicobeheer in Cultureel Erfgoed (UEGR), opgericht in november 2010. Deze eenheid is opgezet als een technische overheidsdienst en bestaat uit een interdisciplinair team. De belangrijkste missie van deze cultural heritage emergency management units is het opvullen van de kenniskloof binnen de sector Civiele Bescherming door gespecialiseerde expertise aan te bieden om cultureel erfgoed te beschermen tijdens noodsituaties. Ook hier wordt benadrukt dat de focus op cultureel erfgoed wordt behandeld nadat prioriteit is gegeven aan het welzijn van slachtoffers en de bredere bevolking. Daarenboven hebben ze de taak om herstelstrategieën uit te stippelen voor erfgoedsites die getroffen zijn. Momenteel zijn er **nooddiensten voor cultureel erfgoed** in de regio Murcia en Castilla y León, hoewel verschillende autonome regio's hebben aangekondigd dat ze binnenkort zullen worden opgericht¹³.

De taken van deze units zijn de volgende:

- Creëren van een 'Cultural Heritage Risk Map' voor de eigen regio;
- Bepalen van de onmiddellijke acties die genomen moeten worden of die aangewezen zijn, in overeenstemming met alle andere verantwoordelijke partijen;
- Voorstellen voor interventie in noodsituaties uitwerken
- Opstellen, indien van toepassing, van plannen voor het herstellen van cultureel erfgoed dat getroffen is door een ramp, en het monitoren van iedere interventie.

Een ander aspect van de missie van deze units bestaat erin samenwerking te bevorderen tussen instellingen binnen de eigen autonome regio, alsook met nationale en lokale associaties en entiteiten

---

¹¹ Het Instituut voor Cultureel Erfgoed van Spanje (IPCE) is een subdirectoraat-generaal van het directoraat-generaal voor Cultureel Erfgoed en Schone Kunsten van het ministerie van Cultuur en Sport. Haar missie is het onderzoek, behoud en restauratie van de activa die deel uitmaken van het cultureel erfgoed. Meer informatie: [Instituto del Patrimonio Cultural de España - Instituto del Patrimonio Cultural de España | Ministerio de Cultura y Deporte](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

¹² Unidad de Emergencias y Gestión de Riesgos en el Patrimonio Cultural

¹³ Informatie afkomstig uit schriftelijk interview met Angel Luis de Sousa Seibane, architect, Unidad de Apoyo, Dirección General de Patrimonio Cultural y Bellas Artes, 9/10/2023.

verantwoordelijk voor de bescherming van erfgoed. Deze samenwerking kan de vorm aannemen van reddingsacties in noodgevallen, technische en menselijke capaciteit ter beschikking stellen of ruimtes die dienst kunnen doen als tijdelijk toevluchtsoord voor de evacuatie van erfgoed.

Naast de inrichting van deze units zijn ook de volgende elementen essentieel voor een goed management van noodsituaties: onderzoeks- en documentatieprogramma's, noodplannen voor culturele erfgoedinstellingen, trainingsprogramma's voor het beschermen van cultureel erfgoed voor professionals binnen en buiten de erfgoedsector, en disseminatieprogramma's die tot doel hebben bewustzijn bij alle burgers te creëren voor de bescherming van cultureel erfgoed.

Dat Spanje in het geval van een nationale rampenstrategie voor erfgoed als voorbeeld kan dienen, en specifiek de herstelstrategie van de UEGR van het ministerie van Cultuur en Sport, blijkt uit vragen voor hulp van andere landen. In 2010 werkte de UEGR, die zowel optreedt als capaciteit en als instrument van het plan zelf, aan het ontwerpen van de herstelstrategie voor het culturele erfgoed van Lorca. Lorca is een zuidelijke stad in de buurt van Murcia die in 2010 werd getroffen door een aardbeving. Deze strategie was gebaseerd op de ontwikkeling van een specifiek Directieplan en de oprichting van een speciale toezichtscommissie met uitvoerende macht: de Controle- en Toezichtscommissie van het Directieplan. Deze strategie werd al snel een internationaal ijkpunt en leidde tot verschillende verzoeken om technisch advies van derde landen. Dergelijke verzoeken waren onder andere:

- Het verzoek van de Filipijnse regering om hulp bij het herstellen van cultureel erfgoed van Spaanse origine na de aardbevingen in oktober 2013 op de eilanden Bohol en Cebu.
- Het verzoek van de Ecuadoraanse regering om bijstand na de aardbevingen in Manta en Puerto Viejo in 2016.
- Het verzoek van de Mexicaanse regering, via het Europees mechanisme voor civiele bescherming, om bijstand na aardbevingen in de staten Puebla, Morelos en Mexico in 2017.
- Het verzoek van de regering van Equatoriaal-Guinea om bijstand na de brand in de kathedraal van Malabo in januari 2020.
- Samenwerking met culturele instellingen in La Palma tijdens en na de vulkaanuitbarsting in 2022.

In alle gevallen was het technische advies van de eenheid gebaseerd op extrapolatie en aanpassing van de Lorca-strategie aan verschillende realiteiten, en de resultaten waren over het algemeen zeer positief¹⁴.

2. Zwitserland

Zwitserland, met zijn federale staat en 26 kantons die ieder een eigen parlement en regering hebben, lijkt -gedeeltelijk – op de Belgische staatsstructuur, al zijn er ook belangrijke verschillen zoals de aanwezigheid van directe democratie in Zwitserland, om er maar één te noemen. Niettemin is het interessant na te gaan hoe Zwitserland, waar de kantons verantwoordelijk zijn voor cultuur, omgaat met de bescherming van cultureel erfgoed.

---

¹⁴ Informatie afkomstig uit schriftelijk interview met Angel Luis de Sousa Seibane, architect, Unidad de Apoyo, Dirección General de Patrimonio Cultural y Bellas Artes, 9/10/2023.

Zwitserland organiseert zich op verschillende overheidsniveaus wanneer het gaat om de bescherming van cultureel erfgoed. Een werkdomein van het *Office fédéral de la protection de la population* OFPP is *La protection des biens culturels* (PBC)¹⁵. De sectie PBC werkt binnen het kader van de **federale wet op de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict, catastrofe, of noodsituatie** (LPBC). Deze wet, gebaseerd op de Conventie van Den Haag uit 1954, werd in 2015 herzien door de expliciete toevoeging van catastrofes en noodsituaties. Hierbij zijn de verschillende beleidsniveaus betrokken, zijnde de Confederatie, de kantons en de gemeenten. De taken van de Confederatie in dit verband zijn de volgende:

soutenir et encourager les cantons dans l'application des mesures prescrites;
élaborer des ordonnances départementales, prescriptions et directives;
former les cadres supérieurs de la PBC dans la protection civile et le personnel d'institutions culturelles;
apporter une assistance technique pour l'établissement de documentations de sécurité,
acquérir et entreposer des microfilms et reproductions photographiques de sécurité;
octroyer des contributions au financement de la construction d'abris pour biens culturels;
garantir un échange d'informations avec des institutions nationales et internationales.

Concreet kan dit bijvoorbeeld betekenen dat de Confederatie zorgt voor analyses van dreigingen of preventieplannen.

De Confederatie heeft ook de **federale commissie voor de bescherming van culturele goederen** in het leven geroepen. Deze commissie is het gespecialiseerde orgaan dat geconsulteerd kan worden inzake deze materie. Daarnaast heeft deze commissie ook als belangrijke taak om, in samenspraak met de kantons en de OFPP, *l'Inventaire suisse des biens culturels d'importance nationale et régionale* op te stellen. In deze inventaris staan de historische monumenten, archeologische sites, museale collecties alsook de fondsen van archieven en bibliotheken die beschermd dienen te worden in geval van een gewapend conflict, een catastrofe of een noodsituatie.

De kantons op hun beurt zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van de wetgeving, voor zover dit niet onder de bevoegdheid van de Confederatie valt. Concreet betekent dit dat zij de volgende maatregelen nemen ter bescherming van cultuuroederen:

créer les bases légales à l'échelon cantonal,
désigner un centre cantonal de la PBC,
établir l'inventaire des biens culturels d'importance nationale et régionale à protéger sur leur territoire (objets A en collaboration avec la Confédération, objets B de leur propre chef),
élaborer des documentations de sécurité,
réglementer la forme d'organisation de la PBC dans les communes,
réaliser des cours d'instruction pour le personnel de la PBC, ainsi que
planifier et construire des abris pour les biens culturels.

Op gemeentelijk en regionaal niveau, ten slotte, worden de taken ter bescherming van cultuuroederen opgenomen door personeel dat gespecialiseerd is in de organisatie van de civiele bescherming. Op het gemeentelijk niveau betreft dit de volgende taken:

---

¹⁵ Office fédéral de la protection de la population, [Documents concernant la protection des biens culturels](#), 21/04/2021 (geraadpleegd op 4/06/2024)

*recruter du personnel PBC qualifié,
former le personnel PBC dans les cours de répétition,
mettre en œuvre les mesures prévues en cas de convocation,
élaborer des documentations sommaires pour les biens culturels,
étudier les éventuels changements d'affectation des ouvrages de protection en abris pour biens culturels.*

Om culturele instellingen en andere partners betrokken bij de bescherming van culturele goederen te informeren, geeft het OFPP een eigen tijdschrift uit getiteld 'Forum PBC'. Eén ervan is bijzonder interessant omdat het dieper ingaat op de **samenwerking tussen brandweer en de Protection des Biens Culturels**. Dit Forum dateert reeds van 2003, wat aangeeft dat Zwitserland heel wat ervaring heeft in het beleidsmatig uitwerken en aansturen van de bescherming van cultuuroederen. We lezen het volgende in het editoriaal van dit Forum-nummer, geschreven door Willi Scholl, toenmalig directeur van het OFPP:

Pour la première fois en Suisse, le Service de la protection des biens culturels de l'Office fédéral de la protection de la population et la Conférence gouvernementale pour la coordination du service du feu (CGCSF) ont élaboré en commun des documents de base en matière de protection des biens culturels. Ces documents devraient être mis sous peu à la disposition des cantons. (...) Notre but ultime est et restera de conserver les biens culturels de valeur pour les générations futures afin de leur transmettre ce patrimoine, si possible intact. Ce n'est pas une mission impossible si les sapeurs-pompier et la protection des biens culturels travaillent main dans la main.

In 2022 ging Forum 39 van de PBC expliciet over de klimaatverandering en de bescherming van cultuuroederen. Hierin wordt onder meer melding gemaakt van het belang van **'les réseaux d'urgence'** waar verschillende culturele instellingen gelegen in grote steden, deel van uitmaken. Een mooi voorbeeld hiervan is Genève. Uit een document gepubliceerd door de stad in 2022¹⁶ lezen we dat deze stad sinds 2009 het concept PBC heeft aangenomen. Concreet betekent dit bijvoorbeeld de aankoop van 'la Berce PBC', een wagen vol materiaal voor eerste hulp aan culturele goederen in gevaar:

Ce conteneur transportable par un véhicule du Groupement intercommunal de défense incendie - SIS permet de stocker et d'acheminer très rapidement du matériel de sauvetage sur un site sinistré et facilite l'évacuation des œuvres touchées. Ce matériel innovant est complémentaire de celui qui existe au sein des institutions et permet le sauvetage de tous types d'objets. Actuellement unique au monde, il est également utilisé comme support d'instructions, de formations et d'exercices par les institutions patrimoniales de la Ville de Genève.

Daarnaast hebben de verschillende culturele instellingen een urgentieplan dat ze aangevuld hebben met een aantal annexen noodzakelijk in geval van een ramp:

*procédures d'urgence;
organigrammes d'intervention;
plans de bâtiments;
listes des équipes d'interventions internes et externes;*

---

¹⁶ [La Protection des biens culturels-PBC](#), 2022, Genève (geraadpleegd op 4/06/2024)

inventaire du matériel;
plan de localisation physique des objets culturels prioritaires et leur fiche d'identité;
protocoles techniques adaptés au sauvetage de toutes les typologies de matériaux patrimoniaux (papier, parchemin, métaux, bois, textile, etc.).

Verder maken ook een online informatie- en communicatieplatform alsook de bouw van stedelijke 'dépôts patrimoniaux' deel uit van het pakket PBC-hulpmiddelen.

Dit alles wordt gecontroleerd door het **Comité PBC van de stad Genève** dat specialisten inzake civiele bescherming, medewerkers van culturele instellingen en specialisten inzake de bescherming van cultuuroederen samenbrengt. Deze werkgroep stelt een lijst met maatregelen op, ontwikkelt plannen voor het redden van cultuuroederen en maakt een nauwkeurige schatting van de materiële middelen die nodig zijn om deze plannen uit te voeren. Deze commissie valt onder de bevoegdheid van het departement cultuur en digitale transitie.

De doelen van dit comité zijn de volgende:

Se préparer à intervenir en cas d'urgence grâce à une documentation de sécurité éprouvée et actualisée;

Se former et s'entraîner à gérer des situations de crise en homogénéisant les pratiques;

Gagner du temps et optimiser le sauvetage du plus grand nombre de biens culturels;

Protéger les œuvres et les collections dans des bâtiments adaptés aux exigences de conservation et de sécurité;

Acquérir du matériel et créer des outils de sauvetage pour répondre à la fragilité et à la diversité des supports patrimoniaux.

3. Italië

In Italië werd reeds in 2012 door middel van een directieve de **National Coordination Unit van het ministerie van Cultuur** in het leven geroepen. Concreet betekent dit dat het ministerie van Cultuur **verantwoordelijk is voor de coördinatie van rampenbestrijding voor cultureel erfgoed**. Hiervoor werkt het samen met het Nucleo Carabinieri Tutela Patrimonio Culturale (NCTPC, de ordehandhaving voor de bescherming van cultureel erfgoed: deze politie dienst houdt zich sinds 1969 onder meer bezig met diefstal, beschadiging of vervalsing van cultureel erfgoed¹⁷), het Ufficio nazionale Beni culturali ecclesiastici (CEI, het nationaal agentschap voor kerkelijk erfgoed), de brandweer, civiele bescherming en andere nationale of autonome instellingen. Onder het nationale niveau zitten regio's die ieder hun eigen territoriale crisis unit hebben die ook samenwerken met de eerder vernoemde instellingen en diensten, maar dan op lokaal niveau.

Zo organiseerde het Italiaanse Departement voor Civiele Bescherming van 4 tot 6 november 2022 een nationale oefening samen met de regio's Calabria en Sicilië¹⁸. Bij deze oefening waren 56 gemeenten betrokken alsook 3500 medewerkers van operationele structuren, territoriale instellingen, technisch-wetenschappelijke instellingen en meer dan 3000 vrijwilligers van nationale en lokale organisaties. De civiele bescherming werd opgeroepen om de nasleep van een aardbeving gevolgd door een tsunami te beheren. Dit betekende bijstand bieden aan de bevolking, technische hulp bieden, essentiële

---

¹⁷ Ministero della Cultura, [Comando Carabinieri Tutela Patrimonio Culturale](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

¹⁸ European Union, Union Civil Protection Knowledge Network, '[Italy testing capacities for heritage protection](#)', 14/12/2022 (geraadpleegd op 4/06/2024)

diensten verzekeren alsook cultureel erfgoed beschermen. In Calabria betrof het de kathedraal en het nationaal archeologisch museum, in Sicilië het fort San Salvatore. De cultureel erfgoed-cel binnen het *Direzione di Comando e Controllo*, het nationale commando- en controlecentrum in geval van een noodsituatie, werd geactiveerd. Deze cel coördineert de actoren die betrokken zijn bij de bescherming van cultureel erfgoed in het geval van nood. Het ging tijdens deze oefening om gemengde teams samengesteld uit technici van het ministerie van Cultuur (architecten, restaurateurs, archeologen, kunsthistorici, archivisten) en experts van het nationale en regionale departement voor civiele bescherming, de regionale brandweer, de NCTPC, de gemeente Calabria, de bisschoppenconferentie in Calabria, de regionale 'mobile columns' (dit is een unit van de civiele bescherming bestaande uit een multidisciplinair team van reddingswerkers dat steeds klaar staat en snel ter plekke is en handelt in geval van een noodsituatie) en afgevaardigden van gespecialiseerde en niet-gespecialiseerde vrijwilligersorganisaties.

De nationale coördinatie-unit van het ministerie van Cultuur, door middel van de activatie van de regionale units van Calabria en Sicilië, verzekerde de coördinatie in het veld met de andere onderdelen en operationele structuren vertegenwoordigd in het nationale commando- en controlecentrum. Dit alles gebeurde onder de algemene coördinatie door het departement voor civiele bescherming. De **regionale coördinatie-unit van het ministerie van Cultuur** bestond uit drie operationele units: een unit voor de *Cultural Heritage Damage Survey*, een unit voor de *Technical Coordination of Safety Measures*, en de unit voor *Temporary Storage and Emergency Intervention Laboratory on Movable Property*.

Deze oefening bracht in kaart waar het goed en minder goed ging op het vlak van schadebeoordelingen en het veiligstellen van roerend cultureel erfgoed met inbegrip van het verpakken en transporteren ervan naar eerder bepaalde depots. Voorts was deze nationale oefening een test van het publieke waarschuwingssysteem waarbij burgers een bericht krijgen op hun mobiele telefoon in noodsituaties. Ten slotte werd aan deze oefening een bewustwordingscampagne gekoppeld waarbij de civiele bescherming aan de hand van een communicatiecampagne burgers informeerde over seismisch en tsunamigevaar.

Hiernaast heeft Italië sinds 1 april 2022 een overeenkomst met UNESCO ondertekend die het mogelijk maakt dat de Italiaanse 'blauwe helmen' ook in het buitenland hulp kunnen bieden indien erfgoed in gevaar is¹⁹. Deze taskforce bestaat sinds 2016 en bijzonder hieraan is de gemengde samenstelling van het team:

The first heritage taskforce of its kind, the Blue Helmets includes officers from the Comando Carabinieri per la Tutela del Patrimonio Culturale (TPC), Italy's specialist police force for art crime, and experts from the culture ministry, including art historians, restorers and scholars.
(The Art Newspaper, 2022)

De voornaamste taken van deze taskforce bestaan erin schade aan erfgoed vast te stellen, conservering te plannen en plundering en handel te voorkomen, na terroristische aanvallen of natuurrampen. Maar evengoed leiden ze politiediensten op over de hele wereld.

4. Slovenië

---

¹⁹ The Art Newspaper, '[Italy's 'monuments men' sign deal with Unesco to help protect world's heritage](#)', 25/04/2022 (geraadpleegd op 4/06/2024); European Heritage Tribune, '[Fighting art crime and protecting heritage across the world: meet Italy's "Blue Helmets of Culture"](#)', 19/05/2022 (geraadpleegd op 4/06/2024)

Slovenië is in deze lijst van landen het buitenbeentje. In Slovenië zijn de eerstehulpverleners in geval van een ramp namelijk de brandweer en de civiele bescherming. De eigenaars van het cultureel erfgoed zijn verantwoordelijk voor het gebouw. Dat kan bijvoorbeeld de gemeente zijn of de nationale overheid. De strategie ter bescherming van cultureel erfgoed lijkt hier dus eerder bottom-up²⁰. Recent lijkt er toch wat verschoven te zijn en daarom hebben we besloten Slovenië bij de top-downstrategie in te delen, ook al staat dit land helemaal niet op dezelfde hoogte als de eerder vernoemde landen wat betreft nationaal of regionaal beleid inzake de bescherming van erfgoed. Op de website van het **Sloveense Instituut voor de Bescherming van Cultureel Erfgoed** (ZVKDS)²¹ lezen we bij het onderdeel 'Tips voor eigenaars' dat de eigenaars in geval van een natuurramp een formulier kunnen invullen via deze website waarin ze aangeven hoe ernstig de schade is, welke schade er precies is en of er hulp nodig is:

The IPCHS has a well-established protocol in the event of natural disasters for reporting on the situation on the ground. Until the adoption of the decision of the URSZR for the inventory of damage, we try to locate the facilities or areas of KD where the damage occurred as accurately as possible and obtain as much information as possible on the type and category of damage. Data is also obtained indirectly through competent local communities, RKC and informants from the field, owners.

Ter info: URSZR is het departement van de Sloveense overheid dat verantwoordelijk is voor civiele bescherming en rampenbestrijding; KD staat voor cultureel erfgoed.

Het is onduidelijk welke de volgende stappen zijn die ondernomen worden en of er bijvoorbeeld oefeningen gehouden worden door deze organisatie, of dat zij louter de coördinatie in geval van een ramp voor haar rekening neemt. Het lijkt erop dat de recente rampzalige en catastrofale overstromingen in Slovenië in de zomer van 2023 geleid hebben tot dit initiatief op de website van het instituut. Als we kijken naar haar taken die we op de website terugvinden, staat rampenbestrijding immers niet vermeld:

- identification, valorisation and documentation of cultural heritage
- preparation of proposals for the entry of heritage in the register kept by the Ministry of Culture
- preparation of conservation plans and restoration projects
- supervision of construction, research and protective interventions; as well as their implementation;
- control and implementation of archaeological research
- providing advice to cultural heritage owners; education; popularization.

5. Noorwegen

Het Noorse Directoraat voor Cultureel Erfgoed, de adviserende en uitvoerende instantie van het ministerie van Klimaat en Omgeving inzake cultureel erfgoed en culturele omgevingen ('cultural environments'), publiceerde eind 2021 haar *Climate strategy for cultural environment management 2021-2030*²². Voor we hier dieper op ingaan is het interessant op te merken dat **in Noorwegen op ministerieel niveau een duidelijke link wordt gelegd tussen erfgoed en het klimaat.**

---

²⁰ Interreg Central Europe, [ProteCHt2save](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

²¹ [Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

²² Directorate of Cultural Heritage, [Climate strategy for cultural environment management 2021-2030](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

In deze klimaatstrategie worden vijf doelen opgesomd, waarvan er twee te maken hebben met cultureel erfgoed en het managen van de nadelige gevolgen van klimaatverandering. Het vijfde doel is het meest interessant voor onze landenvergelijking in het kader van rampen: 'klimaatgerelateerd verlies van en schade aan culturele omgevingen voorkomen en verminderen'. Dit doel wordt vervolgens nogmaals opgedeeld in vijf strategische initiatieven. De eerste vier initiatieven hebben te maken met het beheer van culturele omgevingen, het verminderen van risico's, het herstel van en het inventariseren van (kennis over) cultureel erfgoed. Het vijfde strategische initiatief luidt als volgt: **'Improve the integration of cultural environment considerations in emergency planning and climate change adaptation'**. Dit is een belangrijk initiatief. Hierin wordt verwezen naar wetgeving zoals de gemeentelijke paraatheidsplicht, de Planning and Building Act, en overheidsrichtlijnen inzake klimaat- en energieplanning en climate change adaptation. Vooral de gemeenten spelen volgens dit document een belangrijke rol:

Consideration for cultural environments ought to be an integral part of emergency planning in the municipalities and county authorities.

Vervolgens worden de verantwoordelijkheden van de betrokken beleidsniveaus onderstreept, niet in het minst van het directoraat voor cultureel erfgoed zelf. We lijsten er hier enkele op: stimulerings- en subsidieregelingen bepalen en ontwikkelen om beter om te gaan met de negatieve gevolgen van klimaatverandering; risicoanalyses initiëren en opvolgen voor bepaalde culturele omgevingen, in het bijzonder werelderfgoedsites in Noorwegen; ontwikkelen en operationaliseren van programma's voor milieumonitoring, in het bijzonder culturele omgevingen in relatie tot klimaatverandering; begeleiden van het opstellen van noodplanningen door de gemeenten en districten ('counties') door goede voorbeelden ter beschikking te stellen; de drijvende kracht zijn achter het benadrukken van culturele belangen bij het plannen en implementeren, door andere sectoren, van klimaatadaptatiemaatregelen om ervoor te zorgen dat deze niet ongewild negatieve gevolgen hebben voor culturele omgevingen;...

Districtsautoriteiten op hun beurt moeten er bijvoorbeeld voor zorgen dat hun gemeenten rekening houden met culturele monumenten en omgevingen in het geval van '*land use and social planning*'. Het is met andere woorden hun verantwoordelijkheid belangrijk nationaal en regionaal erfgoed in hun district te beschermen. Dat betekent in de eerste plaats kennis vergaren, vaardigheden ontwikkelen, participeren in netwerken inzake culturele omgevingen en klimaatverandering. Maar het gaat ook om het voorzien van emergency follow-up-plannen in het geval van acute klimaatgerelateerde gebeurtenissen die schade veroorzaken aan culturele omgevingen. Exact hetzelfde geldt voor het Sámi-parlement dat verantwoordelijk is voor alle Sámi-erfgoed in Noorwegen.

Ten slotte zijn er nog de gemeenten van wie het de verantwoordelijkheid is culturele omgevingen die beschermd zijn of waard zijn te bewaren, te identificeren, waarderen en beheren in lijn met nationale doelen. Een belangrijke taak is onder andere bewoners te informeren over het verminderen van risico's voor en het beheren en herstellen van culturele omgevingen; maar evenzeer het opnemen van culturele omgevingen in *land use planning* en *emergency planning*.

6. Frankrijk

In het artikel *Patrimoine culturel et risques majeurs (inondations, incendies): les approches du Bouclier bleu France*²³ uit 2020 bieden de auteurs een blik op de diverse plannen die van de staat uit opgelegd worden aan zowel erfgoedinstellingen als lokale en regionale beleidsniveaus zoals departementen of gemeenten. Zo zijn gemeenten verplicht om, in overleg met de bevolking, een *plan de prévention des risques d'inondations* (PPRi) op te stellen. Hierbij worden risicogebieden in kaart gebracht met als doel bijvoorbeeld bebouwing in een bepaalde zone te beperken of te verbieden. De auteurs van dit artikel merken op dat er geen enkele specifieke aanbeveling of concreet voorschrift gewijd wordt aan cultureel erfgoed in deze PPRi's. Daarenboven komt dat Frankrijk sinds 2014 een nationale strategie voor overstromingsrisicobeheer (SNGri) heeft. Een belangrijk onderdeel hiervan zijn de *plans d'actions pour la prévention des inondations* (PAPI). Deze actieplannen maken het lokale en regionale overheden mogelijk beleid te voeren in nauw overleg met de staat op het gebied van overstromingspreventie. Op basis hiervan werden 124 *territoires à risque important d'inondation* (TRI) onderscheiden²⁴. **Opnieuw stellen de auteurs vast dat in de meerderheid van deze plannen geen melding gemaakt wordt van cultureel erfgoed, op enkele uitzonderingen na.**

Verder is er ook nog het gemeentelijk rampenplan (*le plan communal de sauvegarde/PCS*). Op de website van het ministerie van Binnenlandse Zaken vinden we een verwijzing naar een praktische gids voor het opstellen van dit plan. Hierin wordt gesuggereerd dat de gemeenten enerzijds de eigenaars van gebouwen die behoren tot het cultureel erfgoed stimuleren een eigen noodplan op te stellen en anderzijds voor hun eigen gemeentelijk erfgoed trachten in te schatten wat mogelijke gevolgen zijn in geval van een ramp²⁵.

Ten slotte vinden we op de website van het ministerie van cultuur meer informatie over het individuele, instellingsgebonden *Plan de Sauvegarde des Biens Culturels* (PSBC)²⁶. Hiermee wil men cultureel-erfgoedinstellingen een operationeel document aanreiken dat zowel medewerkers van deze instellingen als interventiediensten essentiële informatie verschaft in tijden van rampspoed.

Concreet, wat een nationaal of regionaal rampenplan betreft, blijkt cultureel erfgoed een belangrijke afwezige in Frankrijk. Ook hier is het voornamelijk op het niveau van de gemeenten dat rampenplannen erfgoed kunnen opnemen. Deze bevinding wordt bevestigd in een rapport gepubliceerd door – opmerkelijk – het Zwitserse Office fédéral de la protection de la population OFPP op 13 maart 2021 getiteld *Patrimoine sinistré dans les Alpes du sud de la France/Rapport sur les dégâts à la suite de la tempête Alex du 2 au 3 octobre 2020*²⁷. Een van de conclusies is de volgende:

*Depuis 20 ans les responsables du patrimoine demandent à être associés à la mise en place des Plans ORSEC qui gèrent la planification des états de crise au niveau départemental. Aucune réponse négative n'a été franchement opposée mais **ce n'est toujours pas fait.***

ORSEC, waarvan sprake in dit citaat, staat voor *l'Organisation de la réponse de Sécurité civile*. Deze plannen worden beheerd op departementaal niveau en hebben tot doel het beschermen van de bevolking in geval van een bedreiging of ramp. Hieronder valt volgens de wet ook 'la protection des

---

²³ FAYE, P., DESCHAUX, J., LUQUET, V., '[Patrimoine culturel et risques majeurs \(inondations, incendies\): les approches du Bouclier bleu France](#)', 20/08/2020 (geraadpleegd op 4/06/2024)

²⁴ [Ministère de la transition écologique et de la cohésion des territoires](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

²⁵ Ministère de l'intérieur et des outre-mer, [Plan communal de sauvegarde](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

²⁶ Ministère de la culture, [Plan de sauvegarde des biens culturels](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

²⁷ MELCHIOR, O., *Patrimoine sinistré dans les Alpes du sud de la France/Rapport sur les dégâts à la suite de la tempête Alex du 2 au 3 octobre 2020*, Office fédéral de la protection de la population, 16/03/2021

biens, du patrimoine culturel et de l'environnement'²⁸. Maar meer dan deze zin staat er niet voor wat betreft cultureel erfgoed.

Toch is er wel degelijk iets veranderd. Zo bestaat er sinds mei 2023 een *Plan d'actions « sécurité des cathédrales »*²⁹. Dit **nationale plan** valt onder de verantwoordelijkheid van de Direction générale des patrimoines et de l'architecture van het ministerie van Cultuur. Aanleiding tot dit plan was de dramatische brand in de Notre-Dame de Paris kathedraal op 15 april 2019. In dit plan staan de belangrijkste bevindingen en lessen die getrokken werden uit deze ramp. De focus ligt dan ook op brandpreventie en wordt niet opengetrokken naar andere rampen. Een van die vaststellingen is de **enorme toename in 'plans de sauvegarde des biens culturels'**. Van 13 in 2019 tot, op een totaal van 87 gebouwen die gebruikt worden voor katholieke erediensten en toebehoren aan de staat, 66 gefinaliseerde plannen, 2 bijna gefinaliseerde en 19 nog niet gerealiseerde plannen op 1 januari 2023. Verder wordt onder meer gewezen op de **nood aan het onderhouden van nauwe betrekkingen met de openbare hulpdiensten**: de Parijse brandweer (BSPP), het maritiem brandweerkorps van Marseille (BMPM) en de departementale brandweer- en reddingsdiensten (SDIS). Samengevat benadrukt het plan de volgende te nemen acties die verder uitgewerkt worden in 58 actiepunten:

1. limiter les risques d'éclosion en portant une attention toute particulière aux installations électriques et aux procédures mises en œuvre à l'occasion de travaux, en particulier par points chauds (soudure, oxycoupage...). Il apparaît en effet qu'il s'agit des deux causes principales à l'origine d'un sinistre ;
2. réduire les risques de développement et de propagation d'un sinistre par la mise en place de dispositions constructives, techniques et organisationnelles adaptées aux spécificités de chaque édifice ;
3. faciliter l'action des sapeurs-pompiers en valorisant les dispositions de nature à faciliter l'accès et la mise en œuvre des matériels, en installant le cas échéant des moyens d'extinction adaptés à la configuration des lieux et en mettant en place des procédures permettant une appropriation rapide des lieux par les intervenants ;
4. entretenir des relations privilégiées avec les services de secours ;
5. encadrer les conditions d'exploitation des différentes activités notamment dans le cadre culturel, de manière à garantir la sécurité du public et à clarifier les responsabilités de chacune des parties (RUS, affectataire principal et organisateurs de manifestations culturelles) ;
6. réduire les conséquences d'un sinistre, notamment par la mise en place d'un plan de sauvegarde des biens culturels ;
7. renforcer la formation des acteurs sur les enjeux de sécurité incendie ;
8. mettre en place des outils de gestion et des mesures organisationnelles.

Daarnaast wordt meer ingezet op verenigingen voor civiele bescherming. Het Franse Blauwe Schildcomité is nu een van de 15 erkende verenigingen voor civiele bescherming met een nationale accreditatie. Daarmee is het gemachtigd om civiele beschermingsmissies uit te voeren ter ondersteuning van de overheid. Het afsluiten van samenwerkingsovereenkomsten met de departementale brand- en spoeddiensten (SDIS) maakt daar deel van uit.

---

²⁸ Légifrance, [Décret n°2005-1157 du 13 septembre 2005 relatif au plan ORSEC et pris pour application des articles L741-1 à L741-5 du code de la sécurité intérieure](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

²⁹ Ministère de la culture, [Plan d'actions « Sécurité des cathédrales »](#), mei 2023 (geraadpleegd op 4/06/2024)

7. Turkije

Turkije was, naast Italië, Frankrijk en Spanje, een van de vier partnerlanden in het Europese PROCULTHER-project dat liep van januari 2019 tot december 2021³⁰. Zoals te lezen staat op de projectwebsite zijn deze landen gevoelig voor rampen, maar beheren ze ook een rijkdom aan cultureel erfgoed. In het geval van Turkije gaat het bijvoorbeeld om natuurrampen zoals aardbevingen of overstromingen. Wat het cultureel erfgoed betreft, Turkije alleen al huisvest 21 werelderfgoedsites erkend door UNESCO³¹. Dit maakte Turkije uitermate geschikt om mee te stappen in dit project. Een van de uitkomsten van dit project was het opstellen van een Europese methodologie voor de bescherming van cultureel erfgoed in geval van een ramp.

In Turkije is het 'Disaster and Emergency Management Presidency' (AFAD) onderdeel van het ministerie van Binnenlandse Zaken. Deze dienst treedt ook op ter bescherming van cultureel erfgoed. Zo vroeg, na de aardbeving op 30 oktober 2020 op het Seasam-eiland, het Directoraat-Generaal van Cultureel Erfgoed van Musea (GD) van het ministerie van Cultuur en Toerisme haar provinciale kantoren om de schade aan cultureel erfgoed te beoordelen. AFAD en ICORP (International Scientific Committee on Risk Preparedness) Turkije richtten voor dit doel een taskforce op, waarbij ook het provinciale directoraat van Cultuur en Toerisme en de Gemeente van İzmir betrokken werden. Onmiddellijk na de aardbeving werd een reeks bijeenkomsten georganiseerd tussen alle betrokken actoren om de schade te beoordelen en acties te definiëren om getroffen of bedreigd cultureel erfgoed snel veilig te stellen. Voort is sinds 2019 het AFAD gestart met het initiëren van de ontwikkeling van Disaster Risk Reduction Plans op provinciaal niveau. Het doel van deze plannen is het verminderen van menselijk en economisch verlies in geval van een ramp, met inbegrip van het nemen van maatregelen ter bescherming van cultureel erfgoed. Hiervoor brengt het AFAD de verschillende betrokken actoren samen in workshops met als doel het plan op een participatieve wijze op te stellen. Toch dienen we hier een kanttekening te maken. **Het lijkt er immers niet op dat de betrokkenheid van het AFAD structureel en duurzaam verankerd is in de bescherming van cultureel erfgoed.** In het strategisch plan 2019-2023 van het AFAD³² lezen we geen enkele verwijzing naar erfgoed, zelfs niet wanneer naar het Sendai framework verwezen wordt. Anderzijds vermeldt men in dit plan wel dat AFAD er is voor het coördineren van risicomanagement in alle sectoren, zonder hierbij in detail te treden. Een gelijkaardige bezorgdheid omtrent de nood aan een institutioneel kader lezen we in het PROCULTHER-document (p.31):

Although disaster risk management operations have enabled effective protection of cultural heritage, further action is needed to establish an institutional framework that can cover the effective and sustainable involvement of the necessary actors.

8. Duitsland

In Duitsland zijn de deelstaten verantwoordelijk voor de bescherming en het behoud van monumenten. Ze hebben elk hun eigen wetten voor de bescherming van monumenten. De organisatie van de bureaus varieert afhankelijk van de grootte van de deelstaat en de organisatie van de autoriteiten. In de meeste gevallen zijn de lagere monumentenzorginstanties in de gemeenten verantwoordelijk voor het afgeven van vergunningen op grond van de monumentenwet. Ze worden

---

³⁰ PROCULTHER, [Protecting Cultural Heritage from the Consequences of Disasters](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

³¹ [Türkiye - UNESCO World Heritage Convention](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

³² AFAD, Republic Of Turkey, Ministry of Interior, Disaster and Emergency Management Presidency, [Strategic Plan, 2019-2023](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

technisch ondersteund door de rijksmonumentenbureaus, die ook verantwoordelijk zijn voor de inventarisatie - d.w.z. het onderzoek en de bescherming van de monumenten. De verantwoordelijke ministeries nemen als hoogste monumentenzorginstanties het toezicht over en worden bijvoorbeeld ingeschakeld bij meningsverschillen. Deze structuur met meerdere niveaus is bedoeld om het "vierogenprincipe" te garanderen en professioneel verantwoorde beslissingen mogelijk te maken. De federale overheid neemt deel aan de bescherming van monumenten in de vorm van financieringsprogramma's, die worden toegekend door het federale ministerie voor Cultuur en Media.'

De bovenstaande informatie lezen we op de website van het federale Deutsches Nationalkomitee für Denkmalschutz (DNK). Dit Duitse nationale comité voor monumentenzorg is actief op alle niveaus van de samenleving om een belangrijk project te promoten: 'het behoud en de communicatie van het architecturale, artistieke, industriële, tuinbouwkundige en archeologische culturele erfgoed voor toekomstige generaties.'³³ Interessant dus dat er naast de Duitse deelstaten die verantwoordelijk zijn voor de bescherming en het behoud van 'monumenten' (hiermee wordt bedoeld individuele gebouwen met hun interieur, meedelige structuren en ensembles, maar ook parken en cultuurlandschappen, standbeelden en boven- en ondergrondse archeologische overblijfselen), ook een rol is weggelegd voor een interdisciplinair comité op federaal niveau³⁴. Daarnaast is het opvallend dat op de website van het DNK ook **het belang van lokale betrokkenheid inzake de bescherming van erfgoed** in de verf wordt gezet: 'Maar het zijn niet alleen de autoriteiten die monumenten beschermen en in stand houden. Zonder betrokken monumenteigenaren, vrijwilligers, stichtingen en donateurs zou actieve monumentenzorg niet mogelijk zijn. Al bijna 200 jaar werken de staat en de burgers samen voor het culturele erfgoed - dit is een grote sociale prestatie waarvan het succes ons zou moeten aanmoedigen om onze samenwerking voort te zetten.' **Het is dus misschien geen toeval dat net Duitsland dat, enerzijds, sterk regionaal georiënteerd is in zijn beleid en, anderzijds, inzet op lokale betrokkenheid een land is dat we zowel een top-down strategie als een bottom-up-strategie toekennen (zie verder: bottom-up).**

Ondanks de verantwoordelijkheid van de deelstaten, heeft Duitsland sinds de overstromingen in juli 2021 in Bayern, Nordrhein-Westfalen en Rheinland-Pfalz werk gemaakt van een zogenaamde '**Notfallallianz Kultur**' dat het niveau van de individuele deelstaten overstijgt. De Alliantie bestaat uit ministeries en overheidsdiensten, stichtingen en verenigingen, wetenschappelijke instellingen en particuliere bedrijven³⁵. De Kulturstiftung der Länder (Stichting Cultuur van de deelstaten) is de initiator van dit initiatief. In de statuten van de Kulturstiftung³⁶ lezen we het volgende: 'De deelstaten Baden-Württemberg, Beieren, Berlijn, Bremen, Hamburg, Hessen, Nedersaksen, Noordrijn-Westfalen, Rijnland-Palts, Saarland en Sleeswijk-Holstein richten met ingang van 1 januari 1988 de "Kulturstiftung der Länder" op ter bevordering en instandhouding van kunst en cultuur van nationaal belang.' De Noodalliantie voor Cultuur heeft dan ook tot doel een **landelijk platform** te zijn voor instellingen en organisaties die in crisis- en noodsituaties ieder voor zich en binnen het kader van hun specifieke mogelijkheden en kansen (door bijvoorbeeld jurisdictie, mandaat, statuten) bijdragen aan noodhulp op het gebied van cultuur in crisis- en noodsituaties. We lezen voorts op de website van de Noodalliantie voor Cultuur dat de meerwaarde van een dergelijke alliantie is dat in een acute

³³ [DNK – Deutsches Nationalkomitee für Denkmalschutz](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

³⁴ Council of Europe, Herein System, [Germany, National Policy Report](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

³⁵ [Partner der Notfallallianz Kultur](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

³⁶ [Kultur Stiftung der Länder](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

noodsituatie de noodzakelijke hulpmaatregelen voor culturele instellingen en cultureel erfgoed kunnen aansluiten bij een reeds bestaand, **landelijk dekkend netwerk van competente partners** uit de staat, het maatschappelijk middenveld en eventueel de private sector, die op hun beurt snel nagaan of zij in de huidige situatie een bijdrage willen leveren aan noodhulp en waar deze bijdrage concreet uit bestaat. De Noodalliantie voor Cultuur ziet zichzelf dus als een **aanvulling op of uitbreiding van de puur door de staat geleide noodhulp en rampenbestrijding**. Bij alle maatregelen heeft de rampenbestrijding van de deelstaten en gemeenten prioriteit. Zij wordt ondersteund door de Noodalliantie voor Cultuur. De kerngedachte van deze noodalliantie is een platform te zijn via hun website. Op deze website kunnen erfgoedinstellingen immers zien welke instellingen participeren aan deze alliantie en met welke capaciteiten, ze komen m.a.w. te weten wie welk soort hulp kan bieden in een noodgeval. Zo wijst de website in geval van een acuut noodgeval bijvoorbeeld door naar de website van de 'Notfallverbünde', samenwerkingen tussen erfgoedinstellingen op lokaal niveau (zie verder: bottom-up). Daarnaast wil deze alliantie door haar landelijke karakter ook meer **gewicht in de politieke schaal werpen** wanneer het gaat om rampenpreventie en -bestrijding in de context van cultuur.³⁷

In een interview met Markus Hilgert³⁸, secretaris-generaal van de Stichting Cultuur van de deelstaten, lezen we dat in 2023 reeds 25 partners betrokken zijn bij het opzetten van de Noodalliantie voor Cultuur, waaronder de regeringscommissaris voor Cultuur en Media, de Duitse Raad voor Cultuur, de federale instantie voor civiele bescherming en rampenbestrijding en het Duitse nationale comité voor monumentenzorg.

Duitsland zet, ten slotte, zijn expertise inzake de bescherming van cultureel erfgoed ook internationaal in, zo blijkt. Het project 'Cultural Heritage Response Unit (KGR)' is gericht op het creëren van een mechanisme voor snelle hulpverlening voor cultuurgoederen in crisissituaties wereldwijd. Het mechanisme houdt in dat, in het geval van een ramp en een oproep voor hulp vanuit het betrokken land, teams van experts vanuit Duitsland worden gestuurd als onderdeel van internationale hulpinspanningen om ter plaatse te helpen met de beoordeling van schade en documentatie en met noodmaatregelen gericht op zowel gebouwd erfgoed als mobiel erfgoed zoals collecties, bibliotheken of archieven. Het project wordt gezamenlijk ontwikkeld en uitgevoerd door drie partners, het Duits Archeologisch Instituut (DAI), het archeologisch onderzoeksinstituut Leibniz-Zentrum für Archäologie (LEIZA) en de Duitse federale instantie voor technische hulpverlening (THW)³⁹.

---

³⁷ [Notfallallianz Kultur, Bündnis für Kultur in akuten Krisen und Notfallsituationen](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

³⁸ Politik & Kultur, Zeitung des Deutschen Kulturrates, [Notfallvorsorge und Notfallhilfe müssen kontinuierlich weitergedacht werden](#), 29/06/2023 (geraadpleegd op 4/06/2024)

³⁹ [KulturGutRetter](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

Bottom-up (samenwerking tussen instellingen)

1. Duitsland

In Duitsland bestaan sinds eind 20e- begin 21e eeuw zogenaamde ‘**Notfallverbände**’. Deze associaties zijn bedoeld voor de bescherming van archieven, bibliotheken en musea in noodsituaties, in geval van natuurlijke of door de mens veroorzaakte rampen. De basis van deze associaties wordt gevormd door trainingscursussen en het oefenen van grote rampscenario’s in samenwerking met de brandweer en het Duitse federale agentschap voor technische bijstand. Een interessant artikel hieromtrent is *“Together We Are Strong”: Emergency Associations for the Protection of Germany’s Cultural Heritage*⁴⁰, geschreven door Rainer Jedlitschka, lid van de Augsburg associatie.

In dit artikel doet Jedlitschka uit de doeken hoe deze associaties werken en welke de belangrijkste lessen en aanbevelingen zijn die hij vanuit zijn jarenlange ervaring kan delen. Op 30/09/2022 waren er 60 van dergelijke associaties werkzaam in Duitsland. De allereerste werd opgericht in Berlijn in 1997, en door de tijd heen ontstonden er nieuwe. Sommige van deze associaties zijn gebonden aan een bepaalde stad, andere aan een bepaalde regio. De auteur wijst op het belang van lokale verbondenheid: grote afstanden hinderen een vlotte samenwerking en de mogelijkheid om te helpen in geval van nood. Sommige associaties beperken zich tot één bepaalde sector – archieven, bibliotheken, musea – andere werken cross-over.

De deelnemers aan een associatie verbinden zich op wettelijke basis ertoe elkaar wederzijds hulp te verlenen in geval van noodsituaties, risk assessment analyses te maken, rampenplannen te ontwikkelen en medewerkers te trainen en voldoende oefeningen te doen samen met de brandweer en de technische bijstandsorganisatie om deze rampenplannen te testen en up to date te houden.

Interessant voor ons onderzoek is dat de auteur een oproep doet, zeker in tijden van klimaatverandering, voor het internationaal delen van initiatieven als deze Duitse noodassociaties. Volgens hem staat het creëren van internationale netwerken voor rampenpreventie nog in zijn kinderschoenen.

Jedlitschka gaat vervolgens dieper in op de Augsburg Emergency Association. Deze associatie zag in 2013 het levenslicht en is een samenwerkingsverband tussen het bisdom, de stad, de universiteit en de staatsarchieven, waarbij tien instellingen (archieven, bibliotheken en musea) betrokken zijn. De verschillende partijen ondertekenden de ‘Agreement on Mutual Support of Augsburg Archives, Libraries and Museums in Emergencies’ op 3 maart 2015. De focus ligt op het bieden van steun in geval van schade veroorzaakt door ‘natuurlijke rampen, brand, water, technische defecten, externe krachten of andere niet te voorziene gebeurtenissen’ die niet door een individuele organisatie opgevangen kunnen worden. De overeenkomst omvat zowel preventieve taken (bv. voorzien van een calamiteitenplan per instelling) als taken in geval van een ramp. In beide gevallen is samenwerking met de brandweer van Augsburg alsook met het Duitse Federal Agency for Technical Relief van het grootste belang.

Een werkgroep is verantwoordelijk voor het goed functioneren van het netwerk. Om de zes maanden komt deze groep samen. In deze groep zit minstens één vertegenwoordiger van elke instelling. De voorzitter wordt uit deze groep verkozen voor een periode van twee jaar. Het netwerk heeft geen eigen financiële middelen, deze zijn de verantwoordelijkheid van de deelnemende instellingen. Het

---

⁴⁰ Jedlitschka, R. [“Together We Are Strong”: Emergency Associations for the Protection of Germany’s Cultural Heritage](#), *The American Archivist*, vol. 85, nr. 2, 2022

netwerk heeft wel een eigen website die tot doel heeft een breder publiek te bereiken en de uitwisseling van informatie te bevorderen. Zo worden rampenoefeningen vermeld in de 'Nieuws'-sectie en is er ook een intern platform voor leden om elkaar te contacteren en samen te werken. Hier vinden leden ook checklists, noodplannen en richtlijnen van de brandweer.

Een concreet voorbeeld van samenwerking betreft het gezamenlijk aankopen van materiaalkits. De leden van de associatie benadrukten bij de start van de samenwerking dat iedere instelling ter plaatse over hetzelfde noodzakelijke materiaal zou moeten beschikken dat nodig is om in geval van rampen archief- of bibliotheekmateriaal op een adequate wijze te behandelen. Het voordeel hiervan is tweeledig: iedere instelling kan in geval van beperkte schade meteen reageren; en in geval van grote rampen zijn de kits met materiaal makkelijk te vervoeren naar waar ze nodig zijn en is de inhoud van deze kits gekend door de verschillende partnerinstellingen waardoor deze er meteen mee aan de slag kunnen.

In de overeenkomst staat ook het op regelmatige basis **oefenen van rampenplannen in samenwerking met de interventiediensten**. Training en oefening zijn gericht op die leden van de instellingen die de leiding nemen in geval van een ramp. Het doel van deze oefeningen is het testen van structuren, organisatie en communicatie. Anderzijds zorgen deze oefeningen er ook voor dat interventiediensten zich bewust worden van het beschermen van cultureel erfgoed en de wijze waarop dit erfgoed behandeld dient te worden in geval van een ramp.

Aangezien slechts enkele medewerkers van de culturele instellingen getraind zijn als reddingswerkers zijn professionele uitwisselingen noodzakelijk, zowel met experts inzake civiele bescherming en rampenbestrijding alsook met collega's van andere associaties. Jaarlijks vindt dan ook een bijeenkomst plaats van alle Duitse 'Notfallverbände'. Zij hebben ook een gemeenschappelijke website: [Notfallverbände | Gemeinsames Portal der Notfallverbände Kulturgutschutz in Deutschland \(notfallverbund.de\)](https://www.notfallverbund.de)

De auteur concludeert dat formele, contractueel gebonden associaties voor paraatheid, reactie en herstel in geval van een ramp een zeer effectief middel zijn voor de bescherming en het behoud van cultureel erfgoed. **Sinds 2021 krijgen deze associaties ook organisatorische en financiële steun van het Duitse federale agentschap voor civiele bescherming en rampenbestrijding.**

Concreet betekent dit dat het SiLK (Sicherheitsleitfaden Kulturgut) de coördinatie van deze noodnetwerken alsook het onderhoud van de website van de noodverbonden in handen heeft genomen. Het SiLK krijgt financiering van het Duitse federale agentschap voor civiele bescherming en rampenbestrijding. Dit project bestaat uit de creatie van een online tool (opgesteld in het Duits en, op dit moment, vertaald naar het Engels en Arabisch) met als doel het onderwerp veiligheid en bescherming van cultureel eigendom in musea, bibliotheken en archieven onder de aandacht te brengen. Deze tool ondersteunt voornamelijk medewerkers van kleine en middelgrote musea, archieven en bibliotheken bij het evalueren van hun faciliteiten op het gebied van veiligheid en geeft tips en mogelijke oplossingen⁴¹.

2. Oostenrijk

In Oostenrijk bestaat geen algemeen nationaal, regionaal noch lokaal plan voor de bescherming van cultureel erfgoed. Er zijn geen officiële richtlijnen voor het opstellen van rampenplannen voor

---

⁴¹ SiLK, [Sicherheitsleitfaden Kulturgut](#) (geraadpleegd op 4/06/2024) en [PROCULTHER-NET Technical Bulletin n°3](#), juli 2024, pp.10-17 (geraadpleegd op 16/07/2024)

cultureel erfgoed, of voor samenwerking met interventiediensten zoals de brandweer. De auteurs stellen het als volgt:

The protection of cultural heritage in most cases appears to be a side effect of the general emergency plans.

Roerend cultureel erfgoed is wel opgenomen in brandbestrijdingsplannen. De brandweer wordt op lokaal niveau dan ook gezien als de belangrijkste partner voor de bescherming van cultureel erfgoed in geval van een ramp. In geval van rampzalige overstromingen kan ook het leger ingeschakeld worden ter bescherming van het cultureel erfgoed⁴².

Daarnaast bestaat in Oostenrijk wel het '**Notfallverbund Österreichischer Museen und Bibliotheken**'⁴³. Deze noodvereniging bestaat uit deelnemende instellingen die zich verenigen met behoud van hun juridische, institutionele en inhoudelijke autonomie. De leden van de noodvereniging gaan geen enkele verplichting aan door het ondertekenen van deze intentieverklaring. Of en in welke mate hulp wordt geboden in een noodsituatie is ter beoordeling van het bestuur van de individuele instelling. Geen van de leden heeft aanspraak op de middelen van anderen. Een beslissing over het type en de omvang van de verleende hulp kan niet worden betwist door de andere partners en rechtvaardigt geen aansprakelijkheid van de beslissende partner. Het gemeenschappelijke doel van de leden van deze noodhulpvereniging is het voorkomen of minimaliseren van verlies van of schade aan Oostenrijks cultuurbezit als gevolg van brand, water, milieu-invloeden, technische defecten of andere onvoorziene gebeurtenissen en gebeurtenissen van overmacht. In dergelijke noodsituaties bestaat wederzijdse bijstand uit een bundeling van middelen (materieel, personeel, technisch, ruimtelijk) en het creëren van een netwerk van beschikbare expertise. Het verzoek om bijstand wordt gedaan door de instelling die door de noodsituatie wordt getroffen.

---

⁴² Interreg Central Europe, [ProteCHt2save](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

⁴³ [Notfallverbund Österreichischer Museen Und Bibliotheken](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

Bottom-up (lokaal beleid)

1. Nederland

In 2019 stelde het Instituut voor Fysieke Veiligheid (vandaag: Nederlands Instituut Publieke Veiligheid), dat de veiligheidsregio's verbindt en versterkt en aan kennisopbouw en -deling doet inzake crisisbeheersing en brandweertzorg, een 'Bestuurlijke netwerkkaart crisisbeheersing voor cultureel erfgoed'⁴⁴ (roerend en onroerend erfgoed) op. In deze kaart wordt in eerste instantie een overzicht gegeven van types crisissen, bevoegd gezag, en soorten maatregelen:

- Crisistypen: bedreiging van cultureel erfgoed door rampen (bv. overstromingen), onlusten, bezettingen, aanslagen of gewapend conflict;
- Bevoegd gezag: directeur collectiebeherende instelling, minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), gemeenten en provincies voor (rijks)monumenten en archeologische monumenten, burgemeester of voorzitter veiligheidsregio (openbare orde en veiligheid in het algemeen);
- Soorten maatregelen: beschermingsmaatregelen roerend cultureel erfgoed op locatie, tijdelijk verplaatsen van roerend cultureel erfgoed, beschermingsmaatregelen onroerend cultureel erfgoed, vernietiging archiefbescheiden ter bescherming van informatie.

In deze netwerkkaart staan een aantal richtlijnen, waarvan de volgende interessant zijn in het kader van deze internationale veldverkenning:

In eerste instantie zal de directeur van een collectiebeherende instelling (museale rijkscollecties en rijksarchieven) eigen maatregelen treffen (bij voorkeur op grond van een eigen integraal veiligheidsplan), waar nodig en indien mogelijk in samenwerking met de reguliere hulpverleningsdiensten. Ook de directeur van een andere collectiebeherende instelling of de eigenaar/beheerder van onroerend cultureel erfgoed (met inbegrip van rijksmonumenten) zou de nodige eigen beschermingsmaatregelen moeten treffen, waar nodig en indien mogelijk in samenwerking met de reguliere hulpverleningsdiensten. De minister van OCW kan aanwijzingen geven aan andere ministers, aan de directeur van een rijksmuseum of aan de directeur van een andere instelling die tevens een rijkscollectie onder zich heeft. Handhaving van de openbare orde en veiligheid in en rond gebouwen waar collecties worden bewaard, valt onder de reguliere rampenbestrijding en handhaving openbare orde. Zo nodig kan een burgemeester of voorzitter van een veiligheidsregio 'subsidiar' zijn noodbevoegdheden toepassen om de vereiste beschermingsmaatregelen te laten treffen ten aanzien van een collectie zelf (zoals verplaatsing). Subsidiar: in beginsel worden deze beschermingsmaatregelen getroffen door de partijen in de keten van bescherming cultureel erfgoed, tenzij de tijd dat niet toelaat. Wat het Europese niveau betreft, ten slotte, vermeldt deze netwerkkaart dat lidstaten verplicht zijn elkaar te informeren, alsook de Europese Commissie, in geval van situaties die ernstige gevolgen kunnen hebben voor onder meer eigendommen, waaronder cultureel erfgoed, of als situaties grensoverschrijdende gevolgen (kunnen) hebben. Het algemene mechanisme voor bijstand bij rampen (via het ERCC – Emergency Response Coordination Centre) kan ook worden benut ter bescherming van cultureel erfgoed.

---

⁴⁴ Instituut Fysieke Veiligheid, Bestuurlijke Netwerkkaarten Crisisbeheersing, [Netwerkkaart 24 Cultureel erfgoed](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

Een belangrijk begrip hier zijn de zogenaamde **Veiligheidsregio's**. Een definitie vinden we op de website van de Inspectie Justitie en Veiligheid⁴⁵:

De veiligheidsregio is een openbaar lichaam, ingesteld bij gemeenschappelijke regeling door de in die regio gelegen gemeenten. De veiligheidsregio is een vorm van verlengd lokaal bestuur. Via de gekozen constructie van een gemeenschappelijke regeling dragen de gemeenten samen de verantwoordelijkheid voor het goed functioneren van de eigen veiligheidsregio. De burgemeesters van de gemeenten vormen het bestuur van de veiligheidsregio.

Een hoofdkenmerk van deze veiligheidsregio's is samenwerking: **binnen de veiligheidsregio werken brandweer, politie, Geneeskundige Hulpverlening Organisatie in de Regio, gemeenten en Defensie samen aan de voorbereiding op incidenten**. Voor de aanpak van incidenten hebben zij een gezamenlijke crisisorganisatie ingericht. Daarnaast wordt intensief samengewerkt met de zogenoemde 'vitale organisaties'. Een belangrijke reden hiervoor is de continuïteit van de samenleving. Er zijn 25 veiligheidsregio's in Nederland. Op de website van de Rijksoverheid⁴⁶ vinden we hun belangrijkste taken terug:

- Branden voorkomen en bestrijden

De brandweer is onderdeel van de veiligheidsregio. Naast het bestrijden van branden adviseert de brandweer onder andere gemeenten, maar ook burgers en bedrijven over het voorkomen van branden. Ook wordt de brandweer ingezet bij ongevallen met gevaarlijke stoffen en het redden van mensen en dieren. Bijvoorbeeld als zij bekneld zijn geraakt.

- Voorbereiden op risico's, rampen en crises

Bijvoorbeeld door mee te denken over de aanleg van vluchtroutes in woonwijken. En door gezamenlijke afspraken te maken over incidentenbestrijding. Zo staan hulpverleners 24 uur per dag, 7 dagen per week klaar om in actie te komen.

- Coördinatie, beheersing en bestrijding van rampen en crises

Mocht er iets aan de hand zijn, dan trekken brandweer, geneeskundige hulpverlening (GHOR), politie en gemeenten samen op. Samen doen ze er alles aan om zo snel mogelijk terug te keren naar de dagelijkse, normale situatie. De partijen hebben allemaal hun eigen taken en verantwoordelijkheden bij een crisis of ramp.

Voor het verband met erfgoed kunnen we terecht op de website van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed⁴⁷. Daar wordt namelijk melding gemaakt van de aanwezigheid van cultureel erfgoed in het Regionaal Risicoprofiel. We nemen letterlijk over:

De Rijksoverheid brengt landelijke risico's in kaart. Iedere veiligheidsregio is verplicht de eigen specifieke risico's te inventariseren in een **Regionaal Risicoprofiel**. Op basis hiervan maakt de veiligheidsregio een capaciteitanalyse, een beleidsplan en een regionaal crisisplan.

De Rijksoverheid maakt elke vier jaar een Nationaal Veiligheidsprofiel (NVP) in het kader van de Nationale Veiligheid Strategie. De veiligheidsregio's zijn verplicht een Regionaal Risicoprofiel (RRP) op te stellen. Het Regionaal Risicoprofiel geeft antwoord op de vragen: wat kan ons overkomen, hoe erg is dat, wat doen we er al aan, en wat kunnen we nog meer doen? Het risicoprofiel bestaat uit een inventarisatie en analyse van de aanwezige risico's, inclusief die uit

---

⁴⁵ Inspectie Justitie en Veiligheid, Ministerie van Justitie en Veiligheid, [Rampenbestrijding en crisisbeheersing](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

⁴⁶ Rijksoverheid, [Veiligheidsregio's](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

⁴⁷ Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, [Veiligheidsregio's en erfgoed](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

aangrenzende gebieden. In de risicoanalyse worden de geïnventariseerde gegevens nader beoordeeld, vergeleken en geïnterpreteerd in termen van waarschijnlijkheid en maatschappelijke impact. De veiligheidsregio baseert het risicoprofiel onder andere op de risicokaart, die provincie en gemeenten samenstellen.

Voor het opstellen van een RRP, kijkt een regio naar de impact van de geïnventariseerde risico's op vijf vitale belangen: territoriale veiligheid (aantasting van Nederlands grondgebied), economische veiligheid (ongestoord handelsverkeer), ecologische veiligheid (leefomgeving), fysieke veiligheid (volksgezondheid) en sociale en politieke stabiliteit. De veiligheidsregio's zijn door de wet op de Veiligheidsregio verplicht de impact van risico's op deze vijf belangen in kaart te brengen. Als zesde vitaal belang is toegevoegd de veiligheid van cultureel erfgoed. **Het opnemen van de impact van de geïnventariseerde risico's op het zesde (regionaal) vitaal belang veiligheid cultureel erfgoed, is geen verplichting.**

Diverse veiligheidsregio's hebben op eigen initiatief erfgoed in hun RRP opgenomen. Het is niet altijd duidelijk of de regio's ook daadwerkelijk beleid hebben opgesteld en uitvoeren. Voorop staat dat erfgoedbeheerders zelf de verantwoordelijkheid dragen voor het erfgoed en zelfredzaam moeten zijn.

Deze laatste alinea is opmerkelijk. Het is geen verplichting om erfgoed op te nemen in het regionaal risicoprofiel en zelfs al wordt het erin opgenomen, dan is dat nog geen garantie op concrete actie. Dit lijkt dus een eerder vrijblijvend karakter te hebben. Een interview met Renate van Leijen van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed⁴⁸ verduidelijkt deze vaststelling. Ze geeft aan dat **erfgoed voorlopig geen prioriteit is binnen de Veiligheidsregio's omdat er andere prioriteiten zijn, maar ook omdat het erfgoedveld versnipperd is en men de sector niet goed kent.** Bewustwording van de aanwezigheid en het belang van cultureel erfgoed lijkt dan ook een eerste noodzakelijke stap. Er is nu een stap in die richting gezet aan de hand van een beperkte financiering voor een onderzoek naar de plaats van erfgoed in de structuur van een Veiligheidsregio, maar daar staat men helemaal nog niet ver in. Renate geeft aan dat Vlaanderen met dit onderzoeksproject allicht al een stap verder staat dan Nederland. Lokaal beweegt er wel wat. Zo werd het zuiden van Limburg ook getroffen door de overstromingen in 2021 en daar probeert men nu wel meer samenwerking te bekomen tussen erfgoedinstellingen, interventiediensten en de Veiligheidsregio. Maar de vraag blijft wat de rol van de nationale overheid en specifiek de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed in dit alles is. Wat met een ramp op nationaal niveau? Welke rol heeft het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap te vervullen? Welke organisaties zouden op nationaal niveau vertegenwoordigd moeten zijn in een crisisteam dat het ministerie kan informeren en aanbevelingen kan formuleren? Op deze vragen is er voorlopig nog geen antwoord.

Daarnaast werd in 2019 de Erfgoeddeal⁴⁹ ondertekend. Dit samenwerkingsverband tussen verschillende nationale ministeries, de provincies en gemeenten en diverse landelijke organisaties focust op het rekening houden met erfgoed bij klimaatadaptatieplannen. Deze deal wordt ook vermeld in het Deltaprogramma van de Nederlandse overheid, dat als doel heeft het land te beschermen tegen overstromingen.

---

⁴⁸ Telefonisch interview, Renate van Leijen, Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, 12/10/2023

⁴⁹ [Erfgoeddeal](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

2. Tsjechië

Voor ProteCHt2save zoomden Tsjechische partners in op het historische district Troja, gelegen ten noorden van het Praagse stadscentrum aan de rivier Vltava. Een belangrijke dreiging hier zijn overstromingen. Dit gebied is opgedeeld in twee delen die ieder een verschillende noodplanning hanteren. Enerzijds wordt het grootste residentiële gebied beschermd tegen overstromingen door een combinatie van een structurele en tijdelijke barrière die onderdeel is van het algemene noodplan van Praag. De barrières worden in noodsituaties opgetrokken door professioneel getrainde korpsen met slechts een beperkte betrokkenheid van de lokale overheid. Het district heeft hierbij een welomlijnde rol waarvoor het systematisch opgeleid wordt. Anderzijds wordt de lokale gemeenschap getraind om klaar te zijn en te helpen ingeval van rampen in het tweede, niet beschermde, gebied. In het territoriaal niet beschermde gebied wordt er op een hiërarchische wijze voor gezorgd dat men klaar is voor rampen. Op het laagste niveau, voor individuele objecten, worden noodplannen opgesteld in samenspraak met de eigenaars of managers van de plaatsen waar de objecten bewaard worden, aan de ene kant, en de Troja District Municipality emergency officer, aan de andere kant. Dit niveau is verbonden met het Troja District Municipality emergency committee, dat instaat voor in-time warning en coördinatie via een lokaal broadcast systeem (SMS). Op een tweede niveau wordt een noodplanning opgesteld voor het volledige Troja district. Wat cultureel erfgoed in noodsituaties betreft, wordt op dit niveau gezorgd voor een gecoördineerde evacuatie van de zones die in gevaar zijn. Hiervoor is het Troja District Municipality emergency committee in het leven geroepen, dat instaat voor de coördinatie van voorbereidingsacties alsook alle acties tijdens en na een ramp. Ten slotte is er nog het derde niveau, met name het noodstelsel voor Praag, dat opgedeeld is in een plan voor de districten en een plan voor het grootstedelijk gebied⁵⁰.

3. Polen

Culturele erfgoedinstellingen zijn in Polen verplicht een plan klaar te hebben ter bescherming van het erfgoed. Desondanks beschikken verschillende instellingen hier niet over, aangezien dit niet wettelijk kan afgedwongen worden van de eigenaars of beheerders van het cultureel erfgoed. Ook hier is het dus de brandweer op wie in eerste instantie beroep wordt gedaan in geval van een noodsituatie op de erfgoedsite. Ook politiediensten en werknemers van lokale en regionale crisismanagementdepartementen bieden ondersteuning bij de eventuele evacuatie van roerend cultureel erfgoed. Ten slotte kan ook het leger opgeroepen worden⁵¹.

4. Kroatië

In het document geven de auteurs meteen een belangrijke boodschap:

Cultural heritage and its vulnerability to the effects of certain disasters and the need for emergency management are not adequately represented in strategic and other documents at local, regional and national level.

Concreet betekent dit dat er geen duidelijke bepalingen zijn afgesproken inzake de basiscondities en preventieve maatregelen om cultureel erfgoed te beschermen in geval van een ramp. Voorts zijn er ook **geen afspraken** betreffende het afgeven van vergunningen of licenties voor het maken van een risicobeoordeling van de blootstelling van cultureel erfgoed aan rampen. In de praktijk zijn het de brandweerbrigades en civiele bescherming (en in het zeldzame geval van catastrofale gebeurtenissen

---

⁵⁰ Interreg Central Europe, [ProteCHt2save](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

⁵¹ Interreg Central Europe, [ProteCHt2save](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

op grote schaal het leger) die interveniëren wanneer een ramp zich voordoet. Het probleem is echter dat er geen specifieke inspanning gedaan wordt noch regulering bestaat voor cultureel erfgoed in het bijzonder. De auteurs stellen het pijnlijk openhartig als volgt:

*Cultural protected sites or buildings range on the same level of importance as any other part of infrastructure.*⁵²

5. Hongarije

Volgens de Hongaarse deelnemers aan dit project is Hongarije goed voorbereid op rampzalige gebeurtenissen vanuit een bottom-up-principe. Elke nederzetting is verplicht een risicoanalyse te maken en op basis daarvan een lokaal noodplan op te stellen. Die lokale noodplannen komen dan samen op regionaal niveau en het nationale noodplan is gebouwd op die regionale plannen. Cultureel erfgoed was op het moment van schrijven in 2020 **niet expliciet opgenomen in deze noodplannen**. Cultureel erfgoedinstellingen zijn dus zelf verantwoordelijk voor het maken van noodplannen voor de bescherming van cultureel erfgoed, al is er **geen verplichting om dat te doen noch een nationale standaard**⁵³.

6. Ierland

Ierland zet heel sterk in op klimaatverandering en hoe zich daaraan aan te passen. Dat betreft ook het waardevolle Ierse erfgoed, al is de insteek hierbij vooral het beschermen en veiligstellen ervan voor de toekomst. Dit resulteerde in 2022 in het Heritage Ireland 2030⁵⁴ strategisch kader, waarin het volgende te lezen staat:

Heritage Ireland 2030 is a framework for the protection, conservation, promotion and management of Ireland's heritage for the next decade and beyond.

In het kader van klimaatverandering wordt in het Heritage Ireland 2030 strategisch plan melding gemaakt van een **sectoral adaptation plan voor erfgoed** (voornamelijk onroerend) afkomstig van het Department of Housing, Local Government and Heritage. Hiervoor verwijst men naar het *Built & Archaeological Heritage Climate Change Sectoral Adaptation Plan*, Prepared under the National Adaptation Framework, uit 2019 opgesteld door het toenmalige Department of Culture, Heritage and the Gaeltacht.

In dit document wordt melding gemaakt van de diverse gevolgen van de klimaatverandering voor Ierland en specifiek voor het erfgoed, wordt er een prioriteitenlijst aangemaakt van welke sites het kwetsbaarst zijn en worden er casestudies onder de loep genomen van eerdere natuurrampen en hun impact op erfgoed. Interessant zijn de doelen die in deze adaptatiestrategie opgelijst worden en de eraan gekoppelde objectieven en acties. Eén van de doelen klinkt als volgt:

Develop and Mainstream Sustainable Policies and Plans for Climate-Change Adaptation of Built and Archaeological Heritage

Dit betekent concreet: 1) het integreren van erfgoed in relevante nationale en lokale intersectorale beleidsstrategieën en plannen, 2) het introduceren van klimaatadaptatie in sectoraal beleid en conservatieplanning op alle niveaus, gaande van het nationale erfgoedplan (Heritage Ireland 2030) tot activiteiten op het niveau van een specifieke site, en 3) het opschalen en verbeteren van **disaster risk management** voor erfgoed, waarbij een oproep gedaan wordt naar additioneel beleid en betere

⁵² Interreg Central Europe, [ProteCHt2save](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

⁵³ Interreg Central Europe, [ProteCHt2save](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

⁵⁴ Government of Ireland, Department of Housing, Local Government and Heritage, '[Heritage Ireland 2030, A Framework for Heritage](#)', februari 2022 (geraadpleegd op 4/06/2024)

procedures en training in geval van klimaatrampen. Samenwerking en samenspraak met het Ierse Office of Emergency Planning en het National Directorate Fire and Emergency wordt door de auteurs van dit document als noodzakelijk gezien wil men klaar zijn om rampen op een effectieve wijze het hoofd te bieden. Interessant genoeg wordt gewezen op het **gebrek aan integratie van erfgoed in nationaal of regionaal beleid inzake rampen**:

Currently there are no guidelines at national or regional level for disaster response and recovery for heritage. This, together with training both for those in the heritage sector and for first responders, should be addressed as a priority.

Dit sectoral adaptation plan dateert van 2019, maar noch op de website van het departement belast met erfgoed, noch op de website van het Office of Emergency Planning vinden we vandaag meer informatie omtrent de integratie van erfgoed in nationale rampenplannen. Zo vinden we bijvoorbeeld in het document 'A Framework for Major Emergency Management/ A Guide to Severe Weather Emergencies, Guidance Document 14 – February 2020'⁵⁵ van het Department of Housing, Local Government and Heritage geen enkele vermelding van hoe om te gaan met erfgoed in geval van dergelijke rampen.

---

⁵⁵ Government of Ireland, '[A Framework for Major Emergency Management, A Guide to Severe Weather Emergencies, Guidance Document 14, February 2020](#)' (geraadpleegd op 4/06/2024)

Bronnenlijst

Europese lidstaten: beleid, klimaatverandering en erfgoed

- Europese Commissie, nieuwsbericht, 6/9/2022, '[Cultural heritage is threatened by climate change but has sustainable solutions to fight it](#)' (geraadpleegd op 4/06/2024)
- Europese Commissie, [The Recovery and Resilience Facility](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)
- Finish National Commission on Sustainable Development, '[Society's Commitment to Sustainable Development](#)' (geraadpleegd op 4/06/2024)
- Council of the European Union, [EU Work Plan for Culture 2023-2026](#), 29/11/2022 (geraadpleegd op 4/06/2024)

Top-down

Spanje

- [National Emergency and Risk Management Plan for Cultural Heritage](#) (Engelstalige versie, geraadpleegd op 4/06/2024)
- Schriftelijk interview, Angel Luis de Sousa Seibane, architect, Unidad de Apoyo, Dirección General de Patrimonio Cultural y Bellas Artes, 9/10/2023.
- [Instituto del Patrimonio Cultural de España - Instituto del Patrimonio Cultural de España | Ministerio de Cultura y Deporte](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

Zwitserland

- Office fédéral de la protection de la population, [Documents concernant la protection des biens culturels](#), 21/04/2021 (geraadpleegd op 4/06/2024)
- [La Protection des biens culturels-PBC](#), 2022, Genève (geraadpleegd op 4/06/2024)

Italië

- Ministero della Cultura, [Comando Carabinieri Tutela Patrimonio Culturale](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)
- European Union, Union Civil Protection Knowledge Network, '[Italy testing capacities for heritage protection](#)', 14/12/2022 (geraadpleegd op 4/06/2024)
- The Art Newspaper, '[Italy's 'monuments men' sign deal with Unesco to help protect world's heritage](#)', 25/04/2022 (geraadpleegd op 4/06/2024); European Heritage Tribune, '[Fighting art crime and protecting heritage across the world: meet Italy's "Blue Helmets of Culture"](#)', 19/05/2022 (geraadpleegd op 4/06/2024)

Slovenië

- Interreg Central Europe, [ProteCHt2save](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)
- [Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

Noorwegen

- Directorate of Cultural Heritage, [Climate strategy for cultural environment management 2021-2030](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

Frankrijk

- FAYE, P., DESCHAUX, J., LUQUET, V., '[Patrimoine culturel et risques majeurs \(inondations, incendies\): les approches du Bouclier bleu France](#)', 20/08/2020 (geraadpleegd op 4/06/2024)
- [Ministère de la transition écologique et de la cohésion des territoires](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)
- Ministère de l'intérieur et des outre-mer, [Plan communal de sauvegarde](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)
- Ministère de la culture, [Plan de sauvegarde des biens culturels](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)
- MELCHIOR, O., Patrimoine sinistré dans les Alpes du sud de la France/Rapport sur les dégâts à la suite de la tempête Alex du 2 au 3 octobre 2020, Office fédéral de la protection de la population, 16/03/2021
- Légifrance, [Décret n°2005-1157 du 13 septembre 2005 relatif au plan ORSEC et pris pour application des articles L741-1 à L741-5 du code de la sécurité intérieure](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)
- Ministère de la culture, [Plan d'actions « Sécurité des cathédrales »](#), mei 2023 (geraadpleegd op 4/06/2024)

Turkije

- PROCULTHER, [Protecting Cultural Heritage from the Consequences of Disasters](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)
- [Türkiye - UNESCO World Heritage Convention](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)
- AFAD, Republic Of Turkey, Ministry of Interior, Disaster and Emergency Management Presidency, [Strategic Plan, 2019-2023](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

Duitsland

- [DNK – Deutsches Nationalkomitee für Denkmalschutz](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)
- Council of Europe, Herein System, [Germany, National Policy Report](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)
- [Partner der Notfallallianz Kultur](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)
- [Kultur Stiftung der Länder](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)
- [Notfallallianz Kultur, Bündnis für Kultur in akuten Krisen und Notfallsituationen](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)
- Politik & Kultur, Zeitung des Deutschen Kulturrates, [Notfallvorsorge und Notfallhilfe müssen kontinuierlich weitergedacht werden](#), 29/06/2023 (geraadpleegd op 4/06/2024)
- [KulturGutRetter](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

Bottom-up (samenwerking tussen instellingen)

Duitsland

- Jedlitschka, R. ["Together We Are Strong": Emergency Associations for the Protection of Germany's Cultural Heritage](#), *The American Archivist* 85/2 (2022), (geraadpleegd op 4/06/2024)
- SILK, [SicherheitsLeitfaden Kulturgut](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)
- [PROCULTHER-NET Technical Bulletin n°3](#), juli 2024 (geraadpleegd op 16/07/2024)

Oostenrijk

- Interreg Central Europe, [ProteCHt2save](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)
- [Notfallverbund Österreichischer Museen Und Bibliotheken](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

Bottom-up (lokaal beleid)

Nederland

- [Erfgoeddeal](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)
- Instituut Fysieke Veiligheid, Bestuurlijke Netwerkkarten Crisisbeheersing, [Netwerkaart 24 Cultureel erfgoed](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)
- Inspectie Justitie en Veiligheid, Ministerie van Justitie en Veiligheid, [Rampenbestrijding en crisisbeheersing](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)
- Rijksoverheid, [Veiligheidsregio's](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, [Veiligheidsregio's en erfgoed](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)
- Telefonisch interview, Renate van Leijen, Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, 12/10/2023.

Tsjechië, Polen, Kroatië, Hongarije

- Interreg Central Europe, [ProteCHt2save](#) (geraadpleegd op 4/06/2024)

Ierland

- Government of Ireland, Department of Housing, Local Government and Heritage, '[Heritage Ireland 2030, A Framework for Heritage](#)', februari 2022 (geraadpleegd op 4/06/2024)
- Government of Ireland, '[A Framework for Major Emergency Management, A Guide to Severe Weather Emergencies, Guidance Document 14, February 2020](#)' (geraadpleegd op 4/06/2024)

Bijlage 2-1: Samenvatting van de evaluatieresultaten van de parlementaire onderzoekscommissie

De parlementaire onderzoekscommissie werd opgericht om de crisisrespons van de Waalse overheid tijdens de overstromingen te onderzoeken. De commissie evalueerde de samenwerking tussen verschillende autoriteiten, analyseerde de voorspellings- en waarschuwingssystemen, en beoordeelde de werking van hydraulische infrastructures en hulpacties. De bevindingen van de commissie leidden tot aanbevelingen voor het verbeteren van de aanpak van toekomstige overstromingen, met bijzondere aandacht voor klimaatadaptatie. De overstromingen brachten aanzienlijke tekortkomingen in de crisisbeheersing aan het licht. Zo was er een gebrek aan voorbereiding en coördinatie tussen verschillende overheidsniveaus, wat leidde tot verwarring en een trage respons. Communicatieproblemen tussen lokale, provinciale en federale autoriteiten vertraagden de besluitvorming en informatievoorziening, wat de crisis verder verergerde.

Daarnaast waren de middelen voor noodhulp ontoereikend, en vertraagden lange financieringsprocessen de noodzakelijke interventies voor het beschermen en herstellen van erfgoed. In een situatie waarin de veiligheidsdiensten nog volop bezig waren met hun prioritaire taken, namelijk de bescherming van mensenlevens en essentiële infrastructures, is het begrijpelijk dat erfgoed niet onmiddellijk de nodige aandacht kreeg. Om deze problemen aan te pakken, deed de commissie aanbevelingen voor de ontwikkeling van een duidelijke commandostructuur voor crisisbeheer, samen met een permanente crisisunit die op alle niveaus effectief kan opereren. Daarnaast werd gepleit voor verbeterde communicatieprotocollen, snellere financiering en de opbouw van een noodvoorraad van essentiële materialen. Ook moet risicobewustzijn worden geïntegreerd in stads- en infrastructuurplanning, ondersteund door regelmatige evaluaties en trainingen. Deze maatregelen zijn bedoeld om de efficiëntie van de crisisbeheersing te verbeteren en de impact van toekomstige rampen te beperken.²⁸

Bijlage 2-2: Samenvatting van de verslagen van het crisiscomité

Fragment uit het verslag van Géraldine Patigny (p. 2-10), vertaald naar het Nederlands

Vanaf 20 juli is er een crisiscomité opgericht. Dit comité bestond naast het KIK uit het BBS, de vzw Musées et Sociétés en Wallonie, de Fédération Wallonie-Bruxelles, FARO, AWaP, CIPAR, ICOM Wallonie-Bruxelles en ICOM Vlaanderen, Monumentenwacht, ICOMOS, de Association des Archivistes Francophones de Belgique, en een vertegenwoordiger van de politie (DJSOC). Het doel van dit eerste crisiscomité was om de vrijwillige hulp te coördineren, een gezamenlijk persbericht op te stellen en een overzicht van de behoeften te maken; het zoeken naar financiële middelen (noodmaatregelen, restauraties, ...).

De tweede crisisvergadering, die plaatsvond op 27 juli, werd uitgebreid met andere verenigingen: de Staatsarchieven, de Koninklijke Vereniging van Historische Woningen en Tuinen, de Koninklijke Commissie voor Monumenten, Sites en Opgravingen. Deze vergadering richtte zich op de gezamenlijke oproep om het erfgoed te redden, de bijdrage van ICCROM, vooral vanuit het perspectief van methodologische steun, en de inventarisatie van de beschadigde sites. Tijdens dit tweede comité werden specifieke werkgroepen opgericht die zich zouden richten op bepaalde thema's: verzekeringen (vrijwilligers), evaluatie (evaluatie en opzet van de coördinatie van vrijwilligers + schadebeoordeling per gebied; er moet worden gesteund op de civiele bescherming, informatie op afstand verzamelen; technische steun van ICCROM), coördinatie van vrijwilligers, communicatie, zoek naar financiering, noodcomité.

De derde crisisvergadering vond plaats op 3 augustus 2021. Het eerste punt was een evaluatie van de afgelopen week, gevolgd door een overzicht van de voortgang van de werkgroepen (bijv.: de evaluatiegroep heeft twee fiches opgesteld, één voor gebouwen en één voor objecten en collecties (ze hebben daar een opleiding voor gekregen); oprichting van de schenkerskring beheerd door de Koning Boudewijnstichting).

De vierde vergadering vond plaats op 10 augustus, waarbij de partners een evaluatie maakten van de uitgevoerde acties en de actualiteiten van de getroffen sites bespraken; ook werd genoteerd dat het dossier "verzekering" nog verduidelijkt moest worden.

Het comité van 17 augustus maakte een eerste balans op van de inzet van vrijwilligers (het BBS): een van de meest relevante acties. Een formulier waarmee vrijwilligers zich konden inschrijven op een lijst werd op 29 juli online gezet, en tot nu toe hebben 121 mensen zich aangemeld. Het tweede formulier ging over hulpaanvragen, maar hier wordt minder op gereageerd. Daarnaast zijn er twee oproepen voor vrijwilligers direct door de instellingen gedaan (vgl. CCE, bibliotheek van Namen of Staatsarchieven in Luik). Wat betreft de werkgroep "verzekeringen", biedt verzekeraar Eeckman 20 uur werk gratis aan; het comité wacht echter nog op een prijsvoorstel om de vrijwilligers ter plaatse te verzekeren. Wat betreft de balans van de getroffen sites blijkt de situatie steeds zorgwekkender. Voor CIPAR beginnen de sitebezoeken pas een maand na de ramp. De leden van de kerkfabriek, die soms zelf door de overstromingen getroffen zijn, denken niet aan het doorgeven van informatie. F. Collanges meldt 29 getroffen kerken, waarvan een deel geen inventaris heeft. M. Serck zal een evaluatie van de crisis presenteren op de WAPI (11e congres van de Vereniging van Franstalige Kringen van Geschiedenis en Archeologie van België, 19-22 augustus 2021) om de aanwezige historici en experts te bereiken. De schenkerskring werd opgericht via de Koning

Boudewijnstichting (principe: de donateurs beslissen waaraan het geld wordt besteed op basis van de beslissing van de werkgroep/expertcomité; het KIK zal het contactpunt tussen het comité en de Koning Boudewijnstichting zijn).

Het 6e comité vond plaats op 24 augustus. F. Collanges blijft de getroffen sites inventariseren; zij heeft deelgenomen aan een evaluatie ter plaatse met CIPAR in Trooz (3 kerken waarvan het meubilair nog in de modderige wateren staat). Het probleem van schimmels wordt steeds groter en moet nauwlettend worden gevolgd. Het gebrek aan materiaal is op de locaties merkbaar. Ook is er een bezoek gebracht aan drie sites in Chaudfontaine. F. Collanges benadrukt het probleem van musea "buiten het netwerk". Formulieren zijn opgesteld in samenwerking met ICCROM (google forms) om de getroffen sites en gerelateerde gegevens te inventariseren. CIPAR probeert noodinterventieprotocollen op te stellen om het werk systematisch op alle sites en door iedereen uit te voeren. De problemen worden steeds duidelijker: hoe om te gaan met geklemde, vervormde textielen, hoe schimmels te behandelen, ... CIPAR benadrukt dat de bezoeken gecoördineerd moeten worden: er is sprake van vermoeidheid van de kant van de leden van de kerkfabriek en anderen door het voortdurend ontvangen van mensen (vgl. AWwaP voor vastgoed, CIPAR voor meubilair, het KIK ...). Ook is er een schrijnend gebrek aan middelen in de kerken en musea voor de aanschaf van ventilatie- en afzuigmateriaal.

Het comité van 22 september heeft de evaluatie van de getroffen sites voortgezet (vgl. Impéria museum en archieven van het protestantse centrum in Nessonvaux). Sinds de eerste week van augustus zijn 79 getroffen sites geregistreerd, exclusief beschermde gebouwen, een honderdtal gebouwen en een dertigtal kerken worden gevolgd door CIPAR. Het KIK probeert een opvolgingswerk op te zetten voor de komende twee jaar. Er zijn nog steeds geen updates over de verzekering van de vrijwilligers. F. Collanges heeft contact gehad met de Association des Archivistes Francophones de Belgique (AAFB) om foto's, getuigenissen en krantenartikelen te archiveren. het BBS noemt 173 vrijwilligers die zijn geweest bij de Staatsarchieven in Luik, bij CCE in Namen (Saint-Servais), in verschillende kerken in Angleur en Trooz met CIPAR. het BBS heeft ook contact opgenomen met hogescholen om schoolprojecten op te zetten. het BBS benadrukt het probleem van het gebrek aan vergoeding voor de reis van de vrijwilligers, met name voor degenen die uit Frankrijk komen.

Het comité van 22 oktober verwelkomde een vertegenwoordiger van het Rode Kruis van België, die een balans opmaakte van de uitgevoerde acties: ongeveer 40 miljoen euro aan donaties, verdeeld onder de bevolking als volgt: eerste hulp en logistiek (organisatie van ontvangst en logistiek, medische containers, verzamelpunten voor voedselhulp, opzet van hubs); voedselhulp, voornamelijk voor de 9 meest getroffen gemeenten (Rochefort, Trooz, Pepinster, Verviers, Theux, Esneux, Luik, Limburg, Eupen), 28 gemeenten zijn ernstig getroffen, 209 gemeenten hebben geleden; beschikbaarstelling van foodtrucks, samenwerking met lokale producenten. Het Rode Kruis van België heeft recentelijk de taak van het leger overgenomen voor de distributie van maaltijden; het zorgt ook voor huisvesting. Met deze donaties geeft het Rode Kruis ook specifieke hulp voor verwarming of ontvochtigers (via de gemeenten en voor de 10 meest getroffen gemeenten), evenals voor de getroffen scholen (onderwijsmateriaal, meubilair, ...). Het Rode Kruis heeft ook een overeenkomst met de OCMW's voor de meest kwetsbaren. Daarbij komen logistiek en transport, een afdeling "projecten" en een afdeling "terrein" evenals kleinere cellen: financiën, human resources, communicatie, vrijwilligers. Tijdens dit comité werd ook het probleem van de kerkarchieven besproken, waarvoor weinig informatie is opgestuurd; het is echter bekend dat sommige documenten in kritieke toestand waren, andere zijn overgedragen aan de archieven van het bisdom Luik.

Het bisdom heeft een restaurator aangeworven voor het erfgoed van de getroffen kerken: Corinne van Hauwermeiren geeft een overzicht van de situatie en een planning van de interventies. Ze bezoekt de getroffen locaties, maakt de situatie op en geeft kortetermijnconserveringsadviezen om de verschillende materialen te behouden. Ze benadrukt het probleem van de schimmels die weer verschijnen op werken die zijn opgeslagen in ad hoc reserve. Het KIK blijft nadenken over de projecten die moeten worden opgezet

in verband met de overstromingen (effecten van de overstromingen op objecten, vooral liturgische textielen en polychrome sculpturen), met focus op het zoeken naar nieuwe technische middelen, protocollen voor restaurateurs. De documentatiedienst zal ook betrokken worden. De afdeling preventieve conservering biedt advies voor de organisatie van opslagruimtes en bezoekt sites, met name in Fraipont, om te ondersteunen bij het evacueren van objecten. De betrokkenheid van het KIK bij het vervolg van het beheer van de overstromingen en hun gevolgen is nog niet duidelijk, de acties die zullen worden ondernomen zijn afhankelijk van de beschikbare budgetten.

Een terugkerend probleem is het gebrek aan materiaal, vooral voor het transport van getroffen objecten, evenals het gebrek aan opslagruimten. Er is ook kritiek op de organisatie van het Donateursfonds, die moeilijk is door gebrek aan leiderschap en communicatie.

- Ontmoetingsdag 23 november 2021

Het crisiscomité werd afgesloten met een ontmoetingsdag op 23 november 2021, waarop de partners hun balans van hun acties konden presenteren²⁹. De bijeenkomst was onderverdeeld in verschillende thema's, waarvan het eerste ging over de getroffen collecties. Caroline Henry (directrice van de musea van Verviers) presenteerde de toestand van de musea van Verviers, die zwaar getroffen waren door de ramp (Museum van Schone Kunsten en Museum van Archeologie). Hoewel het archeologiemuseum verder van de Vesder ligt dan het Museum van Schone Kunsten, was dit eerste museum het zwaarst getroffen. In het Museum van Schone Kunsten was de kelder volledig onder water gezet en bereikte het water op de begane grond 15 tot 20 centimeter. Er waren veel schadegevallen: vitrines onder water met keramiek, aanwezigheid van modder. Vier maanden na de overstromingen was er veel vooruitgang geboekt, dankzij het team van de musea en de vrijwilligers; hulp werd verleend door het Museum M Leuven; tot nu toe zijn sommige stukken al in restauratie. Het tweede museum, Archeologie en Folklore, bevindt zich in een 18e-eeuws gebouw, waarvan zowel het interieur als het exterieur beschermd zijn. De kelder was volledig onder water gelopen en het water had 1 meter bereikt op de begane grond. Vijftien eiken of ingelegde meubels zijn beschadigd, waaronder 3 kasten uit de 16e en 17e eeuw. De viool van Vieuxtemps, het Bethlehem en de Maagd van Sommerville zijn beschadigd.

Anne-Sophie Barnich presenteerde vervolgens de balans van de archeologische reserve van AWaP (CCE – Centrum voor Conservatie en Studie van het Waalse Gewest). Het betreft 2000 m² met archeologisch materiaal. De eerste overstroming veroorzaakte aanzienlijke schade; het water bereikte ongeveer 1,50 meter over het gehele oppervlak van het depot. Er moesten verschillende problemen worden aangepakt: de toegankelijkheid was problematisch en het was nodig om de interventies te prioriteren; veel planken waren omgevallen. Dankzij de inzet van het hele team, de hulp van vrijwilligers en restaurateurs vorderde het werk goed. Helaas vond er een tweede overstroming plaats op 24 juli en bereikte het water dit keer 2 meter hoog over het hele oppervlak. Rolluiken waren opgehouden en het archeologisch materiaal was door elkaar geraakt. Uiteindelijk werd besloten te evacueren, maar er moest eerst een nieuwe opslagruimte worden gevonden, wat niet eenvoudig was. Er moest rekening worden gehouden met het feit dat de objecten bedekt waren met modder en dat schimmels waren verschenen. Er was dus een ruimte nodig voor zowel het schoonmaken als het drogen van de stukken. Het BBS vergemakkelijkte de contacten, en had eind juli verkregen dat het CCE kon verhuizen naar een site van Defensie, in ongebruikte kazernes. Om de objecten te kunnen schoonmaken, sorteren en opnieuw in te delen, zal het CCE 8 ETP, equivalent aan voltijdse werknemers, aanwerven.

Michel Trigalet gaf vervolgens een overzicht van de archieven van Luik. Hoewel de archieven van Luik niet direct door de overstromingen zijn getroffen, speelde de instelling verschillende rollen. Een van de belangrijkste rollen van de archieven is het toezicht op het behoud van de archieven door de openbare diensten en het verlenen van toestemming voor de vernietiging van archiefstukken. In het kader van de

overstromingen moesten de archieven van Luik ervoor zorgen dat de getroffen stukken niet op arbitraire wijze werden vernietigd. In plaats van ter plaatse te gaan, werd besloten om berichten te sturen naar archiefproducenten die als potentiële slachtoffers van de overstromingen werden beschouwd, met de aanbeveling om de aangetaste documenten niet onmiddellijk weg te gooien, ze te laten drogen en hen te bellen in de moeilijkste gevallen. Helaas kreeg deze oproep zeer weinig reactie. Vanaf 20 juli werden contacten gelegd met de Régie des Bâtiments om informatie te verkrijgen over de getroffen sites en hen vervolgens een voorstel voor samenwerking in de omgang met de getroffen archieven te sturen. De eerste fase, het eerste contact, bestond uit het opstellen van vaststellingen (Verviers, lokalen van de Federale Overheidsdienst Justitie; Limburg, vrederechters; Spa, vrederechters; ...). De tweede fase omvatte de interventies: sortering (soms met de hulp van een specialist op het gebied van archieven), inpakken van de stukken met palletfolie (het was moeilijk om de modder af te spoelen) en verzending naar de vriesinstallatie. De tweede fase focuste met name op het drogen van de objecten (tussen juli en oktober). Met de hulp van het BBS en zijn vrijwilligers werden ontvochtigers geplaatst, de evolutie van de klimatologische omstandigheden gecontroleerd, metingen van de relatieve luchtvochtigheid genomen, schimmels opgezocht, ... Op dit punt was een eerste balans opgemaakt van de interventies op 13 sites. Het is belangrijk om archiefspecialisten te hebben voor de sortering. Er is ook een cruciaal gebrek aan materiaal (ontvochtigers, absorberend papier, ...) en het was ook nodig om archiefproducenten bewust te maken van het behoudsprobleem om te veel verlies te voorkomen (de neiging om te snel weg te gooien). Het tweede thema van deze afsluitende dag ging over crisisbeheer. De eerste spreker was Britt Claes (het BBS). Britt Claes gaf een overzicht van de acties van het BBS: beheer van de oproep voor vrijwilligers en organisatie van de missies, de vereniging beheerde ook de contacten met verzekeringen en met de ONEM (Office national de l'Emploi), lanceerde een oproep voor beschermingsmateriaal, en nam deel aan de oprichting van de schenkerskring; zij voerde ook verschillende missies uit ter plaatse, met name in Verviers, Saint-Servais, Luik, Fraipont, Eupen, ...

De tweede spreker was Wivine Roland-Gosselin (KIK), die het werk van het KIK belichtte: zij schetste de chronologie van de crisis, meldend dat KIK-vrijwilligers op 18 en 19 juli ter plaatse waren, evenals de afstandsconsultaties en de oprichting van het crisiscomité op 20 juli. Ze sprak ook over de rol van het KIK bij de site-evaluatie (in samenwerking met ICCROM, het BBS, CIPAR en AWaP), die bestond uit het lokaliseren van het in gevaar zijnde erfgoed, prioriteren en organiseren van de eerste bezoeken, documenteren en informatie verstrekken over de juiste expertise, een overzicht geven en statistieken maken, het in gevaar zijnde erfgoed bekendmaken en projecten opzetten voor de toekomst.

Het derde gedeelte betrof de monumenten en sites die getroffen waren. Nathalie Absil stelde eerst de overstromingen voor die het archeologische depot van AWAP hebben getroffen. Mora Moriaux presenteerde de acties van CIPAR: tijdens de noodfase ging CIPAR naar de kerken om vaststellingen te doen en de schade te evalueren; CIPAR richtte zich ook op de urgenties en behoeften, verzamelde informatie over de operaties en schade-evaluaties in rapporten die aan de beheerders werden voorgelegd. In België werden 33 kerken getroffen (provincie Namen 1; provincie Luxemburg 2; Waals-Brabant 2; provincie Luik 28). Na de noodfase werd er belangrijke diocesane samenwerking opgezet, evenals een multidisciplinaire aanpak die kunstgeschiedenis, preventieve conservering en conservering-restauratie mengt; een conservator-restaurateur werd aangeworven om de voortgang van de sites te volgen. CIPAR startte ook een project om beheerders en het publiek bewust te maken van dergelijke situaties (wat te doen in geval van nood?); een publicatie voor de beveiliging van parochiekerken, een online toolbox (technische fiches met eerste hulpmaatregelen, documentatie en archivering via de interdiocesane database).

Corinne van Hauwermeiren schetste haar interventies. Ze werd op 1 oktober door het bisdom Luik aangesteld voor een periode van 6 maanden, om de 28 getroffen kerken van het bisdom te bezoeken en hulp en advies te bieden aan de fabricanten. Ze benadrukt dat de reacties van de kerkfabrieken en gemeenten zeer uiteenlopend waren, variërend van een (te) effectieve en snelle schoonmaak tot totale inactie. Ze constateert dat het textiel erfgoed het zwaarst is getroffen.

Ten slotte was er een laatste gedeelte gewijd aan opkomende projecten. Françoise Collanges (KIK) sprak over de onderzoeksprojecten in erfgoedconservering van het KIK en het zoeken naar middelen. Ze noemde eerst de projecten in preventieve conservering, gericht op de opgedane ervaringen en de Cel duurzaamheid, die een strategische en operationele benadering zou moeten bieden (hoe steun te krijgen van bestaande hulpdiensten, hoe opgenomen te worden in de besluitvorming en crisisbeheersing, ...). Er moet ook nagedacht worden over de beheersing van de noodopslag van collecties (opvolging van lopende situaties, hulp en advies, analyse voor een betere bepaling van de toekomstige behoeften in ruimte). In conservering-restauratie voert het atelier van polychrome hout een voorbereidende studie uit van de degradaties van de polychromie van een Malinese pop en een sculptuur uit het museum van Verviers. Het textielatelier is bezig met een voorbereidende studie voor het reinigen van liturgische textielen. Het atelier glas en keramiek werkt aan een reinigingsprotocol voor bepaalde soorten keramiek en glas. Binnen de documentatiedepartement zou het wenselijk zijn om een KIKarchief van crisisbeheer te creëren, met een fotografische documentatie van de schade en de getroffen sites; de samenwerking met de Belgische Vereniging van Franstalige Archivisten aan het project “herinnering aan de overstromingen”.

Sarah Lessire (AAFB) sprak ten slotte over de rol van de vereniging van archivisten. Net als tijdens de gezondheids crisis, zou de AAFB informatie willen verzamelen om de sporen van de overstromings crisis te bewaren. Net als de gezondheids crisis, zijn de overstromingen een ongekend evenement, waarbij veel actoren betrokken zijn (media, burgers, politici, vrijwilligers, instellingen, ...), en die allerlei acties hebben voortgebracht (oprichten van hulpgroepen, solidariteitsplatforms, ...). Wat blijft er over om de geschiedenis van deze gebeurtenissen te schrijven? Ter herinnering: de “quarantaine-archieven”, een nationaal project, was gericht op het verzamelen en handelen om de pluriformiteit van bronnen te waarborgen. De site, die in april 2020 online ging, had 3 doelstellingen: centra en archiefdiensten aanmoedigen om een inzamelingscampagne te starten en een etalage van acties te bieden, initiatieven van burgers en studies centraliseren en in de kijker zetten, en hulpmiddelen ter beschikking stellen en ervaringen delen. Nu is deze site in “transitie” naar een “meta”-platform dat zou moeten sensibiliseren voor het archiveren van alle ongekende gebeurtenissen, om het belang van archivering te onderstrepen. In het kader van de overstromingen zou de AAFB een inzamelingsactie bij de burgers willen starten. Dit is echter moeilijk te realiseren, maar de AAFB zal enkele archiefcentra benaderen. De vereniging zou ook, in dit verband, een artikel over de overstromingen willen schrijven voor de website om het publiek en de archiefverzamelaars te sensibiliseren over de overstromingen. De website zou ook kunnen dienen voor het beschikbaar stellen van hulpmiddelen (cf. hulpmiddelen van het KIK). Tot slot zou de vereniging graag profiteren van de ervaringen van het KIK met betrekking tot de archiefverzameling en de fotografische documentatie.

Bijlage 3-1: Scenario stormsimulatie voor het Middelheimmuseum

Denkoefening met de gemeentelijke veiligheidscel

1. Context

Het Middelheimmuseum is een museum en openluchtpark, bekend om zijn hedendaagse kunstwerken en onroerend erfgoed. De collectie omvat fragiele sculpturen die in de open lucht tentoongesteld zijn, evenals een landschapspark, historische gebouwen zoals het kasteel en verschillende paviljoens.

- Een deel van het beeldenpark van het Middelheimmuseum ligt in het Nachtegalenpark, dat sinds 2005 is aangeduid als beschermd cultuurhistorisch landschap. Hiervan maken een aantal waardevolle gebouwde constructies deel uit, zoals de “Aubette” of het parkwachtershuisje.
- Het 18de-eeuwse kasteel met toegangsportieken, bijgebouwen waaronder de “Gloriette” en bruggen zijn beschermd als monument. Het Braempaviljoen is afzonderlijk beschermd als monument. Er zijn ook niet-beschermd gebouwen, zoals de depots.
- De collectie bevat cultureel erfgoed, waaronder enkele topstukken, zowel in de openlucht als in de gebouwen. Het Middelheimmuseum is een erkend museum, ingedeeld bij het landelijke niveau en wordt voor de werking ondersteund door de Vlaamse overheid vanuit het Cultureelerfgoeddecreet.

Momenteel is er geen formeel calamiteitenplan op niveau van de site aanwezig; er zijn wel noodfiches voor de gebouwen, maar er ontbreekt een noodplan voor het park en het erfgoed.

2. Simulatiedoelstellingen

- **Alarmeringsprocedures evalueren:** Inzicht krijgen in wie het alarm activeert, wie geïnformeerd wordt, en hoe de opvolging van acties verloopt.
- **Samenwerking en communicatie verbeteren:** De interactie tussen verschillende erfgoedactoren die bij een ramp (gemeentelijke/provinciale fase) betrokken zijn versterken.
- **Interactie met externe diensten onderzoeken:** Ervaring opdoen in de coördinatie tussen erfgoedbeheer, gemeentelijke overheden en noodhulpdiensten.

3. Scenario van de simulatie

Vrijdag 11 juli 2025 om 12 uur.

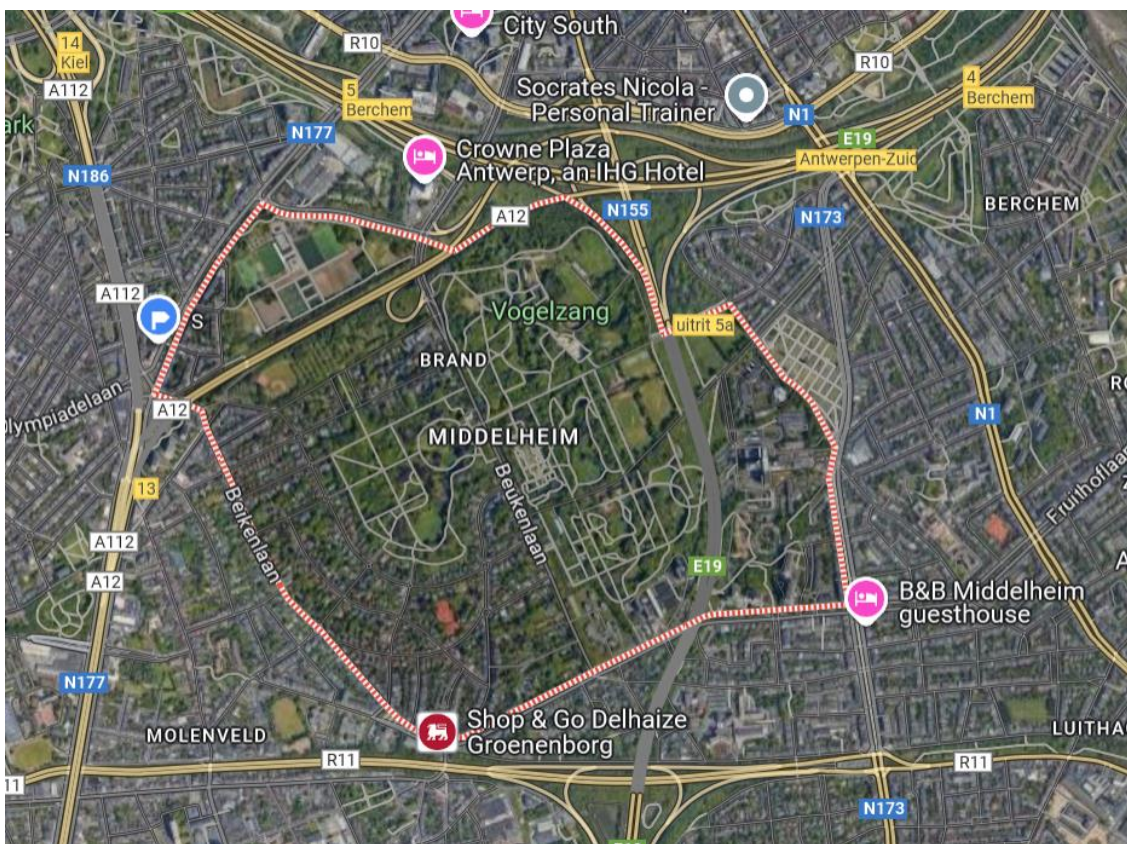
Het KMI heeft 48 uur van tevoren een code geel afgekondigd voor de provincie Antwerpen. Het Middelheimmuseum besluit preventief om de kwetsbare collecties naar de depots te verplaatsen. Het museum herbergt momenteel een tentoonstelling van Theo Jansen, bestaande uit 32 grote bewegende sculpturen.

24 uur voor de storm wordt code oranje [HYPERLINK "https://www.meteo.be/nl/weer/waarschuwingen/legenda-wind"](https://www.meteo.be/nl/weer/waarschuwingen/legenda-wind)afgekondigd voor een lokale

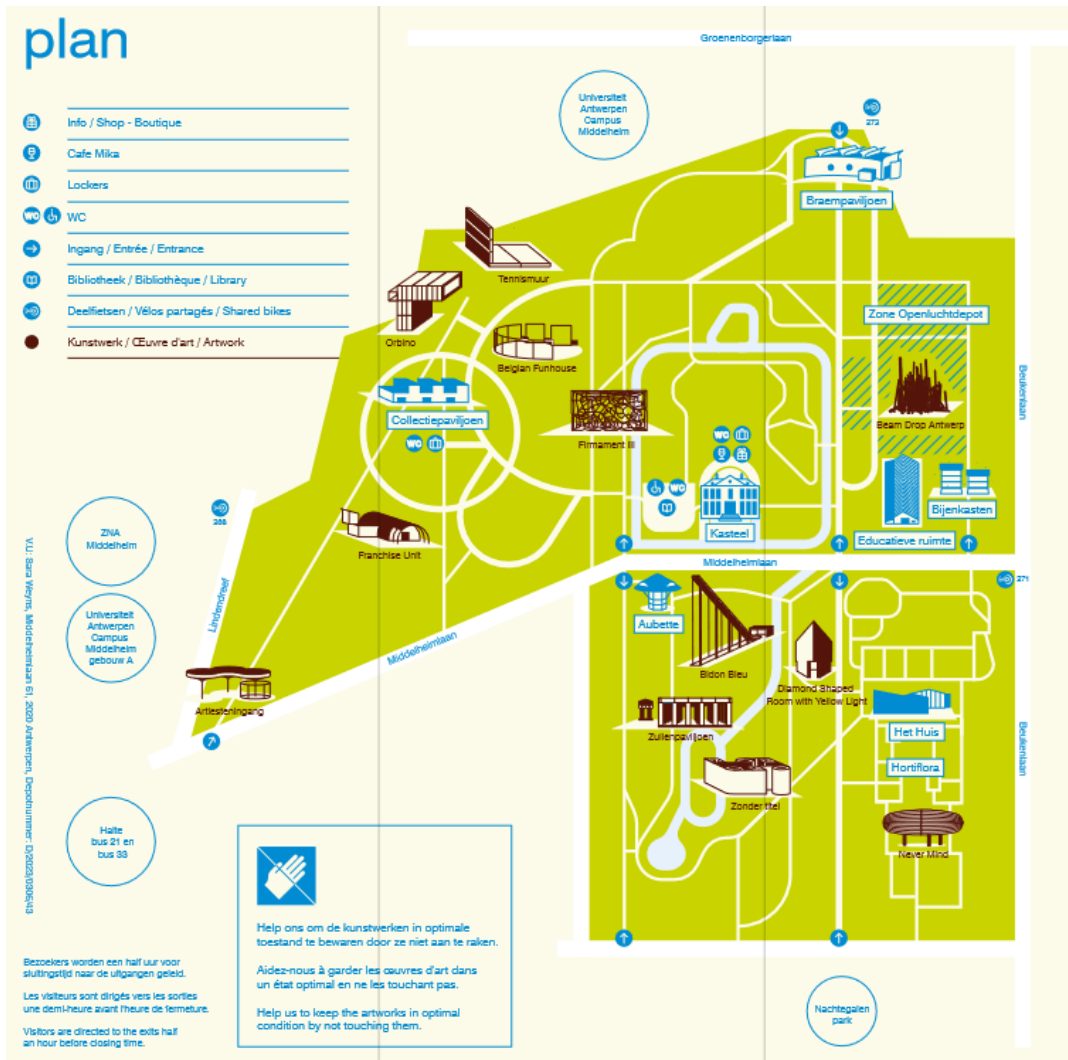
storm ten zuiden van Antwerpen, in de zone waarin het Middelheimpark zich bevindt. De waarschuwing voorspelt zware rukwinden (>110 km/u) en lokaal onweer.

Weersomstandigheden tijdens de simulatie:

- **Datum en Tijd:** Vrijdag 11 juli 2025 om 12 uur
- **Weer:** Wisselvallig
- **Temperatuur:** 25°C
- **Waarschuwing:** Van code geel naar code oranje in het Middelheimpark, van 11u tot 23u op zondag 13 juli

Figuur 1: Locatieoverzicht van het Middelheimmuseum en Park (screenshot Google Maps)

Figuur 2: Grondplan van het Middelheimmuseum

Figuur 3: De artist Theo Jansen en één van zijn Strandbeests

Figuur 5: *Zuilenpaviljoen van Charles Vandenhove*: een monumentale sculptuur die moeilijk verplaatsbaar is en extra bescherming vereist tijdens de storm.

Figuur 6: Het Braempaviljoen, beschermd monument.

a. Preventie en paraatheid

48 uur voor de storm

- Het KMI geeft een waarschuwing. De directie van het Middelheimmuseum roept een spoedvergadering bijeen met de interne crisiscel, het collectiebeheer en het parkbeheer.
- Het Middelheimmuseum neemt contact op met de gemeentelijke noodplanningscoördinator om te bepalen welke stappen ondernomen moeten worden en of hulp van de civiele bescherming beschikbaar is om kwetsbare sculpturen te beveiligen. De museumploeg kan de evacuatie alleen niet volledig uitvoeren. Ook vreest men dat omvallende bomen moeilijk te verplaatsen werken en het beschermde paviljoen van het Middelheimmuseum (Braempaviljoen) zouden kunnen beschadigen. Het museum laat weten via de sociale media en de website dat het park het hele weekend gesloten zal zijn.

- **Veiligheidsdiensten:** Preventieve hulp wordt geweigerd omdat de veiligheidsdiensten reeds overbelast zijn.

Vragen aan de Veiligheidscel:

- *Alarm en coördinatie: Wie is verantwoordelijk voor het initiële alarm en de communicatie van noodzakelijke maatregelen?*
- *Is de preventieve hulp definitief geweigerd, ondanks de lokale dreiging?*
- *Bij weigering van preventieve hulp: wordt een communicatielijns opgezet tussen het personeel, de veiligheidsdiensten en lokale autoriteiten?*
- *Beschikbare middelen: welke middelen (personeel en materieel) zijn beschikbaar voor een snelle erfgoedreddingsactie?*

Vraag aan het Middelheimmuseum: *Zijn er andere organisaties die u kunt benaderen voor ondersteuning bij de beveiliging van de sculpturen?*

Vorbereiding op de storm: vrijdag tot zaterdagavond

- **Middelheimmuseum:** Evaluatie en beveiliging van buitensculpturen, verplaatsing naar beschutte plekken of afdekking met tijdelijke bescherming.
- **Groendienst:** Beslissing over sluitingstijd van het park. Andere acties?
- **Veiligheidsdiensten:** Specifieke maatregelen?

b. Crisisbeheer en interventie

Crisisfase: Zondagochtend – De storm breekt los

- De storm is extreem hevig. Bomen worden ontworteld en vallen om in het park. Het museum ontvangt een vochtigheidsalarm in het Collectiepaviljoen (mogelijkheid tot waterinfiltratie door een omgevallen boom of regenoverlast?). Enkele honderden werken, waaronder de gedemonteerde Strandbeests, zijn daar opgeslagen.
- **Incident:** Een groep jongeren die 's nachts het park betrad, heeft zich een weg gebaad naar het Middelheim Paviljoen door een raam in te slaan.
- **Veiligheidsdiensten:** Activering van de noodsituatie. Een CP-Ops wordt opgezet; de museumdirectie en een vertegenwoordiger van de groendienst worden uitgenodigd. Gemeentelijk rampenplan geactiveerd. Verzoek om erfgoedexpert aanwezig te hebben bij het CC-GEM.

Vragen:

- **Middelheimmuseum:** *Wie stuurt u naar CP-Ops en CC-GEM?*
- **Veiligheidscel:** *Zou een CP-Ops en CC-GEM zijn geactiveerd als er geen personen in gevaar waren?*

CP-Ops:

- In overleg met de museumdirectie wordt het plan van de site bestudeerd om een interventieplan te maken voor de evacuatie van de jongeren.
- De directrice meldt dat het paviljoen waar de jongeren zijn, beschermd erfgoed is. Is een tijdelijke reparatie mogelijk om waterschade te voorkomen?
- Een vochtigheidsalarm is geactiveerd in het Collectiepaviljoen. Er is bezorgdheid dat een boom door het dak is gevallen, met infiltratie als gevolg. Is het mogelijk om het paviljoen

af te dekken om verdere schade te voorkomen? Kan een prioritaire evacuatie van bepaalde werken worden uitgevoerd?

Interne crisiscommunicatie: De directie informeert de interne crisiscel en bereidt de evacuatie van de collectie voor.

Vraag: *Wie kan u om extra hulp vragen?*

Media en externe betrokkenen: De media zijn ter plaatse gekomen en brengen de aanwezigheid van jongeren in het paviljoen naar buiten. Het agentschap Onroerend Erfgoed neemt contact op en vraagt om updates. Ook Theo Jansen, de kunstenaar, is bezorgd en heeft via de cultuurminister om extra veiligheid voor zijn werken verzocht. Een erfgoedexpert wordt toegevoegd aan de CC-GEM. De spanning stijgt.

Vragen:

- **Middelheimmuseum:** *Wie kan de directie ondersteunen bij de communicatie, intern of extern?*
- **Veiligheidscel:** *welke soorten erfgoedexpertise verwachten jullie in CC-GEM?*

c. Herstel en evaluatie

Nazorg

Nazorg valt buiten de scope van deze oefening.

Evaluatie

Post-incident evaluatie: Na de storm wordt de effectiviteit van de genomen maatregelen beoordeeld.

- **Vraag Veiligheidscel:** Kan de evaluatie gezamenlijk plaatsvinden met alle deelnemers, inclusief erfgoedexperten?
- **Debriefing:** Alle betrokkenen bespreken wat goed ging en welke verbeterpunten er zijn voor een toekomstig crisismanagement.

Vraag aan de veiligheidscel: *zijn de veiligheidsdiensten open voor verbeterde samenwerking?*

Algemene vragen

- **Opleidingen en bewustwording:** Welke opleidingen zijn beschikbaar voor crisismanagement in het erfgoedveld bij natuurrampen?
- Zouden de veiligheidsdiensten interesse hebben om deel te nemen aan **gezamenlijke oefeningen** met de erfgoedsector en crisisbeheerders?
- **Communicatie:** Wordt de communicatie naar het publiek geheel overgelaten aan discipline 5 van CC-GEM tijdens de noodsituatie?
- **Wat zou het verschil zijn indien ook een CP-PROV wordt geactiveerd?** Moeten erfgoedexperts daar dan ook vertegenwoordigd zijn?

Bijlage 3-2: Simulatie-oefening Middelheimmuseum en park: notulen van de vergadering

Antwerpen, 11 december 2024

Deelnemers:

Rampencoördinator stad Antwerpen	Jeroen Vanherck
D1 – Brandweer Zone Antwerpen	Dirk Geens
D2 – FOD Volksgezondheid	Erik Genbrugge
D3 – Politiezone Antwerpen	Jordy De Pauw
D3 – Politiezone Antwerpen	Ine Vierstraete
D3 – CSD Antwerpen	Vincent Weyten
D4 – SW/Calamiteitenwacht	An Dreesen
D4 – Civiele Bescherming	Hans Van Thielen
D4 – Provinciecommando Defensie	Reynout Bosman
D5 – CCT PZA	Wouter Bruyns
D5 – CCT BZA	Marie De Clercq
Havenkapiteinsdienst POAB	Ben Windey
Chief Resilience Officer	Bart Bruelemans
Consulent Noodplanning en Crisisbeheer stad Antwerpen	Bart van Bragt
Consulent Noodplanning en Crisisbeheer stad Antwerpen	Sophie Vanhove
Consulent Noodplanning stad Antwerpen	Vicky Michielsen
Middelheimmuseum – Hoofd bewaking	Eric Servais
Middelheimmuseum – Hoofd collecties	Veerle Meul
Middelheimmuseum - Directie	Sara Weyns
Middelheimmuseum – Operationeel verantwoordelijke	Christiaan Huyghe
Projectteam (KIK)	Estelle De Bruyn
Projectteam (BSB)	Vanessa Boschloos

PV KIK & BSB

1. INLEIDING

Het projectteam en Jeroen Vanherck, rampencoördinator van stad Antwerpen, openen de simulatie.

Tijdens de *tour de table* gaf het Middelheimmuseum informatie over het museum en benadrukte het de belangrijke zones, zoals de locaties van de collecties en het feit dat de gebouwen geklasseerd zijn. Het museum wees erop dat erfgoed niet alleen een culturele waarde heeft, maar ook een economische waarde voor de stad. Daarnaast werd de huidige veiligheidssituatie toegelicht.

De veiligheidsverantwoordelijke van Antwerpen meldde dat de nooduitgangen van de tunnel onder het Middelheimdomein direct uitkomen op het domein zelf. Bij afsluiting van het park ontstaat hierdoor het risico dat mensen vast komen te zitten.

2. SCENARIO

Jeroen presenteerde een PowerPoint met informatie over de context, de actuele situatie en de gedetailleerde stormscenario's voorbereid door het KIK.

2.1. Fase 1: CODE GEEL -Wat doen de actoren?

Disciplines: De dienst Noodplanning & Crisisbeheer monitort de situatie. Acties worden pas ondernomen bij code oranje.

Middelheimmuseum: Het museum benadrukte dat het preventieve maatregelen moet nemen en materiaal moet voorbereiden. Er is geen continue monitoring van het weer; de groendienst informeert het museum alleen bij waarschuwingen. Acties:

- Preventieve inspecties laten uitvoeren samen met de groendienst en gevaarlijke bomen snoeien.
- Kunstwerken indien nodig verplaatsen of beschermen.
- Foto's maken van genomen preventieve maatregelen, met speciale aandacht voor bruiklenen.
- Specifieke acties ontwikkelen voor kwetsbare standbeelden.

Opmerkingen van betrokken partijen

- **D2 (federaal inspecteur volksgezondheid)** stelde voor om geplande tentoonstellingen of evenementen tijdens het weekend mogelijk te annuleren.
- **Collectieverantwoordelijken:** lijsten van kunstwerken per type risico ontbreken en dat die oefening ook zou moeten gebeuren voor bruiklenen en projecten tijdens expo's. Jeroen stelde voor een lijst op te stellen met werken en bijbehorende acties, afgestemd op waarschuwningsniveaus (bijvoorbeeld windsnelheden).

2.2. Fase 1: CODE ORANJE: kerngebied Middelheim/Zuid-Antwerpen

Risico: regenbommen.

Acties van de veiligheidscel

- De mogelijke impact op natuur en stad beoordelen.
- Beslissen over sluiting van het park in overleg met de groendienst.
- Communicatie voorbereiden.

Acties per discipline

- **D1 en D3:** Materialen klaarzetten en monitoring uitvoeren.
- **Groendienst:** Een WhatsApp-groep oprichten met het museum voor snelle communicatie.
- **Museumteam:** De directrice schakelt op naar hogere instanties (bijv. kabinet Cultuur) en communiceert met het team en het publiek. Bezoekers worden gewaarschuwd dat het park wordt gesloten. Het museum vraagt om zandzakken van D4.

Opmerkingen

- Het museum overweegt samen met D4 een stock zandzakken aan te leggen vanwege de frequentie van stormwaarschuwingen.
- Bij sluiting van het park door de burgemeester en de dienst Groen & Begraafplaatsen moeten ook de museummedewerkers binnen een uur worden geëvacueerd.

2.3. Fase 3: INCIDENT: ZONDAGOGHTEND STORM

Situatie: Een groep jongeren was geblokkeerd in het Braempaviljoen. Tegelijkertijd ging een vochtigheidsalarm af in het Collectiepaviljoen. Dankzij een aanwezige medewerker werd een noodoproep (112) gedaan.

D1 kwam ter plaatse. Een CP-Ops (Commandopost Operaties) werd opgezet met de directrice van het Middelheimmuseum. De CP-Ops evalueerde de meldingen en stelde prioriteiten. Het museum benadrukte het belang van duidelijke communicatie en planning, vooral voor de evacuatie van kunstwerken. Gezien de schaal van de ramp en de beschikbare middelen bleef de respons op lokaal niveau.

Disciplines

- **D1:** Voertuigen ingezet en samenwerking met de groendienst.
- **D4:** Leverde materiaal voor collectiebeveiliging, maar waarschuwde voor beperkte capaciteit bij grotere stormen.
- **D2 en D3:** Geen specifieke acties.
- **D5:** Communiqueerde via e-locket, geen bijzondere maatregelen.

2.4. Fase 4: POST-INCIDENT (herstelfase): REDDING VAN COLLECTIES

Opmerkingen:

- Na de inzet van hulpdiensten moet het museum zelf verdere afhandeling verzorgen.
- De rol van Blue Shield werd besproken, met vragen over hun capaciteit bij grootschalige rampen.
- Samenwerking met andere musea in het stadsnetwerk werd als een mogelijkheid genoemd.
- Transport van kunstwerken dient onder minimale voorwaarden te gebeuren. Het museum kan deze voorwaarden vastleggen in het interne noodplan.

2.5.: EVALUATIE en algemene opmerkingen

- Erfgoedpartners en betrokken partijen moeten beter worden opgenomen in het organigram.
- Aanwezigheid in CC-GEM of CC-PROV is essentieel om erfgoed te prioriteren.
- Een oefening specifiek voor het museum werd voorgesteld. Deze kan zonder alle disciplines worden uitgevoerd en zich richten op het museumteam.
- Antwerpen behoudt vaak een lokale aanpak vanwege de beschikbare middelen en expertise. Dit vereist echter de aanwezigheid van de erfgoedsector in alle CC-GEM's. Heldere coördinatie tussen de crisiscel en het museum is nodig om effectief op te schalen bij calamiteiten.

1. 16 uur: Vlaamse Rampenstrategie voor erfgoed

Scenario-oefening Middelheimmuseum (MDL) ikv onderzoek 'Vlaamse Rampenstrategie voor Erfgoed', op vraag van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK-IRPA) en Blue Shield Belgium.

Extra aanwezigen: Eric Servais (bewaking MDL) + Veerle Meul (onderzoeker MDL) + Sara Weyns (directeur Middelheimmuseum) + Christiaan Huyghe (operationeel verantwoordelijke MDL) + Vanessa Boschloos (Blauwe Schild Comité) + Estelle De Bruyn (KIK)

Verontschuldigd: Tanya Bourgeois

[Zie presentatie](#)

Introductie van het Middelheimmuseum

- 2 grote delen park gescheiden door de Middelheimlaan.
- Mix van werken verspreid over het park, incl. een aantal paviljoenen.
- 10 toegangen.
- Collectiepaviljoen (met oa een werk van 12 miljoen euro geschatte waarde).
- Kasteel (erfgoedgebouw, eigenlijk een landhuis, huisvest kantoren en café).
- Braempaviljoen (heeft waarde qua architectuur, organisatie van lezingen en workshops).
- Openluchtdepot, veel rotatie qua tentoongestelde werken, veelal niet verankerde werken.
- Een deel van de werken staan onder alarm.
- Binnendepot.
- Het park als geheel is omheind.
- Onder zone Oost (zie getoond plan in presentatie) loopt er 700m tunnel (Craeybeckx), min. 2 nooduitgangen komen uit in het park. Daarnaast ook nog een aantal ventilatieschachten.
- Meerdere beheerders: groendienst (park) en AG Vespa (voor de gebouwen).
- Geen intern noodplan, maar wel actiefiches opgemaakt.
- Economische waarden van 300 beelden is niet te onderschatten.

Duiding bij noodweer (code geel)

- Noodplanning:
  - o 48 uur op voorhand zinvolle en betrouwbare info ter beschikking
  - o Code geel zal je via de media vernemen, want de stad is dan enkel waakzaam en neemt nog geen actie.
- Middelheimmuseum:
  - o Bij code geel zouden zij al actie moeten ondernemen bij dit type van kunstwerken (cfr. kunstwerk in presentatie). Maar krijgen pas van de groendienst een code oranje door. Permanente weermonitoring is eigenlijk nodig bij specifieke werken in een tentoonstelling.
  - o Sara checkt bij de groendienst of er binnenkort snoeiwerken gepland zijn; kunnen die mogelijks iets sneller uitgevoerd worden; zoniet, kan er dan voor de storm nog een controle uitgevoerd worden.

- Foto's nemen van de beschermingsmaatregelen (om in verzekeringsdossiers te kunnen argumenteren)
- Er is geen lijst van de werken die wind- of weergevoelig zijn. Momenteel zit de info in de hoofden van Veerle en Tanja; als zij er niet zijn, dan is de info er niet. De vergelijking wordt gemaakt met de **voorbereiding van evenementen voor de tijdelijke structuren. (weer- en windbelastingsoverzicht in veiligheidsdossier)**
- Noodplanning
  - **In de plaatsfiche is wel een lijst van werken aangeleverd. Deze moet nagekeken worden. Er zal een onderscheid gemaakt worden voor brand, water, wind...**

Opschaling naar code oranje

- Noodplanning
  - Overleg met partners (+/- 12 uur vooraf). Bijv. de groendienst wordt bevroegd qua impact op parken en begraafplaatsen. In overleg wordt besloten om de parken en begraafplaatsen al dan niet te sluiten.
  - Let wel, de WA-groep parken, daar is Middelheim in opgenomen. Dit geldt niet voor de andere erfgoedpartners binnen de stad. Het Middelheim is een bijzondere locatie.
    - Sara contacteert na een bericht in de WA-groep, binnen het stedelijk bedrijf Talentontwikkeling en Vrije Tijd (TV) een aantal mensen hogerop in de hiërarchie.
  - Er wordt een Signalgroep opgestart met de personen van wacht bij Brandweer, Politie enz ifv preventief voorbereiden op hoog aantal interventies/oproepen.
- Middelheimmuseum
  - Neemt intern contact op (TV en kabinet cultuur)
  - Regelt een aantal zaken voor het personeel, zodat ze naar huis kunnen of een andere taak krijgen. Want als de bezoekers uit het museum moeten, dan moet het personeel er ook uit.
  - Een vol park wordt op 30 min leeggemaakt, dus binnen het uur na de vaststelling is het park leeg en de poort toe.
  - Er kunnen nog maatregelen genomen worden (aangezien we nog 12 uur voor de storm zitten)
  - **Communicatie naar de bezoekers toe => af te stemmen met de crisiscommunicatieteams van stad, brandweer en politie**
  - Er is ervaring met vervroegde sluiting en aankondigingen naar bezoekers toe. Er wordt ook bewust gekozen om het park niet te openen als er 's middags een storm verwacht wordt. Instellingen die inkom vragen, willen vaak wel zo lang mogelijk open blijven.
  - Ideaal voorziet Middelheim zelf zandzakken edm om acties te kunnen nemen en het zelf in handen te nemen, en niet op de Calamiteitenwacht te moeten rekenen. Dat kan wel in 2de lijn. Want meerdere plekken in de stad nemen al tijd en middelen van de calamiteitenwacht (bijv. plaatsen heras rond MAS). **Zelfredzaamheid is een belangrijk aspect/aandachtspunt.**
- Acties Brandweer
  - Zelfsturende aspect van de eenheden wordt ingevoerd.
  - Opdelen van eenheden, zodat er meer voertuigen op de baan kunnen.
  - Samenwerking met de groendienst, iemand van hen komt naar de seinkamer om de taken vlot te verdelen.

- De groendienst kan in het weekend extra mensen oproepen ifv code oranje.
- Acties Medische
  - Enkel de grotere evenementen (zoals WIA) worden opgevolgd ifv bijkomende medische inzet.
- Politie
  - Beperkt voor PZA
  - CSD – geen bijkomende inzet
- D4 – civiele bescherming zal vermoedelijk overbevraagd zijn qua pompen en zandzakken vanuit de hele provincie of het hele land. Daarom heeft de stad de Calamiteitenwacht met zware pompen, zandzakken en permanentie, aangezien de Civiele Bescherming niet altijd snel materialen kan leveren. Als het erg lokaal is, zoals in dit voorbeeld, maar wat in realiteit weinig voorkomt, dan hebben ze wel veel middelen ter beschikking om te ondersteunen.
- D5 – stormschade melden via het e-loket voor de hele zone en de lijnen maximaal vrijhouden voor mensen in nood, geen gerichte boodschappen over locaties.

Effectieve storm – zeer lokaal

- 1722 werd gebeld door het Middelheimmuseum.
- Er wordt opgeschaald naar een operationele coördinatie, locatie crisisruimte Post Noord. Alle DIR's zijn aanwezig.
- Prioriteiten stellen in de meldingen die zijn binnengekomen.
- Moest het ziekenhuis (Middelheim en/of Augustinus) ook betrokken zijn, en/of schade aan de tunnel en/of de studentenhomes van de UA, dan kan er doorgeschakeld worden naar een CC-GEM, met een operationele fase voor het ziekenhuis.
- Politie zal vermoedelijk niet meteen het Braempaviljoen betreden (cfr. casus). Eerder zal Brandweer de jongeren komen redden uit het paviljoen, waar een boom opgevalen is. Er is nog 1 persoon van MDL bewaking aanwezig, maar in een gebouw.
- Als het enkel het museum betreft (cfr. dit scenario – lokale windhoos), dan zal Sara mee aan de tafel zitten als 'bedrijf'.
  - Als er mensen gewond zijn, dan krijgt dat de prioriteit.
  - Als er geen gewonden zijn, dan kan de prio naar kunst en gebouwen gaan.
- Als er meer betrokkenen zijn dan het Middelheimmuseum, dan zal de prioriteit snel verschuiven. **Zelfredzaamheid is echt belangrijk. In kaart brengen wat de minimale calamiteitenkit moet zijn voor het buitenpark (hout, plastic edm)**
- Een correcte plaatsfiche is belangrijk. De rode koker moet ook regelmatig geüpdatet worden. **Dit zal samen met Noodplanning bekeken worden.**

Het ergste is achter de rug

- Het multi-verhaal/de operationele coördinatie zal stoppen, en overgedragen worden naar de stad. Het team van Dirk Delechambre zal dan verder ondersteunen.
- In de multi-fase is CCT aan zet.

Post-crisis

- Middelen van de hulpdiensten kunnen niet meer ingezet worden voor de collectie.
- Hoe kan Blauw Schild ondersteunen? Zij hebben middelen. Maar deze moeten vaak ook over meerdere locaties verdeeld worden. Onduidelijk op welke termijn het ter beschikking is.
- Beheer en Behoud (centrale dienst Musea) zijn erg op de binnenmusea gericht en niet op het Middelheim. **Moet intern verder opgenomen worden.**

- **Procedures rond noodbestellingen zijn er bij noodplanning, maar Middelheim moet goed kunnen aangeven wat ze nodig hebben.**
- Dit is een vervelende fase, want politie kan niet aan elke gat in de omheining een agent blijven zetten, dan moet het museum zelf extra security voorzien. Bouwdrogers van calamiteitenwacht of civiele bescherming kunnen geen weken blijven staan. Daar moet men zich bewust van zijn.

Evaluatie

- Ja, alle experts kunnen betrokken worden.

Algemene vragen

- Erfgoedexperten (van KIK of Blue Shield) komen op het hoogste niveau terecht (bijv. provinciale fase), vermoedelijk zijn er niet voldoende mensen om in elke CC-GEM te zitten. Er kan vaak ook digitaal aangesloten worden. Lokale cellen zullen de provinciale werkcél erfgoed zeker weten te vinden.
- Onze oefenkalender is al relatief vol. Mogelijk kunnen we een tafeloefening koppelen aan de oefening met de CRAEYBECKXSTUNNEL. Hoewel het mogelijks zinvoller is om in te zetten op het trainen van de andere museale en/of erfgoed partners (cfr. oefenreeks met de onderwijsinstellingen) met een gelijkaardige tafeloefening als deze. **Intern te bekijken.**

KIK en Blue Shield zullen een verslag opmaken, en dat delen met ons.

Als er externe communicatie gevoerd wordt over deze scenario-oefening, dan wordt er nog afgestemd.

Bijlage 3-3: Scenario simulatie sociale onrusten in het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad

Denkoefening met de gemeentelijke veiligheidscel, urban.brussels en erfgoedcel Brussel

1. Context

Brussel heeft regelmatig te maken met manifestaties en occasioneel met sociale onrusten. De risico's voor musea zijn daarbij relatief beperkt maar niet onbestaande. Ze zijn geen typisch doelwit bij uit de hand gelopen onrusten, die doorgaans overheden viseren. Sommige collectiebeherende instellingen bevinden zich op het traject van grote manifestaties, die vaak vertrekken aan het Noordstation en richting de Europese wijk (Jubelpark) trekken, of in de nabijheid van prominente overheidsgebouwen en kantoren van Brusselse, Belgische en Europese instellingen. Dit verhoogt weliswaar het risico op toevallige schade bij sociale onrusten.

Een belangrijk doel van de simulatie is na te gaan in welke mate het Brusselse erfgoedbeleid, in het bijzonder de samenwerking tussen de VGC en urban.brussels, bijdraagt aan een snelle respons in geval van noodsituaties.

2. Simulatiedoelstellingen

- Alarmeringsprocedures evalueren: Inzicht krijgen in wie het alarm activeert, wie geïnformeerd wordt, en hoe de opvolging van acties verloopt;
- Interactie, communicatie en samenwerking onderzoeken tussen erfgoedbeheerders, urban.brussels, Erfgoedcel Brussel (VGC), gemeentelijke diensten, en noodhulpdiensten voor, tijdens en na de ramp, in het bijzonder:
  - Samenwerking tussen erfgoedsector en crisisbeheer onderzoeken;
  - Samenwerking tussen Vlaamse en Brusselse (erfgoed)actoren in geval van een ramp onderzoeken;
- Nagaan welke voorbereidingen getroffen worden bij elke partner in het geval van een aangekondigde betoging;
- Nadat risicobeheersing voor mensen gegarandeerd is, nagaan of en op welke wijze het risico op waardeverlies van het erfgoed (de collectie en het gebouw) kan beperkt worden.

3. Scenario van de simulatie

Op **donderdag 13 februari 2025 wordt een aanvraag voor een betoging ingediend** bij de politiezone. De betoging zal op zaterdag 1 maart 2025 van het Noordstation naar het Jubelpark gaan. In principe wordt geen vergunning verleend voor samscholing en optochten op zaterdag in de Vijfhoek van de stad Brussel, met inbegrip van de kleine ring. De organisatoren communiceren via sociale media dat de betoging zal doorgaan.

Op zaterdag **1 maart 2025** vindt de betoging plaats. De **start is om 11u.** aan het Brusselse Noordstation. **Om 13u. breken er tijdens de betoging ter hoogte van een museum rellen uit.** De rellen escaleren en resulteren in vandalisme (ook aan en in het museum) en gevechtspartijen. **Er**

worden brandbommen gegooid en als gevolg hiervan breekt er brand uit in een aanpalend gebouw: door het risico op brandoverslag moet de collectie van het museum beschermd worden. Op dat moment is de inwonende conciërge niet aanwezig.

a. Preventie en paraatheid

Crisisbeheer Brussel:

- Wordt het museum op voorhand verwittigd van het verhoogde risico? Wanneer, hoe en door wie?
- Welke politiezone neemt de lead in de voorbereiding op de betoging?
- Organiseert deze politiezone preventief een bijeenkomst van de crisiscel? Indien wel, wanneer en waarom? Indien niet, waarom niet?
- Neemt de politie preventieve maatregelen? Indien wel, welke? Indien niet, waarom niet?

Erfgoed:

- Welke stappen onderneemt het museum om zich voor te bereiden op sociale onrusten?
  - Is er hierbij sprake van samenwerking? Met wie?
  - Heeft het museum contacten/afspraken met mogelijke nooddepots?
  - Brusselse musea worden aangeduid met rood-groene vlaggen aan de ingang. Worden vlaggen en andere verwijderbare 'reclame' die de aandacht trekt naar het gebouw weggehaald voorafgaand aan de betoging omdat ze kunnen aanzetten tot vandalisme?
- Wat als het museum wel/niet beschikt over een calamiteitenplan of prioriteitenlijst?

b. Crisisbeheer en interventie

Crisisbeheer:

- Wordt het gemeentelijk rampenplan in dit scenario afgekondigd? Waarom wel/niet
- Welke veiligheidscel treedt in actie (gemeentelijk of 'provinciaal?'), aangezien betogingen vaak plaatsvinden op het grondgebied van Brussel Hoofdstad Elsene, maar reellen de gemeentegrens overstijgen en ook tot schade leiden in rondom liggende gemeenten?
- Met welke vertegenwoordiger van het museum heeft de politie/brandweer contact in de CP-OPS? (directie? Verantwoordelijke technische dienst? Conservator van wacht?)
- Kan crisisbeheer actie ondernemen bij het redden van kunstwerken of het beschermen van het gebouw, bijvoorbeeld door logistieke ondersteuning te bieden voor de evacuatie (transportvoertuigen, tafels) of eerstehulpmaatregelen uit te voeren?

Erfgoed:

- Wie is verantwoordelijk voor het initiële alarm in het museum en de communicatie van noodzakelijke maatregelen?
- Op welk moment worden de verschillende (erfgoed)actoren op de hoogte gebracht en door wie?
- Wie neemt contact op met wie en waarom?
- Welke stappen worden doorlopen tijdens de ramp en hoe verloopt de samenwerking tussen:

- museum en gemeentelijk of Brussels crisisbeheer
- VGC (Vlaanderen) en urban.brussels (Brussel)
- museum en VGC of urban.brussels
- Hoe loopt het ter plaatse? Keten van beslissingen, is die duidelijk en niet te lang/te complex? Hoe kan er gecommuniceerd worden op een snelle manier? Zijn er (te) veel mensen bij betrokken?
- Weet iedereen wie welke rol opneemt op welk moment? Zijn de procedures voor iedereen duidelijk? Wie heeft de beslissingsbevoegdheid in geval van een noodsituatie?
- Wordt informatie goed doorgegeven, is iedereen die betrokken is voldoende tweetalig? Welke risico's brengt dit aspect met zich mee?
- Wie communiceert met het crisisbeheer (politie, brandweer, noodplanningscoördinator, ...)?
- Wie neemt deel aan de crisiscel? Welke erfgoedexperten worden erbij geroepen?
- Wat is de bevoegdheid/rol van de verschillende betrokken partijen?
- Hoe verlopen de evacuaties van de kunstwerken? Wie neemt hierin de lead?
- Welke depots kunnen ingeschakeld worden voor evacuatie (op korte en op lange termijn)? Is het AMVB een optie? Of het nieuwe nooddepot van urban.brussels?

c. Herstel en evaluatie

- Wie zorgt voor een evaluatie achteraf?
- Hoe verloopt deze evaluatie?
- In welke mate is er hierbij sprake van samenwerking tussen de verschillende actoren?

Bijlage 3-4: Denkoefening sociale onrusten Brussel: notulen van de vergadering

Brussel, 27/02/2025

Deelnemers:

Noodplanningscoördinator (NPC) Brussel-stad	Bertrand Van den Steen
D1 - BHDBDMH (Brusselse Hoofdstedelijke Dienst voor Brandweer en Dringende Medische Hulp)	Thierry Dagnelie
D1 - BHDBDMH (Brusselse Hoofdstedelijke Dienst voor Brandweer en Dringende Medische Hulp)	Joséphine Clément
D1 - BHDBDMH (Brusselse Hoofdstedelijke Dienst voor Brandweer en Dringende Medische Hulp)	Siham Rhouma
D3 - PolBru	Christiane De Ridder
VGC (Erfgoedcel Brussel) ¹	Vincent van Beek
urban.brussels ²	Thierry Wauters
urban.brussels	Isabelle Leroy
urban.brussels	Manja Vanhaelen
FARO	Tine Hermans
Projectteam (KIK)	Estelle De Bruyn
Projectteam (BSB)	Vanessa Boschloos
Waarnemer/notulist (KIK)	Marjolijn Bijloos
Waarnemer/notulist (KIK)	Laure Marique

Verontschuldigd: Emmanuel Grégoire (NPC gemeente Sint-Joost-ten-Node), Joke Beyl (FARO), Nathalie Jacobs en Aynur Karagoz (Museum Charlier), Mieke Maes (Erfgoedcel Brussel).

1. CONTEXT EN DOELSTELLINGEN

Herinnering aan het kader van de denkoefening (korte presentatie van het project Rampenstrategie). Deze discussie heeft tot doel om waarschuwingsprocedures, interacties en communicatie tussen erfgoedactoren en hulpdiensten te identificeren. De specifieke doelstellingen zijn:

- Evalueren van de alarmeringsprocedures: Wie activeert het alarm, wie wordt geïnformeerd en welke voorbereidingen worden getroffen vóór een manifestatie?
- Analyseren van de samenwerking tussen Vlaamse en Brusselse actoren: Hiaten en goede praktijken in communicatie en coördinatie identificeren.
- Minimaliseren van het risico op schade aan erfgoed: Zodra de veiligheid van personen gegarandeerd is, bekijken hoe collecties en gebouwen het best beschermd kunnen worden.

¹ De Erfgoedcel Brussel van de Vlaamse Gemeenschapscommissie is het aanspreekpunt voor wie aan de slag wil met het veelzijdige Brusselse roerend en immaterieel erfgoed ([Erfgoedcel Brussel](#)).

² urban.brussels is de overheidsdienst die voor heel het Brussels Hoofdstedelijk Gewest het gewestelijk beleid op het vlak van stedenbouw, cultureel erfgoed en stedelijke herwaardering uitvoert ([urban.brussels](#)).

D1 vraagt of safe.brussels³ werd uitgenodigd. BSB en KIK bevestigen dat safe.brussels werd gecontacteerd, maar dat zij hebben doorverwezen naar de lokale noodplanningscoördinatoren (NPC). De NPC van Sint-Joost-ten-Node werd uitgenodigd maar kon uiteindelijk niet aanwezig zijn.

---

2. SCENARIO

2.1. Fase 1: VOORBEREIDING VOOR DE MANIFESTATIE (13 FEBRUARI 2025)

Een aanvraag voor een manifestatie wordt ingediend bij de politiezone voor 1 maart 2025. De manifestatie vertrekt vanuit de Vijfhoek, passeert het Noordstation en eindigt in het Jubelpark. Er wordt geen vergunning afgegeven, maar de organisatoren bevestigen via sociale media dat het evenement zal doorgaan.

Vraag: Wat doen de hulpdiensten? En de erfgoedactoren?

Antwoorden van de deelnemers:

- **urban.brussels:** wordt vooraf niet geïnformeerd over manifestaties. Geen specifiek erfgoedrisico wordt op voorhand geïdentificeerd. Een interventie kan echter nodig zijn als er een bedreiging voor erfgoed wordt vastgesteld.
- **D3:** Er zijn veel manifestaties, maar niet allemaal vormen ze een groot risico. Grote manifestaties vragen een multidisciplinaire voorbereiding. Die moeten trouwens zelf een preventiedienst of interne ordedienst voorzien om op te treden voordat de politie wordt ingeschakeld.
- **D3** maakt een risicoanalyse om kwetsbare erfgoedelementen te identificeren. Op basis daarvan worden preventieve maatregelen bepaald. Een centrale informatie-uitwisseling of een SPOC (Single Point of Contact) zou nodig zijn om communicatie efficiënter te laten verlopen. In het regionaal crisiscentrum zou in dit soort noodsituatie ook best een vertegenwoordiger van de erfgoedinstelling aanwezig zijn.
- **D1:** neemt ook deel aan de voorbereiding van grote manifestaties. Safe.brussels kan het voortouw nemen, en bij grotere evenementen kan het NCCN (Nationaal Crisiscentrum) worden ingeschakeld. Afhankelijk van de situatie wordt de coördinatie bepaald. Een SPOC van D1 kan eventueel als schakel fungeren tussen D3 en andere betrokkenen.

2.2. Fase 2: OCHTEND VAN 1 MAART 2025

De manifestatie start om 11u. Er worden relschoppers gesignaleerd onder de betogers.

Vragen over de voorbereidingen op zaterdagochtend:

1. Welke acties worden ondernomen door de beheersdiensten?
2. Welke maatregelen worden genomen door de veiligheidsdiensten?

---

³ safe.brussels is een instelling van openbaar nut in het leven geroepen door de Brusselse Hoofdstedelijke Regering, die de preventie en veiligheid in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest coördineert en de veiligheidsactoren ondersteunt ([safe.brussels](https://www.safe.brussels)).

3. Welke voorzorgsmaatregelen worden genomen door het museum?
4. Welke preventieve acties zijn voorzien?
5. Met welke contactpersonen moet worden afgestemd?
6. Welke andere acties moeten worden geanticipeerd?
7. Welke initiatieven neemt de veiligheidscel?

Antwoord:

KIK: Op zaterdagochtend zijn er zelden crisispersoneelsleden aanwezig in musea.

2.3. Fase 3: NAMIDDAG - NOODSITUATIE

Om 13u ontstaan rellen nabij het museum. De situatie escaleert met vandalisme en gevechten. Molotovcocktails veroorzaken brand in een aangrenzend gebouw. Door het risico op brandoverslag moet de museumcollectie beschermd worden. De aanwezige conciërge is afwezig.

Vragen:

In geval van nood, welke acties moeten worden ondernomen?

1. Welke maatregelen nemen de beheersdiensten?
2. Wat is de respons van de veiligheidsdiensten?
3. Welke onmiddellijke maatregelen neemt het museum?
4. Welke andere acties moeten worden ingesteld?
5. Wie coördineert met de hulpdiensten (CP-Ops, CC-GEM)?

Antwoorden:

- **D1:** Brandweer kan soms helpen bij evacuatie van erfgoed. Ze zijn vragende partij om prioritair erfgoed te markeren, om duidelijke plannen van het gebouw te hebben, en iemand van de erfgoedinstelling zelf ter plaatse.
  - **D3:** Tijdige informatie-uitwisseling is cruciaal (plannen, aanwezige aanspreekpunten, vertegenwoordiging in het NCCN). Voor het transport van topstukken kan politiebegeleiding geregeld worden.
  - **urban.brussels:** Musea worden niet altijd op de hoogte gebracht bij noodgevallen. Hoe kan de informatie beter doorstromen?
  - **D1:** Erfgoedprioriteiten moeten worden opgenomen in het IPI (Interventieplan Brandweer) met een contactnummer.
-

2.4. Fase 4: ZATERDAGNAMIDDAG - HERSTELFASE

De brand is geblust, en er zijn geen reischoppers meer in de straat. De gevel en inkomhal van het museum zijn beschadigd. Enkele collectiestukken hebben schade opgelopen.

Echter, de media zijn ter plaatse.

Vragen:

- **Museum:** Welke ondersteuning kan worden geboden?
- **Veiligheidscel:** Welke logistieke ondersteuning kan worden voorzien? Blijft de communicatie bij D5?

Antwoorden:

- **D3:** Overleg tussen D5 en de woordvoerder van de instelling moet worden voorzien.
  - **VGC/Erfgoedcel:** Komt pas in actie na de crisis (voor advies, bereddering, noodopslag) en kan ook nuttig zijn voor preventie.
  - **urban.brussels:** Veiligheidsmaatregelen voor geklasseerde gebouwen en, bv. op vraag van de expert behoud en beheer van het museum, doorverwijzing naar restauratie-experts voor eerstehulp (beredderingsbedrijven of KIK, vrijwillige experts gevormd in noodsituaties).
-

2.5. Fase 5: EVALUATIE

Na de crisis wordt een evaluatie uitgevoerd om de effectiviteit van de maatregelen te beoordelen.

Vragen:

- **Veiligheidscel:** Kan de evaluatie gezamenlijk gebeuren met erfgoedexperts?

Antwoorden:

- **D1:** De debriefing wordt geïnitieerd door de NPC van de betrokken gemeente. Evaluatie gebeurt samen met erfgoedsector, gecoördineerd met de gemeente of safe.brussels.
- **urban.brussels:** In sommige provincies bestaan samenwerkingsakkoorden met BSB.
- **D1:** De rolverdeling tussen regio en gemeenten is niet altijd duidelijk.

3. Algemene vragen:

- Wat bij een 'provinciaal' niveau in Brussel? Wat zou het verschil zijn?

Antwoord: Te vragen aan safe.brussels

- Zijn erfgoedexperts vertegenwoordigd op dat niveau?

Antwoord: Safe.brussels moet een proactieve paraatheidsstrategie ontwikkelen op dit gebied

Bijlage 4-1: Verslag digitale infosessies 26 oktober en 16 november 2023

Spontane voorafgaande vragen na korte presentatie van het project:

- Hoe definieer je erfgoed? Houden we in dit project ook rekening met bv. cultuurlandschappen, groen erfgoed, archeologische sites?
- Wat is een ramp? Welke schaal wordt gehanteerd om te stellen dat bv. een storm een ramp is? Ook bij incidenten kunnen externe partners betrokken worden? Is dat een criterium? (maar voor een schimmelexplosie of activisme heb je ook externe hulp nodig)
- Is het voor dit project niet noodzakelijk een onderscheid te maken tussen rampen in één instelling en rampen waarbij meerdere instellingen tegelijkertijd betrokken zijn? De aanpak en inbreng van hulpdiensten is immers heel anders in beide gevallen.
- Op welke termijn speelt dit project? Houden we ook rekening met klimaatverandering op lange termijn of focussen we enkel op moment van een ramp? Op lange termijn wordt de impact/het risico immers groter of heviger.
- Houden we ook rekening met zaken als vandalisme of activisme? Of enkel grootschaliger, nl. terrorisme?
- Is preventie ook onderdeel van dit project?
- Wat met Brussel? Wat zal deze rampenstrategie betekenen voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest? Hoe zal de samenwerking met hulpdiensten verlopen? Wie coördineert/wie is verantwoordelijk? Een rampenstrategie enkel voor Vlaamse instellingen is niet realistisch.
- Wat zijn de risico's die erfgoed loopt in Vlaanderen en Brussel? Bestaat hier een actuele oplistings van?

Input van deelnemers inzake uitdagingen, noodzakelijke voorwaarden, noden... voor Vlaamse rampenstrategie voor erfgoed

A. Bekommernissen, noden en vragen m.b.t. een regionale rampenstrategie:

- Voorbereidende fase: belang van communicatie met interventiediensten en besturen (gemeente, provincie): hoe zetten we erfgoed op hun radar? Erfgoed is een niche voor hen. Vaak is dit ook afhankelijk van de goodwill van een persoon. Hoe kunnen we op die manier ervoor zorgen dat erfgoed op een structurele wijze onder hun aandacht blijft? Dit soort overleg vraagt tijd. Een suggestie die gedaan wordt is erfgoed onderdeel te laten worden van opleidingen bij hulpdiensten, maar ook bij bv. noodplanambtenaren.
→ **Hoe zorgen we ervoor dat de erfgoedsector aanknoopt bij bestaande rampenstrategieën van interventiediensten en besturen?**

- Noodsituatie: hoe bepaal je prioriteiten? Dit is immers een vaak gestelde vraag door hulpdiensten. Maar hoe doe je dat? Je kan erfgoedinstellingen stimuleren een prioriteitenlijst op te stellen voor hun eigen instelling, maar wat bij rampen die meerdere instellingen tegelijkertijd bedreigen? Welke instelling krijgt de voorkeur? En welk type erfgoed krijgt voorrang (onroerend-roerend)? En als dit site-afhankelijk is, hoe communiceren we dat naar de hulpdiensten? Hoe kunnen brandweer, politie,... in een noodsituatie prioriteit geven, rekening houdend met de realiteit dat mensen beschermen en redden steeds voorrang zal krijgen?
→ **Hoe bepaal je wat hulpdiensten voor erfgoed kunnen betekenen, rekening houdend met de veelvoud aan opdrachten die zij hebben tijdens een noodsituatie?**
- Een plan hebben is één ding, het up-to-date en levend houden, iets heel anders (actualiseren van gegevens). Je moet ervoor zorgen dat iedereen binnen de organisatie of instelling mee is in het verhaal en zich betrokken voelt en het gevoel heeft een rol te spelen bij rampenbestrijding (sensibiliseren). Een plan moet ook op regelmatige basis geoefend worden. Dit is een bekommernis die onder meer geuit werd door leden of vertegenwoordigers van organisaties die steunen op vrijwilligers of waar een sterk personeelsverloop is (bv. Monumentenwacht, kerkfabrieken, erfgoedcellen). Bij (vaak onderbemande) archiefdiensten is de bekommernis van diezelfde aard, waarbij lokale besturen verder gesensibiliseerd dienen te worden om meer steun en middelen te geven om een calamiteitenplan op te stellen, te actualiseren en te oefenen.
→ **Belangrijk is het structureel maken, inbedden van een rampenplanning.**
- **Nood aan overzichtelijke informatie bij een ramp: wie contacteer je eerst?** → **hier structuur in aanbrengen en bij iedereen bekend maken: stakeholdermapping.**
  - Beslissingsbevoegdheid: Wie is een aanspreekpunt? Wie **coördineert**? Wie is verantwoordelijk binnen de erfgoedinstelling? Wie is beslissingsbevoegd en hoe verschilt dat bij een calamiteit vs. bij een ramp? Wat is de relatie tussen de erfgoedinstellingen en de persoon die de beslissingen neemt? Het feit dat verschillende beleidsniveaus betrokken zijn bij erfgoed vormt hier een heel grote uitdaging.
  - Maar ook communicatie in de andere richting: bv. zoals ook een probleem was tijdens de overstromingen van 2021: hoe en wie kan je bereiken om zelf hulp aan te bieden of na te vragen waar de getroffen zone nood aan heeft? Dat Blue Shield Belgium dit spontaan doet wanneer melding wordt gemaakt van getroffen erfgoed werd geapprecieerd.
→ Een suggestie is te werken met **regionale/provinciale kerngroepen of crisisteams voor erfgoed** zodat een structurele i.p.v. een ad hoc-werking gerealiseerd wordt. Hiervoor is sensibilisering van het beleid nodig opdat tijd en middelen vrijgemaakt worden.

→ Daarom moet ook de supraregionale/nationale/internationale context aangehaald worden bij een regionale rampenstrategie. Cf. de overstromingen van 2021, rampen stoppen niet aan grenzen.

- **Operationeel: Wie heb je nodig ter plaatse** bij een ramp? Waar kan je gaan aankloppen voor materiaal (of om uit te lenen)? Waar bevinden zich (provinciale/regionale) **nooddepots** (of supraregionaal bij rampen die de hele regio treffen; maar in hoeverre laat wetgeving toe dat collecties de grens over gaan??) ? Welke professionals en welke vrijwilligers?
Als er hiervan oplijstingen gemaakt zouden worden, moet je die ook up-to-date kunnen houden!
- Een rampenstrategie zou **zowel van bovenaf als van onderuit opgebouwd** moeten worden. Belangrijk hierbij is communicatieknopen te ontwarren. Welke machinaties treden in werking bij een ramp?
- **Van onderuit: een (lokaal of provinciaal) calamiteiten netwerk van stakeholders:**
  - → **logistieke uitdaging bij een ramp:** niet alleen een netwerk van mensen/expertise maar ook voor materiaal (lenen) of opslagplaatsen in geval van nood. Wie beschikt over welk soort materiaal, wie kan hoe helpen in geval van een ramp?
  - Suggestie: **een pilootproject per provincie opstarten** en andere stakeholders uitnodigen om te observeren wat werkt/niet werkt.
  - een netwerk heeft steeds een trekker nodig en bovendien mogen de netwerken niet te groot zijn zodat mensen het gevoel hebben dat het niet te veel van hun tijd inneemt en dat ze een goede return on investment hebben. **Dus, voorkeur voor lokale netwerken.**
  - Rol van de erfgoedcellen? Kritische bedenking: erfgoedcellen zijn zeer dynamisch door personeelsverloop. Is op zich niet slecht, maar misschien niet geschikt in geval van verzekeren van continuïteit bij rampenbestrijding.
  - Wat met ontbreken van expertise (of opvolging) en financiering? Op dit vlak is er wel degelijk van bovenaf hulp nodig, bv. a.d.h.v. begeleidingstrajecten, investeringen, subsidielijnen voor lokale organisaties, financiële hulp vanuit een rampenfonds voor bereddering van erfgoed...
- **Van bovenaf: een permanent crisisteam voor erfgoed:**
  - een permanent nationaal team heeft het overzicht op wie welk soort hulp kan bieden in een noodsituatie, en fungeert als contactpunt voor erfgoedinstellingen bij een ramp. Hierin zijn ook hulpdiensten (brandweer, politie, defensie,..) vertegenwoordigd.
  - permanente regionale/provinciale crisisteams (zie eerder) → dit sluit aan bij bestaande noodprocedures (los van erfgoed)

B. Over de status van calamiteitenplannen

Er zijn verschillende snelheden in de sector: niet iedereen staat al even ver met een calamiteitenplan of rampenbestrijding. En het gaat om diverse contexten (bv. kerken vs. cultureelerfgoedinstellingen). **De noden zijn dus anders.**

- Voor organisaties die nog niet over een calamiteitenplan beschikken: nood aan kennisuitwisseling, steun, aanmoediging, begeleiding.
Suggesties: olijsten van initiatieven/instellingen die een calamiteitenplan hebben en daarop oefenen om te leren van de uitkomsten; online ter beschikking stellen van goede voorbeelden van calamiteitenplannen (maar: eerder nood aan calamiteitenplannen op maat van de organisatie);
- Voor organisaties die een calamiteitenplan hebben: nood aan sensibilisering, motiveren van organisaties om aandacht te (blijven) besteden aan rampenbestrijding en het ook levend te houden, up-to-date.
- Belang om één calamiteitenplan, dat zowel mensen als collecties omvat, te hebben wordt benadrukt.
- Preventie en paraatheid voor noodsituaties zou een permanente opdracht van een daartoe aangestelde medewerker binnen een erfgoedorganisatie moeten zijn. Dit vraagt natuurlijk de nodige financiële middelen.

→ **Van onderuit: een duurzaam netwerk uitbouwen**, bv. door middel van jaarlijkse bijeenkomsten, werkgroepen, ...

→ **Van bovenaf: decretaal verankeren** van calamiteitenplan of -netwerk kan een goede stok achter de deur zijn, maar als erfgoedinstelling moet je er actief werk van maken. Je moet er zelf mee verder om het levend te houden.

- In welke wetgeving (welk niveau, welke sector) giet je dit? Enkel in decreten i.v.m. onroerend en cultureel erfgoed of moeten we breder gaan en zorgen dat erfgoed aandacht krijgt daar waar de beslissingen genomen worden in geval van een ramp?
- Opleggen via een decreet is één ding, maar daar moet dan iets tegenover staan bv. subsidies die motiveren om hierin te investeren. Want wat zou de impact hiervan zijn op bv. kerkfabrieken en ander erfgoed dat gedragen wordt door vrijwilligerswerking? Bij hen zou dit enkel realiseerbaar zijn met een financiële stimulans. Huidige decreten die een plan verplichten hebben enkel impact op instellingen die aan bepaalde normen (kwaliteitslabel, subsidiëring) moeten voldoen.

Besluit:

- Sensibilisering van zowel het erfgoedveld als het beleid en (lokale) besturen staat centraal. Er is nood aan tijd en middelen om zowel binnen erfgoedorganisaties als overkoepelend een bewustzijn te creëren wat noodsituaties betreft, kennis te delen (Wie is verantwoordelijk voor wat? Wie kan welk soort hulp bieden?) en structurele banden te smeden tussen erfgoed, hulpdiensten en overheidsniveaus (permanente crisisteams van gemeentelijk tot nationaal niveau waarin alle betrokken actoren vertegenwoordigd zijn).
- Er heerst soms verwarring tussen een intern calamiteitenplan en een regionale rampenstrategie (bekommernissen situeren zich veelal op instellingsniveau: interne draagkracht, begeleiding bij uitwerken en levend houden calamiteitenplan...). De noden situeren zich dus eerder op dit niveau: noden aan toezicht door externen voor zij die al een plan hebben; nood aan een netwerk om elkaar te stimuleren voor zij die nog niet zo ver staan.

- Hierbij aansluitend is ook het verschil tussen een calamiteit en ramp niet duidelijk. Een ramp zou gedefinieerd kunnen worden als een calamiteit die je overvalt, waarop je niet bent voorbereid (je calamiteitenplan was er niet op voorbereid of was ontoereikend). Dit kan dus verschillen naargelang de context, wat door de ene als calamiteit wordt beschouwd is in een andere context misschien een ramp. Bv. een calamiteit kan sneller uitgroeien tot een ramp bij een kerk zonder calamiteitenplan dan bij een cultureelerfgoedinstelling).
- Er zijn veel noden, zeker operationeel (nooddepots, kanalen voor aanvoer of lenen van noodmateriaal...)
- Een eenduidige terminologie (erfgoed + besturen en hulpdiensten) zodat alle actoren elkaar begrijpen
- Aansluitend hierop wordt het belang van oefeningen nogmaals onderstreept.

Bijlage 4-2: Verslag digitale infosessie 25 februari 2025

Spontane vragen en opmerkingen na korte presentatie van het project:

- Wie maakt deel uit van de expertengroep?
- Bekijkt het project ook wie in een crisiscel zou moeten zitten?
- Wanneer en hoe zal het eindrapport geraadpleegd kunnen worden? Er wordt bijvoorbeeld gevraagd naar concrete resultaten van het onderzoek zodat men daar zelf mee aan de slag kan voor het eigen calamiteitenplan, vooral voor de contacten met de hulpdiensten (bv. lijsten voor vriesopslag, noodopslag...).
- Meerdere deelnemers vragen of gewapend conflict ook als ramp beschouwd wordt binnen het project. Daarbij wordt ook de vraag gesteld of de scenario's die in WP 4 worden opgesteld ook werkbaar zijn in de context van gewapend conflict. In Nederland (RCE) staat paraatheid bij gewapend conflict hoger op de agenda. Hoe gaan we dat in Vlaanderen, bij uitbreiding België, doen? Vanuit deze bezorgdheid is er vanuit het erfgoedveld ook een vraag (of verwachting) dat de overheid hierover gaat communiceren!
- Een andere bezorgdheid is financiering (subsidies) die steeds verder afgebouwd wordt. Voor Monumentenzorg zijn zulke besparingen niet in lijn met de verwachtingen die gesteld worden om in te zetten op netwerken, samenwerken, op elkaar afstemmen en zich engageren om zich beter voor te bereiden op rampen, zonder dat er extra financiële stimulansen zijn.
- Er wordt benadrukt dat er meer ingezet moet worden op actoren die interveniëren tijdens en na noodsituaties en die dat dus al als hun *core business* hebben (bv. Monumentenzorg die na brand op site komt voor conditierapporten).
- Er is vraag naar een model/format/richtlijnen om zelf aan de slag te gaan met (evacuatie)oefeningen. De erfgoedcellen zouden die dan verder kunnen verspreiden naar niet-professionele actoren.
- Er is ook vraag naar praktische tools (bv. een app waar beschikbaarheid van noodmateriaal, noodopslag, vriesinstallaties, experts die men kan contacteren...) voor (incidenten en) calamiteiten.
- Hoe zit het met communicatie voor/tijdens/na een ramp? Op communicatie(structuren) moet best ook een focus gelegd worden bij een rampenstrategie.
- Vanuit beredderingsbedrijven wordt ook gesteld, naar het beleid toe, dat er best ook werk gemaakt wordt van de professionalisering van de commerciële sector: hier wordt met deze sector anders omgegaan dan in het buitenland.
- Het belang elkaar te (leren) kennen wordt onderstreept, met name de erfgoedsector en de sector van het crisisbeheer en noodplanning.

Besluit

Zoals tijdens de eerste infosessie (oktober 2023) betreffen de **bekommernissen in het erfgoedveld vooral de eigen instelling** (het opstellen van het eigen calamiteitenplan en het beroep kunnen doen op lokale netwerken voor noodopslag, noodmateriaal) en de middelen die de overheid daartoe ter beschikking stelt wat betreft preventie en paraatheid. Er worden verwachtingen gecreëerd naar de ontwikkeling van **praktische instrumenten**.

Een nieuwe bezorgdheid reflecteert een veranderende geo-politieke situatie, met een **toenemend risico op gewapend conflict**, al zeggen sommige stemmen dat er prangender zaken in Vlaanderen zijn dan zich voor te bereiden op een eventuele oorlog.

Bijlage 4-3: Verslag kerngroep 17/2/2025 - project Rampenstrategie

Aanwezig: Stefan Decraemer (NOE, Raakvlak), Kristien Gillis (NCCN), Lien Lombaert (Ename, Depotnetwerk, provincie Oost-Vlaanderen), Nils Roofthoofd (erfgoedcel Leuven, coördinator calamiteitennetwerk Leuven), Elvira Servaes (KMSKA), Estelle De Bruyn (KIK), Vanessa Boschloos (BSB), Joke Beyl (FARO)

Verontschuldigd: Hans Clarysse (Brandweer Vlaanderen), Judith Delbaere (PARCUM), Wesley De Smet (facility manager MSK Gent; PSA-netwerk; calamiteitendenktank), Benjamin Goes (Président du Groupe de travail interfédéral relatif à la Protection des biens culturels en cas de conflit armé de la CIDH)

Afwezig: Niels Bouwens (VVSG), Hilde Wouters (Monumentenwacht Vlaanderen)

Verslag: Vanessa Boschloos en Joke Beyl

Introductie/samenvatting werksessie 1

5 thema's gedefinieerd:

Communicatie

Oefeningen/opleidingen

Ondersteuning/netwerken

Procedures (decreet, intern)

In kaart brengen (noden, behoeften)

Acties voor het thema 'oefeningen/opleidingen':

- Stimulansen (incentives) voor het volgen van oefeningen/opleidingen
- Controlemechanisme (door een organisatie?) binnen organisaties om de opvolging van oefeningen te waarborgen
- Een centrale organisatie die een overzichtslijst maakt van beschikbare opleidingen
- Het aanpassen van een "train-the-trainers"-formule aan crisisbeheer, om een team van trainers op te bouwen
- Frequentie van oefeningen/opleidingen vaststellen (vervolgopleidingen, oefenkalender)
- Definitie van een kwalitatieve oefening

Werksessie 2

Methode: acties voor het thema 'communicatie' definiëren (a.h.v. brainstorming met post-its). Vervolgens prioriteiten toewijzen aan de acties voor de thema's 'Opleiding/training (zie Werksessie 1) en 'communicatie'. En dan in 2 groepen telkens 2 prioriteiten uitwerken.

Acties voor het thema 'communicatie':

Mb.t. actoren (wie?)

- Mapping (overzicht): wie, wat, welke rol in communicatie? --> afhankelijk van aard (bv. cyberaanval) en schaalgrootte van de calamiteit.
- Wie communiceert met wie? Wie is het doelpubliek?
- Communicatie naar grote publiek vs. Communicatie binnen de sector (om te leren van elkaars ervaringen): Binnen de sector communiceren over calamiteiten zou wel interessant zijn om erover te leren en door te hebben hoe frequent bepaalde zaken voorkomen --> om bepaalde angst voor communicatie weg te nemen door beseft dat het overal gebeurt.
- Hoe gebeurt crisiscommunicatie in andere sectoren (ziekenhuizen, onderwijs?)
- D5 team = Opgeleide mensen om op lokaal niveau communicatie mee op te nemen (en krijgen daar opleiding in).
- Opleiding crisiscommunicatie voor (communicatieverantwoordelijken van) erfgoedinstellingen: relevant? Overstijgt crisiscommunicatie dit niveau niet?

M.b.t. communicatiekanaal (hoe?)

- Eenduidig kanaal om te communiceren
- Centraliseren van info bij een bepaalde actor: centrale plek om info te vinden over de ramp
- Lokale, zone-gebonden communicatiekanalen die overkoepelend werken
- Wat met DICE? Bruikbaar in dit geval?
- Kanaal enkel voor professionals of ook voor vrijwilligers?
- Eenduidig kanaal voor updates (vermijden dat verhaal eigen leven begint te leiden)
- Richtlijnen over welk medium (telefoon, whatsapp, mail,...) en back-up (wat als systeem uitligt?)

M.b.t. wat er wordt gecommuniceerd, inhoud (wat?)

- Waarover wordt er gecommuniceerd? Overload vermijden!
- Open uitwisseling van informatie binnen de perken van veiligheid (niet alle info over calamiteiten wordt gedeeld uit angst voor vingerwijzen, werk niet goed gedaan, imagoschade, commerciële schade... -> **vertrouwen** en durven melden is heel belangrijk)
- We know, we do, we care, we'll be back
- Evaluatie van communicatie na ramp

M.b.t. verloop, tijd (wanneer?)

- Hoe sneller je communiceert, hoe sneller je de juiste hulp kan krijgen, maar gebeurt dit?
- Post-crisis: wanneer

Bepalen prioritaire acties:

Opleidingen/oefeningen

- Centrale organisatie/overzicht
- Train-the-trainers

Communicatie

- Kanaal
- Wat (training en methodologie)

Uitwerken prioritaire acties per thema (zie ingevulde documenten):

Communicatie:

1. Duurzaam, eenduidig, performant communicatiekanaal

Verantwoordelijke: Binnenlands Bestuur (wegens verschillende beleidsdomeinen)

Onderzoek/ in kaart brengen bestaande systemen

Dynamisch gegeven: meegroeien met veranderingen in het landschap

2. Crisiscommunicatie binnen instelling: opleiding

Verantwoordelijke: Binnenlands Bestuur

Bestaande opleidingen in crisiscommunicatie openstellen voor erfgoedsector of specifieke opleidingen voor erfgoedexperts

FARO: opleidingen promoten

Opleidingen/oefeningen:

1. Centrale organisatie/overzicht

Verantwoordelijke: voorlopig nog niet ingevuld

Erfgoedcellen als makelaars om niet-professionelen te betrekken

Opleiding Rampenmanagement (interuniversitair)

Internationale opleidingen?

Hoe realistisch zijn betalende opleidingen voor kleine erfgoedinstellingen?

2. Train-the-trainers

Vervolgstep van punt 1

Ervaringsdeskundigen spelen hier een belangrijke rol: generalisten, noodplanningsambtenaren, beredderingsbedrijven, ev. Internationaal.

Bijlage 4-4: Verslag kerngroep 3/12/2024 - project Rampenstrategie

Aanwezig: Wesley De Smet (facility manager MSK Gent; PSA-netwerk; calamiteitendenktank), Kristien Gillis (NCCN), Lien Lombaert (Ename, Depotnetwerk, provincie Oost-Vlaanderen), Nils Roofthoofd (erfgoedcel Leuven, coördinator calamiteitennetwerk Leuven), Elvira Servaes (KMSKA), Estelle De Bruyn (KIK), Vanessa Boschloos (BSB), Joke Beyl (FARO)

Verontschuldigd: Inge Baetens (NOE), Judith Delbaere (PARCUM), Benjamin Goes (Président du Groupe de travail interfédéral relatif à la Protection des biens culturels en cas de conflit armé de la CIDH)

Afwezig: Niels Bouwens (VVSG), Hans Clarysse (Brandweer Vlaanderen), Hilde Wouters (Monumentenwacht Vlaanderen)

Verslag: Vanessa Boschloos en Joke Beyl

Stap 1: silent brainstorm + delen van acties met de groep → doel = acties identificeren voor beleidsaanbeveling 3:

“De risicocultuur en weerbaarheid van de erfgoedsector versterken in verband met de vijf componenten van crisisbeheer:

- Sensibiliseren van de erfgoedbeheerder om het risicobewustzijn aan te scherpen, de paraatheid te versterken in een noodsituatie, de kwaliteit van de noodinterventie en het herstel te verbeteren en elke noodsituatie evalueren voor een betere weerbaarheid in de toekomst.
- De dienstverlenende erfgoedorganisaties stimuleren om in te zetten op kwaliteitszorg, informatiedeling, expertise-uitwisseling en vorming over deze vijf componenten.”

Sensibiliseren:

- Communicatiedienst NCCN zet hier sterk op in. Centrale vraag = wie moeten we bereiken? **Opleidingen, infosessies, oefenen** --> helpt ook om te sensibiliseren
- Ervaringsdeskundigen laten spreken op **netwerkbijeenkomsten**
- Laten volgen van theoretische en praktische **oefeningen** (paraatheid + sensibilisering samen)
- **Simuleren** van een noodsituatie
- Case overstromingen 2021 uitspelen: veel steden liggen aan rivieren, is heel realistisch
- Werken op grootte van beheerder: wat met niet-professionele organisaties of lokale musea? Zij moeten er ook iets mee zijn. Het moet haalbaar zijn voor hen.
- Gerichte **opleidingen en vormingen**
- **Praktijkoefeningen** werken heel sensibiliserend. Je bent zekerder en durft sneller te handelen in noodsituatie.
- Ook mensen van de technische dienst zijn belangrijk. Nood aan **interne afstemming**.
- **Beleidsmakers** moeten ook mee zijn.

Bijlage 4-4

- (Gratis) screening door een expert van je locatie met als doel concrete aanbevelingen.
- **Campagne**, infowaaiers verdelen.
- Aandacht ervoor vragen op netwerkevents.
- Informatie ter beschikking stellen.
- Zorgen voor voorbeelden en eenvoudige uitleg: mensen duiden wat precies het probleem/belang is. Mensen organisatiebreed sensibiliseren.
- Confrontatie is belangrijk: mensen duidelijk maken dat wat ze doen of niet doen kan leiden tot gevaarlijke situaties.
- Zichtbaar maken van impact van rampen (bv. project Oceans are rising).
- Campagne vanuit Vlaamse overheid of NCCN
- Netwerk rond calamiteiten --> streven naar **één calamiteitennetwerk** binnen de sector, er bestaan nu zaken naast elkaar. Calamiteitennetwerk van FARO is iets overkoepelends. Kennis en expertise moet gebundeld worden binnen de erfgoedsector. MAAR: op lokaal niveau bestaan er ook netwerken die hun nut hebben. Maar dit kan meer op praktisch niveau zijn.
- Studiedagen over concrete incidenten.
- **Nood aan charter of verplichten (decretaal?)** om een beleid te hebben rond risicobeheer. Nood aan dwingend karakter. Eventueel vasthangen aan subsidies. MAAR is ook niet heiligmakend, er moet ook opvolging zijn. Wordt een plan levend gehouden? Audits ieder jaar? Minimumgrens bepalen.
- Takenpakket van vrijwilligers bv. kerken is al veel te hoog. Wie moet het doen?

Paraatheid:

- Noodplan: fysiek document met duidelijke definities: wat is een calamiteit?
- Leidraad **op maat**. Format op maat van een erfgoedgebouw.
- Waterval: eerst noodplan, dan calamiteitenplan. Zijn plannen op elkaar afgestemd? Updaten van telefoonnummers, weten waar welke info zich bevindt.
- **Procedures levend houden**: als organisatie groeit of verandert is het een opgave om iedereen steeds mee en blijvend te hebben in het verhaal.
- Contacten met **externen (politie, brandweer)** blijven checken: bv. kloppen telefoonnummers nog?
- **Opleidingen**
- **Oefenen** met relevante partners
- **Materiaal verzamelen** en weten waar het ligt en checken of het up to date is.
- **Karteren**: waar zitten mensen die kunnen worden ingeschakeld (vrijwilligers, materiaal, depots bv. gemeentelijke loods, nooddepots)
- **Noden en behoeften in kaart brengen**: wat ontbreekt om ons noodplan te kunnen uitvoeren? Wat kunnen andere partners aanbrengen? Wat hebben die andere partners nodig?
- In kaart brengen of er genoeg mensen zijn per organisatie als een ramp zich voordoet. --> hoort ook bij sensibilisatie.
- Steekkaart per regio: mensen, materiaal, ruimte.
- Locaties voor evacuatie (**nooddepots**): wat bij een grote ramp? Waar kan je iets maandenlang stockeren? Waar zijn er locaties hiervoor?

- Gemeente betrekken voor **logistieke ondersteuning**, zeker belangrijk voor kleine erfgoedinstellingen
- Werking rond calamiteiten zou een specifieke opdracht moeten zijn in een organisatie, **formeel opgenomen in een takenpakket**. Iemand moet het trekken.
- Begeleiding voor opstellen van calamiteitenplan, zeker ook belangrijk voor kleine organisaties. Belangrijk om te laten weten (sensibilisatie) bij welke dienstverleners ze hiervoor terecht kunnen.
- Toegewijde mensen die je per regio **met elkaar in contact** kan brengen.
- Wat is realistisch? Je kan je niet op alles voorbereiden. Wel: overstroming, chemische ramp. Bv. Massale brand die heel Leuven in de as legt lijkt ons niet realistisch. En in dat geval kan je ook niets meer doen. Dus je moet je voorbereiden op wat realistisch is om op in te spelen. Moeten we tijd steken in bv. voorbereiden op een kernramp? --> nood aan risicoanalyse. Maar wel nadenken over wat als er een grootschalige evacuatie plaatsvindt, hoe kan je dan wel de objecten veiligstellen met oog op diefstal of vandalisme?
- Wat bij grote elektriciteitspannes? Is hier aandacht voor in het calamiteitenplan?

Noodinterventie/crisisbeheer:

- Vrijwilligers inschakelen, maar ligt gevoelig. Sommigen doen het goed, anderen haken af. **Managen van vrijwilligers** kost ook mankracht. Wat met niet-opgeleide vrijwilligers? Is vaak moeilijker qua management.
- Lijn met **crisisteam**: crisis gaat niet enkel over erfgoed. Belangrijk om contact te hebben met crisisbeheer (brandweer, politie,..) om bv. toelatingen te bekomen. Nood aan **aanspreekpunt** voor erfgoedactoren.
- Vooralarm/alarm --> weten wie je kan samenroepen en hoe beschikbaar ze zijn. Werken met wachttol. **Procedures**.
- **Duidelijke opdrachten**: wie doet wat? Wie doet operationele en beleidsmatige coördinatie? Zorgen dat beide op elkaar afgestemd zijn.

- Wat als het heel team getroffen is door de ramp? Wie springt dan in? **Netwerk voor hulp?**
- Activeren van bestaande netwerken.
- Lokaal netwerk inschakelen en opschalen wanneer nodig
- Reflex voor interventieisten: **ook aan erfgoed denken bij interventies**. Mensen komen op de eerste plaats, maar er is ook erfgoed.
- Infomanagement: zorgen dat **info goed doorstroomt**. Logboek bijhouden tijdens crisis. Bepalen wie dit bijhoudt.
- Wijze van communicatie: over welk **kanaal communiceren** we? Kan je als erfgoedinstelling mee instappen in bestaande kanalen/netwerken van crisisbeheer? Hoe haalbaar is dat? Bv. Paragon: erfgoed hierin integreren?
- Zorgen voor back-up: wat als communicatienetwerk uitligt?
- Noodgroep in whatsapp (communicatie en is logboek)
- **Procedures moeten gecoördineerd** worden.
- Coördinatie: vermijden dat verschillende coördinatoren naast elkaar aan het werk zijn.
- **Rollen moeten gekend zijn**. Iedereen moet weten wat die moet doen.
- **Veilige crisisruimte** waar je strategische beslissingen maakt

- Engagements, **afspraken, intentieverklaringen met de hulpdiensten/gemeente** op papier: wie biedt welke hulp aan in geval van nood?
- Psychosociale ondersteuning voor alle betrokkenen
- Externe crisiscommunicatie: contacten met pers --> communicatieteam

Herstel:

- **Disaster recovery plan** uitschrijven (vooraf hierover nadenken)
- Steekkaart per regio: welk materiaal en welke expertise is er
- **Uitwisseling materiaal, kennisnetwerk**
- Solidariteit
- **Financiële** middelen/fonds
- In kaart brengen waar commerciële **beredderingsbedrijven in binnen- en buitenland** mee bezig zijn, wat ze kunnen opvangen --> goed contact mee onderhouden
- **Verzekeringen:** infopunt voorzien waar je terecht kan met vragen over verzekeringen. Aansprakelijkheid: duidelijke rollen vastleggen. Wie is aansprakelijk voor wat?
- Mensen/experten zo snel mogelijk op juiste plaats laten terechtkomen: zorgen dat wat geëvacueerd wordt op juiste manier behandeld wordt (**efficiëntie, coördinatie**)
- Technische debriefing wanneer je overgaat van noodinterventie naar herstel
- **Psychosociale** ondersteuning voor alle betrokkenen
- Overzicht behouden, indien niet is hersteltijd veel groter
- Zoektocht naar langdurige **bewaarlocaties:** zijn er overal nooddepots? Wat indien niet? Bv. Geen depot in arrondissement Leuven: moet op hoger beleidsniveau aangepakt worden
- Externe **post-crisis communicatie:** contacten met pers --> communicatieteam. Laten weten dat men er nog mee bezig is.
- Mensen **vrijstellen** --> enkel en alleen even met herstel bezig zijn
- Vanuit beleid ruimte voorzien aan instelling dat die zich niet moet houden aan bepaalde regels na noodsituatie bv. Uitstel geven om bepaald plan te realiseren (bv. bezoekcijfers)

Evaluatie:

- **Verschillende actoren betrekken** in evaluatie
- Iedereen heeft een stem: iedereen aan het woord laten hoe men het heeft ervaren: verschillende debriefings voorzien
- Voldoende **tijd voorzien** voor evaluatie: hiervoor **vrijgesteld worden** zodat dit grondig kan gebeuren, ev. met externen
- Vraagt **openheid** en **grondigheid:** wat is er niet goed gelopen --> ook durven naar kijken.
- Uitwisseling en openheid: ervaring delen
- Lessons learned **breed communiceren:** zo kan je groeien zonder zelf een calamiteit meegemaakt te hebben
- Never waste a good crisis: wat leren we hieruit opdat het niet meer zou gebeuren of toch niet in die mate?
- Aanpassen van risicoanalyse in calamiteitenplanning --> **procedures aanpassen**

- **Methodiek aanreiken**, vast format voor evalueren --> kunnen bestaande documenten van NCCN gedeeld worden?
- Iemand aanstellen die de evaluatie in handen neemt en alle facetten onderzoekt

Stap 2: mijlpalen --> doel = samenvatten bovenstaande acties

- Communicatie
- Oefeningen/opleidingen
- Ondersteuning/netwerken
- Procedures (decreet, intern)
- In kaart brengen (noden, behoeften)

Mijlpaal Oefeningen/opleidingen: elke medewerker betrokken bij de noodplanning heeft minstens één opleiding gevolgd in een bepaalde periode. Collectiehulpverlening is één ding, er zijn nog veel andere opleidingen (bv. Zie NCCN) Of: Elke organisatie verzekert zich ervan op regelmatige basis rampenoefeningen en –opleidingen te volgen. --> Opsplitsen in oefenen en opleiden. Wat begrijpen we onder oefenen (schaal kan verschillen)? Hoeven we niet verder te definiëren, gewoon het principe van oefenen staat hier centraal.

Wie overziet dit? Is er controleorgaan? Wie biedt **oefen- of opleidingskalender** aan bv. Op Vlaams niveau? Het zou goed zijn mocht dit gebundeld worden. Privé (beredderingsbedrijven) moet ook betrokken worden en in kalender opgenomen worden. **Kwaliteit** van oefeningen en opleidingen moet goed zijn.

Voor oefeningen netwerk zoals RE-ORG inrichten: piramidesysteem --> moederorganisaties goede opleiding geven en zij geven het aan dochterorganisaties en zo deint het verder uit. Zie ook training ICCROM.

Alles samenvoegen tot één opleiding is ook geen goed idee, maar misschien kan het wel samenwerking tussen verschillende organisaties zijn.

Postgraduaat rampenmanagement NCCN is een voorbeeld van samenwerking tussen verschillende organisaties.

Bepaalde opleidingen wettelijke waarde geven zodat men weet welk soort opleiding men gevolgd moet hebben? --> dan moet het aanbod er wel zijn MAAR het in een decreet zetten van bepaalde oefeningen is geen goed idee, wel dat een calamiteitenplan kwalitatief moet zijn. Maar dan moet er wel controle en opvolging zijn van kwaliteit. Maar wie moet dit doen? Het moet vanuit de sector komen, via **netwerken**. Maar je hebt hiervoor **trekkers** nodig die hiervoor tijd moeten krijgen. Incentives zijn ook nodig: bv. Je bent verplicht deel te nemen aan calamiteitennetwerk. Maar wat als personen binnen organisaties wegvallen, zit het voldoende **verankerd** in de organisatie? Duurzaamheid! Bv. Via intentieverklaring, engagement.

Bijlage 4-5: Scenario's voor het behoud en beheer van erfgoed in nood in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad (WP4)

Inhoudsopgave

Inleiding: Scenario's voor een veerkrachtige toekomst	2
Vier scenario's.....	4
Scenario A: DCJM, AOE en bovenlokale calamiteitennetwerken	6
Scenario B: DCJM, AOE, Monumentenwacht Vlaanderen en BSB	8
Scenario C: Crisiscentrum van de Vlaamse Overheid en BSB.....	9
Scenario D: Federaal crisisbeheer en BSB.....	11

Inleiding: Scenario's voor een veerkrachtige toekomst

In WP4 bouwen we verder op de resultaten van de voorgaande werkpakketten. We gebruiken deze als basis om een aantal scenario's uit te werken die leiden tot **gecoördineerde, daadkrachtige en efficiënte actie voor, tijdens en na een grootschalige ramp** die het instellingsniveau overstijgt.

De stand van zaken die in het eerste werkpakket in kaart werd gebracht, toonde aan dat er nood is aan meer **regelgeving, sensibilisering, en samenwerking**, en aan een systematische en gestructureerde **dataverzameling en -analyse**. In het tweede werkpakket bleek uit de analyse van de brand aan de Universiteit Antwerpen in 2022 het belang van **kennisvergaring, kennisdeling en kennistoepassing** over erfgoed in nood, zowel binnen de erfgoedorganisatie, in een lokaal netwerk als met de hulpdiensten. De analyse van de overstromingen in Wallonië in 2021 door het KIK wees erop dat het noodzakelijk is dat **de rollen en verantwoordelijkheden** van erfgoedactoren duidelijker worden vastgelegd en dat er behoefte is aan een **langetermijnstrategie** voor crisisbeheer in de erfgoedsector met een sterke focus op structurele samenwerking tussen het erfgoedveld en de sector van het crisisbeheer. Dit omvat tevens een grondige evaluatie van de impact van rampen. De simulaties in Antwerpen en Brussel in het derde werkpakket wijzen op het belang van de **aanwezigheid van de erfgoedsector in het crisiscentrum** van de disciplines of de verantwoordelijke overheid tijdens de noodsituatie en op het belang van **preventie en paraatheid**. De gesprekken met de kerngroep, ten slotte, bevestigden de bovenstaande vaststellingen.

De **denkoefening** in dit document is gebaseerd op deze conclusies. De analyses toonden aan waar de pijnpunten zich vandaag bevinden voor het ontwikkelen van een rampenstrategie voor erfgoed in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad. Hier reiken we mogelijke **scenario's** aan voor een veerkrachtige erfgoedtoekomst. Belangrijk hierbij is te onthouden dat dit een **levend document** is dat bij voorkeur permanent onder de loep gehouden en bijgewerkt wordt, afhankelijk van evoluties in de erfgoedsector en crisisbeheer en op internationaal politiek, economisch, sociaal, technologisch of klimaatvlak.

Vooraleer we dieper ingaan op deze scenario's, schetsen we nog even de **complexe context** waarbinnen deze denkoefening zich afspeelt.

Door de **bevoegdheidsverdeling** in België hebben we vandaag te maken met verschillende beleidsactoren die ieder voor een bepaald aspect van erfgoed verantwoordelijk zijn. De **gemeenschappen** en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn bevoegd voor roerend en immaterieel erfgoed (= cultureel erfgoed), terwijl het onroerend erfgoed, dat samenhangt met ruimtelijke ordening, onder de **gewesten** (en de Duitstalige gemeenschap) valt. Dat leidt bijvoorbeeld tot een **asymmetrische relatie** tussen cultureel erfgoed, waar een steunpunt als FARO een belangrijke intermediaire en ondersteunende rol speelt, en onroerend erfgoed, waar een gelijkaardig steunpunt ontbreekt. In het tweetalig gebied **Brussel-Hoofdstad** is de situatie nog complexer, doordat het gewest daar niet enkel bevoegd is voor onroerend erfgoed, maar ook voor cultureel erfgoed dat lokaal en bicultureel belangrijk is. Voor het overige cultureel erfgoed zijn zowel de Vlaamse als de Franse Gemeenschap verantwoordelijk, afhankelijk van de taalgemeenschap en de specifieke aard van het erfgoed. Daarnaast zijn er in België tien **Federale Wetenschappelijke Instellingen** (FWI's) met cultureel, wetenschappelijk en/of natuurhistorisch erfgoed. Ook de **provincies** hebben nog steeds een bevoegdheid, meer

bepaald voor onroerend erfgoed dat niet wettelijk beschermd is via het Onroerenderfgoeddecreet.

Binnen de Vlaamse erfgoedsector wordt een onderscheid gemaakt **tussen landelijke en bovenlokale erfgoedbeheerders** die subsidies ontvangen. Daarnaast zijn er nog **dienstverlenende organisaties** (bv. KIK, FARO, de landelijke dienstverleners, de erfgoedcellen, de Intergemeentelijke onroerend erfgoeddiensten (IOED's) en **organisaties die op het terrein een rol spelen**, zowel privaat (bv. beredderingsbedrijven), gouvernementeel (bv. Monumentenwacht) als niet-gouvernementeel (bv. Blue Shield Belgium).

Daar komt bij dat wat **crisisbeheer** in België betreft, de bevoegdheden zich bevinden bij de **federale overheid, de provincies en de gemeenten**.

Diverse scenario's worden in dit document uitgewerkt, rekening houdend met de huidige bevoegdheidsverdeling en met mogelijke hervormingen. In Brussel is bovendien nauwe samenwerking met safe.brussels en urban.brussels noodzakelijk, ongeacht het gekozen model. De voorstellen in dit document vormen een dynamisch kader dat continu moet worden geëvalueerd en bijgestuurd in functie van evoluties binnen de erfgoedsector en de sector van crisisbeheer en noodplanning.

Vier scenario's

Op basis van de analyses in de voorgaande werkpakketten komen we op dit moment tot vier **scenario's voor rampenbescherming voor erfgoed**¹. Dit brengt meerdere opties met zich mee die verband houden met de **financiële middelen** die men kan inzetten.

Er kan gekozen worden om in eerste instantie in te zetten op de realisatie van een scenario voor – en dus voorbereid te zijn op – rampen op gemeentelijk vlak en pas nadien op de andere niveaus. Maar evengoed kan de omgekeerde strategie de voorkeur krijgen en kan ervoor gekozen worden om eerst en vooral voorbereid te zijn op rampen waarbij het federale niveau in actie treedt. Het is dus een optie om bepaalde scenario's één na één uit te werken, maar evengoed kan gekozen worden om te investeren in een gelijktijdig uitbouwen van meerdere scenario's. **Bij deze keuze is het – tenzij de financiële middelen voldoende toereikend zijn – aangewezen rekening te houden met de waarschijnlijkheid dat bepaalde rampscenario's zich voltrekken in Vlaanderen (zie WP 1)**. Voorts is het ook zo dat voor het federale bestuursniveau meerdere scenario's mogelijk zijn. **Hierbij kan de keuze om in te zetten op de realisatie van een bepaald scenario ingegeven worden door de voorwaarden, voor- en nadelen van de verschillende scenario's**.

Het grote voordeel van werken met scenario's is dat elk van deze scenario's rekening houdt met de risicocycclus als een geheel. Preventie en paraatheid, crisisbeheer, herstel en evaluatie worden in hun context bekeken. Aangezien rampen steeds complexer worden en steeds vaker in verband staan met elkaar², **is werken met scenario's die structureel en duurzaam zijn doordat ze aandacht hebben voor zowel de periode voor, tijdens als na een ramp, een toekomstbestendige strategie**. Deze scenario's zijn dus overkoepelende scenario's.

Het document 'Crisisbeheermodellen' moet gezien worden als een uitwerking van de fase tijdens een ramp, omdat hierbij de samenwerking met de diensten van crisisbeheer en noodplanning essentieel is. **Ten slotte gaan we in het document 'Actoren en taken' uitgebreid in op de actoren die een rol spelen in elk van de scenario's en op hun huidige en toekomstige taken**. Afhankelijk van het gekozen scenario spelen immers andere actoren een coördinerende rol. Hierbij maken we een onderscheid tussen actoren die op beleidsvlak een rol spelen, op adviserend vlak in de erfgoedsector, en op het terrein in de erfgoedsector. Behalve deze centrale actoren, komen in het document 'Actoren en taken' ook de ondersteunende actoren aan bod.

---

¹ Dit betekent niet dat er geen andere scenario's in de toekomst kunnen bijkomen.

² Council of the European Union, Forward look 2025 Time for Leadership, January 2025, [art-forward-look-2025.pdf](#) (geraadpleegd op 04/02/2025)

Tabel 1: Overzicht van scenario's met centrale actoren

Niveau ramp	Scenario	Centrale beleidsactor(en)	Centrale adviserende actor(en)	Centrale actor(en) op het terrein
Gemeentelijk	A	DCJM + AOE	FARO + provinciale erfgoeddiensten en AOE + BSB	Erfgoedcellen + IOED's + BSB
Provinciaal	B	DCJM + AOE	FARO + provinciale erfgoeddiensten en AOE + BSB	Monumentenwacht Vlaanderen en provinciale afdelingen + BSB
Federaal	C	Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken (Crisiscentrum van de Vlaamse overheid)	FARO + provinciale erfgoeddiensten en AOE + BSB	BSB
Federaal	D	Federaal crisisbeheer (NCCN)	KIK	Task force erfgoed binnen D4 + BSB

Scenario A: DCJM, AOE en bovenlokale calamiteitennetwerken

In dit scenario worden de **nieuwe beleidstaken toegewezen aan het Departement Cultuur, Jeugd en Media en aan het agentschap Onroerend Erfgoed**. Zij kunnen aan de hand van een **formeel samenwerkingsakkoord** samen de verantwoordelijkheid dragen voor het veiligstellen van erfgoed in noodsituaties en dit met **bovenlokale of stedelijke calamiteitennetwerken en BSB als structurele partners op het terrein**.

Voorwaarden

- Nood aan **ondersteuning van de erfgoedcellen en intergemeentelijke onroerend-erfgoeddiensten** om deze extra taak erbij te nemen. Dit betekent zowel financiële ondersteuning, als inhoudelijke en organisatorische ondersteuning.
- Gemeenten of steden waar nog geen erfgoedcel of intergemeentelijke onroerend-erfgoeddienst werkzaam is, zouden in deze strategie **gestimuleerd** moeten worden werk te maken van aansluiting bij of inrichting van een erfgoedcel of intergemeentelijke onroerend-erfgoeddienst.
- **Via de erfgoedcellen en de intergemeentelijke onroerend-erfgoeddiensten** kunnen deze bovenlokale of stedelijke netwerken uitgebouwd en gecoördineerd worden.
- Het is aangewezen dat erfgoedcellen en intergemeentelijke onroerend-erfgoeddiensten die hetzelfde werkingsgebied onder hun hoede hebben hiervoor **samenwerken**.
- Bovenlokale netwerken moeten beschikken over interventieteams die opgeleid en beschikbaar zijn voor noodinterventies. Ze moeten rechtstreeks contact onderhouden met de strategische niveaus: FARO als adviserende actor en AOE en DCJM als beleidsactoren. Indien deze voorwaarde niet vervuld is, moet BSB de centrale rol op het terrein op zich kunnen nemen en het rechtstreeks contact met de strategische niveaus onderhouden.
- **FARO** kan als steunpunt voor de cultureel-erfgoedsector ondersteuning en advies geven. **De provinciale erfgoeddiensten en AOE** kunnen dezelfde rol opnemen om de onroerend-erfgoedsector te ondersteunen.
- De provinciale erfgoeddiensten kunnen **aanvullende subsidiëring** voorzien voor de ondersteuning van de intergemeentelijke onroerend-erfgoeddiensten.

Voordelen

- Er moet **geen nieuwe structuur** of organisatie in het leven geroepen worden. De ervaring die er reeds is, kan aangewend worden om nieuwe taken op zich te nemen.
- Er bestaan **precedenten** die werken: Het Varend-erfgoeddecreet is zo'n precedent van een formeel samenwerkingsakkoord tussen DCJM en AOE: varend erfgoed is een bevoegdheid van de Vlaamse Gemeenschap, maar het AOE is belast met de uitvoering van dit decreet en het beleid.
- Deze strategie zorgt voor **snelle en efficiënte hulpverlening in geval van nood**.
- **Voeling met (boven)lokale noden** in rampenbestrijding.
- **Buitenlandse voorbeelden** tonen al lang aan – zie bijvoorbeeld Duitsland of Zwitserland – dat dergelijke netwerken **de investering waard** zijn.
- Redden van erfgoed in noodsituaties is reeds de doelstelling van Blue Shield Belgium. BSB heeft een **sterke basis van deskundige vrijwilligers** en een **internationale achterban** om op terug te vallen.

- Blue Shield Belgium heeft reeds contacten en **afspraken met gouverneurs in Wallonië: deze samenwerkingsakkoorden kunnen uitgebreid worden naar de Vlaamse provincies.**
- Blue Shield Belgium werkt **over grenzen** van gemeenschappen en gewesten heen.

Nadelen

- De **voordelen** van deze netwerken spelen **voornamelijk op het lokale en bovenlokale vlak**. Te grote fysieke afstanden tussen de erfgoedactoren doen de voordelen van deze strategie teniet.
- De erfgoedcellen en intergemeentelijke onroerend-erfgoeddiensten hebben **nood aan een overkoepelende en verbindende actor in geval van een noodsituatie op provinciaal, Vlaams of nationaal niveau.**
- Noch het Onroerend-erfgoeddecreet noch het Cultureel-erfgoeddecreet stuurt aan op een landelijk dekkend netwerk van IOED's en Erfgoedcellen. Beide decreten leggen de keuze bij lokale besturen om een IOED en/of erfgoedcel op te richten. Hierdoor zal het netwerk van IOED's en Erfgoedcellen altijd **blinde vlekken** vertonen. Dit nadeel geldt ook voor de Onroerend-Erfgoedgemeenten: slechts een beperkt aantal centrumsteden/kunststeden heeft zich laten erkennen.
- Er bestaan nog niet veel professionele bovenlokale calamiteitennetwerken in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad. Bovendien zijn de onderlinge verschillen en snelheden³ groot. **De ervaring met rampenbestrijding in dergelijke netwerken is op dit moment dan ook klein.** Dit vraagt immers oefeningen, trainingen en simulaties.

---

³ Bepaalde netwerken staan al verder dan andere (zie WP1). Ze zijn beter georganiseerd, er bestaan afspraken op papier, er zijn meer partners betrokken of ze hebben meer financiële middelen of ze zijn er gewoon al langer mee bezig dan andere calamiteitennetwerken.

Scenario B: DCJM, AOE, Monumentenwacht Vlaanderen en BSB

In dit scenario worden de **nieuwe beleidstaken toegewezen aan het Departement Cultuur, Jeugd en Media en aan het Agentschap Onroerend Erfgoed**. Zij kunnen aan de hand van een **formeel samenwerkingsakkoord** samen de verantwoordelijkheid dragen voor het veiligstellen van erfgoed in noodsituaties en dit met **Monumentenwacht Vlaanderen, de provinciale afdelingen, en Blue Shield Belgium als structurele partners op het terrein**.

Voorwaarden

- **Financiële versterking** van het Belgische Blauwe Schildcomité en Monumentenwacht Vlaanderen door de Vlaamse Overheid.
- **Erkenning en accreditatie van Monumentenwacht Vlaanderen en BSB** om in noodsituaties als partner van de overheid op te treden.
- **FARO** kan een centrale rol opnemen voor cultureel erfgoed **op adviserend vlak**. De **provinciale erfgoeddiensten en AOE** kunnen een gelijkaardige rol opnemen voor onroerend erfgoed.
- De provinciale erfgoeddiensten kunnen **aanvullende subsidiëring** voorzien voor de versterking op financieel vlak van het Belgische Blauwe Schildcomité en Monumentenwacht Vlaanderen.

Voordelen

- Er moet **geen nieuwe structuur** of organisatie in het leven geroepen worden. De ervaring die er reeds is, kan aangewend worden om nieuwe taken op zich te nemen.
- Er bestaan **precedenten** die werken: Het Varend-erfgoeddecreet is zo'n precedent van een formeel samenwerkingsakkoord tussen DCJM en AOE: varend erfgoed is een bevoegdheid van de Vlaamse Gemeenschap, maar het AOE is belast met de uitvoering van dit decreet en het beleid.
- Monumentenwacht Vlaanderen en de provinciale afdelingen hebben een **decennialange traditie als partner in behoud en beheer** van veel onroerend-erfgoedbeheerders (bouwkundig, historische interieurs, archeologie en varend erfgoed) Dit zowel voor beschermd als voor niet-beschermd erfgoed. De monumentenwachten zijn bovenlokaal verankerd binnen de provinciebesturen.
- Voordelen **BSB op het terrein**: zie scenario A.

Nadelen

- Deze aanpak leidt tot een verminderde lokale autonomie.
- Monumentenwacht Vlaanderen en de provinciale afdelingen hebben **geen decretaal vastgelegde rol** binnen OE, want ze zijn een ledenorganisatie net als BSB.
- Op dit moment is Blue Shield Belgium een organisatie die hoofdzakelijk draait op **vrijwilligerswerk, met momenteel tijdelijk structurele steun vanuit Wallonië**.

Scenario C: Crisiscentrum van de Vlaamse Overheid en BSB

De samenwerking tussen het Crisiscentrum van de Vlaamse Overheid (CCVO) en DCJM en AOE moet versterkt en structureel worden. Het CCVO kan dan optreden als centrale beleidsactor in geval van een ramp. FARO, de provinciale erfgoeddiensten, BSB en AOE kunnen als adviserende actor een intermediaire rol spelen. BSB kan zorgen voor de coördinatie op het terrein voor het redden van erfgoed in nood.

Voorwaarden

- Crisiscellen binnen DCJM en AOE moeten inzetten op structurele samenwerking en actieve afstemming met het CCVO.
- Afspraken zijn nodig met federale en Brusselse crisisbeheerdiensten, zoals safe.brussels en het NCCN, voor een gecoördineerde aanpak.
- Aanstelling van een SPOC (Single Point of Contact) binnen DCJM en AOE voor het CCVO.

Voordelen

- Tijdens en na een noodsituatie zijn steeds verschillende entiteiten van de Vlaamse Overheid betrokken. Via het CCVO kan de samenwerking tussen hen gecoördineerd verlopen.
- Via het CCVO kan de ervaring met rampenstrategieën opgedaan in andere entiteiten van de Vlaamse Overheid gedeeld worden met DCJM en AOE.
- Deze samenwerking kan de voorbereiding van de erfgoedsector op rampen en de redding en het herstel van erfgoed professionaliseren en ondersteunen. Het CCVO is ingebed in het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken. Ook het Vlaams Rampenfonds is gekoppeld aan dit departement.
- Het CCVO vervult nu al in geval van grote, complexe crisissen een **liaisonrol** met het NCCN en heeft – wanneer de noodplanning is opgestart - een **faciliterende doorverwijsrol** van de Vlaamse overheid naar de crisiscellen van de andere bestuursniveaus (lokale en provinciale noodplanningsdiensten)⁴.
- Via het CCVO kan **erfgoed als een verenigde sector op de radar van crisisbeheer en noodplanning** komen te staan.
- FARO, de provinciale erfgoeddiensten, BSB en AOE kunnen de **specifieke noden op het terrein doorgeven** aan de betrokken beleidsactoren en anderzijds de **sector zelf ondersteunen**.
- Voordelen **BSB op het terrein**: zie scenario A.
- Het NCCN heeft het KIK aangesteld als *single point of contact* (SPOC) voor de erfgoedsector wanneer het NCCN betrokken is. Het KIK, via de informatie verzameld door het NCCN, faciliteert de communicatie tussen de verschillende regionale actoren.

Nadelen

- Deze samenwerking vraagt een **langetermijnvisie**.

---

⁴ Crisiscentrum van de Vlaamse Overheid, [Crisis | Vlaanderen.be](https://www.crisis.vlaanderen.be), geraadpleegd op 10/01/2025.

- Door de samenwerking met het CCVO verdwijnt de analogie met het NCCN dat ingebed zit in de FOD Binnenlandse Zaken⁵.
- Erfgoed kan ondergeschikt gemaakt worden aan algemene crisisprioriteiten.
- Op dit moment is Blue Shield Belgium een organisatie die hoofdzakelijk draait op **vrijwilligerswerk, met momenteel tijdelijk structurele steun vanuit Wallonië.**

---

⁵ Het Nationaal Crisiscentrum is als interdepartementale en interfederale organisatie een onderdeel van de Federale Overheidsdienst Binnenlandse Zaken. (Nationaal Crisiscentrum, [Nationaal Crisiscentrum: missies & geschiedenis - Crisiscentrum](#), geraadpleegd op 10/01/2025)

Scenario D: Federaal crisisbeheer en BSB

In dit scenario ligt de verantwoordelijkheid voor het behoud en beheer van erfgoed in noodsituaties bij de **huidige actoren die verantwoordelijk zijn voor noodplanning en crisisbeheer**: het Ministerie van Binnenlandse Zaken, het NCCN, de provinciale en gemeentebesturen, de veiligheidsdiensten (disciplines), de Interministeriële Commissie voor Humanitair Recht. **De Vlaamse Gemeenschap en het Vlaams Gewest kunnen in dit geval een samenwerkingsakkoord afsluiten met de Federale Staat** waarin afspraken staan over de wijze waarop samengewerkt wordt voor het veiligstellen van erfgoed in nood.

Voorwaarden

- De noodzaak om samenwerkingen vast te leggen tussen federale en deelstatelijke actoren, aangezien erfgoed een bevoegdheid is van gemeenschappen en gewesten.
- Er moet een duidelijk kader komen voor de samenwerking tussen erfgoedactoren en crisisbeheer.
- Nood aan een **nieuw op te richten task force van experts** in het redden van erfgoed die geïntegreerd kan worden in bestaande crisisbeheerdiensten, bijvoorbeeld als onderdeel van de D4.
- **BSB als geaccrediteerde partner** van de task force op het terrein.

Voordelen

- Het voordeel hiervan is dat de **structuren en bevoegdheden zeer duidelijk** zijn uitgezet en bepaald (overkoepelend beleid en uniforme crisisprotocollen).
- **Heel veel expertise en ervaring met noodplanning en crisisbeheer.**
- Deze federale actoren zijn **onontbeerlijk** in tijden van nood⁶.
- Aandacht van deze federale actoren voor erfgoed kan de **kans op schade aan erfgoed tijdens een ramp beperken**, bijvoorbeeld doordat erfgoed- en crisisactoren elkaar reeds kennen, weten wat ze van elkaar nodig hebben en hoe ze elkaar kunnen helpen en doordat ze weten wat ze zeker wel of niet mogen doen.
- Het NCCN heeft het KIK aangesteld als single point of contact (SPOC) voor de erfgoedsector wanneer het NCCN betrokken wordt. De taak van de SPOC is om de juiste actoren door te verwijzen, waardoor de Vlaamse erfgoedactoren en betrokken instanties zeker een rol blijven spelen.
- Voordelen **BSB op het terrein**: zie scenario A.

Nadelen

- Een nieuw op te richten task force vraagt om een degelijke uitwerking en organisatie op **lange termijn**. Dit roept nog heel wat vragen op, zoals: zal deze task force structureel bestaan of enkel ingericht worden in geval van nood? Welke opleiding krijgen deze experts?
- In dit scenario **verdwijnt de rechtstreekse link met Vlaamse erfgoedactoren**.
- Deze task force speelt **voornamelijk een rol op het vlak van crisisbeheer**. Wie zal instaan voor de coördinatie van preventie en paraatheid, herstel en evaluatie?

---

⁶ Uiteraard steeds met in het achterhoofd de wetenschap dat mens en dier voorgaan op erfgoed in geval van een noodsituatie.

- In geval van een ramp op federaal niveau zal het KIK voorrang geven aan erfgoed beheerd door de federale instellingen en aan acties op federaal niveau.
- Op dit moment is Blue Shield Belgium een organisatie die hoofdzakelijk draait op **vrijwilligerswerk, met momenteel tijdelijk structurele steun vanuit Wallonië.**

Bijlage 4-6: Crisisbeheermodellen

Een duidelijke en doeltreffende crisisstructuur op zowel operationeel als strategisch niveau is essentieel om erfgoed niet alleen tijdens een noodsituatie te redden, maar ook structureel te verankeren in crisisbeheer. Dit hoofdstuk onderzoekt verschillende mogelijke modellen en hun voor- en nadelen, met als doel een evenwicht te vinden tussen flexibiliteit en coördinatie.

Om erfgoedbescherming optimaal te integreren in crisisbeheer, moeten de volgende principes worden gerespecteerd:

- **operationeel niveau:** vertegenwoordigers van getroffen erfgoedsites (directie, crisisbeheerder of een gedelegeerde adviserende actor) moeten snel beslissingen kunnen nemen, ondersteund door een intern noodplan en nauwe samenwerking met de veiligheidsdiensten. Back-ups en gespecialiseerde interventieteams, zoals erfgoedcellen, Blue Shield Belgium en reddingsbedrijven, zijn cruciaal voor een gecoördineerde erfgoedredding in situ;
- **strategisch niveau:** erfgoedvertegenwoordigers moeten structureel betrokken zijn bij crisiscellen (CC-GEM, CC-PROV, NCCN) om te garanderen dat erfgoedbescherming een integraal onderdeel vormt van crisisbeheer;
- **sectorale vertegenwoordiging:** de persoon die zetelt in een CC moet namens de gehele erfgoedsector kunnen spreken, zeker als de ramp zowel cultureel als onroerend erfgoed treft. Dit moet ofwel een actor zijn (nieuw of met uitgebreide bevoegdheden) die de momenteel versnipperde expertise bundelt, ofwel een groep actoren georganiseerd in een sectorale crisiscel voor erfgoed, zoals het geval was tijdens de overstromingen in Wallonië in 2021.

De modellen die in dit hoofdstuk worden voorgesteld, vormen een dynamisch kader dat voortdurend moet worden geëvalueerd en aangepast aan de evoluties binnen zowel de erfgoedsector als crisisbeheer. Het uiteindelijke doel is een model dat zowel lokaal gedragen als nationaal ondersteund wordt, met voldoende flexibiliteit om in te spelen op de complexiteit van noodsituaties.

Model A: inzet op de (boven)lokale calamiteitennetwerken

Niveau noodsituatie	Model	Crisisbeheer actoren	Centrale beleidsactoren erfgoed	Centrale adviserende actoren (erfgoed)	Centrale actoren op het terrein
PC-Ops; Gemeentelijk	A	PC-Ops; Gemeente	<i>Indien nodig: DCJM, AOE</i>	<i>Indien nodig: provinciale erfgoeddiensten en/of FARO en AOE</i>	Erfgoedinstelling, erfgoedcellen, IOED's. <i>Indien nodig: BSB</i>

Dit scenario betreft een lokale noodsituatie bij één of meerdere erfgoedinstellingen of site, in één of meerdere gemeenten.

De lokale erfgoedactoren (erfgoedinstellingen, erfgoedeigenaar en netwerken zoals erfgoedcellen en IOED's) hebben de capaciteit om de noodsituatie te beheren. Dit omvat deelname aan de CP-Ops en CC-GEM-vergaderingen en de organisatie van de first aid-respons op het terrein voor de redding van erfgoed. Indien zij extra steun nodig hebben op het terrein, nemen ze contact op met BSB. Als de crisis hen overstijgt en strategisch beheer vereist of als ze niet beschikbaar zijn, kunnen de provinciale erfgoeddiensten, FARO, AOE de coördinatie overnemen. Als er beleidsbeslissingen moeten worden genomen (bijvoorbeeld het vaststellen van prioriteiten voor de redding van erfgoed die niet in een bestaand intern noodplan zijn opgenomen), worden de ministers van DCJM en AOE geraadpleegd.

Model B: Provinciale erfgoedcrisiscel

Niveau noodsituatie	Model	Crisisbeheer actoren	Centrale beleidsactoren erfgoed	Centrale adviserende actoren (erfgoed)	Centrale actoren op het terrein
Provinciaal binnen grondgebied Vlaanderen	B	Provincie	DCJM, AOE	Provinciale sectorale erfgoed crisiscel	Monumentenwacht Vlaanderen (1), provinciale erfgoeddiensten (1), BSB (1), In samenwerking met: Erfgoedinstelling, erfgoedcellen, IOED's.

Als een ramp de gemeentelijke grens overstijgt, maar beperkt blijft tot de Vlaamse provincies (buiten Brussel), wordt een provinciale sectorale crisiscel opgericht die zich specifiek richt op erfgoed. Deze cel coördineert de interventies op het terrein. De autonomie op lokaal niveau is beperkter dan in scenario A, aangezien de beslissingen van de provinciale crisiscel worden uitgevoerd.

Op regionaal niveau wordt de coördinatie toevertrouwd aan een sectorale erfgoedcrisiscel, die kan worden geleid door de administraties (DCJM & AOE), de huidige adviserende actoren (FARO, AOE, Monumentenwacht Vlaanderen, provinciale erfgoeddiensten, BSB), een nieuwe erfgoedactor met zowel culturele als onroerend-erfgoedbevoegdheden, of de provinciale crisisbeheerdiensten. In elke configuratie wordt een SPOC aangesteld, die deelneemt aan de

CC-GEM en/of CC-PROV, en terugkoppelt met de sectorale erfgoedcrisiscel. Bij interprovinciale rampen zal een grote aantal vertegenwoordigers nodig zijn om erfgoed adequaat te laten vertegenwoordigen binnen al de CC-GEM en CC-PROV. Op het terrein voeren experts van de provinciale erfgoedactoren en lokale erfgoedinterventieteams de interventies uit, onder de supervisie van de provinciale actoren.

Model C: Regionale erfgoedcrisiscel, twee benaderingen binnen een regionaal model

Wanneer een ramp de provinciale grenzen overschrijdt, maar zich beperkt tot Vlaanderen (exclusief Brussel), wordt een **regionale sectorale crisiscel voor erfgoed** opgericht. Deze crisiscel coördineert alle erfgoedgerelateerde interventies op het terrein. De autonomie op lokaal niveau is in beide scenario's beperkter dan in een provinciaal model, aangezien de beslissingen door een bovenlokaal orgaan worden aangestuurd.

Er bestaan echter **twee mogelijke benaderingen** voor de organisatie van deze erfgoedcrisiscel:

1. Model C.1: Een zelfstandige regionale erfgoedcrisiscel

- De coördinatie wordt toevertrouwd aan een **zelfstandige sectorale crisiscel voor erfgoed**, die kan worden geleid door administraties (DCJM & AOE), bestaande adviserende actoren (FARO, AOE, Monumentenwacht Vlaanderen, provinciale erfgoeddiensten, BSB), een nieuwe erfgoedactor met zowel culturele als onroerend-erfgoedbevoegdheden, of door de crisisbeheerdiensten (CCVO).
- Binnen deze structuur wordt een **Single Point of Contact (SPOC)** aangesteld, die deelneemt aan de CC-GEM en/of CC-PROV en terugkoppelt naar de sectorale erfgoedcrisiscel.
- De interventies op het terrein worden uitgevoerd door **experten van provinciale erfgoedactoren en lokale erfgoedinterventieteams**, onder regionale supervisie.

2. Model C.2: Erfgoedcrisiscel geïntegreerd in het Crisiscentrum Vlaamse Overheid

De regionale erfgoedcrisiscel kan via het Crisiscentrum van de Vlaamse Overheid (CCVO) ingebed worden in het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken. Ook het Vlaams Rampenfonds is gekoppeld aan dit departement. Het CCVO vervult nu al in geval van grote, complexe crisissen een **liaisonrol** met het NCCN en heeft – wanneer de noodplanning is opgestart – een **faciliterende doorverwijsrol** van de Vlaamse overheid naar de crisiscellen van de andere bestuursniveaus (lokale en provinciale noodplanningdiensten)¹.

- De sectorale erfgoedcrisiscel wordt **niet als een aparte entiteit beheerd**, maar wordt **ingebod binnen het CCVO**, dat reeds verantwoordelijk is voor het Vlaamse crisisbeheer op grote schaal.

---

¹ Crisiscentrum van de Vlaamse Overheid, [Crisis | Vlaanderen.be](https://www.crisis.vlaanderen.be), geraadpleegd op 10/01/2025.

- o Deze aanpak biedt **een directe link met het Vlaams rampenfonds** en een sterkere verankering binnen de bredere Vlaamse noodplanning.
- o **FARO, de provinciale erfgoeddiensten en AOE (met KIK en BSB in stand-by)** kunnen een intermediaire rol spelen door de erfgoedsector te vertegenwoordigen en expertise aan te leveren.
- o **Blue Shield Belgium (BSB)** kan op het terrein optreden als coördinerende actor voor erfgoedredding, terwijl het NCCN het KIK reeds heeft aangesteld als **SPOC voor de erfgoedsector**.

Kenmerk	Model C.1: Zelfstandige erfgoedcrisiscel	Model C.2: Erfgoed geïntegreerd in CCVO
Coördinatie	Door een aparte erfgoedcrisiscel (beheerd door FARO, AOE, Monumentewacht Vlaanderen...)	Door het Crisiscentrum Vlaamse Overheid (CCVO)
Beleidskoppeling	DCJM & AOE blijven beleidsmatig verantwoordelijk voor erfgoedcrisisbeheer	Erfgoedcrisisbeheer wordt een bevoegdheid binnen het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken
Koppeling aan crisisbeheer	Werkt parallel aan bestaande crisisstructuren. Stuurt vertegenwoordigers naar de CC-GEM, CC-PROV en CCVO	Is volledig geïntegreerd in het Vlaamse crisisbeheer
Terreinwerking	Provinciale erfgoeddiensten, Monumentenwacht Vlaanderen en BSB coördineren interventies	CCVO werkt samen met D4 en BSB voor terreincoördinatie

Model D: federale erfgoedcrisiscel

Geografische omvang van de noodsituatie	Model	Crisisbeheer actoren	Centrale beleidsactoren erfgoed	Centrale adviserende actoren (erfgoed)	Centrale actoren op het terrein
Nationaal	D	NCCN	Urban.brussels, Belspo, DCJM, AOE, Duitse gemeenschap, FWB, AWaP	Federale erfgoedcrisiscel met KIK als coördinator	BSB

Alle crisisbeheerbevoegdheden voor erfgoed worden overgedragen naar het federale niveau, waar een sectorale erfgoedcrisiscel de coördinatie op zich neemt, onder leiding van het KIK. De samenstelling van deze crisiscel gebeurt in samenwerking met de erfgoedactoren uit de federale entiteiten, afhankelijk van de aard en locatie van de ramp. Een nationale erfgoedcrisiscel wordt opgericht, met het KIK als coördinator, en lokale en regionale autoriteiten voeren de beslissingen van deze cel uit. In dit geval kunnen de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaams Gewest een samenwerkingsakkoord afsluiten met de Federale Staat om af te stemmen over de bescherming van erfgoed in noodsituaties.

Model E: Meerlagig escalatiemodel

Dit scenario past een **stapsgewijs escalatiemodel** toe op erfgoedbeheer. Afhankelijk van de ernst van de crisis worden verschillende beheersniveaus geactiveerd, zodat de respons proportioneel blijft en de juiste actoren betrokken worden, op dezelfde model dan bij de crisisbeheer diensten.

In dit scenario stellen we voor om deze escalatielogica toe te passen op erfgoedbescherming en specifieke organigrammen te ontwikkelen op basis van de omvang van de ramp (lokaal, gemeentelijk, provinciaal of nationaal). Een gelaagde crisisstructuur maakt het mogelijk om op elk niveau de volledige risicocycclus in beschouwing te nemen. Preventie en paraatheid, crisisbeheer, herstel en evaluatie worden telkens in hun specifieke context bekeken.

1. **Lokaal niveau (erfgoedplaats / getroffen gemeente) – scenario A:**
  - Deelname aan de CP-Ops
  - Indien nodig, activatie van een gemeentelijke erfgoedcrisiscel
  - Inzet van een erfgoedinterventieteam (IOED, erfgoedcel, ondersteund door BSB)
2. **Provinciaal niveau – scenario B:**
  - Deelname aan de CC-PROV (FARO, BSB, AOE, DCJM)
  - Coördinatie met regionale overheden en bevoegde ministers
  - Activatie van een provinciale erfgoedcrisiscel
  - Inzet van een erfgoedinterventieteam
3. **Regionaal niveau – scenario C1 & C2:**
  - Activatie van een regionale erfgoedcrisiscel
  - Coördinatie met regionale overheden en bevoegde ministers
  - Activatie van een provinciale erfgoedcrisiscel
  - Inzet van een erfgoedinterventieteam
4. **Federaal niveau – scenario D:**
  - Activatie van een federale erfgoedcrisiscel
  - Deelname van een erfgoedcoördinator aan de COFECO (NCCN)
  - Inzet van een erfgoedinterventieteam

Conclusie: evaluatie van crisisbeheermodellen voor de erfgoedsector

Dit overzicht vergelijkt vijf mogelijke strategieën – van gemeentelijk tot federaal niveau – op basis van de volgende criteria:

1. **Flexibiliteit** – De mate waarin het model zich kan aanpassen aan verschillende soorten crisissen en variërende erfgoedsituaties.
  -   = Zeer flexibel, geschikt voor verschillende soorten crisissen.
  - = Matig flexibel, inzetbaar in bepaalde scenario's.
  - = Beperkte flexibiliteit, moeilijk aanpasbaar.
2. **Beheercapaciteit grootschalige ramp** – Het vermogen om effectief op te treden bij een ramp van nationale of regionale omvang.
  -   = Zeer geschikt voor grote rampen.
  - = Kan grotere incidenten aan, maar heeft beperkingen.
  - = Niet geschikt voor grootschalige noodsituaties.
3. **Expertise erfgoed** – De mate waarin erfgoedsspecialisten betrokken zijn en erfgoedredding een kernaspect van de crisisstrategie vormt.
  -   = Sterke erfgoedexpertise en betrokkenheid.
  - = Erfgoedaspect is aanwezig maar niet altijd prioriteit.
  - = Weinig tot geen specifieke expertise op erfgoedgebied.
4. **Expertise crisisbeheer** – De mate waarin crisisbeheerspecialisten betrokken zijn en er kennis is van noodplanning en interventie.
  -   = Hoog niveau van crisisbeheerexpertise.
  - = Basiskennis van crisisbeheer.
  - = Geen gestructureerde crisisexpertise.
5. **Politieke haalbaarheid** – De kans dat het model succesvol kan worden geïmplementeerd binnen de bestaande bevoegdheidsverdeling en politieke realiteit.
  -   = Politiek goed haalbaar.
  - = Politiek mogelijk, maar met enige uitdagingen.
  - = Politiek moeilijk haalbaar door bevoegdheidsconflicten.
6. **Snelheid van uitvoering** – Hoe snel het model operationeel kan worden in geval van een ramp.
  -   = Zeer snel inzetbaar.

- o = Redelijke snelheid van implementatie.
- o = Trage of bureaucratische uitvoering.

7. **Duurzaamheid in de tijd** – De mate waarin het model op lange termijn houdbaar en werkbaar blijft.

- o = Structurele en duurzame oplossing.
- o = Enigszins duurzaam, maar vraagt bijsturing.
- o = Geen lange termijnoplossing.

Het doel is om de meest effectieve en duurzame aanpak te identificeren, met een balans tussen lokale autonomie en bovenlokale coördinatie.

Model	Flexibiliteit	Beheercapaciteit grootschalige ramp	Expertise erfgoed	Expertise crisisbeheer	Politieke haalbaarheid	Snelheid van uitvoering	Duurzaamheid in de tijd
A. Gemeentelijke crisiscel							
B. Provinciale crisiscel							
C. Regionale crisiscel							
D. Federale crisiscel							
E. Escalatiemodel							

Uit de vergelijking blijkt dat elk model zijn eigen sterktes en zwaktes heeft. Lokale en provinciale modellen (A en B) bieden snelle respons en sterke voeling met het erfgoedveld, maar missen vaak de middelen om grootschalige rampen aan te pakken. Regionale en federale modellen (C en D) scoren beter op expertise en coördinatie, maar kunnen leiden tot complexe besluitvorming en trage uitvoering. Het escalatiemodel (E) combineert de voordelen van de andere modellen, maar vraagt een grondige implementatie en regelmatige oefeningen. Deze hybride aanpak biedt de meest toekomstbestendige oplossing, omdat het flexibiliteit combineert met een duidelijke coördinatie tussen de verschillende bestuursniveaus. Dit model zorgt ervoor dat erfgoedbescherming geïntegreerd wordt binnen crisisbeheer op een manier die zowel lokaal gedragen als nationaal ondersteund wordt. Een hybride aanpak, waarbij erfgoedbescherming wordt geïntegreerd binnen een flexibel crisisbeheermodel, lijkt de meest toekomstbestendige oplossing.

Bijlage 4-7: Actoren en hun huidige taken voor erfgoed in nood in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad

Inhoudsopgave

Introductie	2
Preventie en paraatheid	4
Beleidsactoren: Taken	4
Adviserende actoren: Taken.....	5
Actoren op het terrein: Taken	8
Crisisbeheer	9
Beleidsactoren: Taken	9
Adviserende actoren: Taken.....	10
Actoren op het terrein: Taken	11
Herstel en evaluatie.....	12
Beleidsactoren: Taken	12
Adviserende actoren: Taken.....	13
Actoren op het terrein: Taken	14

Introductie

Het doel van deze bijlage is duidelijk te maken welke taken vandaag reeds opgenomen worden door welbepaalde actoren in het kader van rampenbescherming voor erfgoed in Vlaanderen en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad. In combinatie met de aanbevelingen in WP4 wordt duidelijk waar versterkte of nieuwe taken nodig zijn. In dit document maken we een onderscheid tussen beleidsactoren, adviserende actoren en actoren op het terrein. We focussen hierbij op institutionele, (boven-) lokale, provinciale, Vlaamse en federale actoren¹:

- Beleidsactoren
  - Federaal crisisbeheer (Binnenlandse Zaken (NCCN), gouverneurs, burgemeesters)
  - Vlaamse overheid
    - Agentschap Onroerend Erfgoed
    - Departement Cultuur, Jeugd en Media
    - Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken/Crisiscentrum van de Vlaamse overheid
  - Provinciale erfgoeddienst²

- Adviserende actoren
  - BSB
  - Erfgoedcel
  - FARO
  - Intergemeentelijke onroerend-erfgoeddienst
  - KIK
  - Landelijke dienstverlener
  - Monumentenwacht Vlaanderen en provinciale afdelingen
  - Netwerkorganisatie
  - Provinciale erfgoeddienst³

- Actoren op het terrein (beheerders van erfgoed of hulpverleners)
  - Beredderingsbedrijf
  - BSB⁴
  - Erfgoedbeheerder

  - Erfgoedgemeenschap

  - Erkende collectiebeherende organisaties (musea, archieven en erfgoedbibliotheken)
  - Erkend onroerend-erfgoeddepot
  - Erkende onroerend-erfgoedgemeente/gemeentelijke of stedelijke erfgoeddienst
  - Experten vanuit adviserende instellingen

---

¹ Hierin schuilt het verschil tussen deze bijlage en de bijlage 'Rol van actoren bij erfgoedbescherming in noodsituaties' waarbij ook aandacht gaat naar internationale actoren.

² Voor wat betreft preventie en paraatheid.

³ Voor wat betreft preventie en paraatheid.

⁴ Voor wat betreft crisisbeheer, herstel en evaluatie.

- Lokaal vrijwilligerskorps
- Monumentenwacht Vlaanderen en provinciale afdelingen⁵
- Provinciale erfgoeddienst⁶
- Verzekeraar

We bekijken de huidige taken van deze actoren voor de volgende onderdelen van de risicocyclus:

- Preventie en paraatheid
- Crisisbeheer
- Herstel en evaluatie

---

⁵ Voor wat betreft herstel en evaluatie.

⁶ Voor wat betreft crisisbeheer.

Preventie en paraatheid

Onder preventie en paraatheid begrijpen we de identificatie en analyse van risico's, het verhogen van de weerbaarheid en het risicobewustzijn in de erfgoedsector en van erfgoedbewustzijn in de sector van het crisisbeheer en noodplanning, bv. door sensibilisering, kennis- en ervaringsdeling, begeleiden bij het opstellen van actieplannen, organiseren van calamiteitenplanningstrajecten, door oefeningen, opleidingen, ontwikkeling van crisisorganigrammen en permanentie (noodnummers bij erfgoedbeheerder, hulpdiensten en overheden), beslissingsprocessen en operationele procedures voor de erfgoedsector, evenals samenwerkingsmechanismen met crisisbeheer.

Beleidsactoren: Taken

Federaal crisisbeheer

Met federaal crisisbeheer verwijzen we o.a. naar de volgende instanties: Ministerie van Binnenlandse Zaken, Nationaal Crisiscentrum (NCCN), gouverneurs en burgemeesters, veiligheidsdiensten (disciplines), Interministeriële Commissie voor Humanitair Recht (ICHR)⁷

- Ontwikkelen en implementeren van preventieve maatregelen en noodplanning: risicoanalyses, opleidingen, adviezen, coördineren van crisisbeheernetwerken, ontwikkelen van methoden en richtlijnen voor veiligheidsdiensten... (NCCN, provincies, gemeenten).
- Ondersteunen van het opstellen van noodplannen op nationaal, regionaal en lokaal niveau (NCCN).
- Verspreiden van informatie over het internationaal humanitair recht met betrekking tot de bescherming van cultureel erfgoed (ICHR).
- Helpen bij de ontwikkeling van beleidskaders en noodplannen die in overeenstemming zijn met de internationale regels (ICHR).
- Adviseren bij het opstellen van het intern noodplan d.m.v. een plaatsbezoek (brandweer).
- Voorzien en beschikbaar stellen van noodmateriaal en logistieke middelen (zoals transport) voor de bescherming van erfgoed (Civiele Bescherming).

Vlaamse overheid

Agentschap Onroerend Erfgoed

- Inventariseren en beschermen van gebouwen, landschappen, archeologische sites en varend erfgoed.
- Uitreiken van erfgoedpremies voor werken of diensten noodzakelijk voor het behoud van een beschermd goed.
- Initiëren van een handhavingstraject indien zakelijk rechthouders en gebruikers niet voorzien in de nodige instandhoudings-, herstellings-, beveiligings-, beheers- en onderhoudswerken om het behoud en onderhoud van het beschermd goed of terrein te verzekeren.
- Een absolute voorwaarde maken van het bestaan van een calamiteitenplan binnen de erkenningsprocedure als OE-depot.

---

⁷ En Defensie, hoewel zij in dit project niet werden behandeld.

Departement Cultuur, Jeugd en Media

- Uitvoeren van wetgeving zoals het Topstukken decreet om cultureel erfgoed te beschermen.
- Financiële en strategische steun bieden aan erfgoedorganisaties voor preventieve maatregelen.
- Regelmatige beoordeling en aanpassing van beleidsinstrumenten (incl. Cultureelerfgoeddecreet) op basis van evaluaties om de erfgoedzorg te verbeteren.
- Aanmoedigen van erfgoedorganisaties om noodplannen te ontwikkelen via het Cultureelerfgoeddecreet en de Strategische Visienota.
- Bevorderen van bewustzijn en paraatheid voor rampen in de erfgoedsector.

Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken/CCVO

- De Vlaamse overheid voorbereiden op toekomstige crisissen in Vlaanderen vanuit goed uitgebouwde kennisproducten en een expertise-aanbod inzake crisismanagement en bedrijfscontinuïteitsmanagement (BCM), en daardoor de crisisparaatheid van de Vlaamse overheid en bij uitbreiding van Vlaanderen versterken.
- Crisisparaatheid vanuit een focus op entiteitsoverschrijdende risico's en op kritieke en vitale structuren, met de bijhorende continuïteitsplanning.
- Het CCVO is het overkoepelend contactpunt voor de crisiscellen van de andere bestuursniveaus voor samenwerking rond crisisparaatheid.

Provinciale erfgoeddienst

- Uitreiken van subsidies voor erfgoedprojecten, erfgoedwerking (bv. ondersteuning van IOED), molens, inrichting van een depot, en onderhoud en onderzoek van archeologisch, bouwkundig en landschappelijk erfgoed dat waardevol en niet-beschermd is.
- Via erfgoedbomenproject inzetten op het behoud van waardevol houtig erfgoed en bewaren van de genetische diversiteit.
- Faciliteren van Monumentenwacht (zie bestaande taken bij actoren op het terrein).
- Uitreiken van een Erfgoedprijs.

Adviserende actoren: Taken

Blue Shield Belgium

- Inzetten op proactieve risicobescherming: ondersteunen van wetgeving, beleidsontwikkeling en -implementatie gericht op de bescherming van cultureel erfgoed.
- Conform de opdrachten van Blue Shield International, het nationaal aanspreekpunt zijn voor binnenlandse en buitenlandse overheden en erfgoedactoren wat betreft erfgoed in noodsituaties.
- Kennis delen over erfgoedbescherming.
- Op vraag begeleiding bieden in het maken van risicoanalyses en calamiteitenplannen.
- Ontwikkeling van methodologische richtlijnen en praktische hulpmiddelen in crisisbeheer, toegepast aan het erfgoedveld.
- Een netwerk van professionele vrijwilligersbeheren en uitbreiden voor advies en noodrespons en deze groep voorzien van persoonlijk beschermingsmateriaal en van noodmateriaal voor de interventies.

- Bewustwording creëren en kennis delen door studiedagen, opleidingen, oefeningen/simulaties en vormingen te organiseren.
- Begeleiden in het opstellen van actieplannen voor snelle interventies om cultureel erfgoed te beschermen tijdens conflicten of rampen.
- Begeleiden van overleg met (lokale) overheden voor het versterken van de noodresponscapaciteit.
- Advies en aanbevelingen bieden aan overheden en erfgoedbeheerders over preventie en paraatheid.
- Permanentie 24/7 van noodnummer voor erfgoed in noodsituaties en POC voor provinciale veiligheidscellen.

Erfgoedcel

- Adviseren op vraag omtrent preventie en paraatheid.
- Sensibiliseren van erfgoedorganisaties voor de risico's die hun collecties kunnen bedreigen.
- Organiseren van trainingen en vormingen voor erfgoedbeheerders.
- Ondersteunen van erfgoedbeheerders bij het ontwikkelen van risicobeheersplannen.
- Aanmoedigen van een participatieve aanpak door lokale gemeenschappen te betrekken in het behoud en beheer van cultureel erfgoed.
- Faciliteren van samenwerking tussen gemeenten, erfgoedorganisaties en vrijwilligers.
- Stappen zetten in de uitbouw van een lokaal calamiteitennetwerk, bv. aanbieden van noodkits.
- Ondersteunen van lokale erfgoedgemeenschappen.
- Sensibiliseren en communiceren over lokaal cultureel erfgoed.

FARO

- Delen van kennis over het redden van erfgoed in noodsituaties.
- Adviseren op vraag omtrent preventie en paraatheid.
- Nagaan van de vormingsnoden in de erfgoedsector en eigen vormingsaanbod hieraan aanpassen.
- Voorbeelden aanreiken van best practices in Vlaanderen.
- Uitleendienst in Vlaanderen faciliteren.
- Calamiteitenplanningstrajecten begeleiden op vraag.
- Aanbieden van vormingen en opleidingen in preventie en paraatheid.
- Ontwikkeling van methodologische richtlijnen en praktische hulpmiddelen in crisisbeheer, toegepast aan het erfgoedveld.

Intergemeentelijke onroerend-erfgoeddienst

- Aanmoedigen van een participatieve aanpak waarbij lokale gemeenschappen betrokken worden in het behoud en beheer van onroerend erfgoed.
- Erkende onroerenderfgoedgemeenten ondersteunen bij de ontwikkeling van hun inventaris.
- Opzetten van acties of ondersteunen van activiteiten rond de inventarisatie van onroerend erfgoed.

- Adviezen geven waarbij onroerend erfgoed wordt meegewogen, bijvoorbeeld bij bouwprojecten of herbestemmingsplannen, om zo preventief schade aan erfgoed te vermijden.
- Helpen bij het opstellen van beheersplannen.
- Creëren van een lokaal draagvlak voor onroerend erfgoed in samenwerking met de aangesloten gemeenten, uitbouwen van een consultatienetwerk en zichzelf ontwikkelen als kenniscentrum.
- Ondersteunen van lokale erfgoedgemeenschappen.
- Sensibiliseren en communiceren over lokaal onroerend erfgoed.

Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium

- Expertisecentrum op het vlak van studie, conservatie, documentatie en bescherming van het Belgische erfgoed.
- Opstellen van strategieën, netwerken en protocollen om snel en effectief te kunnen reageren op crisissituaties (SPOC van het NCCN voor erfgoed).
- Toegang aan Paragon (nationale crisissoftware).
- Nationaal aanspreekpunt voor internationale initiatieven en netwerken (UCPM, ICCROM, Proculther).
- Organiseren van opleidingen, simulaties, oefeningen, en studiedagen voor de erfgoedsector en crisisbeheer.
- Ontwikkeling van methodologische richtlijnen en praktische hulpmiddelen in crisisbeheer, toegepast aan het erfgoedveld.
- Op vraag: expertise delen in risicoanalyse, ontwikkeling van interne noodplannen, toestandsevaluaties en inzicht in degradatieprocessen.

Landelijke erfgoeddienstverlener

- Adviseren en ondersteunen van erfgoedbeheerders bij het identificeren van bedreigingen voor erfgoed en het nemen van preventieve maatregelen.

Monumentenwacht

- Adviseren op vraag, ondersteuning bij risicoanalyse van beschermd en niet-beschermd onroerend erfgoed.
- Informeren op basis van een inspectie op vraag.
- Bij interieurinspecties controleren van de preventie tegen brand, waterschade of diefstal.
- Gespecialiseerde metingen en monitoring op vraag.
- Samenwerking met PARCUM en FARO aan de [Brandposter voor huizen van de eredienst](#).

Netwerkorganisatie (ICOM Belgium Flanders, ICOMOS Vlaanderen-Brussel, Netwerk Onroerend Erfgoed, OCE...)

- Bewustwording creëren en kennisdeling faciliteren in de Vlaamse erfgoedsector door het organiseren van werkbezoeken, studiedagen en webinars.
- Advies verlenen zowel aan binnenlandse als buitenlandse actoren (bv. m.b.t. UNESCO werelderfgoed).

Provinciale erfgoeddienst

- Advies en trajectbegeleiding over onroerend erfgoed voor zowel professionele als niet-professionele actoren.
- Uitlenen van materiaal aan erfgoedorganisaties voor transport, tentoonstellingen en conservatie van erfgoed, ook bij calamiteiten.
- Ondersteuning bieden bij de herbestemming van kerken.
- Kennis delen over onroerend erfgoed via erfgoedbibliotheek, databank, publicaties, podcasting, tentoonstellingen, vormingen en ontmoetingsdagen, en erfgoededucatie
- Uitbouwen van een depotwerking.
- Uitbouwen van een vrijwilligerswerking.

Actoren op het terrein: Taken

Beredderingsbedrijf

- Bieden van advies en monitoring, schrijven en beoordelen van calamiteitenplan en risicoanalyse op vraag.
- Aanbieden van trainingen en opleidingen.
- Verhuren van materiaal zoals dataloggers, ontvochtigers, bevochtigers en luchtreinigers.
- Informeren en begeleiden in preventieve conservatie.
- Doorverwijsfunctie naar andere bedrijven waarmee ze een samenwerking hebben opgezet.

Erfgoedbeheerder

- In geval van beschermd onroerend erfgoed is er sprake van een 'actief behoudsbeginsel': voldoende maatregelen treffen die het erfgoed beveiligen tegen rampen.
- Musea: beleid ontwikkelen om erfgoed te beschermen tegen gewapend conflict en rampen (ethische code van ICOM).

Erkende collectiebeherende organisaties (musea, archieven en erfgoedbibliotheken)

- Decretale verplichting voor collectiebeherende organisaties die aangeduid zijn als cultureel-erfgoedinstelling en landelijk ingedeelde collectiebeherende organisaties: veiligheids- en calamiteitenplan waarbij de voorziene maatregelen in verhouding staan tot de waarde van de collectie.

Erkend onroerend-erfgoeddepot

- Faciliteren van lokaal calamiteitennetwerk (al dan niet ter beschikking stellen van m² noodopslagruimte).
- Organiseren van opleidingen en studiedagen voor medewerkers.
- Delen van expertise met bv. Monumentenwacht.
- Controleren en aanpassen van depotfaciliteiten.
- Aankopen van materiaal (ontvochtigers, dataloggers, calamiteitenkit, nazorgmateriaal, online opvolgsysteem klimatisatie...).
- Oproepen voor het melden van calamiteiten.
- Deelnemen aan rampenoefening.
- Faciliteren van uitleendienst.

Erkende onroerend-erfgoedgemeente/gemeentelijke of stedelijke erfgoeddienst

- Inventariseren van het bouwkundig en landschappelijk erfgoed in de gemeente/stad en stimuleren van het duurzaam behoud en beheer ervan.

Verzekeraar

- Erfgoedbeheerders bewust maken van de noodzaak om risico's te evalueren en preventieve maatregelen te nemen.

Crisisbeheer

Met crisisbeheer verwijzen we naar de interventie tijdens de noodsituatie. Hier speelt de sector van het crisisbeheer uiteraard een bepalende rol. Welke actoren de coördinatie op zich nemen, actief tussenkomen of stand-by blijven, hangt af van het niveau van de noodsituatie (operationale coördinatie door een CP-OPs, gemeentelijk, provinciaal, federaal).

Beleidsactoren: Taken

Federaal crisisbeheer

Met federaal crisisbeheer verwijzen we o.a. naar de volgende instanties: Ministerie van Binnenlandse Zaken, Nationaal Crisiscentrum (NCCN), gouverneurs en burgemeesters, veiligheidsdiensten (disciplines), Interministeriële Commissie voor Humanitair Recht (ICHR).

- Crisiscoördinatie: mobiliseren van instanties en hulpdiensten, centrale communicatiehub (NCCN, Ministerie van Binnenlandse Zaken, provinciaal bestuur, lokaal bestuur).
- Crisisbeheer (disciplines).
- Bevorderen van de coördinatie tussen de betrokken overheidsinstanties om de naleving van het internationaal humanitair recht tijdens crises te waarborgen, vooral tijdens gewapende conflicten (ICHR).

Vlaamse overheid

Agentschap Onroerend Erfgoed

- Bieden van een meldingsprocedure voor noodsituaties, waarbij beheerders van beschermd erfgoed onmiddellijk bewarende maatregelen kunnen nemen in afwachting van duurzamere oplossingen.

Departement Cultuur, Jeugd en Media

- Bieden van een meldingsprocedure voor noodsituaties, waarbij beheerders van Topstukken onmiddellijk bewarende maatregelen kunnen nemen in afwachting van duurzamere oplossingen.

Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken/CCVO

- Coördineren, faciliteren en/of adviseren van een optimaal crisisbeheer bij crisissen in Vlaanderen en/of de Vlaamse overheid, en hiervoor ook de nodige permanentie verzekeren zodat een snelle opstart op elk moment mogelijk is.
- Fungeren als gemandateerde gesprekspartner voor het Nationaal Crisiscentrum(NCCN) en andere relevante partijen met het oog op een effectieve multidisciplinaire, interfederale en interregionale samenwerking op vlak van crisisbeheer, in samenspraak met de betrokken Vlaamse overheidsdiensten en bevoegde ministers.
- Optimale informatiedoorstroming, beeldvorming, afstemming over mogelijke maatregelen, communicatie naar lokale besturen en burgers, en verbinden van externe actoren.
- Het crisismanagementteam heeft in uitzonderlijke crisissituaties het mandaat om alle noodzakelijke strategische beslissingen, die overkoepelend zijn voor het voltallig VO-personeel en/of voor de werking van de Vlaamse overheid, te nemen.

Adviserende actoren: Taken

Blue Shield Belgium

- Mobiliseren en beheren van netwerk van vrijwillige deskundigen.
- Advies verlenen en in contact brengen met experts in crisisbeheer of erfgoedzorg.
- In de Waalse provincies waarmee reeds samenwerkingsovereenkomsten werden afgesloten: ter beschikking staan van de CC-GEM, CC-PROV en ondersteuning bieden bij een federale fase, als experts binnen D4 en SPOC voor noodsituaties waarbij erfgoed betrokken is.

Erfgoedcel

- Advies verlenen over de redding van cultureel erfgoed.

FARO

- Snel en helder aan dispatching doen en doorverwijzen naar erfgoedorganisaties of -werkers, bovenlokale calamiteitennetwerken, en private initiatieven met een specifieke expertise.
- Communicatie over mogelijke ondersteuning én over getroffen erfgoed, oproepen naar vrijwilligers mee verspreiden.

Intergemeentelijke onroerend-erfgoeddienst

- Advies verlenen over de redding van onroerend erfgoed.

Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium

- In het geval van een ramp die behandeld kan worden door de lokale / gemeentelijke / regionale actoren, stand-by blijven, samen met partners, voor het geval de ramp escaleert of specifieke hulp gevraagd wordt.

Landelijke erfgoeddienstverlener

- Snel en helder aan dispatching doen binnen de eigen sector en doorverwijzen naar erfgoedorganisaties of -werkers en private initiatieven met een specifieke expertise.

Monumentenwacht

- Advies verlenen over de redding van onroerend erfgoed.

Netwerkorganisatie (ICOM Belgium Flanders, ICOMOS Vlaanderen-Brussel, Netwerk Onroerend Erfgoed, OCE...)

- Snel en helder aan dispatching doen binnen het eigen netwerk en doorverwijzen naar erfgoedorganisaties of -werkers en private initiatieven met een specifieke expertise.

Actoren op het terrein: Taken

Bereddingsbedrijf

- Snelle interventie voor het redden van erfgoed in nood.
- Snel externe diensten regelen zoals invriezen, vriesdrogen, gammastraling en klimaatgecontroleerde opslag.
- Beschikken over of organiseren van een nooddepot.
- Inventarisatie van de schade, risicoanalyses van mogelijke verdere schade, coördinatie en uitvoering van schadebeperkingsmaatregelen.
- Aanbieden van 24/7-assistentie voor noodsituaties.

Blue Shield Belgium

- Coördineren van snelle responsacties.
- Reageren op noodoproepen van overheden, nooddiensten en erfgoedbeheerders om adequate oplossingen te bieden in samenwerking met lokale crisisteams.
- Organiseren van eerstehulp post ter plaatse, evacuatie en stabiliseren van getroffen erfgoed.
- Logistieke ondersteuning en organiseren van tijdelijke opslag.
- Uitleenen van materiaal zoals ontvochtigers, ventilatoren, generator...

Erfgoedbeheerder

- In geval van beschermd onroerend erfgoed is er sprake van een actieve plicht: onmiddellijk passende maatregelen nemen in het geval van een noodsituatie.
- Het Topstukkendecreet staat dringende, tijdelijke maatregelen toe zonder voorafgaande toestemming in noodsituaties, mits directe melding.

Erkende collectiebeherende organisaties (musea, archieven en erfgoedbibliotheken)

- Inzetten van hulp zoals bepaald in het bovenlokale calamiteitennetwerk.

Erkend onroerend-erfgoeddepot

- Fungeren als nooddepot in geval van een noodsituatie.
- Inzetten van hulp zoals bepaald in het bovenlokale calamiteitennetwerk.

Experten vanuit adviserende instellingen

- Via Blue Shield Belgium (als vrijwilliger/persoonlijk engagement) of met steun van hun instelling, deskundige medewerkers uitzenden die in geval van nood kunnen helpen bij het redden van erfgoed. Voor sommige instellingen is hiervoor de goedkeuring van de directie nodig.

Provinciale erfgoeddienst

- Inrichting van een nooddepot via de provinciale depots.

Verzekeraar

- Vaststellingen ter plaatse doen i.f.v. schadeloosstelling (eens de hulpdiensten de site hebben vrijgegeven).

Herstel en evaluatie

In dit deel van de risicocycclus beschrijven we de taken die nodig zijn voor het herstellen van beschadigd erfgoed en het evalueren van de aanpak van de noodsituatie. Blue Shield Belgium heeft hier zowel een adviserende rol als een rol op het terrein te spelen.

Beleidsactoren: Taken

Federaal crisisbeheer

Met federaal crisisbeheer verwijzen we o.a. naar de volgende instanties: Ministerie van Binnenlandse Zaken, Nationaal Crisiscentrum (NCCN), gouverneurs en burgemeesters, veiligheidsdiensten (disciplines), Interministeriële Commissie voor Humanitair Recht (ICHR).

- Bevorderen van de wederopbouw en het herstel van beschadigd erfgoed als essentiële instrumenten voor vredesopbouw en preventie van toekomstige conflicten (ICHR).
- Stimuleren van de integratie van beschermings- en preventiemaatregelen in renovatie- en wederopbouwprocessen (ICHR).
- Analyseren van de naleving van het internationaal humanitair recht en aanbevelingen doen voor verbeteringen (ICHR).
- Middelen en expertise verstrekken voor wederopbouw en herstel van getroffen gebieden, inclusief (maar niet expliciet) erfgoedlocaties (NCCN).
- Evalueren om respons en hersteloperaties te beoordelen, verbeteringen door te voeren en noodplannen en procedures aan te passen (NCCN, provinciale en gemeentebesturen).

Vlaamse overheid

Agentschap Onroerend Erfgoed

- Toelating geven voor werken aan beschermd erfgoed.
- Toekennen van een onderzoekspremie om oordeelkundige beslissingen te kunnen nemen over restauratie.
- Toekennen van een erfgoedpremie voor werken of diensten die noodzakelijk zijn voor de herwaardering van erfgoedkenmerken en -elementen van een beschermd goed, een erfgoedlandschap of in de overgangszone bij een beschermd goed.

Departement Cultuur, Jeugd en Media

- Toelating geven voor het uitvoeren van een behandeling aan een topstuk.
- Financiële steun voor herstel en conservering voor topstukken na een crisis.
- Bevorderen van samenwerking tussen erfgoedorganisaties voor efficiënte herstelprocessen.

- Evalueren van de aanpak en uitvoering van de crisisinterventies waarbij het CCVO een coördinerende rol heeft opgenomen. Analyseren wat goed ging en waar verbeteringen nodig zijn, wat bijdraagt aan betere voorbereiding en respons in mogelijke toekomstige crisissen.

Adviserende actoren: Taken

Blue Shield Belgium

- Uitvoeren van evaluaties om de impact van de eigen interventies te beoordelen en de effectiviteit van de eigen strategieën en operaties te analyseren.
- Deelname aan onderzoeksprojecten en evaluaties.
- Communiceren van onderzoeksbevindingen.

Erfgoedcel

- Advies verlenen over de veilige bewaring en behandeling van erfgoedstukken.

FARO

- Bieden van opleidingen waarin herstelstrategieën voor cultureel erfgoedobjecten die door een ramp zijn getroffen, zijn opgenomen.
- Adviseren op vraag omtrent conservatie en restauratie.

Intergemeentelijke onroerend-erfgoeddienst

- Gemeenten en eigenaars ondersteunen bij de uitvoering en opvolging van restauratiewerken.

Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium

- Op vraag: Conservatie en restauratie.
- Advies voor herstelmaatregelen op basis van wetenschappelijk onderzoek.
- Evaluatie van de schade aan erfgoed door rampen via het Sendai Framework voor Disaster Risk Reduction, in samenwerking met het Nationaal Crisiscentrum (centralisatie van de data van de actoren op het terrein).
- Indien geactiveerd (bijvoorbeeld in het geval van een nationale ramp): het uitvoeren van evaluaties om de impact van de eigen interventies te beoordelen, en het analyseren van de effectiviteit van de gebruikte strategieën en operaties.

Landelijke erfgoeddienstverlener

- Adviseren en ondersteunen van erfgoedbeheerders bij het herstellen van een specifiek type erfgoed na een ramp.

Monumentenwacht

- Informeren over de veiligheid en toegankelijkheid van gebouwen.

Netwerkorganisatie (ICOM Belgium Flanders, ICOMOS Vlaanderen-Brussel, Netwerk Onroerend Erfgoed, OCE...)

- Kennisdeling binnen het eigen netwerk stimuleren: praktijkervaringen en evaluaties delen.

Actoren op het terrein: Taken

Blue Shield Belgium

- Ondersteunen bij de stabilisatie en het herstel van beschadigd erfgoed (logistiek, financieel of via vrijwilligerswerking).
- Verlenen van langdurige ondersteuning en hulp bij herstelprojecten, waarbij samengewerkt wordt met andere relevante organisaties en belanghebbenden om erfgoed te rehabiliteren.

Beredderingsbedrijf

- Vaststellen van conditie van erfgoed en erfgoedbeheerder assisteren in het voorkomen van verder verval en verdere schade.
- Formuleren van aanbevelingen om lessen te trekken voor de toekomst.
- Opstellen van aangepast restauratievoorstel met budgettering.
- Conservatie en restauratie (bv. drogen, reinigen, schimmelbehandeling, stabilisatie en ruimte-remediëring).

Erfgoedbeheerder

- Analyseren en eventueel/indien mogelijk (laten) herstellen van beschadigd erfgoed.

Erkende collectiebeherende organisaties (musea, archieven en erfgoedbibliotheken)

- Analyseren en eventueel/indien mogelijk (laten) herstellen van beschadigd erfgoed.

Erkend onroerend-erfgoeddepot

- Tijdelijke bewaring van beschermd of waardevol onroerend erfgoed in geval van nood.
- Tijdelijke bewaring van erfgoedcollecties in het geval dat een calamiteit de collectie acuut bedreigt (bijvoorbeeld wateroverlast, brand, enz.).
- Zelf monitoren of monitoring door erfgoedbeheerder of beredderaar faciliteren.

Erkende onroerend-erfgoedgemeente/gemeentelijke of stedelijke erfgoeddienst

- Toelating geven voor werken aan beschermd erfgoed.

Monumentenwacht

- Kleine noodingrepen (bv. herstel dakpannen of dakgoot).

Verzekeraar

- Bieden van financiële bescherming tegen schade aan verzekerde erfgoedobjecten, volgens specifieke voorwaarden.
- Beoordelen van de omvang van de schade: dit kan een vergoeding voor restauratiekosten en het aanpakken van mogelijke waardevermindering inhouden.